¶ Index librorum qui in hoc volumine continent

Mirabiliū diuinoꝝ humanorūqꝫ volumina quattuor. Primum videlicet de mirabilibus sacre scripture. Secundū de mirabilibus propositionibus beatissimi Pauli apostoli. Tertium de propugnaculo religionis christiane. Quartum de mirabilibus mundi secundum Ptolomeū/perlucide a domino Simphoriano chāperio lugdunēsi patritio serenissimi ducis calabrum ꝛ lotharingorum primario corporis consiliario distincta.

¶ Primum volumen.

¶ De mirabilibus sacre scripture in quo sunt lib. ij.
Primus est de moysi pentatheuco ꝛ prophetis.
Secundus de nouo testamento prenotatur.

¶ Secundum volumen.

¶ Mirabiliū ꝑpositionū diui Pauli apostoli Theoremata. li. vj.
Primus in epistolam ad Romanos.
Secundus in primā ꝛ secundā ad Corinthios.
Tertius in epistolam ad Galathas.
Quart' in epistolas ad Ephesios ad Philippēses ꝛ Collossens.
Quintus in epistolas ad Thessalonicenses ad Timotheū ꝛ Titū.
Sextus in epistolam ad hebreos

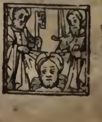
¶ Tertium volumen.

¶ Mirabile religiōis xp̄iane ꝓpugnaculū in. li. iiij. partiales ptitū.
Primus apologeticus aduersum gentes.
Secundus in iudeos.
Tertius contra hereticos.
Quartus aduersus Mahumetenses.

¶ Quartum volumen.

¶ De mirabilibus mundi. lib. ij.
Primus de moribus ꝛ mirabilibus gentiū ꝛ prouinciarum orbis scdm tabulas ptolomei.
Secundus ciuitatum totius orbis cathalogus.







❡ Hieronimus papiensis diui Aur. augustini canonic' regularis Simphoriano chāperio patritio lugdunensi bonarum omniū artiū ac medicine totiusq́ʒ litterature viro clarissimo.

Salutem.

Nisi prorsus id abhorreret alienūq́ʒ esset ab ore christiani viri (Multoq́ʒ magis religosi et presertim sacri flaminis candidati) ex infausto euentu sinistram incusare fortunā: vtpote q̄ iuxta gentiliū errores in discreto ictu plerumq́ʒ omnia versat mihi certe satis conquerendum iniuriarum ꝓ agendū fore arbitrarer contra eā optime mi Simphoriane clarissime. Nam vt te ac Jacobum illū Fabrum viros toto orbe in cunctis lr̄is famigeratos (quos ex libris atq́ʒ omnipharie philosophie monumētis nouerā) conspicarer (cū quedam pro pientissima religione nostra imploranda essent ductu atq́ʒ auspicijs reuerendissimi dn̄i episcopi parrhisiensis in curia christianissimi regis) assignatus ego comes vni ex primoribus nostris libenter hac potissimū causa (vt obiter vos alloquerer). Ex latio non sine maximis dispendijs atq́ʒ laboribus per alpinas niues et spatia longa viarum iam fere elapso Triennio in Gallias vsq́ʒ traieci. Neq́ʒ tamen (viso solū sacro illo numine Fabri) videre te potui o preclarissime Symphoriane Champerij Galliarum columen: atq́ʒ vna cū Fabro in cunctis litteris lux: decor: amor atq́ʒ delitie. Nam cū deuenissem lugdunū extēplo accessi ad lares tuos: rogās si quomodo quē tādiu exoptarā alloqui possem. Responsumq́ʒ perbenigne est a vernaculis te apud illustrissimum lothoringie ducem morari. Heu quos tūc sensi ardoris stimulos: quasue vrentis pectora atq́ʒ intima faces. Ita ne nil fata (aiebam) irrisum in ipsis optimis votis ꝗ plurimū voluere. O fluxas rerū vices. Casusq́ʒ minaces o deceptorum vota caduca virū iacta est alea: atq́ʒ in portu naufragium feci abscessi tandem tristis ac merens cuʒ sepe tamen aliqua te forte in reditu nostro reperiendi domi progredior vltra in galliam celticam ad fabrum lutetie in ameno Celo cōmorantē: Conuenio virum contemplor alloquor amplector simulq́ʒ ab ip̄o humanissime recipior atq́ʒ deosculor. Adstabat illi circūq́ʒ fouebat latus Carolus quidem iuuenis elegantissimus satis liberali forma studiorū ipsius fabri sectator et alumnus quē quasi putasses alterū Alcibiadē Socratis / Platōis / Dionē aut Aristotelis Theophrastum. Deus bone quāta tūc gestiebā effrena leticia. Narrabā illis ardorē meū: pegrinatiōes: labores: discrimia atq́ʒ iter assūptū: ꝗsi q̄ tantā vrbē. Galliarū caput igressus (iuxta illō diui Hieronimi) aliud ꝓter vrbē q̄rerē. Iocūdabat vna mecū senex vti doctissim'

fic ꝛ in cunctis pluſq̄ credi poſſit dulciſſimus atq; humaniſſimus ho ſpes. Aſſerens ſe ꝛ aliquando deueniſſe ad nos in latium vt ſacrariū illud litterarum toto oꝛbe famoſiſſimū Joānem picū mirandulā pꝛincipem illuſtriſſimū ꝛ hermolaum barbarum patritiū venetum. De cūctis litteris optime meritum videret ꝛ alloqueretur. Adiecit his quaſi ad numerum Triūuiratus marſiliū illum ficinū platonice philoſophie inter latinos pꝛimū legitimūq; pꝛopagatoꝛem. Cōmēdabatq; appꝛime poſt hos politiani acerrimū ingenium vt ceteros in numero pertranſeam quoꝛū ſuis quēq; is honeſtabat laudibus. At cum ego te in medio iſtoꝛum adducerē multa diximus ambo de laudibus tuis in moꝛē fere panegirici vtpote qui omnem philoſophie partem excoluiſſes oꝛphicaʒ. Triſmegiſticamq; Aſclepiadeā / zoꝛoaſtricā / Magam / Pythagoꝛicam / ſocraticam / Platonicam / Stoicam / Ariſtotelicam. Deniq; quālibet grecā romanam omnē atq; gallicam excitaſti atq; in ſcriptis redegiſti excuſſiſti omnes philoſophoꝛū ſcedas noſti familias omnes / omnes ſectas / omnes ſcholas omnia tu deniq; placita / omnia dogmata / decreta omnia / archana omnia / miſteria omnia contriuiſti. Ecce dum hec agerentur: atq; innumeris obꝛuerē queſtionibus explicandis venerabilem illū ſenē: vt pꝛobarem ingenij illius celeſtem ideam non quaſi ab eo rationes exigens (cuius ſatis iam mihi pꝛobata erat auctoꝛitas) ſed merū ipſius iudicium expoſtulans quid aperto animo ipſe ſentiret: pꝛopoſui ſibi multa de naturalibus multa de metaphiſicis / multaq; de theologicis queſtionibus. Qualiterq; in pluribus platoni concoꝛdem faceret Ariſtotelē: at is vt erat pꝛomptus ſuccinctuſq; ad omnia. Solutiōes quippe tales aſſerebat q̄ a me certe non vt erudite reſponſiones ſed vt diuina pꝛoꝛſus hauriebantur oꝛacula. Et cū is Ariſtoteli plurimū faueat in nullius tamen iuratus verba magiſtri ita miſcebat interdū platonica quedam cum peripateticis vt ſuis quēq; pꝛopꝛijs haud defraudaret laudibus. Sic autem vtriq; philoſophoꝛū eſt addictus: vt neq; platonicus / neq; peripateticus appellari gaudeat. Sed apoſtolicus totus fideiq; ſymiſtes totus exundat in doctrina ſacra: tot⁹ exuberat: totuſq; raptatur ad dioniſij ipſius ambꝛoſiā ad ſacros illius nectaris fontes necnon ad hierothei diuinos amoꝛes: ſed iam retrahendus calamus qui neſcit amoꝛi frenū imponere iam ferme aderat hoꝛa ſecūda noctis cum vix poſſem a ſacris eius amplexibus diuelli: hoꝛa tn̄ iterpellebat ad reuerēdiſſimi dn̄i ep̄i Cenā poꝛrectoq; libello q̄ is me donauit egregie in pignus ac monumentū amoꝛis erga me ſui meq; iterū amplectens atq; deoſculans (nō .n. ſingula pꝛoſequoꝛ) Memoꝛ (inquit) ſis noſtri in oꝛatiōib⁹ tuis hieronyme fili: ibiſq; ad ſimphoꝛ

rianum nostrum: cui me officiosissime commendabis: o duram aspe ramq; recessus nostri conditionem. Recedo tandem vt filius gemebū dus a patre flens eiulans atq; suspirans ad amorem seuis. Solabar me tamen aliquantisper sperans merorem meum posse facile tempe rare: si te Lugduni in patria reperirem. Quid plura Lugdunū iterū ingressus audio te quoq; absentem vt prius sicq; totus in italiam re deo stomachatus memetipsum fastidiens q te videre non merui: sed quid tum. Num potest quis cōtra genium aut fatum suum ire: sic dīj (inqt poeta) voluistis: habeo. Testor mi Simphoriane clarissime: cum minime te viderim. Estuat tamen adhuc animus propter monu menta tua que legi/ vt te videam: teq; amplectar (vt fabrum) anteq̄ moriar. Qd nisi vinculo essem religionis astrictus: venirem iterū pe dibus manibusq; in galliam: vt Simphorianum meum viderem: allo querer/ amplexarer/ introspicerem. Quare cum te videndi nulla aut exigua certe sit spes: visum est ingenti ex amore: quo erga te iam dudum irretitus sum acceleranti nuncio familiari meo epistolam hāc ad te dare. Ut cognoscas quantum possint monumenta tua preclara ad alienos externosq; animos penitus immutandos: veramq; esse il lam. M. T. Ciceronis nostri sententiam in lelio nihil esse amabilius virtute: nihilq; quod magis alliciat homines ad diligendum. Quip pe cum propter virtutem et probitatem eos etiam quos nunq̄ vidi mus quodammodo diligamus. Uale mi p̄clarissime Simphoria ne: atq; amantem iugiter in pectore serua: cumq; scribes ad fabrū no strum: obsecro salutem meo nomine illi impartiri digneris. Et si te quandoq; ad scribendas historias dederis (nisi totus monachus be nedicto astrictus es) memento interdiu filiorum Augustini canoni corum videlicet regularium: quorum apud gallos in sancto victore Parisien. et apud diuam Genouefam celebrantur maxime venera bilis Ugo noster Richardus: Adam ceteriq; plures. Iterum vale O perpetuū litterarū decus Ex astensi vrbe cenobio. S. marie no ue ordinis canonicorum regularium sancti Augustini de obseruan tia octauo kalendas quintiles.

Epistola responsiua.

Simphorianus champerius Lugdunensis illustrissimi principis domini ducis Calabrie lothoringie et barri etc. pri marius phisicus Hieronymo papiensi theologo insigni di ui. Aur. Augustini canonico regulari et philosophie totiusq; litterature viro clarissimo

Salutem.

Beniuolentie cause pcipue.

Acturam me fecisse nobilissime italie putauerim Hieronyme quod te de facie non nouerim tanta in te eruditio: tam propensa in studia voluntas tantus amor mei: que oia de tuis pcepi litteris. Solent eni morū doctrina morum sanctitas: auctoritasq₃ multum obtinere virium: ad conciliandum animos trahēdosq₃ in beniuolentiā vel ignotos atq₃ etiam eos qui maxima locorum itercarpedine dirimuntur: illa quidem prior philosophos viros altera etiā christianos: postrema vero actuose deditos vite et negotijs vacantes illicit. Similitudo primam copulam scōm charitas. Tertiam vtilitas et cōmoditas parit. Et si cui he omnes insunt res bōis penit⁹ homies ad se trahit:

Italie viri literatissimi

Cum autem in hermolao barbaro politiano Johanne pico: marcilioq₃ ficino fuerint et ad illorū dilectionē: vasta illa terrarum spacia fabrum nostrum stapulensem olim traxerint. mirū tibi videri non debet si et gallos quoq₃ viros in celtica gallia degentes et cōmoueant et trahant: cum natura mortaliū auida peregrinatiōis sit: variorū populorum cultus atq₃ nationum mores agnouisse non solum voluptarium est. Verum et in vita conducibile. siquidē hec cognitio hominē non solum oblectat: verumetiā prudentē reddit atq₃ multiscīū. Hinc ingeniorum fons et antiquitatis parens homerus virum summe prudentie vlixem ostendere cupiens cecinit multas illū vrbes peragrasse multorumq₃ hominū mores perspexisse: cōsimiliter chāperius Hieronymum papiensē philosophum christianissimū ac religiosissimū preconio virtutis extollit: qui peregrinatione multinia non parū multa perceperit ad animū formandū vitamq₃ instruendam mire cōgruētia: qui alpinas montes transcendit. Galliam celticam penetrauit: celtas philosophie cōsultissimos adijt: et vna cum illis ex aristotelis phia potauit. Qui lutetie theologos explorauit: qui instar diui hieronymi lustrator orbis/purgator animorum/domitor vitiorum/sititor scientie/spretor pecunie habetur. Attigi pocula hec hieronyme: vt cum alios hominum atq₃ nostrorum studiosos laudarem tum hoc volui: vt te maxie probarē. Dabis tamen veniā q longiore interuallo officij intermissum est et facile ac modeste feres: ac primū velim ne ob eam moram putes mihi min⁹ iucundas litteras extitisse quando ita copiose ita ornate scripte sunt: vt vel ad Marcum Tullium: et Salustium (si modo viuerent) mitti sint digne redolent quam tui etas ista patitur: optimam eloquentiam. Accidit insuper nitide orationi significatio quedam precipui amoris erga me tui: vt vtrum agam nesciam tuam vel laudem eloquentiam vel admirer virtutem. Nam amicitia presertim inter bonos conflata non

Celtica gallia id ē lugdunensis.

Ingeniorū fōs homer⁹

Troiam vlixis prudentia

Hieronymi papiensis laus

Celte ingeniosiores apd gallos

Diui hieronymi sapiētia.

Marcus tullius

Salustius

modo est necessaria: quod preclarus ait aristoteles: non solum frugi-
ara hominum generi ac salutaris: verumetiam ꝛ singularis quedaꝫ
atqꝫ eximia virtus. Quid enim aliud est: quod peripatetici dicūt ami Quid amicitia.
citia ꝙ vel virtus quedā: vel cum virtute. Quippe que vel virtutis no
men ac rationem habere digna sit: vel a purissimis honestatis atqꝫ of
ficij vberrimis fontibus profidiscatur. Quod is qui emolumētis aut
voluptatibus: aut vilis demum vel corporis vel externis rebus ami-
citiam metiūtur non profecto ꝙ longe a vero absunt: tam eadē virtus
nominetur ꝛ probrū. Diligo ergo te: ꝛ amo q̄ crebro: qui humaniter
atqꝫ ornatissimis litteris pulsitas amicitie fores. Sed quid de ami-
citia nostra plura disseram: que apparet liquido: atqꝫ extat: venio igi
tur ad epistole tue responsioneꝫ: quā nuper ad me misisti. Cuius gra Epistole responsio.
uitatem ne an suauitatem plus admirer nescio. Quod in galliā vene-
ris vt fabrum stapulensem nostrū ꝛ champeriū tuum (quos ex libris
atqꝫ sacre philosophie monumentis noueras) videres mirifice leta-
tus sum legim⁹ orpheū. Museū lustrasse prouincias: nouos adijsse: Orpheus musicus.
vt eos quos ex libris nouerant corā quoqꝫ viderēt. Sic pythagoras
mēphitos vates. Sic plato egiptum ꝛ architam tarentinū laborio- Pitagoras
sissime peragrauit. Sic tu hieronime suauissime intrasti celtas: per- Architas
transiuisti alpinos montes. Insubres allobroges. Celtiberos opu- tarētinus:
lētissima gallie regna penetrasti: ꝛ ad extremū latissimo rhodano āne Celtiberi.
transmisso peruenisti luteciā parisiorū vt fabrum nostrum. Inter pau Rhodanus
cos discipulos de natura de moribus: ac de archanis theologie myste
rijs audires docentē ꝛ quem ad contēplationem sui gallia non trare
rat: vni⁹ hominis fama perduxit est enim faber ex oī numero i hac flo Stapulēsis laudes.
rētissima gallia veluti quoddā probitatis lumen ac decus. Nā quam
tribuit sibi natura bonitatē miscuit ille italia elegantia vt nemo sit hoc
vno clarior: nemo prestantior. Habet eī selecta illa verba que nō rho
danum aut lirim sed paduꝫ sed Tyberim sed capitolium sapiūt quā-
ꝙ vt mihi videt̄ cepit Thybris rhodanū ꝛ sequanā influere ꝛ quāꝙ Gallorū eloquentia.
prisca illa romani sermonis puritas italiam non derelinquit tanto ta
men eam studio Galli colunt vt prope surripere gestiant. Ad fabrum Aristoteli fauet stapulensis.
redeo quem (vt scribis) probares ingenij illius celestē ideā proposui
sti sibi multa de naturalibus multa de metaphisicis multaqꝫ de theo-
logicis questionibus qualiterqꝫ in pluribus platoni cōcordē faceret
Aristotelem ꝛ cū faber aristoteli plurimū faueat: in nullius tamen iu-
ratus verba magistri ita miscebat interdū platonica quedam cū peri-
pateticis vt suis queqꝫ (vt scribis) proprijs haud defraudaret laudi-
bus: sic alitvtriqꝫ philosophorū est addit⁹: vt neqꝫ platonic⁹ neqꝫ peri
patetic⁹ appellari gaudeat. Sꝫ aplicus tot⁹ fideiqꝫ simistes: tot⁹ extē
dat i doctrina sacra: tot⁹ exuberat: totusqꝫ raptat̄ ad dionysij ipi⁹ ābro

stiam necnõ ad hierothei diuinos amores. Nec sunt que de fabro nostro sentis. Sed non mireris Aristoteli plurimũ fauere hoc enim veteres pleriqꝫ tum greci: tum latini fecere: Aristotelis alij: alij platonis rationibus fauentes: et hec quidem probantes: illa refellentes. Fuerunt etiam qui conuenire inter sese duos philosophos summo ingenio nixi sunt ostendere: vt apud grecos in plerisqꝫ simplicius fecit: apud latinos facturũ se pollicitus est boetius: et iohannes picus litterarum toto orbe famosissimus facere pollicitus est: an impleuerit nescio. Nullũ enim tale illius opus etate nostra venit in lucem. Sperabamus enim fore: vt vtriusqꝫ philosophi: siue de rebus naturalibus: siue diuinis: siue ijs que ad mores pertinent: siue ad differendi rationem: quã vocant logicen: expositionem aliquã comparationẽqꝫ a fabro nostro aut clitoneo aliquando inuenirem⁹ quomodo inuicẽ duo summi viri: aut conueniant: aut discrepant: quibus id rationibus probetur: et quid apud aristotelẽ materia et forma: quid apud platonem magnũ et paruũ quo pacto entelechia motui: quo per se aĩa mouetur conueniat et vtrũ prima: an secunda substantia potior sit: an forme aliq̃ separate sint: an prorsus inseparate: ꝙ si separate: vtrum per se substant: an in secũdis animi cõceptibus posite sint. Tũ quomõ equoce quomõ vniuoce ens de entib⁹ p̃dicet: vt ratio illa diuidendi ꝙ̃ philosophie sepẽ plato appellat: idẽ cũ demonstrandi scientia sit: vt ciuersum. An mundi hec cõpago ingenita atqꝫ eterna an genita fluxaqꝫ sit an vero et genita simul: et igenita atqꝫ eterna: et quomodo genita quomodo et ingenita: tũ hec tum aĩa dici possit. Utrũ preterea de⁹ ipsius substantie an dũtaxat motus naturaliũ rerum causa sit atqꝫ opifex. Quintum ne simpliciũ corporum dici celum oporteat: an vnũ ex quattuor: quis preterea vltimus hominum finis censeri debeat: virtus ne: atqꝫ honestum: an scientia contemplandi: an vero vt neoticorũ verbis vtar felicitas in actu intellectus vt thomas opinatur: an vero voluntatis vt iohannes scotus dici possit. His aliĩsqꝫ huiusmodi summorũ philosophorũ opinionibus: ne in singulis immoremur: plenos fore libros stapulensis nostri ac clitonei existimabãt sed cum tot⁹ sit faber (vt scribis) apostolicus et ad ipsius. Dionysij ambrosiam: necnõ ad hierothei diuinos amores: totus exundet. Hec platonica flo ꝗ p̃dit ne in philosophoꝝ qui phisici dicũtur spineta christianos ducat: apostolica illa philosophia vtilior: que vitam et mores instituit platonica enim philosophia doctos tantum facit: ista vero et doctos et bonos. Sed cum in philosophia aristoteli faueat mirum est ad ipsius dionysij et hierothei diuinos amores exundare posse. Nã vir sanctissimus: dionysi⁹ areopagita: q̃ prim⁹ et summ⁹ xp̃iane theologie authoꝛ fuit neminẽqꝫ ante se habuit diuinarũ rerum scriptorẽ; preter apostolum

[Margin notes:]
Platonis et Aristo. cõparatio.
Philosophie platonice et peripatetice difficultates.
Diuus thomas.
Jannes scotus.
Uiri sanctissimi hierotheus et dionisius.
Utilitas philosophie apostolice

Paulum: et bierotbeum athenarum pontificē: quibus ipse precepto ribus vsus est in libro de diuinis noib' edidit: ita scripsit. Manet q̄dem supra omnes substātias substantialis infinitudo: et supra mētes supmentalis vnitas: et oībus intelligentijs inintelligibile est: qđ oēm intelligentiā superat vnū et ineffabile: qđ oēm dicendi rationē excedit et rursus vnitas viuifica oīs vnitatis supsubstantialis substātia: mēs inintelligibilis: ratio ineffabilis inintelligibilitas: innoiabilitas est: nullius entis similitudinem gerit: et causa est entiū oim: ipsum aūt est non ens: vtpote qđ vltra omnem substantiā est. Item nō sensus eius est: non imaginatio: non opinio: non ratio: nō scientia non nomen: et paulo post. Supsubstantiale diuinū principiū q̄ sit supessentia: sup bonitatis minime intelligi potest. Hec bieronyme frater charissime: nonne a platone per eadē fere verba Dionysius sumpsit. Hec de vno et primo omnium principio ac de simplicitate et vnitate dei plato luce nature illustrat' scripsit: hec nostri sanctissimi doctores: christiane religionis proceres diuino afflati spiritu docuere: que res aperte satis testari videtur recte aliquando et sensisse de diuinis reb' et scripsisse platonē. Sed hos breuitatis gratia omittimus: illud aperte tñ pfiteor nō ita me platonis opinionem tueri: quasi ex omni parte pbādam: et cum doctrina nostra comparandam existimem. Neq3 em̄ illam animorum preexistentiam probo: nec numerum deorum: non celi ac syderum animas: non multa alia quibus gentiles ab ecclesia dānantur: verū quid duo philosophi senserint: quod inter eos discrimē sit in nostra simphonia. i. cōuenientia platonis cum Aristotele et Galeni cum Hippocrate exponere decreui. Et si enim gētilis vterq3 est et a fide nostra alienus: tamen vter eorum melius senserit: et religioni nostre cōuenientius: operepreciū erit declarare: presertim cū nullam Aristoteli iniuriā illaturus sim: si preferre ei Platonē videbor: siquidem non vltro ad hanc comparationem accessi: sed litteris tuis ob fabri opinionem coactus qui discipulū preceptori anteponit. Nā mea quidem sententia: Aristoteles laudādus est et doctrina: qua plurimum claruit: et studio: quo bene de hominū genere merit' est. Aristoteles em̄ (inquit labeo) Platonis auditor summo īgenio fuit: sapientia tamen platone inferior. At qui si aristotelē: vt certe dignū est: laudemus atq3 admiremur: nō ppterea Platōis glorie aliquid detrahim': immo si recte iudicet eam poti' augem'. Quāuis em̄ agēdi Aristoteli gratie sint: p tot operū beneficijs: que nobis et posteritati reliquit: nō minores tamē agende sunt Platoni: q̄ vt id pstare Aristoteles posset effecit: scilicet ille talem nobis Aristotelem reddidit: ille ingenium eius coluit: ille eum omnibus disciplinis ornauit: ille vno pceptore vsus est aristoteles: illū non quinquēnio: aut decennio

Uerba aurea dionysii

Conuenientia diui dionysij cū platone.

In multis cū platone nō tenet autor epistole

Siphonia cāperlano

Labeo.

Comparatio aristotelis ad platonem.

Demostenes sed viginti continuis annis audivit. Nam qui semē (vt Demostenes ait) terre committit: is causa est: vt fruges oriantur. Quomodo autē potuisset Aristoteles prestantis vir ingenij tot annos platonem audire: nisi fructum se percipere maximū ex platonis doctrina sensisset: nisi platonis scientiam probandam: expetendāqꝫ duxisset. Ergo laudandus est Theophrastus: qui multoplura nec deteriora: que eius preceptor aristoteles scripsit: sed magis laudandus aristoteles: etiam si nulli eius libri extarent: modo constat eum Theophrasti preceptorē fuisse. Sic et maxime laudandus admirandusqꝫ Jacobus stapulensis noster iudoci clichtonei et caroli bonilli preceptor: et doctrine illorum parens: quando etiam nullum disciplinarum eius vestigium superesset: quoniam fabro iure optimo tribui debent: que clichtoneus et bonilus scriberent ille auctor fuit. Sed quicquid de platone aut aristotele censuerimus illud tamen apostoli preceptum. iij. ad Titum tenendum est: dicens. Stultas autem questiones et genealogias et contentiones et pugnas legis devita. Nam inutiles et vane sunt: simile preceptum mādavit Timotheo dicens. Stultas porro et indisciplinatas questiones devita: sciens quia generant lites. Servum aūt domini nō oportet litigare: et ad collossenses cap. ij. videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanē fallaciā: scdm traditionem hominum scdm elementa mundi et non scdm christum. Ergo errant qui per parralogismos et argutas ineptias et ineptas argutias veritati lucem dare credunt: nox non affert diem: nec aristoteles vel plato fidem sed lux que desuper irradiat. Verum inanes philosophi cōtra quos Paulus agit. Judei erant qui paralogisabant ex signis et elemētis que tradita erant iudeis: quibus sensa sua non divina adiungebant. Nam et circicisio et phase et agnus et sanguinis aspersio et vacca rufa et id genus quod hebreis vt littere et elementa erant: sed elementa mūdi in veritate sunt christus: et in illis elementis non inhabitat divinitas: vt in suo corpore. In christo autem plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat: immo corpus christi: cuius ipse caput est divinitate plenissimum: cuius divine plenitudinis vt corporis sui membra: nos miseratione sua effecit corporaliter participes: ad fabrum parumper redeo. Quod illum et carolum bonilum amice fueris amplexatus: et laudo et maximam habeo gratiam ab eis (vt ex tuis cognovi litteris) plurimum diligeris: et vterqꝫ tuam virtutem doctrinam atqꝫ humanitatem laudant et in magno habent precio. Quid multa: cum subessent mutui amoris cause permulte: facis tu quidem: vt indies graviores addantur. Ad causas potest fortasse aliquid: ad summum vero amorem nihil pōt accedere que de me scribis nimium mihi et plusqꝫ decet tribuis: desine Hieronyme me tam miris laudibus efferre. Fallit

Margin notes: Demostenes (beside line 1); Theophrastus (beside line 5); Divi pauli preceptum (beside line 14); Amoris cause permulte (beside line 33).

autem te amor. Dum euagatus longius Hieronimum videre apud gallos non meruerim: qui magno dolore premar. Denique Hieronyme parum in me est: et quicquid est: id totum intellige tuum esse. Non enim tibi aurum atque argentum: non corinthia vasa: non fulgentes margaritas polliceor sed bonam fidem: ac verum sincerumque in nostra simphonia amorem. De nugis meis hec pauca subiiciam simphonie inter platonem et Aristotelem. Galenum et hypocratem extremam manum imposuimus. De operibus vero meis que iam absoluimus: hec sunt. De mirabilibus sacre scripture. lib. ij. de moribus et mirabilibus gentium et prouinciarum. lib. j. Mirabilium propositionum beatissimi Pauli apostoli Theoremata. lib. vj. De religione christiana contra gentiles. Judeos hereticos et Mahumetenses. li. iiij. periarchon de principijs platonicarum disciplinarum. lib. iij. Epithomata in libros hypocratis lib. vj. Rosa gallica de tuenda valitudine. lib. viij. Gallie propugnaculum. lib. iij. hec sunt preterea que adhuc in manibus meis imperfecta versantur. Aliud nunc quod scribam: nihil est bellum gerebatur cum anglorum rege. Sed speramus quod primum et feriri fedus et pacem componi: idque spondent legati vtrinque. Vale vir optime feliciter: et admissum Simphorianum in tuo sinu diutissime serua: qui igitur primo ad amicitiam accessisti: fac vt et consuetudine et crebris litteris eam indies firmiorem facias. Iterum vale memor nostri in orationibus tuis: qui et nos et nostra omnia tuo arbitrio dicauimus. Ex bibliotheca nostra apud Nanceium primarium lotharingie oppidum. iiij. Augusti. Anni huius. M. cccciiij.

Libri quos ipse champerius in manibus habet nondum formis impressos.

Fedus inter christianissimum regem et britanos quos vulgus anglos appellat.

Diuisio librorum totius sacre scripture ac auctores quos in hoc opere resecuti sumus: hac forma oculis subiecta hic preteruimus non ingrateque eos suis locis nominamus ne in furto deprehendamur manifesto. Cui subiungitur deinde altera eorundem librorum partitio vulgata: et secundum aliam rationem sumpta.

Libri veteris testi.
Prima pētateucus.
Libri legales.
Genesis.
Exodus.
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomium.
¶ Scda pētateuc⁹
Agiographa.
Josue.
Judicum τ Ruth.
Regū prim⁹ τ scds.
Regū tti⁹ τ quart⁹.
paralipomenō.j.τ.ij.
¶ Tertia pētateuc⁹
Libri vsu cōpositi.
Job.
Psalterium.
Prouerbia.
Ecclesiastes.
Cantica.
Quarta pētateuc⁹
Libri prophetici.
Esaias.
Hieremias.
Ezechiel.
Daniel.
Duodecim pphete.
Residui
Esdre pm⁹ τ scds.
Hester
Additiū
Sapientia
Ecclesiasticus
Thobias
Judith.
Machabeoꝝ.j.τ.ij
Libri noui testamēti
Euāgelia quattuor
Matheus.
Marcus

Lucas.
Joannes.
Actus apostoloꝝ.
Epl'e catholice.vij.
Jacobi vna.
Petri due.
Joannis tres.
Jude vna.
Epistole pauli.xiiij.
Apocalipsis ioānis
Canones aplorum
Diuisio libroꝝ sacre
scripture vulgata.
¶ Libri veteris te-
stamenti legales.
Genesis
Exodus
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomiū.
¶ Historiales.
Josue
Judicū
Ruth
Regū quattuor
paralipomenō duo.
Esdree quattuor
Thobie
Judith.
Hester
Job
Machabeorū duo.
Morales
Prouerbiorū.
Ecclesiastes.
Cantica
Sapientia.
Ecclesiasticus.
Prophetales
Psalterium
Esaias
Hieremias τ threni

Baruch
Ezechiel
Daniel
Osee
Johel
Amos
Abdias
Jonas
Micheas
Naum
Abacuc
Sophonias
Aggeus
zacharias
Malachias
Libri noui testamēti
Legales q̄ τ euāge.
Matheus
Marcus
Lucas
Joannes
Historiales
Actus apostoloruꝫ.
Morales q̄ τ eple.
Pauli ad romanos
Corinthios due.
Galatas
Ephesios
Philippenses
Collossenses
Tessalonicēses due.
Thimotheū due.
Titum
Philemonem.
Hebreos
Epistole catholice.
Jacobi
Petri due
Joannis tres
Jude
Prophetales
Apocalipsis ioānis

¶ Rerum nomina per alphabetum inuentu facilia nō sine ratione preterimus.

¶Capitulorũ primi libri recolle cta annotatio.

Tabula.

Tabula tertij voluminis.

¶ Finis tabularum.



DIE PRIMO
DIE SECVNDO
DIE TERTIO
DIE QVARTO
DIE QVINTO
DIE SEXTO

¶ Domini Simphoriani champerij Lugdunensis: de mirabilibus sacre scripture.

¶ De creatore et constitutione creaturarũ ⁊ an deus creauerit omnia simul. Cap.j.

PRincipio Moyses inquit/creauit deus celum et terram: creauit inq̃ potius q̃ genuit. Celũ vero ⁊ terram creatam esse, id habet hãc (vt opinor) sententiã/ mũdũ omnẽ a deo de nihilo fuisse conditũ. Nã ⁊ M. varro vniuersam mũdane fabrice molẽ celo et terra cõstare dicit: ⁊ philosophi mũdum omnem in duas partes secant vt sit altera elementaris quattuor naturas continens: ex quibus oĩa gignunt. Altera etherea q̃ et quĩta essentia nũcupat: harum vero duarum partium velut fines/quosdam luna disterminat infra quã nihil (vt ait Cicero) nisi caducũ est ⁊ mortale aĩos hominum semper excipio. Supra lunam vero eterna sunt omnia: ⁊ terra quidem mortalium: celum immortalium domicilium ac sedes recte esse existimatur. Deus igitur ⁊ celum et terram creauit quod est vniuersum totius mundi opificiũ perfecit ex nihilo. Verum conclamant turbe veterum philosophorum asserentes de nihilo fieri/oĩno nihil certe Epicureis ⁊ Cirenaicis poti⁹ q̃ p̃ipateticis digna vox. T. Lucretium qui et poeta esset et Epicuri luderet sententiam ferre equo animo possumus ita carmen exordientem. Nullam rem ex nihilo gigni diuinitus vnq̃ patiar/⁊ reliquos poetas quorum ea consuetudo est vt neq̃ hoĩbus/neq̃ dijs impijs parcãt eam philosophi asseuerãt indubitatãq̃ sentẽtiã que de nihilo nihil gigni ita firmiter cõstituit: vt nihil vnq̃ ab eis fuerit retentũ arctius ⁊ accuratius defensum atq̃ ꝯstantius affirmatum concurrunt philosophoꝝ varie discipline/et vna pene omnes in eandem illam sententiam voce ꝯsentiũt hinc Aristo. et tota peripateticorum factio: inde Democritus atho. morum comitatu septus illinc callidus/veterator impi⁹ Auerrhoes vndiq̃ philosophorum agmina p̃deũt ⁊ ꝯtortis atq̃ inanib⁹ argumẽtis p̃bare conantur fieri nõ posse vt ex nihilo aliquid omnino p̃creari queat quo fit vt neq̃ etiã aĩa rõnalis vel angelus sit creata de nihilo/quasi vero non tantum habeat potestatis deus: quem tamen omnipotẽtem esse quis tam barbarus vt nesciat/quis tam insanus

De mundi creatione.

Varro.

Cicero.

Philosophoꝝ turbe

Lucretius.

Aristo.

Democrit⁹

Auerroh⁹.

Agathon
Aristoteles
Sũmi prĩn-
cipis maie-
stas.

vt neget hoc solo priuatur deus (vt ait Agathon: nec Aristoteles infi-
ciatur) nec possit infecta reddere que iam facta sunt. Cetera vero cur
non possit omnia: verum nõdum nouit antiquitas summi principis
maiestatem: quem tamen in solenni precipitatione / optimum maxi-
mum nuncupare solita est. Quid enim optimuz appellet quem pfe-
ctũ esse neget. Quid maximũ qui nondũ oĩa possit efficere: o precla-

Cõtra phi-
losophos

ra sapiẽtia negant phi ex nihilo fieri aliquid: quod si vel ad naturam
caducaꝝ reꝝ opificem vel ad artẽ fragiliũ effectricẽ operum eam re-
ferãt sententiã aliquis fortasse venie locus relictus sit. At cum ⁊ ad au-
torem vsqꝫ oĩm deum ꝓferant non tam ab errore reuocandi sunt ꝙ

Mercurius
trismegist⁹
in pimãdro

hippocratis cõpedib⁹ alligandi / prob nefanda ac detestabilis hu-
iusmodi philosophorũ impietas. Quis ferat hermetẽ illum ter ma-
ximum appellatum ita dicentem in libro de potestate et sapiẽtia dei.
De nihilo nihil ꝓuenit: nã q̃ minime sunt naturã vllã habẽt qua fieri

Aristoteles

valeant. At naturam potius qua non valeant Aristotelem pati / q̃s
possit qui studere sapientie ac veritatem profiteri: pre ceteris iudica-

Principiuz
aristotelicũ

tur cum is neget fieri posse quicꝙ de nihilo. Totus quũ sit ait in na-
tura contemplanda / demersus erat aciẽ mentis acriorem tollere vel
nesciuit vel non potuit / vt dei summam potestatem animo cõplecte-
tur. Eo innititur fundamẽto omne quod fit ex subiecto fieri aliquo:
id neqꝫ nos ignoramus neqꝫ imus sane inficias: si ad naturam inten-
dimus at si ad deũ idipsum referre voluerim⁹ / et impietatis ⁊ igno-
rationis arguamur necesse est. Hoc fixum interim ꝑmaneat (inquit

August⁹
in lib. de mi-
rabilib⁹ sa-
cre scriptu-
re. cap. j.

beatus Augustinus) ꝙ assimilatis naturarum creationibus / in die
septimo de⁹ ab opere suo requieuit: et nunc postmodum per oẽ tem-
pus a creature totius gubernatione non cessat. Sed ꝙuis per septẽ
dierum alternationem oĩs instituta fuisse creatura ꝓhibetur: non tñ
hec dierum alternatio per spacium temporis intelligitur / sed in his
operum vicissitudo declaratur. Pius namqꝫ historie narrator di-
uisit in sermone qđ deus nõ diuisit operis ꝑfectione. Simul enĩ cun-
cta que cõdidit deus creauit dum vna volũtate multiplicem oĩm spe-
cierum varietatem fieri disposuit in qua fecit: que ab ipso ortu suo ꝑ
tp̃s dispensare non desinit: hec Augustinus ex isto dicto ipse intẽdit
exponere illud sapientis oraculũ ecclesiastici. xviij. Qui viuit inetera-
nũ creauit oĩa simul: intelligẽdũ tamen ꝙ per illud sapientis v̄bũ
Augustinus super genesim ad litterã / ⁊ in libro de ciuitate dei vide-
tur sentire ꝙ illi sex dies creationis quos enumerauerat Moses in

Diu⁹ Am-
brosi⁹. lib. j.
hexamerõ.
cap. vj.

Genesi sunt vna dies septies repetita ⁊ in hoc cõiter a doctorib⁹ nõ
recipitur: vnde beatus Ambrosius inquit: et ꝙꝙ lectiõis serie possi-
mus asserere / ꝙ primo die diem fecerit dñs et noctẽ: que sunt vices
temporum et scđo die firmamentum fecerit: quo discreuit aquã que

sub celo est: et aquam q̄ super celū: tñ satis est ad presentem assertionem/ꝙ in principio celum fecerit: vnde prerogatiua generationis et causa et terram fecerit in qua esset generatiōis substātia: hec Ambrosius. Augustinus aūt aliter dictū illud sapientis exponit: cum dicit. Qui viuit ec. creauit ec. vt simultas nō referatur ad instans creationis: sed ad instās dispositiōis qd est eternitas vt sit sensus. Creauit omnia que simul ab eterno disposuit. Sed si aliquis importun⁹ cauillator querat que fuerit Augustini opinio. Respondetur ꝙ eius finalis intētio fuit que scribitur in libris de mirabilib⁹ sacre scripture: eo ꝙ lib. illum creditur postremo fecisse.

De angelorū delicto et casu. Cap. ij.

Preter angelorū lapsorum demonūq3 pprietates Damascenus primū pponit Angelum unū precipuū qui ipsus est et ruine occasionē alijs induxit fuisse terrestri ordini et terre custodiā et a deo fuisse pmissam. Ex quo videtur sentire eandem fuisse de infima hierarchia angelorum spirituū et postremo ordine. Illud tñ plerisq3 sacrorū patrū nō videt. Nēpe sanctissimus Gregori⁹ sentit angelū lapsum (qui nomine Behemoth exprimit) fuisse celestiū spirituū excellētissimū supremiq3 ordinis eminētissimū. Beat⁹ Dionysius identidē denotare videt angelū plapsum fuisse inter alios excellētissimū. Dicūt insuper sanctissimi nr̄e religiōis patres angelicā: scz illā virtutē que decidit in imum natura malā factam nō fuisse illam indubitato/id tenēdum eam a bono pditore bonā fuisse conditam et sponte sua a bono defecisse/atq3 ad malū esse plapsam. Nō tñ arbitrandū est aliquem nouem ordinū angelorū oīno cecidisse: vt nulli illius ordinis angeli in sua integritate pmāserint: sed de vno quoq3 aliqui ceciderūt. Angeli em̄ lapsi in scripturis diuersorū ordinū noibus appellati inueniuntur: vt apud Paulum ad ephesios vltimo capite: principatus et potestates. et apud Ezechielem. cap. xxviij. cherub. Ad cumulum diaboli pcti: teste Augu. accedit illud qd statim postq̄ peccauit foueam desperationis incurrit. Si enim de suo delicto habere veniam non desperasset: nunq̄ consentienti sibi homini damnum salutis sue procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniā desiderat/nullo modo augmentare aliud preparat. Per hanc ergo non solum sibimet ipsi foueā pditionis inuenit: sed etiam peccanti homini per se causa pditionis extitit. Hoc aūt ad leuigandū hois delictū occurrat qd nō solū p semetipm mādati transgressionē reperit: sed serpentine suasioni ↄsensit verūetiā aliam creaturā rationabilē in dei offensam

Damascenus lib. ij. c. iiij.

Gregorius xxxij. libro moralium.

Dionysi⁹ in lib. de diuinis noibus.

Paulus

Ezechiel

Beat⁹ Augustinus in lib. de mirabilib⁹ sacre scripture. cap. ij. lib. ij.

non induxit ac per hoc facilius penitentie ianuam adinuenit apertã: quam qui non ingressus fuerit/ dãno perpetue vite subiacebit. Qui vero per penitentiam peccata diluunt angelice felicitatis consortes ineternum erunt. Hec Augustinus.

¶ De Abel & Enoch iusticia primatũ tenẽtibus inter homines. Cap. iij.

DUe secte sunt (inquit Ambrosi⁹) sub duorũ fratrũ nomine ɔpugnãtes inuicẽ et ɔtrarie sibi. vna que totũ sue mẽti deputat tanq̃ principali: & quasi cuidã cogitationis & sensus & mot⁹ oĩs autori. hoc est q̃ omnes inuẽtiones humano ascribit ingenio. Altera q̃ tanq̃ opatori & creatori oim deo defert: & ei⁹ tanq̃ parẽtis atq̃ rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior cain significetur/ hec posterior abel dicitur. Has duas sectas anima vna parturit. Et ideo germane habentur q̄ vno fundanẽ vtero: sed contrarie sunt q̄ oportet eas cum quodam anime partu edite fuerint diuidi ac separari. Cõpugnantibus eñ hospitiũ esse vnũ ɔ/ppetuo nõ põt. Ego tñ (inquit Ambrosius) hoc loco ƒm scripturam mysterium magis duorũ populorum intelligo: q̄ deus adijciendo ecclesie sue fidẽ pie plebis abstulit pfidiaz populi preuaricantis: q̄ñ quidẽ verba ipsa hoc significare vidẽtur / dicente deo. Due gentes in vtero tuo sunt: & duo populi de ventre tuo exibunt: hec figura sinagoge et ecclesie. In his duobus fratrib⁹ ante precessit Cain & Abel: per Cain parricidalis populus intelligitur iudeorũ. Qui dñi autoris sui et scdm marie virginis partum fratris (vt ita dicaz) sanguinem persecutus est: per Abel autem intelligitur populus christianus adherens deo: sicut et Dauid ait. Mihi autem adherere deo bonuz est. Ex quib⁹ paucis (inquit Augustinus) primus Abel totius humane iusticie princeps et post hũc Enoch insignissimus ante diluuium eligitur: quibus summa iusticie initio ipso mundi et fine committitur: vnus enim statim in iusticie initio in ipso etiam mundi principio sanguinis sui et tripudio coronatus martyrio accipitur. Alter adhuc sine morte in testimonium nouissimi temporis reseruatur. Sed hinc Abel domin⁹ Jesus christus primatum iusticie hominum commisit ita inquiẽs. A sanguine Abel iusti vsq̃ ad zacharie: et non addidit iusti hereditatem iusticie Abel tenere non zachariam ostendit. Sicut etiaz in genealogia saluatoris scribitur. Jesse autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Salomonem: cui non additur regem: cum Salomon patris regnum non teneret malus: sed intelligitur patris sui Dauid re

Sedulius
Primus ab usq̃ Chao meritis viua cib⁹ Enoch
Multa per innumeros cũ secla cõtigit annos
Nature pdẽte modũ quem iure creandi
Terra tulit genitum sꝫ mors mirratur adem ptum.
Beat⁹ Ambrosi⁹ libr. de Cain et Abel. lib. j. cap. j.
Ambrosius lib. eodem. cap. ij.
Ecclesia sinagoga
Abel
Dauid
Enoch septimus ab Adam.
zacharias

gnum non hereditario iure possidere: et ad Dauid honorem regni plus pertinere/ quod primus ex illa generatione regnum obtinuit: sicut et Abel in iusticia hominum primatum tenuit quod primus in terra iustus fieri cepit: vnde quasi hereditario iure patrum succedūt. Sic omnes iusti vestigia Abel in cunctis iusticie partibus capiunt. Tota enim iusticia hec est virginitas sacerdotium et martyrium. Que triplex iusticia in Abel fuit: primo qui et munera deo placita obtulit: prosapiam generis in seculo non reliquit: et martyrij coronam sanguinis effusione promeruit: Enoch vero sine morte per totius pene seculi tempus remotus ab hominum conuersatione custoditur: vt in eo qualiter homines si non peccarent generata prole commutarentur in vitā spiritalem sine morte ostenderetur. Sed licet longo seruatus tempore adhuc viuat: mortis tamen debitum quod omnes in Adam sumpsimus vitare nō poterit. Certe in hoc etiā illud occurrit: vnde scribendi occasio sumpta videtur: quare circa naturam extra humani cui metas huius vita tam longo admodum tempore ostenditur. At tamen in hoc non noua natura vni homini gignitur: sed pristina et generalis omnium hominum gubernatur. Insitum enim homini in prima conditione geneseos libri historiaꝝ considerantibus esse apparet: vt non solum loci tempore: sed etiam perpetuo viueret: nisi peccati aculeo mors nature metas exterminaret. Scribitur in ep̄la iude apostoli de Enoch ita: prophetauit aūt de his septimus ab Adam Enoch dicens. Ecce venit dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum quibus impie egerunt et de omnibus duris verbis que locuti sunt contra deum peccatores impij.

Abel

Triplex iusticia in Abel.

Enoch

Adam

Augustini scribēdi occasio de Enoch

Diuus Iudas ap̄lus de Enoch

De loco paradisi et quattuor fluminibus: questio notatu digna. Cap.iiij.

Plantauit deus paradisum in delitijs: hoc est in Eden: non circa Ethiopiam propter Nili cursum: vt nōnulli arbitrantur: sed ad oriētem versus: et posuit ibi hoiem quem finxerat. Sic enim scriptum est (inquit Augustinus) quare sic factum est. At vero quidem sensibilem paradisum imaginati sunt: alij intelligibilem tantum. Veruntamen ego crediderim quemadmodū homo sensibilis simul et intellectualis conditus est: hunc in modum et ipsius sacerrimū templum. Sed apud mathematicos insurgit difficultas. Cum dicat moses quod flumen paradisi diuisum est in quattuor partes. Phisonvni et his no-

Augustinus de genesi ad litteram.

Moses.

men est quod circuit totã terram euilacth ubi est aurum: aurum aũ
tem terre illus bonũ: ꝛ ibi est carbũculus ꝛ lapis prassius. Et nomẽ
scdo Geon: hoc est quod circuit totam terrã Ethiopie: flumẽ autem
Phylostratus.lib.ij. tertiũ Tigris: hoc est quod fluit cõtra Assyrios. Flumen aũt quar
tum Euphrates: Philostratus vero in vita apolonij Tyanei libro
Nilus ij. inqt. Scdo deũ totius terre: quasi duo cornua posuisse indos atqꝫ
ethiopas: hos quidem ex ea parte qua sol incipit: illos vero qua idẽ
desinit. Et idem libro .vj. infit. Fluuium autem Nilum egypto tri
buunt qui ex catadupis initium sumens Egyptum quam vniuersam
inundat ad Ethiopiam ducit: Magnitudine quidem Indie non cõ
ferenda est Ethyopia necꝫ vlla alia continentis pars: que homini
Indus fluuius. bus nota sit. In vtraqꝫ vero fluuij sunt inter se similes / Indus / ac
Nilus: si quis eorum opera animaduerterit. Ambo enim continen
tem irrigant estatis tpe: cum maxime id terra expetit: soliqꝫ fluuio
rum crocodilos dicunt: et fluuiales equos mysteriorumqꝫ rationes
vtrisqꝫ pars. Hec philostratus. Cum igitur sint maria duo que cir
cundant Egyptum: et Nilus decurrat per Ethyopiã ad Egyptios
Asya apbrice: Ganges siue Indus per Indiam orientis plagam Asye: ꝛ
Aphryca maria diuidant Asyã ab Aphryca: et India plaga sit orientis: Ethyo
pia vero occidentis: quomodo fieri potest: vt Indus et Nilus a pa
radiso orientis loco originem ducant: cum Indus ab oriente in ma
Hereticorũ argutie re euanescat. Nilus vero ex occidente in aliam maris plagã vergat.
Sunt ista quidem hereticorum commenta: sed quis hec mortalium
nisi christiana imbutus disciplina disuescat: Theologorum quidam
doctissimi atqꝫ clarissimi sunt qui negant sensibilem paradisũ et in
Diu⁹ Ambro. in hoc loco nõ tenetur. telligibilem solum imaginati sunt: ex quorum grege videtur beatus
Ambrosius mediolanensis ille alioquim doctissimus qui in episto
la quadragesimasecunda ad Sabinum inquit. Alij alᵉs omnes ta
men congruunt in paradiso: et lignum vite radicatum et lignũ scien
tie: que discernat bonum et malum. Cetera quoqꝫ ligna plena vigo
ris: plena viuificationis spirantia et rationabilia. Ex quibus (infit)
colligitur paradisum ipsum non terrenum videri posse: non in solo
aliquo: sed in nostro principali quod animatur et viuificatur anime
Diuus Augustin⁹ doctorũ aqla. virtutibus: et infusione spiritus dei hec ille: et libro de paradiso capi
tulo primo. Inquit non hylen igitur hunc paradisum estimare debe
mus: et ideo relinquamus Pauli esse secretum. Beatus quoqꝫ Au
gustinus longe aliter sentit decimotertio de ciuitate dei libro. Dicit
Octauo super genesis ad litteram cap. vij. enim de paradiso: in quo primi homines fuerant quod recte possit
significatione eius spiritale aliquid intelligi. Dum tamen illius hi
storie veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata
credatur de corporali loco. Et in octauo super Genesim ad litteram

libro ita insit. De his autem fluminibus quid amplius satagam cō-firmare quod vera sint flumina nec figurate dicta: que non sint quasi tantummodo aliquid nomina ipsa significent: cum et regionibus: per quas fluunt notissima sint: τ omnibus fere gentibus diffamata. Quinimmo ex his: quoniam constat ea prorsus esse. Nam duobus eorum nomina vetustas mutauit sicut tyberis dicitur: fluuius qui prius Albula vocabatur Geon quippe ipse est qui nunc dicitur Nilus. Phison autem ille dicebatur quem nunc Gangen appellant. Duo vero cetera Tigris et Euphrates antiqua etiam nomina tenuerunt: nos admoneri oportet. Cetera quoqꝫ primitus ad proprietatem littere accipere non in eis figuratam locutionē putare: sed res ipsas que ita narrantur et esse et aliquid etiam figurare: non quia nō posset parabola locutionis assumere aliquid de re quam nō proprie quoqꝫ esse constaret: sicut de illo dominus loquitur qui descendebat a Hierusalem in hiericho et incidit in latrones quis non sentiat ac plane videat esse parabolam locutionemqꝫ illam totam esse figuratam: veruꝫ due ciuitates que ibi nominate sunt hodieqꝫ in locis proprijs demonstrātur: Sed hoc modo acciperem⁹ et quattuor hec flumina si cetera que de paradiso narrantur nō proprie sed figurate accipere vlla necessitas cogeret: ac nunc cū primitus proprie res ipsas intelligere rō nulla ꝓhibeat: cur nō potius autoritatē scripture simpliciter sequimur in narratione rerū gestarū. Res vero gestas prius intelligentes: tū demū quicquid aliud significant perscrutātes: an eo mouebimus ꝙ de his fluminib⁹ dicit̄ aliorū esse fontes notos aliorꝫ aut prorsus incognitos: τ idō nō posse accipi ad litterā: qḋ ex vno paradisi flumine diuidunt̄: cū potius credendum sit qm̄ loc⁹ ipse ꝑadisi a cognitiōe hoim est remotissimus: inde quattuor aquarū partes diuidi: sicut fidelissima scriptura testat̄: sed ea flumina quorum fontes non esse dicunt̄ alicubi esse sub terras et post tractus ꝓlixarū regionum locis alijs erupisse: vbi tanꝙ in suis fontib⁹ nota esse ꝑhibētur. Nā hoc scelere nōnullas aquis facere quis ignorat: sꝫ ibi hoc scitur vbi nō diu sub terras currunt. Exibat ergo flumen de Eden. i. de loco delitiaꝝ: τ irrigabat paradisuꝫ. i. lingua oīa pulchra atqꝫ fructuosa: que oēm terram regiōis illius occupabant. Hec Aug. ad ea vero que superius dicta sunt respōdemus ꝙ si per Astronomiam τ Mathematicam locus paradisi probaretur iam nō crederetur: sed id nobis credendum proponitur. Sed ne vacuus recedam aliqua in medium afferam ne in Astronomorum qui a nostris cosmographi appellātur spineta te ducaꝫ Mosayca phia vtilior: que vitam et mores instituit illa em̄ fallaces nōnūꝙ fecit: ista vero et doctos τ bonos: est

Quattuor flumina vera flumina esse.

Geon

Phison

Tigris

Euphrates

Notatu dignum de litterali sensu sacre scripture.

Luce. x. c.

Due ciuitates iudee.

Notatu dignū ex Augustino.

Terra anfrosa τ porosa.

Aug. de genesi ad litteram.

Actoris responsio ad obiecta Astronomorum.

Utilitas Mosayce phie.

enim potius in iudicio astronomorum cecitas: et in iudicio hominum temeritas quam in Moyse falsitas paradisum visi sunt astronomi non curare: quod nihil ex eo exploratum haberent et quod id negocium supra humanum iudicauerunt ingenium. Joannes Damascenus vir acri ingenio cuius solers ingenium: cuius exquisita doctrina: cuius suauis oro illustrauit ingenium cum multa de paradiso et horto deliciarum deseruisset tandem duo esse maria (inquit) que circundant Egyptum ipsa enim media iter duo maria ect. Constituti sunt et diuersi pelagi montes/insulas/scopulos/portus: varios sinus continentes littoraque et actas littus harenosum dicitur. Acte vero saxosa littora prime profunda in ipso statim principio profunditatem habentia: similiter autem et ad orientem est mare: quod dicitur iudicum est et boreum: quod dicitur Caspium: sed et stagna hinc congregata sunt. Est et oceanus: vt fluuius quidem circundans totam terram: de quo mihi dixisse videtur diuina scriptura: quod fluuius procedit de paradiso potabilem ac dulcem aquam habens. Hic aquam prebet omni mari, perseuerans et inde mutabilis manens: fit autem salsum mare: sole super et aliis (vt Syphones quidem) quod subtilissimum est attrahentibus vnde et nubes consistunt et nubes gignuntur dulci euaporata aqua: hic Oceanus in quattuor principia: id est in quattuor flumina diuiditur nomen vni Phison hic est Ganges indicus et nomen secundo Geon ille est Nilus ab Ethyopia in Egyptum descendens et nomen tertio Tigris nomen vero quarto Euphrates. Sunt autem alii plurimi et maximi fluuii: quorum hi quidem in mare vanescunt: illi vero in terra consumuntur: vnde et tota terra porrosa est et antrosa veluti quasdam venas habens per quas ex mari suscipiens aquas fontes perficit ad qualitatem igitur terre: et aqua fit percolatur et depuratur per terram marina aqua: et sic dulcorascit. Si autem locus, vnde fons redditur/fuerit aut amarus/aut salsuginosus: et ad naturam terre fons reducitur: Angustata enim frequenter aqua et vi erumpens calescit: et hinc nature ex per se redduntur aque Diuino igitur iussu concauitates in terra facte sunt: et sic in congregationes suas conueniunt aque: hinc etiam et montes facti sunt. Hec Damascenus. Diuus autem Augustinus libro primo questionum supra Genesim cum de terra Sodomorum et Gomorreorum priusque deleretur quod esset velut paradisus dei deseruisset inquit quod terra Sodomorum et Gomorreorum antequam deleretur comparatur paradiso dei eo quod erat irrigua vt terra egypti quam Nilus irrigat: satis vt opinor ostenditur quomodo debeat intelligi ille paradisus quem plantauit deus vbi constituit Adam. Quis enim alius intelligatur paradisus dei non video: et vtique si arbores fructifere in paradiso virtutes animi accipiende essent: sicut nonnulli existimant: nullo corpo

Damasce. lib. ii. de orthodoxa fide. cap. iiii. Maria duo circa Egyptum.

Oceanus secundum Damascenum quartus fluuius

Phison Geon Tigris Euphrates

Qualiter aqua fit dulcis

Augustinus questione xxvi.

Notat hic et reprendit eos qui opinionem beati Ambrosii tenent et tu considera.

rali in terra paradiso veris lignorum generibus instituto:non dice-
retur de ista terra:sicut paradisus dei.

¶ Utrum Lamech occiderit Cain sicut putatur. Cap.v.

De Cain et morte ipsius determinationes Ambrosius exequens inprimis inquit:repulit de⁹ Cain a facie sua:et a parentib⁹ abdicatū separate habitationis quodā re legauit exilio eo q ab humana māsuetudine transisset ad feritatem bestiarū verūtn̄ homicidio voluit homici- diam vindicari:qui mauult peccatoris correctionē q mortē. Unde Lamech septuagies septies vindicat:q2 grauior culpa eius est:qui nec post dānationē se correxit alterius Cain impetu quodā imprimen- do ante peccauerat Lamech vtiq qd in altero rephensum aduerte- rat:cauere debuerat suo quippe iudicij sentētia debebat ne quis pas- sim reū esse feriēdū putaret et vt ad mysteriū venias:nō debuit interi- mere eum qui vsq ad naturalem terminū mortis sue agēde habebat spacium penitētie excusare posset q se redemisset vel sera actione pe- nitētie:nisi eū prematura pena rapuisset:hec Ambro. Beat⁹ quoq Augu. longe aliter sentit de morte Cain. Negat eñi parricidium La- mech fecisse. Unde ita inquit frustra:hoc putant qui arbitrant q La- mech hoc dixerit de Cain. Occidi virum in liuore mihi et iuuenē in vulnere mihi. Jam eñi in quinta gñatione nat⁹ erat Lamech a Cain id est de Mathusalē abnepote Cain. Hoc aūt iddrco cōmemorat Lamech vt ostenderet acrius astringendū eū q sub manifestata lege peccauerit:ac per hoc si post Cain imitatorem eius septies vindica- tum est quem nec factū Cain et correctio nec post in eū lata sentētia terruit:vt a tam impio et crudelissimo facinore voluntatē auerteret. Post Cain ergo Lamech hoc homicidium perpetrauit:qui sine du bio iuxtaq supradicta sunt septē vindictas exoluit:et quid post La mech ei qui hoc secutus fuisset esset futurū:ostendit dicens. De La- mech autem septuagies septies:vt quia malum opus penitentia nō subsequitur septuagintaseptem plagarum ictibus feriatur. Unde et saluator etiam septuagiessepties peccanti cōuerso tamen remitti pre- cepit. Sed nec putatur alius ante Lamech homicidium post Cain fecisse:q2 dixit. De Cain vindicatū est:quasi iam factum Lamech di cat de se quomodo aūt diceret:q2 vindicatum in eū erat cū adhuc re- cens esset homicidium quod cōfessus fuerat se fecisse cū constet om- ne factum sententiam secum habere. Quando enim alia spes non est preterq quod expleto operi dignum sciatur:futurū pro facto habet.

Diuus Ambros⁹. libr. ij. de Cain et Abel. c. x.

Diuus Augustinus in libr. questionum veteris et noui testā questione. vj.

Mathe.

Sol⁹ Augustin⁹ tenet hanc opinionē.

Denique dictum Ade et Eue est: qua die manducaueritis morte moriemini: et utique non statim mortui sunt: sed post lōgum temporis intervallū: sed quia iam spem immortalitatis amiserāt. Futura mors presens dicta est: quia hec cepit in spe haberi. Igitur cum Lamech iuuenem se occidisse fatetur: et Cain (sicut claruit) usque ad hoc tempus peruenire nō potuit: aut si peruenit (quod impossibile videtur) senior fuit eum non occidit. Hec Augustin⁹ que tamen opinio communiter non tenetur.

An mulier imago dei dicatur. Cap. vi.

Diu⁹ Ambro[illegible]na. li de Noe et Archa ca. xxvj.

Mouet plerosque homines quod dixerit deus ad imaginem dei fecit hominem: et non dixit ad imaginem meam cū ipse sit deus: sed intellige (ut Ambrosius inquit) et patrem esse et filiū esse: et licet per filium omnia facta sunt tamen legimus: quia pater fecerit omnia et fecerit per filium sicut scriptum est. Omnia in sapientia fecisti. Siue ergo pater dicit ad imaginem verbi fecit. Siue filius dicit ad imaginem dei patris fecit. Et ideo familiarem quandā et domesticam deo demonstrat hominis esse naturam: id est rationabilis hois ſm quod ad imaginem dei creati sum⁹. Hec Ambrosius. Sed insurgit difficultas magna: videlicet an mulier imago dei dicatur sicut vir: cū idem Ambrosius in lib. de dignitate humane conditionis ita scripserit. Dilectissime fili ita iuste mihi videtur dictum: interiorem hominē imaginem esse dei. Anima enim nominatur totus interior homo: quia viuificatur / regitur / cōtinetur / lutea illa massa humectata succis ne arefacta dissoluatur: ad imaginem ergo suam conditor (ut dictū est) fecit animam hōis: que tota dicitur anima. Hec ille et cū mulier aīam rōnalē quemadmodum vir possideat: videtur quod si vir imago dei dicatur sit et mulier. Sic putare me cogit sanctitatis et doctrine Ambrosij contemplatio in contrarium tamen nōnunquā animum agitat meum Augustini doctrine eminentia in libro questionū veteris et noui testamēti capite. xxj. ita dicēs hoc est ad imaginē dei factū esse hominē: quia unus unum fecit: ut sicut ab uno deo sunt omnia ita et ab uno homine omne genus humanum. Similitudo autem hec est: ut quemadmodum de patre est filius sic et de viro mulier: ut unius principis autoritas conseruetur. Sed filius ineffabiliter et incomprehensibiliter natus est de deo patre. Mulier autem corporaliter: sicut legimus facta de viro est: ut per eam natiuitas oriretur. Filius vero ideo natus est: ut per ipsum fieret creatura. In hoc ergo dissimile. Nā et de deo deus natus est: de viro autem femina: quia illic simplicitas est: et

nō potuit nisi simplex de simplici nasci spirit⁹ de spū: de⁹ de deo: igit
vir imago dei est. Sic enim scriptum est: ⁊ fecit deus hoiem: ad ima Gen.j.d.
ginem dei fecit eum. Unde et apostolus vir quidem inquit non de-
bet velare caput cū sit imago et gloria dei. Mulier autem (inquit) j. Timoth.
velet caput: quare quia non est imago dei denuo dicit apl's. Mulie- ij.d.
ri autem docere non permittitur neq̧ dominari in virum. Hec Aug.
⁊ libro eodem questione: xxiiij. infit. Unius substātie quidē sunt vir
et mulier et in anima et in carne. Sed gradu maior est vir: quia ex eo
est femina sicut dicit apostolus. Caput mulieris vir: causa enim
maiorē fecit virum non substantia. Nā et in vno corpore maiora mē-
bra sunt et minora: non natura: sed ordinatione. Hec ille Origenes
quoq̧ cum beato Ambrosio conuenire videtur cum inquit. Dignum
videtur hoc in loco requirere scđm litteram: quomodo nōdum facta
muliere dicit scriptura masculum et feminam fecit eos: fortasse (vt
ego arbitror) inquit propter benedictionē qua benedixit eos dicēs.
Crescite ⁊ multiplicamini ⁊ replete terraꝫ preueniēs qđ futurū erat:
dicit masculum et feminam fecit eos: qm̄ quidā crescere aliter ⁊ mul-
tiplicari non poterat homo: nisi cum femina. vt ergo benedictio eius
sine dubio futura esse crederetur: ait masculum et feminam fecit eos
Videamus (inquit) per allegoriam quomodo ad imaginem dei ho
mo factus masculus et femina est. Interior homo noster ex spiritu ⁊
anima cōstat. Masculus spiritus dicitur. Femina anima potest nū
cupari: hec si concordiam inter se habeant: et cōsensum conuenientia
inter seipsa crescunt et multiplicātur: generātq̧ filios sensus bonos
⁊ intellectus vel cogitationes vtiles: per que repleant terram et do-
minentꝰ in ea. Hec Orige. Aug. in libr. lxv. questionū ad Orosiū q̄-
stione. xviij. ait quando vero ea agit et cogitat que sunt tēporalia mu
lier appellatur: tunc nō est dicenda imago dei et propterea debet ve-
lare caput suum ne nimium fit ad inferiora progressio.

De diluuio generali et arca Noe. Cap. vij.

Ante aquarū Cladem famosam (vt Berosus refert)
qua vniuersus perijt orbis multa preterierunt secula
que a Chaldeis fuerunt seruata. In alijs enim inunda
tiōib⁹: videlꝫ Niliaca / Attica / Tessalica et Phatoni-
ca sola terra illa perijt vbi inūdatio obtigit. Vn̄ Euse Eusebius
bi⁹ ⁊ alij Chronographi et historici notāt eo tpe quo ps illa perijt:
alias orbis ptes habuisse icolumes suos reges et terras: h̄ xͦo pria
oēs terras subruit: ⁊ iō absolute terraꝝ inundatio a barbarꝭ ⁊ grecis
et latinis đr: vñ ⁊ Moses h̄ notauit cū dixit. Deleta fuit diluuio ois Moses

caro sub celo: Famosam vero cladem dicit: quia ab infami vita Gygantum ꝓuocata fuit dei ira. Berosus vero ostendit in tertia parte quo pacto genus humanū repertū sit per arche preparationē. Et Josephus illo loco vtitur cōtra Appionem gramaticū dicens Berosum caldeum et historicos phenicas noiare Noam et filios eius ꝓprijs noibus ⁊ diluuiū ⁊ archam: Dicit aūt nauis eius q̄ in armeniam venit circa montē Gordieuz aliqua adhuc pars esse: ⁊ quosdā bitumen exinde tollere: sed ⁊ Maseas Damascenus in .xcvj. historiarum libro ita dicit. Est super Miryadā excelsus mons in Armenia: qui Barhis appellat: in quo multos cōfugiētes (sermo est) diluuij tpe liberatos: ⁊ quendā simul in archa deuectū in montis vertice summitate fuisse: lignorūq; reliquias multo tempore cōseruatas. Fuit autem iste quem etiam Moyses iudeoꝝ legislator scribit hec Maseas Noam quē nři Noe scribunt fuisse virum dei cultorem et iustū: ⁊ solum vniuersis ad impietatē declinantibus ipse mandatum de fabricanda archa accepit ante inundationē annis ꝑparauit ligna ob immēsitatē cētum vigīti vt Moyses significat. Quadraginta vero ⁊ duob᷑ annis ꝑparauit ligna ob immensitatē operis faciundi: ⁊ ita anno sequente q̄ erat septuagesimus octauus ante inūdationē cepit opificiuz ingentis arche: vt Berosus supponat. Quia vero dixit ex improuiso accidisse diluuium: non referatur ad Noam et eos qui nouerunt et inscripserunt coctilibus laterculis ⁊ lapidib᷑: sed ad derisores ꝙ illud neq; credebant neq; spauerāt affuturū. Fuit autē hoc primū diluuiū nonimestre: vt Solinus asserit in collectaneis: et Moyses Genesis .viij. cap̄. ⁊ Xenophon de equiuocis. Excessit vero omnes altissimos orbis montes .xv. cubitis vt testat Moyses ⁊ vt ait deleta est oīs caro sub celo: excepto Noa cū sua familia: ex q̄ pꝫ Taluindistas esse falsiloquos ⁊ mēdaces: cōtraq; diuinas lrās ad morem suū: qđ diluuiū non attigit montem Sion: argumēto vsi q: inuētū ē ibi post diluuiū semē Gyganteū: non attēdētes ꝙ Noa cū filijs (vt Beroso placuit) fuerit gygātes: ⁊ Titanas gygātes (inquit) genuerunt: q̄ teste Moyse posuerūt vrbē Titanū in Egypto quā vocāt Tanum dēpta pria lrā: vt pꝫ Numeri. cap̄. xiij. Berosus deinde ꝓsequitur de causis alioꝝ cognominū Noe ac Tyteevroris ei᷑ dicēs ⁊ de tribus cognominibus in .iij. lib. ratiōes tradit / Noa / Cam / ⁊ Tytbea de Noa dicit ꝙ fuit illi tributū cognomē Janus a Jain: qđ apud arameos ⁊ hebreos sonat vinū a quo Jan᷑ .i. vinifer ⁊ vinosus: q: prim᷑ vinū inuenit ⁊ iebriat᷑ est: vt Berosus inqt: itē ꝓperti᷑ pariter insinuauit: ⁊ Moyses genesis cap̄. ix. vbi etiā Jain vinū iain noiat: vbi nos habem᷑ cum Noa euigillasset a vino Cato etiā in fragmētis originū: ⁊ Fabi᷑ pictor in de origine vrbis Rome

Berosus Josephus. Maseas Damascenus Barhis Moyses. Noa seu Ja[nus] Moses Berosus Solinus Moyses Xenophon Noa Taluindistas notat. Berosus Titanas Tanim Berosus Noa Cam Tithea Berosus Moyses Cato Fabius

dicunt Janū dictū priscum Oenotriū: quia inuenit vinū: et far ad re-
ligionem magis ꝙ ad vsum. Nec sunt que ab extraneis tanꝙ ab in-
iustis possessoribus accepimus: solo tamen Moysi credimus. Cuꝫ
videret ergo deus orbem terre malicia ꝛ scelenbus oppletuꝫ: statuit
humanum genus diluuio perdere: vnde deleta fuit omnis caro sub
celo: sed vniuersa que in aquis viuere possunt plaga illa non tetigit
terrena tantum animalia mortificauit. Quo in loco (infit Augusti- Augustin⁹
nus) astute q̄rentibus / ac solutione indigēs questio subuenit. Quā- lib. j. mira-
obrem terrena animalia humane vindicte plusꝙ aquatica succūbūt: biliuꝫ sacre
quorum nec plura peccantiū gesta subueniunt in peccato tamen pri- scripture.
mi hominis terra de qua gustauerat statim maledicitur per diuinuꝫ Responsio
nanqꝫ miraculū ita infertur. Maledicta terra in opere tuo ꝛc. Iterū
ergo alia questio surgit. Quare deus etiaꝫ aquis in Ade maledicto Questio.ij.
non maledixit. Cui facillime respondetur: ꝙ non aquam contra in-
terdictū dñi bibit / sꝫ de terre fructu homo comedit / exceptis quoqꝫ
his rationibus aquis a maledicto Ade deus pepercerat / quoniam
per aquā diluere maledictionē illam parauerat / quod in diluuio est
factum: et nunc per baptismum indulgetur. Nam in aqua et spiritu
cuncta humana corporalia et spiritualia purgātur. At per hoc ꝛ do-
minus cum mortis humane maledictum resurgēdo deposuerat: nō
terrestium sed aquatilium carneꝫ animalium comedebat: cum ad cō
firmationem resurrectionis coram discipulis piscis assi partem et
fauum mellis manducauit. Ubi qui firmamenti aquas ante diluuiuꝫ
venire ponunt: etiam ante diluuium pluuias in mundo fuisse nō esti
mant occasione illius arcus / qui post diluuium in nubibus est con- Gen.ix.b.
stitutus. In hanc estimationem ducti ex ipsarum creaturarum natu-
ra inuestigantes quod nulla serena ante diluuiuꝫ pluuia fieret: iris /
id est arcus ille in nubibus serenis apparet: qui per solem semper et
humectas / serenasqꝫ nubes efficitur: et non a sole tantuꝫ fieri / sed
etiam per lunam aliquotiens in serenis nubibus videtur. Poterat
ergo ipsa mundi nuper creati prima etas sine vllis turbulenti aeris
immutationibus / et pluuijs per matutinum ꝛ vespertinum rorē fie-
ri. vt in ipsa sua fortitudine / sicut homines longeuos et sanitate cor
porum alacres habuerit: ita et mundus ipse nullis adhuc perturba-
tionibus agitatus aptos nascentibus ferens fructus consisteret: et
a secunda etate sicut turbulentis moribus / ita turbidis rerum tem-
pestatibus viuere et vigere inciperet. Quēadmodum in terra egy-
pti etiam nunc nequaꝙ nubilum imbribus: sed terre ipsius sudore
et aeris cōmoditate et nili fluminis incrementis fouetur. Sed hec
inuestigatio qualiter accipienda sit pro certo eruditi et catholici vi-
ri videant. In his autem quamlibet diuersis opinionibus / et magis

strorum pluribus ambagibus: hoc animo fixum suscipim⁹ q̄ aqua-
rum quodcūq3 desuper venerat/ vt terra aquis vndaretur ventus lā
Gen. viij. bebat: sic enim scribitur. Immisit dn̄s ventum super terram: et di-
minute sunt aque: vtrum vero in nubes vētus lymphata equora col-
legerat: an illa superni firmamenti spacium resumpserat ꝓ certo eru
diti viderint. Aque autem ille que abyssi fontibus diruptis largiter
deduxerunt: per easdem vias: vnde venerant rursum dominico iussu
remeabant. Insule vero que ab initio cōditio orbis: vt multi affirmāt
non fuerant processu temporis faciunt: dum propinqua promō. oria
marinis finibus a cōtingenti terra diuiditur/ per qđ intelligitur qđ
ille fere que in siluarum orbibus includuntur non humana diligen-
tia deuecte: sed in illa diuisione insularum a contingēti terra reperte
esse probantur. Quis enim verbi gratia: lupos/ ceruos et siluaticos
...cos/ et vulpes taxones et lepusculos et sexquiuolos in hyberniā
deueheret: vel qualiter si tunc domesticam manum portatis ita effu-
gerat: vt omnia genera per siluas nunc oberrare videatur. Sed nō-
nulli autores genus hoc bestiarum ferarum animalium ipsam ter-
ram gignere dicunt: que hec animalia que in insulis includuntur: nō
ex arca: sed ex ipsa terra procreata esse existimant. Hanc vero puta-
tionem eorundem quibus diximus de recessu aquarum diluuij et si
aliquis acceptam et sufficiētem esse crediderit: nostris tamen adhuc
mentibus illa questio innouata residet. Quotidianis etenim inun-
dationib⁹ et recessibus oceani: et hec semꝑ questio renascit. Quēad-
modum hanc inundationem: vnde venit/ aut quo recedit nescimus
ita etiam recessio diluuij ignoramus. Nam qui veram sapientiam
cupit ad eternum regnum vbi nulla est ignorantia festinare conten-
dat: et interim cum in signi gētium magistro dicat. Ex parte cogno-
j. Cor. scimus et ex parte prophetamus. Etenim omnes res quas posside
xiij. c. mus: ex parte vix nouimus. Terre superficies in qua laboramus ali
mur/ viuimus sustentamur/ nostris apparet obtutibus: sed tamen
quomodo illa sustentatur adhuc ignoramus. Sol in ministeriū no
stre necessitatis per diem traditur: sed qualiter in nocte profectum
exequitur a nostra scientia occultatur in nobismetipsis diem nostre
natiuitatis scimus et ignoramus diem mortis quando veniet: cum
certi ventura sit nescimus res etiam corporales quas videm⁹ ex par-
te tantum cōsiderare possumus. Ex parte ergo cognoscimus quā-
diu in hoc seculo sumus. Sed si ad illam lucem patris luminum ve-
nerimus: nihil in creaturis erit quod nesciamus. At vero vt nostro-
rum sequamur propositum in isto diluuij tam magno videri creatu
ris miraculo nihil contra naturam factum esse ostenditur: quoniam
nihil quod deus in creaturarum prima cōditione non fecerat; super-

inductum esse videtur: nisi q solito habundantior maris copia: et imbrium ducta congregatur. Nihil tamen in his autoritate confirmauerim: vt in defensione contentionis sim.

De diuisione linguarum. Cap. viij.

Iam vero procurrente humane propagationis augmento: cum ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret: et scdm electionis sue altitudinem celo cuperet molem in modice instructionis inserere: q mirabilis erga cohibendam hanc insolentiam fuit diuine censura iusticie: que vnam (infit Ambrosius) illorum po- Diu9 Ambrosius
pulorum loquelam notis sibi inuicem significationibus consonantem septuaginta duarum linguarum varietate confudit: vt et inter dissonans voces operantium pereunte concordia insane molitionis machina solueretur: et habitando orbis terrarum daret incolas male congregationis oportuna dispersio. Hec Ambrosius: Moyses vero in.x.capitulo Genesis: non omnes duces linguarum nominat: sed solum eos quibus fuit diuersa lingua: quia Moyses nō distinguit gentes (scdm Ambrosium et Augustinum) nisi duas et septuaginta: scdm vero alios quattuor et septuaginta: quia non fuit distincta lingua: nisi per.lxxij. vel scdm alios per.lxxiiij. discretos sermones: licet in eadem lingua atq sermone essent distincti modi loquendi. Intelligibiles tamen sub eadem lingua. Quare tot duces describit Moyses quot lingue fuerunt. Chaldei vero tot duces quot regnorum et gentium conditores: falso igitur de more suo delyrantes nullo certo autore dicunt fuisse septuaginta linguas tantum: ac propterea bonus frater de lyra (vt videtur) erronee exponit illud deuteronomij.xxxij. quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam: constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum israel. Dicit enim quando diuidebat altissimus gentes in confusione linguarum constituit terminos populorum septuaginta linguarum iuxta numerum filiorum israel: qui fuerunt septuaginta: quia dicitur Genesis.xlvj. Omnes anime domus Jacob que ingresse sunt egyptum fuerunt.lxx. Et non vidit (vt puto) de lyra: sed ignorauit linguas fuisse scdm Ambrosium et Augustinum septuaginta duas et scdm alios.lxxiiij. Nam vt patet Genesis decimo capitulo quattuor fuere primi duces: scilicet Noe / Sem / Cam et Japhet Et et Japhet fuerunt duces linguarum quattuordecim. Ex Cam xxxj. Et ex Sem.xxv. Quod si volumus strictius exactissime videre

Marginalia:
- (ad) vocatio⁻e oim gentiū cap.iiij.
- Ambrosi9
- Moyses
- Augustin9
- Ambrosi9
- Chaldeo⁊ ⁊putatio.
- Nicola9 de lyra notat.
- Moyses
- Gen̄.xlvj.
- De lyra
- Primi duces Noe Sem Cam Japhet

tempore diuisionis linguarum non fuerunt nisi sexaginta solum du
Phaleph ces: quod si patet Phaleph nat⁹ est tempore diuisionis linguarū
vt patet Genesis. x. et. xj capitulo. Ergo ipse et qui post eum natus
est frater eius Jectan et. xij. posteri Jectan nondum loquentes vel
nondum nati: non fuerunt lingua cōfusi. Et ita amotis quattuorde-
cim ducibus a septuagintaquattuor: remanent solum sexaginta: lin-
guas autem illas (inquit Augustinus) septuagintaduas esse pluri-
mi autores consentiūt quas in edificatione turris illi⁹ in terra San
naar que et nunc dominus septuagintaduos discipulos / exceptis
illis primarijs apostolis elegisse sermone euuangelij refertur: per
quos postea in omnes gentes idem euuangelium predicaretur.
Nūeri. ij. f. In quorum prefiguratione etiam ipse spiritus moysi in septuagin-
ta senioribus / et alijs duobus qui in castris resederant / Hedad vi-
delicet et medad eius spiritus prophetie donum condonat. Quo-
rum quasi hereditarij successores ad Ptolomiam philadelphū ale-
xandrie regem a pontificibus Eleazaro scȝ et ceteris qui eodem tē-
pore iudeorum populo et templo preerant septuaginta sapientes:
qui ex israel stirpe descenderant missi sunt: et scripturas antique le-
gis in grecum eloquium transtulerunt. Ac vero deus in hoc contra
naturam humani eloquij quam olim disposuit nil diuidendo et con-
sumendo linguas / hominum in sermones fecit: quando eadem lo-
quele natura in hominibus permanet: nisi cōsuetudo diuersa deula-
re ab alterutro linguas / non naturaliter / sed consuetudinarie docet.
Latinus nāqȝ vel grecus inter barbaricos genitus vel nutritus bar
barice loquitur versa que vice barbari filius a grecis aut latinis edo
ctus venusto sermone faretur. Ex quo intelligitur deum non naturā
hominum mutasse / non nouum in eis aliquid condidisse: sed dicen-
di tantum modos et formas in diuersis generib⁹ diuisisse.

De Sodomitica vindicta. Cap. ix.

Anteq̄ peccaret Sodoma cū adhuc simplicitatē vite
incontaminabilis custodiret: erat sicut paradisus dei:
vbi v͛o (Jnfit Origenes) declarari cepit: et pctōꝝ ma
culis obscurari: sicut terra Egypti facta est. De vindi-
Augustin⁹ cta illa Sodomica ita beatus Augu. scribit. Magno
lib. j. mirabi deinde tpis interuallo pacto in ꝯfinio Arabie ⁊ Palestine / q̄nqȝ ci-
lium sacre uitates posite: Sodoma Gomorra / Adama / Sebrin et Segor:
scripture. fecūdissimi soli habitatione / et rerum oīm habundantia perfructis
in cōueniente luxurie cupidine / contractione coniuncti dominice vin
dicte aditū prebuerunt: ita vt imbre / igni et sulphure superfusa tota

cum habitatoribus suis et animantibus vrbibus regio flagrans arderet: vt qui peccatum suum non solum faciendo: sed et predicādo palam facerent infamem vitam famosa pena consumerēt in ista vero sodomitana pena nil contra naturam deus facere cernitur: cuz desuper aereo ignito illo spacio insoliti desiderij ardor inflammatur: de peccatorum plaga Loth dei seruus per angelos eruitur: sed illius vxor ne retro respiceret iussa: dum respiceret in salis statuam solidatur: vt cuius visus non erat immunis ex culpe consortio mortez effugere nō posset: q̄uis propter iusti contubernium eruta sit de incendio. Sed dum hec assumpsimus: quod nihil in dei creatura contra naturam fit sed insita natura semper in omnibus gubernetur: qualiter vxor Loth in salis statuam vertitur contra humanam corporis naturam: in hac mutatione gubernationem salis nature in humano corpore esse nullus ambigit qui lachrimarum salsitudinem cōprobauit: que a turbato felle: vt dicunt medici egredientes salis naturaz quam in recondito nature sinu concipiunt: de oculis fluentes etiam saporis comprobatione ostendunt. Et non solum in lachrymis: sed etiā in phlegmate et tussi expresso sputo pectoris sapit: quod salis natura per humanum corpus inseratur. potens ergo rerum gubernator: cum totum in partem vertere cupit: quod in modica parte latebat: per totum infundit. Atq̧ hac ex causa: cum vxorem Loth in statuam salis vertere voluit: pars illa tenuissima salis que carni inerat totuz corpus infecit. Et ita factū est vt qui sexto die omnes naturas cōstituere consummauit: nil ex aliqua natura in aliā congessit: sed vnāquāq̧ in semetipsam gubernat quam in prima conditione constituebat.

De versiōe vxoris Loth in statuā salis.

Questio

Solutio

Sedulius.

[illegible] fugiens chaos vxor respicit vxor In statuā mutata salis stupefacta remāsit Ad penā ꝯuersa suā: q: nemo retrorsuz Horria cōtēpti vitās discrimina mūdi Aspiciens saluād⁹ erit nec oꝫ arator dignuz op⁹ exercēs vultū in sua terga referre.

De Melchisedech et quid de eo senserint fideles et an fuerit homo angelus aut deus. Cap. x.

OBuiauit Melchisedech sacerdos dei summi Abrahe reuertenti a cede regum: et protulit panes et vinum et obtulit ei et benedixit eum dicens. Benedict⁹ es Abraā a deo excelso: qui fecit celum et terram: qui tradidit inimicos tuos sub manus tuas. Et vt apostolus adiecit: quod minimū est a meliore benedicitur. Sacrificium deniq̧ obtulit: decimas dedit: ideoq̧ enim Melchisedech (qui interpretatione latina dicit̄ rex iustitie / rex pacis / benedixit. Erat enim sacerdos summi dei. Quis est rex iustitie sacerdos dei (inquit Ambrosius) nisi cui dicitur. Tu es sacerdos ineternum scd̄m ordinē Melchisedech: hoc est dei filius: sacerdos patris qui sui corporis sacrificio patrē nostris repropiciauit delictis hec ille: an fuerit Melchisedech deus vel ange

Ambro. libro.iij.de fide,cap.v. lus vel homo audi eūdem Ambrosium libro tertio de fide ita scribēs illum Melchisedech:per quem Abraam hostias suas obtulit non angelum vtiqȝ scdm iudaica ludibria intelligit ecclesia:sed virum sanctum ac sacerdotem dei qui typum gerens domini:et sine patre et sine matre et sine generationis enarratione:ꝛ sine initio ꝛ sine fine describitur:vt ostenderet sempiternum filium dei in hunc mundum esse venturum:qui et sine patre scdm incarnationem natus est et sine matre scdm diuinam generationem:et sine enarratione generationis: quia scriptum est. Generationem autem eius quis enarrabit. Ergo illum Melchisedech in christi typo sacerdotem dei accipimus. Hec

Ambrosi⁹ lxxxij.epla Melchisedech Ambrosius: et idem in epistola octuagesimasecunda inquit:cum ab Aaron per genus ducta successio generis magis teneret heredes ꝙ iustitie consortes:propterea ad typum illius Melchisedech quem in veteri testamento legimus verus melchisedech:verus rex pacis venit:verus rex iustitie venit. Hoc enim habet nominis interpretatio sine patre/sine matre:sine generationis enumeratione:neqȝ initium dierum:neqȝ finem vite habens quod et ad filiū dei refertur:qui matrem in illa diuina generatione nesciuit:patrem in hoc virginis marie partu ignorauit ex patre solo natus ante secula:ex virgine sola ortus in hoc seculo:initium dierum habere vtiqȝ non potuit qui et finis omnium. Sed refertur ad exemplum vt tanꝙ sine patre et sine matre sacerdos esse debeat in quo nō generis nobilitas:sed morum eligatur gratia et virtutum prerogatiua. Hec ille beatus quoqȝ Augu

Augu.de questiōe veteris ꝛ noui testamenti. stinus vir subtilis ingenio:cuius exquisita doctrina illustrauit ingenium voluisse videtur ipsum Melchisedech:non hominem fuisse nō angelum.sed spiritumsanctum:ipse enim ita scribit in libro questionum veteris et noui testamenti questione centesimanona. Hic Melchisedech non vtiqȝ sic benedixisse intelligitur Abraam sicut faciunt homines sacerdotes:vt ex legatione daret benedictionem verbis sollennibus:sed quasi proprium quam non per verba:sed per naturam

Heli sacerdos. acceperit substantialiter:vt sit et propria. Heli enim sacerdos Annā benedixit:et prosecutus effectus est:non vtiqȝ merito sacerdotis:sed ipsius Anne cuius mundum cor inspexit deus. Igitur Melchisedech non ideo Melior Abrae dicitur propter solum officium sacerdotij:sed et natura anteponitur illi.vt vltra homines intelligat. Nullo enim modo fieri potest:vt qui tanto amico dei preponitur et fide

Notatu dignum ex Pauli epistola ad hebreos. li vsqȝ adeo:vt amore et timore eius nec filium suum charissimum dubitaret occidere homo putetur. Qua enim iustitia quibus operibus plus possit mereri ꝙ meruit Abraam. Nec enim erat plus quod faceret ad commendationem meritorum qđ iam fecit Abraā. Dicit ergo quia sine patre sine matre sine genealogia est Melchisedech. Et ne

aliter intelligeretur ꝙ dignum est adiecit: nec initium dierum nec finē vite habens per quod ostendit: neqꝫ natum neqꝫ mortuum esse Melchisedech. Quid ad hec tam manifesta humana argumentatur subtilitas. que enī tam versuta ingenij calliditas: que audet resistere manifestis: vt non sensum capiat ex lectione: sed sensum tribuat lectioni. Dicunt enim quidam non ita Melchisedech debere credi vt relatum est scripturis: ac per hoc ad sensum suū scripturas cōuertunt. Quib⁹ melius esset aperte non recipere scripturas ꝙ dolose agere contra illas: vt sub nomine patris pateretur bellum: ⁊ sub tegmine amicitie lateat hostias. Primū dicit sine patre sine matre: videamus si ceterorū matres significantur sine lege que fuerit vxor Nachor auia Abrahe mater Thare non legitur que fuerit mater Abrae: vt de ceteris taceā. Nunquid hi sine matribus fuisse dicendi sunt: si dixisset sine patre fi- ue fuerat color: q2 omniū qui fuerunt patres habentur in lege d... quisquis contētioni studes: expedit enim viris vinci ꝙ vicere vera p... se falsa perdere enim est non vincere. Si Melchisedech erat qui doceret vnius dei timorē in terris frustra elect⁹ est Abraā: vt ex eo plebs dei nuncuparetur: hic ergo Melchisedech precursor apparuit sacrati futuri filij dei: q2 precedit ad obsequium qui ordine sequens. Non ergo admiranda sint que diximus de Melchisedech qn̄ scriptura ad cōfusionē obstrepētium plus addat ⁊ dicat: post omnia eū laude digna: vt cōfundat maliuolos ait. Similatus aūt filio dei manet sacerdos imperpetuum: similis aūt dei filio non potest esse nisi sit eiusdeꝫ nature. Et quid incredibile videtur si Melchisedech vt homo apparuit: cū intelligatur tertia esse persona. Si em̄ christus qui secūda persona est frequenter visus est in habitu hominis: quid ambigit̄ de his que dicta sunt. Summus sacerdos christus est Melchisedech secūdus. Nam si homo est Melchisedech quō cōuenit vt scd̄m ordinem eius christus sacerdos sit ineternū: iam ambo similes esse legunt̄ et vnius esse dispensionis: quia vnius sunt nature. Quoniam ante omnimodo vnius dei autoritas conseruanda est: idcirco ⁊ tertia persona subijcitur paterno nomini. Christus autem vicarius patris est et antistes: ac per hoc dicitur et sacerdos. Similiter et spiritussanctus quasi antistes sacerdos appellatus est excelsi dei: et quāuis vnius sit substantie christus et spiritussanctus. Vniuscuiusqꝫ tamen ordo seruandus est. Sacerdotes igit̄ vel legati ideo dicuntur: quia illuꝫ in se ostendunt cuius legati sunt: sunt enim eius imago. Ac per hoc christus et spiritussanctus naturaliter habentes dei imaginē sacerdotes eius dicuntur in ipsis videtur de⁹ sicut dicit dominus. Qui me videt: videt et patrem. Et si in gestis dei visus est dominus: gesta autem spiritussancti sunt opera significante domino. Quia ego in spiri-

Notat Ambrosij opinionem.

Nachor Thares

Melchisedech

Tertia psona trinitatꝫ

Melchisedech scd̄m Augu.

Diuus Dionysi⁹ de celesti hierarchia. ca.ix.

Melchisedech intelligēdū summū sacerdotē existētem dn̄o amicissimum existētium non existentium

tu dei eijcio demonia: et in spiritusancto visus est deus. Hec Augustinus. Ecce iam duo adducti sunt diversi modi. Quib⁹ Ambrosius et Augustinus solent Paulum de Melchisedech interpretari: preter quos: et alij adhuc supersunt scdm aliorum placita sensus. Sed revera operosum foret et huic loco minus accommodum recesere in presentiarum omnes autorū sententias de summo illo sacerdote Melchisedech de q̄ meminit ad hebreos apl's: neqꝫ satis constare nobis pōt que nam illarum sit ceteris preferenda. Itaqꝫ veram esse scripturam fateri debemus: eius autem intelligentiam / aut lectione cōsequi / aut precibus a deo impetrare. Audi tamē quid ipse Ambrosius alibi de Melchisedech locut⁹ fuerit ita dicēs. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraam patrem multarum gentium dicens. Benedictus Abraam deo summo qui fecit celum et terram vides (inquit Ambrosius) quia hoc non homo invenit sed deus annunciavit. Deus est eñi Melchisedech qui est rex pacis et iusticie: nec initium dierum: neqꝫ finem habens hec ille. Joannes annius berosi caldei interpres asserit Osirim docuisse Samum Jani filium quem Hebrei cognominant Melchisedech: id est regem iusticie quasi epiteto Jani: nam Samus quingentis annis vixit post diluviū: vt Moyses asserit. Quare vivebat hac etate: et quia vt idem Moyses perhibet sacerdos dei altissimi: idcirco est valido argumento pro primis inventis in palestina panibus gratias egisse deo: et panem et vinum deo in sacrificium offerri instituisse: quia ob panem inventum genus humanum fuerat erectum a mutua cede vt Diodorus scribit in primo libro figurans messie cedem: atqꝫ pane deifico: et sacerdotio scdm ordinē Melchisedech: orbem a morte ceditatis animarum liberandum: hec ille. Sed revera operosum foret hanc Annij opinionem cum epistola Pauli ad hebreos concordare et Augustino respondere. Ideo scripture intelligentiam precibus a deo impetrare debemus: neqꝫ enim constare potest que nam opinio de sacerdote illo Melchisedech sit ceteris preferenda. Miror tamen de Augu. cum in libro questionum veteris et novi testamenti tenuerit hanc de Melchisedech opinionem. Quare inter hereticos nominaverit Melchisedech Janos: vt apparet in libro suo de heresibus ad quod vult deum capitulo. xxxiiij quo in loco ita inquit Melchisedech Jani: Melchisedech sacerdotem dei excelsi non hominem fuisse: sed virtutem dei esse arbitrantur: quare doctoribus iudiciū de talibus relinquo. Divus tamen Thomas aquinus super epistolam ad hebreos dicti apostoli: sic exponit cum dicit apostolus sine patre &c. Ponit similitudinem quantum ad ea que tacentur de ipso: quia in scriptura non fit mētio de patre vel matre eius nec de genealogia ipsi⁹: vnde ex hoc aliqui antiqui (inquit) assumpse-

sed vere exi stēs excelsi dei. Etenim non sit simplicit' Melchisedech Iheosephi amicum dei tm̄: sed et sacerdotē vocaverūt: an vt sapiētib⁹ apte signifi c[illegible] nū [illegible] in ipsum qui vere est deū cuertit adhuc autem et alijs vt summus sacerdos educet ea que ē ad veram et solam divinitatem reductionem. Ambro. libro. j. hexameron cap. iij.

runt materiam erroris: vt quia solus deus est sine principio et sine fi/ne diceremus istum Melchisedech fuisse filium dei. Istud autem dam/natum est sicut hereticum: ex duplici ratiõe nõ ponitur genealogia ei⁹ in scriptura: vna ad designandum q̃ generatio christi est inenarrabilis Esaie.liij. Generationem eius quis enarrabit. Alia ad designandū q̃ christus qui introducitur: vt sacerdos non pertinet ad genus leuiti cum vel ad genealogiã veteris legis. Et hec est (inquit) intẽtio apo stoli: vnde subdit neq̃ initiũ dierum habens: neq̃ finẽ vite. Hec autẽ (infit) dicit apostolus: non q̃ christus nõ sit natus in tempore neq̃ mortu⁹: sed propter eternã eius generationem: in qua natus est sine initio cuiuscunq̃ temporis: vnde Joan.j. In principio erat verbum id est tempore quocunq̃ dato ante erat verbum: vt exponit Basilius Est enim ante omnes dies: quia per ipsum factus est mundus: cum quo inceperunt dies. Item nec finem vite: verum q̃tum ad eter[illegible] tem: q̃tum etiam ad bonitatẽ non habet finem vite: quia christus re surgens ex mortuis iam non moritur. Romã.vj. et infra.xiij. Christus iesus heri et hodie ipse et in secula. Deinde cum dicit (assimilatus au tem filio dei etc.) ostẽdit similitudinẽ quantum ad sacerdotiũ. Sciẽ/dum est (inquit) q̃ solet dici quod posteriora similantur prioribus et non econuerso. Et ideo ne credatur (infit) q̃ sacerdotium christi sit posterius sacerdotio Melchisedech. Hoc remouet apostolus: q̃ et si christus inquantum homo natus sit post eum et ex tempore: ta/men inquantum deus et filius dei est ab eterno. Et ideo Melchise/dech scdm omnia ista assimilatus est illi qui est filius dei. Et hoc in/quantum manet sacerdos in perpetuũ: quod potest dupliciter expo/ni. Uno mõ q̃ nõ fit mentio de fine sacerdotij ei⁹: nec successore ipsi⁹ Osee.xij. in manibus ꝓphetarũ assimilatus sum. Item est sacerdos in perpetuum. quia figuratum eius .s. sacerdotiũ christi in perpetuũ est: vnde et in scriptura pluries reperitur ritu ꝑpetuo. Exo: xxvij. Cul tus ꝑpetu⁹ erit Leuiti.xxiij. Cultu rituq̃ perpetuo q̃ illud qđ figu/rabatur per istud ꝑpetuum erit: hec Thomas. Sed mirandũ de ipo Thoma/Nico. de Lyra et magistro sententiarum et ceteris qui Pau/lũ exposuerũt q̃ nullã mentionẽ fecerint de opinione beati Augustini superius recitata. Quare dicendum est q̃ vel Augustinum non lege/rint vel ob illius sanctitatem tacuisse maluerint: itaq̃ veram esse scri/pturam Pauli fateri debemus. Eius autem intelligentiam /aut le/gitime consequi/aut precibus a deo impetrare.

¶ De Sara nonagenaria pariẽte filiũ et de puteo quem vidit Agar eiecta cum filio: et de ariete quem Abraam obtulit pro filio. Cap.xj.

Sara sterilis Abrahe vxor filium Isaac nomine nonagenaria peperit cum illa vsque etate per totum vite sue spacium sterilis fuit. Sed hoc valde conueniebat: vt quoniam filius quem parturiebat ipsam figuram christi que ex sola virgine sine humane voluptatis cupidine nasceretur pertulit. Et hoc (inquit Augustinus) quamuis contra consuetudinem: non tamen natura aduersa factum est: quoniam et si contra consuetudinem vt pariat a materia: aduersus tamen naturam non est vt in vtero famuli nascatur quandoque filius. Quo nascente filio et ablato ancilla Agar cum filio suo Ismael qui prior natus est eijcitur: que per desertum deficiente aqua et siti moriente: cum puero vadens lacrymatur. Sed angelo eam compellente et dicente. Exaudiuit dominus vocem pueri: aperti sunt oculi eius et vidit puteum in solitudine. De quo pu... ta refertur: vt aut tunc erumpens a terra prodatur: aut si ibi ante fuerit tunc Agar oculi vt videretur aperiuntur quem ante non poterat videre. Ut autem apparet etiam hominibus quod fidelis in dei amicitia permaneret Abraam filium suum Isaac cum esset iam adultus offerre sibi in holocaustum sup vnum montium quem ei monstrauerat deus precepit. Qui obediens ad locum illum quem ostenderat ei deus cito peruenit: et assumptum filium iam iamque imolare cepit. Hec cum fecisset deus arietem (inquit Josephus) ad sacrificium produxit ex improuiso: illi vero preter spem semetipsos amplectantes: quippe qui bonorum talium promissiones audirent osculabantur. Sed iste aries requiritur: vnde in solitudine fuit. vtrum vt quidem asserunt hunc illa hora terra protulit quomodo et in principio pecora gignit: an etiam ne illud opus post diem sextum condidisse deus de terra dicatur istum arietem auctore Augustino detulisse angelum aliunde credimus: quomodo et philippum angelus ab eunucho transtulit in azotum: et ad Danielem in Babylonem abacuh transtulisse ad lacum leonum fertur angelus.

Augustinus lib. ij. mirabilium sacre scripture.

Gen. xxj.

De ariete quem Abraam obtulit pro filio.

Josephus primo antiquitatum capi. xxij.

¶ De Jacob et Joseph sepulturis: vnius in terra promissionis: alterius in Egypto. Cap. xij.

Joseph vir propheticus preuidit quod Egyptiorum gens idolatrie dedita ipsum qui terrene munificentie illis auctor fuisset vt ipsos periculo liberasset: aliquando adorare vellet quod et fecerunt. Nam bouis simulachrum iuxta Joseph statuerunt: eo quod bos viro in agricultura comparatur Qua etiam causa filij israel cum in deserto idolum adorare vellent non aliam statuam quam vitulum: id est bouem fecerunt. Hac vel maxime causa quod ipse iuxta sepulchrum Joseph adoratur: ne ergo Joseph Egyptiorum

ſuccũberet idolatrie ꝑfectionẽ filioꝝ̃ iſrael preuidens dixit: viſitatiõe
viſitabit vos deus: ⁊ efferte oſſa mea hinc vobiſcũ. Joſeph vero pa-
trũ ſuoꝝ ad ſepultura Abꝛae ⁊ Jſaac paternũ corpꝰ deuexit: et tñ ille
in Egypto poſtea moꝛiẽs / ſtatiꝫ poſt moꝛtẽ deuehi ad paternũ ſepul
chꝛum noluit: ſed in Egypto interiꝫ ſepulture locũ ſuſcepit: ⁊ poſtea
de oſſibꝰ ſuis ꝑgẽti de Egypto populo mãdauit dicẽs. Efferte oſſa
mea vobiſcũ: hic Jacob nanqꝫ nequaꝙ̃ externe gẽtis feminis niſi de
his q̃ meſopotamia ſecũ venerant miſcebatur: idcirco ad paternũ ſe-
pulchꝛũ integro coꝛpoꝛe poſt moꝛtẽ ſtatim deuehit: Joſeph vero aſ-
ſenec ꝑhutifaris ſacerdotis filiã Heliopoleos vxoꝛẽ accipiẽs exter-
no ſanguini fuerat mixtꝰ: ⁊ iõ poſt moꝛtẽ in extraneo terre limo ꝯditꝰ
eſt. Quare ergo ad terrã poſt modũ repꝛomiſſiõis vehi voluit dũ pꝛi
mitus in Egypto conditus fuit: hãc ergo cãm in hoc loco poſui non
ꝙ inter mirabilia deputaretur: ſed ne tã magnũ iter inter Abꝛaam et
Moyſem ſine aliqua ꝯmemoꝛatione dignum ſit ſpaciũ omitteretur.

De Moyſe ⁊ Rubo in oꝛeb ⁊ ligno incõbuſtibili. Ca.xiij.

Egyptijs ſi q̃dẽ delicatis: ⁊ deſidioſis in laboꝛe exiſten
tibus ⁊ alijs libidinibꝰ valde ſubiectis: etiã ꝓpter amo
rem lucri contigit vt peſſime circa hebꝛeos inuidia eo-
rũ felicitatis afficerent. Videtes aũt (vt Joſephus re-
fert) iſraelitaꝝ genus augeri: ⁊ ꝓpter virtutẽ ⁊ laboꝛis
ingeniũ diuitiaꝝ affluentia valde nobilitatos cõtra ſe eos augeri ſu-
ſpicabant: oblitiqꝫ bonoꝝ ꝓpter longinquitateꝫ tẽpoꝛũ q̃ meruerant
per Joſeph: regnoqꝫ tranſlato ad aliã domũ: crudeliter oppꝛimẽtes
iſraeliticas: ſtudebant eis varias inferre miſerias: ita vt mares eoꝛuꝫ
paruulos ne vltra modũ gẽs ſuccreſceret in flumĩe ꝓijcere: ⁊ diuerſa
iubere moꝛte mactare. Quo tp̃e Moyſes Amre filiꝰ in illa tempeſta
te generatus leuitice ſtirpis pater in viſionẽ ſue gentis ſurrexit: ⁊ vi-
dens virum Egyptium iſraeliticam oppꝛimentẽ occidit ipſe de Egy
pto fugiens per quadraginta annos in terra madiam oues paſcens
exul fuit: cui euoluto tp̃e ꝓmiſſionis que facta eſt ad patres: minan-
ti ꝑ paſcua gregẽ Oreb rubus ardẽs ⁊ igni ſuo nõ cõburi apparuit.
Et cum talem viſionem exploꝛare cuperet: cur rubus non cõburere
tur cum arderet dominus de medio rubi. Ego inquit ſum deus pa-
trum tuoꝛuꝫ in Egyptum mittam te: vt inde ſeruitutis iugo oppꝛeſ-
ſum ſoluas ſemen eoꝛum in hac hoꝛribili viſiõe: hoc noſtro operi pꝛi-
mum occurrit: quomodo ignis videbatur ardere: et tamen illud in
quo arſerat non comburi. Si ergo de iſta materia ignis alimoniam
ſumpſerat: quare illud vnde creuerat non conſumebat. Et ſi non de

Joſephus libꝛ.ij. antiquitatũ ca-pi.vj.

Sedulius
Ignibꝰ in-
nocuis fla-
grãs appa-
ruit olim
Non ardẽs
ardere ru-
bus: nec ſũ-
cta coloꝛ
Materies
alimẽta[l] oꝛ
ne toꝛrida
viuens
Senſit diui
na frutex:
ſꝫ amici fo-
mitis eſtu
Frondea
blandite la-
bebãt robo
ra flamme.
Exo.iij.ꝉ.

hac materia flamma que videbatur surrexerat vt in rubo ostenderetur quid necesse erat. Cuiusdam ergo (inquit Augustinus) virgulti consuetudo est: quod quanto plus arserit/non tamen cõsumitur: sed ardendo purgatius redditur de quo ligno sanctus Hieronymus in explanatione altaris lignei: quod in ciuitate per visionem domini in Ezechiele ostenditur refert quod quasi ligni colorez habeat: attamẽ de huius nomine reticuit: cum illius naturam iudicauit. Si ergo illius arboris rubo ignis ille Moysi ostensus arserat: quid mirum si nequaquam comburebatur. Seruatur ergo invtroque natura igne: scilicet et arbore consideratis: dum et ignis naturaliter de arbore ardet: arbor ardens igni naturaliter non consumitur. Certe in illo rubo non ille ignis arboris inimicus videbatur: sed potius ignis ille de quo dicitur. Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem vrentem. Ignis vero incorporeus in rubo declaratur: qui dum corporali ...omini ostẽsus est: necesse fuit vt aliqua corporea materia mõstraretur.

Aug. j. lib. mirabiliu3. Diuus Hieronymus

Ag... incor... p...

De virga in serpentem mutata et de versione aque in sanguinem et ceteris Egypti plagis. Cap. xliij.

Cum venisset iuxta montem frater Aaron deo iubẽte occurrit ei. Cui Moyses significauit que in monte contigerunt pariter et diuina mandata: procedentibus autem eis occurrebant nobiles hebreorum eius presentiam cognoscentes. Quibus Moyses quomodo verbis suadere nõ poterat: signa sibimet ostensa monstrabat illi stupore eorum: que inopinabiliter inspiciebant omnino credebãt: et ex omnibus erant in spe maxima constituti deo scilicet eorum prouidente securitatem. Dum vero iam obedientes haberet hebreos Moyses venit ad regem illuz qui nuper susciperet principatum intimauit ei que illi in monte contigerãt: deique voces et signa singula ab eo mõstrata propter fidem rerum decẽter exposuit: rogauitque ne discedens in his impedimentum faceret dei voluntati. Deridente vero (vt Josephus inquit) rege Moyses opere fecit: vt conspiceret signa que fuerãt in monte monstrata: ille ergo dedignatus illum quidem malignissimũ appellauit: cum hec dixisset: Jussit sacerdotes easdem quas ille facere visiones tanquam Egyptij etiaz in hac disciplina sapientes existerent et quasi non solus Moyses peritus esset rerum quas ipse per deuz possit explere: et ponentibus illis virgas dracones facti sunt. Moyses autem non expauit/sed ait. Ostendaz ego quidem o rex non artibus magicis: nec errore sed subsistere veritate: que mihi sunt dei p...

Sedulius Mitis in immitez virga est animata draconem. Per flexos sinuata globos: linguisque trisulcis Squameus colla tumens inimicos ore chelydres Sorbuit: et proprijs redit in virgulta rigoris.

Josephus secundo antiquitatũ. lib. cap. x.

uidentia et virtute patefecta: cumque hec dixisset proiecit in terram virgam: iussitque eam vt in colubrum verteretur. Illa obediens etiã Egyptiorum virgas que videbant esse dracones deuorauit: insiliens donec cõsumeret vniuersas: rege vero Moyse despiciente sermones nullamque conuersationem sui ad talia faciente passiones pessime: quas singulas explanabo Egyptios inuaserunt: nec pri⁹ flectebantur: quã eorum experimenta perciperent simul et qua vellet deus Moysem in nullo eorum que predixerat monstrari mẽdacem: et quia prodesset hominibus vt discernerent obseruare et facere ea quibus non posset offendi diuinitas ne ad iracundiam conuersus: in eorum iniquitatib⁹ vlciscatur. Fluuius enim eis sanguineus dei volũtate profluit: et qui bibi non posset: cum fontem aquarum aliũ non haberent: non colore solum modo talis erat. Sed etiam se cotingentibus dolores amari gemitum inferebat: eratque talis Egyptijs: Hebreis autẽ dulcis et potabilis existebat: licet naturaliter videretur esse mutatus in bo... raculo rex timens atque hesitãs: propter Egyptios abire permisit hebreos. Cumque malum fuisset aliquo modo releuatum rursus sententiam permutauit. nec eos abire permisit. Deus autẽ illo continuante post calamitatis ablationem: et nollẽte a sua malicia tẽperare aliã Egyptijs plagam. Ranarum nãque infinita multitudo eorum terram late depasta est: plenusque erat etiam fluuius et polluebatur eorum potus: et animalibus ibi putrescentibus fetor cunctis noxius exalabat. et aqua: eratque cuncta regio huiusmodi malo plena ebulliẽtibus ranis et morientibus. Que etiam domestica eorum habitacula valde vexabant: dum in cibis sepius inuenirent et poculis in cubilibus eorum inambulantes. Fetorque crudelis erat: et abominabilis moriẽtibus ranis ac putrescentibus. Dum his ergo mali Egypti premerẽtur: iussit rex Moysem tollentem hebreos abscedere: cumque dixisset hoc repente ranarum exterminata est multitudo: et terra simul et fluuius in suaẽ reuersi sunt naturam. Pharao vero mox vt passionibus terra priuata est: oblitus calamitatis illius rursus retinuit hebreos. Rursus ergo alterius mali percussione: eius falladam diuinitas vulnerauit pediculorum nanque infinita multitudo Egyptijs pullulauit ex interioribus ebulliens: ex quibus mali male consumebantur/ neque lauacris/ neque medicamentorum vnguentis genus hoc exterminare preualentes. Ob hanc ergo pestem Egypti rex turbatus: metuensque simul pestem sui populi: licet fante verecundiam se deuicti viri putaret habiturum: cogebatur tamen a malo temperare/ hebreisque concessit egressionẽ. Cumque hoc iterum leuigaretur: filios obsides et vxores reuersiõis sue eos relinquere sanciebat. Unde irritauit potius deum: credens se eius quoque prouidentiam fallere sicut Moy-

Sãguine⁹ fluuius

Rane Egyptiorum

Egyptiorũ pediculi

sem. Sed illum latere non potuit: Egyptum punientem propter hebreos. Bestijs nanque multigenis et multimodis quorum aspectib' nullus occurrit eorum prius impleuit regionem: quibus et ipsi consumebantur et terra/agricolarum cultura nudabatur: si quis enim primarum passionum perditionem euaderet: hoc languore et interitu hominum talia sustinentium succumbebat. Cumque pharao neque sic dei iussionibus obediret non defuit deo: vnde calliditatē eius diuersis malis et maioribus denuo superuenientibus castigaret. Crudeliter nanque eorum corpora vulnerabantur interius corrupta: rege vero neque hac plaga temperante grando vehemens: cuius neque prius in Egypto aer aliquid tale protulerit: neque similis apud eos hyemis tempore descenderet. Deinde genus locustarum germen quod non fuerat vexatum grandine deuorauit: vt eis generaliter spes terrenorum fructuū deperiret. Pharao itaque tantum imprudēs quantum malignus senciens causam: deo tamen contradicebat. Tenebre profundissime et partem luminis non habentes Egyptijs sunt diffuse: pro quibus et visus eorū aeris crassitudine clausi sunt: eosque mori miserabiliter compulerunt. Metuebant enim ne caligine simul absorberentur: rex autem iratus in his que fuerant dicta sibi a Moyse minatur eius se caput auferre. Tum Moyses nequaquam se de his verba facturum dixit. Deus autem ostendens adhuc vna plaga feriendos Egyptios: vt dimitterent hebreos. Mors enim primogenitorum ita Egytijs facta est: vt plurimi procerum congregati circa regalia pharaoni persuaderent: quatenus hebreos sub velocitate dimitteret. Qui vocatū Moysem abire precepit arbitratus: vt si de prouincia recederent imminentem Egyptiorum castigationem cessare honorabant hebreos alij quidem vt citius egrederentur. Alij vero propter vicinitatis eorum consuetudinem. Et illi quidem egrediebantur flentibus Egyptijs et penitentiam agentibus: eo quod fuerint eis sic crudeles. Tā debantque ad locum Beelsephon: deinde ad rubrum mare deuenerunt. Et propter desertum nihil de terra possent habere ciborum fermentata farina azimis panibus et modico tempore tantummodo coagulatis vescebantur: hisque triginta sunt vsi diebus: vnde ad memoriam illius inopie festiuitatē octo dierum agunt iudei quid' azimorum. Qui etatem habebant aptam ad expeditum sexcenta milia fuerunt reliqueruntque Egyptum mense xantico: luna decimaquinta vt Josephus autor est post annos triginta et quattuorcentum quam Abraam venisset in Chanaam: post Jacob autem aductum in Egypto anno .cc. et quinto Moyse autem erat quidem anno iam .lxxx. frater autem eius Aaron tribus annis maior exstabat/portabat etiam ossa Joseph. Dum hec ille suos filios facere precepisset. Virga in

Vulnera Egyptiorum: Grando vehemens. Locuste

Mors primogenitorum

anguem versa (vt Augustino placet) et rursus serpens in arborē mutatus labor est nature inquisitoribus. Nisi quia vtrunq; virga: scilicet et serpens factū esse manifeste docetur ex terra. Quod ergo ex eadem terra oritur gubernatoris dei potētia: vicissim in alterutrum mutatur. Si oia que de terra facta sunt in alterutrū mutari vicissim cōcedunt. Hoc est vt animal in arborem: et panis in lapidem: homo in volucrem verti concedatur nihil ex his firmare non possit intra nature sue terminos permanere: et ridiculosis magorum fabulationibus dicentium manuum substantia maiores suos seculo peruagasse assensum prestare videbimur: ac per hoc deum in his non gubernatorem: si dicamus quod absit: nec illum post primam naturam omnium cōditionem: aliud nouum quod non propria natura retineat facere credamus. Nil enim sub sole nouum: nec valet quisq; dicere ecce hoc recens est. Et ideo plurimi doctores (inquit) plus dicunt illam virgam veram: que semper Moysi manibus comprehensa virgulum manebat. Imaginarie tamen in serpentis formam aliquotiens pro signo fuisse versam: presertim cum ad nullos vsus nisi ad signi ostentiones necessaria erat. Si enim verus serpens fuisset serpens semper maneret: etenim vera virga fuerat que Moyses Egyptum plagis flagellare: ceperat nunq; in serpentem mutata semper virga permanserat. De qua mare diuiditur et petre in Oreb et in cades percutiūtur. Si ergo imaginarie serpēs ille p signa tm̄ ostēditur: cur coram pharaone ceteri magorum serpentes per eum deuorantur. Cui responsioni facile docti respondere potuerunt: q; et ipsi serpentes qui per eū deuorantur imaginarij fuerunt: et ideo diuini signi imaginatio deuorare poterat quod per magorum diabolicas incantationes imaginatū fiebat: iuxta ergo hanc estimationem non in naturam serpētis virga sed pro signi imaginatione commutatur. Nihil enim arboris natura quod facere serpentem possit inuenitur: et iddirco nisi in hora signi q̄ erat virga naturaliter serpens spiritaliter videtur. At vero in hoc requirendum (idem Augustinus inquit) et quod ad presentis operis propositū respicit quomodo deus nature gubernator naturaliter aquā in sanguinem mutauit. Aqua igitur cunctis liquoris materia quotidie per ipsas rerum ministratioēs in diuersa mutatur: dum in vniuscuiusq; nature pastum et refectionem indesinenter et naturaliter contrahitur. Cum enim per vitis arborem infunditur in vini saporem et colorem mutatur. Et cum oliue ligni ad excelsas summitates ascēdit eadem aqua olei pinguedinem facit: et cum ab apibus in fauos congeritur mellis dulcedinem operatur: et cum per palmarum robora degerit dactilos gignit: et ad licere suauitatē expressa peruenit. Et cum in animalium diuersorum pastū deputatur in sanguinē versa

Opinio Augustini de virga Moysi in serpentē versa.

De mutatione aque in sanguinem.

De vino Olei generatio ex aq̄

eadem per carnem distinguitur: nam et nutriendis fetibus albi colo-
ris et suauissime dulcedinis: in vberibus lac preparat et per cuncta re-
liqua carnis membra rubicundum sanguinis colorem fuscat. Mul-
ta sunt predicta sanguinis genera per eandem carnem que vsq₃ ad vi
gintitria phyfiologi dinumerāt: et quibus vrinam/semen/fel/nigrū
et rufum/saliuas τ lachrimas: et cetera esse denūciant: hoc quotidia-
nis administratiōibus nature sue varias per partes aqua prepare.
Quid ergo capacibus mentibus obstat/si illud quod per tempus lō
gius facit alijs rebus in momento per iussum potentissimi guberna-
toris naturaliter efficiat. Aqua in sanguinem versa non contra naturā
facit: sed quod alijs rebus per tempus efficeret iubente domino in se
metipso protinus operatur. De ceteris vero plagis quibus deus per
Moysem τ Moyses per Aaron pharaonē et terram eius et seruos
eius castigauerat: nihil excessisse terminos nec ipsa plagarū simplex
narratio manifestat: quoniam (vt idem Augustinus scribit) et si tunc
solito plures semper de aquis rane nascuntur et cynifes estatis tem-
pore calore solis puluere oriuntur locuste et musce solis feruore soli-
date vndiq₃ conueniūt: et iumēta diuersis causis morte solita vite sue
terminum peragunt: puluis quoq₃ conturbatus de terra sepe aerem
obscurat: et vesicas et vlcera in hominibus et iumentis infectus aer
generat: grando etiam et fulgura de congelationibus et vehementer
turbatis nubibus ruunt absentia lucis oculorum obtutus quando-
cunq₃ lux recessit tenebre plus prepediunt mors quoq₃ in Adam se-
minata primitus omnibus filijs eius debetur: per quam sic in Egy-
pto primogenita soboles cunctorum arctius damnatur.

¶ De regressione et siccitate maris et consono car-
mine filiorum israel. Cap. xv.

Porro cum Egyptios hebreorum egressus: rex q₃ gra-
uiter ferret tanq₃ veneficijs Moyseos signa illa fuis-
sent deliberauerunt super eos irruere: et sumentes ar-
ma persequebātur: ducebat hebreos Moyses ad ma-
re Egyptijs intuentibus. Dum vero Moyses peruc-
nisset ad littus sumens virgam rogabat deum et auxiliatorem atq₃
adiutorem inuocabat: et cum orasset percussit virga mare. Quod re-
pente percussione inscisum et in se diuisum terram reliquit nudam: vt
hebreis via esset et fuga pharaonis exercitus mare post israel intra-
uit: sed vni refugium alteri laqueus fuit. Dum ergo Egyptiorum
exercitus omnis in mare intrasset: rursum effusum est et descendens
ventorum procella omnes Egyptios comprehendit: ymbresq₃ simul τ

tonitrua valde grauissima e celo descenderunt. Et isti quidem inquit Joseph' ita sunt pditi: vt nemo ex eis relinqueretur in hoc tam insigni dei operibus (infit Augustinus) miraculo illud de presenti act' nostri intētiōe exigitur: quomodo in siccato et recedenti de littorib' mari natura conseruatur. Sed ipsum non tā difficulter deo auxiliāte nos inuenire credimus: qui congelantibus vndis stagnorum dorsa glacie superstracta sepissime consideramus. Quod ergo venti pluuiarū non sine turbine aeris inferiores partes gelu obtinente in aq̄s sepissime naturaliter efficiuntur: illuc tunc dei iussu per glacialem vētum subito vrgente pelago factum fuisse comprobatur. Sed sicut repēte mare siccum domino imperante reditur: ita eodem iubente liquefactum in fluidas vndas de siccato resoluitur. De recessu vero illius quotidiana administratione iam ante prediximus: quia per oceani maris estuaria indefinenter fieri videre solemus. Ex quo colligere possumus quod mare naturaliter quotidie deserit littora non contra naturam quamuis longe aliter dissimili modo deo tūc gubernante propria littora deterit. Transito mari rubro cecinerunt filij israel senes cuncti cum pueris: et omnes etates eodē inspirati famine quasi vno ore nulla premonitione edocti easdem conuenientes litteras decantarant in vnum. Sed in his cantoribus nil idem spiritus cōtra naturam effecisse dinoscitur. In quibus per ora et linguas halitus et vox et verba mouetur. Et sic habetur quod illud canticum. Cantemus domino. quod dicit feria quinta frustra imponitur Marie sorori Moysi quasi ipsa fuerit eius factrix: q; canticum illud nō humanitus factum fuit: sed diuinitus inspiratum.

¶ De aquarum in Marath indulcoratione et de Manna. Cap. xvj.

Igitur inopinabiliter hebreos tali salute donatos grauiter iterum contristabat dum signa ducerentur in montem essetq; regio deserta: et necessarijs alimentis egena: et aque difficilis: que non solum vt preberet aliquid hominibus indigebat: sed etiam nec aliqua animalia: vt aleret erat idonea continuo: ergo fatigati labore querulosi ardore sitis: in Marach aquas amarissimas inuenerunt: quarum salsitate prohibiti sue sitis solamen minime habere valuerunt: sed Moysi a dn̄o lignum ostenditur: cuius tactu amara fluminis aqua indulcoratur: eiusq; dehinc saporem populus sitis ardorē debriatus deposuit quē illucusq; incessabiliter furor fatigauit. Sed qualiter nature inuestigator naturaliter esse factum approbabit qd amare aque in mo

mento ligni tactu protinus indulcantur: cuius ergo (Augustinus inquit) nature vt tante dulcedinis lignum fuisse videretur: quo semel intincta fluminis vnda amarissima suauis et sapida fit: etenim si fauum mellis aliquis nunc in amaram vndam iecerit: nonne potius fauus amarus quam vnda sapida erit. Ex quo intelligitur non tunc lignum contra naturam aquam effecisse dulcem sed precepto conditoris et nature gubernatoris Lympham mutauit in saporem. Quod enim per humanum seu etiam rerum effectum longo cultu efficitur hoc dei voluntate: cum necesse habet ipsa natura operatur. Aquas igitur amaras vel etiam ipsas salsissimas in dulcem saporem verti posse frequenter naute comprobant qui illas per humum optime terre infusas: et hoc artificio etiam indulcoratas sepe sitim temperant. Ipse vero creaturarum conditor et gubernator nature occultam que per aliam rem manifestāda fieret in re ipsa sola denudat. Ingressi ergo solitudinem: hebrei sexcenta ferme milia peditum pugnatorum excepto purgamēto extanti: id est in nubili et promiscuo vulgo quod de Egypto conscenderat deus per annos quadraginta manna: id est celesti pane saturauit. Moyses enim hebreos docebat: quod non secundum eorum opinionem ros e celo descenderet: sed ad salutem eorum cibumque venisset: et cum gustaret fidem credendi (inquit Josephus) prebebat eis. Illi vero imitantes ducem delectabantur in cibo dulcedinem: vero et delectationem habebat valde suauem. Simile autem erat aromatibus precipuis et magnitudo eius similis semini coriandri. Denique de illo pane et psalmista post modū commemorās dixit. Panē celi dedit eis. Panē angelorum manducauit homo: qui per noctem semper excepta nocte sabbati cum rore descendens circa castrorum locum candorē niuis ostēderat. Si vero aliquis in mane alterius diei aliquid ex eo relinqueret vermibus scatebat: in illa ergo superiori parte terre: vbi grando et nix gignitur (vt tradit Augustinus) nascebatur: et in cibum inferioris terre partibus hominibus per angelos administratur: ex quo facile dinoscitur: non aliunde extra naturam quesisse: sed de terra deus victū imperasse: non quod deus quotidie illis panem illum communem etiam in deserto prestare non posset: sed vt homo pastus de nubibus sciret: quia non in solo pane viuit homo. sed in omni verbo quod de dei ore procedit. Sicut enim nature imperauit vt homo saturaretur pane: ita etiā de omni quacunque re si ita illi sufferat quomodo habebat: et tunc de nubibus plui victum incolumen. Manna igitur genitum fecit ex aere ministerio angelorum: ideo panis dicitur angelorum.

De manna Exo. xvi.
Sedulius
Quid referam innumeras celesti pane cateruas Angelicos sumpsisse cibos niuibusque supini Nectaris aeria populū dulcedine pastum In pluuijs habuisse dapes: et imbribus escas.

De petra percussa in oreb et de versione aquarum in lapides. Cap. xvij.

Manna vsi sunt pro cibo filij israel quadraginta annis: quanto tempore in deserto fuerunt. Cum vero inde migrassent: venerunt (vt Josephus refert) in rafim passi nouissimas pro itolerabili siti miserias. Moyses vero tunc dei conuertebatur ad preces rogans: vt sicut cibū eis indigentibus prebuit: sic etiam potum daret: cum peteret eis gratiam cibi non existente potu. Qui donū diu non distulit: sed prebiturum se Moysi tantam aque multitudinem: vnde non possit sperare promisit: iussitqꝫ vt virga percuteret petram que ibidem erat apposita: et ex ea sumeret abundantiā rerum quibus egeret: Moyses vero virga percussit petram: illaqꝫ scissa aqua manauit copiosa: et valde pspicua. Illi igitur inopinabile factum mirati sunt bibentibusqꝫ dulcis et suauissimus erat potus. De aqua vero in principio lapides factos. qualiter ignorat qui cristalli naturam niue per multū tempo[re] congelante incommutabilem lapidis duricdem procedere non ambigat presertim cum glebas (vt Augustinus refert) non de terre ipsius humo: sed de feni primitijs incremento in summis arboribus vel scopulis sepe consideramus: in quibus iam lapillos per pluuiarum infusionem ipsius feni humi motionē genitos inuenimus. Nonnullas quoqꝫ terras argyllosas transfluentiū aquarū assueto cursu supfusas in duricē lapidū vidimus cōuersas. In quibus etiā duriores velut antiquioris etatis lapides: ꝙ ipsa humus in se prius habuerat animaduertim⁹ insertos. Qualr iā nōnullis lapidib⁹ qꝫ ꝯcauos ostreos ꝙ quādo mollis humus fuerat interpositos habebat: veluti sine naturali duricie nunc insertos videmus: plurima etiam marina reptilia testudinibus corticeis induuntur: in quib⁹ durides plusqꝫ plurimorum lapidū. ex quibus omnibus manifestis approbationib⁹ lapides ex aqua tm̄ et nonnullos ea qꝫ et humo nunc genitos esse doctus q̄sqꝫ non denegat. Sicut et lachrymosi marmoris natura et consuetudo indicat salis etiam natura liquoris in lapidis duricdem concreta vertitur: et iterum in liquorem solui contuetur. Lapis quoqꝫ vt Job libri narrat historia resolutus calore in es conuertitur: quod nō potest nisi prius in liquoris naturā moueatur. Preterea quoqꝫ omne metallū qꝫtecunqꝫ duricdei fuerit: qꝫuis lapidee esse nature pateat: igne resolutū liquescit. Dum ergo ex aqua humore lapidis natura gigni comprobat: quid obstat si dei gubernatoris voluntate lapis in aquā versa vice mutetur non natura: ad suam originem redire festinat: cum deus aquam de petra populo suo prebere iubet.

Sedulius. Rursus in exustꝫ sities exercit⁹ arvis Que nimium loca sicca diu: q̄ terra negatis Egrelacebat aquis q̄ spes ablata bibendi: [...] at subitas arēte metallo hausit aquas: fierilisqꝫ latex d̄ rupe manauit Et ieiuna nouum vomuerunt marmora potum.

Job. xxviij. f.

De filijs Moysi quare ducatu sacerdotij priuati sint et de quadraginta dierum ieiunio. Cap. xviij.

Post hec Augustinus inquit Moysi cognatus cuius se phora illius Moysi uxorem et duos filios eius detulerat ocius ipsi in occursum Moyses per desertum exire festinat: cuius consilio quamuis gentilis tamen ad castrorum locuz inuenitur tribuni et centuriones et quinquagenarij et decuriones in dei populo constituūtur. Sz de Moysi filijs questio nascit̄: cur patris sui in ducatu populi heredes nō sunt sacerdotio saltem priuantur: dum per psalmistam dicitur. Moyses et Aaron in sacerdotibus eius. Noctū quodāmodo mentitur cū filijs Moysi de gentili matre peregrinatiōis causa generantur. Sic enim de Moyse cum primogenitum genuisset refertur: ⁊ vocauit nomen eius Gersan dicens: quia aduena fui in terra aliena. ¶ Interea imitatus dei famine Moyses quadraginta dies ieiunauit et libe

De.xl.dier

...o dei populo de Egyptiorum decem plagis quinquagesimo die in quo in Egypto pascha celebratum est decem mādatorum legē de monte synai in duabus lapideis tabulis detulit: quas cum offensus esset populi peccantis piaculo: ad montis radices cōfregit. Restoratisqꝫ totidem numeri eiusdem in tabulis rursus quadraginta diebus ieiunijs dei largitoris munere eadem precepta recipere meruit. Sz per hoc tempus contra consuetudinem humani moris bis taliter vt p̄dixi nullo fatigatus inedie labore: nullam terrene conuersatiōis escā manducauit: quoniam diuini sermonis consortio fultus tam longaz inediam sine esurie sustinere non potuit.

¶ De Ethyopissa vxore Moysi et lepra murmuratricis marie. Cap̄.xix.

Maria prophetissa Moysi soror que cuz fratribus pede transierat freta maris: q2 Ethiopisse mysterium adhuc nesciens immurmurauerat aduersus fratrez Moysen lepre maculis inhorruit: vt vix tanto absoluta esset contagio: nisi Moysen rogasset: q̄uis (vt Ambrosio placet) ad typum synagoge illa refertur admurmuratio que ethyopisse id est ecclesie ex gentibus sacramentum ignorās quotidiano immurmurat cōuitio et inuidet ei plebi: cuius fide etiam ipsa eruetur a perfidie sue lepra: scdm qd legimus: q2 cecitas ex parte israel contigit donec plenitudo gentium intraret: ⁊ sic omnis israel saluus fieret. Sed cum tres tātum illos (vt Augustinus tradit) in tabernaculū vocasset Aaron castigatus dei sermone: oleo vnctionis a vindicta defenditur marie vero lepre candore corp⁹ lacerat̄: q̄propter etiā extra castra manere precipitur: sed orante pro ea Moyse: septimo die iterū reuoca-

tur sana. At vero Moysi de ista ethyopissa cōiuge cū esset in domo pharaōis: de qua q̄dragenari⁹ egressus est Moyses p multos dies peregrinationis eius illum expectauit: qua educta de ethyopia ducebat secum per desertum: nisi forte (inquit Augustin.) sephora vocat ethiopissa: quia de terra madiam olim ethiopes egressi fuerant.

¶ De chore ⁊ fratrib⁹ suis igne ɔsumptis ⁊ terra absorptis ⁊ de populo carnes postulante in solitudine Cap. xx.

Cum instigassent Chore et Dathan ⁊ Abiron ductos quinquaginta viros aduersus Moysem et Aaron: vt separent se alijs insurrexerūt illi dicentes. Satis sit vobis q tota sinagoga sanctorum est ⁊ in ipsis est dñs: vnde iratus dñs locutus est ad oēm sinagogā: cōsiderau[illegible] nouit dñs qui sunt ei⁹ et sanctos adduxit ad se. Et iussit dñs vt eligerent sibi arculas ⁊ incensū ponerent Chore ⁊ oēs qui cū eo insurrexerant aduersum moysem et Aaron sacerdotes dñi: vt qui electus esset a dño: ipse sanct⁹ confirmaretur inter leuitas dñi: ⁊ dixit Moyses ad Chore. Audite me filij leui: nunquid hoc pusillū est vobis qđ separauit vos de⁹ a sinagogis israel: ⁊ infra (vt Ambrosius inquit) Queritis sacerdotio fungi. Sic tu ⁊ oīs sinagaga tua congregare ad deū: ⁊ Aaron quis est: q̄z murmuratis de eo. Cōsideratis igit̄ q̄ offensionis cause extiterit: q sacerdotio fungi indigni vellēt: ⁊ ꝓpterea dissiderent q immurmurarāt iprobātes in sacerdotis sui electiōe iudiciū dei. Propterea totū ppl'm mel⁹ ingēs corripuit: pene terror inuoluit vniuersos. Obsecrātib⁹ tñ oīb⁹ ne paucorum insolētia oēs perirēt designātur sceleris rei a toti⁹ ppl'i corpore ducēti quinquaginta cū autorib⁹ suis separantur: immugiēs terra in medio plebis scindit̄: aperitur in ꝓfundum sinus abrūpit̄ noxij: ⁊ ita ab oībus mūdi hui⁹ allegant̄ elementis: vt nec aerē haustu / nec celū visu / nec mare tactu / nec terrā contaminarēt sepulchro. Cessauit pena nō cessauit malicia. Ex hoc ipso immurmuratio exorta ppl'i q p sacerdotes perijsset ppl's. Qua indignatione dñs pdidisset oēs: nisi Moysi et Aaron primo p̄cib⁹ inflexus. Post etiā obiectu sacerdotis sui Aaron maluisset ingratos maiore venie pudore donare ēis q̄rū obnuebāt gratiā: sed q̄uis q̄si viuēs terra illud vindicte officiū pagit: cōtra naturā tñ (inquit Aug.) in nullo nequaq aliquid fit vita ēm insensibilē terra habere indubitanter dinoscit̄: p quē in se crescētia arborum ⁊ olerū fruteta mouere videntur: vñ quasi in viuēte carne palpitātes vene sanguinis discurrūt: ita etiā per terrā viuentiū aquarū riui defluūt: p quā vitā insensibilē deo imperāte. Terra os suū aperuit q̄si hoim peccatorum quasi seruiens in mini

Ambrosi⁹ epistola lxxxij. ad vercellēsem ecclesiam.

sterio vindicte tabernacula peccatoꝝ vorauit. Preterea carniũ cõcu-
De populo carnes postulante in solitudine. Numeri. xi.
piscẽtia infidelis populus flagrãs murmurauit: ⁊ mãne celesti ollas
carniũ Egyptioꝛu ꝓposuit. Sed et Moysi cũ esset intoleranda res
visa dñs pplĩu inquit sanctifica crastino. Ego em̃ illos mẽse integro
carnibꝰ pascã. Cui imbecillitate incitatꝰ humana Moyses sexcẽta mi-
lia respõdit peditũ pugnatoꝝ: excepto innumerabili vulgo huiꝰ ppli
numerantur: nunquid boũ ⁊ ouiũ in mẽsa multitudo cedet ad satura
tionem: aut innumerabilis turbe pisces maris in vnum congregabũ-
tur. Et idcirco id nihil de his q̃ Moysi mens fragilis: vt puta huma
na arripuit in pastũ ppli cederet: vẽrꝰ a dño egrediẽs: arreptas trãs
mare coturnices ad castroꝝ loca detulit: easq; duobus cubitis in aere
volantes circa castroꝛum loca: q̃tum vna die confici potest originem
tram inseruit. Quam populus colligens mẽse integro. i. triginta die
comedit. Sed incredulos transmutationis vitio consequit̃: nam
in illo loco priusq̃ ppl'us egrederet̃ qui ↄcupierant ira dñi ica macta-
Scdo mirabilium.
ti sepeliunt̃. Certe in hoc (inquit Aug.) nihil noui vel contra naturã
a dño contribuit̃: qui olim creaturam auiũ conditã: et in abdito mũ-
di quodã angulo reconditã in necessitate populi sui prestaret: q̃uis
in libro sapientie scribitur nouã creaturã auium viderunt vtiq; osten
sam non nuper creatam. Quod olim deꝰ cũ ceteris creaturis in prin-
cipio cõdidit: hoc in tempore necessitatis plebi sue ministrauit. Sed
cum idcirco coturnices ad tale ministeriũ: que prius cum manna cõ-
tribuit nil aduersi edentibus contulerant ista vice iterum detulit: ne
quisq̃ putaret: q̄ esca auiũ sine murmuratiõis culpa mortẽ ppl'o pre
stitit: qm̃ in hac vindicta sana consciẽtia comedentes incolumes ser-
uauit: ⁊ qñ cũ manna data est: toti multitudini nihil incõmodi ꝓbuit.

¶ De virga Aaron que fronduerat et aquis cõtradictiõis ⁊ de salute in aspectu serpẽtis enei ex p̄cepto dei. Cap. xxi.

Nũe. xvii.
Vt aduertamus q₃ in sacerdotibus diuina magis q̃ hu-
mana operatur gratia. Una ex multis quaz Moyses p
tribus acceperat et recõderat. virga Aaron floruit atq;
ita diuini iudiciꝫ minus spectandum in sacerdotem po-
pulus aduertit: ac destitit parẽ sibi humano iudicio ven-
dicare gratiam qui ante parem sibi prerogatiua₃ competere arbitra
batur. Virga autem illa (infit Ambrosius) quid aliud ostendit: nisi
q̄ nunq̃ sacerdotalis marcescat gratia et summa humilitate habeat
in suo munere commisse sibi florem potestatis: vel quia id quoq; mi-
sterium referatur. Aaron ergo virga gẽmulas amigdalini floris ostẽ
dit quo patebat Aaron pre oĩbus in sacerdotiũ dñi elegisse. Nec ij

(vt Aug.) placet in hoc cōtra naturā virga mōstraf aliquid effecisse.

¶ Interiecto tp̄e de hinc ppl̄s sitiens in cades deserti sui iniurijs cōtra Moysem et Aaron grauiter tumultuabat: que res dū ad dn̄m p Moysem refertur virga percuti petra precipit. Sed Moyses infidelis ppli murmure pmotus de pcepti dn̄i fide titubauit: corāq̄ populo cū Aaron bis petrā pcussit: largiterq̄ fluētes aquas sitiēs ppl̄s bibit. Ꝫ hac cā Moyses terrā pmissiōis nō intrauit semel in oreb petra pcutitur: vbi tm̄ populi infidelitas notatur: in cades autē deserti sui saxum bis cesum pulsatur: ibi nāq̄ infidelitas in populo ⁊ iudice dinoscit. Ibidē murmurante pplo ignitos serpētes flatuq̄ adurētes in eum dn̄s misit. Quoꝝ flatu adulteros plurimos murmuratorum necauit. Ceteri aūt intereūtium pena territi et animo penitente ad satisfactionē inclinati ad Moysem ⁊ ad dn̄m clamauerūt: vt hec ab eis plaga cessaret. Et iddirco fletus penitentiū lachrimis domin⁹ Moysi iubet vt serpentē eneū in virga extensum coram populo erigeret. Quo facto statim serpens eneus erigit ⁊ per illius aspectum priorum serpentium vulnera curabantur. Attamen quēadmodū et de virga dixim⁹ et arbore qua amara aqua indulcatur in serpēte salus: sed in domini imperio tenebatur. Quicquid enim ipse pcepisset illud tunc populo salus esset: sed historia precedētium rerum in figura nūc in christo et in ecclesia continetur.

Nume.xx.

De salute ī aspectu serpentis enei ex pcepto dei

Sedulius. Hīs igitur laꝫ sacra tribꝰ dās munera rebus Christus erat panis christus petra christus in vndis

¶ De Balaam ⁊ asina et nubis colūna. Cap̄.xxij.

EST autem difficile in explanatione historie ipsius Balaam: quomodo cū dicatur venisse deus noctu ad Balaam primo et interrogasse qui essent homines qui venissent ad euꝫ: ac respondisset quia missi essent a balach filio Sephor dicēte. veni: et maledic mihi populuꝫ: responderit ei deus. Non ibis cum eis: neq̄ maledices populum: est enim benedictus. Iterum secundo dicitur ad eum noctu venisse deus et dixisse: vt iret cum eis. Sed hoc obseruaret: vt verbum quod daret deus in ore eius hoc loqueretur. Et rursum tertio eunti ei occurrisse angelum dei: cui intantum via eius non elegās/nec oportuna videretur: vt etiam interficere eum vellet: nisi asina videns angelū quē Balaam videre nō potuit declinasset: et tamen posteaq̄ culpatur ab angelo cur ire voluisset: rursus etiam ab ipso ire permittitur tantum vt custodiat verbum quod deus dederit in ore eius: vt hoc solum proferat nec amplius aliquid. Hec ergo oīa (inquit Origenes) difficilem habent explanationem: angelus qui ocurrit ei ille sine dubio est: qui aderat filijs israel. Aperit os asine: vt arguat per euꝫ Balaā ⁊ muti

Angelicis tremefacta minis affat asella Sessoreꝫ p verba suum liguaq̄ rudenti Edidit humanas aīal pecuale loquelas.

Origenes homelia xiiij. sup numeros.

Augustin' in lib. j. mirabilium.

pecudis vocib' cõfitetur is qui diuinus ꝛ sapiens. Ex illo Balaaȝ fertur magorum genus: et institutio in partibus orientis vigere. Ex quibus intelligimus (vt Aug. infit) nihil in natura dominũ asine cõmutasse: sed ꝑ aerem oris eius illa etiã ignorante ꝓphete ignorantiã cõpescuisse quatenus dñi spũs ꝛ in se loqueret᷑ eleuat' in supbiã non esset qui frequẽter ꝛ res insensibiles ꝛ brutũ et mutũ ꝛ subiectuȝ sibi animal eundẽ loqui cõperisset: qm̃ spũs dei vbi vult spirat: etiã si voluntati ei' q̃ loquitur minus cõueniat: sicut ꝛ Saul ꝓphetas occidere volẽs mala incitatus volũtate venerat et tñ spũ dñi arreptus inter eos quos persequebatur ꝓphetabat: vñ ipse Balaã ad maledicendum deductus: ꝛ illud volens implere: nõ maledicere dei populo potuit: sed contra volũtatẽ suã a dñi spũ coactus est benedicere. His ergo duabus causis Balaam venire a dño ꝑmissus vt per mutum aial [illegible] insipientia cõfutaretur et aduẽtus christi per ꝓphetã gentilẽ q̃ futurus erat gentiũ saluator in lege dei scriberetur. In oi populi isrl' itinere colũna nubis ꝑ diẽ defuit nunq̃ nec corã populo colũna ignis per noctẽ: vt in noctis frigore defensi ꝛ a tenebris illuminati ꝑgerent cum igne et a calore solis protecti fuerunt in die sub nube quã dñs custos isrl' vere ꝓtegit: nec sol per diẽ nec vnq̃ luna per noctẽ exemit.

De morte Moysi ꝛ ignota eius sepultura. Cap. xxiij.

Cum populus israel ad montem qui vocatur Abarim: qui est excelsus et e diuerso positus: hiericho terrã optimam chananeorum et amplam intuentibus ad viuendum prebens seniores dimisit Moyses: et dum salutaret eleazarum et iesum: eisq; adhuc loqueretur: nube subito (vt Josepho placet) super eum astante in quadã cõualle sublat' est: scriptũ est (inquit) in sacris libris: eum fuisse mortuũ ꝓpter metũ ne ꝓpter excellẽtiam virtutis que erat circa ad eũ diuinitatẽ abijsse putaretur vixit itaq; omne tempus annorum. xx. et centuȝ: ex quib' parte tertia princeps fuit minus vno mense. Defunctus auteȝ est vltimo mense anni q̃ a Macedonibus vocatur distris: apud hebreos auteȝ adan mensis initiũ est / nec motis dentibus / nec caligantibus oculis integro corpore totius humani generis commune debituȝ soluit virgam in qua signa fecerat vt plurimi putant: ne adoraret᷑ secũ abstulerat quoniã et serpenteȝ quẽ fecerat filij israel post modum adorabãt. Omnis autem illius etas (vt Augustin' scribit) In tres quadragenarias diuiditur. xl. enim annis in Egypto in domo Pharaonis ab infantia lr̃as didicit. xl. annis exul in Egypto in domo sacerdotis madiam fuit. ꝛ. xl. annis per desertum ducatum populo prebuit.

¶ Tractatus secundus libri primi de mirabilibus sacre scripture.

¶ De Josue filio num: et de siccatione iordanis & de calciamentis et vestibus filiorum israel et de subversione hiericho. Cap. j.

Moyse itaqȝ predicto modo ab hominibus abeunte iesus Num filius omnibus iam in eo legitimis finē habentibus: et luctu ɋescente precepit: vt populus esset preparatus ad expeditū: misitqȝ exploratores ad hiericho: qui et virtutez eorum: et quā ipsi voluntatem habere viderētur/agnoscerent. Ipse vero disponebat exercitum tanq̄ iordanem oportuno tempore transiturus. Ipse confortatus est sermone domini de campestribus ad iordanis fluuium castra moueri iubet: ac deinde cum arce onere testamenti decorare reliquam plebem primas vndas precedētes sacerdotes ingrederentur: ab illo loco vbi steterunt vsqȝ ad mare omnis fluminis alueus aquis sus cōfestim nudat⁹ superiorqȝ aquarum moles que de fontibus augebat sursum in aere montabat quousqȝ omnis israel siccis pedibus alueū fluminis transierat: in cuius mirabili testimonio duodecim lapides quātos duodecim viri portare poterant de ima glarea iordanis portati sunt in loca castrorum: et totidem ex his quos terra sicca continuerat: positi sunt in eorum locū. ¶ Certe & in hoc signo (inquit Augustinus) ꝓpositi operis requiritur qualiter arcam dñi fluuius naturaliter preterire nō permittit. Ita em̄ aliqua pars aquarum que ad mare perrexit nature sue cursum ɔsuetum ɔsequitur: dū altiora deserēs per prona proprie more fluminis paulatim inde labitur. At vero humana industria alueos fluminū nudatos legimus et audiuimus qñ Titus imperator p siccū exercit⁹ super gangē fluuium qui secūde post euphratem quantitatis illa expeditiōe que Babiloniā expugnauit dicitur esse castrametatus. Unde charissimum virorum & equitum/equitē transmeandi fluminis audacia persuasum rapacis aluei vortex demersit. Quo facto incredibiliter iracundie furore aduersus fluuium permotus: velut in sensibilem creaturam vlcisci statuit. Ac per immensum annem perpeti anno totis viribus in quatercentas sexaginta fossas diuisit: nudatoqȝ alueo meabilem vix genua tingentibus feminis reliquit. Unde eodē exercitu et rege eadem expeditione babiloniā obsidente: excelsissimo muri obiectu ab expugnādi mollimine expulsi ad euphratis fluminis pfluenta superiora vada conuerterant. Illi autem predicta arte pdocti

per alienum limitem diuertentes: per eius nudatum babylonis mu-
Obiectio subintrantes vrbē capiunt. Quod ergo humana industria laborioso
certamine potuit hoc deus potentie sue virtute facilius pegit. Sed
forsitan quisq̄ dispariter respondebit hoc factum esse dicēs. Illic enī
Responsio fossure opus alueos aquarum per humiliora diuertit: hic vero stans
aqua nullo renitente ad aeris sublimia conscendit. Sed de hoc nōne
humana diligentia sepe efficit: vt ab oppositis vallibus aquas in cel-
sum montare: et ad fontes redire offensas compellit. Et vere homi-
nes velut terreni de terrena crassa materia frequenter faciunt quomo
do angeli tunc quorum officijs hec omnia mirabilia peraguntur per
amnem facere nō potuerūt: sicut naturale aeris opus et proprium of-
ficium aquas retinere in nubibus: vt docti indoctiq; pariter norunt:
quotidiana administratiōe retinet: ita tunc deo iubente fluminis cur-
Iosue .i. sum phibuit: vt per illi⁹ flucta arca dei et sacerdotes transirēt. Terrā
... igitur post longi laborem itineris ingressi de fructibus chananitidis
mentis ⁊ ve- regionis populi turba comedit: ⁊ manne de nubibus esca ministran-
stibus filio- di desinit. In hoc tū longo itinere admiratiōe dignū accidit illud qđ
rum israel. per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamentū aut ve-
stis defecit: in quo dn̄s nō naturam nouam in calciamentis et vestib⁹
Iosue .vi. condidit: sed olim conditam conseruauit: inde iordanis ripā egressis
De subuer- hiericho prima ex chananitidis ciuitatibus occurrit. Que lustrata cir
sione hieri- cuitu dierum septem quasi arce dn̄ice exercitus expauescens aduentū
cho. cito corruit in quo circuitur nullo armoꝝ suffragio vsus est victor po
pulus: sed ad clamorē in Egypto sonāte mur⁹ erat vsq; ad fundamē-
ta dirutus. Ubi nihil extra naturā esse factū frequēter scriptura denū
Terremo- ciat gesta res ostēdit: siquidem ⁊ hoc terre motib⁹ esse factū freq̄nter
tus in lybia scriptura denūciat. Quō ⁊ in famoso illo terremotu cētū lybie vrbes
Terremo- corruerūt: ⁊ in terre motu dn̄ice passiōis vndecim in thracia subuerse
tus dn̄ice sunt. Preterea quoq; qđ humani act⁹ efficacia ꝯgerit: hoc alteri⁹ de-
passionis. structis vel etiā senectutis tp̄s ꝯsumit. Attū (inquit Aug.) hoc dicen
Aug. iij. mi tes nō casu occidisse muroꝝ hiericho ruinā ostendam⁹. Sed ne ꝯ na
rabilium. turā sicut aliq̄d i miraculis factū ostēdim⁹. Hoc enī sicut ex cetera mi
nistrari āgelico ope designauim⁹ dei iussu effectū fuisse nō dubitam⁹.

De statione solis et lune tp̄e Iosue. Cap. ij.

Cum rex Hierosolimorum Iebuseus nomine graui-
ter ferret: eo quod gabaonite cū iesu naue pacta fecis-
sent vicinarum gentium reges contra eos pugnaturos
ad solatia rogabat. Quibus eis prebētibus: quattuor
enim erant et cum eo castrametantibus circa quendam

fontem (vt Josepho placet) non procul a ciuitate dum iam pararent obsessionem gabaonite auxiliatorē aduocauerunt iesum. Ad hoc eñ ventum erat vt a suis quidem perimi se putarent: et ab eis qui ad interitum chananeorum gentis castrametabantur saluari se ꝓpter amicitias existimarent. Jesus autem cum omni exercitu ad eorum solatia properare festinans: et die noctuqꝫ perambulās diluculo venit ad hostes: ⁊ fugientes sequebantur: pergens in descensu; bethoron: vbi etiam dei quoqꝫ operatione cognouit significatam sibi tonitruis et fulminibus ⁊ grandinis demissione maiore quam solitum est. Insuper etiam die crescente ne nox succedens hebreorum impetum refrenaret iesus reges in quadam spelūca celatos circa maceda venit omnesqꝫ puniuit. Quod vero longitudine tunc dies extensus est: et plus solito creuit: palā est p scripturas. Nam tūc iesus vidēs diuinam secum dexteram preliantem et prosperis successibus cuncta pro[...] nouam quandam et miram orationem extollit ad celum dicēs. Sta sol super Gabaon: et luna super valle Elom: donec expugnem populum istum: et stetit sol ⁊ luna in loco suo donec peruinceret dominus inimicos eorū. Et stetit sol in medio celo: et nō est ꝓgressus ad occasum in finē vni⁹ diei. Nō fuit dies talis ante hoc: nec ita exaudiuit de⁹ hominem quia dñs pugnabat pro israel in qua iussione non humani (inquit Augustinus) imperij autoritate luminaria requiescunt: sed dñi imperantis vt starent iussui obediunt. Nihil enim propter iubētis hominis verbum dei creature faciunt: sed quod dñs serui sui ordinationi obediens precepit, hoc faciunt. Hoc luminarium nihil nouū in natura cōmisit et si in ministerio aliquid nouum aliquando natum ostendit. Sed et illa varietas nihil in anni cursu et reliquorum dierū commouit: dum pariter sol et luna vnum quodqꝫ in suo ordine quieuit. Non enim mora illa aut reuersio aliquid in luminariū et temporum assueto cursu ꝑpeditum vel insolitū reliquerūt: sed quasi p diem oēm in occasus sui limitē currūt postꝙ illi⁹ solito lōgioris diei spaciū peregerūt p qđ videt̄ qđ nihil ad sequētis noctis lōgitudinem tpis illa dies longa contulerit: cui⁹ pīceps pariter in ea cū sole diei preposite luna requieuit.

Josephus antiquitatū lib.v.cap.j.

Sedulius
Sol stetit ad Gabaō mediijqꝫ ca cumine celi Fixit anh[...] [...]to vespere lucem Insolit⁹ frenare diem: nec luna cu currit Ordine pl[...]gra suo dos nec populā tib⁹ armis Feruid⁹ ingentē gladius consumeret hostem Cōiurante polo: iam tūc famulata videbūt Sydera vētturum premisso noie iesum.

¶ De Gedeone ⁊ duobus signis ⁊ Sāsonis fortitudine et capillis. Cap.iij.

Ingens erat multitudo q̄ aduersum israel fuerat cōgregata. ita vt locustis ꝑ multitudine ꝯferrētur. Et cameli inquit eorū sicut arena que est ad oram maris innumerabilis. Tūc celestis nūci⁹ appuit Gedeoni filio Joas illumqꝫ destructo idolatrie ritu de plebis sue liberatiōe

cōmouit: in cuius conspectu dum Gedeon oblationem componeret: desuper carnis ius fundens celestis ignis holocaustuʒ assumpsit. Et iterū postulanti signum: siccitas in oī terra ⁊ ros in solo vellere et ros in oī terra fuit. Sed hec quāuis sociātur numero mirabilium. Nihil tamen velut nouum ostendere videntur in ministratione rerum: qm̄ ⁊ celestis ignis res terrenas frequenter deuorat: et alternatim in mundo per parteʒ nubibus rorat. Unde cū historialiter in holocausti hac concreatione non terrestri igne sed celesti flamma hec ostēdebatur ꝙ futurum tunc bellum non humanis virib⁹: sed celesti auxilio perficie-tur: ⁊ ros prius demonstrabat in solo vellere ostensus / ꝙ diuina miseratio: que tunc in israel fragili et molli populo fuerat: ignitas gentium iras sicut aqua ignem possit extinguere. ¶ Iteꝝ cuʒ philisteis seruiret israelitica plebs manne filiꝭ Saruch de tribu Dan sterili vxo[...]mo. Deinde ipsi manue dei angelus ꝓphetali habitu apparuit [...]osqꝫ de filio qui eis esset nasciturus qualiter fieret educandus edocuit ꝙ ve nunqꝫ nouacula caput eius transiret: ⁊ siceram et vinū ⁊ omne qđ inebriare pōt non biberet. Cui cuʒ manue nesciens esse angelū prandium voluisse prebere angelus inquit. De cibis tuis non comedam: sed dño si vis holocaustum cōpone. Quod cum manue illo ꝑcipiente composuit cum igne holocausti corā eis statim angelus in celum ascendens demonstrauerat: ꝙ per nascituri hominis fortitudinē deus populi liberationē parauerat. Natus igitur Sanson iuxta imperium nutritus maximā fortitudinem in septeʒ sui capitis crinibus habuit. Quod pro certo probatum est dum eisdem nudat⁹ aliqñ etiā virtutē amisit. Nam cū Dalilā in valle sorecti mulierem de rege philistinorum alienigenā adamaret: ⁊ illa pecuniā a philistinis principibus acceperat: pro quibus multa fecerat perditionis eiusdeʒ mercedem accepisset: ipse poscenti fortitudinis sue misteria in capilloꝝ suorum cōseruatione fieri indicauit. Et illa dormientis in sinu suo vocato rasore caput totōdit. Perductusqꝫ Sanson a philisteis oculis orbatus molē manu vertebat: donec capilli illius ad priorē longitudinē creuerūt. Deinde philisteis epulātibus: vt inter epulas Sonson illuderetur / adducit: ⁊ ipse puero retinēti gressus dixerat: vt se ad duas colūnas pduceret: quib⁹ tota domus imminebat: quaten⁹ sup illas recubi lassus reclinaret. Quib⁹ ambabus vtraqꝫ manu apprehēsis inuocato auxilio dñi totā domū cōcussit. Que cito corruēs tria philistinorum milia pariter cū ipso Sanson ꝓstrauit. Sed naturas inuestigātib⁹ (inquit Aug.) solutionē non minimā incutit quō totum sensibile corpus in sensibili capillo motū fortitudinis habuit: cui⁹ damnū doloris Sanson nequaqꝫ intulit: cū illū tonsora reliquo corpore ferramenti aculeo dimisit. Respōdet Aug. ꝙ in capillis Sāsonis ei⁹ for-

Iudic. xiij.
[...]e Sanso [...]dine.

titudo non erat:sed mandati dñi obseruatio eius fortitudinem obser
uabat. Sed quare illam fortitudinē crescētibus capillis recuperauit
iterum respōdet ꝙ afflictus penitētia eam paulatim impetrauit quā
non sponte amiserat:illa ergo excellētia fortitudinis in Sansone:nō
fuit naturaliter congenerata:sed desuper infusa.

¶ De arce captiōe a philisteis ꝛ reductiōe in bethsames:ꝛ de terrore philistijm incusso precibus samuelis. Cap.iiij.

IN regnorū libris scriptū legimus vbi arca dei ab allophilis capta est:et deducta in Azotum:ꝛ ibi introduxerunt eā in domū Dagon:et inuētus est Dagon cecidisse pron⁹ in terrā ante arcā testamēti dñi. Et grauata est manus dñi sup Azotos ꝛ dissipauit eos:et percussit eos in natib⁹ post hec (inquit) ingressa est arca in Accaron ꝛ miserūt Accaronienses:ꝛ cōgregauerūt oēs satrapas Allophilorū:ꝛ cōgregauerunt sacerdotes ꝛ diuinos suos dicētes. Quid faciem⁹ arce dñi:indicate nobis quō remittam⁹ eā in locū suū responderūt sacerdotes ꝛ diuini:si remittitis arcā dñi dei isrl̄ nolite eā dimittere inanē:sed dātes dabitis ei ꝓ delicto:ꝛ tūc sanabimini ꝛ innotescet vobis. Sin autē non discedet manus eius a vobis ꝛ post pauca. Et nunc (inquit) facite currū nouū duas vaccas fetas assumite quib⁹ iugū nō est impositum:ꝛ iungite vaccas ad currū et fetus earū retro abducite ad domū ꝛ assumite arcam dñi ꝛ imponite eam sup currū ꝛ vasa aurea que obtulistis ei ꝓ delicto simul ponite sup currū:ꝛ oīa sancta ei⁹ ꝛ dimittite eam ꝛ vadat ꝛ videte siquidē vadit per viam suā ꝛ ad fines suos ascēdit in bethsamis:ipsa nobis fecit mala hec magna. Si autē non vadit illuc sciemus:qꝫ manus ei⁹ non ꝯtigit nos:sed fortuitu hec nobis acciderunt. Deniqꝫ in sequentib⁹ refert:ꝛ cū imposuissent (inquit) arcam dñi sup currū direxerunt:boues in via contra viā:q̄ ducit bethsamis:ꝛ nō declinauerūt ad dexterā aut sinistrā. Obserua ergo (inquit Origenes) in ijs quō sacerdotes:ꝛ diuini causam maloꝝ que acciderant Allophylis:vtrū in manu dei:et ꝓ arce iniuria venerit an fortuitu acciderit ꝓpositis ꝯtēplātur indicijs dicētes. Si per viā suā ad fines suos ascēdit in bethsamis:ipsa nobis fecit hec mala. Quis ergo in ijs si diligenter inspiciens prescientiam hanc q̄ de boū directiōe ꝑdicta est:vel fortuitā dicat vel aliqua arte compositā ꝛ nō operatione quadā demonū ministratā: qui pertimuerint arce dñi virtutem. Est ergo talis quedā in ministerio prescientie operatio demonū que artibus quibusdā ab ijs qui se demōibus mācipauerint:colligit et nūc per eas:quas sortes noīant:nūc per ea que auguria appellabāt nunc

Origenes sup numeros homelia.xvi.

etiam et cõtemplatione fibrarum: que extispicia vocãt. Que artes in tantum ad decipiendũ genus hominum ꝓfecerũt: vt etiam iustissimi Ezechie fili⁹ manasse hoc errore decept⁹ edificauerit (vt scriptura dicit) altare omni exercitui celi in vtraqꝫ domo domini. Talia ergo erãt que peccabat: de quibus dici possit: qꝛ in omni virtute signis / et ꝓdigijs mendacibus fierant: ita vt deciperentur etiam electi: hec oĩa religio nostra diuina ⁊ celestis abiurat in leuitico quidẽ lege designans ⁊ dicens non diuinabitis: neqꝫ augurabimini. Et post pauca non sequimini (inquit) ventriloquos: nec adiungemini ad incantatiões: vt contaminemini: in eis ego dñs deus vester. Iterũqꝫ infinita philistinorum agmina quasi arene maris innumerabilia: p plana se terre isrl' effuderũt: q̃ dñs Samuele orante a facie filiorũ israel ingenti celi fragore pterrebat: quatenus per hoc non propria virtute vicisse intelligerent: ⁊ hostes dei protectionẽ ⁊ auxiliũ erga hunc populũ scirent. Ibidem quoqꝫ Samuele inuocante dñm: cum populus sibi regẽ peteret: ⁊ Saul filiuꝫ cis de tribu beniamin in dei famine iussu ꝓpheta ordinauit: dñs per pluuias et horribiles voces intonuit: quib⁹ plebs que audierat se deum repulisse ita regnare sibi regem intelligeret: quos fragores per Samuelis iterum dñs deprecationẽ compescuit postq̃ꝫ populi de hac re penitudinem intus aspexit.

De Saul ꝓphetante et quo spiritu ⁊ de Samuelis per phytonissam resuscitatione. Cap. v.

Cum Saul non esset recta voluntate mansurus: videns etiã Dauid ⁊ apud deũ ⁊ apud hoies approbari: ⁊ expauit eũ: ⁊ metum celare nõ valẽs timore magnarũ rerum. i. regni simul ac vite ne priuaretur: vtroqꝫ cogitauit eum crudeli calamitate perimere. Cũqꝫ nunciatum fuisset Saul eo q̧ Dauid esset apud Samuelẽ ꝓphetã misit armatos eũqꝫ ad se cõprehendẽdũ iussit adduci: Qui cũ venissent ad Samuel inuenĩẽtes ecclesiam ꝓphetarũ participãti sancto spiritu ꝓphetare ceperunt. Saul aũt audiẽs hoc sup dauid ⁊ alios destinauit: ⁊ illis idẽ faciẽtib⁹: denuo misit alios ꝓphetãtib⁹ aũt ⁊ ipsis q̃ tertio fuerant missi ad vltimũ irat⁹ ipe pcexit. Cũ vero iam erat in ꝓximo aũq̧ cũ videret Samuel prophetare cepit veniensqꝫ ad eos (Josephus inquit) Saul. Spũ vehementi compulsus amens factus est: ⁊ exut⁹ veste tota die canebat ⁊ nocte: Dauid et Samuele vidente. Diximus aũt cũ de Balaã ⁊ asina ei⁹ dissereim⁹: qm̃ spũs sancti ṽba nõ dicẽtiũ merita pensant: sed ipsius volũtate vbicunqꝫ voluerit proferuntur: p qð tñ ꝓferentiũ ea merita non in melius augent: sed bona non habẽt

Josephus lib. vi. antiquitatum cap. xii.

opa: sicut in Balaā & Saul & Caipha pontifice: vñ tales prophete (inqt Aug.) dicēt: nōne in tuo noīe pphetauim⁹. Dānati dño respō- debunt & tñ eterni ignis psortiū inter ceteros impios subibūt. Saul itaqȝ rex hebreoꝝ audiēs palestinos iam esse presentes: & iuxta suā ci uitatem in cāpo positā castra fixisse ad eos cū omni exercitu suo pfe- ctus est. Cūqȝ venisset ante montē quendā gelboe et vidisset e diuer- so hostiū multitudinē/timore fortuito conturbat⁹ est: dum esset coruȝ exercitus potior: & multo melior. Deniqȝ cōsuluit & pphetas vt ei de prelio et eius fine prediceret. Deo autem non respondente Saul ma- gis expauit: & animo corruit: iussitqȝ sibi queri mulierē ventriloquā habentem spiritum (vt Josephus scribit) & vocantē aīas defunctoꝝ vt valerei agnoscere: si in reb⁹ imminētibus preualeret. Genus enim (inquit) ventriloquorū euocando mortuorū aīas per eas solet poscē tib⁹ futura pdicere. Sūt eñi vētriloqui (vt scribit Origenes) q̄ de ter ra clamant/et qui inania loquūtur/et vaniloquos etiam nomina... vnde & ventriloquorum demonium appellauit. Rex igitur ad ventri- loquam (alij phytonissam vocant) perexit vt ex mortuis aliquem sibi per sue artis incantationes suscitaret. Que cum quereret ex eo quem mortuū de somno cuperet resolui. Ille etiā Samuelē velle respondit suscitari. Suscitat⁹ ergo Samuel Sauli qđ eueniret nūciat hac in- quiens hora cras tu et filij tui mecum eritis: sed et israel tradam te- cum in manum inimicorum eius. Qualiter ergo Samuel de ventri- loqua suscitari dicitur dum ventriloqua demoniacis incātationib⁹ et prestigijs vti videretur? Et quomodo Saul qui in viuentibus pro- phetis dei responsum nō inuenit: resuscitatum a morte pphetam au- dire meruit. Si eñi (inquit Aug.) vere Samuel illi apparuisset nō vtiqȝ vir iustus pmisisset se adorari qui pdicauerat deū solū esse ado- randum. Et quomodo homo dei qui cum Abraam in refrigerio erat dicebat ad virum pestilentie dignum ardore gehenne. Cras mecum eris: his duobus titulis subtilitatem fallacie sue prodidit improui- dus sathanas: q: et adorari se pmisit sub habitu & nomie Samuelis contra legem et virum peccatis pressum: cum magna distantia pecca torum et iustorum sit cum Samuele iustissimo futurum mentitus est verum (inquit) pōt videri si de Samuelis noīe taceatur: quia Saul cū diabolo futurus erat. Ad euȝ eñi trāsmigrauit quē adorauit. Sē- per enīȝ diabolus sub velamine latens: prodit dum ea confingit que abhorreant psonis: p quas fallere nititur. Sȝ si quis pter historiā: vt ea que verbis expressa sunt putet non pretermittenda: ne ratio hi- storie inanis sit recte faciet quidem: si tamen minime istud ad veri ra- piat ad rationē: sed ad visum et intellectū. Saul' nāqȝ reprob⁹ factus poterat bonū intellectū habere. Historic⁹ eñi metē Saul & habitum

Josephus lib.vj. antiq tatū.c.xiiij.
Origenes homel... vij. in esaiā
Regum xxviij.
Aug. in li- bro questio num veteris & noui testa menti ques stione.xxv ij.b.

samuelis descripsit ea que dicta et visa sunt exprimens pretermittens si vera an falsa sint hec Aug. Et alibi ita vt in multis sacre scripture locis imaginatis rebus verarū rerum noīa sepe ascribūtur. Quomodo et pdicta virga in similitudinē serpentis imaginata et phantastica illa magorum serpentū in Egypto et ille eneus serpens nominatur. Duo quoque cherubim pro similitudine obumbrare propitiatoriū nunciātur. Quinque mures vel quinque annuli de terra philistijm in capsella cū arca domini deferuntur. Cherubim quoque et palma et malogranata et retia in templi edificio depicta describuntur: cū hec ipsa omnia rerum veritate: sed p similitudine ista noīa recipiūtur ipē tamē scripture sine vlla incertitudinis regula quasi res veras hic noīatim ponūt.

Exod. xxv.

¶ De numeratione populi iussu Dauid et secuta plaga et de terribilibus signis in dedicatione vitulorum aureorum in bethel. Cap. xj.

Et Dauid volens agnoscere quot essent milia populi totius est oblitus moniti mosaici: quo predictū fuerat: vt si dinumeraretur populus: pro vniuscuiusque capite deo sicius preberetur. Precepit ergo Joab pricipi militie vt pergens vniuersum dinumeraret exercitum. Quo dicente non esse necesse hoc non quieuit: sed iussit numerum hebreorum insigniter adimpleri. Joab vero sumens tribunos et scribas et peragrans israelitarum prouinciam consideerataque multitudine quāta esset hierosolymam remeauit ad regem: post menses nouem et viginti dies: obtulitque numerum regi absque tribu beniamin. Hanc enim dinumerare nō poterat: nec tribū leui. Penituit autem Dauid quod dinumerasset populum: eo quod deliquisset in deum. Fuit ergo aliorum israelitarum numerus nongēta milia virorū arma ferētiū et militiam exercere valentium: iude vero tribus per se solā habuit. xl. milia prophetis itaque declarantibus Dauid: quia deus ei irasceretur: supplicare cepit eique rogare vt propicius esset et veniā peccato cōcederet. Tunc Gad prophetam (vt Josephus ait) misit ad eum deus: tres supplicij conditiones portantem: vt earum quem probaret eligeret: verum vellet famā in prouincia generari annis septē: an tribus mensibus pugnādo vinceretur ab hostibus: an certe morbus et languor accederet trib⁹ diebus hebreis: ille vero in anxietatem huius electionis omnium rerum pessimarum incurrens tribulabatur: et vehementer aīo videbatur esse confusus inter hec autē cōmunem potius passionem: et regnū et subiectorum elegit: in qua timor omnibus et equalis dicēs: quia multo melius est in dei magis quam in hostiū manus incidere. Hec audiens pro-

Josephus antiquitatū lib. vij. capitulo. xiiij.

pbeta renunciauit dño. Angelus enim dñi septuaginta virorū milia ex omni israel vsq₃ bersabee occidit et bierosolymam vrbem velut delere proposuit: non q dñs ciuitatē quam nūc disperdidit delere vellet sed vt ostensus in precinctu vindicte angelus dignam videri regi penitentiaʒ incuteret. Ex quo (inquit Augustinus) intelligitur Dauid minorem culpam commisisse ꝙ plebs que peccatum suum per solam penitentiam deleuit. Populi autem delictū in autoribus suis mortis seueritatem promeruit: hec Augustinus. Et hic accipitur a Neotericis argumentum q vbi maior pena: ibi maior arguitur culpa.

Aug. li. mirabiliū lib.

¶ Et deinde cum per peccatuʒ Salomonis populi israel regnum vnum in duo dimisit Hieroboam filius Nabath rex decem tribuum in parte aquilonis metuēs ne templi quod erat in hierl'm restauratio: rursuʒ populuʒ roboam filio Salomonis iungeret: idola ꝛ altaria in Dan ꝛ in Beth posuit: sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel: vir dei et iuda: vt cōtra illud altare prophetaret a dño mittitur. Quo aduenientе duo terribilia signa ostenduntur. Nam in duas partes statim in hora holocausti scinditur integra ipsius arida manus siccat. Que duo signa rei et operi suo aperte cōuenerunt: dum quid in ipso tunc rege sic factum euidenter ostendunt. Aptū enim videbatur vt q dei cultum qui illud vsq₃ in vnum et altari et templo diuisisset ipsi⁹ altare quod ille sibimetipsi fecerat sic scissum desiccaret. Et qui populi dei manum ne dño suo oblationē et holocausta immolaret aridam fecisset in schismatico illo holocausto man⁹ illi⁹ arida appareret. Post modicum deinde Dauid regnum obtinēte Arca testamenti de domo Aminadab ad hierl'm a rege ꝛ oī populo perducitur Oza filii⁹ Aminadab sequens arcā: cum illa velut substentans tangeret subito morte percussus et suffocatus est: in quo facto temeritas cum ipso qui cū non esset de genere Aaron tetigerit: dānatur: ꝛ totus ppl'us q₂ caute in diuinis rebus se agere debet admonetur. Sʒ quidam aliquid p̄cedēs peccatū in Oza per hanc culpā esse punitū existimāt: qm̄ sepe euenit vt minores culpe p̄cedētium pctōꝝ vindictā incutiāt.

De hieroboam idolatra.

Duo altaria in Dan ꝛ in Bethel

¶ De triū annoꝝ ꝛ sex mēsiū siccitate: ꝛ de coruo ministrāte ꝛ de vidua Helią pascēte ꝛ Iezabel psequente: et suscitatiōe filij vnici vidue per Heliam. Cap̄. vij.

Quidā propheta summi dei nomine Helias de ciuitate thesbytes galaditidis regiōis veniēs ad achab dixit ei Quia dixerit deus: neq₃ imbrē: neq₃ ros illis annis in ea prouincia se missurū: nisi ipse rursus apparuisset. Et in his dictis cū iurasset accessit ad partes australes: et

Sedulius Heliā corui quondaʒ pauere ministri. Prebentes sine more dapes: alef q₃ rapinis

habitabat circa torrentē quendā vnde poculi habebat auxiliū. Nam corui cibum ei quotidie deferebant. Cunq̄ fluminis siccitate nimia defecisset in ciuitatē sareptam nō ꝓcul a sydone tiroq̄ deuenit: que ciuitas in harū medio cōstituta est. Deus enim (inquit Josephus) p̄ceperat cuidam illic mulieri vidue vt cibū ei preberet. Cūq̄ nō ꝓcul esset a porta vidit mulierē viduā sibimet colligentem ligna. Cui cum deus significasset hanc esse que ei cibum ministratura foret: accedens salutauit eam ꝛ ad bibendū aquā sibi tribui postulabat. Que cū p̄cederet denuo vocās illā: etiā panē sibi poscit afferri. Illa cū iurasset nihil se intus in domo habere: nisi modicum farine et paululum olei: ꝛ propterea prexisse ad colligenda ligna: vt ꝯspersa farina: sibi suoq̄ filio panes faceret: quibus expēsis cum aliud nihil superesset vt fame morerentur: ait propheta. Confidens perge et spe meliori consiste: faciens primitus mihi paululū defer. Predico naq̄ ꝙ non tibi deficiet hidria farine/ neq̄ vas olei donec dei gratia ymbrē fundat in terras. Hec ei dicente propheta veniens ea que dixerat fecit. Et ipsa habuit paululum: et ex hoc filio ministrauit pariter et prophete nihilq̄ horum defuit eis donec siccitas defecerat. Meminit etiā siccitatis et Menander in gestis valithiorum regis ita dicens. Et siccitas super eos facta est a mēse hiperueritheon vsq̄ ad aliū annū hiperueritheī. Qui cum deo supplicaret multa flumina sunt emissa. Ne vero quem moueat quod sydoniorum terra hanc eandem plagam pariter cum israel perpessa erat dū inde (inquit Augustinus) Jezabel regis achab vxor persecutrix prophetarum: et totius vindicte ꝛ facinoris cause sydoniorum regis filia paterna originem ducebat. Certe etiam hoc signo non noua a dño: sed condita natura in modica non modica substantia gubernatur. Quomodo de calciamentis et vestibus filiorum israel predictum memoratur. Nam in ceteris predictis omnibus miraculis nil nature rationem refugit sicut ipse rerum euentus frequenter ostēdit. Mulier itaq̄ quā paulo ante diximus pabulum prophete prebuisse: cum cecidisset eius filius in languorem ita vt aiam dimitteret: deflens et manibus semetipsam valde deserpens: vocesq̄ quas dictabat luctus emittens accusabat apud se deum ꝙ propheta apud se presente factam iniuriam quasi ipse peccata eius argueret: et ideo puer fuisset extinctus. Ille vero eam equo animo esse precipiens sibi filium contradicens: viuū se eū restituere promisit. Huc vero Helias oratione sua ad vitam iterū reuocauit: de quo tradunt hebrei vt scribit Augustin9 ꝙ ipse Jonas propheta postea fuerit: quem de vētre ceti glutiētis euolutis tribus diebus dominus absoluit: quia deus qui inimicum suum in quocunq̄ tuto loco pōtest occidere seruū suū quem vult eruere de qualicunq̄ angustia liberare valet. At vero illa

Hedit9 atq̄ nudo saturans caua guttura rostro Tradidit Helisam ieiunis morsibus escam Nunc bon9 helie: q̄ p̄ridus antea noe Abluit in [illegible] quid delicti in vndis.

Josephus lib. antiquitatū. viij. capi. x.

Menander historicus.

Aug. scdo mirabilium cap̄. xvj.

famosa questio que de mortuis resuscitatis agitur vsq ad Lazarum a nobis reseruetur.

De holocausto in mōte carmeli: et de ieiunio .xl. dierū z pastu Helie: z de igne descēdēte sup .l. quīquagenarios: z de trāsitu iordanis Helie et Helisei. Ca. viij.

TRansacto itaq paruo tēpe: ex voluntate dei pergebat ad regem Achab futurū ei nundās ymbrē. Erūna enim z necessariorum inopia puinciā nimis inuaserat: ita vt non solū hoies propter siccitatē: sed etiā cetera animalia fames afficeret: pphetā igit Heliā de' in occursum regis Achab iussit exire dūq regi nūciasset quidā q vidisset Heliā mox occurrit rex Achab: requirēs cū ira grādi si ipe esset q in pplo hebreoz impietatis autor existeret. Tūc ppheta in nullo formidās ait: eū potius mala oia ppetrasse: eiusq genus q in illā puinciam deos alienos itroduxisset: ac deū q solus est reliqsset. Sed nūc inquit oēm populum ad mōtē carmeli pcipe cōgregari: necnō pphetas tuos pariter et vxoris tue quodcūq sūt nūero pphetasq lucorū quasi quadringētos z quinquaginta in mōte carmeli ɔgregauit. Quib' congregatis sanct' Helias duos boues: vnū dño z alterū Baal p se et pphetas idolorū mactari in holocaustū rogauit: vt dns qui p ignem exaudierit ipse totius ppli de' sit. Quo impetrato sacerdotes bouē suū Baal vt igni ɔsumeret holocaustū rogabāt. Sz Baal q postea igni in potestatē tradit' est sup holocaustū ignē dare non poterat. Helias vero bouē suū in frusta cōminuens p membra diuidens sup altare qđ cōstructum fuerat: z quod ipse curauerat tunc statuit. Cūq aqua abūde supfudit orātēq illo subito ignis de celo cecidit qui bouem cū altari z lapidib' z aqua simul cōsumpsit. Ac deinde sacerdotes Baal in potestatem sibi traditos in torrēte cison interfecit: z omnis populus deum esse ɔfessus credidit. In hoc (inquit Augustinus) extra naturā ignis neq aqua aliquid fecit. Qui desuper aeris ignito spacio descēdens cū dei gubernātis impio alimēti sui naturā quā in terra recepit consumpsit in supiori enim illo spacio ignis in terra ardens pronunciat: qui de superiore vbi est natura illius ardenter contemnere tēptat. Sicut aqua per semetipsam nisi per aliam substantiā non ascendit: sic et ignis nisi per aliam sustantiam inferius se non descendit. Unde cum dominus super quinq ciuitates igneos ymbres plueret: hoc idem per sulphur fiebat quatenus et in sulphure ignis arderet z per grauiorem sulphuris naturam idem ad terram laberetur. In hoc ergo loco (inquit) vbi sup altare ad holocaustum ignis

descendit per aerem/per sulphur descēdit: quoniam ignis per semet- ipsum nō potest descendere nisi alicui materie grauiori deus iusserit immisceri. Sacerdotes ergo idolorum sine homicidij culpa Helias deis seruus interfecit. Quippe quia erat in illa lege que dicit blaphe- mum nō patieris viuere. Nullus hominum ergo idolum colit: nisi dei blaphem⁹ extiterit. Ac p hoc qui idolatrie cultores mactauerat blas- phemos et sacrilegos de tera purgabat. Et post hec omnia qui im- bres: ac terre perfusione tribus annis et sex mensibus orādo phibue rat in modico temporis spacio eodē orationis suo officio fitienti terre habundantem pluuiam et placidā a deo impetrabat. Que in terram prius nequaq̄ venisset: nisi eam a cultoribus Baal occidendo mun daret: quos cum Jezabel ab helia interfectos esse sacerdotes Baal comperijsset: illum de morte propria minantibus verbis prophetam terret: vnde pergens in terrā Juda Helias in vmbra iuniperi sedens obdormiuit. Quem angelus domini tangens in somno suscitauit: et pane et aqua esurientem saturans et sitientem refecit: quo cibo refe- ctus in eius fortitudine quadraginta diebus et .xl. noctibus nil cōme dens vsq̄ ad Oreb dei montem ambulauit: vnde verbi dominici fre- tus consortio rursum in terram israel redijt. De isto vero pane ⁊ aqua angelico officio ministratis: quorum fortitudo pastum famis labore prophetam quadraginta diebus peruenit: sciendum vnde ve fuit in- telligentiam differēdā patefacta referamus. In quo pane cum quasi humane industrie totius sic operis similitudinem conspiciamus: nō terreni panis virtutem q̄ vna saturitate quadraginta dierum necessi- tatem impleuerit esse intelligimus: nisi forte angelico opere de qua- cunq̄ terrena materia factus in terra degentis animam hominis pa stum validiorem hominū pane effecit. Sed hic panis et si propriam occultando naturam sollicitum lectorē fecit. De .xl. tamen dierum ie iunio quomodo illud tempus ieiunijs pertulerit: securum reddit duz per vnius virtutem nullo egens cibo tāto tempore vixit. ¶ Jnde in- teruallo quodam temporis interiecto ipse propheta in monte quin- quagenarium principem: cum his qui sub eo erant: vt cum ad se duce rent rex iussit. Qui supcilio .i. supbo tumore inflat⁹ aio dixit hō dei: vt ad illum nobiscum eceas rex Ochozias: id est filius achab iussit: cui Helias vt inquis: si homo dei ego sum respondit propheta in te nūc et in eos qui tecum sunt celestis flamma ardebit. Quo facto ⁊ alium eiusdem ordinis virum cum tot comitibus ad eundez redire precepit quem consona primo proferentem simili sequentia eadē vindicta cō- sumpsit. Quo facto tertius ad idem destinatus periculum quinqua- genarius: cum suis coram domini propheta suppliciter genu flexit: et per verba precatoria illum regis adire conspectū rogauit. Sed hūc

Leuiti. xxiiij. c.

De ieiunio xl. dieru ⁊ pastu Helie

iiij. Reg. i. De igne de scedēte sup quinquage narios.

associare Helie angelus domini dixit. Qui cito surgens et gressum so ciãs superbis cũ humiliato et supplice ad regez perrexit. Ignis (inquit Aug.) in hoc loco sicut et in predicto holocausto dei dicto prophete verbi obediens qd iubebatur impleuit. Et in his grauioribus forsitan ante cõmissi crimen peccati sicut et in oza et numero: populi predi ximus vltrix flamma numerum puniuit. Demum vero cũ dñs Heliam eleuare voluisset ipse et Heliseus saphan minister suus: iordanis flumen diuisit pallio Helie pede sicco sicut in transitu filiorum israel factum prediximus transierunt. Ad cuius rei explanationem de libro iesu predicta huic operi satis sufficiunt. De transitu iordanis heliet Helisei iiij. Reg. ij.

De ascensu helie in curru igneo et de quibusdam virtutibus Helisei. Cap. ix.

Cum data esset facultas Heliseo vt peteret qd vellet prius q̃ ab eo recederetur Helias petiuit vt duplex spiritus Helie fieret in ipso. Tũc dixit Helias dure petisti: sed fiet tibi. O hereditas (inquit Ambrosius) preciosa in qua plus heredi relinquitur q̃ habetur: plus cõsequitur qui accipit q̃ possideret qui largitur: preciosa plane hereditas: q̃ dũ a patre transfertur ad filiũ meritorum quodã fenore duplicatur. Igitur Helias cum simplicẽ sanctitatis ipse haberet spiritũ Heliseo duplicẽ derelinquit. Mirũ ergo in modum plus Helias grẽ dimisit in terris q̃ secũ portauit ad celos: et licet ipse ad altiora totus transferet corpore apud filiuz tñ maiore manet sctitate. Helias ergo magister Helisei angelis ducẽtibus raptus ad celũ est: et quadriga ignea impositus q̃si in quodã triũpho victor ascẽdit: victor eñi extiterat nõ gẽtiũ barbararum: sed secularium voluptatũ. Si quidem grauiores inimici sunt praui mores q̃ hostes infesti: vnde alibi Ambrosius inquit. Helias nullo corporei coitus fuisse permixtus cupiditatibus inuenitur. Ideo ergo curru raptus ad celũ: ideo cum dño apparet in gloria: ideo dñici venturus est precursor aduentus. Heliseus duplicem spiritum postulans non elationis affectu sup magistrum suũ voluit: sed vidẽs peccata populi inumera a propheta qui relinqueret nõ simplici Helie spiritu: sed duplici compesci posse preuidit. Si etenim illud quod potuit vitio volentis se eleuare animo postulasset: nequaq̃ a domino et ab ipso Helia quod petebat impetraret. Igitur his dictis iam iamq̃ Helias igneo curru receptum velut ad celuz considerante Heliseo rapitur. Et hactenus ipse sicut et Enoch in testimonium nouissimi temporis adhuc sine morte seruatur: vt scilicet (vt Augustinus scribit) horũ in ore duorũ testium nouissimi testimonij sermo consi

Diuus Ambrosius sermone. lxxviij. de heliseo.

Ambrosius in libr. j. de virginibus.

stat quando in extremo tempore pauloante q̄ damnetur sathanas qui humanum genus aperto bello deprimat: sicut canit Malachias sic enim quarto capite dicit. Ecce ego mittam vobis Heliam tesbitem nunq̄ veniat dies dñi magn' et terribilis vel vt interpretati sunt septuaginta: illustris qui conuertet cor patrum ad filios et cor filiorū ad patres: ne forte veniens percutiam terrā anathemate: vel vt transtulerunt septuaginta penit'. Ad quid vero peculialiter premittatur

Augu. xx. de ciuitate dei.

Helyas: declarat Augustinus vigesimo libro de ciuitate dei capite xxix. dicens eum exponendo legem spiritualiter ac mistice conuersurum: corda patrum ad filios et filiorum ad patres: hoc est opere impleturum.

De quibusdā virtutib' helisei.

¶ Interea labentia in terra vestimenta Helye mestus heres Heliseus colligebat: et iordanem item dominum Helye inuocās pede sicco transierat veniēs in hiericho amaras et steriles aquas immisso in fontem sale: sicut per lignum in heremo Moyses sanabat: inde veniens in Bethel a pueris paruis caluus helise' illudebatur. Quibus cum in nomine domini malediceret duob' vrsis de silua venientibus quadragintaduo pueri lacerantur in hoc loco (Augustin' ait) non propter proprium conuitium propheta in iracundia promotus pueris maledixit: sed auersatos a domino et lege patrum filios qui in Bethel idolis immolabant cum fortasse et ipsi parui pueri: vt moris tunc erat idolis sunt consecrati iusta vindicta plexit in Bethel nanq̄ vnus ex duobus vitulis quos Hieroboā filius Nabaoth fecerat qui peccare fecerat israel rex fuit cōstitutus. Deinde in illa expeditione qua Joram rex israel et Josaphat rex iuda et rex Edom ad filios Moab exierant: cum in deserto totus exercitus siti labore fuit fatigatus: Heliseus aquas per siccatum torrentem sine pluuia venire a deo impetrauerat. Ubi foueas et puteos populū facere iussit propter israelitas et gentiles qui in eadem erant

iiij. Regū. iiij.

Cunq̄ ex illa expeditione reuerso in terram israel venisset mulier vidua vnius ex prophetis lachrymabiliter ad eum clamauit. Ecce inquiēs creditor meus duos filios quos seruo tuo viro meo genui ad seruiendum sibi: quia reddere aliud vltra non habeam tollere cupit: cui heliseus. Dic inquit quā rem in domo tua potes habere? parū respōdens olei quo vngar recoditum penes me habeo in vase: pete ergo inquit heliseus mutuo a vicinis tuis vasa vacua nō pauca.

Multiplicatio olei.

Quod cum fecisset de paruo illo oleo crescente ipsa repleuit omnia hec exigua olei particula per virtutem in maius crescere (inquit Augustinus) non contra naturam potuit. Omnem enim magnitudinem creaturarum de paruitate semper crescere conuenit: cū presertim specialius hoc in liquore natura pincernaria arte fit vt quedam poculorum genera de parua materia in abūdantiam liquoris exundare et feruere sane comprobantur per sinuam

quoq3 dulcitatem sepe idem vir egrediens cum a quadam diuite femi-
na: sed sterili bono frequenter hospicio receptus fuerat predixitq3 q
de viro suo proprio conciperet. Sed ille natus et nutritus graui z so-
lita doloris egritudine adhuc puer percussus obijt. Quē tñ Heliseus fi-
gurali ordine resuscitans matri viuum assignauit. Quodam etiā tem-
pore coacti filij prophetarū inter ceteras herbas agrestes coloquin-
tidas mortiferas non cognoscentes in pulmento coxerunt. Quod cū
vnus quisq3 gustasset in olla mortem esse clamauit. Sed dum Heli-
seus farine parum in eandem ollam manu propria misit illius virtus
per illius farinule sapidum et suauem z sanum saporem insipidum z
mortiferum coloquintidarum agrestium vicit. Viginti quoq3 panes
in centum viros diuidi precipiens turbam saturauit: z superabundā-
tem copiam fragmentorum colligentes ministri habuerunt. Sed de
huius virtutis intelligentia diligentius explanabimus: cum de quin-
q3 panibus et duobus piscibus in secundo libro si dominus permise-
rit disseremus.

Resuscitat mortuū Heliseus.

Coloquintidas emendat Heliseus.

¶ De Naamā curatione in aquis iordani ad iussum Helisei z de lepra Giezi z de ferri supernatatione. Cap. x.

iiij. Reg.

Naamam leprosus erat: puella quedā ait vxori illius do-
minus meus si vult mundari vadat in terraz israel: z ibi
inueniet eū qui possit ei lepram tollere. Dixit illa domi-
ne sue: vxor marito Naamam regi syrie. Qui euz qua-
si acceptissimum sibi misit ad regem israel. Audiuit rex
israel: quod misisset ad eum cuius lepram mundaret et scidit vestem
suam. Tunc Heliseus propheta mādat ei. Quid est quod scidisti ve-
stem quasi non sit deus potens q̄ mundet leprosum: mitte illū ad me.
Misit illum: cui aduenienti ait propheta: vade descende in iordanez
merge: et sanaberis. Ille cepit cogitare secum et dicere hoc est totū:
veni de syria in terram iudeam: et dicitur mihi. Vade in iordanē: mer-
ge et sanaberis: quasi flumina meliora non sint in patria mea. Dixe-
runt ergo serui: Domine quare non facis verbum prophete. Mergis
fac z experire. Tunc ille iuit in iordanē: mersit et surrexit sanus eiusq3
cutis tota mollis: et tenera quasi pueri sanata redditur. Unde pro sa-
lutis beneficio viro dei munera offerre tētabat. Que ille recusans qd
gratis acceperat: gratis impartiri malebat. Ex hac re (inquit Augu-
stinus) manifestissime declaratur quod in sermone imperantis dei sim
imperium prophete non in re aliqua virtutis sacramentum continet.
Cogitās ergo apud se Giezi minister viri dei: q quasi sine cā Naa-
mam dñs suus Heliseus pepercerat: duobus assumptis secū pueris

Aug. iij. mirabiliū libri.

festinātius post eum exire: ac si a dn̄o suo nullus properat: acceptāq3 ab eo composito mēdacio pecuniā in equis ex parte reportabat quā Heliseus totā accipere τ nequaq̄ habere voluerat. Deinde vero interrogatus giezi a dn̄o suo quo isset: nō quoq̄ se isse falso simulauit. Sed occultum mendaciū euidēti iudicio propheta cōuincēs. Nōne inquit spiritus meus tibi p̄sens erat qn̄ homo occursū tui de suo curru descendit? Dum igitur infelix te cupiditatis cogitatio vt hoc ageres τ diceres fefellit: lepra Naamā cum sua pecunia tibi τ semini tuo in seculum adhereat. Ecce eadē potestate Heliseus propheta leprā Naamā corpori deposuerat q̄ giezi eadem adherere carni et domui imperabat. Unde prouidendū est (inquit) istas omnes virtutes nō rerum temporaliū effectibus: sed imperātis precepto peragi. Quis contra naturā nihil in illarum vel harū effectione certum est perfici in quarum tamen perfectione ipsa desperantis volūtas seu per se seu p angelos seu per homines illas requirit quas futurorū figuris apte τ per omnia cōuenire prenouit. Quodā quoq3 tempore filiis ꝓphetarum coram Heliseo facientibus sibi locū: manu vnius ex illis securis ferrum manubrio lapsum excidēs in iordanis fluuiū cecidit. Qui amisso ferramento quod mutuatum acceperat oīno grauiter doluit. Unde Heliseus viri clamore motus: affectu dolentis locum vbi ferrum cecciderat demersū requirebat. Quo aduocato τ a se illuc ligno immisso ferrum de profundo ad superiora aque natās reuocat. Grauē vero ferri naturā tenuis aque substantia ferre nō valet. Sed tn̄ qui postmodum sub petri pedibus maris solidauerat naturam ante illā de profundo ferrum leuare iubet. Aque em̄ natura q̄uis terra fragilior tamen aere solidior videtur hic enim habere de terra minus virtutis ostenditur q̄ ab ea metalla et lapides minus sufferuntur: apte vero plus retinet qđ hominū et ceterorum animalium corpora τ ligna supnatantia sufferre valet: vnde et si metallum ad integrū aqua non supportat: ex parte cum portantibus tolerat quoniam lapidem vt sepe probatur quam vix duo viri in aere possunt leuare in aqua cum de fune pependerit vnus homo poterit retinere: vnde (Augustinus inquit) apparet aquam τ si non per totū: ex parte tamen sufferre possē et quod ex parte res habet deum per totū posse et quod ex parte res habet deum per totum vt sequatur naturaliter imperare. Propter quod aque natura natans ferrum sufferre poterat: quia deus quod ex parte per semetipsam creatura consuesāt: vt ad integrum faceret imperabat.

[Margin: De ferri supernatatione. iiij. Regum. vi.]

[Margin: Augustinus vbi supra.]

De victoria regis israel contra regem Syrie prophetante Heliseo. Cap. xi.

Sepe dixisse me memini (inquit Ambrosius) ꝙ hostium Diuus Am
tumultus bellicosos timere minime debeam⁹ nec quē- brosius ser
libet copiosam hostium multitudinē formidare q̄m si- mone. lxx-
cut ait dn̄s maior est qui in nobis est: ꝙ qui in hoc mun xvij. de bar
do. Ait enim propheta immittet angelum dn̄s in circui- baris nō ti-
tu timentium eum et eripiet eos. Mira res: plures e celo defensores mendis.
meretur sanctitas: quā in terris oppugnatores adduxit improbitas: Ps. xxx-
belli quoq; tempore regi israel in multis locis rex syrie insidias com iij. b.
ponebat. Quas heliseus ꝓpheta regi israel semper vt se caute in his iiij. Reg. vi
ageret manifestabat. Sed cum hoc rex syrie per heliseū fieri ꝓ certo
dinosceret ad totam ciuitatem helisei misit copiosum curribus et eq̄s
instructum exercitum: quod cum viri dei minister nocte surgens vide-
ret: territ⁹ et pauore confusus ad heliseum venit. Quem confortans
propheta plures inquit auxiliatores nostri ꝙ hostes. Et vltra modū
pueri mens perterrita fuit videntis inimicorum multitudinem copio
sam et angelorum igneis currib⁹ et equis instructas per totum mō-
tem in eius circuitu astātes phalāges fecit esse visibiles: vnde ad ho-
stes digrediens hoc a domino impetrabat vt illam gentem sicut an-
tea in foribus Loth cecitate percuteret. Hostes igitur obcecatos de
monstraturum se virum quem quererent promittens in samaria vrbē
perduxit eorūq; oculos aperiens ibi. Quos rex israel videns de heli
seo quesiuit virum occideret eos an non: cui vir dei non vt interficeret
imperauit: sed versa vice inimicos cibis reficeret et abirent. Non ita
igitur (inquit Augustinus) vt lucem diei non videret his populus ceci
tate percutitur: sed presentis helisei et locorū quos ambulabāt agni-
tio ab illorum oculis occultatur. Ipsa igitur cecitate percussi sunt dum
quem viderunt nullo modo intellexerunt: interea post mortem heli-
sei famuli dei: cum quadam die familiares eius mortuum quedā por
tantes latrunculos videntes pertimuissent in sepulchrum helisei quod
prope erat: mortui cadauer proiecerūt. Quod dum tangeret ossa he-
lisei reuixit et ambulauit. Unde quidem per scriptum sermonem di-
cunt. Hic est spiritus qui in te est: fiat duplex in me: quod necessario
impleri debuit. Helias ergo resuscitasse vnum scribitur: quod simili-
ter et Heliseus fecisse iam cernitur. Sed et alium: id est istum post
mortem videlicet in sepulchro reuiuificasse videt. Sed hec duplex grā
facto esse non apparet. Quippe quod enim helias semel fecerat his
acter si necesse esset iterare posset. sed pot⁹ hic duplicē gratiam helie
esse heliseo ꝓnunciat: ꝙ heliseus imperando q̄ helias orando et po-
stulando impetrabat: siue ꝙ heliseus imperando q̄ helias cū multo
honore et seculi dignitate virtutū et ꝓphetie donum ꝙ helias et ꝓfug⁹
in montibus et speluncis degens et exutus ab hominibus retinebat.

¶ De captiuitate populi israel ⁊ ꝑcussione Sennacherib: et de īfirmitate Ezechie regis iuda ⁊ solis retrocessiōe. Ca. xij.

Populus israel per lōgum tempus post hec cum dei legem et prophetaruꝫ dicta transgrediens idola colendo dominū contēneret in manus gentiū tradit⁹ est. Tribuꝫ aūt iuda ⁊ ciuitatem hierl'm quaꝫ elegit dñs adhuc de⁹ tunc reseruauit: cuius regnū ipō tempore Ezechias rex iustus deniqꝫ gubernauit. Sed Sēnacherib rex assyriorū videns ꝙ p̄res sui samarie regnū et impiuꝫ isrl' destruxissent: ⁊ ipse ad terrā iuda duce rapsace quē hebrei vt Aug. scribit Esaie prophete filiū dicūt ꝓfugit iudā ad assyrios commigrasse exercitum conuocat: ⁊ hierusalem vrbē expugnare iubet: sed in ipso conamine de⁹ populi defensor ⁊ superborū humiliator de celesti exercitu militē angelū: videlicet ad assyriorū castra misit: qui opere vni⁹ noctis cētū octoginta quinqꝫ milia ab exercitu Sēnacherib interfecit. Qui sic fugat⁹ de terra iuda cū paucis ad niniuē vrbē suā fugiēs vix euasit vbi i idolorū ꝓphano rept⁹ ab vno filiorū suorū: quos ipse genuit interfectus est. ¶ Paruo tpe interiecto Ezechias rex iuda ne de tanta victoria esset eleu.t⁹ in grauissimi lāguoris morbū icidit. Ad quē ipso lāguore visitādū: Esaias ꝓphā veniēs dixit. Dispone domui tue: qꝛ nō viues vltra sꝫ morte morieris. Quo tristi admodū nūcio protin⁹ rex ipse permot⁹ ad parietē faciem suam conuertit lachrymabilemqꝫ pro vita sua in conspectu clementissimi dñi precē fudit: rursus Esaias ꝓpheta puro agitat⁹ lumine mittitur vix medium atrij digressus qui sanitatē ⁊ pacem regi ipsi ⁊ ciuitati fore denunciat: ⁊ quindecim annos vite sue ab ipso dei sermone addi confirmat. Unde vt rex quod dicebatur indubitāter crederet solis in ortum ab occasu per decem horas cursum recidiuo de⁹ tramite retorquebat: quatenus inde veluti mane iterum festinare inciperet: qui diei totius exceptis duabus horis spacium cōsummasset quo miraculo nescio an maius vnqꝫ audiuerim quid mirabili⁹ esse pōt ꝙ quod ille celestium ꝓherarum diuinus ordo mutaretur.

De solis retrocessione tpe ezechie. Sedulius Ultima labentis miseratus tēpora lucis. Terquinos quondā regi de⁹ addidit ānos Ulus iure suo patefactaqꝫ lumina claudēs Mortis ab occasu vitā cōuertit in ortum.

¶ De captiuitate iudeorū babylonica ⁊ de Daniele somnia interpretante. ⁊ trib⁹ pueris in ignē proiectis. Cap. xiij.

Anno tertio Joachim regis iuda qui illuc vsqꝫ nabuchodonosor ni adheserat Nabuchodonosor rex babilonis per exercitum hierusalem velut Egypti coloniaꝫ obsederat: cui se Joachim sponte tradens datis obsidibus Daniele et videlicet anania / azaria / misaele / et parte vasoruꝫ tem-

pli domini adhuc regno suo relinquitur donec grauissime seruitutis onere depressus ad Egyptiorum regem iterum diuertens nisso rursum exercitu comprehensus et tractus priusqꝫ ad vrbem in campo babylonis venit vndecimo anno regni sui interficitur. Daniel vero in babylone ex iudeorum stirpe illustri fama clarebat. Quoniā cuꝫ esset spiritu dei plenus et prophetie munere condonatus: que hominibus fuerunt incognita ipsi deus demōstrabat. Unde accidit vt Nabuchodonosor somnium videret vigilanti etiam ex parte aliqua somnij memoria in illo remaneret. Deus Danieli non solum somniū ipsum: sed etiam somnij ipsam occasionem que esset anteqꝫ rex dormiret indicauerat. Hoc vero factum est vt regi Daniel summi creatoris noticiam insinuaret: et plebs in seruitute et captiuitate posita aliquid: quāuis paruū auxilium et solatium haberet. Sed rex ille ita iudei obliuionē animo effectus incidit: vt statuam auream altitudinis nimie in campo duran prouincie babylonis erigens proprio nomine consecrari diuino cultu preceperit. Unde accidit vt prepositi babylonice regionis tres viri / Sidrach / Misac / Abdenago / ex iudeoruꝫ stirpe progeniti a Chaldeis accusati sunt coram rege: quod nec deos nec consecratam nuper voluissent imagineꝫ adorare. Unde incredibiliter rex ira succensus fornacem plus solito succēdi preceperat: vt hos per fortissimos de suo agmine viros cum vestimentis et ornamentis in ignē proijci feroci sententia iubebat. Sed ipsi in fornacem iacti cum in flāmarum medio ceciderant nullo modo ignis ardorem sibi in aliquo aduersantem sentiebant. Unde angelus domini descendit cum Asaria et socijs in caminum: et excussit flammam ignis de camino et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Ex aere enim (vt Augustinus ait) spirituꝫ et ex aqua in nostro igne inuenit rorem sicut et cetera mirabilia per angelum effecit: qui pariter cum seruis dei in ignem descendit.

De Daniele somnia interpretante Daniel. ij.

De tribus pueris in ignē pie ctis. Daniel. iij.

Sedulius Nec minus et varij fureruēt iussa tyranni Hebreiqꝫ decus Daniel decernitur insons Ieiunis esse feris: sꝫ belua iusto Mitis facta viro sciōs ne lederet arc⁹

De Daniele in lacum misso leonum et de Esdra legem innouante. Cap. xiiij.

Daniel constituta lege medorum atqꝫ persarum rege dolente et animo mesto deuorādus in lacum leonibus descritur. Sed a dei angelo ne in lacu insons periret ora leonum clauduntur. Unde rex transancta insomni nocte mane lacrhymabilis ad lacum venit vbi incolumem cubantem inter leones secura mente Danielem reperit. Imperante ergo rege iam iamqꝫ Daniel de lacu leonum abstrahitur quo perditores illius protinus deuorandi pro eo mittuntur. Et quos inedia

Cepit amare famē rabies mollita furorem deposuit seuis q̄ in faucibus ira quieuit. Et dedicere trucē p̄dam seruare leones.

Daniel esurientes fecerat reoruʒ sanguinis illius criminosa corpora leones recipiebant. Unde (Augustinus ait) certum est quod non cōtra nature sue terminos illam creaturam dominus aliquid facere: sed naturarum partes qualiter cum necesse habetur: aut in defensionem in solatium eorum quos protegit aut in detrimentuʒ eorum quos p̄mit gubernare disponit. Historia vero de translatione Abacub in lacum leonum: quia non inuenitur in canōe hebreorum et tempore Augustini non erat in canone nostro recepta historia. Iddirco in hoc ordine non ponitur. ¶ Interea captiuitatis tempore completo: quod dominus per prophetas implendum esse predixerat reuersioneʒ populi sui et captiuitatis solutionem per cyri regis clementiam preparabat. Quo tempore Esdras dei sacerdos combustā a chaldeis in archiuis templi restituit legem nempe qui eodem spiritu: quo in scriptura fuerat: plenus fuit.

¶ An deus hic aliquando visus sit ꝛ quō deū posse videri: scimus ex fide scripturarum. Cap̄. xv.

Magna questio est quomodo non sit contrarium: quia q̄ꝺ antiqui viderūt deū si deū nemo vnq̄ vidit et quem nemo hominuʒ vidit nec videre potest: pauca ergo ista attende si placet. Cum euuangelium exponens diuus Joānes damascenus in principio libri sui de Orthodoxa fide ab eo loco inciperet. Deum nemo vidit vnq̄: vnigēitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Ex hac occasione vide qualia de dei visione disseruit. Ineffabilis inquit diuinitas: atq̄ incomprehensibilis: neq̄ enim vllus nouit patrem nisi filius: neq̄ filium nisi pater. Ceterū spiritussanctus ita nouit ea que dei sunt: vt spiritus hominis ea nouit que in illo sunt. Post diuinam itaq̄ beatissimamq̄ naturaʒ nulluʒ vnq̄ deum nouit nisi cum ipse reuelauerit: non hominum modo sed ne supramundanarum quidem virtutum: supramundanarum (animo) vt ipsoꝝ Cherubim atq̄ Seraphin: hec damascenus. Ponit ergo diuus Damascen⁹ diuinitatē esse cuiquā creature rationali cum humane tum angelice incomprehensibilem: vt quam solam norint absolute et plene tres diuine hypostases: pater et filius ꝛ spiritussanctus. Quod et beatissimi Pauli sententie est consentaneum dicentis de deo: qui solus habet immortalitatem et luceʒ habitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit sed nec videre potest. Ex quibus (infit ipsius Damasceni interpres) conuincitur ꝛ ipse Paulus non vidisse deum: cum raptus fuit vsq̄ in tertium celuʒ: ꝛ audiuit

arcana verba que non licet homini loqui: quandoquidē illo sermone generali seipsum includit numero eorum: qui deum non viderint nec videre possint. Consimiliter (inquit) nec Moses credendus est vidisse deum cum legem accepit: et frequens habuit cum deo colloquiū tametsi duodecimo numeri capite tale perhibeat deus de illo testimonium. Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei vel per somniū loquar ad illum. At non talis seru⁹ meus Moses: qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquar ei palam et non per enigmata et figuras deum videt. Insuper exodi trigesimotertio capite dicatur. Loquebatur dominus ad Mosem facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicū suum. Nempe Moses (inquit) magni muneris loco et in pignus atque indiciū gratuiti amoris diuini petiuit a dn̄o: si inueni (inquit) gratiam in conspectu tuo ostende mihi faciem tuam: vt sciā te et inueniā gratiā ante oculos tuos. Quod si deū lympide (inquit Damasceni interpres) vidisset vt plerique contendūt non petiuisset diuine faciei ostensiōē sibi indulgeri: vt qui eam iam pro voto obtinuisset. Sed quid inquit respōsi a deo ibidem acceperit attendamus. Non poteris (inquit dominus) videre faciem meam. Non enim videbit me homo et viuet rursum: eodem loco subiungit dominus. Tollam manum meam et videbis posteriora mea. Faciem aūt meā videre non poteris: cum itaque (infit) petenti Mosi diuinam sibi gloriam ostendi dictum sit faciem meam videre non poteris: qui fiet vt diuine visionis particeps effectus fuerit: et celestis glorie cōsors: neque locum habet cauillatio obijciens Esaiam et plerosque prophetas vidisse dominum sedentem super solium: etiam ante tempus assumpte pro nobis humane natur. Nempe (inquit) huiusmodi effigiatio per subiectā creaturam facta est. Quod beatissimus quoque Dionysius quarto capitulo libri de celesti hierarchia comprobat hec ille. Sed quid diu⁹ Augustinus cui magis adhereo super Genesim ad litteram capitulo vigesimoseptimo comprobet attendamus: nisi (inquit) concupitam et desideratā dei claritatem: Moses videre meruisset non in libro numerorum diceret deus ad Aaron et mariam fratres eius de Mose ōs ad os loquar ad illum in specie et non per enigma: et claritatem domini vidit. Neque enim hoc scd̄m substantiam corporisque carnis sensibus presentatur intelligendum est: nam vtique sic loquebatur ad Mosem facie ad faciem contra in contra: hec Augustinus. Neque locum habet cauillatio obijciens deum dixisse Mosi: non poteris videre faciē meā Non enim videbit homo et viuet. Nempe quando dixit ei non videbit me homo et viuet tunc erat Moses in monte. Sed postea con

cupierat Moses videre deum: non vtiq₃ sicut viderat in monte vel in tabernaculo: sed in ea substantia que deus est nulla assumpta corporali creatura: sed per speciem suam quantū eam potest capere creatura rationalis et intellectualis: vnde inquit cap̄. eo. Aug. Quando dixit ei dominus. Ostende mihi temetipsum: et nunc etiam ad ipsos quos obiurgabat. Et quibus Mosi meritum ita preferebat: sic loquebatur per creaturam corporalem presentatā sensibus carnis. Illo ergo modo in illa specie qua deus est longe ineffabiliter secretius et presentius loquit͂ locutione ineffabili vbi em̄ nemo eum videns viuet vita ista qua mortaliter viuitur in istis sensibus corporis. Sed nisi ab hac vita quis₃ quodam modo moriatur siue omnino exiens de corpore: siue auersus et alienatus a carnalibus sensibus: vt merito nesciat sicut apostolus ait: vtrum in corpore an extra corpus sit cū in illam rapitur et subuehitur visionem et per hoc soluitur quod dixit ad Timotheum sexto capite Paulus cum ait quem nullus hominū vidit: sed nec videre potest. Nempe vt inquit Augustinus in libro de videndo deum capitulo decimotertio. Necesse est abstrahi ab hac vita mentē: qn̄ in illi⁹ ineffabilitatē visionis assumit͂: et nō sit incredibile quibusdā sctis nōdū ita defunctis.: vt sepelienda cadauera remanerent etiā istā excellentiā reuelatiōis eius cōcessam fuisse. Qđ existimo cogitasse illū qui noluit dicere. Certe ꝓpter beatū Paulum qui de sua illa ineffabili reuelatione non tacuit: et Mosez cui cōcessum est quod petiuit illi qui partem diui Ambrosij et Damasceni tenēt: coacti sunt dicere quod deo dilectus Moses et sacratissim⁹ Paulus per angustiora perfectioraq₃ signa ad huiusmodi visiones dei sublimius ceteris et altius euecti sunt: atq₃ per diuinam similitudinē in ipsorum mētibus angelico ministerio clarius efformatam propinquius ad diuinitatis aditum valuasq₃ accesserunt. Hinc palam vidisse deum et citra enigmata ad illius obtutum admissi fuisse dicuntur. Illi enim fa-

Exo.xx- mulo dei fidelissimo Mosi: vbi in hac terra laboraturo: populumq₃

xiij. illum adhuc recturo cōcessum est quod petiuit vt claritatē dn̄i videret

Aug. de vi cui dixerat: Si inueni gratiam ante te ostende mihi temetipsum ma-

dendo deū nifeste Accepit enim tunc (inquit Augustinus) congruū responsum

cap̄. xiij. quod faciem dei videre non posset: quaz nemo videret et viueret: hoc modo significante alterius potioris vite illam esse visionem. Deinde in verbis dei future christi ecclesie misterium figuratum est. Gestauit (inquit) Moses typum populi iudeorum in christum passuz postea credituri. Ideo dictum est illi: cum transiero posteriora mea videbis: Et cetera que ibi dicuntur mirabili sacramento prenunciant ecclesiam post futuram. Quod autem dicere institueram. Desiderio ei⁹

etiam illud quod petierat fuisse cõcessum in libro numerorum postea monstratum est: vbi dominus arguit contumeliam sororis ipsius et dicit alijs prophetis in visione se apparere et in somno. Moysi autem per speciem: non per enigmata: vbi etiam addidit dicens. Et gloriam domini vidit. Quid ergo est quod eum sic fecit exceptum: nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talem rectorem et ministrum in tota domo sua fidelem et quemadmodum concupiuerat videret deum sicuti est: que contemplatio cunctis filijs in fine promittitur. Hec Augu. preterea cum dicitur quod solus deus immortalis inaccessibilis inuisibilis impossibilisq videri ad sacram de eo pertinent ignorantiam sacrumq non solum in terra sedet in celo silentium et ad Theologiam quam sacre philosophantium dux vnus Dionysius appellat apophaticam. Et hec vniuersa vt clarissime declarat stapulēsis in epistolā primam Pauli ad Timotheū capitulo sexto dicens quod absolute et incontracte deo conueniunt. Ceteris autem si qua conueniunt vt beatitudo potentia maiestas dominatio immortalitas inuisibilitas participatiue et contracte conueniunt: et sic participantia cum absolutis et contracta cum incōtractis consentiunt vt finita cum infinitis. Est enim visus in corpore: intellectus contractus et sensualis appetitus contracta voluntas: atq corporeus visus non est intellectus: et sensualis appetitus non est voluntas: tam angeli et homines si ad deū in absolutione conferas immo infinito plus: neq beati: neq potentes / neq sunt / neq esse possunt. Sunt tamen et possunt suo modo. Nam cuiusq modus cōtractio est. Ergo deus absolute talis sine modo supraq omnē modum. Et vt varie intellectus in varijs contrahitur: nam aliter in visione aliter in imaginatione: ita beatitudo et potentia et reliqua id genus que non nisi contracte creaturis tribuuntur / varie in angelo / et varie in homine contrahuntur. Sed (vt par est) hec omnia incontracta soli deo tribuit apostolus. Ecce iam adducti sunt diuersi modi quibus plerique solent dicta sanctorum de visione dei quem habuerunt Moyses et Paulus interpretari: preter quos et alij adhuc supersunt eosdem exponendi scdm aliorum placita sensus vt tractatu secundo capitulo [illegible] huius secūdi libri latius declarabitur. Sed reuera operosum foret et huic loco min' accomodū: recensere in presentiarum oēs auctorū snias de visionib' illis Moysi et Pauli: neq satis cōstare nobis potest: quenā illarum sit ceteris preferenda. Nā de deo nihil dicendū preter id quod sacra scriptura dicit: cui plane sentētie accedit beatissimus Dionysi' in primo diuinorum nominum capite dicens. Nulla ergo ratiōe presumēdū est aliquid de supersubstātiali secretissimaq

viiij.

deitate aut dicere/aut cogitare: preter illa q̄ nobis sacra eloquia p ad modum casteq; tradiderunt. Si enim apostolus qui huiusmo in deum extasim passus est non explicuit illius visionis mysterium quis sufficiet ad rectam illius expressionē: nisi spiritu sancto reuelā te id fuerit edoctus: itaq; veram esse scripturam fateri debemus: ei⁹ autem intelligentiam/aut lectione consequi/aut precibus a deo impetrare. Jam vsq; ad hunc articulum perductus liber iste clauden dus est et quod sequitur in volumine sequenti vidēdum est: et hic dā dus huius prolixitatis modus. Et vere vite et omnium beate viuen tiū faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summū bonū pducat.

¶ Finis libri primi.

¶ Domini Simphoriani champerij de mirabilibus sacre scripture. Liber secundus.

¶ De septem apparitionibus Gabrielis archangeli. Cap. j.

Orige. lib. sexto, cōtra celsum.

Angelos dicimus ministrantes spiritus quosdam: et in ministeriū eorū gratia missos qui vt inquit Origenes hereditariam sunt habituri salutem: & hos quidem ascendere vt hominū vota precesq; et obsecrationes ad ea loca iam preferant: que de celestia sunt & puritate mundum penitus antecedunt: vel ad super celestia illa: que constat esse terrenis his puriora: & inde rursum descendere eorū cuiq; pro meritis iussos aliquid subministrare: qui dei affecti sint beneficio: quos vtiq; angelos pro eorum ministerio fuisse et nomen sortitos didicimus et diuos vel deos plerunq; in sacris litteris vocitari cū alioquim nobis nihil iniūgit: vt qui ministrādo ad nos q̄ dei sunt: deferant p diis colamus. Vota nāq; & preces oēs: & gratiarū insuper actiones ad deū sunt per angelū trā mittenda: qui per pontificē et viuens verbū et deus angelus prefectus est ceteris. Hec Orige. qui et si in figura hominum sepe (inquit Ambrosius) sunt visi: tamen aliud non sunt q̄ quod se esse norunt neq; substantiā mutant cum formam

Diuus Ambrosius in libro de fide contra Arrianos.

humani corporis sumunt: quanto magis ipse dñs noster qui omnia
fecit: qui ipsis angelis vt hec possent sua institutione concessit: zacha
rias enim cum angelum vidisset expauit. Noua quippe (inquit Orige
nes) facies humanis obtutibus se prebens: turbat mentem animūq3
consternat. Natiuitas em̄ Joannis plena miraculo fuit. Quomō em̄
domini nostri ac saluatoris aduētū archangelus nūciauit: ita ꝛ Joā
nis ortum archangelus nunciat. Spiritusancto replebitur adhuc de
vtero matris sue populus iudeorum faciente dñm nostrū signa atq3
portenta: ꝛ curantem infirmitates eorum nequaq̄ videbat. Joannes
vero adhuc in vtero matris constitutus exultat: Joānes plurimos cō
uertit: dominus autem non plurimos: sed omnes hoc opus illius vt
omnes conuertat ad deum patrem. Et precedet coram ipso in spi
ritu et virtute Helie. Non ait in anima Helie: sed in spiritu et vir
tute Helie fuit in Helia virtus et spiritus sicut in omnibus prophe
tis: et scdm dispensationez corporis in ipso quoq3 domino saluatore
de quo ad mariam dicitur. Spiritussanctus superueniet in te et vir
tus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus ergo qui fuerat in Joanne
et virtus que in illo erat in hoc quoq3 apparuit ille translatus est: hic
vero precursor domini fuit. Et mortuus est ante eū: vt ad inferna de
scendens illi⁹ p̄dicaret aduentū. Nō illo tm̄ tpe p̄parate sunt vie ꝛ di
recte semite: sed vsq3 hodie aduētum domini saluatoris spiritus Joā
nis virtusq3 precedit. O magna misteria domini et dispensatiōis ei⁹:
angeli precurrunt iesum. Angeli quotidie aut ascendunt aut descen
dunt: super salutem hominum in christo iesu omnes annunciationes
vnus Gabriel archangelus ad christi pertinentes ortum fecit. Se
pties enim apparuisse Gabriel circa ortū christi perhibet scriptura.
Primo quando zacharie annunciauit Joannis baptiste natiuitatez:
Secundo quando annunciauit marie virgini Luce capitulo primo.
Tertio quando apparuit Joseph. Matthei capitulo primo. Quar
to quando pastoribus euangelizans christi ortuz: Luce capitulo se
cundo. Quinto quādo magis apparuit: Matthei capitulo secūdo.
Sexto quando admonuit Joseph vt transiret in Egyptum. Septi
mo quando monuit eum vt ab Egypto rediret. Et additur octauo
quando eum iterum monuit vt in Galileam declinaret: Matthei
capitulo secundo. Gabriel igitur de ɔcepto puero et nascituro et ac
cipienda virgine commonuit. Quod ergo postmodum instante tem
pore filiū quē sine virili semine et carnalis oblectamento voluptatis
conceperit: sine damno sue virginitatis reperit in qua re (inquit Au
gu.) q̄buis cunctorum hominū conceptionis consuetudinē absq3 viri
semine factum opus ostendit non tamen extra naturam de mulieris
vtero sumpta substātia carnis nascebat. Ex natura naturaliter natu

Origenes homeliā q̄rta in lucam

Joan. opa.

Spūs Helie.

Spūssctūs

Mors Joā nis baptiste

Anūciatio nes oēs christi per Gabrielem.

Sedulius

Hec ventura senes postq̄ dixere pphete. Angel⁹ intacte cecinit pperata marie

Et dictū ē comitata fides vterūq3 puelle

Sydereum mox implet on⁹ rerumq3 creator

deitate aut dicere/aut cogitare: preter illa q̄ nobis sacra eloquia p ad modum casteq̃ tradiderunt. Si enim apostolus qui diuinismo in deum extasim passus est non explicuit illius visionis mysterium quis sufficiet ad rectam illius expressionem: nisi spiritu sancto reuelāte id fuerit edoctus: itaq̃ veram esse scripturam fateri debemus: ei⁹ autem intelligentiam/aut lectione consequi/aut precibus a deo impetrare. Jam vsq̃ ad hunc articulum perductus liber iste claudendus est et quod sequitur in volumine sequenti videndum est: et hic dādus huius prolixitatis modus. Et vere vite et omnium beate viuentiū faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summū bonū pducat.

¶ Finis libri primi.

¶ Domini Simphoriani champerij de mirabilibus sacre scripture. Liber secundus.

¶ De septem apparitionibus Gabrielis archangeli. Cap. j.

Orige. lib. sexto cōtra celsum.

Angelos dicimus ministratores spiritus quosdam: et in ministeriū eorū gratia missos qui vt inquit Origenes hereditariam sunt habituri salutem: et hos quidem ascendere vt hominū vota precesq̃ et obsecrationes ad ea loca iam preferant: que de celestia sunt et puritate mundum penitus antecedunt: vel ad super celestia illas que constat esse terrenis his puriora: et inde rursum descendere eorū cuiq̃ pro meritis iussos aliquid subministrare: qui dei affecti sint beneficio: quos vtiq̃ angelos pro eorum ministerio fuisse et nomen sortitos didicimus et diuos vel deos plerunq̃ in sacris litteris vocitari cū alioquim nobis nihil iniū gif: vt qui ministrādo ad nos q̄ dei sunt deferant p dijs colamus. Vota nāq̃ et preces oēs: et gratiarū insuper actiones ad deū sunt per angelū trā mittenda: qui per pontificē et viuens verbū et deus angelus prefectus est ceteris. Hec Orige. qui et si in figura hominum sepe (inquit Ambrosius) sunt visi: tamen aliud non sunt q̄ quod se esse norunt neq̃ substantiam mutant cum formam

Diuus Ambrosius in libro de fide contra Arrianos.

humani corporis sumunt: quanto magis ipse dñs noster qui omnia fecit: qui ipsis angelis vt hec possent sua institutione concessit: zacharias enim cum angelum vidisset expauit. Noua quippe (inquit Origenes) facies humanis obtutibus se prebens: turbat mentem animũq₃ consternat. Natiuitas eñ Joannis plena miraculo fuit. Quomõ eñ domini nostri ac saluatoris aduẽtũ archangelus nũciauit: ita ꝛ Joãnis ortum archangelus nundat. Spiritusancto replebitur adhuc de vtero matris sue populus iudeorum facientẽ dñm nostrũ signa atq₃ portenta: ꝛ curantem infirmitates eorum nequaq̃ videbat. Joannes vero adhuc in vtero matris constitutus exultat: Joãnes plurimos cõuertit: dominus autem non plurimos: sed omnes hoc opus illius vt omnes conuertat ad deum patrem. Et precedet coram ipso in spiritu et virtute Helie. Non ait in anima Helie: sed in spiritu et virtute Helie fuit in Helia virtus et spiritus sicut in omnibus prophetis: et scd̃m dispensationẽ corporis in ipso quoq₃ domino saluatore de quo ad mariam dicitur. Spiritussanctus superueniet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus ergo qui fuerat in Joanne et virtus que in illo erat in hoc quoq₃ apparuit ille translatus est: hic vero precursor domini fuit. Et mortuus est ante eũ: vt ad inferna descendens illi⁹ p̃dicaret aduentũ. Nõ illo tm̃ tpe p̃parate sunt vie ꝛ directe semite: sed vsq₃ hodie aduẽtum domini saluatoris spiritus Joãnis virtusq₃ precedit. O magna misteria domini et dispensatiõis ei⁹: angeli precurrunt iesum. Angeli quotidie aut ascendunt aut descendunt: super salutem hominum in christo iesu omnes annunciationes vnus Gabriel archangelus ad christi pertinentes ortum fecit. Septies enim apparuisse Gabriel circa ortũ christi perhibet scriptura. Primo quando zacharie annunciauit Joannis baptiste natiuitatẽ. Secundo quando annunciauit marie virgini Luce capitulo primo. Tertio quando apparuit Joseph. Matthei capitulo primo. Quarto quando pastoribus euangelizans christi ortũ: Luce capitulo secundo. Quinto quãdo magis apparuit: Matthei capitulo secũdo. Sexto quando admonuit Joseph vt transiret in Egyptum. Septimo quando monuit eum vt ab Egypto rediret. Et additur octauo quando eum iterum monuit vt in Galileam declinaret: Matthei capitulo secundo. Gabriel igitur de ↄcepto puero et nascituro et accipienda virgine commonuit. Quod ergo postmodum instante tempore filiũ quẽ sine virili semine et carnalis oblectamento voluptatis conceperit: sine damno sue virginitatis reperit in qua re (inquit Augu.) ↄpulis cunctorum hominũ conceptionis consuetudinẽ absq₃ viri semine factum opus ostendit non tamen extra naturam de mulieris vtero sumpta substãtia carnis nascebat. Ex natura naturaliter natu-

Origenes homelia q̃rta in lucam

Joan. opa.

Spũs Helie.

Spũsſctũs

Mors Joãnis baptiste

Anũciationes oẽs christi per Gabrielem.

Sedulius

Hec ventura senes postq̃ dixere pphete. Angel⁹ intacte cecinit pperata marie Et dictũ ẽ comitata fides vterũq₃ puelle Sydereum mox implet on⁹ rerũ q₃ creator

Nascendi sub lege fuit super innuba tensos. Uirgo sine gaudetque suũ paritura parentẽ.

ram suscepit: qui cooperante spiritu ex materia q̃uis sola carne verã carnis substantiam humane exceptis vitiorum passionibus integraz contulit. Quod in multis rebus consueto more dominus operat q̃d nature contrarium dicendũ est si, quãdo ipse voluit ꝛ in virginali vtero spiritussancti dispensatione filius sine viri coitu nasceretur.

¶ De magis ductu stelle saluatorẽ q̃rentib⁹. Cap. ij.

Magi omnium primi christum statim natum adorauerũt eo nãq; tempore quo natus est iesus ab oriente hierusalem profecti sunt asserentes certo se admonitos sydere eo tempore eaq; regione natũ esse pueruz qui rex israel futurus esset atq; adoratione dignus. Ex Balaam fertur (Origenes inquit) magorum genus: et institutio in partibus oriẽtis vigere qui descripta habẽtes apud se omnia: que prophetauerat Balaam etiam hoc habuerũt scriptum q̃d orietur stella ex Jacob: et exurget homo ex israel. Hec scripta habebãt magi apud semetipsos et ideo quando natus est iesus agnouerũt stellã: ꝛ intellexerũt adimpleri prophetiam magis ipsi ꝙ populus israel: qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex his tãtum: que Balaam scripta reliquerat agnoscentes adesse tempus venerunt requirentes eum statim adorauerunt: ꝛ vt fidem suam magnam esse declararent paruum puerum quasi regem venerati sunt. De stella ista magorum (inquit Augustinus) dubitatur vtrum stella simplex an angelus an spiritussanct⁹ accipiatur. Et si catholico sensui nihil repugnat cum de singulis disputatum fuerit arbitris maioribus eligendo liberam voluntatem ingenioli nostri mensura concedet. Si enim simpliciter stellam accipiendaz esse quis maluerit a ceteris stellis in hoc ducatu quomodo deuiauerit. Quarum natura ab initio cõdita in firmamento celi constituta fuisse dinoscitur: sicut libri geneseos autoritate manifestatur. Si ergo in firmamento celi maneret inter bethelem ꝛ hierusalem dux fieri ambulantibus qualiter posset. Et si per aera sagitte more q̃uis paulo lentiore cursu propter frequentes peruolaret assuetum in firmamento locum et cursum interim desereret. Q̃d nec maioribus quidem luminaribus accessisse scripture describũt cuz in signis aut steterunt aut reuersa sunt. Nisi forte aereus ille ignis q̃ tale ministeriũ accepit propter similitudinẽ stelle vocabulum accepit. Aut si angelus habitu stelle hoc ministeriũ fecit: q̃d nõ repugnat: dũ se angeli quando se hominibus ostendunt in multos transformãt habitus: quomodo Moysi in oreb de rubo angelus ignita facie: et velut miles armatus Josue filio Nun extra castra in Galgalis osten-

Orige. homelia. xiiij. super numeros.

Magi stellam agnouerunt.

Uarie opiniones de stella magorum.

Exo. iij. a.

Josue. v. d.

ditur. Sicut currum et equos igneos ascensione Helie angeli fungũtur: et quando Helise⁹ pueri sui oculos aperuit. In eisdem habitudinibus angeli manifestantur in forma hospitum Abrahe et Loth cõspectibus se prebuerunt: et manue et vxori eius prophetali habitu loquentem ad eos angelum viderunt: nimirum et ista vice angelus dux magorum efficitur: qui astrologis in stelle similitudinem ꝛ clarissimum fulgorem trãsformatur: licet em̃ per imaginem rerũ que Joanni in apocalipsi sua per visionẽ dicuntur. Huic tamen intellectui non contra facit: stelle septem ecclesiarum angeli vnde quis in spiritu: dũ tñ stelle angeli dñi: qd repugnat si in hoc loco stella angelus dicat⁹ esse sentiat: vel certe si neq3 angelus neq3 stella fuisse: spiritus ergo sanct⁹ hec stella fieri concedatur. Qui sicut post modum corporali specie columbe descendit super iesu3 dominum in iordane: sic gentes adoratrices / stelle species duxit ad cunabula domini nascentis in carne. De quo spũ situ p parabola3 Balaam astrologus loquebatur. Orietur stella ex Jacob: rutilum scilicet lumen spiritalis gratie qua vox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super apostolos postea in cenaculo syon descendit: ita et in specie stelle magos ad dominum spiritussanctus deduxit. Hec Augu. Si quis vero stella3 illam fuisse ex illis: que cum raro videantur ingentes portendunt calamitates nobis obiecerit Calcidium platonicum eum interrogabimus qui varias adducit historias de stellis que cum raro videantur ingentes portendunt calamitates: deinde subdit. Est quoq3 alia sanctior et venerabilior historia que perhibet ortu stelle cuiusdam non morbos mortesq3 denunciatas: sed descensum dei venerabilẽ ad humane seruationis rerum que mortalium gratiam quam a Chaldeis obseruatam fuisse testatur: qui deum nuper natum muneribus venerati sunt: hec Calcidius.

iiij. Regũ ij.b.
iiij. Regũ ij.d.

Homero cẽtra.
At stella autẽ affulgebat iacebat autẽ postremus aliorũ
Pulchritudine illus census inde fessus hyperion
Splendor autẽ celum venit: risit autẽ omnis vndiq3 tra

De baptismo christi ꝛ apparitionibus. Cap. iij.

Quia vero dominus baptizatus est: et celi aperti sunt et spiritussanctus descendit super eum: voxq3 de celis intonuit dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacuit. dicẽdum est (inquit Origenes) in baptismo iesu: celum esse reseratum: et ad dispensationem remissionemq3 peccatorum: non illius qui peccatum non fecerat: neq3 inuentus est dolus in ore eius: sed totius mundi apertos esse celos et spiritumsanctũ descendisse: vt postq̃ dominus ascendisset in excelsu3 et captiuam duxisset captiuitatem tribueret nobis spiritum qui ad se venerat quẽquidem dederat et resurrectionis tẽpe dicens: accipite

Cũ syd⁹ superstitit clarissimu3 q̃s maxime Splendẽs illucet lot⁹ aceto.
Ostenditq3 signũ mortalibus clari autem ipse fulgore.

Hoc quidē manifestuz effecit deus qui ostēdit filiuz suū vero cum odorāti excepit sinu. Mater que ipsuz pepit et nutriit pyū existētē. Vestesq induit flagrātes: et abluit. Quare et admirata ē naturam et speciem mirādā. Hūc seruabat vt aleret atq educabat.

spiritumsanctuz: Si cui dimiseritis peccata dimittentur eis: si cui tenueritis tenebuntur. Descendit autem spiritussanctus super saluatorem in specie columbe: auis mansuete innocentis et simplicis. Unde et nobis precipitur: vt imitemur innocentiam columbarum. Talis est spiritussanctus mundus et volucris et sublime consurgens. Quāobrem orantes dicim⁹. Quis dabit mihi pennas: vt colūbe et requiescam: id est quis dabit mihi pennas spiritussancti. Et in alio loco sermo propheticus pollicetur si dormieritis inter medios cleros pēne columbe deargentate: et posteriora dorsi eius in virore auri. Si eniz inter medios cleros veteris et noui testamenti requieuerimus dabūtur vobis penne columbe deargētate: id est sermones dei et posteriora eius auri fulgore et virore radiantia: vt sensus noster spiritussancti sensibus cōpleatur: id est sermo et mens illius compleatur aduentu et non loquamur aliquid nec intelligamus: nisi quod ille suggesserit: sz omnis sanctificatio tam in corde q̄ in verbis et in opere a sancto spiritu veniat in christo iesu: hec Origenes. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo christus: vt possimus esse q̄ christus: nam q̄ salua fide dixerim: (inquit Ambrosius) licet baptismū vtrunq sit domini: tamen gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur: q̄ illud quo saluator baptizatus: hoc enim celebratur per christuz: illud celebratū ē per Joannem: in illo se magister excusat: in isto nos saluator inuitat: in illo iusticia semiplena: in isto trinitas est perfecta. Ad illud sctūs venit sanct⁹ egressus: ad istud peccator venit: et sanct⁹ abscedit in illo bñdictio pferē misterijs: in isto misterijs delicta donantur.

Diuus Ambrosius sermone. xlj. Mat. iij. d.

Scim⁹ aūt q̄ Joā. baptista typum legis gerebat iustuz: ergo erat vt ipse baptizaret dñm: scz vt quemadmodum fm carnem de iudeis saluator est genitus ita et fm spirituz de lege euuāgeliū nasceret. Atq vnde successionem ducebat originis exinde et traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait. Sic eñ decet nos implere omnem iusticiam iustum enim erat vt mandata legis que ipse cōdiderat ipse compleret: sicut alibi dicit. Non veni legem soluere sed adimplere: hec Ambrosius. Et ne quisq̄ baptismi sacramentū negligeret: dū qui sine pctō fuerat baptismi aq̄s inuisit: et ne quisq̄ ab inferiori baptisari pulpēderet: dū de⁹ dñs a seruo suo mergēndis appeteret. Et quaten⁹ (vt Augu. placet) adhuc a diabolo se donec tēptatio pficeret occultaret: q̄ illū velut lauacro indigentē inter pollutos peccaminib⁹ ablui aq̄s cōspiceret. Spiritū vero sctm̄ sup se in baptismo descēdētē vidit. Nō q̄ ante baptismū suū hec omnia dei filius non haberet: sed vt baptismi sacramentum quid valeat ostenderet: nō enim tūc spiritum ille cepit accipere qui eandem cum spiritusancto substantiā habere creditur. Nec tunc illū pater filiuz professus est esse cui dixit: Ex

Diu⁹ Aug. libro tertio mirabilium sacre scripture.

vtero ante luciferum genui te: ante videlicet omnem angelicam creaturam: quam luciferi appellatiōe per scripturas sepe tenet. Neqꝫ tūc illi aperiri ceperat thalam⁹ celorum qui ait. Celuz mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum. Et quāuis corporali specie spiritussanctus super dominum descendere dicitur: non tamen de auibus sumpsisse columbam sed ex aere minime dubitatur. Sed quod filij persona corpore carnis humane induebatur: conueniens erat vt spiritussancti persona per corporalem speciem super eum descēderet. Et vox patris corporalis de nube per aerem corporeis auribus audiretur. Dum enim in terra filius ad baptismi misteriuz aque creaturam elegisset: necesse fuit vt et pater per aquaticam nubem intonaret: et spiritussanctus illud corpus quod est de aqua in pricipio factū est ex illa nube acceptum simularet: vt sic tota trinitas eandem voluntatem sicut haberet: ostenderet.

Vox p̄ris ex nube

Corpus columbe.

Aer ex nube.

¶ Qualiter christus rogatus ad nuptias aque substantiam in vini speciem cōmutauerit. Cap. iiij.

Pleriqꝫ a domino mirabilia facta esse in eadē die cōmemorant: vt rogatus ad nuptias aque substantiaz in vini speciem commutaret: ac liquorem fontium in meliorem vsum sui bn̄dictione trāsferret ministros hausisse aquā de puteis: vinum in hydrijs inuenisse atqꝫ in vtiliore dispēdio perdidisse: qđ impleuerāt repn̄sse qđ deerat: tūcqꝫ primū hoc mirabili signo diuinitatis sue declarasse virtutem. Nonnulli autē (vt dictus Ambrosius refert) in hac sancta die ab Joanne baptista eū in iordane baptisatum testātur atqꝫ in lauacri eius gratia interfuisse loquendo deum patrem sanctum quoqꝫ spiritum descendisse. Nec mirum si in domini lauacro misterium nō defuit trinitatis cum in nostrū lauacrum trinitatis compleat sacramentum. Neqꝫ enim poterat dominus non primum circa se exhibere: quod erat postea humano generi precepturus cum omnia non sui causa: sed nostre gratia salutis efficeret: aut nunqd propter se baptisari voluit: cum peccatum non haberet sicut dixit propheta. Qui peccatuz nō fecit: nec dolus inuentus est in ore eius. Sed propter nos vtiqꝫ qui multorum criminum peccatis obnoxij opus habeam⁹ vt in christi baptismo purgaremur atqꝫ ideo venit dominus ad lauacrum: non vt purificetur ipse aquis: sed vt in nobis aquarum fluenta purificet. Pleriqꝫ igitur testātibus (inquit Ambrosius) illa die in iordane dominum baptisatuz. Quod licet a diuersis alterutrum factum esse credatur. Ego tamen (inquit) vtrunqꝫ factuz esse confirmo et aliud signum de alio contineri: vtriqꝫ

Esaie. liij. c

Diu⁹ Ambrosius

enim factum est. Nam cum baptisatus est dominus et misterium lavacri instituit et humanum genus velut vilem aquam in eternam substantiam diuinitatis sapore conuertit. Similiter et cum hydrias plenas liquore fontium vertit in vinum/ vtrunqʒ operatus est: et speciem magis necessariam nuptijs prestitit et demonstrauit corpora hominum per lauacrum spiritussancti replenda esse substantia. Quod alibi ipse dominus manifestius declarauit dicēs. In vtres nouos vinuʒ nouum esse condendum. In nouitate enim vtrum lauacri puritas spiritussancti gratia significatur: in vino dicitur hoc primum fecisse miraculum: vt aquam mutaret in vinum. Magnum plane signū et ad dei credendum sufficiens maiestatem. Quis eniʒ non miretur in aliud ꝙ erant elementa esse translata. Nemo eniʒ potest mutare naturam: nisi qui dominus est nature. Credēdum est iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem posse conuerti quando vilis substantia in preciosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor nomina tantuʒ perspicias vini et aque: sed si vis potentiam comprobare virtutem rerum aspice. Facto eniʒ hoc altius (Ambrosius inquit) Nescio quid demonstratur. Nam cum dominus aquam vertit in vinum: non tam hoc operatur ne discumbentibus desit ebrietas: sed vt credentibus fit eternitas. Nam hoc signum totum vtiqʒ resurrectionis misterium cōtinet. Aqua enim vilis pallens et frigida: in vinum versa: scilicet preciosum rubrum vel ignitum hoc significat hominis substantiam conditione; vilem imbecillitate: pallentem morte: in resurrectione in gloriam committendam: que est eternitate preciosa/ gratia colorata: spiritu immortalitatis ignita. Et si gloriosum est aquam in vinum mutare quanto est gloriosius peccata in iusticiam commutare: et mores potius temperare ꝙ pocula. Audeo dicere illas hydrias non solum illi conuiuio: sed vniuerso mundo preciosam illam ministrare substantiam: nisi quod nobis melius administrant. Constat enim ex ipsis vasculis illos hausisse ebrietatem: nos haurire iusticiam: illos percepisse vini poculum: nos calicem salutis accipere: et si dici fas est apud illos pertransisse: quod liberāt. Apud nos vero permanere qđ sumpsimus.

Matt. iv. b. Primū christi miraculum.

¶ De tentatione diaboli et ieiunio quadragesimali. Cap. v.

Accepto baptismo saluator plenus spiritusancto qui super eū in specie columbe de celis venerat; ducebatur a spiritu. Quia

enim quotquot spiritu dei ducuntur hi filij sunt dei. Iste autẽ (inquit Origenes) extra oẽs proprie fili⁹ dei erat: ideo et ipsum oportebat spirituſancto duci: Siquidem scriptuz est. Ducebatur autem in desertum a spiritu. Quadraginta dieb⁹ tentatur iesus et que fuerint tentamenta nescimus. Que ideo forsitan pretermissa sunt: quia maiora erant ꝗ̄ vt litteris crederentur. Sufficiat nobis hoc tãtum scire quod quadraginta diebus in deserto fuerit et tentabatur a diabolo et non cõmederit quicꝗ̄ in diebus illis: mortificabat enim sensum carnis iugi continuoqꝫ ieiunio. Et cum completi fuissent dies esurijt. Dixit autem ei diabolus. Si fili⁹ dei es dic lapidi huic vt panis fiat. Dic (inquit) lapidi huic: cui lapidi vtiqꝫ monstrabat diabolus quem vult panem fieri. Quenam est ista tentatio vt rogato patre a filio panem: nec lapidem pro pane (quod ne ipse quidem aduersarius voluit versipellis) fallax det lapidez pro pane. Hoc est enim quod diabolus voluit vt lapis panis fieret: et non potius vt non in panem lapidem: sed hominem in lapidem verteret: quem diabolus pro pane monstrauerat. Omni tentatione qua tentandi erant homines. Primus scđm assumptionem carnis tentatus est dominus. Tentatur autem ob id vt nos quoqꝫ illo vincente vincamus et quasi de homine respondet. Scriptum est. Non in solo pane viuit homo. Ex quo manifestum est non deum inquantum deus: sed vt homo fuisse tentatum. Scripture sensum diligenter euentilans: reor inuenire me causam: quare Joannes tentationem domini non descripserit: sed tantuz Matheus / Lucas et Marcus. Joannes enim qui a deo exordiũ fecerat: dicẽs. In principio erat verbum: et verbum erat apud deum: et deus erat verbum: nec poterat diuine generationis ordinez texere: sed tantummodo qđ ex deo et cum deo esset expresserat / adiecit: Et verbũ caro factum est. Porro quia deus vt deus tentari non potest (de quo ei erat sermo) ideo tentari illum a diabolo non introduxit. Quia vero liber generatiõis iesu christi de eo in Matthei euangelio narratur et in Luca generatio eius describitur: et in Marco. Homo est qui tentatur propterea eius fertur simile responsum. Non in pane solo viuit homo. Si igitur filius dei / deus pro te homo factus est et tentatur qui natura homo es: non debes indignari si forte tentaris. Duo igiť reges certatim regnare festinant: peccati rex peccatoribus / diabolus. Justicie rex iustus / christus. Sciensqꝫ diabolus / ad hoc venisse christum vt regnum illius tolleret: ꝛ hi qui sub eo erant inciperent esse sub christo: ostendit ei omnia regna mundi ꝛ hominum huius seculi: quõ alij regnẽtur a fornicatiõe alij ab auaricia illi populari rapianť aura: hi forme capiantur illecebris. Neqꝫ eñi (inquit Orige.) arbitrandũ est

Origenes sup Lucaz homelia xxviij.

Tẽtatio saluatoris prima.

Dignũ notatu: quare tentatio saluatoris nõ scribatur a Joan. aplo Mattheus Lucas Marcus

Tẽtatio saluatoris secunda.

Origenes in homelia xxx. super Lucam.

qđ regna ei mundi ostendens persarum (verbi gratia) regnumq̧ iu-
deorum monstrauerit: sed ostendit ei omnia regna mũdi: id est regnũ
suum quõ regnaret in mundo: vt cohortans eũ facere quod volebat
inciperet etiam christi habere subiectũ. Uis (inquit) in hominib⁹ his
regnare. Ostendit innumerabiles hominũ multitudines: que suo te-
nebantur imperio. Et reuera si miseriam ꝛ infelicitatem nostram sim
pliciter volumus confiteri pene totius mundi rex diabolus est. Unde
et princeps istius seculi a saluatore vocatur. Dicit ergo ad dominum
diabolus. Ideo venisti vt aduersus me dimices: et tollas de imperio
meo: quos nunc subiectos habeo. Nolo contendas / nolo nitaris: ne
habeas vllam in certando molestiam. Unũ est quod precor procidẽs
adora me: et accipe regnum omne quod teneo. Uerũ domin⁹ noster
atq̧ saluator vult quidẽ regnare: et omnes gentes subiectas esse: vt
seruiant iusticie veritati ceterisq̧ virtutibus. Unde loquitur ad eũ ie-
sus. Scriptũ est. Dominũ deum tuum adorabis et ipsi soli seruies.
Uos inquit oẽs propterea volo mihi esse subiectos: vt dominum
deum adorent et ipsi soli seruiant: hec est cupido regni mei. Tu autẽ
a meis incipere peccata que dissoluturus veni: que etiã a ceteris au-
ferre desidero. Scito atq̧ cognosce me in hoc manere qđ dixi vt ado
retur dominus deus solus: et hos omnes sub meam faciem potesta-
tem meoq̧ regno subĳciam. Adducit iterum diabolus iesum in hieru
Origenes in homelia xxxi. in Lucam: salem hoc incredibile est vt vult Origenes: vt diabolus duceret filiũ
dei et ille sequeretur sequebatur plane quasi athleta ad tentationem
sponte proficiscens. Non formidabat tentantem: nec insidias cal-
lidissimi pertimescebat inimici: ꝛ quodãmodo loquebat̃. Huc quo-
De tertia tentatione saluatoris uis: tenta: vt placet ad tentãdum sponte me tribuo / sustineo que sug-
gesseris prebeo me in quibuscũq̧ tẽtaueris inuenies me in omnibus
fortiorem. Adducit ergo eum in hierusalem: et posuit supra pinnam
templi et dixit ei. Si filius dei es: mitte te deorsũ. Adduxit eũ in cul
men ad summitatem templi: et hortatur vt se inde precipitet. Diui-
Diuus Cyprianus nus Cyprianus martyr in libro de cardinalibus operibus christi ad
diuum Corneliũ papam ait. A multis ambigitur: vtrum fuerit hec
translatio corporalis et si de loco ad locum se christus transferri per-
miserit: eo modo quo Abacuc de iudea in chaldeam delatus est: et
Philippus de azoto in occursum eunuchi: qui reuertẽs de hierusalẽ
non intelligens Esaiã codicem resoluebat. Sed quod corporaliter
eum diabolus tulerit: videtur inconueniens quod humeris eius sal-
uator insederit et pro vehiculo vsus sit quẽ precipitatorẽ sciebat vel
ei ferendum se commiserit cuius insidias agnoscebat: suo itaq̧ spi-
ritu eum credendum ductũ et in deserto et super templum: vt vtrobiq̧
eum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in de-

serto prima fuit tentatio: sed ceteras eo modo circunduxit tentatoris astutia vel circunduci passa est patientia saluatoris: quomo Ezechiel cum super fluuium chobar sederet hierosolimā raptus in spiritu ciuitatem edificat et metitur: et muros et templum instaurat. Cyprianus in eodem hoc modo super culmen templi: christus erat in spiritu scōs quod ante spirit⁹ affectaret ⁊ hosti se de vana gloria pulsaturo oportunitatem parabat. Quod cum ille fraudulenter proponeret: et sub ostentatiōe glorie niteret dicebat saluator. Scriptū est. Nō tētabis dominum deum tuū. Simulq; considera quomodo tentet diabolus. Non aliūde tentare audet: nisi de diuinis libris ⁊ de psalmis sumēs testimonium ait. Si filius dei es: mitte te deorsum. Scriptuz est eñi qua angelis suis mādauit de te: et in manib⁹ tollent te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuuz. Videamus ergo quid de scripturis diabolus loquatur ad dominum. Scriptum est enim. Angelis suis mādauit de te: et in manibus tollent te ⁊c. vide quomodo et in ipsis testimonijs versipellis est: vult eniz imminuere gloriam saluatoris: quasi angelorum indigeat auxilio: offensurus pedem: nisi eorum manibus subleuetur. Assumit testimoniū et interpretatur illud de christo: quod nō de christo: sed de sanctis generaliter scriptuz est. Libere quippe et tota confidentia contradicit Origenes diabolo super christi persona hoc non posse intelligi: neq; enim indiget angelorum auxilio: qui maior angelis et melius ipsis hereditatem consecutus. Et nomen nulli vnq̄ angelorū dixit de⁹ filius me⁹ es tu: ego hodie genui te. Ad nullum eorum quasi ad filiuz locutus: qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem vrentem: sed ad filium proprie suum: de quo innumerabilia loquitur in prophetis. Non indiget inquam angelorum auxilio filius dei: quin potius disce diabole. Qd nisi iesus adiuuerit angelos: offendent pedem suuz. Ut autē scias quod male interpretatus est: et non de christo: sed de sanctis intelligi que sequunt: ausculta. Anima et demonio meridiano nō iesum christum liberat deus sed sanctos lege nonagesimum psalmum: cuius principium est. Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione dei celi commorabitur: ⁊ inuenies hec magis iusto viro q̄ dei filio conuenire: cadent a latere tuo mille et decem millia a dextris tuis: ad te autē non appropinquabit. Uerumtamen oculis tuis videbis: et retributionem accipies peccatorum et reliqua super personam iusti interpretans. Cum enim dixisset. Angelis suis mandauit de te: et in manibus tollent te/ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Tacuit diabolus illud quod sequitur. Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem. Quare diabole siles/nisi quod tu es basiliscus: tu es omnium serpentium regulus nocentiora habens venena q̄ ceteri.

Qui statim vt videris aliquem interficis: et aliam fortitudinem con-
trariam sociaz tui assumis q̄ aspis appellat: et viro iusto subiecta est:
et idcirco omnia taces. Tu es draco: tu es leo: de quibus scribit. Su-
per aspidem et basiliscum calcabis: et conculcabis leonem et dracone̅
sed scimus habere nos potestatem conculcandi te: et dataz nobis ha̅c
ditionem a saluatore dicente. Ecce do vobis potestatem calcandi su-
per serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici: et nihil vo-
bis nocebunt. Sicut ergo qui peccator est co̅culcatur filio dei: sic eco̅-
trario: qui iustus est conculcat leonem et draconem: et omnem virtute̅
inimici conculcat in nomine iesu christi. In diaboli tribus propositio-
nibus (infit Augustinus) tota iniquitas: in christi vero tribus respo̅-
sionibus quibus diabolus repugnatur: tota iusticia fuit. Cum inimi-
cus damnatur et vincitur: et humano generi libertas et redemptio re-
paratur. In hoc namq̄ conspectu sathanas dum supra autore̅ se ele-
uare voluit qui sub eousq̄: id est homo per domum victoris auxiliuz
vltra ipsum excreuit: et dum illum qui ab omni impedime̅to liber fue-
rat allegare tentabat: iterum victus vinctus ille quem ipse tenebat in
carcere in quibus tenebatur vincula deponit: et dum contra se fortio-
re repugnante nititur initium qui ipse erat infirmior aduersus robo-
ratur. Et eum qui hucusq̄ de celo tantum in terraz electus fuerat er-
rore: etiam de terra ad inferna eum migrare dominus iubebat: qua-
draginta dierum inediam domini incarnatio sustinere sine vite pericu-
lo poterat: quoniaz sermo dominicus qui Moysem per aera per qua-
draginta dies bis renouauerat. Hec christi art9 et neruos intus irri-
gabat. Quare igitur co̅summatis quadraginta diebus et quadragin-
ta noctibus. Dominus iesus esurire describitur: cum Moyses et He-
lias tanti temporis spacio per ieiunium famem vero et laborem rede̅-
ptor noster co̅summato tanto dieru̅ numero sustinet quatenus et ten-
tatori occasione̅ auferret et non nosceretur ꝙ veram humane carnis
substa̅tia̅ gestaret: vnde non extra humanu̅ opus et in hoc ieiunio ali-
quid egit noui testamenti tale temporis quod prius homines ieiuna-
uerunt spacium non excessit.

Diuus Augustinus. in tertio de mirabilib9 sacre scripture, c. vj.

De muto surdo leprosis paralitico et quinq̄ panibus. Caput. vj.

A Duersario deuicto et quadraginta dierum perfecto ie-
iunio maximas virtutes cepit operari non prestigiis
magicis: que nihil veri ac solidi ostentant: sed vi ac po-
testate celesti que etia̅ pride̅ prophetis nuncia̅tibus ca-
nebatur. Que opera tam multa sunt: vt vnus liber ed

implenda omnia satis non fit. Enumerabo igit̃ illa breuiter et gene-
ratim: sine vlla personarum ac locorum designatione virtutes eius
fuerunt: quas (autore lactantio) appollo portentificas appellauit ꝙ
quacunq; iter faciebat alios perfusa per totaz corporis super faciem
lepra fedauerat nonnullos pedū frustra babita forma curauit: egros
omnes ac debiles et omni morborum genere laborantes vno verbo:
vnoq; momento reddebat incolumes: adeo vt membris omnibus ca
pti receptis repente viribus roborati: ipsi lectulos suos reportarant
in quibus fuerant pauloante delati. Claudius vero ac pedum vitio
afflictis: non modo gradiendi: sed etiam currendi dabat facultatem.
Tum quorum ceca lumina in altissimis tenebris erant eorum oculos
in pristinum restituebat aspectum. Mutorū quoq; linguas in elo-
quium sermonemq; soluebat. Item surdorum patefactis auribus in
sinuabat auditū pollutos ac aspersos maculis repurgabat. Et om-
nia non manibus aut aliqua medela: sed verbo ac iussione faciebat:
sicut etiam sybilla prediterat dicens. Omnia verbo agens: omnem
infirmitatem curans: Nec vtiq; mirum quod verbo faciebat mirabi-
lia: cum ipse esset dei verbum celesti virtute ac potestate submixum. De
paralitico autem a quattuor viris portato quattuor (vt Augustinus
refert) diuina opera cernuntur: dum dimittuntur ei peccata et presen-
tis egritudinis plagis verbo tunc soluitur in cogitationibus in ore
dei omnia scrutantis respondetur: et in hoc viro ostenditur quosdam
propter anime maculas dolore grassari. Mutus loqui non poterat
verbum vt dei prophetis responsa ab illo postularet qui more asine
facundiam repeteret quomodo humanam linguam quamuis muta
ad verba non solidaret. et cum iusticie lux que in mundum venit appa
ret qualiter cecus non videret: et qua potestate diabolus in homine
permaneret: ad quem eijciendum quomodo illum peccantem de celo
expulerit christus veniret: in quinq; panib' et duobus piscib' / quinq;
milia saturantibus continentur miratione digna: tria scilicet materie
paucitas et populi saturati multitudo israel: et fragmentorum co-
pia. Hec Augustinus. Ob has eius virtutes et opera diuina cuz ma
gna illum multitudo sequeretur vel debilium vel egrotorum: vel eo-
rum qui curandos suos offerre cupiebant: ascendit in montem quē-
dam desertum: vt ibi oraret patrem: vbi cum triduo moraretur ac fa-
me populus laboraret vocauit discipulos q̄rens q̄tos secū cibos ge
staret. At ille q̄nq; panes: et duos pisces in pera se habere dixerunt.
Afferri ea iussit ac m̄ltitudinē p quinq̄genos distributā discūbere. Et
cū apponere illa populo discipulis impasset saturata sūt. v. milia ho-
minuz: et insup. xij. cophini de residuis fragminib' impleti. Quid aut

Lactātius firmianus diuinarū institutionum lib. iiij. c. xv

Curātur leprosi

Claudi sanantur.

Ceci vidēt.

Muti loquuntur.

Macle mūdantur.

Sedulius

Alta de hic sublīes mō-
tis iuga plebe sequēte
Milia ce-
corū : clau-
dorum mil-
lia passim
Leprososq;
simul popu
los: surdas-
q; cateruas
Inualidas-
q; manus et
quicq̄d de-
bile vulgi
Venerat: in
priscum cō-
ponit moti-
bus vsum
Et reuoca-
ta suis attē
perat orga
na neruis.

Nascendi sub lege fuit super innuba tensos Uirgo sinus gaudetqꝫ suũ partura parentẽ.

ram suscepit: qui cooperante spiritu ex materia q̃uis sola carne verã carnis substantiam humane exceptis vitiorum passionibus integraꝫ contulit. Quod in multis rebus consueto more dominus operat q̇d nature contrarium dicendũ est si quãdo ipse voluit ꝛ in virginali vtero spiritussancti dispensatione filius sine viri coitu nasceretur.

De magis ductu stelle saluatorẽ q̃rentib⁹. Cap. ij.

Magi omnium primi christum statim natum adorauerũt eo nãqꝫ tempore quo natus est iesus ab oriente hierusalem profecti sunt asserentes certo se admonitos sydere eo tempore eaqꝫ regione natũ esse pueruꝫ qui rex israel futurus esset atqꝫ adoratione dignus. Ex Balaam fertur (Origenes inquit) magorum genus: et institutio in partibus oriẽtis vigere qui descripta habẽtes apud se omnia: que prophetauerat Balaam etiam hoc habuerũt scriptum qđ orietur stella ex Jacob: et exurget homo ex israel. Hec scripta habebãt magi apud semetipsos et ideo quando natus est iesus agnouerũt stellã: ꝛ intellexerũt adimpleri prophetiam magis ipsi q̃ populus israel: qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex ijs tãtum: que Balaam scripta reliquerat agnoscentes adesse tempus venerunt requirentes eum statim adorauerunt: ꝛ vt fidem suam magnam esse declararent paruum puerum quasi regem venerati sunt.

Orige. homelia. xiij. super numeros.

Magi stellam agnouerunt.

De stella ista magorum (inquit Augustinus) dubitatur vtrum stella simplex an angelus an spiritussanct⁹ accipiatur. Et si catholico sensui nihil repugnat cum de singulis disputatum fuerit arbitris maioribus eligendo liberam voluntatem ingenioli nostri mensura concedet. Si enim simpliciter stellam accipiendaꝫ esse quis maluerit a ceteris stellis in hoc ducatu quomodo deuiauerit. Quarum natura ab initio cõdita in firmamento celi constituta fuisse dinoscitur: sicut libri geneseos autoritate manifestatur. Si ergo in firmamento celi maneret inter bethelem ꝛ hierusalem dux fieri ambulantibus qualiter posset. Et si per aera sagitte more q̃uis paulo lentiore cursu propter frequentes peruolaret assuetum in firmamento locum et cursum interim desereret. Qđ nec maioribus quidem luminaribus accessisse scripture describũt cuꝫ in signis aut steterunt aut reuersa sunt. Nisi forte aereus ille ignis q̇ tale ministeriũ accepit propter similitudinẽ stelle vocabulum accepit. Aut si angelus habitu stelle hoc ministeriũ fecit: qđ nõ repugnat: dũ se angeli quando se hominibus ostendunt in multos transformãt habitus: quomodo Moysi in oreb de rubo angelus ignita facie: et velut miles armatus Josue filio Nun extra castra in Galgalis osten-

Uarie opiniones de stella magorum

Exo. iij. a.
Josue. v. d.

ditur. Sicut currum et equos igneos ascensiōe Helie angeli fungū
tur: et quando Heliseꝰ pueri sui oculos aperuit. In eisdem habitudi
nibus angeli manifestantur in forma hospitum Abrahe et Loth cō
spectibus se prebuerunt: et manue et vxori eius prophetali habitu lo
quentem ad eos angelum viderunt: nimirum et ista vice angelus dux
magorum efficitur: qui astrologis in stelle similitudinem et clarissi
mum fulgorem transformatur: licet enī per imaginem rerū que Ioan
ni in apocalipsi sua per visionē dicuntur. Huic tamen intellectui non
contra facit: stelle septem ecclesiarum angeli vnde ꝗuis in spiritu: dū
tū stelle angeli dñi: qd repugnat si in hoc loco stella angelus diciꝰ esse
sentiat: vel certe si neqꝫ angelus neqꝫ stella fuisse: spiritus ergo sanctꝰ
hec stella fieri concedatur. Qui sicut post modum corporali specie co
lumbe descendit super iesuꝫ dominum in iordane: sic gentes adoratri
ces / stelle species duxit ad cunabula domini nascentis in carne. De
quo spiritu p parabolaꝫ Balaam astrologus loquebatur. Orietur
stella ex Iacob: rutilum scilicet lumen spiritalis gratie qua vox insi
delitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super apostolos
postea in cenaculo syon descendit: ita et in specie stelle magos ad do
minum spiritussanctus deduxit. Hec Augu. Si quis vero stellaꝫ il
lam fuisse ex illis: que cum raro videantur ingentes portendunt cala
mitates nobis obiecerit Calcidium platonicum cum interrogabi
mus qui varias adducit historias de stellis que cum raro videantur
ingentes portendunt calamitates: deinde subdit. Est quoqꝫ alia san
ctior et venerabilior historia que perhibet ortu stelle cuiusdam non
morbos mortesqꝫ denundatas: sed descensum dei venerabilē ad hu
mane seruationis rerum que mortalium gratiam quam a Chaldeis
obseruatam fuisse testatur: qui deum nuper natum muneribus vene
rati sunt: hec Calcidius.

iiij. Regū ij.b.
iiij. Regū ij.d.

Homerocē tra. Ut stella an tē affulge: bat iacebat autē postre mus aliorū Pulchri: tudine illu: cens vt inde fessus hype rion Splendor autē celum venit: risit autē omnis vndiqꝫ terra Cū syd' su: perstitit cla rissimuꝫ qꝫ maxime Splendēs illucet lotꝰ aceto. Ostenditqꝫ signū mor: talibus cla: ri autem ipsi fulgores.

De baptismo christi et apparitionibus. Cap. iij.


Quia vero dominus baptizatus est: et celi aperti sunt et
spiritussanctus descendit super eum: voxqꝫ de celis into
nuit dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi
complacuit. dicēdum est (inquit Origenes) in baptismo
iesu: celum esse reseratum: et ad dispensationem remis
sionemqꝫ peccatorum: non illius qui peccatum non fecerat: neqꝫ in
uentus est dolus in ore eius: sed totius mundi apertos esse celos et
spiritumsanctū descendisse: vt postꝗ dominus ascendisset in excelsuꝫ
et captiuam duxisset captiuitatem tribueret nobis spiritum qui ad
se venerat quēquidem dederat et resurrectionis tēpe dicens: accipite

Hoc quidē manifestuz effectū deus qui ostēdit filiuz suū vero cum odorantī ecce perit sinu. Mater que ipsuz pepit ꝛ nutriſit pꝛo eo ꝛ extitit. Vestesq; induit flagrātes: ꝛ abluit. Quare et admirata ē naturam et speciem mirādā. Hic seruabat vt aleret atq; educabat.

Diuus Ambrosius sermone. xlj. Mat. iij. c.

Diu' Aug. libro tertio mirabilium sacre scripture.

spiritumſanctuz: Si cui dimiseritis peccata dimittentur eis: ſi cui tenueritis tenebuntur. Descendit autem spiritusſanctus super saluatorem in specie columbe: auis mansuete innocentis et simplicis. Unde et nobis precipitur: vt imitemur innocentiam columbarum. Talis est spiritusſanctus mundus ꝛ volucris et sublime consurgens. Quāobrem orantes dicim'. Quis dabit mihi pennas: vt colūbe ꝛ requiescam: id est quis dabit mihi pennas spiritusſancti. Et in alio loco sermo propheticus pollicetur ſi dormieritis inter medios cleros pēne columbe deargentate: ꝛ posteriora dorsi eius in virore auri. Si eniz inter medios cleros veteris et noui testamenti requieuerimus dabūtur vobis penne columbe deargētate: id est sermones dei ꝛ posteriora eius auri fulgore ꝛ virore radiantia: vt sensus noster spiritusſancti sensibus cōpleatur: id est sermo ꝛ mens illius compleatur aduentu ꝛ non loquamur aliquid nec intelligamus: nisi quod ille suggesserit: ſz omnis sanctificatio tam in corde q̄ in verbis et in opere a sancto spiritu veniat in christo iesu: hec Origenes. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo christus: vt possimus esse q̄ christus: nam q̄ salua fide dixerim: (inquit Ambrosius) licet baptismū vtrunq; sit domini: tamen gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur: q̄ illud quo saluator baptizatus: hoc enim celebratur per christuz: illud celebratū ē per Joannem: in illo se magister excusat: in isto nos saluator inuitat: in illo iusticia semiplena: in isto trinitas est perfecta. Ad illud sctūs venit sanct' egressus: ad istud peccator venit: et sanct' abscedit in illo bn̄dictio ꝓfert misterijs: in isto misterijs delicta donantur. Scim' aūt q̄ Joā. baptista typum legis gerebat iustuz: ergo erat vt ipse baptizaret dn̄m: scz vt quemadmodum ſm carnem de iudeis saluator est genitus ita ꝛ ſm spirituz de lege euuāgeliū nasceref. Et vnā de successionem ducebat originis exinde et traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait. Sic eñi decet nos implere omnem iusticiam iustum enim erat vt mandata legis que ipse cōdiderat ipse compleret: sicut alibi dicit. Non veni legem soluere sed adimplere: hec Ambrosius. Et ne quisq̄ baptismi sacramentū negligeret: dū qui sine pctō fuerat baptismi aq̄s inijt: et ne quisq̄ ab inferiori baptisari puip̄ēderet: dū de' dn̄s a seruo suo mergendis appeteret. Et quaten' (vt Augu. placet) adhuc a diabolo se donec tēptatio pficeref occultaret: q̄ illū velut lauacro indigentē inter pollutos peccaminib' ablui aq̄s cōspiceret. Spiritū vero scṫm sup se in baptismo descēdētē vidit. Nō q̄ ante baptismū suū hec omnia dei filius non haberet: sed vt baptismi sacramentum quid valeat ostenderet: nō enim tūc spiritum ille cepit accipere qui eandem cum spiritu sancto substantiā habere creditur. Nec tunc illū pater filiuz professus est esse cui dixit: Ex

vtero ante luciferum genui te: ante videlicet omnem angelicam creaturam: quam luciferi appellatiõe per scripturas sepe tenet. Nec tūc illi aperiri ceperat thalam⁹ celorum qui ait. Celuz mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum. Et quãuis corporali specie spiritussanctus super dominum descendere dicitur: non tamen de auibus sumpsisse columbam sed ex aere minime dubitatur. Sed quod filij persona corpore carnis humane induebatur: conueniens erat vt spiritussancti persona per corporalem speciem super eum descēderet. Et vox patris corporalis de nube per aerem corporeis auribus audiretur. Dum enim in terra filius ad baptismi misteriuz aque creaturam elegisset necesse fuit vt et pater per aquaticam nubem intonaret: et spiritussanctus illud corpus quod est de aqua in pricipio factū est ex illa nube acceptum simularet: vt sit tota trinitas eandem voluntatem sicut haberet: ostenderet.

Vox p̄ris ex nube

Corpus columbe. Aer ex nube.

¶ Qualiter christus rogatus ad nuptias aque substantiam in vini speciem cõmutauerit. Cap. iiij.

Plerique a domino mirabilia facta esse in eadē die cõmemorant: vt rogatus ad nuptias aque substantiaz in vini speciem commutaret: ac liquorem fontium in meliorem vsum sui bñdictione trāsferret ministros hausisse aquā de puteis: vinum in hydrijs inuenisse atque in vtiliore dispēdio perdidisse: qđ impleuerāt repperisse qđ deerat: tuncque primū hoc mirabili signo diuinitatis sue declarasse virtutem. Nonnulli autē (vt diuus Ambrosius refert) in hac sancta die ab Joanne baptista eū in Iordane baptisatum testātur atque in lauacri eius gratia interfuisse loquendo deum patrem sanctum quoque spiritum descendisse. Nec mirum si in domini lauacro misterium nõ defuit trinitatis cum in nostrū lauacrum trinitatis compleat sacramentum. Neque enim poterat dominus non primum circa se exhibere: quod erat postea humano generi precepturus cum omnia non sui causa: sed nostre gratia salutis efficeret: aut nunqđ propter se baptisari voluit: cum peccatum non haberet sicut dixit propheta. Qui peccatuz nõ fecit: nec dolus inuentus tus est in ore eius. Esaie liij.c Sed propter nos vtique qui multorum criminum peccatis obnoxij opus habeam⁹ vt in christi baptismo purgaremur atque ideo venit dominus ad lauacrum: non vt purificetur ipse aquis: sed vt in nobis aquarum fluenta purificet. Plerique igitur testātibus (inquit Ambrosius) illa die in Iordane dominu̅ baptisatuz. Diu⁹ Ambrosius Quod licet a diuersis alterutrum factum esse credatur. Ego tamen (infit) vtrunque factuz esse confirmo et aliud signum de alio contineri: vtrūque

enim factum est. Nam cum baptisatus est dominus et misterium la-
uacri instituit & humanum genus velut vilem aquam in eternam sub-
stantiam diuinitatis sapore conuertit. Similiter & cum hydrias ple-
nas liquore fontium vertit in vinum/vtrunqz operatus est: & speciem
magis necessariam nuptijs prestitit et demonstrauit corpora homi-
Matt. ix. b. Primũ christi miraculorum. num per lauacrum spiritussancti replenda esse substantia. Quod ali-
bi ipse dominus manifestius declarauit dicẽs. In vtres nouos vinũ
nouum esse condendum. In nouitate enim vtrum lauacri puritas spi-
ritussancti gratia significatur: in vino dicitur hoc primum fecisse mira-
culum: vt aquam mutaret in vinum. Magnum plane signũ et ad dei
credendum sufficiens maiestatem. Quis enim non miratur in aliud ꝙ
erant elementa esse translata. Nemo enim potest mutare naturam: ni-
si qui dominus est nature. Credẽdum est iam ex hoc mortalem homi-
nem in immortalitatem posse conuerti quando vilis substantia in pre-
ciosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor nomina tantũ
perspicias vini et aque: sed si vis potentiam comprobare virtutem re-
rum aspice. Facto enim hoc altius (Ambrosius inquit) Nescio quid
demonstratur. Nam cum dominus aquam vertit in vinum: non tam
hoc operatur ne discumbentibus desit ebrietas: sed vt credentibus fit
eternitas. Nam hoc signum totum vtiqz resurrectionis misterium
cõtinet. Aqua enim vilis pallens et frigida: in vinum versa: scilicet p-
ciosum rubrum vel ignitum hoc significat hominis substantiam con-
ditione: vilem imbecillitate: pallentem morte: in resurrectione in glo-
riam committendam: que est eternitate preciosa/gratia colorata: spi-
ritu immortalitatis ignita. Et si gloriosum est aquam in vinum mu-
tare quanto est gloriosius peccata in iusticiam commutare: et mores
potius temperare ꝙ pocula. Audeo dicere illas hydrias non solum
illi conuiuio: sed vniuerso mundo preciosam illam ministrare sub-
stantiam: nisi quod nobis melius administrant. Constat enim ex
ipsis vasculis illos hausisse ebrietatem: nos haurire iusticiam: illos
percepisse vini poculum: nos calicem salutis accipere: & si dici fas est
apud illos pertransisse: quod liberãt. Apud nos vero permanere qđ
sumpsimus.

¶ De tentatione diaboli et ieiunio quadra-
gesimali. Cap. v.

Ccepto baptismo saluator plenus spiritusancto qui super eũ
in specie columbe de celis venerat: ducebatur a spiritu. Quia

enim quotquot spiritu dei ducuntur hi filij sunt dei. Iste autē (inquit Origenes) extra oēs proprie fili⁹ dei erat: ideo et ipsum oportebat spiritusancto duci: Siquidem scriptū est. Ducebatur autem in desertum a spiritu. Quadraginta dieb⁹ tentatur iesus et que fuerint tentamenta nescimus. Que ideo forsitan pretermissa sunt: quia maiora erant q̄ vt litteris crederentur. Sufficiat nobis hoc tātum scire quod quadraginta diebus in deserto fuerit et tentabatur a diabolo et non comederit quicq̄ in diebus illis: mortificabat enim sensum carnis iugi continuoq; ieiunio. Et cum completi fuissent dies esurijt. Dixit autem ei diabolus. Si fili⁹ dei es dic lapidi huic vt panis fiat. Dic (inquit) lapidi huic: cui lapidi vtiq; monstrabat diabolus quem vult panem fieri. Quenam est ista tentatio vt rogato patre a filio panem: nec lapidem pro pane (quod ne ipse quidem aduersarius voluit versipellis) fallat det lapides pro pane. Hoc est enim quod diabolus voluit vt lapis panis fieret: et non potius vt non in panem lapidem: sed hominem in lapidem verteret: quem diabolus pro pane monstrauerat. Omni tentatione qua tentandi erant homines. Primus scdm̄ assumptionem carnis tentatus est dominus. Tentatur autem ob id vt nos quoq; illo vincente vincamus et quasi de homine respondet. Scriptum est. Non in solo pane viuit homo. Ex quo manifestum est non deum inquantum deus: sed vt homo fuisse tentatum. Scripture sensum diligenter euentilans: reor inuenire me causam: quare Joannes tentationem domini non descripserit: sed tantum Mattheus / Lucas et Marcus. Joannes enim qui a deo exordiū fecerat: dicēs. In principio erat verbum: et verbum erat apud deum: et deus erat verbum: nec poterat diuine generationis ordinem texere: sed tantummodo qd̄ et deo et cum deo esset expresserat / adiecit: Et verbū caro factum est. Porro quia deus vt deus tentari non potest (de quo ei erat sermo) ideo tentari illum a diabolo non introduxit. Quia vero liber generationis iesu christi de eo in Matthei euangelio narratur et in Luca generatio eius describitur: et in Marco. Homo est qui tentatur propterea eius fertur simile responsum. Non in pane solo viuit homo. Si igitur filius dei / deus pro te homo factus est et tentatus qui natura homo es: non debes indignari si forte tentaris. Duo igit reges certatim regnare festinant: peccati rex peccatoribus / diabolus. Iustitie rex iustus / christus. Sciensq; diabolus / ad hoc venisse christum vt regnum illius tolleret: et hi qui sub eo erant inciperent esse sub christo: ostendit ei omnia regna mundi et dominum huius seculi: quō alij regnētur a fornicatiōe alij ab auaricia illi populari rapiant cura: hi forme capiantur illecebris. Neq; enī (inquit Orige.) arbitrandū est

Origenes sup Lucā homelia xxviij.

Tētatio saluatoris prima.

Dignū notatu: quare tentatio saluatoris nō scribatur a Joan. aplo Mattheus Lucas Marcus

Tētatio saluatoris secunda.

Origenes in homelia xxx. super Lucam.

qđ regna ei mundi ostendens persarum (verbi gratia) regnumq; iu-
deorum monstrauerit: sed ostendit ei omnia regna mūdi: id est regnū
suum quō regnaret in mundo: vt cohortans eū3 facere quod volebat
inciperet etiam christi habere subiectū. Uis (inquit) in hominib' vis
regnare. Ostendit innumerabiles hominū multitudines: que suo te-
nebantur imperio. Et reuera si miseriam et infelicitatem nostram sim
pliciter volumus confiteri pene totius mundi rex diabolus est. Unde
et princeps istius seculi a saluatore vocatur. Dicit ergo ad dominum
diabolus. Ideo venisti vt aduersus me dimices: et tollas de imperio
meo: quos nunc subiectos habeo. Nolo contendas / nolo nitaris: ne
habeas vllam in certando molestiam. Unū est quod precor procidēs
adora me: et accipe regnum omne quod teneo. Uerū3 domin' noster
atq; saluator vult quidē3 regnare: et omnes gentes subiectas esse: vt
seruiant iustitie veritati ceterisq; virtutibus. Unde loquitur ad eū ie-
sus. Scriptū est. Dominū deum tuum adorabis et ipsi soli seruies.
Hos inquit omnes propterea volo mihi esse subiectos: vt dominum
deum adorent et ipsi soli seruiant: hec est cupido regni mei. Tu autē3
a me vis incipere peccata que dissoluturus veni: que etiā a ceteris au-
ferre desidero. Scito atq; cognosce me in hoc manere qđ dixi vt ado
retur dominus deus solus: et hos omnes sub meam faciem potesta-
tem meoq; regno subijciam. Adducit iterum diabolus iesum in hieru
(Origenes in homelia xxxi. in Lucam:) salem hoc incredibile est vt vult Origenes: vt diabolus duceret filiu3
dei et ille sequeretur sequebatur plane quasi athleta ad tentationem
sponte proficiscens. Non formidabat tentantem: nec insidias cal-
lidissimi pertimescebat inimici: et quodāmodo loquebat. Huc quo-
(De tertia tētatione saluatoris) uis: tenta: vt placet ad tentādum sponte me tribuo / sustineo que sug-
gesseris prebeo me in quibuscūq; tētaueris inuenies me in omnibus
fortiorem. Adducit ergo eum in hierusalem: et posuit supra primam
templi et dixit ei. Si filius dei est: mitte te deorsu3. Adduxit eū in cul
men ad summitatem templi: et hortatur vt se inde precipitet. Diui-
(Diuus Cyprianus) nus Cyprianus martyr in libro de cardinalibus operibus christi ad
diuum Corneliū papam ait. A multis ambigitur: vtrum fuerit hec
translatio corporalis et si de loco ad locum se christus transferri per-
miserit: eo modo quo Abacuc de iudea in chaldeam delatus est: et
Philippus de azoto in occursum eunuchi: qui reuertēs de hierusalē
non intelligens Esaiā codicem resoluebat. Sed quod corporaliter
eum diabolus tulerit: videtur inconueniens quod humeris eius sal-
uator insederit et pro vehiculo vsus sit quē3 precipitatorē sciebat vel
ei ferendum se commiserit cuius insidias agnoscebat: suo itaq; spi-
ritu eum credendum ductū et in deserto et super templum: vtrobiq;
eum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in de-

serto prima fuit tentatio: sed ceteras eo modo circunduxit tentatoris astutia vel circunduci passa est patientia saluatoris: quomō Ezechiel cum super fluuium chobar sederet hierosolimā raptus in spiritu ciuitatem edificat et metitur: et muros et templum instaurat. Cyprianus in eodem hoc modo super culmen templi: christus erat in spiritu sciēs quod ante spirit⁹ affectaret ꝛ hosti se de vana gloria pulsaturo oportunitatem parabat. Quod cum ille fraudulenter proponeret: et sub ostentatiōe glorie nitere[illegible]cebat saluator. Scriptū est. Nō tētabis dominum deum tuū. Simulq͛ considera quomodo tentet diabolus. Non aliūde tentare audet: nisi de diuinis libris ꝛ de psalmis sumēs testimonium ait. Si filius dei es: mitte te deorsum. Scriptū est enī qua angelis suis mādauit de te: et in manib⁹ tollent te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuū. Videamus ergo quid de scripturis diabolus loquatur ad dominum. Scriptum est enim. Angelis suis mādauit de te: et in manibus tollent te ꝛc. vide quomodo et in ipsis testimonijs versipellis est: vult enī imminuere gloriam saluatoris: quasi angelorum indigeat auxilio: offensurus pedem: nisi eorum manibus subleuetur. Assumit testimoniū et interpretatur illud de christo: quod nō de christo: sed de sanctis generaliter scriptū est. Libere quippe et tota confidentia contradicit Origenes diabolo super christi persona hoc non posse intelligi: neq͛ enim indiget angelorum auxilio: qui maior angelis et melius ipsis hereditatem consecutus. Et nomen nulli vnq͛ angelorū dixit de⁹ filius me⁹ es tu: ego hodie genui te. Ad nullum eorum quasi ad filiū locutus: qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem vrentem: sed ad filium proprie suum: de quo innumerabilia loquitur in prophetis. Non indiget inquam angelorum auxilio filius dei: quin potius disce diabole. Tu nisi iesus adiuuerit angelos: offendent pedem suū. Vt autē scias quod male interpretatus est: et non de christo: sed de sanctis intelligi que sequunt: ausculta. Anima et demonio meridiano nō iesum christum liberat deus sed sanctos lege nonagesimum psalmum: cuius principium est. Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione dei celi commorabitur: ꝛ inuenies hec magis iusto viro q̄ dei filio conuenire: cadent a latere tuo mille et decem milia a dextris tuis: ad te autē non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis videbis: et retributionem accipies peccatorum et reliqua super personam iusti interpretans. Cum enim dixisset. Angelis suis mandauit de te: et in manibus tollent te / ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Tacuit diabolus illud quod sequitur. Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem. Quare diabole siles / nisi quod tu es basiliscus: tu es omnium serpentium regulus nocentiora habens venena q̄ ceteri.

Qui statim vt videris aliquem interficis: et aliam fortitudinem contrariam sociaz tui assumis q̄ aspis appellat: et viro iusto subiecta est: et iddirco omnia taces. Tu es draco: tu es leo: de quibus scribit. Super aspidem et basiliscum calcabis: et conculcabis leonem et draconē sed scimus habere nos potestatem conculcandi te: et dataz nobis hāc ditionem a saluatore dicente. Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebunt. Sicut ergo qui peccator est cōculcatur filio dei: sic ecōtrario: qui iustus est conculcat leonem et draconem: et omnem virtutē inimici conculcat in nomine iesu christi. In diaboli tribus propositionibus (inquit Augustinus) tota iniquitas: in christi vero tribus responsionibus quibus diabolus repugnatur: tota iusticia fuit. Cum inimicus damnatur et vincitur: et humano generi libertas et redemptio reparatur. In hoc namq̧ conspectu sathanas dum supra autorē se eleuare voluit qui sub eousq̧: id est homo per donum victoris auxiliuz vltra ipsum excreuit: et dum illum qui ab omni impedimēto liber fuerat allegare tentabat: iterum victus vinctus ille quem ipse tenebat in carcere in quibus tenebatur vincula deponit: et dum contra se fortiore repugnante nititur initium qui ipse erat infirmior aduersus roboratur. Et eum qui hucusq̧ de celo tantum in terraz electus fuerat, errore: etiam de terra ad inferna eum migrare dominus iubebat: quadraginta dierum inediam domini incarnatio sustinere fine vite periculo poterat: quoniaz sermo dominicus qui Mosem per aera per quadraginta dies bis renouauerat. Hec christi art⁹ et neruos intus irrigabat. Quare igitur cōsummatis quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Dominus iesus esurire describitur: cum Moses et Helias tanti temporis spacio per ieiunium famem vero et laborem redēptor noster cōsummato tanto dierū numero sustinet quatenus et temptatori occasionē auferret et non nosceretur q̧ veram humane carnis substātiā gestaret: vnde non extra humanū opus et in hoc ieiunio aliquid egit noui testamenti tale temporis quod prius homines ieiunauerunt spacium non excessit.

Diuus Augustinus. in tertio de mirabilib⁹ sacre scripture, c. vj.

De muto surdo leprosis paralitico et quinq̧ panibus. Caput. vj.

Aduersario deuicto et quadraginta dierum perfecto ieiunio maximas virtutes cepit operari non prestigijs magicis: que nihil veri ac solidi ostentant: sed vi ac potestate celesti que etiā pridē prophetis nunciātibus canebatur. Que opera tam multa sunt: vt vnus liber ad

implenda omnia satis non sit. Enumerabo igit illa breuiter et gene-
ratim: sine vlla personarum ac locorum designatione virtutes eius
fuerunt: quas (autore lactantio) appollo portentificas appellauit q
quacunꝫ iter faciebat alios perfusa per totaz corporis super faciem
lepra sedauerat nonnullos pedū frustra babita forma curauit: egros
omnes ac debiles et omni morborum genere laborantes vno verbo:
vnoꝫ momento reddebat incolumes: adeo vt membris omnibus ca-
pti receptis repente viribus roborati: ipsi lectulos suos reportarant
in quibus fuerant pauloante delati. Claudius vero ac pedum vitio
afflictis: non modo gradiendi: sed etiam currendi dabat facultatem.
Tum quorum ceca lumina in altissimis tenebris erant eorum oculos
in pristinum restituebat aspectum. Mutorū quoꝫ linguas in elo-
quium sermonemꝫ soluebat. Item surdorum patefactis auribus in-
sinuabat auditu3 pollutos ac aspersos maculis repurgabat. Et om-
nia non manibus aut aliqua medela: sed verbo ac iussione faciebat:
sicut etiam sybilla predixerat dicens. Omnia verbo agens: omnem
infirmitatem curans: Nec vtiꝫ mirum quod verbo faciebat mirabi-
lia: cum ipse esset dei verbum celesti virtute ac potestate subnixum. De
paralitico autem a quattuor viris portato quattuor (vt Augustinus
refert) diuina opera cernuntur: dum dimittuntur ei peccata et presen-
tis egritudinis plagis verbo tunc soluitur in cogitationibus in ore
dei omnia scrutantis respondetur: et in hoc viro ostenditur quosdam
propter anime maculas dolore grassari. Mutus loqui non poterat
verbum vt dei prophetis responsa ab illo postularet qui more asine
facundiam repeteret quomodo humanam linguam quamuis muta
ad verba non solidaret. et cum iusticie lux que in mundum venit appa-
ret qualiter cecus non videret: et qua potestate diabolus in homine
permaneret: ad quem eijciendum quomodo illum peccantem de celo
expulerit christus veniret: in quinꝫ panib⁹ τ duobus piscib⁹ / qninꝫ
milia saturantibus continentur miratione digna: tria scilicet materie
paucitas et populi saturati multitudo israel: et fragmentorum co-
pia. Hec Augustinus. Ob has eius virtutes et opera diuina cu3 ma-
gna illum multitudo sequeretur vel debilium vel egrotorum: vel eo-
rum qui curandos suos offerre cupiebant: ascendit in montem quē-
dam desertum: vt ibi oraret patrem: vbi cum triduo moraretur ac fa-
me populus laboraret vocauit discipulos q̄rens q̄tos secū cibos ge-
starēt. At ille q̄nꝫ panes: τ duos pisces in pera se habere dixerunt.
Afferri ea iussit ac mltitudinē p quinq̄genos distributā discūbere. Et
cū apponere illa populo discipulis impasset saturata sūt. v. milia ho-
minu3: τ insup. xij. cophini de residuis fragminib⁹ impleti. Quid aut

Lactātius firmianus diuinarū institutionum lib. iiij. c. xv
Curātur le-prosi
Claudi sa-nantur.
Ceci vidēt.
Muti lo-quuntur.
Macle mū-dantur.
Sedulius
Alta de his sublēs mō-tis iuga ple-be sequēte
Milia ce-corū: clau-dorum mi-lia passim
Leprososꝫ simul popu-los: surdas-ꝫ cateruas
Inualidas-ꝫ manus τ quicqd de-bile vulgi
Uenerat: in-priscum cō-ponit mor-bus vsum
Et reuoca-ta suis attē-perat orga-na neruis.

dici aut fieri potest mirabilius. Ad id Sybilla (autore Firmiano) futurũ cecinerat olim his verbis. Panibus simul quinqȝ et piscibus duobus hominuȝ milia in heremo quinqȝ sanabit: et reliquias tollẽs duodecim cophinos implebit in spem multoruȝ. Queso quid hic potuerit ars magica moliri: cuius peritia ad nihil aliud q̃ ad circunscribendos oculos valet.

¶ Jesus supra mare ambulat et petruȝ mergentem apprehendit et ventis imperat. Cap. vij.

Recessurus iesus orandi gratia sicut solebat in montem precepit discipulis vt nauiculam sumerent: seqȝ p̃cederent. At illi vrgente iam vespere profecti contrario vento laborare ceperunt. Cum iam medium fretum tenerent tum pedibus mare ingressus consecutus est eos tanq̃ in solido gradiens: non vt poete Orionem mentiuntur in pelago incidẽtẽ qui demersa corporis parte humero supereminet vndas Et rursus cum ventus vsqȝ ad extremũ periculum seuire cepisset protinus ventum iussit et fluctibus qui maximi ferebantur conquiescere statimqȝ sub verbo eius tranquillitas insecuta est: tantam fuisse in eo potestatem sacre littere docent: vt imperio suo cogeret ventos obsequi maria seruire / morbos cedere / iferos obedire. Quid quod ꝛ idẽ (vt lactanti⁹ auctor est) carminibus suis ante docuerunt: quarũ vna sicut ait vẽtos compescet: sternet autẽȝ insanum mare pedibus fideqȝ calcans: Et rursus alia que dicit. Fluctus perambulabit morbos hominum resoluet viuificabit mortuos / arcebit dolores a multis. Ex viuo autẽȝ fonte potus satietas erit multis viris. His testimonijs quidam reuicti solent: eo confugere vt aiant non illa esse carmina sybille sed a nostris ficta atqȝ cõposita. Quod profecto non putabit q̃ Ciceronem Varronemqȝ legerit aliosqȝ veteres: qui Erithream sybillam ceterasqȝ commemorant: et quorum libris ista exempla proferimus: qui autores obierunt anteq̃ christus scd̃m carnem nasceretur. Utrũ domini ꝛ Petri corporum leuigata est natura / vt illa aqua sustineret an que substãtia solidata est: vt corpora humana fulcire posset: Quã-

Diuus Augustin⁹ tercio mirabiliũ sacre scripture

uis ergo (Augustinus inquit) hoc faceret non contra naturam domine precipiente esset: si aut aquaȝ solidaret / aut humanã domini iussu carnem leuigaret: vbi militantes institutoruȝ foris: vt antiqui ferũt ꝛ super equorum aurib⁹ proludãt: natandi arte quoqȝ imbuti merso medio in profunda vix subeunt hominibus: ergo illud valentibus quid mirum si domino imperante caro leuigaretur presertim cum resurrectionis corpora in tanto leuigabuntur: vt non crassa aqua: sed etiam

nubibus et aere sustineantur: vt apostolus ait rapiemur ad occurrendū christo in aera. Aliterqꝫ si aque naturā solidatā esse q̄sq̄ elegerit: quoniam aqua terrenam habet crassitudinem: vt cum se gelu perstrinxerit in duriorem q̄ terre illius soliditatē riget vt multitudinē sufferre valeat: ⁊ postea calida aura resoluat. Vel certe si liq̄das vndas nō pstrinxerit natura q̄ aquis inserta est ligna: Quis grādia ⁊ humana ⁊ ceterorum animalium corpora et naues liburnicas supportantes sustinere consueuit illa soliditas domino imperante facta: nec mirum si etiam Petrum diffidentem non sustinet: cum infideles domino volente/et terra non sustentabat: vt Dathan ⁊ Abiron in naturali rerum administratione bine rationes deprehenduntur. Deinde inferior ratio quotidiana rerum ministratio intelligitur: vt de aqua in animalibus sanguis fit ⁊ vnda salsa: per nubes autē terre: infusione dulcescit. Et ratio superior insita gubernatio fit que in miraculis rerum dinoscitur: vt in sanguinem aquam in Egypto in momento et in tincto ligno in dulcedinem deus cōmutauit.

¶ De translatione domini et apparitione Mosi et Helie. Caput.viij.

Assumpsit iesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem eius in montem excelsum seorsum et transfiguratus est ante eos. Quidam sic intelligunt: quoniam non gustauerunt mortem: hi tres apostoli priusq̄ viderent filium hominis venientem in regno suo: ⁊ in gloria sua videntes enim ante se iesum transfiguratum: ita vt fulgeret facies eiꝰ tanq̄ sol et vestimenta candescerent sicut lumen viderunt regnum dei veniens in virtute. Nam quemadmodum si consistant circa imperatorem quidem armati sic Moses et helias visi sunt circa christuz eis qui ascenderent super montem excelsum apparentes in maiestate: et loquentes cum iesu dicebant exitum eius: quem impleturꝰ erat in hierusalem. Hec autez expositio (vtꝫ Origeni placet) quam diximus cō uenit eis: qui tales sunt quales noiat Petrus: facti sicut mō generati infantes desiderātes rōnabile: ⁊ sine dolo lac. Ad quos etiā Paulus loq̄batꝛ dicēs. Lac vobis potū dedi non escā. Nondū em̄ poteratis: sed nec vsqꝫ adhuc potestis. Et ocēm expositionē q̄ scōm tertiuz exponitur. et potest edificare eos qui expositionem non capiunt fortiorez arbitror recte lac appellari quod fluit de sancta scripturarum terra. Diuersas autem habet verbum dei formas. Apparens vnicuiqꝫ s̄m quod videri expedire cognouerit: et nemini supra quod capit semetipsum ostendit. De visione illa domini in mōte cum Mose ⁊ Helia

Origenes in homelia iij. super Mattheum

colloquentibus (Augustinus ita inquit) licet in hac ostensione domini facies solari splendore fulserit non ipsa caro splēduit: sed diuinitas latens in corpore luminis sui portiunculam foris videntibus quantū poterant concessit. vnde ergo vestimenta candorem niuis habuerunt dum neqꝫ de carne / neqꝫ de diuinitate erant? Nisi forte vt per carnem diuinitatis foris illuxit: sic et caro illuminata de diuinitate per vestimēta radiauit. Moses autem ⁊ Helias specialiter ad talem visionē: velut legis ⁊ ꝓphetie principes ad finem conducunt. Uel ideo vt Moses cornuta facie: in quam non poterāt filij israel intendere: ⁊ Helias curru igneo raptus cōparato christo obscurarētur. Et tamē isti quadraginta diebus ieiunasse scripture vocibus memorātur. De iesu tantum domino his presentibus patris se illis pronunciātis testimoniū sed dum Helias manens in corpore vel ad talem conductionem venerati quid de Mose dicendum est vtrum in corpore iterum ad hāc ostensionem aderat: an ex aere simulatur sicut Samuel Uisus est habitum fingebat: ⁊ si suo corpore venit indutus si hac vice resurrectionem suam que ceteris non nisi in nouissimo est futura / compleuit. De qua questione autores vna eademqꝫ sententia prolata non differēter dicunt quod dominus cum tribus discipulis suis: ⁊ Helia non cum imaginatis: sed veris corporibus cōuenisse non dubitaꝰ ⁊ ipse Moses in suo vero corpore de sepulchro resumpto videtur. Sed dominꝰ iesus primogenitus mortuorum recte creditur Mosi iterūꝫ post hāc visionem corpus sepulture commendatuꝫ: vt ipsum in nouissimo die quando resurgent mortui assumere speretur. Hec Augustinus ex textu isto Augustini accipitur documentuꝫ quod illa corpora sanctorū de quibus dicit euangelista que surrexerunt in passione domini aut surrexerunt post eius resurrectionem: aut ante si ante dicitur sicut de Mose quod in terre puluerē redierunt: quia christus dicitur primogenitus mortuorum. Sed queres forsitan quando transfiguratus est coram eis quos duceret iesus super montem excelsum si apparuit eis in forma dei in qua fuerat prius: vt his quidem qui erant deorsuꝫ haberet formam serui: sequentibus autēꝫ se post sex dies super montem excelsum iam non haberet formam serui sed dei. Sed audi si potest (infit Origenes) quasi spiritalis quia non dicit simpliciter transfiguratus est coram eis: sed cum quodam necessario additamēto: qđ scripserunt Mattheus et Marcus scđm ambos enim sic est dictuꝫ: transfiguratus est coram eis. Scđm hoc (inquit) ergo dices possibile esse christum coram quibusdam quideꝫ transfigurari ista transfiguratione: coram alijs autem in ipso tempore non transfigurari: sed esse in forma serui. Si autem vis transfiguratioņeꝫ christi videre factam coram eis qui ascenderunt supra montem excelsum: secrete cum eo cō

Sidera mihi in euangelijs iesum quomodo simpliciter intelligitur ab eis qui non ascendunt per ascendentia opera: ꝛ per exercitationem verborum spiritalium super excelsum sapientie montem. ¶Eis autem qui ascendunt iam non secundum carnem cognoscitur: sed deus verbum intelligitur ꝛ creditur et colitur: secūdum dei formā. ¶Corā his ergo transfiguratur iesus: et non corām illis qui sunt deorsum: in cōuersatione terrena viuentes. Si quando autē fuerit transfiguratur ꝛ facies eius fulgebit sicut sol: vt clarius inueniatur filijs lucis qui spoliauerunt se opera tenebrarū: et induerunt se arma lucis: et iā non sunt filij tenebrarū et noctis. sed facti sunt filij dei: ꝛ sicut in die honeste ambulant: ꝛ manifestus fulget eis non simpliciter sicut sol: sꝫ ostēditur eis sol esse iusticie. ¶Et non solum transfiguratur coram talibus discipulis suis: sed etiam vestimēta ipsius fiunt candida sicut lumē: que sunt sermones et littere euāgeliorum quibus iesus est indutus. Putat etiam Origenes illa que ab apostolis dicūtur de eo vestimēta esse iesu: que fiunt ascendentibus super montē excelsum cū iesu cādida: sed quoniā candidorū differentie sunt: non fiunt qualitercunqꝫ candida: sed candida sicut lumen. Si quando ergo videns aliquem nō solū erga diuinitatē christi cautū / atqꝫ pfectū sꝫ ꝛ dicta euangeliorū oia manifestatē / non dubites dicere ꝙ ei tali vestimenta christi facta sunt candida sicut lumē. Hec et alia plurima scripsit Origenes eo in loco ad quē lectorem mittendū existimam⁹ si ꝑ ocium illi liceat.

¶De lazaro et ceteris resuscitatis mortuis. ¶Cap. ix.

Mortuos tres christus suscitauit. Prim⁹ i domo sua suscitatus est: iste hos significat qui malis cogitationib⁹ allecti veneno peccati intra consciētiā admisso ad extrinsecuꝫ opus vel verecundie freno vel alia ꝗuis causa prepediti non exeunt. Secund⁹ qui extra ciuitatis portam vite restitutus est: illos ostendit qui cogitationem opus duxerunt tanto infeliciores effecti: ꝗto magis voti compotes extitere. Tertius qui in monumento fetens ꝛ quatriduane mortis detentus ergastulo iam amicos in vite desperationem adduxerat: illos signat qui cogitationem in opus et opus in consuetudinem habitūqꝫ verterunt quoꝝ vita plena flagitijs celo infernoqꝫ detestabilis est: illud obscurū et illaudabile genus hominū dum fas et iura subuertit: dū neqꝫ modum neqꝫ modestiam seruat dum omnis discipline seueritatem abijcit: ꝙ ꝙ multis preest lateqꝫ dominetur: vitio tamen ac diabolo seruit dicēte apostolo ad Romanos serui estis ei⁹ cui obedistis De lazaro ꝛ ceteris mortuis: ita refert Augustin⁹ immobili ergo vo

luntate deus vniuersorum vitas certo fini et termino preordinauit:
quorum igitur vita vt non moriantur morte interfici videtur. Sed vt
Joã.xj.a. per hec qui resuscitantur clariores vtpote deo cum hominibus etiam
habeantur. Unde de ipso lazaro discipulis a domino dicitur: hec infir
mitas non est ad mortem: sed vt filius hominis per eam clarificetur.
Quarto die resuscitatur qđ nõ spaciũ vite eius posuit: sed quod sine
mutatione dominus disposuit facere/sepe retrahere simulat vt par=
tum vxoribus Abraaꝫ et Jsaac distulit vt gratius foret. Et dominus
occasiones prestat: vt quod ipse aliter donare cupit indulgere roget.
Deutero. Si etenim ea que non disposuit aliquis sanctorum rogauerit nullo
xxxiiij.b. modo fieri permittit: vt ꝙ Moses terram repromissionis ingredere
Cori.xij.b. tur ꝛ Paulus vt ab eo angelus sathane recederet: ꝛ petẽtes non im=
petrauerunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quidem sen
titur ꝙ de prima vice moriuntur: vt per illos digni clarificentur in his
octo mortuis: quos diuina scriptura veteris et noui testamenti resu=
scitatis commemorat. Hoc considerandum est ꝙ de eorum primo .s.
iij. Regum filio vidue quem Helias suscitauerat ita refertur: reuertatur obsecro
xvij.b. anima pueri. De nouissimo id est de Eutycho in actibus apostolorꝝ.
Et sublatus repertus est mortuus: ad quem cum descendisset Pau=
lus incubuit super eum et cõplexus dixit. Nolite turbari: anima enim
in eo est. Caute vtrunqꝫ intelligendum est: quod vidue filius mor=
tuus est: atqꝫ anima eius reuerti a propheta postulatur. Alter vero
mortuus et in eo eius esse animam Paulus dicit in vtroqꝫ nanqꝫ scri
ptura vera est: quia mentiri non potest. Sed qua ratione recipi=
potest vbi in mẽbris occultari corporis posset mortui anima: nisi for=
te aĩa que incorporalis corpori inesse occulte creditur. Sꝫ quidã in=
telligendi laborẽ vitãtes dicũt de Eutycho ꝙ emittens aĩam ita mor=
tuus est vt post modicum interuallũ anima reuertente Paulũ dixisse
putant aĩa illius in eo est. Sed tñ scriptura tacet si egressa est/aut re=
uersa anima. Ceteri vero sex mortui quibꝰ nec egresse aie nec reuerse
nunciantur sine vlla hic ambiguitate prestant ꝙ mortui sint et diuina
operatione resuscitati sint: hec Augustinus.

¶ De obscuritate solis in passione dñi. Cap. x.

Defectio solis a seculo semper fuit in suo tempore fa=
cta. Sed defectio solis que secundum consuetudinem
temporum ita currentium fieri solet: non in alio tempo
re fit: nisi in conuentu solis ꝛ lune: quando luna sub=
tus currens solis impedit radios ocurrens ei ꝛ occur=
su suo lumen eius obtundit: in tempore autẽ quo passus est christus

manifestum est quoniam conuentus non erat lune ad solem: quo-
niam tempus erat pascbale. Quod consuetudinis est agere: quando
luna solis plenitudinem babet et in tota est nocte. Manifestum igi-
tur est quoniaꝫ ⁊ illa defectio solis scd̄m cetera ꝓdigia: noua ꝑ cõsue
tudinẽ facta est. Quẽadmodũ sane constat cetera ꝓdigia que tunc fa-
cta sunt non scd̄m consuetudinem facta fuisse: sed noua et miranda.
Nam et velum templi scissum est in duas partes a sursum vsqꝫ deor-
sum: et terra contremuit: et petre dirupte sunt et monumenta aperta
sunt: et multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt. Pone
quia extra consuetudinem facta est illa defectio solis in tempore non
antiquo sub principatu romanorum: ita vt tenebre fierent supra om-
nem terram vsqꝫ ad boram nonam: quomodo boc factum tam mi-
rabile: nemo Grecorum: nemo Barbarorum: factum conscripsit in
tempore illo. Marie qui cbronica cõscripserunt et notauerunt sicubi
tale aliquid nouum factum est aliquando: sed soli boc scripserunt ve-
stri autores: ⁊ flegon quidem in cbronicis suis scripsit in principatu
Tyberij Cesaris factum: sed non significauit in luna plena boc fa-
ctum. Ad bec respondit Origenes quod quando dicitur. Terra tre-
muit: solum refertur ad terram bierusalem: aut si latius voluerit quis
extendere ad terram iudeam: sic et tenebre facte sunt ab bora sexta vs-
qꝫ ad nonam super omnem terram intellige quod super omnem ter-
ram iudeam sunt facte: aut certe super bierusalem tantum. Sic ergo
(inquit Origenes) qui intelligit sine culpa: intelligit et non magnitu-
dinem miraculi ostendere volens: incidat in risum sapientium seculi
buius et magis infidelitatem in bominibus sapientibus operetur
quam fidem: bec Origenes. Hanc Origenis opinionem non satis
probo Eusebij autoritate motus qui in ipsis gẽtilium bistorijs asse-
rit se legisse defectum solis prodigiosum eodem quo et nos tempo-
re contigisse. Idem et ante Eusebium lucian⁹ antiocbenus atqꝫ Ter-
tulianus. Quod autem prodigiosus et vltra iudeam fuerit diu⁹ Dio
nysius areopagita apolopbanesqꝫ pbilosopbi iuxta beliopolim vna
deambulantes et oculis ipsis aperte viderunt: ⁊ disputationes subti
liter probauere. Quodquidem in epistola Dionysij ad sapientem po
licarpum legimus. Qua de re Amos propbeta testatur et erit in die
illo. Dicit dominus occidet sol meridie et tenebrabit dies lucis: et cõ
uertam dies festos vestros in luctum et cantica vestra in lamentatio-
nem. Itẽ Hieremias. Exterrita est que parit et eduit animã ⁊ sub-
iuit sol ei: cum adbuc medius dies esset confusa est et maledicta reli-
quos eorum in gladium dabo in cospectu inimicorum eorum. ⁊ Si-
bylla ait. Templi vero scindetur velum: et medio die nox erit tenebro
sa nimis tribus boris.

Sedulius
Nec tellus
sine clade
fuit: que ta-
lia cernens
Fundit⁹ in-
tremuit dur-
bloqꝫ in fi-
ne supremũ
Expauit na-
tura modũ
ne cogeret
omnem.
Summus
apex inferi
na petens
succũbere
mollem
Autoreqꝫ
sequens per
tartara mũ
dus abiret.
Sꝫ pietas i
mẽsa vagas
ꝓperabat
ad vndas
Perdita re
stituens
nec cõsistẽ-
tia perdens
Eusebius
Lucianus
Tertullian⁹
Dyonisius
Appollo-
phanes.
Amos ꝓ-
pheta de
defectu sol
Hieremias
ꝓpheta.

¶ De sepulchrorum apertione et resuscitatorum apparitione. Cap. xi.

Cum emitteret spiritum christus: vt ostēderet pro nostra resurrectione se mortuum seriem ipsaȝ resurrectiōs exercuit. Simul enim vt clamans iteruȝ voce magna emisit spiritum: terra mota est et petre scisse sunt et monumēta sunt aperta: et multa corpora sanctorum dormiētium resurrexerūt et exeuntes de monumēto post resurrectionē eius venerūt in sanctā ciuitatem et multis apparuerūt. Quis monumenta aperuit manum surgētib' dedit: viam qua ciuitatem sanctam peterēt demōstrauit: fuit vis diuina que operaretur in corporibus mortuorū: non egent humanis diuina misteria. Celuȝ deus fieri iussit: et factum est: terram creari statuit/ et creata est. De corporibus sanctorū venientib' de monumentis suis (inquit Augustinus) post resurrectionem dñi: sed rursum in monumenta quō et de Moyse memini reintrarūt vbi resurrectionē oīm nouissimā expectant vt apostol' ait. Ubi oēs testimonio fidei probati inuēti sunt: nō acceperūt repromissionem a deo pro nobis meli' aliud prouidente: vti ne sine nobis consummarent. Si igitur isti et Moyses bis resurgere in hac ostēsione: vtiqȝ et in nouissima cunctorum resurrectione credendi sūt. Sed hoc absit a catholica fide vt semel morientē bis credat quis resurgere. Nisi forte bis mori Moyseȝ et istos aliquis dicat. Sed nusq̄ de his scribit q̄ sic apparuerūt resurrexisse: sed aut viuere/ aut apparuisse: vel de sepulchris exisse. Nomē aūt resurrectiōis in his q̄ post mortē in vita hac cōuersati sunt: aut in cōi/ aut in futura omni resurrectiōe ponit. Talis aūt apparitio istorum nec ad vitā humanā/ neqȝ ad resurrectionē futurā ptinet: sȝ ad cōsummationē dominice resurrectiōis et ad credulitatem resurgentium aiarū ex inferis. Talis apparitio animos mouet: sicut in resuscitatis mortuis similitudo tantum non mors cōtinua fieri cernitur. Ita et in his similitudo resurrectionis non ipsa resurrectio ostēdebatur de cōtinua morte nullus ad vitā nisi dominus vsqȝ ad nouissimū diē reuertitur et a vera resurrectione nūq̄ in mortem iterum aliquis detrahet. hec Aug. sed oritur dubiū: qz tūc beata virgo fuisset incinerata: cui' oppositū tenet idem Augu. in libro de assumptione. Dicēd ad hoc pōt q̄ Augustinus ibi temperauit sententiam.

Diuus Augustinus li. iij. de mirabilib' sacre scripture.

Apostolus

¶ De cibo dñi post resurrectionē. Caput. xij.

De cibo dñi post resurrectionē: hunc aūt carnalē cibū qualiter resurrectiōis caro susceperit: docti requirūt: dū resurrectura corpa spiritalia esse cuncti fideles sciūt vt dr resurget

corp⁹ spiritale. Quapropter (inq̃t Aug.) resurgẽt corpa nõ gustatu-
ra sano sensu credit̃ possibilitatẽ edicẽdi cibos si necesse foret habitu-
ra. Hec dei exẽpla minime denegãt: vt angeli iuxta ilicez mẽbre: sed h
nõ vt nos ruminatos cibos stomacho ꝛ intestinis cõferũt: sed statim
vt̃ accepta velut vident̃ degustãt in spiritalẽ naturaz non ex parte: sed
tota trãsformãt: hec Aug. Cib⁹ ergo quẽ dñs post resurrectionẽ suaz
sumpsit nõ sicut nr̃ cibus ad stomachuz ꝛ intestina trãsfluit: sed statim
vt sumpt⁹ fuit in spiritalẽ naturã trãsformat⁹ fuit. Istud aũt sane intel
ligendũ est vt spũs accipiat̃ ꝑ corpore subtili in quod ille cibus virtu
te diuina statim resoluebatur: sicut exemplificat hic Augustin⁹ de an-
gelis comedentibus ad ilicem membre.

Basta no pro

¶ De apparitiõe spũsscti i colũbe spẽcie ꝛ liguis igneis. Ca. xiij.

Quodã eni misterio dñ filij⁹ dei filiũ hõis sustulit ad ce-
lum: ipsa captiuitas portat̃ ꝛ portat. Qd̃ aũt ait. Dedit
dona hoib⁹: hoc victoris insigne est: post triũphũ eni vi
ctor semp dona largit̃: ꝛ ꝓprio regno residẽs seruuloꝝ
gaudia muneratur. Sic christus dñs victor diabolicuz
post triũphũ residẽs ad dexterã pr̃is in die pẽtecostes discipulis do-
na largitus est nõ auri talenta: non argẽti metalla: sed spũssancti cele
stia munera ꝛ inter cetera (Ambro. inq̃t) Apl̃i linguis varijs loque-
rent̃: hoc est vt hebree natiõis hõ christi gloriã romane facundie elo-
quẽtia ꝑtonaret: et redẽptionẽ generis humani pegrine aures: q̃z iu-
dea ꝑ̃dicante lingua nõ caperent propria loquela cognoscerent. Ois
lingua in ꝑ̃dicatione christi resoluit̃: vt maiestatẽ ei⁹ ois loq̃la fateat̃:
sicut ait sctũs Dauid. Non sunt loquele neq̃ sermones quoꝝ nõ au
diant̃ voces eoꝝ. Unde credẽdũ ẽ ad pr̃ez ꝑuenisse christũ: cũ videm⁹
ad apl̃os descẽdisse paracletũ in pẽtecoste: aut apl̃i baptisati sunt: si-
cut ait dñs discipulis suis ascẽsurus ad celũ. Joan. baptisauit aqua:
vos aũt spũsctõ baptisabimini: quem accepturi estis nõ post multos
hos dies. Et iõ dicit lucas. Cũ autẽ cõplerentur dies pẽtecostes fa-
ctus est subito son⁹ de celo tãq̃ aduenientis spũs validi seditq̃z super
singulos. De cõueniẽtia de spũ sctõ in colũba sup christ̃ũ: ꝛ in igne su
per apl̃os (vt Aug. refert) ꝑ scripturam sunt ꝛ quãdo diximus de di-
uisione linguarum et de virtutibus apostolorum post acceptuz spm̃
in excusatione elemosyne et paupertatis professione: quare Petrus
paralitico dixit. Surge ꝛ ambula. Magistri ꝑceptũ seruãs. Nolite
habere aurũ/ neq̃z argentũ: dum soli deo seruiẽs de iniquo mãmona
expedit⁹ fuerat verbo imperij morbo ligatum cito soluebat. Hec Au
gustin⁹. Ex dictis Aug. elici pñt ꝓpositiões quattuor. Pria q̃ pau-

Diuus Am
brosius ser-
mone. lxiij.
de penteco
ste.

Aug. li. iij.
mirabiliũ
sacre scri
pture.

pertas est virtus apostolica: quia diuus Augustinus interserit eam sub virtutibus apostolorum post acceptum spiritumsanctum. Secunda. Melius est excusari de elemosyna facienda propter paupertatem quam facere absque paupertate. Nam Petrus illam excusationem preelegit impensioni. Tertia. Apostoli professi sunt paupertatem: quia hic Augustinus adiungit professionem paupertatis: cum excusatione elemosyne. Quarta. Illa que ad cōsilia pertinēt ceteris apostolis erant precepta: quia dicit non possidere aurum quod ceteris est consilium apostolis vero preceptū. Sed si aliquis querat si apostoli habuerint pecuniam in communi: dici potest quod non: quia dicit quod Petrus de māmona iniquitatis expedit⁹ se excusauit de elemosyna: que excusatio fuisset nulla si eam in communi habuisset: cuius princeps omnium aliorū eam erogari voluisset. Hec Francisc⁹ maroneus.

De miraculosis petri operationibus. Cap. xiiij.

Ananiam fraudasse apostolos de agrorum precio vxore conscia: et propterea finere ambos pari pena punitos. Ecce (inquit Aug.) quāta est apostolica virtus in christo sanū Ananiā dum petrus arguit per sermonis tantum imperium morte ligauit: et subitam mortis vinculo ligatam eadem imperij potestate dissoluit. Ideoque prius Ananias et Saphira in conspectu ecclesie cito mortui sunt vt apostolica autoritas quanta esset ostenderetur: et quam magnum peccatū esset: quod oblatum iterum ab ecclesia retraheretur: monstraret et ceteri exemplo huius castigarentur: hec Augu. Ex isto textu Augustini vt refert Franciscus de marronis accipiunt aliqui argumentum validum quod apostoli habuerunt aliquid temporalium in communi: quia predia dabātur ecclesie vel precia et apostoli tūc erant principales in ecclesia: vnde sic (inquit) formez rationē. Quandocunque aliquis est caput alicuius collegij impossibile est quin habeat bona illi⁹ collegij: eo modo quo collegium habet: sed Petrus fuit caput ecclesie. Ergo habuit talia bona eo modo quo ecclesia. Ista autem ratio Francisco non placet: nam dupliciter (inquit) peccat primo: quia concludit contra factorē suū quia si eo modo habet prelatus quo totum collegium: cum non totum collegium habeat prope eodem modo ille prelatus esset proprietarius. Quod autem totum collegium habeat proprie patet: quia bona vnius collegij nulli alteri cōmunicātur. Secundo (infit) peccat quia assumit vnum falsum: scilicet quod eo modo semper habet prelatus quo et vniuersitas sibi subiecta. Constat enim quod christ⁹ vere est caput ecclesie: et tamen non habet temporalia eo modo quo ecclesia: quia cuicunque

repugna: usus repugnat τ dominiũ qđ est propter usum: christo (inquit) repugnat/pro statu in quo nõ est usus talium rerũ. ergo τ tale dominiũ sicut isti argumẽtãtur. Propterea dicit frãcisc⁹ ad rationẽ φ quãcũq; aliquis habet principatuz in aliqua cõitate: illud quod est cõitatis per modum possidentis et habentis verum dominiũ. est capitis per modum dispensantis habentisq; officiũ: et isto modo habuerunt apostoli vt clare τ expresse scribitur. In actibus apostoloꝝ qđ distribuebant bona ecclesie et non in suum dominiũ vẽdicabant: hec franciscus de Maronis quẽ illuminatũ doctorem sui appellãt.

¶ Tractatus secundus libri secundi.

¶ De noĩe pauli cur is qui saulus dictus est nunc paulus dicatur. Caput primum.

Questio nobis prima de noĩe ipsi⁹ pauli videtur exurgere cur is qui saulus dictus est in actibus apostolorum nũc paulus dicatur. Inuenim⁹ in scripturis diuinis q̃busdã veteꝝ cõmutata vocabula vt ex abrã vocat⁹ sit abraã. Et saray sara τ ex Jacob israel i euãgeliis quoq; ex simone petr⁹ τ filij zebedei filij tonitrui sunt nũcupati: sed hec ex precepto dei legimus facta. Rusq; vero erga paulum inuenimus tale quid gestuz. De qua re quibusdã visum est (vt Origenes refert) φ pauli ꝓcõsulis quẽ apud Cyprũ christi fidei subiecerat: vocabulum sibi apostolus sũpserit. vt sicut reges solẽt deuictis (verbi gratia) partbis ꝑtbici: τ gothis gothici noĩari: ita et apostolus subiugato paulo paul⁹ fuerit appellatus. Quod ne nos quidẽ vicq;quaq; euacuandum putamus. Tamẽ quia nulla talis in scripturis diuinis consuetudo deprehenditur: magis ex his que in exemplo nostris sunt absolutionẽ queram⁹. Inuenim⁹ igitur in scripturis aliquantos binis alios etiã trinis vsos esse noĩbus. vt salomonẽ eũdemq; Idida dici Sedechiã eũdẽq; Ioachim Oziã eũdemq; azariam. Aliosq; plurimos in regũ vel iudicũ libris binis noĩbus inuenies vocitatos: sed nec euãgelia quidẽ hunc eundẽ tennerunt morẽ. Nã τ Matheus ipse refert de se cum transiret iesus inuenit quendã sedentem ad theloneũ noĩe Matheũ. Lucas vero de eodez dicit: q: cum transiret iesus quendã vidit publicanũ noĩe leui. τ dixit ei sequere me. Scđm ergo hãc ꝯsuetudinem videtur Origeni Paulus duplici vsus esse vocabulo: et donec quidem genti proprie ministrabat saulus esse vocatus: quod magis

appellationi primevernaculum videbatur. Paulum autem appellatum esse cum grecis et gentibus leges ac precepta conscribit. Nam et hoc ipsum qd scriptura dicit. Saulus aūt qui et Paul' euidenter nō ei tūc primum Pauli nomen ostendit impositum: sed veteris appellationis id fuisse designat. Diuus autem Ambrosius dicit q primo dictus est Saulus propter inquietudinem. Alij vero voluerunt quia hebreus erat: nomen hebreū habuisse Saulū: quia vero ciuis romanus etiam natus nomen romanū illi primo et hebreo satis vicinū habuisse Paulū: vt de Joanne/Marco euenit: immo de vtrisq in actis apostolorū legitur. Sunt eñi inquit Joannes et Saulus hebrea. Marcus vero et Paulus gētilicia: vt Marcus regulus marcus Antoni' Paulus Emilius/Paulus sergius. Sic eñi in actis habet Lucas assumpto inquit Joanne qui cognominatus est Marcus et rursum Saulus aūt qui et Paulus repletus spiritusancto. Igitur cū Paulus apl'm se cognosceret esse gentiū ad eam scribēs recte (inquiunt) nomen gentile preponit et Paulum se nominat qui etiā nominabatur Saulus paulum binomiū fuisse sensit Origenes. In sacris eñi eloquijs ille est adolescentulus iumentis excessu.

Ambros'

¶ Quod apostoli non sunt aspernati nuptias. Ca. ij.

ORigenes sane ille adamātius in epistolā ad romanos scribens libro primo: inter cetera etiam hec dicit. Liber vero est qui sine vxore per puritatē continentie venit ad christum. Qui tamen seruus christi efficitur: dum ex integro virtutibus seruit. Paulus ergo (sicut quidam tradunt) cū vxore vocatus est: de qua dicit ad philippenses scribens. Rogo te etiam germane compar adiuua illas que cum ipsa sunt. Ex consensu igitur liber est effect' seruū se noiat christi. Nec ille demens sane Alexandrinus et Eusebius refert libro tertio historie Ecclesiastice capite. xxiiij. Inter cetera inquit An et apostolos improbant: Petrus etenim/ac Philippus et vxores habuerunt et filias etiam viris nuptum dederunt. Sed et Paulum non tedet apostolum in quadā epistola sua mentionem vel salutationem facere comparis sue: quam se ideo negat circumducere: vt ad predicationem euangelij expeditior fiat verum quoniam clementis fecimus mentionem absurdum non erit aliam quoq eius memorabilem narrationem proferre: quam in septimo eiusdem operis libro ita inseruit. Aiunt inquit beatum Petrum cum vidisset vxorem suam duci ad passionem gauisum esse electionis gratia et reuersionis ad propriam domum et exclamasse post eam cum duceretur ad proprio nomine compellantem dixisse. O con

sunt memento domini talia erãt sanctorum coniugia tam pfecta fuit affectio beatorum: hec sunt argumenta aduersus eos qui Paulo adimebat matrimonium. Quod vero subiungit .j. ad Corinthios capitulo nono: dum inquit. Nonne habemus potestatem sororem vxorẽ circunducendi quemadmodum et reliqui apostoli et fratres domini et Cephas: Beatus Ignatius Petro et Paulo coetaneus Paulũ habuisse vxorem testatur et fidelem quidem / et ideo sororem. Sꝫ ob euangelium christi in opus euangelij separatam reliquit. De qua et super epistolam ad philadelphiẽses si indulserit deus: non nihil adhuc adijciemus. Alios apostolos et si non omnes (nam Joannes virgo permansit in euum) etiam diuino ignatio teste: et eos qui dicebantur fratres domini / Jacobum Joseph iustum Simonem Thadeũ habuisse vxores pariter et Petrum ex histotijs cõstat / q̃uis aliquibus sufficere videat presentis loci apostoli autoritas. Aliquibus tñ videtur Paulũ sine vxore fuisse. Nã vt Ambrosio placet. Apl'i omnes excepto Joan. et Paulo vxores habuerũt: qui eloquẽtes nõ erãt: qꝛ sine litteris: pleni tñ spũsancto gratiaꝫ maiorẽ habentes q̃ pphete. Hec Ambro. que autem fuerit verior opinio in Ambiguo est. Nũciã put viam nobis dominus aperire dignatur ad explanationẽ ipsius q̃to citius properemus. Tamẽ qꝛ nulla in scripturis sacris de hac materia deprehẽditur certitudo. Magis ex his que in exemplo nostris sunt absolutionem queramus. Inuenimus igitur in epistolis Pauli vt iam dictum superius est mentionẽ de vxore sepius fecisse: vt primi ad Corinthios cũ inquit. Nonne habemus potestatẽ vxorẽ circunducendi quẽadmodũ et reliqui apostoli: et fratres dñi et cephas. Tales inq̃ vxores habuerũt: igitur videtur et Paulum vxorẽ habuisse. Secundo ad philippenses ita scribit. Rogo te etiam germane compar adiuua illas que cum ipsa sunt. Scd'm ergo primaꝫ opinionem videtur Paulum cum vxore vocatum ad euãgelium: et hec opinio grauissimos habeat autores / Ignatium Clementem alexãdrinũ / Origenem et Eusebium / Cesariensem in traductione greca ad Philippenses capitulo quarto sic habetur. Enodiam rogo etiam Syntychem rogo: idẽ sentire in domino etiã rogo te ingenua cõiunx adiuua eas que certauerũt mecũ in euangelio cum Clemẽte et ceteris in vulgata vero edictione habet. Etiã rogo te et germane compar: adiuua illas que mecũ laborauerunt in euangelio. Dicimus ergo Paulũ forsitan cum vxore vocatum ad euãgelium: et tñ in virginitate permãsisse. Cũ eñi initiatur coniugium: tunc coniugij nomẽ asciscitur. Nõ eñi defloratio virginitatis facit cõiugiũ: sed passio ꝯiugalis. Deniqꝫ cũ iũgit puella ꝯiugiũ est: nõ cũ virili admixtiõe cognoscit. Quod autem fuit desponsatus cõnubio Paulus apud multos legitur: de eius virginitate

Diuus Ignatius in q̃rta suarũ epl'arum que est ad philadelphienses.

Diuus Ambro. par. ij. fol. xxv. g. a. in explanatiõe epl'e ij. ad Cori. cap. xj. a.

Polycrates ephesi episcopus

nō legitur. Philippum & Petrum filias habuisse legim⁹. Pauli vero nec filios nec filias legimus. Policrates victori episcopo vrbis Rome scribens et ipsius et philippi Apostoli ad filiarum eius pariter meminit dicens sicut iam superius inseruimus quod magna lumina in Asie ptibus dormierāt que resuscitabit dñs in nouissimo die aduentus sui cum venerit in gloria et requiret oēs sanctos suos. Dico autem de Philippo (inquit) qui fuit vnus ex apostolis qui dormiuit apud Jeropolim sed et due eius filie mihi virgines consenuere: & alia eius filia spiritusancto repleta permansit apud ephesum. sed et Gaius in dialogo suo quem cum proculo disputans scribit de filiabus philippi simul & obitu ipsius cōsonis vocibus memorat dicens: post hoc autē prophetisse quattuor fuerant Philippi filie: cuius sepulchrū est apud Jeropolim asie vrbem vna cū filiabus suis. De his autem et Lucas in actibus apostolorū meminit cū adhuc apud Cesaream degerent de paulo autem nusq̄ legimus filios vel filias genuisse et ideo putarūt quidam in virginitate pmansisse quāq̄ et legatur vxorem habuisse & q̄ ille maluerit aliquos de sua virginitate (si qua fit) q̄ de vxore dubitare. Docemur itaq̄ (inquit Ambrosi⁹) triplicem castitatis esse virtutem: vnā cōiugalē: aliam viduitatis: tertiā virginitatis. Non enim aliam sic predicamus vt excludamus alias. suis quibusq̄ professionibus ista conducūt. In hoc ecclesie opulēs disciplina q̄ quos preferat habet: quos reijciat nō habet: atq̄ vtinā habere nūq̄ possit ita igitur virginitatē predicamus vt viduitatē nō reijciamus ita viduitatem honoramus vt suus honor cōiugio reseruetur: nō nostra hoc precepta s̄ diuina testimonia docēt. Reminiscamur itaq̄ quemadmodū maria: queadmodū anna: queadmodū susanna laudētur. Et q̄m nō laudes eaꝝ tantūmodo predicande sunt: sed discipline etiam sunt sequende: q̄ reminiscamur vt vbi susanna: vbi anna: vbi maria sint reperte. & aduertam⁹ queadmodū singule aptis laudibus predicentur: et vbinā cōmorātur nupta in paradiso: vidua in templo: virgo in secreto: sed in illis tardior fructus in virgine matrior. Illas senect⁹ pbat: virginitas laus etatis est nec adiumēta querit annorū que omniū est fructus etatum. His igitur a nobis de apostolorum nuptijs et precipue Pauli prout potuimus et scripturis veterum cōgregatis disseruimus: neq̄ satis constare nobis potest: quenam illarum sit opinio preferenda.

¶ An fuerit verum quod dicitur de Joanne baptista ipse est helias. Cap. iij.

Quidā quidem opinant̄ ex eo q̄d dictū est. Ipse est Helias qui vēturus est aiam helie eandē fuisse quā Iohis. Quod eñ dixit (vt Origenes ait) ipse est helias nō ad aliud: sed ad aiam referendū putauerunt: ⁊ ex hoc pene solo sermone dogma introduxerunt trāsmutationē aiarum quasi etiā ipso hoc iesu cōfirmante. Sed oportuerat intueri: q2 si h̄ verū ēēt: in multis vtiq3 ꝓphetaꝝ vel euāgelioꝝ scriptis sil'e aliq̄d inueniri deberet. Tū deinde etiā ille s̄mo q̄ huic adiūgit̄ ostēdit secretiorē quendā ⁊ archanum sensum in his que dicta sunt requirēdū magis quod illi scd̄m littere solius intelligentiā susceperūt cū dicit. Qui habet aures audiendi audiat. Addēdum autē et illud est: q2 si ꝓ peccatis s̄m q̄ ipsi sentiūt trāsmutatio fiat aiarum ꝓpter que peccata helie aia trāsmutata ē in Iohē3 qui ab ipso angelo nasci ꝓnūciat̄ a quo ⁊ in hoc saluator noster. Quō ergo nō euidētissimum mādatū est hoc vt ille qui tam pfect' fuit: vt nec cōmunē quidē istā mortē gustaret/veniret ad transmutationē aie que s̄m illorum assertionē nō potest accidere nisi ex pctis. Denique quō hoc exponere q̄d dictū est ad Iohem Tu Helias es: et dicit non sum. Sed vt ostendat̄ cōuenire hoc etia3 illi verbo quod dicit dn̄s. Si vultis suscipere ipse est helias qui vēturus est: hoc quod dixit (inquit Origenes) helias ip̄e est: referēdū est ad spiritum ⁊ virtutē ipsi' Helie. Ioā. eñ ꝓcessit in spū ⁊ virtute helie cōuertere corda patrū ad filios. Sed dicit aliquis coꝝ: si nō helie fuit aia Iohis quare saluator heliā appellauit Ioan. Respōdit Origenes q̄ Gabriel in verbis que locutus est zacharie demōstrauit: q̄d helie translatū est in Ioan. Dicit eñ ita et ipse p̄cedet ante eu3 in spiritu ⁊ virtute helie cōuertere corda patrū ad filios: ⁊ incredulos ad sapientiā sanctoꝝ: et nō dicit ipse precedet ante eum in aia helie.

¶ An scriptura manifeste tradat aliud esse animam aliud autē esse spiritum. Caput.iiij.

Tria esse in homine designat Paulus ad Thessalonicēses scribēs cum dicit vt integrū corpus nr̄m ⁊ aia ⁊ spirit' in die dn̄i nr̄i iesu christi seruet̄. et Dauid dicit. Laudate spūs ⁊ aie iustoru3 dn̄m. Esaias aūt omissa parte infima duaꝝ meminit. Aia (iquit) mea desiderabit te in nocte: sed et spū meo in p̄cordijs meis de mane vigilabo ad te Augustinus de ecclesiasticis dogmatibus inquit. Non est tertius in substātia hominis spiritus sicut Didym' contendit: sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura. Anima vero vocatur q̄ ad viuificandum animet corpus. Tertium vero ab apostolo cu3 anima et corpore induci-

tur spiritum gratiam sci spiritus esse intelligim⁹: quā orat apostolus
vt integra pseueret in nobis ne nostro vicio / aut minuat̃ / aut fugetur
a nobis: q2 spūssanctus effugiet fictum. Quibus ex locis nō absurde
colligit triplicem hominis portionē. Corpus siue carnē infimam no
stri partem: cui per genitalem culpam legem inscripsit peccati: serpēs
ille veterator quaq3 ad turpia prouocamur: ac vici diabolo connecti-
mur. Spiritum qua diuine nature similitudinem exprimimur: in qua
conditor optim⁹ de sue mentis archetypo eternā illam honesti legem
insculpat digito: id ē spū suo. Hec deo cōglutinamur: vnūq3 eo effi-
cimur. Porro tertiā ⁊ inter ista mediam aiam ↄstituit: que sensiaz ac
motuum naturaliū sit capax. Ergo spūs nos deos reddit: caro peco
ra: aia cōstituit hoies / spiritus pios / caro impios / aia neutros. Spi
ritus querit celestia / caro dulcia / aia necessaria / spirit⁹ euehit in celuz
caro deprimit ad iferos / anime nihil imputat̃. Quicquid carnale est
turpe est: quicquid spiritale perfectum: q̇cquid aiale mediuz ⁊ indiffe
rens. Manifeste eni scriptura (inquit Orige.) cognoscit aliud esse
aiam: aliud autē esse spiritum: sicut testat̃ Paulus dicens. Deus aūt
sanctificet vos ad perfectum ⁊ integer spirit⁹ vester: ⁊ aia ⁊ corp⁹ cō-
seruetur in aduentu domini iesu christi. Et apō Danielē. Bñdicite
spiritus ⁊ aie sanctoruz dominum. Helias ergo Joānes non ꝓpter
animam est appellatus: sed (inquit) ꝓpter spiritum ⁊ virtutez q̄ non
Spūs pro- cōtristant virtutem scripture si primum fuit in helia spirit⁹ ⁊ postea in
phetarum. Joāne factus est: sicut apostolus ait. Spiritus ꝓphetarum ꝓphetis
subiect⁹ est: nō aie ꝓphetaꝝ ꝓphetis subiecte sunt. Adhuc ad confir-
mationē eorum q̄ angelus dixit. Et ipse p̄cedet in spiritu ⁊ virtute he
Heliseus lie: accipiam⁹ de quarto libro regnoꝝ: quod est tale. Et factū est cum
Helias trāsisset dixit Helias ad Heliseū. Pete quid faciā tibi priusq̄ tollar
Heliseus a te: et dixit Heliseus. Fiat spirit⁹ tuus duplex in me: ⁊ dixit Helias
Dure petisti: tñ si videris me ascēdētē a te: fiat tibi sic: si aūt nō: nō fiat:
volens scriptura ostendere: q2 factum sic Heliseo sicut ipse petierat:
sic addit ⁊ ascēdit helias in commotione quasi vsq3 in celum. ⁊ Heli-
seus intuebat̃: ⁊ ipse exclamauit, ⁊ dixit. Pater pater agitator israel et
nō vidit eū ampli⁹ q̄m ergo vidit: ꝓpterea requieuit spiritus nō aia
helie in heliseo. Item postq̄ percussit aquas iordanis helise⁹ ⁊ scisse
sunt inde ⁊ inde transiuit heliseus: ⁊ viderunt eum filij ꝓphetarū qui
erant in hierico ⁊ dixerunt. Requieuit spirit⁹ helie in heliseo: ⁊ vene-
Origenes runt obuiā ei: ⁊ adorauerunt eum in terra. Hoc dixim⁹ (Inquit Ori-
genes) vt intelligam⁹ Joannē dictum heliā non ꝓpter eandē aiam:
sed ꝓpter eundē spirituz sicut et discipuli intellexerunt christi: q̄m aūt
spūs helie in heliseo quidem tantū requieuit. Joānes autē p̄cessit añ
christum: non solum in spiritu: sed etiā in virtute helie. Ideo heliseus

quidem non est dictus helias. Joannes autē dic9 est ipse esse helias.
Beatus Ambrosi9 in libro de dignitate humane conditiōis ita inq̄t Ambrosi9
ad imaginē ergo suā cōditor fecit aiam hois que tota dr aia. Nō aūt
aliud significat hois quā aiam cum mētem dico: sed ꝓpter aliud aiam
⁊ ꝓpter aliud mentē. Nā totum ꝙ viuit hois aia est. Cū autē aia in
se agit se et ex se ⁊ per se sola mēs dici solet. Sensus vero ad sua mi-
nisteria implēs cōsuet9 aia dicit. Mēs ergo scire gignit: et amat sci-
re qd scit: ⁊ in epl'a. xxiij. ad horatianum de spū inq̄t. Nō tibi videt spi
ritus sctūs q̄ adiutor noster ē: sicut ille cui dicit. Adiutor me9 es tu: ne Ambrosi9
derelinquas me: neq3 despicias me de9 salutaris me9. Quis em̄ alius
spiri9 q̄ possit docere Paulum q̄d oraret. Docet autē spūs christi si-
cut ⁊ christ9 orare discipulos suos. Quis autē pōt christū docere: nisi j. Corinth.
spirit9 ei9 quē ipse misit vt doceret: ⁊ dirigeret nr̄as ofones. Oram9 xiiij. c.
em̄ spiritu oram9 ⁊ mēte: vt bene possit orare ꝑcedit spirit9: ⁊ deducit
eam in viā rectā: ne obrepāt carnalia: ne minora / ne etiā maiora / viri
bus vniculq3 dat manifestatio spirit9 ad vtilitatē. Hec ille. Damasce- Sacer Da-
nus vero mentē dixit esse in aia vt ps illi9 purissima: vnde (inq̄t) quē- mascenus
admodū oculus in corpore: sic mēs in aia. Nō tñ est pars cōponens in libr. ij. de
sicut oculus cōponit corp9: sed qr ꝑticularis est aie virt9 ⁊ potētia pe- ortodoxa fi
culiari addicta ꝋgatiōi. s. intellectiōi: sicut ocul9 visiōi in quo vtriusq3 de, cap. xij.
sit comparatio.

¶ De spiritu blasphemie q̄ non remittet hic: neq3 in futuro: ⁊ an sint aliqua facinora que non possunt gratie arcere domum. Cap. v.

SOlent nōnulli illud obijcere: qd scriptum apud Mat-
theum inuenit. Oē pcm̄ ⁊ blasphemia remittet hoib9:
spirit9 autē blasphemie non remittet. Et quicūq3 dixe-
rit verbum cōtra filiū hois remittet ei: qui autē dixerit cō
tra spm̄ sanctum nō remittet ei: neq3 in hoc seculo / neq3
in futuro. Joānes apostolus epl'a. j. cap. v. ait qui scit fratrē suum pec
care peccatum non ad mortem petat ⁊ dabitur ei vita peccanti non ad
mortem: ⁊ peccatum ad mortem non pro illo dico vt roget quis. Item
Paul9 doctor gentiū ad hebreos scribēs capite. vj. ita cecinit impos-
sibile em̄ est eos qui semel illuminati sunt: gustauerunt etiā donum ce
leste ⁊ ꝑticipes facti sūt spūssci. Gustauerūt nihilomin9 bonū dei ver
bū: virtutesq3 seculi venturi: et prolapsi sunt rursus reuocari ad penitē
tiam recrucifigentes in seipsis filium dei et exemplum ignominie fa Herma di-
dentes: Itē Herma discipulus Pauli apl'i: de quo apostolus ad ro scipul9 Pau
manos scribens meminit. Salutate phlegōta hermen ꝓbam hermā li apostoli.

et qui cum eis sunt fra tres in libro eius qui appellatur pastor qui au tore Hieronimo apud quosdam grecie ecclesias publice legit. Mā dato quarto ita scribit: Dico tibi quoniam post vocationem illā magnam et sanctam si quis tentatus fuerit a diabolo: et peccauerit vnam penitentiam habet. Si aūt subinde peccat et penitentiam agit nō proderit homini talia agenti: difficile enim viuet deo: et ego dixi. Domine reuixi vbi tam diligenter audiui hec mandata: scio eīm si postea nihil adiecero peccatis meis saluus ero. Hec Herma. Panphil' vero martir christian' in apologia pro origene illi' autoritate inquit. Cōsequens esse puto q: qui peccauerit in filium hominis venia dign' est pro eo q̄ is qui verbi vel rationis est particeps si designat rationabiliter viuere videtur in ignorantiam/vel stulticiam decidisse: et propter hoc veniam promereri. Qui autē iam dignus habit' est sancti spiritus participatione/et retro fuerit conuersus: hic reipsa et opere blasphemasse dicitur in spiritum sanctum. Hec sunt autoritates virorum illustrium quibus nonnulli affirmant peccatum in spiritum sanctū et blasphemie fore irremissibile. Quibus respōdet beatus Ambrosi'. Qō illud quod scriptuз apud Matheū reperitur de spū blasphemie intelligitur de hereticis et scismaticis qui ecclesiaз separant: quibus indulgētia negatur q̄diu tanti criminis merita non deposuerint. Scriptum enim est. Omne peccatū et blasphemia remittet hoībus: spirit' autem blasphemie non remittetur hoībus. Et quicunq; dixerit verbū contra filiū hoīs remittet ei: qui aūt dixerit cōtra spiritū sanctum/ nō remittet ei/neq; in hoc seculo/neq; in futuro. Quo exēplo oīs assertio illorum destruitur et absoluitur. Scriptum est eīm. Omne peccatum et blasphemia remittetur hoībus. Cur igitur nō remittunt. Cur ligant vincula que nō soluunt. Cur inquit nodos nectitis quos nō relaxatis. Remittite ceteris: agite de his quos pecātes in spiritum sanctum euangelica autoritate in perpetuum astringi putatis. Et tamen quos astringat' consideremus repetentes superiora lectionis ipsius vt euidentius cōprehendamus. Dicebant iudei hic nō eijcit demonia nisi in beelzebub principe demoniorum. Respondit Iesus. Omne regnum diuisum contra se destruetur et oīs ciuitas vel domus diuisa cōtra se non stabit. Si eīm sathanas sathanam eijcit aduersum se diuisus est: quō ergo stabit regnū ei'. Quod si ego in beelzebub eijcio demonia: filij vestri in quo eijciūt. De his vtiq; expressum videm' qui dominum Iesum in beelzebub eijcere demonia loquebant: quib' se respondit dñs: q̄ sathane hereditas in his esset qui sathane cōpararēt saluatorē omniū et in regno diaboli constituerat christi gratia. Et vt cognosceremus: q: de hac dixit blasphemia adiunxit progenies vipera rum: quō potestis bona loqui cuз sitis mali: hos ergo qui hec loquū

Hiero. Panphilus ex se cūdo peri archō origenis.

Ambro. iiij. lib. de penitētia, c. iiij.

tur: negat ad veniã ptinere. Deniq Petrus simoni qui magice artis cõsuetudine deprauatus putasset qđ gratiã christi per impositionem man⁹ atq infusionẽ spũsancti cõpararet pecunia ait. Non est tibi ps neq sors in hac fide: q2 cor tuũ nõ est rectũ apud deũ penitentiã itaq age ab hac nequitia tua: et precare dñm si forte remittat̃ tibi recordatio cordis tui: in obligatione eñi iniquitatis et amaritudine fellis video te esse. Uides q hunc magica blasphemantẽ in spũm sctm̃ apostolica autoritate cõdẽnet: et eo magis q2 purã conscientiã fidei nõ haberet et tñ nõ interdusit ei spem venie: quẽ inuitauit ad penitentiã. Respõsum lẽ igit̃ a dño blasphemie pharisẽorũ: et iõ his potestatis sue grãz negat: q̃ in remissionẽ peccatorũ est: q̃ celestẽ ei⁹ potestatẽ diabolico fulta suffragio vendicarent. Eos quoq asserit diabolico vti spiritu qui separarent ecclesiã dei et oim tẽporum hereticos et scismaticos cõprehenderet: quib⁹ indulgentiã negat: q omne peccatũ circa singulos est: hoc in vniuersos. Soli eñi sunt qui volunt soluere christi gratiã qui ecclesie mẽbra discerpũt: pp̃ter quã passus est dñs iesus spiritusq sanctus dat⁹ est nobis. Jdẽ quoq Ambro. in libro de vocatiõe oim gentiũ inquit. Sicut nulla sunt tam detestanda facinora: q̃ possint grẽ arcere domũ: ita nulla posse tã p̃clara opa existere: quib⁹ hoc qđ gratis tribuit̃ per retributiõis iudiciũ debeat̃: vilesceret eñi redẽptio sanguinis christi. Diu⁹ quoq pater Aug. longe aliter sentit de blasphemia in spũsanctũ: vnde in libro quẽ de eadẽ blasphemia in spiritũsanctum intitulauit (inquit) Nõnullis videt̃ eos tantũmodo peccare in spiritũsctm̃: qui lauacro regñationis abluti in ecclesia et accepto spũsctõ: velut tanto postea dona saluatoris ingrati mortifero aliquo peccato se immiserint: qualia sunt vel adulteria vel homicidia: vel ipa discessio siue omnimodo a nõie christiano siue a catholica ecclesia: sz iste sensus vnde p̃bari possit ignoro: cum et penitẽtie quorũcũq crimi num locus in ecctia nõ negetur. Lumẽ ergo (inquit) expositiõis a dño requiramus. Erigite ergo fratres: erigite ad me aures: ad dñm mentes. Dico caritati vestre forte in oib⁹ sanctis scripturis nulla maior questio / nulla difficilior inuenitur: vnde vt vobis aliq̃d de meipso (inquit) fatear semp in sermonib⁹ quos ad ppl̃m habui hui⁹ q̃stionis difficultatẽ molestiãq vitari: Pri⁹ q̃ vt aduertatis et intelligatis admoneo nõ dixisse dñm. Ois blasphemia in spm̃ non remittet̃: neq dixisse. Qui dixerat quodcũq verbũ cõtra spm̃sanctũ nõ remittet̃ ei: sed qui dixerit verbũ. Jllud eñi si dixisset: nihil nobis oĩno remaneret vnde disputare possem⁹. Necesse est igit̃ vt sit aliqua blasphemia et aliquod verbũ: qđ si dicat̃ cõtra spm̃sanctũ nullã vnq̃ veniã remissio nẽq mereat̃: q2 si oẽ acceperim⁹ q̃snã poterit saluari. Si aũt rursus nullũ putauerim⁹: cõtradicim⁹ saluatori. Quisnã sit aũt iste blasphe

Act. viij.

Ambro. li. de vocatiõe oim gentiũ cap. v.

Augustin⁹

mūdi modus vel potius immoderatio q̄ nā fit ista blasphemia. τ qđ sit verbum cōtra spiritūsanctū vestrā expectationē nō vlterius differam⁹. Dico ergo ꝙ ipsa impenitētia est spūs blasphemie q̄ nō remittet̄ neq̄ in hoc seculo neq̄ in futuro: hec oīno impenitētia nō habet remissionē neq̄ in hoc seculo neq̄ in futuro: qꝛ penitētia īpetrat remissionē in hoc seculo q̄ valeat in futuro. Sȝ ista impenitētia vel coꝛ impenitēs: ꝙdiu quisq̄ in hac carne viuit nō pōt iudicari. De nullo em̄ desperādū est ꝙdiu patiētia dei ad penitētiā adducit: nec de hac vita rapit impiū: q̄ nō moꝛtē vult impij tm̄ vt reuertat̄ τ viuat. Quisquis igitur re⁹ fuerit impenitētie ꝯtra spiritū ī quo vnitas τ societas ꝯmunionis congregat̄ ecclesie: nūꝙ̄ illi remittet̄: qꝛ hoc sibi clausit vbi remittit̄: τ merito dānabit̄ cū spū q̄ in seipsuȝ diuisus est: diuisus τ ipe cōtra spiritūsanctū q̄ in se ipm̄ diuisus nō est. vñ cū dr̄ oīs q̄ dicit verbū in filiū hoīs remittet̄ illi: ei aūt q̄ in spiritūsanctū blasphemauerit nō remittet̄ illi scȝ blasphemia coꝛdis impenitētis qua resistit̄ remissioni peccatoꝝ q̄ fit ī eccl'ia p̄ spiritū sanctū. Quā blasphemiā nō habuit petr⁹ quē moꝛ penituit qn̄ amare fleuit: victoq̄ spiritu q̄ in se ipsum diuisus est τ q̄ cū verādū popoſcerat: cōtra quē ꝓ illo dn̄s rogauit ne deficeret fides eius. In hac vero lectione s̄m Matheū multo manifesti⁹ aperuit dn̄s quid hic vellet intelligi: idest ꝙ ipe dicat verbū cōtra spiritū sanctū q̄ vnitati eccl'ie coꝛde impenitēti resistit: vbi in spū sancto fit remissio peccatoꝝ ipius aūt spūs blasphemia illa que fit in coꝛde impenitēti huic tanto dei dono vsq̄ in finē vite istius resistat̄ nō remittet̄. Dicitur em̄ verbū ꝯtra spiritū sanctū cū ex dispersione ad ꝯgregationē nūꝙ̄ venitur: q̄ ad remittēda peccata accepit spiritūsanctū. Vnū ergo suffugiū ē ne fit irremissibilis blasphemia coꝛ impenitēs caueatur nec aliter penitētia pꝛodesse credat̄ nisi vt teneatur ecclesia vbi remissio peccatoꝝ datur: τ societas spūs in pacis vinculo custodit̄: hec sūt q̄ d̄ spiritu blasphemie Augustin⁹ sentit. Ad auctoꝛitatē ap̄li ad hebꝛeos. vj. cū dr̄ impossibile est eos q̄ semel illuminati sunt τ respondeo ꝙ nō dr̄ simpliciter. Impossibile renouari ad penitētiā sȝ impossibile renouari ad penitētiā recrucifigētes in se ipsis filiū dei τ exēpliū ignominie facētes quod facerent certe qui post baptismalē illuminationē: lapsi p̄ iteratū baptisma lapsuȝ penitētes se renouari putarēt quēadmodū iudei q̄ post ꝑpetrata delicta iteruȝ fundamēta fidei/penitētie/baptismatis/impositiōis manuū τ reliquoꝝ: ac si nūꝙ̄ pꝛi⁹ baptismati fuissent τ de nouo venissent ad fidei τ chꝛisti cognitionē cū id facere nō debuissent. Nā p̄ baptisma ꝯmoriimur ꝯsepelimur τ resurgimus chꝛisto: qđ nō nisi semel accidere potest nā semel moꝛtu⁹ semel sepult⁹ semelq̄ resurrexit dn̄s. Sȝ age si post baptismū est lapsus penitentie locus: q̄s nā ille est si non sit per

ablutionis lauacrum. Est proculdubio penitentie locus. Nam si non esset:non tradidisset apostolus incestuosum fornicarium satha=ne in interitum carnis vt spiritus eius saluus fieret in die domini si non esset non diceret spiritussanctus id quod ad Ephesios audiui=mus surge qui dormis et exurge a mortuis: et illuminabit te christus: quid enim hoc aliud est: quam et operibus mortuis vocare ad peniten=tiam. Quid nam aliud vult Paulus cum scribit ad Timotheum: vt cum mansuetudine corripiat eos qui resistunt ne forte det eis deus peniten=tiam ad cognitionem veritatis et resipiscant a laqueo diaboli. Ecce quo=modo fidelibus:post lapsum relinquatur indubitanter penitentie locus sed dices Cum non per lauacrum nam id vt dictum est impossibile: et tentare probanum) quod nam faciendo proculdubio adeundo cum fiducia ad thronum gratie vt mise=ricordiam accipiamus et gratiam inueniamus:in auxilio oportuno in apoca=lipsi omnes ferme angeli septem ecclesiarum qui erant illorum ecclesiarum episcopi et pastores quia haberent aliquid operis mortui admonentur peniten=tiam agere. Quapropter inquit aquila secretorum celestium Johan=nes. si confiteamur peccata nostra fidelis est et iustus vt remittat no=bis peccata nostra et emundet nos ab omni iniquitate Ve his qui post tantam gratiam dei in lauacro infusionem post multiplicium lapsuum diuisionem semper in mala reuoluuntur opera nihil boni vnquam operantes quasi sterilis ager aut solum noxias proferens herbas. hi ostendunt se maledictionis esse filios et iusticie dei reseruatos in gehennalis ignis eternum supplicium. Quamobrem subdit Paulus dicens. Terra enim sepe super venientem bibens hymbrem et proferens herbam eis propter quos colitur idoneam accipit be=nedictionem a deo: que autem profert spinas et tribulos reproba est et maledi=ctioni proxima cuius finis in combustione est. Ad auctoritatem herme respondeo quod ipsa difficultatem dixit non impossibilitatem cum ait Difficile enim viuet deo. Johannes enim ait si quis peccauerit aduo=catum habemus apud patrem iesum christum iustum et ipse est pro=piciatio pro peccatis non pro nostris autem tantum sed etiam pro totius mundi. Et ideo (inquit Ambrosius) reuertimini ad ecclesiam si qui vos separatis impie. Omnibus enim conuersis pollicetur:ve=niam quia scriptum est omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit denique etiam iudeorum populus qui dicebat de domino iesu de=monium habet qui dicebat in beelzebub eiicit demonia qui crucifixit dominum iesum Petri predicatione vocatur ad baptismum vt scele=ris tanti merita deponat Arbitror enim quod etiam iudas potuisset tan=ta dei miseratione non excludi a venia si per penitentiam non apud iu=deos: sed apud christum egisset:sed audiant qui agunt penitentiam: quomodo agere debeant quo studio quo affectu:qua mentis intentione: quam intimorum concussione viscerum qua cordis conuersione vide inquit domine quoniam tri

Ambrosius libro secun=do de peni=tentia Capi. iiij.v.x.vi.

bulor. venter me⁹ turbatus est a fletu meo: cõuersum est cor meũ i me⁹
Tre. ij. C. Cognouisti intentionẽ animi: fidẽ mentis cognosce et habitũ corpo
ris sederũt inq̃t in terra: tacuerũt seniores filie syon et imposuerunt
terrã sup caput suũ p̃cinxerũt se cilitio deduxerũt in terrã p̃incipes:
virgines hierusalẽ in lachrymis defecerunt: oculi mei caligauerunt.
Jone. iij. D Turbatus est vẽter me⁹: effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit ni
niue populus: et demũ datũ excidiũ ciuitatis euasit. Tãta est enĩ pe
Luce. xxiij. D. nitẽtie medicina. vt mutare videat̃ de⁹ sentẽtiã suã. In te est igit̃ vt eua
das: vult se rogari dñs vult de se sperari vult sibi supplicari homo est
ij. Reg. xx iiij. B. et vis rogari vt ignoscas et putas deũ tibi nõ rogãti ignoscere. Ipse
dñs hierusalẽ fleuit: vt q̃r ipsam flere nolebat dñi lachrymis ad ve
niã p̃tineret ip̃e nos flere vult vt euadere possimus: sicut habes scri
ptũ i euãgelio filie hierusalẽ nolite me flere: s; vos ip̃as flete. Fleuit
Dauid et meruit vt mortẽ p̃p̃li pereũtis diuina remoueret misericor
dia quãdo trib⁹ sibi p̃positis optionib⁹ eã tñ in qua maiorẽ dñi mise
Ezec. ij. D. rationẽ experiret̃ elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere cũ deus
prophetas iusserit flere p̃ populis. Deniq; et ezechiel iussus est flere
hierusalẽ et accepit librũ in cuius capite scripta erãt lamẽtatio et me
Eccle. vij. los et ve: duo tristia: et vnũ delectabile: quoniã ille salu⁹ erit ĩ futurũ:
Luce. vj. D. q̃ in hoc seculo plus fleuerit. Cor enĩ sapientiũ in domo luct⁹: et cor
stultoꝝ in domo epularũ. Et ipse dñs ait beati qui nũc fletis: quia
ridebitis.

Quare in Luca pater Joseph Heli scri
bitur et in Matheo Jacob. Cap. vj.

Qoniã de gñationibus christi varie nobis Matheus
et Lucas euãgeliste tradiderũt et p̃traria sibi aquã plu
rimis dicere putãtur. In hoc etiã nõnulli fideliũ verita
tis ignorãtia cõuicta quedã p̃ suis q̃sq; opinationibus
cõnatur adhibere: etiã de hoc historia in mediũ p̃fera
mus. Affricanus scribẽs ad aristidẽ quedã de euãgelioꝝ cõsonãtia:
et de genealogijs q̃ a Matheo et Luca diuerse referũtur ceteroꝝ q̃
dẽ opiniões procul a veritate dei errãtes coarguit. Ipse autẽ histo
riã quã cõpererat in his ipsis p̃tulit verbis. Apud gẽtẽ inquit israel
gñationũ noia nũc s̃m nature nũc etiã s̃m legis ordinem numerãtur
nature quidem successiones habentur que ex seminis vel sanguinis
veritate descendunt legis autem quis filius alio generante substitui
tur: sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum ergo huiuscemo
di apud eos generationum ordines seruarentur vt quidem ex ipso

germine quidē et substitutione ab aliis generati aliis filii legis bñficio deputarentur a singulis euāgelistarū vtriusq3modi cōmemorata successio est. idest vt alter eorū eū q̄ genuisset: alter vero eū q̄ quasi genuisse videref exponeret. Et ita fit vt neutrū euāgeliū mētiaf dū aliud nature ordine3: aliud vero legis exequeref. Ex diuerso em̄ patrū gñe efficiunf Jacob ⁊ Heli vterini fratres quoȝ alter. i. Jacob fratris heli sine liberis defuncti vxorē ex mādato legis accipiēs genuit Joseph natura q̄dē germinis suū filiū: ppt qd̄ ⁊ scribif Jacob aūt genuit Joseph: s̄m vo legis p̄ceptū Heli efficif fili⁹ cui⁹ Jacob q3 frater erat vxorē ad suscipiēdū fratris semē acceperat. Et per hoc Affrican⁹ inq̄t rara inuenif atq3 integra gñatio ⁊ ea quā Matheus enumerat dicēs. Jacob aūt genuit Joseph: ⁊ ea quā Lucas cpetēti obseruatōe designat dicēs q̄ putabaf esse fili⁹ Joseph. q̄ fuit Jacob. Qui ⁊ ipē subsonāte eadē distinctiōe Heli esse filius putabaf q̄ fuerat melchi: q3 legalē hāc successionē q̄ velut adoptione quadam erga defunctos constat magis q̄p germinis veritatē cōpetenti satis designauit iudicio obseruans euāgelista: ne oīno in huiuscemodi successionibus genuisse aliquē noīaret per qd̄ digna distinctione nō descendens sed ascendens vsq3 ad adā: et ad ipsum vsq3 peruenit domnū. De hac autē opinione ampliora videbis apud Eusebiū libro primo historie ecclesiastice cap. vi. si per odiū l3. Beat⁹ quoq3 Augustinus de genealogia Joseph aliter sentit i lib. questionū veteris ⁊ noui testamēti questione. lvj. ita infit. Nō est ambigēdū patre3 Joseph Jacob fuisse: ordo em̄ a dauid p Salamonē tramitē suū tenēs recto cursu peruenit ad Jacob. cuius filius est Joseph. Heli autē filius Mathat: a dauid per Nathā filiū eiusdē dauid ordinē tenet vsq3 ad tēp⁹ quo saluator aduenit vnde singuli euāgeliste a dauid singuloȝ fratrū generationū ordines psecuti quasi furtim fugam fecerūt: vt Matheus a dauid per salomonē descenderet ad Joseph. Lucas vero ob Heli qui tempore fuit saluatoris ascendit per traducē Nathā filii dauid ⁊ vtriusq3. i. Heli ⁊ Joseph iungit tribum ostendēs vnius generis esse vtrūq3 vt cū Heli sociat Joseph non discrepare eos in generatione sed fratres ostendat. Ac per hoc non solum ipsius Joseph filiū esse saluatorē sed et Heli ipsa enim ratione q̄p ipsius Joseph filius dicitur saluator ipsa est et Heli: filius ⁊ ceteroȝ m oīm qui de eadē tribu sunt: hinc est q̄p dicit apostolus. Quoȝ patres et ex quib⁹ christus scd̄m carnem. Diuino etenim nutu permotus Lucas. est vt ab heli per traducem Nathan ascenderet ad dauid: ⁊ per tharē patrem eius ascenderet Sem filiū Noe ⁊ adhuc super diluuiū peruenire et ad Seth filiū Ade qui reddit⁹ erat pro A bel et eodem ratione faceret filium Ade saluatorem qua dicebat filius esse Joseph

Eusebius

Augustin⁹.

et Heli sup aūt adā trāscēdēs assignaret ante oēm carnē christū filiū dei esse illō qō q̄busdā videt̄: q2 Heli acceperat vxorē Jacob quō lex mādauit vt si q̄s mortu⁹ fuisset sine filijs acciperet frater aut ꝓpinqu⁹ vxorē ei⁹: ꝛ resuscitaret semē fris sui. Et ita factuʒ vt Heli generaret Joseph Jacob cui⁹ vxorē acceperat: ꝛ ꝑ hoc iūgi gñationē vt nō im merito Joseph patrē habere Heli dicat̄. hoc inquit Augustin⁹. nec

Augustin⁹ probabile est nec ad vllā rē ꝓficit illō aūt qō supradictū est ꝛ ꝑ generationē iūgit duos fratres filios vni⁹ ꝛ christum ostēdit filiū dei esse ante oēm gñationē Euāgelista eñ cum referret dicēs. Et ipē iesus erat incipiēs fere annoꝝ tringita filius sicut putabat̄ Joseph q̄ fuit Heli. i. iesus filius estimabat̄ Joseph. Et nō solū Joseph erat fili⁹ sʒ et Heli nō q2 Joseph filiū dicit Heli: sʒ eodē genere quo Joseph vocabat̄ fili⁹ esse iesus: ita erat etiā fili⁹ Heli ꝓpter qō fratrum filij erāt Joseph ꝛ Heli. i. Salomonis ꝛ Nathan filioꝝ Dauid vt per Dauid ascēdēs ad Abrahā ꝛ Noe ꝛ Seth ꝛ ad ipm̄ Adam vt sup Adā doceat esse christū filiū dei cū eñ dicit. Qui fuit fili⁹ Seth qui fuit filius Ade q̄ fuit fili⁹ dei: christū vtiq3 ita dicit Ade filiū sicut dicebat̄ fili⁹ Joseph hec Augustinus. Nō eedē psone sunt (inquit Ori-

Origenes. genes) in gñatiōe saluatoris quādo descēdere dicit̄ ꝛ quādo cōscendere. Qui eñ inquit fecit eū celis tibi descēdētē: mulieres nō quasi libet. Sed peccatrices: et quas scriptura repħēderat: introducit: q̄ vero baptisatū narrat: nulli⁹ facit mulieris mētionē. i Matheo ergo iā q̄t noīat̄ Thamar: q̄ cū socero fraude cōcubuit: ꝛ Ruth moabitā nec de genere israel: et Raab q̄ vnde sūpta sit scire nequeo: et cōiūx Urie q̄ violauit mariti thoꝝ. Q2 eñ dñs nr̄ atq3 saluator ad hoc venerat vt hominū peccata susciperet et eū q̄ nō fecerat peccatū ꝓ nobis mortuus est: ꝓpterea descēdēs inquit Origenes in mūdū assumpsit pec

Origenes. catoꝝ hoīm vitiosoꝝq3 psonā: et nasci voluit de stirpe Salomonis cuius peccata cōscripta: et Roboā cuius delicta ferunt̄: et de ceteris ei⁹ q̄b⁹ multi fecerūt malū in ɔspectu dei. Quādo vō lauacro cōscendit: ꝛ scōs Ordo esse describit̄ nō ꝑ Salomonē sʒ ꝑ Nathā nascitur qui eius arguit patrē sup Urie morte ortuq3 Salomonis. Sed in Matheo semꝑ gñationis nomē adiūgit̄ in Luca vō penit⁹ siletur In Matheo nō est scriptū incipiebat. in Luca vō q2 de baptismate cōscēdit⁹ erat incipiebat legit̄ scriptura referēte. Et ipē erat icipiēs. Quādo eñ baptizatus est: mysteriū scōe generationis assumpsit vt tu quoq3 priorē natiuitatē destruas: et in scōa regeneratiōe nascaris: et tunc dicit̄ incepisse. Et quomō populus iudeoꝝ quādo erat i egypto nō habebat initiū mēsiū: quādo vero regressus est in egypto tūc dicitur ad eū: mensis iste initiū mēsiū primus erit vobis de mensib⁹ anni sic q̄ nec dū ē baptizat⁹: nec cepisse narrat̄ hec Origenes. Dicet

forsitan aliquis quid est quod probet mariã matrem domini ex tribu et semine esse Dauid: cũ nõ ipsius genealogia: sed Joseph a Matheo et Luca describatur respondeo: et idonei testis proferamus sermonem. Dicit enim angelus ad mariam inter cetera. Et dabit illi dominus deus sedẽ Dauid patris sui ⁊ regnabit in domo Jacob in eternum et regni eius nõ erit finis. Quomodo diceretur ab idoneo teste pater eius Dauid: si non esset maria ex semine Dauid.

¶ An sexta hora crucifixus est dominꝰ: vt in Mattheo et Luca et Joanne legitur: an vero tertia vt dicit Marcus. Cap. vij.

SI vno ore et ratione euãgeliste locuti sunt: quõ factum est vt tribus ducentibꝰ. i. Mattheo Luca ⁊ Joanne: qꝛ sexta hora crucifixus est dñs: Marcus e diuerso tertia hora crucifixum dicat saluatorẽ: respondet Aug. ꝙ obscuris vera inuoluere nõ est bonum. Nam tres euãgeliste vnum sensum habuerunt. Marcus autem rem que ab illis p̃termissa fuerat voluit intimare sciens necessariam. Nec enim falli posset qui autorum exempla secutus ea que scripsit magna deuotione et industria didicit/ et nec sine sancto spiritu fecit. Quid ergo ex hoc ostendere voluit debet absolui. Contuendum itaqꝫ est: qꝛ non a pilato sed a iudeis saluator crucifixus est. Quantum enĩ ad leges romanas ipse tinuit/ innocentem pronunciauit saluatorem. Ait enĩ pilatus iudeis Ego nullam inuenio causam in eo. Et dicentibus illis. Crucifige eũ respondit. Quid enĩ mali fecit? Deniqꝫ persistens et volens educere eum de manibus eorum calumniam passus est dicentibꝰ eis. Si hũc dimittis non es amicus Cesaris: omnis em̃ qui se regẽ facit contradicit Cesari. Sic factum est vt traderet eum iudicio illorum: sententiam ergo non dedit Pilatus sed iudei. Deniqꝫ premoniti sunt inquit a principibus sacerdotum vt dicerent. Crucifigatur. Hanc sentẽtiam tertia hora datam vult intelligi in qua assiduis vocibus perdurantes cum interuallo horarũ fere trium quibus itũ ⁊ reditum est ab herode crucifixerunt saluatorẽ. Ois enĩ qui addicit̃ morte et eo iam mortuus cõputatur quo sentẽtiã excepit. Manifestauit igit̃ Marcus: qꝛ non in iudicis sententia saluator crucifixus est. Difficile enim est innocentẽ ꝓbare eũ: qui sententia iudicis punit̃. Discordare ergo se passus ẽ in verbo: vt doceret tertia hora ceptũ esse qđ sexta hora impletum est: nõ legimꝰ sed ꝑsistente maliuolentia iudeorum.

Augustinꝰ.

¶ An demones cognouerint christum. Cap. viij.

Marci.i.d. i.Corin. ij.b. Si forsitan aliquis querat quō Marc⁹ euangelista de-
monia cognouisse ait ꝛ ꝓfessa esse iesum: ecōtra autem
apl'us principes et potestates hui⁹ seculi neget cogno-
uisse diuinitatem dn̄i iesu. Dicit em̄ inter cetera Mar-
cus. Sciebant em̄ ipsum esse. Apl's vero quē nemo in-
quit principū hui⁹ seculi cognouit: si em̄ cognouissent nūq̄ dn̄m ma-
iestatis crucifixissent: si demonia sciebāt: quō principes ignorabant.
Quibusdā (inquit Aug.) videt̄ principes hui⁹ seculi maiores iudeo-
Aug. in li. i. ve. et no. testamē. q. lxv. rum significasse quasi iuxta qd̄ Petr⁹ apl's dicit. Scitis em̄ (inquit)
fratres: q̄ per ignorantiā gessistis hoc malū sicut et principes vestri.
Ergo iudeorū erant principes non tn̄ hui⁹ seculi principes erāt. Un-
Actz .iij. c. de ait. Uri non seculi: quippe cū dixerint regez se habere Cesarē sub
cuius fuerāt redacti potestate. Sūt aūt isti hi principes q̄s alio loco
Ephe. vj. b significauit apostolus dicēs. Nō est nobis colluctatio aduersus car-
nem et sanguinē: sed aduersus principes et potestates huius mundi
aduersum tenebrarū harū rectores. Recte ergo querit̄. Si em̄ isti nō
cognouerūt iesum: quō poterat fieri vt demonia agnoscerent eū. Sz
aliud est qd̄ cognouisse in christo demones dicit: ꝛ aliud qd̄ huius se
culi principes negat cognouisse. Nā demonia sciebāt ipsuz quidem
qui per legē fuerat ꝓmissus. Omnia em̄ signa videbāt in eo que dixe-
rant futura esse ꝓphete: vt q̄ ex semine Dauid de virgine vētur⁹ esset
redemptor israel: misteriū aūt diuinitatis ei⁹ ignorabāt sicut et prin-
cipes eorū. Deniq̄z querit q̄uis captiose diabolus a saluatore dicēs.
Si tu es filius dei ꝛc. videns em̄ aliq̄ diuinā virtutē: aliquando ho-
minis infirmitatē ambigens quid verū esset: torquebat̄. Concordant
ergo scripture scd̄m ea que reuelata sunt: impossibile est enim discor-
dare vnius spiritus viros.

An aliquis viderit deum. Cap. ix.

Genesis xxxij. b. Quid est quod Jacob appellatus est hō videns deum ꝛ
Moses vidit deū facie ad faciez: necnon ꝛ Esaias vidi
Esaie. vj. (ait) deum sabaoth oculis meis. Contra aūt Joānes
Joan. i. b. euāgelista: nemo vidit deū vnq̄: h̄ q̄tū videt̄ (inquit Au-
Augustin⁹ gu.) cōtrarium est: q̄tuz ad fidē vero pertinet deū oīno
nemo vidit vnq̄: neq̄z patrē neq̄z filiū. Qd̄ em̄ visus dicit̄ ad intelligē-
tiam refert̄. Uisus est em̄ velut in imagine veluti nos cum imperato-
res nesciamus / videmus eos in figura non in veritate: ita et deus vi-
sus est vt intelligeret̄ de⁹ esse qui apparebat per rationē nō per sub-
stantiā: q̄ in natura sua de⁹ videri nō pōt. Et vterius ꝓposite q̄stio-
nis secreta pandam sensum euāgeliste explicare nitamur. Joannes

gnoscat: et in somnio loquar illi: nõ ita quõ famul' me' moses in tota domo mea fidelis est: os ad os loquar ad illũ i spẽ ꝛ nõ ꝑ enigmata: ꝛ claritatẽ dñi vidit neq3 enĩ hoc ẜm substantiã corporis q̃ carnis sensibus presentat intelligẽdũ est. Nã vtiq3 sic loquebat ad mosez facie ad faciẽ ꝯtra in ꝯtra. Qñ th̃ dixit ei ostẽde mihi temetipm: ꝛ nunc etiã ad ipsos quos obiurgabat: ꝛ q̃bus mosi meritũ ita ꝑferebat sic loquebat ꝑ creaturã corporalẽ ꝑsentatã sensib' carnis illo ergo mõ in illa spẽ qua deus est lõge ineffabiliter secretius ꝛ ꝑsentius loq̃tur locutione ineffabili vbi eũ nemo vidẽs viuet vita ista qua mortaliter viuit in istis sensibus corporis. Sed nisi abhac vita quisq3 quodam modo moriat siue oino exiens de corpore siue ita aduersus ꝛ alienatus a carnalibus sensibus vt merito nesciat sicut Apostol' ait vtrũ in corpore an extra corp' sit cũ in illã rapitur ꝛ subuehit visionez. Quapropter si hoc tertiũ visionis genus qd̃ superi' est: nõ solũ oi corporali quo per corporis sensus corpora sentiũtur verũetiã oi illo spiritali quo similitudines corporũ spũ ꝛ nõ mẽte cernũtur tertiũ celũ appellauit apostolus: i hoc videtur claritas dei cui vidẽte corda mũdantur vñ dictũ est beati mũdo corde q2 ipsi deũ videbunt nõ ꝑ aliquam corporaliter vel ꝓũaliter figuratã significationẽ tãq̃ ꝑ speculũ i enigmate sed facie ad faciẽ qd̃ de mose dictũ est os ad os ꝑ speciẽ sc3 q̃ est de' q̃cq̃d est quãtuluncũq3 eũ mẽs que nũ est qd̃ ipse est etiã ab oi corpore et ab oi terrena labe mũdana ꝛ similitudine corporis aliénata ꝛ abrepta capere põt a quo peregrinamur mortali ꝛ corruptibili onere grauati quã diu ꝑ fidẽ ambulamus nõ ꝑ speciẽ ꝛ cum hic iuste viuimus. Cur aũt nõ credamus q̃ tãto apostolo doctori gẽtium rapto vsq3 ad istã excellẽtissimã visionẽ voluerit deus monstrare vitã in qua post hanc vitã vivẽdum est in eternũ. Ego aũt visor vel visionũ ꝑter ista tria (iquit) genera aut corpore aut spiritu aut mẽte vsq3 adhuc vel nosse vel docere nõ possunt s3 quot ꝛ quãte singulor genera sint differentie vt in vno quoq3 aliud alio gradatiz superferatur ignorare me fateor. Deniq3 q̃uis abrepto apostolo a carnis sensib' in tertium celũ ꝛ paradisum: hoc ipsum certe defuit ad plenam perfectãq3 cognitionem reruz que angelis inest q̃ siue in corpe siue extra corpus esset nesciebat hoc vtiq3 non deerit cum receptis corporibus in resurrectione mortuorum corruptibile hoc induetur incorruptione: ꝛ mortale hoc induetur immortalitate. Oia enĩ euidẽtia erũt sine vlla falsitate sine vlla ignorãtia suis ordinib' distributa ꝛ corporalia spiritalia ꝛ intellectualia i natura itegra ꝛ beatitudie ꝑfecta patz igit manifeste q̃ ipse Augustinus ponit illam noticiam Pauli fuisse intuitiuam et beatificam quia non ponit eam distare ab illa angelorum aut sanctorum nisi per hoc q̃ nesciebat an esset in corpore siue

Apostolus

et qui cum eis sunt fratres in libro eius qui appellatur pastor qui au
tore Hieronimo apud quosdam grecie ecclesias publice legit. Mā
dato quarto ita scribit: Dico tibi quoniam post vocationem illā ma-
gnam et sanctam si quis tentatus fuerit a diabolo: et peccauerit vnam
penitentiam habet. Si aūt subinde peccat et penitentiam agit nō p-
derit homini talia agenti: difficile enim viuet deo: et ego dixi. Domi-
ne reuixi vbi tam diligenter audiui hec mandata: scio em̄ si postea ni-
hil adiecero peccatis meis saluus ero. Hec Herma. Panphilꝰ vero
martir christianꝰ in apologia pro origene illiꝰ autoritate inquit. Cō-
sequens esse puto qꝫ qui peccauerit in filium hominis venia dignꝰ est
pro eo ꝙ is qui verbi vel rationis est particeps si designat rationabi
liter viuere videtur in ignorantiam / vel stulticiam decidisse: et ꝓpter
hoc veniam ꝓmereri. Qui autē iam dignius habitꝰ est sancti spiritus
participatione / et retro fuerit conuersus: hic reipsa et opere blasphe-
masse dicitur in spiritum sanctum. Hec sunt autoritates virorum illu-
strium quibus nonnulli affirmant peccatum in spiritum sanctū et blas
phemie fore irremissibile. Quibus respōdet beatus Ambrosiꝰ. Qō
illud quod scriptū apud Mattheū reperitur de spū blasphemie in-
telligitur de hereticis et scismaticis qui ecclesiā separant: quibus in-
dulgētia negatur ꝙdiu tanti criminis merita non deposuerint. Scri
ptum enim est. Omne peccatū et blasphemia remitteť hoībus: spiritꝰ
autem blasphemie non remittetur hoībus. Et quicunqꝫ dixerit verbū
contra filiū hoīs remitteť ei: qui aūt dixerit cōtra spiritūsanctum / nō
remitteť ei / neqꝫ in hoc seculo / neqꝫ in futuro. Quo exēplo oīs asser-
tio illorum destruitur et absoluitur. Scriptum est em̄. Omne pecca-
tum et blasphemia remittetur hoībus. Cur igitur nō remittunt. Cur
ligant vincula que nō soluunt. Cur inquit nodos nectitis quos nō re
laxatis. Remittite ceteris: agite de his quos pecātes in spiritum san-
ctum euangelica autoritate in perpetuum astringi putatis. Et tamen
quos astringat consideremus repetentes superiora lectionis ipsius
vt euidentius cōprehendamus. Dicebant iudei hic nō eijcit demonia
nisi in beelzebub principe demoniorum. Respondit iesus. Omne re-
gnum diuisum contra se destruetur et oīs ciuitas vel domus diuisa
cōtra se non stabit. Si em̄ sathanas sathanam eijcit aduersum se di-
uisus est: quō ergo stabit regnū eiꝰ. Quod si ego in beelzebub eijcio
demonia: filij vestri in quo eijciūt. De his vtiqꝫ expressum videmꝰ qui
dominum iesum in beelzebub eijcere demonia loquebant: quibꝰ se re
spondit dn̄s: ꝙ sathane hereditas in his esset qui sathane cōpararēt
saluatorē omniū et in regno diaboli constituerat christi gratia. Et vt
cognosceremꝰ: qꝫ de hac dixit blasphemia adiunxit progenies vipera
rum: quō potestis bona loqui cū sitis mali: hos ergo qui hec loquū

Btūs Pāphilus ex se cūdo peri archō origenis.

Ambro. iij. lib. de penitētia. c. iiij.

tur: negat ad veniā ptinere. Deniqꝫ Petrus simoni qui magice artis
cōsuetudine depꝛauatus putasset qḋ gratiā chꝛisti per impositionem
man⁹ atqꝫ infusionē spūſsancti cōpararet pecunia ait. Non est tibi ps Act.viij.d
neqꝫ sors in hac fide: qꝛ coꝛ tuū nō est rectū apud deū penitentiā itaqꝫ
age ab hac nequitia tua: et pꝛecare dn̄m si foꝛte remittatꝰ tibi recoꝛda-
tio coꝛdis tui: in obligatione em̄ iniquitatis et amaritudine fellis vi-
deo te esse. Uides ꝙ hunc magica blasphemantē in spūſctm̄ aposto
lica autoꝛitate cōdēnet: ⁊ eo magis qꝛ purā conscientiā fidei nō habe
bat ⁊ tn̄ nō interclusit ei spem venie: quē inuitauit ad penitentiā. Re-
spōsum lꝫ igitꝰ a dn̄o blasphemie pharisеoꝛū: ⁊ iō his potestatis sue
grāz negat: ꝙ in remissionē peccatoꝛū est: ꝙ celestē ei⁹ potestatē diabo
lico fulta suffragio vendicarent. Eos quoqꝫ asserit diabolico vti spiri
tu qui separarent ecclesiā dei ⁊ oīm tēpoꝛum hereticos ⁊ scismaticos
cōpꝛehenderet: quib⁹ indulgentiā negat: ꝙ omne peccatū circa singu
los est: hoc in vniuersos. Soli em̄ sunt qui volunt soluere chꝛisti gra
tiā qui ecclesie mēbꝛa discerpūt: ꝑpter quā passus est dn̄s iesus spiri- Ambꝛo. li.
tusqꝫ sanctus dat⁹ est nobis. Idē quoqꝫ Ambꝛo. in libꝛo de vocatiōe de vocatiōe
oīm gentiū inqt. Sicut nulla sunt tam detestanda facinoꝛa: ꝙ possint oīm gentiū
grē arcere domū: ita nulla posse tā ꝑclara opa existere: quib⁹ hoc qḋ cap.v.
gratis tribuitꝰ per retributiōis iudiciū debeatꝰ: vilesceret em̄ redēptio Augustin⁹
sanguinis chꝛisti. Diu⁹ quoqꝫ pater Aug. longe aliter sentit de blas-
phemia in spūſsanctū: vnde in libꝛo quē de eadē blasphemia in spiri-
ritūſanctum intitulauit (inquit) Nōnullis videtꝰ eos tantūmodo pecca
re in spiritūſctm̄: qui lauacro regn̄ationis abluti in ecclesia ⁊ accepto
spūſctō: velut tanto postea dona saluatoꝛis ingrati moꝛtifero aliquo
peccato se immiserint: qualia sunt vel adulteria vel homicidia: vel ipa
discessio siue omnimodo a noīe chꝛistiano siue a catholica ecclesia: sꝫ
iste sensus vnde ꝓbari possit ignoꝛo: cum ⁊ penitētie quoꝛumcūqꝫ cri-
minum locus in eccl̄ia nō negetur. Lumē ergo (inquit) expositiōis a
dn̄o requiramus. Erigite ergo fratres: erigite ad me aures: ad dn̄m
mentes. Dico charitati vestre foꝛte in oīb⁹ sanctis scripturis nulla ma-
ioꝛ questio/nulla difficilioꝛ inuenitur: vnde vt vobis aliqḋ de meipso
(inquit) fatear semp in sermonib⁹ quos ad ppl'm habui hui⁹ q̄stio-
nis difficultatē molestiāqꝫ vitari: Pri⁹ ꝙ vt aduertatis ⁊ intelligatis
admoneo nō dixisse dn̄m. Oīs blasphemia in spm̄ non remittet: neqꝫ
dixisse. Qui dixerat quodcūqꝫ verbū cōtra spm̄ſanctū nō remittetꝰ ei:
sed qui dixerit verbū. Illud em̄ si dixisset: nihil nobis oīno remaneret
vnde disputare possem⁹. Necesse est igitꝰ vt sit aliqua blasphemia et
aliquod verbū: qḋ si dicatꝰ cōtra spm̄ſanctū nullā vnꝗ veniā remissio
nēqꝫ mereatꝰ: qꝛ si oē acceperim⁹ q̄snā poterit saluari. Si aūt rursus
nullū putauerim⁹: cōtradicim⁹ saluatoꝛi. Quisnā sit aūt iste blasphe-

mādi modus vel potius immoderatio q̄ nā fit ista blasphemia. ⁊ qđ sit verbum cōtra spiritū sanctū vestrā expectationē nō vlterius differam⁹. Dico ergo ꝙ ipsa impenitētia est spūs blasphemie q̄ nō remittet neqꝫ in hoc seculo neqꝫ in futuro: hec enī impenitētia nō habet remissionē neqꝫ in hoc seculo neqꝫ in futuro: q₂ penitētia ipetrat remissionē in hoc seculo q̄ valeat in futuro. Sꝫ ista impenitētia vel cor impenitēs: ꝙdiu quisqꝫ in hac carne viuit nō pōt iudicari. De nullo enī desperādū est ꝙdiu patiētia dei ad penitētiā adducit: nec de hac vita rapit impiū: q̄ nō mortē vult impij tm̄ vt reuertat̄ ⁊ viuat. Quisquis igitur re⁹ fuerit impenitētie ꝯtra spiritū i quo vnitas ⁊ societas ꝯmunionis congregat̄ ecclesie: nūꝙ illi remittet̄: q₂ hoc sibi clausit vbi remittit̄: ⁊ merito dānabit̄ cū spū q̄ in seipsuꝫ diuisus est: diuisus ⁊ ipe cōtra spiritūsanctū q̄ in se ipm diuisus nō est. vñ cū dr̄ oīs q̄ dicit verbū in filiū hoīs remittet̄ illi: ei aūt q̄ in spiritūsanctū blasphemauerit nō remittet̄ illi scꝫ blasphemia cordis impenitētis qua resistit̄ remissioni peccatoꝝ q̄ fit i ecclīa p spiritū sanctū. Quā blasphemiā nō habuit petr⁹ quē mox penituit qñ amare fleuit: victoqꝫ spiritu q̄ in se ipsum diuisus est ⁊ q̄ eū vexādū poposcerat: cōtra quē ꝓ illo dn̄s rogauit ne deficeret fides eius. In hac vero lectione ſm Matheū multo manifesti⁹ aperuit dn̄s quid hic vellet intelligi: idest ꝙ ipe dicat verbū cōtra spiritū sanctū q̄ vnitati ecclīe corde impenitēti resistit: vbi in spū sancto fit remissio peccatoꝝ. ipius aūt spūs blasphemia illa que fit in corde impenitēti huic tanto dei dono vsqꝫ in finē vite istius resistat̄ nō remittet̄. Dicitur enī verbū ꝯtra spiritūsanctū cū ex dispersione ad ꝯgregationē nūꝙ venitur: q̄ ad remittēda peccata accepit spiritūsanctū. Vnū ergo suffugiū ē ne fit irremissibilis blasphemia cor impenitēs caueatur nec aliter penitētia prodesse credat̄ nisi vt teneatur ecclesia vbi remissio peccatoꝝ datur: ⁊ societas spūs in pacis vinculo custodit̄: hec sūt q̄ đ spiritu blasphemie Augustin⁹ sentit. Ad auctoritatē apl̄i ad hebreos. vj. cū dr̄ impossibile est eos q̄ semel illuminati sunt ⁊ respondeo ꝙ nō dr̄ simpliciter. Impossibile renouari ad penitētiā sꝫ impossibile renouari ad penitētiā recrucifigētes sibi se ipsis filiū dei ⁊ exēplū ignominie faciētes quod facerent certe qui post baptismalē illuminationē: lapsi p iteratū baptisma lapsuꝫ penitētes se renouari putarēt quēadmodū iudei q̄ post ꝑpetrata delicta iteruꝫ fundamēta fidei/penitētie/baptismatis/impositiōis manuū ⁊ reliquoꝝ: ac si nūꝙ pri⁹ baptismati fuissent ⁊ de nouo venissent ad fidei ⁊ christi cognitionē cū id facere nō debuissent. Nā p baptisma ꝯmorimur ꝯsepelimur ⁊ resurgimus christo: qđ nō nisi semel accidere potest nā semel mortu⁹ semel sepult⁹ semelqꝫ resurrexit dn̄s. Sꝫ age si post baptismū est lapsus penitentie locus: q̄s nā ille est si non fit per

ablutionis lauacrum. Est proculdubio penitentie locus. Nam si non esset: non tradidisset apostolus incestuosum fornicarium sathane in interitum carnis vt spiritus eius saluus fieret in die domini si non esset non diceret spiritussanctus id quod ad Ephesios audiuimus surge qui dormis ⁊ exurge a mortuis: ⁊ illuminabit te christus: quid enim hoc aliud est: ꝙ et operibus mortuis vocare ad penitentiam. Quid nam aliud vult Paulus cum scribit ad Timotheum: vt cū māsuetudie corripiat eos q̄ resistūt ne forte det eis de⁹ penitendā ad cognitionē veritatis ⁊ resipiscāt a laqueo diaboli. Ecce quomō fidelib⁹: post lapsū relinquat indubitāter penitētie loc⁹ sꝫ dices Cū nō p lauacrū (nā id vt dictuꝫ est impossibile: ⁊ tētare ꝓbanuꝫ) q̄d nā faciēdo ꝓculdubio adeundo cū fiducia ad thronū grē vt misericordiā accipiam⁹ ⁊ grām inueniam⁹: in auxilio oportuno in apocalipsi oēs ferme angeli septē ecclesiaꝝ q̄ erāt illoꝝ ecclesiaruꝫ episcopi ⁊ pastores ꝙ haberent aliquid operis mortui admonentur penitentiam agere. Quapropter inquit aquila secretorum celestium Johānes. si confiteamur peccata nostra fidelis est ⁊ iustus vt remittat nobis peccata nrā ⁊ emūdet nos ab oī iniquitate Vęꝫ iï q̄ post tātaꝫ grām dei in lauacro infusionē post multiplicīū lapsuū diuisionē sēp in mala reuoluunt᷑ opa nihil boni vnq̄ operātes quasi sterilis ager aut solum noxias ꝓferens herbas. iï ostendunt se maledictionis esse filios ⁊ iusticie dei reseruatos in gehennalis ignis eternū suppliciū. Quāobrē subdit Paulus dicēs. Terra em̄ sepe sup̄ se venientē bibēs hymbrē ⁊ ꝓferens herbā eis ꝓpter quos colitur idoneam accipit benedictionē a deo: q̄ aūt ꝓfert spinas ⁊ tribulos reproba est ⁊ maledictioni proxima cuius finis in cōbustione est. Ad auctoritatē herme respondeo ꝙ ipsa difficultatem dixit non impossibilitatem cum ait Difficile enim viuet deo. Johānes enim ait si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem iesum christum iustum ⁊ ipse est propiciatio pro peccatis non pro nostris autem tantum sed etiam pro totius mundi. Et ideo (inquit Ambrosius) reuertimini ad ecclesiaꝫ si qui vos separatis impie. Omnibus enim conuersis pollicetur: veniam quia scriptum est omnis qui inuocauerit nomē domini saluus erit deniq̄ꝫ etiam iudeorum populus qui dicebat de domino iesu demonium habet qui dicebat in beelzebub eijcit demonia qui crucifixit dominum iesum Petri predicatione vocatur ad baptismum vt sceleris tanti merita deponat Arbitror enim ꝙ etiam iudas potuisset tanta dei miseratione non excludi a venia si per penitentiaꝫ non apud iudeos: sed apud christum egisset: sed audiant qui agunt penitentiam: quō agere debeant quo studio quo affectu: qua mentis intentione: q̄ intimorū ꝯcussione viscerꝫ qua cordis ꝯuersiōe vide inq̄t dn̄e q̄ tri

Ambros⁹ libro secundo de penitētia Capi. iiij. v. ⁊. vj.

bulor. venter meus turbatus est a fletu meo: cõuersum est cor meũ i me.
Tre. ij. C. Cognouisti intentionẽ animi: fidẽ mentis cognosce et habitũ corpo
ris sederũt inq̃t in terra: tacuerũt seniores filie syon et imposuerunt
terrã sup caput suũ p̃cinxerũt se cilicio deduxerũt in terrã principes:
virgines hierusalẽ in lachrymis defecerunt: oculi mei caligauerunt.
Jone. iij. D. Turbatus est vẽter meus: effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit ni
niue populus: et deuũ datũ excidiũ ciuitatis euasit. Tãta est eni penitẽtie medicĩa, vt mutare videat deus sentẽtiã suã. In te est igit vt eua
Luce. xxiij. D. das: vult se rogari dñs vult de se sperari vult sibi supplicari homo est
ij. Reg. xxiiij. B. et vis rogari vt ignoscas et putas deũ tibi nõ rogãti ignoscere. Ipse
dñs hierusalẽ fleuit: vt q: ipsam flere nolebat dñi lachrymis ad ve
niã puneret ipe nos flere vult vt euadere possimus: sicut habes scri
ptũ i euãgelio filie hierusalẽ nolite me flere: sz vos ipas flete. Fleuit
Dauid et meruit vt mortẽ ppli pereũtis diuina remoueret misericor
dia quãdo trib9 sibi p̃positis optionib9 eã tñ in qua maiorẽ dñi mise
Ezec. ij. D. rationẽ experiret elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere cũ deus
prophetas iusserit flere p populis. Deniq3 et ezechiel iussus est flere
hierusalẽ et accepit librũ in cuius capite scripta erãt lamẽtatio et me
Eccle. vij. los et ve: duo tristia: et vnũ delectabile: quoniã ille salu9 erit ifuturũ:
Luce. vj. D. q̃ in hoc seculo plus fleuerit. Cor eñi sapientiũ in domo luct9: et cor
stultoꝝ in domo epularũ. Et ipse dñs ait beati qui nũc fletis: quia
ridebitis.

Quare in Luca pater Joseph Heli scribitur et in Matheo Jacob. Cap. vj.

Quoniã de gñationibus christi varie nobis Matheus et Lucas euãgeliste tradiderũt et ꝯtraria sibi aquã plurimis dicere putãtur. In hoc etiã nõnulli fideliũ veritatis ignorãtia cõucta quedã p suis q̃sq3 opinationibus cõnatur adhibere: etiã de hoc historiã in mediũ pferamus. Affricanus scribẽs ad aristidẽ quedã de euãgelioꝝ cõsonãtia: et de genealogijs q̃ a Matheo et Luca diuerse referũtur ceteroꝝ q̃dẽ opiniões procul a veritate dei errãtes coarguit Ipse autẽ historiã quã cõpererat in his ipsis ptulit verbis. Apud gẽtẽ inquit israel gñationũ noia nũc fm nature nũc etiã fm legis ordinem numerãtur nature quidem successiones habentur que ex seminis vel sanguinis veritate descendunt legis autem quis filius alio generante substituitur: sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum ergo huiuscemodi apud eos generationum ordines seruarentur vt quidem ex ipso

germine quidē et substitutione ab alijs generati alijs filij legis bñficio deputarentur a singulis euāgelistarū vtriusq3modi cōmemorata successio est. idest vt alter eorū eū q genuisset: alter vero eū q quasi genuisse videref exponeret. Et ita sicut neutrū euāgeliū mētiaf dū aliud nature ordine3: aliud vero legis exequeref. Ex diuerso eni pa trū gñe efficiunf Jacob τ Heli vterini fratres quorū alter. i. Jacob fratris heli sine liberis defuncti vxorē ex mādato legis accipiēs genuit Joseph natura qdē germinis suū filiū: ppf qđ τ scribif Jacob aūt genuit Joseph: fm vo legis pceptū Heli efficif fili⁹ cui⁹ Jacob q: frater erat vxorē ad suscipiēdū fratris semē acceperat. Et per hoc Affrican⁹ inqt rara inuenif atq3 integra gñatio τ ea quā Matheus enumerat dicēs. Jacob aūt genuit Joseph: τ ea quā Lucas pcepēti obseruatōe designat dicēs q putabaf esse fili⁹ Joseph. q fuit Jacob. Qui τ ipe subsonāte eadē distinctiōe Heli esse filius putabaf q fuerat melchi: q: legalē hāc successionē q velut adoptione quadam erga defunctos constat magis q germinis veritatē cōpetenti satis designauit iudicio obseruans euāgelista: ne oino in huiuscemodi successionibus genuisse aliquē noiaret per qđ digna distinctione nō descendens sed ascendens vsq3 ad adā: et ad ipsum vsq3 peruenit domi nū. De hac autē opinione ampliora videbis apud Eusebiū libro pri mo historie ecclesiastice cap. vi. si per ocīū l3. Beat⁹ quoq3 Augustinus de genealogia Joseph aliter sentit i lib. questionū veteris τ noui testamēti questione. lvj. ita infit. Nō est ambigi ū patre3 Joseph Jacob fuisse: ordo eni a dauid p Salamonē tramitē suū tenēs recto cursu peruenit ad Jacob. cuius filius est Joseph. Heli autē filius Mathat: a dauid per Nathā filiū eiusdē dauid ordinē tenet vsq3 ad tēp⁹ quo saluator aduenit vnde singuli euāgeliste a dauid singulo3 fratrū generationū ordines psecuti quasi furtim fugam fecerūt: vt Matheus a dauid per salomonē descenderet ad Joseph. Lucas vero ob Heli qui tempore fuit saluatoris ascendit per traducē Nathā filij dauid τ vtriusq3. i. Heli τ Joseph iunxit tribum ostendēs vnius generis esse vtrūq3 vt cū Heli sociat Joseph non discrepare eos in generatione sed fratres ostendat. Hec per hoc non solum ipsius Joseph filiū esse saluatorē sed et Heli ipsa enim ratione q ipsius Joseph filius dicitur saluator ipsa est et Heli: filius τ ceterorum oim qui de eadē tribu sunt: hinc est q dicit apostolus. Quorū patres et ex quib⁹ christus scdm carnem. Diuino etenim nutu permotus Lucas. est vt ab Heli per traducem Nathan ascenderet ad dauid: τ per tharē patrem eius ascenderet Sem filiū Noe τ adhuc super diluuiū peruenire3 ad Seth filiū Ade qui reddit⁹ erat pro A bel et eadem ratione faceret filium Ade saluatorem qua dicebat filius esse Joseph

Eusebius

Augustin⁹.

et Heli sup aūt adā trāscēdēs assignaret ante oēm carnē christū filiū dei esse illō qō q̄busdā videt̄: q2 Heli acceperat vxorē Jacob quō lex mādauit vt si q̄s mortu⁹ fuisset sine filijs acciperet frater aut ꝓpinqu⁹ vxorē ei⁹: ꝛ resuscitaret semē fr̄is sui. Et ita factū vt Heli generaret Joseph Jacob cui⁹ vxorē acceperat: ꝛ p hoc iūgi gn̄atione vt nō immerito Joseph patrē habere Heli dicat̄. hoc inquit Augustin⁹. nec Augustin⁹ probabile est nec ad vllā rē ꝓficit illō aūt qō supradictū est ꝛ p generationē iūgit duos fratres filios vni⁹ ꝛ christum ostēdit filiū dei esse ante oēm gn̄ationē Euāgelista eñi cum referret dicēs. Et ip̄e iesus erat incipiēs fere annoꝝ tringita filius sicut putabat̄ Joseph q̄ fuit Heli. i. iesus filius estimabat̄ Joseph. Et nō solū Joseph erat fili⁹ sz et Heli nō q2 Joseph filiū dicit Heli: sz eodē genere quo Joseph vocabat̄ fili⁹ esse iesus: ita erat etiā fili⁹ Heli ꝓpter qō fratrum filij erāt Joseph ꝛ Heli. i. Salomonis ꝛ Nathan filioꝝ David vt per David ascēdēs ad Abrahā ꝛ Noe ꝛ Seth ꝛ ad ip̄m Adam vt sup Adā doceat esse christū filiū dei cū eñi dicit. Qui fuit fili⁹ Seth qui fuit filius Ade q̄ fuit fili⁹ dei: christū vtiq3 ita dicit Ade filiū sicut dicebat̄ fili⁹ Joseph hec Augustinus. Nō eedē ꝑsone sunt (inquit Ori-
Origenes. genes) in gn̄atiōe saluatoris quādo descēdere dicit̄ ꝛ quādo cōscendere. Qui eñi inquit fecit eū celis tibi descēdētē: mulieres nō quaslibet. Sed peccatrices: et quas scriptura rep̄hēderat: introducit: q̄ vero baptisatū narrat: nulli⁹ facit mulieris mētionē. i Matheo ergo in q̄t noiat̄ Thamar: q̄ cū socero fraude cōcubuit: ꝛ Ruth moabitē nec de genere israel: et Raab q̄ vnde sūpta sit scire nequeo: et cōiūx Urie q̄ violauit mariti thorū. Q2 eñi dn̄s nr̄ atq3 saluator ad hoc venerat vt hominū peccata susciperet et eū q̄ nō fecerat peccatū ꝓ nobis mortuus est: ꝓpterea descēdēs inquit Origenes in mūdū assumpsit pec-
Origenes. catoꝝ hoim vitiosoꝝūq3 ꝑsonā: et nasci voluit de stirpe Salomonis cuius peccata cōscripta: et Roboā cuius delicta ferunt̄: et de ceteris ei q̄b⁹ multi fecerūt malū in ↄspectu dei. Quādo ṽo lauacro cōscendit: ꝛ scōs Ordo esse describit̄ nō p Salomonē sz p Nathā nascitur qui eius arguit patrē sup Urie morte ortuq3 Salomonis. Sed in Matheo semp gn̄ationis nomē adiūgit̄ in Luca ṽo penit⁹ silētur In Matheo nō est scriptū incipiebat. in Luca ṽo q2 de baptismate cōsceñur⁹ erat incipiebat legit̄ scriptura referēte. Et ip̄e erat icipiēs. Quādo eñi baptizatus est: mysteriū scōe generationis assumpsit vt tu quoq3 priorē natiuitatē destruas: et in scōa regeneratiōe nascaris: et tunc dicit̄ incepisse. Et quomō populus iudeoꝝ quādo erat i egypto nō habebat initiū mēsiū: quādo vero regressus est in egypto tūc dicitur ad eū: mensis iste initiū mēsiū primus erit vobis de mensib⁹ anni sic q̄ nec dn̄ē baptizat⁹: nec cepisse narrat̄ hec Origenes. Dicet

forsitan aliquis quid est quod probet mariã matrem domini ex tribu et semine esse Dauid: cũ nõ ipsius genealogia: sed Joseph a Mat-theo et Luca describatur respondeo: et idonei testis proferamus ser-monem. Dicit enim angelus ad mariam inter cetera. Et dabit illi do-minus deus sedẽ Dauid patris sui ꝛ regnabit in domo Jacob in eter-num et regni eius nõ erit finis. Quomodo diceretur ab idoneo teste pater eius Dauid: si non esset maria ex semine Dauid.

¶ An sexta hora crucifixus est domin’: vt in Mattheo et Luca et Joanne legitur: an vero tertia vt dicit Marcus. Cap. vij.

I vno ore et ratione euãgeliste locuti sunt: quõ factum est vt tribus ducentib’. i. Mattheo Luca ꝛ Joanne: qꝛ sexta hora crucifixus est dñs: Marcus ediuerso tertia hora crucifixum dicat saluatorẽ: respondet Aug. ꝙ ob- Augustin’.
scuris vera inuoluere nõ est bonum. Nam tres euãge-liste vnum sensum habuerunt. Marcus autem rem que ab illis ꝑter-missa fuerat voluit intimare sciens necessariam. Nec enim falli posset qui autorum exempla secutus ea que scripsit magna deuotione et in-dustria didicit / et nec sine sancto spiritu fecit. Quid ergo ex hoc osten-dere voluit debet absolui. Contuendum itaqꝫ est: qꝛ non a pilato sed a iudeis saluator crucifixus est. Quantum eniꝫ ad leges romanas ꝑ-tinuit / innocentem pronunciauit saluatorem. Ait eniꝫ pilatus iudeis Ego nullam inuenio causam in eo. Et dicentibus illis. Crucifige euꝫ respondit. Quid eniꝫ mali fecit? Deniqꝫ persistens et volens educere eum de manibus eorum calumniam passus est dicentib’ eis. Si hũc dimittis non es amicus Cesaris: omnis eñi qui se regẽ facit contra-dicit Cesari. Sic factum est vt tradei et eum iudicio illorum: senten-tiam ergo non dedit Pilatus sed iudei. Deniqꝫ premoniti sunt in-quit a principibus sacerdotum vt dicerent. Crucifigatur. Hanc sentẽ-tiam tertia hora datam vult intelligi in qua assiduis vocibus perdu-rantes cum interuallo horarũ fere trium quibus itũ ꝛ reditum est ab herode crucifixerunt saluatorẽ. Ois eniꝫ qui addicit̃ morte ex eo iam mortuus cõputatur quo sentẽtiã excepit. Manifestauit igit̃ Mar-cus: qꝛ non in iudicis sententia saluator crucifixus est. Difficile enim est innocentẽ ꝓbare eũ: qui sententia iudicis punit̃. Discordare ergo se passus ẽ in verbo: vt doceret tertia hora ceptũ esse qđ sexta hora im-pletum est: nõ legim’ sed ꝑsistente maliuolentia iudeorum.

¶ An demones cognouerint christum. Cap. viij.

gnoscar: et in somnio loquar illi: nō ita quō famul⁹ me⁹ moses in to ta domo mea fidelis est: os ad os loquar ad illū i spē ꝛ nō ꝑ enigma ta: ꝛ claritatē dñi vidit neqꝫ eñ hoc fm substantiā corporis q̄ carnis sensibus presentat intelligēdū est. Nā vtiqꝫ sic loquebat ad mosez fa de ad facē ꝯtra in ꝯtra. Qñ tñ dixit ei ostēde mihi temetipm: ꝛ nunc etiā ad ipsos quos obiurgabat: ꝛ q̄bus mosi meritū ita pferebat sic loquebat ꝑ creaturā corporalē p̄sentatā sensib⁹ carnis illo ergo mō in illa spē qua deus est lōge ineffabiliter secretius ꝛ p̄sentius loq̄tur locutione ineffabili vbi eū nemo vidēs viuet vita ista qua mortaliter viuit in istis sensibus corporis. Sed nisi abhac vita quisqꝫ quodam modo moriat siue oino exiens de corpore siue ita aduersus ꝛ aliena tus a carnalibus sensibus vt merito nesciat sicut Apostol⁹ ait vtrū in corpore an extra corp⁹ sit cū in illā rapitur ꝛ subuehit visionez. Qua propter si hoc tertiū visionis genus qđ superi⁹ est: nō solū oī corporali quo per corporis sensus corpora sentiūtur verūetiā oī illo spiritali quo similitudines corporū spū ꝛ nō mēte cernūtur tertiū celū appellauit apostolus: i hoc videtur claritas dei cui vidēte corda mūdā tur vñ dictū est beati mūdo corde qꝛ ipsi deū videbunt nō ꝑ aliquam corporaliter vel spūaliter figuratā significationē tāq̄ ꝑ speculū i enigmate sed facie ad faciē qđ de mose dictū est os ad os ꝑ speciē scꝫ q̄ est de⁹ q̄cq̄d est quātulumcūqꝫ eū mēs que nō est qđ ipse est etiaz ab oī corpore et ab oī terrena labe mūdana ꝛ similitudine corporis alie nata ꝛ abrepta capere pōt a quo peregrinamur mortali ꝛ corruptibi li onere grauati quā diu ꝑ fidē ambulamus nō ꝑ speciē ꝛ cum hic iu ste viuimus. Cur aūt nō credamus ꝙ tāto apostolo doctori gētium rapto vsqꝫ ad istā excellētissimā visionē voluerit deus monstrare vitā in qua post hanc vitā viuēdum est in eternū. Ego aūt visor vel visio nū p̄ter ista tria (iquit) genera aut corpore aut spiritu aut mēte vsqꝫ adhuc vel nosse vel docere nō possunt sꝫ quot ꝛ quāte singuloꝝ gene ra sint differentie vt in vno quoqꝫ aliud alio gradatiꝫ superferatur ignorare me fateor. Deniqꝫ q̄uis abrepto apostolo a carnis sensib⁹ in tertium celū ꝛ paradisum: hoc ipsum certe defuit ad plenam perfe ctāqꝫ cognitionem rerū que angelis inest ꝙ siue in corpe siue extra corpus esset nesciebat hoc vtiqꝫ non deerit cum receptis corporibus in resurrectione mortuorum corruptibile hoc induetur incorruptio ne: ꝛ mortale hoc induetur immortalitate. Oia eñ euidētia erūt sine vlla falsitate sine vlla ignorātia suis ordinib⁹ distributa ꝛ corporalia spiritalia ꝛ intellectualia ī natura itegra ꝛ beatitudie pfecta patꝫ igit manifeste ꝙ ipse Augustinus ponit illam noticiam Pauli fuisse intuitiuam et beatificam quia non ponit eam distare ab illa angelorum aut sanctorum nisi per hoc ꝙ nesciebat an esset in corpore siue

Apostolus

extra corpus: qđ accidit noticie beatoꝝ vt scʒ aliquid creatū cognoscant vt hr̄. lib. quinto cōfessionū. Notatu tñ dignū est q̄ ipse Augustinus in libro questionū veteris et noui testamenti et in tractatu ego sum qui sum et in expositione supra euāgeliū Johānis et in libro questionū sup exodū q̄stiōe. cliiij. videt̄ sētire cū Ambrosio in libro de fide contra arrianos vt supra dictū est et cū diuo Gregorio in lib. moraliū ita scribens. Quādiu enim hic mortaliter viuit̄ videri p quasdā imagines de⁹ pōt: sʒ p ipsam nature sue speciē nō pōt: et i hoc nō reci piunt̄ isti diuini patres a recētioribus doctorib⁹ ꝛ oēs aliꝗ oppositū damant et scriptura mosi. Nūeri. xij. magis est pro eis: et cū illis ē
Augustin⁹ beatus Augustinus in. xij. lib. de genesi ad litterā vt dictū est ꝛ i lib. de vidēdo deū vñ vr̄ Augustinus mutasse sentētiam ꝛ vr̄ finalis sua intentio fuisse que habetur in lib. de genesi ad litterā et in lib. de vidēdo deū: eo q̄ lib. illos credit̄ postremo fecisse vnde in lib. de videndo deuʒ inquit. Quomō iā ipsa dei substātia videri potuerit a quibusdā in hac vita positis ꝓpter illud qđ dictū est ad moysēʒ. Nemo pōt faciē meā videre ꝛ viuere: nisi q2 pōt hūana mēs diuinitus rapi ex hac vita ad angelicā vitā anteq̄ p istā cōmunē mortē carne soluat̄. Sic eñi raptus est q̄ audiuit illic ieffabilia verba que nō lʒ homini loqui: vbi vsq3 adeo facta est ab huius vite sensibus quedā intētionis auersio: vt siue in corpore siue extra corpus fuerit nescire se diceret: ita fit vt illud verum sit qđ dictum est. Nemo pōt faciē meā videre ꝛ viuere: q2 necesse est abstrahi ab hac vita mentē: qñ in illius ineffabilitatē visionis assumitur: ꝛ non fit q̄busdā sanctis nondū ita defunctis vt sepellenda cadauera remanerent: etiā istā excellentiā reuelationis ei⁹ ꝯcessam fuisse. Qđ existimo cogitasse illū q̄ noluit dicere. Sic apparuit mosi p speciē non p enigmata: vbi etiā addidit dicēs. Et gloriā dñi vidit hec Augustinus itaq3 hoc mō sensum oēm et imaginationē supergressi Moses et Paulus lympido mētis obtutu in diuina cōtēplanda ferebant̄ tpe subleuationis animoꝝ ipsoꝝ in deuʒ ꝓinde in tertiū celū rapt⁹ fuisse dr̄ Paulus. Nā tres illos celos interpretandos putāt q̄dā scđm triplicē visionē: sensus videlicet imaginationis ꝛ intelligentie: vt p̄imū celū intelligant rerū iudiciū mō quodā sensibili quo ita eas ꝯprehēdim⁹ vt aut sentiam⁹ aut sentire videamur vt moses quē in rubo Scđm vero (qđ est imaginationis) celū reꝝ iudiciū intelligimus. Cū res ipsas ꝓinde atq3 apđ nos collocatas tan q̄ in imagine contuemur: quēadmodū vsuuenire solet vel in excessu mentis quaʒ extasim Greci dicūt vel in somno cum non corpora sed rerum imagines videntur vt rex Aegyptiorum dormiens: vaccas et spicas in somno conspexit. Tertium autem scilicet intelligentie dicit̄ quando neq3 corpora: neq3 imagines corporuʒ videntur: sed quadā

enim occultum aliquid prodere voluit qđ sciuit ad salutarē doctrinā pertinere:idcirco. Deū inquit nemo vidit vnꝙ nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit: vn̄ Augustin⁹ tractatu. Ego sū qui sum ait deus pater ꝛ filius et spiritussanctus natura propria inuisibilis est: apparuit aūt qn̄ voluit: nō vt est sed vt voluit, cui seruiūt oia: i igne apparuit nō est ignis: in sono apparuit nō est sonus: non sunt hec deus sed indicāt deū: hec ille. Animaduertamus sensum euāgelistę vt eius vez est qz ꝙ nemo vidit deū vnꝙ ostēderet filiū hoc enarrasse docet quē falli vtiqꝫ impossibile est: qz in sinu patris est. Sinus aūt patris quid est nisi affect⁹ in charitate veri patris p̄ nature vnita eē in filiū. Quāobrē nemo vidit deū nisi vnicus fili⁹: hec Joānes apostolus filiū dei audiuit dicentē inter alia: non qz patrē vidit quiſꝙ nisi qui est a deo hic vidit patrē vt ergo ad condēnationē proficeret iudeoz qui christū dei filiū audire nolebant vel credere ostendit euāgelista hunc esse christū qui patribus apparuisset in deū: illū aūt qui pater est nūꝙ videri nisi a filio: qn̄ enī deū patrem negat visum et deus apparuisse patribus ꝓfitetur manifestare se vult dei fili⁹: qz ipse semper in deū visus a patrib⁹ est. Vide inter cetera dicit iudeis de patre Neqꝫ vocē eius audistis aliquando: neqꝫ figurā eius vidistis. Ecce non est contrariū: ꝛ visum et inuisum esse deū. Deus (inquit Ambrosius) ꝛ si ab abrahe visus est in forma humani corporis visus est quo. s. postremis tēporibus in hoīe venturus esse demōstraret. Et si filius dei visum a patribus approbamus sic vt non totum in illo qđ de⁹ est videretur: sed dispōnes rerū futuraꝝ que suis quibusqꝫ tēporibus cō plenda erāt. In illo per imaginē cernerentur. Nā quis filiū dei videre potuit anteꝙ cōspicabilē materiā sicut ei placuit assumpsit: vel ipsum hoiem induere dignatus est. Vides ergo per oia heretice charactere diuinarum scripturarū in honore dei patribus ꝓstensos: nō tn̄ ipsum deū vt est proprie reuelatū. Denīqꝫ cū moses oraret vt faciē dei pure videret quid ad illū cōtinuo de⁹. Nō poteris (inquit) videre faciē meā non enī videbit homo faciē meam et viuet hoc ipso ꝙ negatur aspectus charitas assignatur q̄ scꝫ tanta est quāta credenda est que inuisibilis iudicat. Cū ergo moses (qui et situm celi et ordines mūdi: et elemētorum vices. totius deniqꝫ orbis ornamēta digesserit) indicarit expresserit: cui ipse dn̄s testimoniū perhibuit dicens. Nemo erit ex prophetis: vt seruus meus moses: cui facie ad faciem os ad os locutus sum: deus tn̄ pure videri non potuit merito q̄dem ꝓphetia oim dignus: sed non vsqꝫ adeo vt intueri deum valeret: quia homo tātūmō esset. Nō enim sic humanis aspectibus reuelatus est: vt tota i illo deitas appareret: sꝫ ad vicē speculi cū cōceptos intra lucem suā vult⁹ quasi ad plenā effigiem hois induit: ita maiestas ei⁹

Diuus ambrosius in libro de fide cōtra arrianos ca. viij.

Exod .xxxiij.b.

Nūeri. xi.b

mentis serenitate iam fretus homo altius tollens intellectus acumen
ad deum ingreditur.

¶ An spiritumsctm̄ habuerint apostoli tp̄e illo cum fuerint in terra cum dn̄o. Cap̄.x.

QUia inter multa vt refert Augustinus euangelista dicit — Ioā.vij.f.
spiritus nōdum erat datus: q2 iesus nōdum fuerat glo
rificatus ⁊ in alio loco. Si diligitis me ait ꝓcepta mea
seruate et ego rogabo patrem et alium paraclitum da-
bit vobis. vt vobiscum sit in eternum spm̄ veritatis quē — Ioā.xiiij.b
mundus nō pōt accipere: q2 non vidit nec cognoscit eum: vos videtis
eum et cognoscitis: q2 apud vos manet ⁊ vobiscum est. Quid est hoc
negat datum spm̄ ante passionē: rogaturum autē se ꝑmittit patrē: vt
mittat eum. Itēʒ subiecit quia cum ipsis erat et manebat apud eos. — Ioā.xx.e.
Legit᷑ post resurrectionē autē insufflasse et dixisse eis. Accipite spm̄- — Ioā.ij.a.
sanctum: in pentecoste autē descēdisse legitur spiritussctū̄s in aposto — Aug. li. ij.
los. Tantas video (inquit Augustinus) in hac causa ꝑturbatiōes, vt — ve. ⁊ no. te-
quid tenendum sit: nesciatur. in his oībus que ꝓposita sunt nō est vna — sta. q. xciij.
causa. Breuiter em̄ singularum causarum significate sunt forme: q2
vnus quidē est spiritus: sed dona habet multa. Cum ergo legit᷑ spiri
tussanct⁹ intelligi debet ⁊ ei⁹ officium in quo sit significat⁹. Nā ⁊ cuʒ
in eis erat et ventur⁹ erat non est falsum. Sed si non istud ad personā
trahas: sed ad naturā. Alterum em̄ venturuʒ a p̄re ꝑmisit christus: vt
q2 indifferens est eoꝝ diuinitas in presentia christi non puteᷓ absens
spiritussanctus et in aduētu: ⁊ in apparentia spiritussctī presens esti- — Ioā xiiij. b
metur christus: ideo cum venturuʒ eum ꝑmittit dicit. Vos videtis eū
quia apud vos manet et vobiscum est: vt securi essent apl̄i: quia post
ascensionē dn̄i non minorē aut degenerē ad tuitionem habituri essent
pastorem aut regē. Nam nō est dubium non datum esse credentibus
spm̄ nisi sicut euāgelista testat᷑: postꝙ̄ deuicta morte resurgens clari-
ficatus est dn̄s: vt autē apl̄i presente dn̄o virtutes facerent: potestas
data est sicut et prius ꝓphetis. Trium ergo officiorū̄ forme spiritus- — Tres offi-
sancti in apostolis sunt ostēse. Quarum p̄ria est hec que ad ius eccle- — ciorum for-
siasticum ꝑtinet in regenerādis vel ceteris officijs. Scd̄a que pente- — me dono
coste data est que est generalis. Non solum em̄ in apl̄os: verūetiā in — spiritussan-
oēs decidit spiritussanctus credētes. Tertia forma est que solis apo- — cti in apo-
stolis concessa est in signis ac virtutibus faciendis vsq3 dum fidei se- — stolis.
mina iacerentur ad crementum. Semina enim fidei virtutes per apo
stolos facte. Ipsi enim antistites positi sunt huius veritatis qui per
signa et prodigia non irrationabilem esse fidem nostraʒ testarentur.

Nulla eñ probatio maior est veritatis ꝙ̄ virtus: hec est eñ que omnem terrenā pbiam accusat. Igitur spiritussanctus generaliter semel datur omnibus credentibus per quem filij dei esse probentur: dū manet in eis: in signis vero ⁊ ꝓdigijs faciendis nō manet in homine: sed vocatus aduenit aut suggerit necessaria ⁊ recedit. Similiter ⁊ in traditione vel ordinatione de foris gratiam prestat: tuitionem etiam deferens deuotis fidei. Dicit aūt ad hec oīa diuus Augustin⁹ in libro de trinitate ⁊ vnitate dei cap̄. iiij. quia vnus spirit⁹ est: dona habens multa. Non esse dubium quin spiritussctūs cum eis esset: q2 vbi christ⁹ est spiritussanctus est: ⁊ q2 venturum spiritumsanctum a patre promiserat: christus in hoc nō defuit indifferēs eius diuinitas.

Augustin⁹

¶ De resurrectione ⁊ ꝙ oīm hominū erit resurrectio ⁊ de his qui viui reperientur. Cap̄. xj.

Diu⁹ Ambrosius lib. de fide resurrectiōis. cap̄. x.

Tribus euidentius (infit Ambrosius) colligitur resurrectionis fides: quibus oīa cōprehendunt ratione vniuersitatis: exemplo / testimonio rei geste: q2 plurimi surrexerunt. Ratio euidens est: q2 cum oīs vite nostre vsus in corporis aieq3 consortio fit. Resurrectio autē / aut boni actus premium habeat: aut penā improbi: necesse fit corpus resurgere cuius actus expenditur. Quō enim in iudicium vocabit aīa sine corpore cū de suo ⁊ corporis contubernio ratio prestanda fit: resurrectio omnibus erit: sed ideo difficile creditur: q2 non nr̄m meritum sed dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides vsus est mundi rerumq3 status oīm generationum series / successionum vices / obitus / ortusq3 signorum / diei et noctis occasus / eorumq3 quotidie tanꝙ̄ rediuina successio. Tēperamenti quoq3 genitalis hui⁹ aliter ratio subesse non posset: nisi humores ipsius: quo oīa terrena generātur: ꝙ̄tū diuturni solis estus extorreret tantum rore nocturno: dispositio diuina repararet hec ille. Et vt diuus Augustin⁹ (inquit) Oīm hominū erit resurrectio ⁊ si oīm erit: ergo oēs moriuntur: vt mors ab Adam ducta omnibus filijs eius dñetur. Et maneat illud priuilegiū in dn̄o quod de eo specialiter dicitur. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Eius eñ caro non vidit corruptionē hanc rationem maxia patrum turba tradente suscepimus. Uerum q2 sunt (inquit idem Augustinus) et alij eque catholici / ⁊ eruditi viri: qui credūt aīa in corpore manente immutandos ad incorruptionē ⁊ immortalitatē eos qui in aduētu dn̄i viui inueniendi sunt ⁊ hoc eis reputari ꝓ resurrectione ex mortuis: qđ mortalitatē immutatione deponant nō morte. Quolibet quis (inquit) acquiescat modo non est hereticus: nisi ex conten

Augu. libr. de ecclesiasticis dogmatibus capitulo. vij. Ps̄. xv. Act. ij. d.

tione hereticus fiat. Sufficit'em in ecclesia legere carnis resurrectio nem credere futuraʒ de morte. Hec Augustinus: ꝛ paulopost inquit. Qꝺ autẽ dicimus de symbolo in aduentu domini viuos ac mortuos iudicandos non solũ iustos ꝛ peccatores significari sicut Diodorus putat: sed ꝛ viuos eos qui in carne inueniẽdi sunt credim⁹: qui adhuc morituri creduntur vel immutandi sunt: vt alij volunt vt suscitati continuo vel reformati cum ante mortui iudicentur. Itaq₃ aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus / aut bene gestorum gratiam cõsequemur: resurgent (inquit Ambrosius) natura eadem iam stipendijs mortis honoratior. Deniq₃ mortui qui in christo sunt resurgent primi. Deinde ꝛ nos qui viuimus inquit simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam christo in aera: et ita semper cum domino erimus illi primi: viuentes autem secundi illi cum iesu: viuentes per iesum: illis dulcior vita post requiem: viuentibus ꝛ si grata compendia: tamẽ ignorata remedia. Nihil est igitur quod in morte timeamus: nihil quod debeamus dolere: si aut natura repetenti vita que accepta est rependatur aut petenti impendatur officio in quo religionis cultus: aut virtutis vsus est neq₃ enim quisq̃ sibi vt sic maneret optauit Ioanni promissum estimatum est: sed non est creditum: verba tenemus sententiam derivamus. Ipso in libro negat sibi quod nõ moreretur esse promissum: ne quem vana spes exemplo incesseret. Quod si id velle spes insolens est: quanto insolentius est q̃ non pretermoduʒ accide rit vltra modum dolere. Quid si christus (vt aliqui volunt) nollit aliquos corpore dissolui: vt qui in aduentu forte eius viui reperientur ꝛ idem si sibi placeret de Enoch et de Helia ꝛ si quis alius in aduẽtuʒ eius reseruetur. Nonne ergo qui tunc inuenientur viui / morient̃: Nõ hos exprimit oraculũ Paulus: sed q̃ rapiant̃ obuiaʒ christo in aera. Neq₃ (vt Stapulẽsis noster scribit) aduersatur articulo fidei nostris per spiritumsanctũ relicto qui ait. Inde vẽturus est iudicare viuos ꝛ mortuos: si viuos intelligim⁹ eos qui tunc viuũt et mortuos eos: qui ex mortuis resurgũt. Omnibus enim hominibus ad terminũ mortis prefinitũ venientib⁹ semel mori cõstitutũ est. Quid miruʒ si tũc cũ his qui ad eũ terminũ nõ perueniũt qui ex dei constituto preteriri nõ põt ob christi presentiam non mori dispensatum est. Duplex vero (inquit Origenes) intelligitur resurrectio: vna qua mente ꝛ ꝓposito ac fide cũ christo a terrenis resurgim⁹: vt celestia cogitem⁹: ꝛ futura requiramus. Alia que generalis oĩm erit in carne resurrectio: ergo que scd̃m mentẽ est ex fide resurrectio in his q̃ ea q̃ sursum sunt sapiũt: vbi christus est in dextera dei videt̃ ipleta. Gñalis aũt illa carnis resurrectio q̃ ad oẽs ptinet adhuc futura est: q₂ hec in priori: illa in secũdo domini complebitur aduẽtu. Si aũt mortui sumus cũ christo credim⁹ q₂ etiã

Ambrosi⁹ libr. de fide resurrectio nis cap. ix.

Iacob⁹ faber stapulẽsis in ep̃laʒ primam ad thessalonicenses capitulo. iiij.

Origenes i epistolã ad romanos lib. v. a.

simul viuemus cum eo: scientes qȝ christus surgẽs a mortuis iam non morit̃ mors illi vltra non dn̄abit̃. Sed qȝ alibi lati⁹ de his disputatũ est hic cõtrahemus sermonẽ id vnum eternũ patrẽ precantes: vt dn̄o in resurrectione occurram⁹ et in veste immortalitatis fulgida qua vestiet agnos suos illum cõcelebrare: et cum oib⁹ sanctis in euum sempiternum laudare possimus. Amen.

¶ An de⁹ sit inuisibilis ꝛ que differentia sit inter videre ꝛ cognoscere: et quomodo beati vident deum. Cap. xij.

Nihil inuisibile ꝛ incorporeum natura credẽdũ est preter solum deum .i. patrẽ ꝛ filium ꝛ spm̄ sanctum: qui ex eo incorporeus ꝛ inuisibilis dr̄: qȝ infinit⁹ ꝛ incircũscriptus ꝛ simplex ꝛ sibi oib⁹ modis sufficiens seipso ꝛ id ipsum. Et cum vbiqȝ sit in semetipso inuisibilis ꝛ incorpore⁹ esse dinoscit̃. Sed qualiter deus dicat̃ inuisibilis: ꝛ tñ Abraã Moses Esaias Jacob ꝛ postremo Paulus aliqñ viderint. Vidit eñ Esaias dn̄m sedentẽ sup tronum excelsum ꝛ eleuatum sub arbore mãbre qꝫ in nr̄a lingua interpretat̃ visio. Abraã ꝛ cõuiuiũ dn̄o atqȝ angelis exhibebat: ꝛ delectauit euȝ visio: ꝛ perspicacia Abrahe erat eñ mundus corde: vt posset videre deum. Moses autẽ vidit dn̄m: vnde dicit dn̄s. Os ad os loquar ad eum in specie: ꝛ nõ in enigmate: ꝛ gloriã dn̄i vidit. Et Paul⁹ rapt⁹ est in paradisum ꝛ audiuit archana verba que nõ licet homini loqui: ꝛ Jacob appellat⁹ est homo vidẽs deũ hoc igit̃ modo visus est deus: quomõ igit̃ inuisibilis deus dr̄ non video. Erigite ergo fratres: erigite ad me aures: ꝛ ad dominũ mentes dico charitati vestre forte in omnibus sanctis scripturis nulla maior questio/nulla forsitan difficilior inuenit̃. Lumẽ ergo expositionis a domino requiramus. Hoc igitur q̄uis longe inferius qꝫ dignus est (vtpote) pro infirmitate humane intelligẽtie visionem dei intelligentes quid sibi velit dei visio videamus. Sed reuera operosum foret ꝛ huic loco min⁹ accõmodũ recẽsere impñtiarũ omnes autorũ sententias. De visione illa Pauli quando raptus est in paradisum. Si eñ Apostolus qui huiusmodi in deum extasim passus est: non explicuit illius visionis misterium quis sufficiet ad rectam illius expressionem nisi scõ spũ reuelante id fuerit edoct⁹. Quid tñ Origenes de visione

Origenes dei sentiat: et an videri possit deus: videam⁹ nẽpe libro pr̄o de principijs seu periarchon capitulo primo inquit: vide si non etiam. Aposto.

lus hoc idem ait cum de christo loquitur dicens. Qui est imago inui-
sibilis dei primogenitus omnis creature. Non enim (inquit: vt qui-
dam putant) natura dei inuisibilis est alicui et aliis visibilis est. Nō
enim dixit Apostolus imago inuisibilis dei hominibus: aut inuisibilis
peccatoribus: sed valde constanter pronunciat de ipsa natura dei di-
cens. Imago inuisibilis dei: sed et Joannes in euangelio dicēs. Deū
nemo vidit vnq̄ manifeste declarat omnibus qui intelligere possunt:
quia nulla natura cui visibilis sit deus: non quasi qui visibilis quidē
per naturam ⁊ velut fragilioris creature euadat: atq̄ excedat aspectū
sed quoniā naturaliter videri impossibile est. Quod si requiras a me
(inquit) quid etiam de ipso vnigenito sentiam si non ipse quidem
visibiliter dicam naturam dei qui naturaliter inuisibilis est: ne ti-
bi statim vel impium videatur esse: vel absurdum rationem quippe
dabimus cōsequēter. Aliud (infit) est videre: aliud est cognoscere: vi-
deri ⁊ videre corporum res est: cognosci et cognoscere intellectualis na-
ture est. Quicquid ergo propriū corporū est: hoc nec de patre est nec
de filio sentiendum. Quod vero ad naturā pertinet deitatis: hoc in-
ter patrem et filium constat. Denique etiam ipse in euangelio nō dixit:
quia nemo vidit patrem: nisi filius: neq̄ filium nisi pater: sed ait. Ne-
mo nouit filium: nisi pater neq̄ patrē quis nouit nisi filius. Ex quo
manifeste iudicatur quod quicquid inter naturas corporeas videri et
videre dicitur hoc inter patrem et filium cognoscere dicitur ⁊ cognosci
per virtutem scientie non per visibilitatis fragilitatem. Quia igitur
de incorporea natura et inuisibili: nec videre proprie dicitur: nec videri.
Jdcirco neq̄ pater a filio: neq̄ filius a patre videri in euangelio dici-
tur: sed cognosci. Quod si proponat (inquit) aliquis quare dictum
est. Beati mundo corde: quoniam ipsi deum videbunt: multo magis
etiam ex hoc (vt ego arbitror infit) assertio nostra firmabitur. Nam
quid aliud est corde deum videre: nisi mente eum intelligere: atq̄ co-
gnoscere. Frequenter enim sensibilium membrorum nomina ad ani-
mam referuntur: ita vt oculis cordis videre dicatur: id est cum virtute
intelligentie aliquid intellectualis conijcere: sic ⁊ audire auribus di-
citur cum sensum intelligentie profundioris aduertit sic et vti cū possi
dentibus dicimus: cum mandit et panem comedit vite qui de celo de-
scendit. Similiter de ceteris vti membrorum officijs dicitur: que ex
corporali appellatione translata virtutibus anime coaptantur: sicut
et Salomon dicit sensum diuinum inuenies. Sciebat namq̄ duo ge-
nera esse sensuum vnum mortale/corruptibile, humanum. Aliud ge-
nus immortale et intellectuale quod nunc diuinum nominauit. Hoc
ergo sensu diuino non oculorum: sed cordis mundi que est mēs deus
videri ab his qui digni sunt: potest. Cor sane pro mente: id est pro in-

tellectuali virtute nominari in omnib⁹ scripturis nouis: ac veteribus habnudantius inuenies: hec Origenes. Et rursus libro scdo eiusdē periarchon capite quarto inquit Moses deum vidisse putand⁹ est non carnalibus oculis eum intuens: sed visu cordis: ac sensu mentis intelligens: ꝛ hoc ex parte aliqua manifestum enim est q̃ faciem (inquit) meam non videbis (scꝫ qui mosi responsa prebebat) sed posteriora mea. Que vtiqꝫ cū eo sunt intelligēda sacramēto quomō intelligi conuenit dicta diuina abiectis profecto illis ꝛ spretis anilibus fabulis que de anterioribus dei ab imperitis posterioribusqꝫ finguntꝰ diximus enim (inquit) ꝙ aliud sit videre ꝛ videri ꝛ aliud nosse ꝛ nosci vel cognoscere atqꝫ cognosci. Igitur videre ꝛ videri corporū res est. qḋ vtiqꝫ nec patri nec filio nec spiritusancto inter se inuicē competenter aptabitur. Natura em̄ trinitatis modum visionis excedit his qui in corpore sunt. Idem oibus reliquis creaturis qualitatem inter se inuicem visionis indulgens incorporee nature ꝛ principaliter intellectuali nihil aliud cōuenit nisi nosse ꝛ nosci sicut ꝛ saluator ipse ꝑnūciat dicens: quia nemo nouit filium nisi pater: neqꝫ patrē quis nouit nisi filius: ꝛ cui voluerit filius reuelare manifestus est: ergo (inq̄t Origenes) q̃ non dixit nemo vidit patrē nisi filius: rursus idem Origenes homelia. ij. in Iohannem inquit. Et vidimus gloriā eius quasi vnigeniti a patre vbi vidisti (infit) beate theologe gloriam incarnati verbi: gloriam inhumanatā filij dei quomodo vidisti. Qualibus oculis perspexisti: corporalibus (vt opinor) in monte trāsformationis tempore. Tunc enim tertius aderas testis diuine glorificationis presens eras (vt estimo) in hierusalē et audisti vocem patris filium suum glorificantem ꝛ dicentem. Et clarificaui: ꝛ iterum clarificabo. hec ille. Et rursum omelia septima super numeros infit Moses priusꝙ acciperet Ethiopissam non est scriptum quia in specie locutus sit ei deus ꝛ non i enigmate. Sed vbi accepit Ethiopissam: tunc dixit de eo deus. Os ad os loquor ad eum in specie ꝛ nō in enigmate modo enim cum Moses venit ad nos: ꝛ coniunctus est huic nostre Ethiopisse: lex dei iam non in figuris ꝛ enigmatibus sicut prius sed in ipsa specie veritatis agnoscitur. Et que prius in enigmate designabantur nunc in specie ꝛ veritate complentur antea in enigmate fuit baptismus in nube ꝛ in mari nunc autem in specie regeneratio est in aqua ꝛ in spiritusancto. Tunc in enigmate erat māna cibus: nunc autem in specie caro verbi dei est verus cibus: sicut ipse dicit. Quia caro mea vere est cibus ꝛ sanguis meus ver⁹ est potus. Sic ergo iam nunc Moses apud nos positus: et huic Ethiopisse coniunctus: vel ipse ad nos. vel deus ad ipsum non loquitur in enigmate: sed in specie: his autem additur: et gloriam (inquit) dn̄i

vidit quando vidit Moses gloriam domini. Ego (inquit Origenes) tunc dico quando transformatus est dominus in monte et aderat ei Moses cum Helia: et colloquebantur ei et ideo recte in consequentibus adiungit et quare nõ timuistis detrahere famulo meo mosi. Quid euidenter (infit) vtique ad eos dictum dirigitur quia euãgelia quidem suscipere videntur: derogant autem Mosi et merito arguuntur: quia cum discant per euangelium quod Moses vna cum Helia vidit gloriam domini: legi et prophetis nisi sunt derogare. Et sõ nos non detrahamus Mosi: nec derogemus legi: sed simus non solum auditores legis sed et factores: vt cum ipso Mose conglorificari mereamur: hec Origenes Rursum homelia prima in Esaiã inquit propter mortem regis Ozie post cuius interitum vidisse se ait visionem propheta. Que autem visio: vidi dominum sedentem super thronum excelsum: et eleuatum etc. Non omnis qui videt deum videt eum sedentem super thronum excelsum et eleuatum. Scio alium prophetam vidisse dominum et vidisse eum super thronum sedentem: sed non excelsum: neque eleuatum differens scripturã Daniel dicit. Throni positi sunt: et non erat excelsus ille thronus et veniam vt sedeã ad iudicandum populum in valle Josaphat: ergo hic in valle sedit et in valle eum iudicaturus est quem est condempnaturus. Aliud autem est videre eum sedentem super thronum excelsum: et eleuatũ. Et in michea. Egredere et descendit deus. Et vt videat sodomam descendit. Descendens (ait) videbo si secundum clamorem eorum venientẽ ad me consummauerunt. Igitur deus aliquãdo sursum aliquando deorsum iuxta dignitatẽ videtur negociorum. Vidi ego dominũ (Esaias ait) sedentem super thronum excelsum et eleuatum: si video deum in his que hic sunt regnantem: non eum video super thronum excelsum et eleuatum. Si video eum regnantem celestibus virtutibus video eum sedentem super thronum excelsum et eleuatũ: sursum quo eleuatus est thronus eius plenaque est domus gloria eius non arbitror quia plena est domus gloria eius: hec que in terra est: domini est terra et plenitudo eius: plenitudinem autem glorie dei non inuenies in presenti sed si quis edificauerit templum deo videbitur gloria dei hec Origenes: beatus quoque Augustinus hipponensis episcopus a beatissimo Ambrosio post errorum tenebras et gentilitatis nebulas ad vere fidei lumen conuersus est vt .xciiij. sermo beati Ambrosij de baptismo Augustini meminit. is diuinitus illustratus complura edidit opera syncere et vere theologie referentissima et presertim librum de cognitione vere vite sacratissimum plane et preclarissimum in cuius .xxv. capite de deo ita inquit. Solus omnipotens deus immortalitatem habet quia nullam recipit mutabilitatem. Hic etiã

Origenes in esaiam.

Augustini opinio cui magis adheret et fauet auctor quam origini.

solus est inuisibilis q2 nulli creature ad plenum intelligibilis. Nēpe aie beatoꝝ ꝛ angeli suo more nō nostro eū semꝑ vident: non ꝑ inter ualla spacioꝝ sicut nos corporea videm⁹ sꝫ intra se ꝛ extra se i oi creatura ꝛ extra omnē creaturā eū ꝯspiciunt: nec vllo intellectus intuitu amplitudinē sue claritatis excedunt. Et q2 nō ita pleniter ab ipsis vt a seipso conspicitur vel intelligit̄: iō solus inuisibilis dicit̄. Et paulo post. c. xliij infit. Tres visiones scꝫ sensualis spiritalis ꝛ intellectualis a sapiētibus nōne scdunt̄. Sēsualis quippe visio est cum colores ꝛ formas reꝝ exterius cernim⁹ sꝫ interius aliquid celari intelligim⁹: vt in litteris itelligim⁹ significātiā. Scda visio spiritalis est: qua nō res sꝫ imagines rebus similes spiritaliter videmus sicut in somnijs solemus: ꝛ sicut Johānes in apocalipsi ꝛ ꝓphetas multa nouim⁹ vidisse. Tertia ꝟo visio intellectualis est cū neqꝫ res exterius neqꝫ imagines reꝝ interius sꝫ ipsas substātias ꝓut vere sunt abstractis coloribus intellectu ꝯspicimus: ꝛ vniuscuiusqꝫ qualitatē inter se differentes rōne discernim⁹. Et hec visio tertiū celū vocat̄: q2 veritas reꝝ in hac quasi a stultis celat̄. Et si apostolus in corpore est rapt⁹: tūc ad corporeū celū scꝫ ad firmamētū est ꝓductus. Si autē extra corp⁹ qđ magis videt̄ tūc vtiqꝫ ad intellectuale celū rapt⁹ credit̄: in quo essentiā deitatis sicut est ꝛ angelicas substātias ꝓut sunt nō sensualiter qđ nequit fieri nisi ꝑ corp⁹ nec spiritaliter qꝫ nō fit nisi ꝑ imagines rebus similes sꝫ veraciter qđ nō fit nisi ipo intellectu vidisse cognoscit̄. Angeli vel iusti quadā silitudine celi nuncupant̄: q2 i secreto dei hūanis visibus celant̄ ꝛ ecōtra: demones vel impij tenebre appellant̄ q2 i tormētis ac nobis occultantur hec. Augustinus rursuꝫ in libro de aia ꝛ spū capite. xxx. ait. Anima carne exuta viuit videt audit ꝛ oēs sensus atqꝫ igenia viuaciter tenet: vt pote pura subtilis cita ꝛ ꝑpetua. Et sicut deus vbiqꝫ in semetipso est sic anima vbiqꝫ quodammodo in semetipsa est: ac ꝑ hoc ibi erit anima post corpus vbi erat agens in corpore ibi deus est modo vbi erat priusqꝫ mundus fieret: vbi etiam foret si mundus desineret esse. Incorporea est anima potest tamen habere similitudinē corporis nō corporalem sed corpori similem et corporalium omnino membrorum cum de corpore egreditur. Sic autē ad spiritalia pro meritis fertur aut ad loca penalia similia corporib⁹ qualia sepe demonstrata sunt his qui rapti sunt a corporis sensibus ꝛ mortuis similes iacuerunt cum et ipsi in seipsis gererent quandam similitudinem corporis sui: per quam possent ad illa ferri ꝛ talia similibus sensib⁹ experiri. Anime siquidē que incorporibus viuētes pollectionē visibiliū corporalib⁹ imaginib⁹ afficiunt̄ a corporib⁹ exeuntes i eisdē imaginib⁹ tormēta patiunt̄ ꝓpterea eni corporalib⁹ passio

Augustin⁹

corde qm̄ ipsi deū videbunt. Sed illud scriptū est. Et videbit oīs caro salutare dei. Sine vlli⁹ nodo difficultatis itelligi sic pōt: ac si dictū fuerit: et videbit oīs homo christum dei: qui vtiqȝ in corpore visus est et in corpore videbit: qñ viuos ꝛ mortuos iudicabit. Illud vero Iob Et in carne mea videbo deū: resurrectionē quidem carnis sine dubio ꝓphetauit: non tñ dixit per carneȝ meam. Qḋ quidē si dixisset: posset deus christus intelligi qui per carnem in carne videbit. Nūc vero sic accipi pōt: in carne mea ero cū videbo deum. Ibi vocabimus ꝛ videbimus: videbimus et amabim⁹: amabimus et laudabimus. Ecce qḋ erit in fine sine fine. Nā quis ali⁹ noster est finis nisi ꝑuenire ad regnū cuius nullus est finis. Videor mihi debitum ingentis huius operis adiuuāte domino reddidisse: quibus parum vel quibus nimiū est mihi ignoscant: Quibus autē satis est: non mihi sed deo mecum cōgratulantes agant: vt vere vite et oī beate viuētium faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summuȝ bonū ꝑducat. Gloria ꝛ honor patri ꝛ filio ꝛ spirituisctō oīpotenti deo in excelsis in secula seculorū Amē. Hoc vnū protestans quod quicquid a me hic vel alibi dictū est: tantū assertum esse volo quantum ab ecclesia romana cōprobatur.

¶ Ad deum oratio.

Plenitudo legum et prophetarum: ipse existēs christe deus noster: qui adimpleuisti paternuȝ consilium. Reple gratia et hilaritate corda nostra: Nunc et semper ꝛ in secula seculorum.

A M E N

nibus ibi teneri possunt: q2 a corruptione corporaliu3 affectionū hic mundate non fuerunt quā corpulentiā de carnis dilectione traxerunt. Quedā aūt aie in eisdē locis in quibus culpam cōmiserunt puniuntur: quedam vero abditis receptaculis vsq3 ad vltimam resurrectiōe3 continentur: sicut digna est vnaquaq3 requie vel miseria. Nostre vero delitie erunt cum ad eū veniemus et videbimus eum sicuti est: atq3 similes ei erimus. Tūc erit manifesta visio / plena cognitio / vera dilectio / firma coniūctio / societas indiuidua / similitudo perfecta / et vita beata in eternum: et vltra in perpetuas eternitates. Hec Augu. Et libro tertio de Symbolo ad Chathecuminos inqt nostre sacre littere qualem deū predicent Paulum audite aplm: immortali inquit inuisibili incorruptibili soli deo honor et gloria non videtur deus noster oculis carnis: sed videtur oculis cordis / non videtur ad tempus: sed videtur in eternū. Sed dicit paganus. Ostende mihi quē colis. Respōdeo. Ego quidem habeo etiam modo que3 tibi ostendam: sed tu non habes oculos vnde videas. Beati enim ait saluator noster mūdo corde quoniam ipsi deum videbūt. Quapropter alibi cecinit Augustinus. Recedat amor presentis seculi: in quo sic nullus nascitur: vt non moriatur et succedat amor futuri seculi: in quo sic omnes viuificātur: vt deinceps non moriāt vbi nulla aduersitas turbat / nulla necessitas angustat / nulla molestia inquietat: s3 perēnis letitia regnat: si q̄ris quid ibi fit. Ubi talis τ tanta beatitudo persistit. Aliter dici non potest nisi quicquid boni est ibi est: τ quicquid mali est ibi nusq̄ est. Quod inquis illud bonu3 est: quid me interrogas / a ppheta τ apostolo definitum est. Quod oculus inquit non vidit τ auris nō audiuit nec in cor hominis ascendit que preparauit deus diligētibus eu3. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitijs constipatus Dauid anhelabat cum diceret. Quid eni3 mihi est in celo et a te quid volui super terram Dulcis regalibus dapibus abundans dicebat. Satiabor cum manifestabitur gloria tua: τ rursum. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum quādo veniā et apparebo ante faciē dei: rursumq3. Heu me q2 incolat9 me9 plongat9 est. Hinc et Paul9 ait. Cupio dissolui et esse cū christo: multo eū meli9 et in lib soliloquiorū aīe ad deū infit. Tu es quippe lumē: in cui9 lumine videbim9 lumē: te .s. in te: in splēdore vult9 tui: quando te videbimus facie ad faciem. Quid est videre facie ad faciem: nisi quod ait apostolus cognoscere sicut τ cognit9 sum: cognoscere veritatem tuam: et gloriam tuam: hoc est cognoscere faciem tuā cognoscere patris potentiam: filij sapientiam spiritussancti clementiam: ipsius summe trinitatis vnam et indiuiduā essentiā. Uidere em faciem dei viui: hoc est summum bonum: gaudium angelorum atq3 omnium sanctorum premiu3 vite eterne: gloria spirituum / letitia semp

August. de symbolo ad chatecuminos cap. iij lib. iij.

Aug. in li. de cōflictu vitioꝝ cap. xxvj.

Aug. in li. soliloquioꝝ aīe capitulo. xxxvj.

piterna/corona decoris/braviũ felicitatis/requies opulenta/pulchritudo pacis/intimũ ⁊ eternũ gaudiũ/paradisus dei/hierusalē celestis/vita beata/plenitudo beatitudinis/gaudium eternitatis/par dei: que exuperat oēm sensuz. Hec ē plena beatitudo ⁊ tota glorificatio hoīs videre faciē dei sui/videre eum qui fecit celũ/videre eũ qui fecit eũ/q̄ saluauit eũ/⁊ q̄ glorificauit eũ/videbit eũ cognoscēdo/amabit diligēdo/laudabit possidēdo. Visio ergo tua tota merces est totum premiũ ⁊ totum gaudiũ qđ expectam⁹. Hec eñ vita eterna: vt cognoscamus te solũ verũ deũ. ⁊ quem misisti iesum christũ Porro Aug. in euangeliuz Joan. tractatu. cv. inquit. Si cognitio dei est vita eterna tanto magis viuere tendim⁹ q̄to magis in hac cognitiōe pficimus. Non aũt moriemur in vita eterna. Tūc ergo dei cognitio pfecta erit q̄n nulla mors erit. Summa dei tūc clarificatio: q2 summa gloria a veteribus aũt gloria qua gloriosi hoīes dicunt ita est diffinita. Gloria est frequens de aliquo fama cũ laude. At si homo laudat cũ fame credit: quō de⁹ laudabit q̄n ipse videbit pp̄ter qđ scriptũ est. Beati q̄ habitant in domo tua: in secula seculorũ laudabũt te. Ibi erit dei sine fine laudatio: vbi erit dei plena cognitio ⁊ q2 plena cognitio: iō summa clarificatio. vel glorificatio. Hec ille rursuz in ep̄lam Joan. tract. vij. ita cecinit. Deũ nemo vidit vnq̄ res est inuisibilis: non oculo sz corde credendus est: sed quēadmodũ si solē istum videre vellem⁹ oculum corporis purgaremus: vnde videri lux potest volētes videre deũ oculum quo de⁹ videri pōt purgemus. Et vbi est iste oculus: audi euāgelium. Beati mundo corde: q̄m ipsi deũ videbũt. Sed nemo sibi pro cōcupiscentia oculorũ cogitet deũ. Facit eñ sibi aut ingentē formaz: aut magnitudinē aliquam inestimabilē: descendit per loca velut lucē istam quā videt: his oculis auget per cāpos q̄tũ potest: aut facit sibi aliquem quasi venerabilis forme senem. Nihil horuz cogites: est qđ cogites si vis videre deũ. Deus dilectio est/qualem faciem habet dilectio/qualē formā habet/qualē staturā habet/quales pedes habet quales manus habet. Nemo pōt dicere: habet tñ pedes: nā ipsi pcũt ad ecclesiā: habet manus/nam ipse pauperi porrigũt/nā habet oculos. Nam inde intelligit ille qui eget. Beat⁹ q̄ intelligit sup egenũ et pauperē: Habet aures de quib⁹ dicit dñs. Qui habet aures audiēdi audiat. Nō sunt eñ mēbra distincta per loca sed intellectu totũ simul videt. Qui habes claritatē habita ⁊ inhabitaberis: manet ⁊ manebit in te. Sz vtrũ corpalib⁹ oculis in patria deus videatur. Hoc in. xxij. lib. ca. xxix. de ciuitate dei idē ostēdit dicēs. Quāuis h̄ nihil phibeat oculũ cordis intelligi: de quib⁹ oculis ait ap̄ls. Illuminatos oculos habere cordis vestri: ipsis aũt videri deũ cum videt christian⁹ ambigit nemo: qui fideliter accipit qđ ait de⁹ ille magister. Beati mundo

In expositiōe in euāgeliũ Joā. Augustini.
Glorie diffinitio.
Augustin⁹ in epistola Joānis tractatu. vij. d
Augustin⁹

Secundum volumen.

Mirabilium propositionū diui Pauli apostoli Theoremata i sex libros diuisa: videlicet.
Liber primus de laudibus apostolorum Petri et Pauli.
Secūdus theorematū in epistolam ad Corinthios primam.
Tertius theorematuz brissimi pauli in epl'az ad Galatas.
Quartus in epistolam ad Ephesios.
Quintus in eplām ad Tessalonicēses primā.
Sextus in epistolā ad Hebreos.

¶ Prologus Simphoriani chāperij in librū Mirabiliū ꝓpositionū vtilissimi Pauli apostoli de laudib⁹ sctōꝝ aplōꝝ Petri ⁊ Pauli ad nobilissimū atq̧ vndecunq̧ doctissimū ⁊ in pⁱmis obseruādissimū dn̄m dn̄m Gasparez de turnone cū Valētinēsez antistitē:tū Diensis eccl̄ie ꝓsulem.

Cum super epistolas Beatissimi Pauli apostoli a veteribus theologis non paruz multa scripta sunt ad eandēq̧ Pauli mentē explicādam et propagandam nonnulli etatis nostre viri doctissimi et precipue Petrus marsus calaber ac Jacobus noster stapulensis validissimas ratiōes scriptis mandauerunt:minime tamen alienum putaui si ꝓbatiōes aliquas afferrem:quibus ꝓpositiones ille mirabiles Pauli probarentur:de quibus Petrus apostoloꝝ princeps.ij.petri.iij.capite inflexam valde ꝓpositionē sub hoc verboꝝ contextu lr̄arū monumētis mādauit:sicut ⁊ charissim⁹ frater noster Paulus sm̄ datā sibi sapientiā scripsit vobis sicut ⁊ in oībus epistolis loquēs in eis:de his in quibus sunt q̄dam difficilia intellectu:que indocti ⁊ inutiles deprauāt ⁊c. Id em̄ cū veritati ipsi⁹ christiane fidei nostre in vniuersum adstipulabit̄:tū maxime ei qđ struere ꝓposuimus opi de laudib⁹ apostolorū petri ⁊ pauli principiū optimū. Nā cū oēs beati apostoli parē gratiā apud dn̄m sctitatis obtineant: nescio quo tn̄ pacto petr⁹ et paulus vident̄ pre ceteris peculiari quadā in saluorē fidei ꝟtute ꝑcellere. Qđ quidē ex ipsi⁹ dn̄i iudicio possumus approbare. Nā petro sicut bono dispēsatori clauē regni celestis dedit paulo tāq̄ idoneo doctori magisteriū eccl̄iastice īstōnis iniūxit scȝ vt q̄s iste erudierit ad salutē:ille suscipiat ad q̇etē:⁊ q̄ꝝ corda paulus patefecerit doctrina verboꝝ eoꝝ aīalib⁹ petr⁹ aperiat regna celorū. Clauē em̄ vt diu⁹ Ambro. refert quodāmō a christo sciētie ⁊ paul⁹ accepit. Clauis ei dicēda est qua ad fidē pctōrū dura reserant̄ mētiū secreta pādūtur:⁊ q̇cq̇d intrinsec⁹ clausum tenet̄ in palā rationali manifestatiōe ꝑducit̄. Clauis inq̄ est q̄ ⁊ ꝯsciētiā ad ꝯfessionē peccati apit:⁊ grāȝ ad eternitatē misterij salutaris icludit. Ambo igit̄ claues a dn̄o ꝑceperūt sciē iste ille potētie:diuitas immortalitatis ille dispēsat sciētie thesauros iste lagit̄. Sūt em̄ sciētie thesauri sicut scriptū est: in q̄ sūt oēs thesauri sapiētie ⁊ sciē abscōditi. Ergo btūs petr⁹ ⁊ paul⁹ eminēt inter vniuersos aplos ⁊ peculiari q̄dā ꝑrogatiua ꝑcellūt:veꝝ inter ipsos (inquit Amb.) q̇s cui ꝑponat̄ icertū ē:puto em̄ illos eq̄les

Ambro. in sermone de natali sanctoꝝ apostolorū petri ⁊ pauli.

tellectuali virtute nominari in omnib⁹ scripturis nouis:ac veteribus habundantius inuenies: hec Origenes. Et rursus libro scdo eiusdẽ periarchon capite quarto inquit Moses deum vidisse putand⁹ est non carnalibus oculis eum intuens:sed visu cordis:ac sensu mentis intelligens:et hoc ex parte aliqua manifestum enim est qꝫ faciem (inquit) meam non videbis (scꝫ qui mosi responsa prebebat) sed posteriora mea. Que vtiqꝫ cũ eo sunt intelligẽda sacramẽto quomõ intelligi conuenit dicta diuina abiectis profecto illis et spretis anilibus fabulis que de anterioribus dei ab imperitis posterioribusqꝫ finguntur dicimus enim (inquit) qꝫ aliud sit videre et videri et aliud nosse et nosci vel cognoscere atqꝫ cognosci. Igitur videre et videri corporũ res est. qđ vtiqꝫ nec patri nec filio nec spiritusancto inter se inuicẽ competenter aptabitur. Natura eñ trinitatis modum visionis excedit his qui in corpore sunt. Idem oibus reliquis creaturis qualitatem inter se inuicem visionis indulgens incorporee nature et principaliter intellectuali nihil aliud cõuenit nisi nosse et nosci sicut et saluator ipse ꝓnũciat dicens:quia nemo nouit filium nisi pater:neqꝫ patrẽ quis nouit nisi filius:et cui voluerit filius reuelare manifestuꝫ est:ergo (inqͣt Origenes) qꝫ non dixit nemo vidit patrẽ nisi filius:rursus idem Origenes homelia .ij. in Johannem inquit. Et vidimus gloriã eius quasi vnigeniti a patre vbi vidisti (infit) beate theologe gloriam incarnati verbi:gloriam inhumanatã filij dei quomodo vidisti. Qualibus oculis perspexisti:corporalibus (vt opinor) in monte trãsformationis tempore. Tunc enim tertius aderas testis diuine glorificationis presens eras (vt estimo) in hierusaleꝫ et audisti vocem patris filium suum glorificantem et dicentem. Et clarificaui:et iterum clarificabo. hec ille. Et rursum omelia septima super numeros infit Moses priusqꝫ acciperet Ethiopissam non est scriptum quia in specie locutus sit ei deus et non i enigmate. Sed vbi accepit Ethiopissam:tunc dixit de eo deus. Os ad os loquor ad eum in specie et nõ in enigmate modo enim cum Moses venit ad nos:et coniunctus est huic nostre Ethiopisse:lex dei iam non in figuris et enigmatibus sicut prius sed in ipsa specie veritatis agnoscitur. Et que prius in enigmate designabantur nunc in specie et veritate complentur antea in enigmate fuit baptismus in nube et in mari nunc autem in specie regeneratio est in aqua et in spiritusancto. Tunc in enigmate erat mãna cibus:nunc autem in specie caro verbi dei est verus cibus: sicut ipse dicit. Quia caro mea vere est cibus et sanguis meis ver⁹ est potus. Sic ergo iam nunc Moses apud nos positus:et huic Ethiopisse coniunctus:vel ipse ad nos. vel deus ad ipsum non loquitur in enigmate:sed in specie:his autem additur:et gloriam (inquit) dñi

vidit quando vidit Moses gloriam domini. Ego (inquit Origenes) tunc dico quando transformatus est dominus in monte et aderat ei Moses cum Helia: et colloquebantur ei et ideo recte in consequentibus adiungit et quare nō timuistis detrahere famulo meo mosi. Quid euidenter (in fit) vtiq̧ ad eos dictum dirigitur quia euāgelia quidem suscipere videntur: derogant autem Mosi et merito arguuntur: quia cum discant per euangelium q̄ Moses vna cum Helia vidit gloriam domini: legi et prophetis nisi sunt derogare. Et sō nos non detrahamus Mosi: nec derogemus legi: sed simus non solum auditores legis sed et factores: vt cum ipso Mose conglorificari mereamur: hec Origenes Rursum homelia prima in Esaiā inquit propter mortem regis Ozie post cuius interitum vidisse se ait visiones propheta. Que autem visio: vidi dominum sedentem super thronum excelsum: et eleuatum etc. Non omnis qui videt deum videt eum sedentem super thronum excelsum et eleuatum. Scio alium prophetam vidisse dominum et vidisse eum super thronum sedentem: sed non excelsum: neq̧ eleuatum differens scripturā Daniel dicit. Throni positi sunt: et non erat excelsus ille thronus et veniam vt sedeā ad iudicandum populum in valle Josaphat: ergo hic in valle sedit et in valle eum iudicaturus est quem est condempnaturus. Aliud autem est videre eum sedentem super thronum excelsum: et eleuatū. Et in michea. Egredere et descendit deus. Et vt videat sodomam descendit. Descendens (ait) videbo si secundum clamorem eorum venientē ad me consummauerunt. Igitur deus aliquādo sursum aliquando deorsum iuxta dignitatē videtur negociorum. Vidi ego dominū (Esaias ait) sedentem super thronum excelsum et eleuatum: si video deum in his que hic sunt regnantem: non eum video super thronum excelsum et eleuatum. Si video eum regnantem celestibus virtutib' video eum sedentem super thronum excelsum et eleuatū: sursum quo eleuatus est thronus eius plenaq̧ est domus gloria eius non arbitror quia plena est domus gloria ei': hec que in terra est: domini est terra et plenitudo eius: plenitudinem autem glorie dei non inuenies in presenti sed si quis edificauerit templum deo videbitur gloria dei hec Origenes: beatus quoq̧ Augustinus hipponensis episcopus a beatissimo Ambrosio post errorum tenebras et gentilitatis nebulas ad vere fidei lumen conuersus est vt.xciiij. sermo beati Ambrosij de baptismo Augustini' meminit. is diuinitus illustratus complura edidit opera syncere et vere theologie refertissima et presertim librum de cognitione vere vite sacratissimum plane et preclarissimum in cuius.xvi.capite de deo ita inquit. Solus omnipotens deus immortalitatem habet quia nullam recipit mutabilitatem. Hic etiā

Origenes in esaiam.

Augustini opinio cui magis adheret et faciet auctor q̄ origini.

corde qm̄ ipsi deū videbunt. Sed illud scriptū est. Et videbit oīs caro salutare dei. Sine vlli⁹ nodo difficultatis itelligi sic pōt: ac si dictū fuerit: et videbit oīs homo christum dei: qui vtiqꝫ in corpore visus est et incorpore videbit: qn̄ viuos ⁊ mortuos iudicabit. Illud vero Iob Et in carne mea videbo deū: resurrectionē quidem carnis sine dubio ꝓphetauit: non tn̄ dixit per carnez meam. Qḋ quidē si dixisset: posset deus christus intelligi qui per carnem in carne videbit. Nūc vero sic accipi pōt: in carne mea ero cū videbo deum. Ibi vocabimus ⁊ videbimus: videbimus et amabim⁹: amabimus et laudabimus. Ecce qḋ erit in fine sine fine. Nā quis ali⁹ noster est finis nisi ꝑuenire ad regnū cuius nullus est finis. Videor mihi debitum ingentis huius operis adiuuāte domino reddidisse: quibus parum vel quibus nimiū est mihi ignoscant: Quibus autē satis est: non mihi sed deo mecum cōgratulantes agant: vt vere vite et oī beate victium faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summuz bonū ꝑducat. Gloria ⁊ honor patri ⁊ filio ⁊ spirituisctō oīpotenti deo in excelsis in secula seculorū Amē. Hoc vnū protestans quod quicquid a me hic vel alibi dictū est: tantū assertum esse volo quantum ab ecclesia romana cōprobatur.

¶ Ad deum oratio.

Plenitudo legum et prophetarum: ipse existēs christe deus noster: qui adimpleuisti paternuz consilium. Reple gratia et hilaritate corda nostra: Nunc et semper ⁊ in secula seculorum.

A M E N

nibus ibi teneri possunt: q2 a corruptione corporalium affectionū hic mundate non fuerunt quā corpulentiā de carnis dilectione traxerunt. Quedā aūt aie in eisdē locis in quibus culpam cōmiserunt puniuntur: quedam vero abditis receptaculis vsq3 ad vltimam resurrectiōe3 continentur: sicut digna est vnaquaq3 requievel miseria. Nostre vero delitie erunt cum ad eū veniemus et videbimus eum sicuti est: atq3 similes ei erimus. Tūc erit manifesta visio/plena cognitio/vera dilectio/firma coniūctio/societas indiuidua/similitudo perfecta/et vita beata in eternum: et vltra in perpetuas eternitates. Hec Augu. Et li bro tertio de Symbolo ad Chathecuminos inqt nostre sacre littere qualem deū predicent Paulum audite aplm: immortali inquit inuisibili incorruptibili soli deo honor et gloria non videtur deus noster oculis carnis: sed videtur oculis cordis/non videtur ad tempus: sed videtur in eternū. Sed dicit paganus. Ostende mihi quē colis. Respōdeo. Ego quidem habeo etiam modo que3 tibi ostendam: sed tu non habes oculos vnde videas. Beati enim ait saluator noster mūdo corde quoniam ipsi deum videbūt. Quapropter alibi cecinit Augustinus. Recedat amor presentis seculi: in quo sic nullus nascitur: vt non moriatur et succedat amor futuri seculi: in quo sic omnes viuificātur: vt deinceps non moriāť vbi nulla aduersitas turbat/nulla necessitas angustat/nulla molestia inquietat: s3 perēnis letitia regnat: si qris quid ibi fit. Ubi talis τ tanta beatitudo persistit. Aliter dici non potest nisi quicquid boni est ibi est: τ quicquid mali est ibi nusq̄ est. Quod inquis illud bonu3 est: quid me interrogas/a pphera τ apostolo definitum est. Quod oculus inquit nonvidit τ auris nō audiuit nec in cor hominis ascendit que preparauit deus diligētibus eu3. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitiis constipatus Dauid anhelabat cum diceret. Quid eni3 mihi est in celo et a te quid volui super terram Dulcis regalibus dapibus abundans dicebat. Satiabor cum manifestabitur gloria tua: τ rursum. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum quādo veniā et apparebo ante faciē dei: rursumq3. Heu me q2 incolatꝰ meꝰ plongatꝰ est. Hinc et Paulꝰ ait. Cupio dissolui et esse cū christo: multo eūi meliꝰ et in lib. soliloquiorū aie ad deū inquit. Tu es quippe lumē: in cuiꝰ lumine videbimꝰ lumē: te. s. in te: in splēdore vultꝰ tui: quando te videbimus facie ad faciem. Quid est videre facie ad faciem: nisi quod ait apostolus cognoscere sicut τ cognitꝰ sum: cognoscere veritatem tuam: et gloriam tuam: hoc est cognoscere faciem tuā cognoscere patris potentiam: filii sapientiam spiritussancti clementiam: ipsius summe trinitatis vnam et indiuiduā essentiā. Uidere eni faciem dei viui: hoc est summum bonum: gaudium angelorum atq3 omnium sanctorum premiu3 vite eterne: gloria spirituum/letitia sem-

August. de symbolo ad chatecuminos cap. iii lib. iii.

Aug. in li. de cōflictu vitiorꝫ cap. xxvi.

Aug. in li. soliloquiorꝫ aie capitulo. xxxvi.

piterna/corona decoris/brauium felicitatis/requies opulenta/pul
chritudo pacis/intimū et eternū gaudiū/paradisus dei/hierusalē ce
lestis/vita beata/plenitudo beatitudinis/gaudium eternitatis/pax
dei:que exupat oēm sensuȝ. Hec ē plena beatitudo et tota glorificatio
hoīs videre faciē dei sui/videre eum qui fecit celū/videre eū qui fecit
eū/q̄ saluauit eū/et q̄ glorificauit eū/videbit eū cognoscēdo/amabit
diligēdo/laudabit possidēdo. Visio ergo tua tota merces est totum
premiū et totum gaudiū qđ expectam⁹. Hec enī vita eterna: vt cogno
scamus te solū verū deū. et quem misisti iesum christū Porro Aug. in
euangeliuȝ Joan. tractatu. cv. inquit. Si cognitio dei est vita eterna
In expositiōe in euāgeliū Joā. Augustini. tanto magis viuere tendim⁹ q̄nto magis in hac cognitiōe pficimus.
Non aūt moriemur in vita eterna. Tūc ergo dei cognitio pfecta erit
qñ nulla mors erit. Summa dei tūc clarificatio: q2 summa gloria ave
teribus aūt gloria qua gloriosi hoīes dicunt ita est diffinita. Gloria
Glorie diffinitio. est frequens de aliquo fama cū laude. At si homo laudat cū fame cre
dit: quō de⁹ laudabit qñ ipse videbit pter qđ scriptū est. Beati q̄
habitant in domo tua: in secula seculorū laudabūt te. Ibi erit dei sine
fine laudatio: vbi erit dei plena cognitio et q2 plena cognitio: ideo sum
Augustin⁹ in epistola Joānis tractatu. vij. d ma clarificatio. vel glorificatio. Hec ille rursuȝ in ep̄lam Joan. tract.
vij. ita cecinit. Deū nemo vidit vnq̄ res est inuisibilis: non oculo sȝ cor
de credendus est: sed quēadmodū si solē istum videre vellem⁹ oculum
corporis purgaremus: vnde videri lux potest volētes videre deū ocu
lum quo de⁹ videri pōt purgemus. Et vbi est iste oculus: audi euāge
lium. Beati mundo corde: qm̄ ipsi deū videbūt. Sed nemo sibi pro
cōcupiscentia oculorū cogitet deū. Facit enī sibi aut ingentē formaȝ:
aut magnitudinē aliquam inestimabilē: descendit per loca velut lucē
istam quā videt: his oculis auget per cāpos q̄ntū potest: aut facit sibi
aliquem quasi venerabilis forme senem. Nihil horuȝ cogites: est qđ
cogites si vis videre deū. Deus dilectio est/qualem faciem habet di
lectio/qualē formā habet/qualē staturā habet/quales pedes habet
ducunt quales manus habet. Nemo pōt dicere: habet tñ pedes: nā ipsi ducūt
ad ecclesiā: habet manus/nam ipse pauperi porrigūt/nā habet ocu
los. Nam inde intelligit ille qui eget. Beat⁹ q̄ intelligit sup egenū et
pauperē: Habet aures de quib⁹ dicit dn̄s. Qui habet aures audiēdi
audiat. Nō sunt enī mēbra distincta per loca sed intellectu totū simul
videt. Qui habes claritatē habita et inhabitaberis: manet et manebit
Augustin⁹ in te. Sȝ vtrū corporalib⁹ oculis in patria deus videatur. Hoc in. xxij.
lib. ca. xxix. de ciuitate dei idē ostēdit dicēs. Quāuis hīc nihil phibeat
oculū cordis intelligi: de quib⁹ oculis ait ap̄ls. Illuminatos oculos
habere cordis vestri: ipsis aūt videri deū cum videt christian⁹ ambi
git nemo: qui fideliter accipit qđ ait de⁹ ille magister. Beati mundo

Secundum volumen.

Mirabilium propositionũ diui Pauli apostoli Theoremata ĩ sex libros diuisa: videlicet.

Liber primus de laudibus apostolorum Petri et Pauli.

Secũdus theorematũ in epistolam ad Corinthios primam.

Tertius theorematuz btissimi pauli in ep'laz ad Galatas.

Quartus in epistolam ad Ephesios.

Quintus in ep'lam ad Tessalonicẽses primã.

Sextus in epistolã ad Hebreos.

¶ Prologus Simphoriani chāperij in librū Mirabiliū ppositionū octissimi Pauli apostoli de laudib⁹ sctōꝝ apłoꝝ Petri ꝛ Pauli ad nobilissimū atq; vndecunq; doctissimū ꝛ in primis obseruādissimū dñm dñm Gasparez de turnone cū Valētinēsez antistitē:tū Diensis ecclie psulem.

Cum super epistolas Beatissimi Pauli apostoli a veteribus theologis non paruz multa scripta sunt ad eandēq; Pauli mentē explicādam et propagandam nonnulli etatis nostre vi ri doctissimi et precipue Petrus maisus calaber ac Jacobus noster stapulensis validissimas ratiōes scriptis mandaue runt:minime tamen alienum putaui si p batiōes aliquas afferrem:quibus ppo sitiones ille mirabiles Pauli probarentur:de quibus Petrus apo stoloꝝ princeps.ij.petri.iij.capite inflexam valde ppositionē sub hoc verboꝝ contextu lr̄arū monumētis mādauit:sicut ꝛ charissim⁹ frater noster Paulus ſm datā sibi sapientiā scripsit vobis sicut ꝛ in oībus epistolis loquēs in eis:de his in quibus sunt q̄dam difficilia intelle ctu:que indocti ꝛ inutiles deprauāt ꝛc. Jd eñ cū veritati ipsi⁹ christia ne fidei nostre in vniuersum adstipulabit:tū maxime ei qd̄ struere p posuimus opi de laudib⁹ apostoloꝝū petri ꝛ pauli principiū optimū. Nā cū oēs beati apostoli parē gratiā apud dñm sortitatis obtineant: nescio quo tñ pacto petr⁹ et paulus videnť pre ceteris peculiari quas dā in saluozē fidei v̄tute pcellere. Qđ quidē ex ipsi⁹ dñi iudicio possu mus approbare. Nā petro sicut bono dispēsatori clauē regni celestis dedit paulo tāq; idoneo doctori magisteriū ecclˀiastice istonis iniūxit scʒ vt qs iste erudierit ad salutē:ille suscipiat ad q̄etē:ꝛ q̄ꝛ corda pau lus patefecerit doctrina verboꝝ eoꝝ aīalib⁹ petr⁹ aperiat regna celo rū. Clauē eñ vt diu⁹ Ambro.refert quodāmō a christo sciētie ꝛ paul⁹ accepit. Clauis ei dicēda est qua ad fidē pctōꝝ dura reserant /mētiū secreta pādūtur:ꝛ q̄cq̄d intrinsec⁹ clausum tenet in palā rationali ma nifestatiōe pducit. Clauis inq̄ est q̄ ꝛ ↄsciētiā ad ↄfessionē peccati apit:ꝛ grāz ad eternitatē misterij salutaris icludit. Ambo igiť claues a dño pceperūt scie iste ille potētie:diuitias immortalitatis ille dispēsat sciētie thesauros iste largiť. Sūt eñ sciētie thesauri sicut scriptū est: in q̄ sūt oēs thesauri sapiētie ꝛ scie abscōditi. Ergo btūs petr⁹ ꝛ paul⁹ eminēt inter vniuersos apłos ꝛ peculiari q̄dā prerogatiua pcellūt:veꝝ inter ipsos (inquit Amb.) qs cui pponať icertū ē:puto eñ illos eq̄les

Ambro. in sermone de natali sanctoruʒ apostolo:ū petri ꝛ pauli.

esse meritis: quia equales sunt passione: et similli eos fidei deuotione vixisse: quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non em̄ sine causa factum putemus q̄ vna die: vno in loco: vni᷒ tyranni tolerauere sententiam vna die passi sunt: vt ad christum pariter peruenirent vno in loco: ne alteri roma deesset sub vno p̄secutore: vt equalis crudelitas vtrūq̄ p̄stringeret. Dies ergo pro merito: locus p̄ gloria persecutor decret᷒ est pro virtute. Cui᷒ aūt meriti sint beatissimi Petrus ꝛ Paulus hinc possumus intelligere. Qđ cum dn̄s orientis regionem ꝓpria illustrauerit passione: occidētis plagā ne quid minus esset vice sui apostolorū sanguine illuminasse dignat᷒ est. Et licet illi᷒ passio nobis sufficiat ad salutē. Tñ etiā horum martyriū nobis contulit ad exemplū. Sed videam᷒ causam quare ista ꝓpessi sunt. s. quod inter cetera mirabilia etiā magnū illum Simonē orationib᷒ suis de aeris vacuo precipitati ruina p̄strauerunt. Exitus vero apostolorum de hoc seculo q̄ beatus fuerit: nemo est qui nesciat. Nā prima hec in illis beatitudo est: q̄ ambo vna die passi esse noscunt. s. vt quos vna fides seruitio deuinxerat: vna dies martyrio coronaret. Deinde ipsa passio licet diuersa i singulis fuerit: tñ quāta referta est gratie sanctitate: naꝫ Petr᷒ crucis sicut saluator exitū tulit ꝛ a dominice deuotionis similitudine nec morte discret᷒ est. s. vt quē imitabatur fide: imitaretur et passione. De Pauli vero ceruice (vt diuus Ambrosi᷒ refert) cum eūꝫ persecutor gladio percussisset: dicitur fluxisse lactis magis vnda q̄ sanguinis ꝛ mirum in modū sanctum Apostolū baptismi gratia in ipsa sede extitisse splendidum potius q̄ cruentū. Quequidē res in sancto Paulo stupenda nō est. Quid enim mirum si abundat lacte nutritor ecclesie: sicut ipse ad Corinthios ait. Lac vobis potum dedi non escā: hec est plane repromissiōis illa terra quā patribus nostris deus promisit dicendo. Dabo vobis terram fluentem lac ꝛ mel. Nō enim de hac terra locutus est qui manentibus aquis cenū inuoluit lutumq̄ p̄miscet: sed de illa terra Pauli ꝛ similium Pauli: que iugiter purum suaueq̄ distillat. Que enim Pauli epistola non melle dulcior est lacte candidior: que epistola tanq̄ vbera ecclesiarū populos enutriunt ad salutem. De ceruice ergo apostoli pro sanguine lac manauit legimus in ipso: qm̄ caro ꝛ sanguinis regnum dei non possidebunt. Igitur iam Paulus possidet regnū: qm̄ caret et sanguine: qui impedire dicit regnaturum. Adhuc ergo Paulus in terris positus etiā in regni celestis substantiā transformat. De Paulo dicit diu᷒ Augustinus q̄ q̄ palis et p̄secutore factus fuerit p̄dicator abundātiorē tñ gratiam cōsecutus est in omni labore apostolico q̄ ceteri apostoli: vt magis ostenderet deus suū esse quod dat non hoīs. Quō solent medici potentiā artis sue in desperatis ostendere. Sic dn̄s noster iesus chri

Ambrosi᷒

Cori. iij. a.

j. Cori. j.

Augustin᷒ in tractatu p̄s. cxxx.

stus medicus et saluator noster: in desperato qui persecutor ecclesie fuit ostendit magnitudinem artis sue: vt nō solum eum christianū faceret sed et apostolum: nec tantum apostolum. Sed sicut ipse dixit vt plus omnibus laboraret. Excellētissime ergo gratie fuit: et videris fratres quomodo in ecclesia Pauli epistole vigēt: magis quā coapostolorū eius. Alij enim non scripserunt: sed tantum locuti sunt in ecclesia. Nā que proferuntur ab errantibus sub nomine ipsorum: quia non sunt ipsorum improbantur: nec acceptantur ab ecclesia. Alij autem qui scripserunt: nec tantum nec tanta gratia scripserunt: cum ergo esset magne gratie et magna dona meruisset a deo quid dicit: propter magnitudinem autem reuelationum ne extollar etc. Quare dicit Origenes Uide Paulum qui ab hierusalem in circuitu vsque ad illyricum repleuit euangeliū dei: audi ipsum dicentem. Quanta mihi acciderūt Iconio listris / q̄ta in epheso / quoties cesus / et q̄ties lapidatus est / quoties pugnauit ad bestias: sed pmansit vsq̄ quo exuret altitudinē. i. vsq̄ quo in toti⁹ orbis terre latitudinē eccl'as collocaret: sed h de Paulo put capit epi. homa sufficiat: quapropter sacerrime presul et oēs qui in hoc volumine ordinata diuini loqui Pauli lecturi sunt theoremata oratos esse velim vel obnixissime: vt non tam Paulū ipsum q̄ Pauli intelligentiam et intelligentie indultorem attendāt. Et tantominus cū cōmentarios forte quoscūq legunt: humanos attendere debēt autores si spiritualis vite / veriq animi pastus percipiant indicia: sed intelligere debebunt de su: et ima fecundantem virtutem / verumq agnoscere autorē: agnitūq sequi quanta valebunt animi puritate atq pietate. Ad eum enī3 his solis accendit passibus: qui omnia operatur in omnib⁹. Admitte igitur humanissime pater Paulum hospitē intromitte christi preconem christi ad omnium gentium vitam legatū sup mūdanum oratorem. Quem insuper si sacro pectoris tui armario cōdideris / conditum seruaueris / seruatum ruminaueris / digesseris / coxeris / te dubio procul in vero beatitudinis tramite collocabit. Beniuole ergo theoremata accipias rogo: et ex consuetudine et humanitate tua et legas et emendes: meq tuū et velis et memineris. Ualeas felix / feliciterq viuas. Apud Uanceiū primariū Lotharingie oppidum Decimotertio kalendas Julias. M.cccccxiij.

Cor.i.xv.

Origenes super genesim home lia.xiij.l.

¶ Sancti Damasi episcopi de laudibus Pauli apostoli.

Iamdudum Saulus procerum precepta secutus
Cum domino patrias vellet preponere leges.
Abnueret sanctos christum laudasse prophetas.
Cedibus assiduis cuperet dissperpere plebem
Cum lacerat sancte matris pia federa cecus
Post tenebras verum meruit cognoscere lumen
Tentatus sensit: possit quid gloria christi
Auribus vt dominum vocem lucemq; recepit
Composuit mores christi precepta secutus.
Mutatus postq̄ placuit de nomine Paulus
Mira fides rerum subito trans ethera vectus
Noscere promeruit: possint quid premia vite
Conscendit ratus martyr penetralia christi.
Tertia lux celi tenuit paradisus euntem:
Colloquijs domini fruitur/secreta reseruat
Gentibus et populis iussus predicere vera
Profundum penetrare maris noctemq; diemq;
Visere: cui magnum satis est vixisse latentem
Verbera/vincla/famem/lapides/rabiemq; ferarum
Carceris eluuiem: virgas tormenta cathenas/
Naufragium lachrymas/serpentis dira venena/
Stigmata non timuit portare in corpore christi.
Credentes docuit: possent quo vincere mortem.
Dignus amore dei viuit per secla magister.
Versibus his breuiter fateor beatissime doctor
Paule tuos Damasus volui monstrare triumphos.

¶ Mirabiliū propositionū theoremata beatissimi Pauli apl'i: de q̄b' ocatus Petr' apostoloꝝ princeps .ij. Petri .iij. capite infletá valde ꝓpositionē sub b' vboꝝ cōtextu lrāꝝ monumētis sc̄ripsit: sicut et charissim' frater nr̄ Paulus ſm datā sibi sapiētiā scripsit vobis sicut ꝛ in oībus ep̄lis loquēs in eis: de his in q̄b' sunt q̄dā difficilia intellectu: q̄ indocti ꝛ inutiles depꝛauant sicut ꝛ ceteras scripturas ad suā ipsoꝝ ꝑditionē ꝛc. cū enodatiōib' dn̄i Simphoriani champerij Lugdunē. ex varijs theologorum sententijs.

¶ Vulgata editio. *primi cap.*

Paulus iesu christi seruus vocatus apostolus segregatus in euangeliū dei qd ante ꝓmiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid ſm carnē qui predestinat' est filius dei in vtute ſm sp̄m sanctificatiōis ex resurrectiōe mortuoꝝ

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Paulus seruus iesu christi vocatus apostolus segregatus in euāgelium dei qd ꝓmiserat ꝑ ꝓphetas suos in sc̄ptur is sanctis de filio suo facto ex semine Dauid ſm carnē definito filio dei in potestate per spiritum sanctitatis ex resurrectione a mortuis.

¶ Expositio.

Paulus qui antea fuit Saulus Giscalis oppido in iudea ort' beniamina tribu patria a romanis bello capta cum parētib' Tharsum q̄ Cilicie est: migrauit mox hierosolimis operam dedit Gamalieli Mosaice legis peritissimo. Origenes tñ Paulū binominū fuisse sensit ꝛ qꝛ hebre' erat nomē hebreū habuisse Saulū: qꝛ vo ciuis roman' ꝯ nat' nomē romanū illi p̄io ꝛ hebreo satis vicinū habuisse Paulū: vt ꝛ de Joāne Marco euenit immo de vtrisq̄ i actis apl'oꝝ legit̄. Sunt enim vt plerisq̄ asserūt Joānes ꝛ Saulus hebrea. Marc' vero ꝛ Paul' ḡtilitia: vt Marc' regulus Marc' Antoni' Paulus sergi' paulus emili'. Apud veteres nr̄os diuo Ambrosio teste rōne noīa ꝯponebāt̄: vt Isaac ꝓpt̄ risum ꝛ Jacob ꝓpter calcaneū: ita ꝛ iste ꝓpter inq̄etudinē Saulus est nūcupatus. Postq̄ aūt credidit ex Saulo Paulū se dicit: hoc ē imutatū: et qꝛ Saulus ſm supradictū sensū inq̄etudo seu tētatio interp̄tat̄ hic cū ad fidē christi accessit Paulū se dicit .i. quasi ex tētatore factū quietū humilē ꝗ vel paruulum: ꝛ qꝛ pax est fides nostra. Cū prius eñi tentationes et inquietudine iudaismi dei seruis inferret: post ipse tentationes passus est: propter spem quam ante amore iudaismi negaret. Paulus latina lingua modicus interpretat̄ greca quietus. Alij vero dicunt q̄ dictus est paulus a primo spolio qd cōtulit ecclesie a Paulo: videlꝫ Sergio ꝓcōsule: quē apud Ciprū cōuertit ad fidē. Huius

Vnde fuit paulus. *Gamaliel paulj mr.* *Origenes* *Dio' Ambrosius*

quocꝫ Augustin' dicit ꝙ nō ob aliud hoc nomē Paulus elegit nisi
Augustin' li lib. de spū & littera. vt se ostenderet paruū tāꝗ minimus apostoloꝝ multū ɔtra supbos
& arrogantes & de suis operibus ꝓsumētes hinc & ipe p̄rio saul' post
ea Paulus idest primo supbus postea humilis. Saul em̄ vñ dictū
Ex tractatu Augustini ps. lxxij. est nomen Sauli: nostis quia rex superbus & infrenis fuit nō qua-
si iactantia aliqua nomē sibi mutauit apostolus: sꝫ ex Saulo factus
est Paulus ex supbo modicus. Audi quomō fuerit Saulus: & quo
mō sit Paulus qui fuit prim' (inquit) blasphemus: & psecutor & in
iuriosus. Audisti Saulū audi & Paulū ego em̄ (infit) sum minim'
apostolorū quid est minimus: nisi ego sum Paulus & sequit̄ qui nō
sum dignus vocari apostolus quare: quia fui Saul'. q̄d est fui Sau
lus. ipse dicat q2 psecutus sum (inquit) ecclesiā dei: sꝫ gratia dei: ait
sum quod suꝫ abstulit sibi oēm excellentiam suā minimus iā in se grā
dis in christo. Et alio loco ego suꝫ nouissim' apostoloꝝ & minimus
& nouissim' tāꝗ fimbria de vestimēto dñi quid tā exiguū ꝙ fimbria
hac tñ tacta mulier a fluxu sanguinis sanata est. In modico isto ma-
gnus erat in minimo grādis habitabat. Et tāto minus a se magnus
Ex Augustino i sermone de apostolo paulo excludebat ꝙto magis minor erat sed se dicit seruū iesu christi. At qua
significatione sumit̄ hic seruus arbitror ꝓpemodū i ea qua vtuntur
Plato & Aristoteles ceteriqꝫ philosophi: neqꝫ em̄ paulus philoso-
phie aut cuiusuis hūane discipline expers fuisse videt̄, aut ignarus, ve
rū in diuia spiritussanctus cum cunctis fecit eminētior: ē: in sacris em̄
litteris ille est beniamim adolescētulus in mētis excessu philosophi
eū vocare solent seruū qui nō suus sꝫ oīno alteri' sit q̄ nō sibi viuit nō
sibi operat̄ nō sibi generat sꝫ dño itaqꝫ cū oium hominū liberrimus
Paul' se seruū dñi nostri iesu christi dicit: testat̄ se nō esse suū sꝫ oīno
iesu christi se nō sibi viuere sꝫ iesu christo vere viuētiū vite nō sibi ope
rari nō sibi fideles filios generare sꝫ christo dño. Et hec christi serui
tus oēm superat libertatē. Quid est ꝙ in vulgata editione dicitur. Qui
ꝑdestinat' est filius dei &c. Audi ipsum alibi apostolū scim' (inq̄t)
qm̄ diligētibus deū oia cooperant̄ in bonū hijs q̄ scdm̄ ꝓpositū vo
Ex tractatu Augustini in euāgelio secūduꝫ Johannem cati sunt sancti quos em̄ prescuit & ꝑdestinauit cōformes fieri imagi
nis filij ei': vt sit primogenit' in multis fratrib'. Quos aūt predesti-
nauit illos & vocauit nisi forte (infit Augustin') ipsum predestinatū
dicere formidabimus: q2 de nobis tātū vt efficiamur ɔformes imagi
nis ei' hoc dixisse videt̄ apostol'. Quasi vero quisꝗ regulā fidei fide
liter intuens filium dei negatur' est ꝑdestinatū: eum negare homi-
nē nō potest recte quippe dr̄ nō predestinatus scdm̄ id qd̄ est verbuꝫ
dei deū apud deū. Ut q̄d em̄ predestinaret̄ cū iā esset qd̄ erat sine ini
tio sine termino sempitern': illō aūt predestinādū erat qd̄ nōdū erat
vt sic suo tēpore fieret quēadmodū ante oia tēpora predestinatū erat

Seruus quid somt apud philosophos

vt fieret. Quisq̄s igiť dei filiū ꝑdestinatū negat: hūc eundē filiū hoīs negat scdm hāc ergo ꝑdestinationē etiā clarificat⁹ est anteq̄ mundus esset: vt esset claritas eius ex resurrectione mortuorū apud patrē eius ad cuius dexteram sedet.

Theorema secundum.

¶ Uulgata editio. *primi cap.*

¶ Reuelať eñ ira dei de celo sup oēm ipietatē ⁊ iniusticiā hominuz eoꝝ q̄ veritatē dei iniusticia detinēt: q: q̄ notū est dei: māifestū est in illis. de⁹ eñ illis manifestauit: inuisibilia eñ ipsi⁹ a creatura mundi ꝑ ea que facta sunt, intellecta conspiciuntur.

¶ Intelligentia Ex greco.

¶ Reuelatur eñ ira dei de celo super omnē impietatem ⁊ iniusticiā eoꝝ hoium q̄ veritatē in iusticia detinēt: q: noticia dei manifesta est in eis deus eñ manifestauit. Nō inuisibilia eius a cōditiōe mūdi opib⁹ ipsis intellecta conspiciuntur idest sempiterna eius potestas ac diuinitas: vt sint inexcusabiles.

¶ Expositio.

Sicut eñ in illo q̄ credit iusticia dei reuelať ita ⁊ in eo q̄ nō credit impietas ⁊ iniusticia reuelať. Ex ipsa eñ (inquit Ambrosius) celi fabrica iratus illi deus videť. Iddirco eñ tā pulchra astra cōdidit: vt ex his quātus ⁊ q̄ admirabilis creator eoꝝ est possit agnosci: et solus adorari vñ scriptum est in psalmo. Celi enarrāt gloriā dei: et opa manuū ei⁹ annūciat firmamētū ꝑ naturalē ergo legē: reū facit gen⁹ humanū potuerūt eñ id ꝑ legē nature apꝑhēdere fabrica mūdi testificāte auctorē deū solū diligēdū: q̄d Moses litteris tradidit: s; impij facti sunt nō colēdo creatorē: ⁊ iniusticia in eis apparet dū vidētes dissimulāt a veritate: non faciētes vnū deū: ira illa dei de celo: gladi⁹ fames pestis ⁊ huiusmodi vltrices plage: vt ꝑ esaiā diciť inebriatus est in celo gladius meus ⁊ ꝑ hieremiā. Ecce ego mittā in eos gladiū ⁊ famē ⁊ pestē. Noticia dei manifesta est ex mundi fabrica: vt eñ de⁹ q̄ natura inuisibilis est: etiā visibilibus possit sciri: op⁹ factū est ab eo q̄d opificē visibilitate sua manifestaret: vt ꝑ certū incertū possit sciri: vt per hoc q̄d ceteris impossibile est ille esse de⁹ oium crederet q̄ hoc opus fecit: ait ⁊ Salomō de sapiētib⁹ mūdi: si eñ tantū potuerunt scire vt possint estimare scđm quō ipsi⁹ mūdi dñm ⁊ creatorē nō facilius inuenerūt: s; quos arguit (inquit Augustin⁹) Salomō nō cognouerūt per creaturā creatorē: quos aūt arguit apl̄s cognouerunt s; grās non

Diuus Ambrosius.

Ps. xviij.

Esaias.

Sap. xiij. b

Augustin⁹ in expōne quarūdā ꝓpōnū ex epistola ad romanos.

Act. xvij. f.

Origenes I. expōne ad romanos.

egerūt: ꝛ dicētes se esse sapiētes stulti facti sunt: ꝛ ad colēda simulacra deciderūt: nā sapiētes gētiū ꝙ iuenerint creatorē manifeste idem apl'us cū atheniēsib⁹ loq̄ret ostēdit: cū eñi dixisset: q2 in ipō viuim⁹ ꝛ mouemur ꝛ sum⁹ addidit: sicut ꝛ q̇dē ɔm vos dixerūt hac aūt intētione pri⁹ arguit ipietatē gentiū vt ex hoc ꝓbet etiā ad grām posse ptinere ɔuersos iiustū. est eñi vt penā subeāt ipietatis ꝛ premiū fidei nō accipiāt. Quid eñi (inq̄t Origenes) tā terrū tā obscuꝝ tāq3 tenebrosum ꝙ gloriā dei ad corpalē ꝛ corruptibilē hūane forme effigiē vertere: vt moris est his q̇ simulacra venerant diuine maiestatis eminētiam volucribus ꝛ quadrupedibus et serpentibus exequare.

Theorema tertium.

Uulgata editio. 3ᵢ. cap.

Per legē eñi cognitio peccati nūc aūt siue lege iustitia dei manifesta est: testificata a lege ꝛ ꝓphetis iustitia dei p fidē iesu christi in oēs ꝛ sup oēs q̇ credūt i eū nō eñ ē distictio: oēs eñ peccauerūt ꝛ egent glria dei: iustificati gratis p grāz ipsi⁹ p redēptionē q̄ est in xp̄o iesu.

Intelligentia ex greco.

Nota q̄ lex nō erat sufficiens sine gratia.

Per legē eñi cognitio peccati: nunc autē iustitia dei sine lege manifesta est testificata a lege ꝛ ꝓphetis iusticia aūt dei p fidē iesu christi in oēs ꝛ sup oēs q̇ credūt: nō eñ est distinctio. Oēs enim peccauerunt: ꝛ egent gloria dei iustificati gratis per gratiaz ipsius per redēptionem que est in christo iesu.

Expositio.

Augustin⁹ I expōne ad romanos.

Ro. iiij. d.

Ro. iij. c.

Quod aūt dicit apostol⁹. Q2 nō iustificabit in lege oīs caro corā illo p legē eñ cognitio peccati: ꝛ cetera similia: q̄ q̇dā putāt in cōtumeliā legis obijciēda sollicite satis legēda sunt vt neq3 lex ab ap̄lo iprobata videat neq3 homini arbitrū liberū sit ablatū itaq3 q̄ttuor istos ab Augustino scriptos grad⁹ hoīs distinguam⁹: ante legē, sub lege, sub gratia, i pace, ante legē seq̄mur ɔcupiscētiā carnis: sub lege trahimur ab ea, sub grā nec seq̄mur eā nec trahimur ab ea, in pace nulla est ɔcupiscētia carnis: ante legē ergo nō pugnamus: q2 nō solū ɔcupiscim⁹ ꝛ peccamus: s3 etiā approbamus peccata, sub lege pugnamus s3 vincimur: fatemur eñ mala esse cū vtiq3 nolum⁹ facere: s3 q2 nōdū est grā supamur. In isto gradu ostēdit nobis quōmō iacem⁹: ꝛ dū surgere volumus ꝛ cadim⁹ graui⁹ affligimur: inde hoc dr: lex subintrauit: vt abūdaret delictū. Inde est ꝛ qd̄ nūc positū est p legē cognitio pctī: nō eñ ablatio peccati est: q2 per solā gratiā aufert pctm̄: bona ergo

lex q2 ea vetat q̄ vetāda sunt: et ea iubet q̄ iubēda sunt. Sed cū quis-
q̄ illā viribus suis putat iplere nō p grām liberatoris sui: nihil ei p-
dest illa p̄sumptio: immo etiā tātū nocet vt vehemētiori peccādi desi-
derio rapiat᷑ et in peccatis etiā p̄uaricator inueniat᷑: vbi eñ non ē lex: Ro.iiij.C.
nec p̄uaricatio. Sic ergo iacēs cū se q̄sq3 cognouerit p seipsuz surgere
nō valebit iploret auxiliū liberatoris. Nō in ipso desiderio prauo: s3
in nr̄a p̄sensione peccamus: ad hoc valet: qđ dicit idē apostol⁹: nō re-
gnet peccatū in vr̄o mortali corpore ad obediēdū p̄cupiscētijs eius:
hic eñ ostēdit esse desideria q̇b⁹ nō obediēdū peccatū i nobis regna Ro.vi.e.
re nō sinimus: s3 q̃m ita desideria carnis de carnis mortalitate nascū
tur quā trahim⁹ ex p̄mo peccato primi hōis: vñ carnaliter nascimur:
nō finientur hec nisi resurrectiōe corporis imutata illā q̄ in nobis p-
mitti᷑ meruerim⁹: vbi pfecta pax erit quam in quarto gradu consti-
tuimus: ideo autem perfecta pax q2 nihil nobis resistit nō resisti ē tb⁹
deo: hoc est qđ dicit apostolus corp⁹ q̇dē mortuū est ꝓpter peccatū:
spiritus autem vita est propter iustitiam: per fidem autem abolitio. Ro.viij.b.
Ideo sequenda est fides. Que est hec lex iterum videamus: per quā
dicit cognitum esse peccatum: et cognituz quomodo: videmus enim
(inquit Ambrosius) veteres nō ignorasse peccatuz: quia et Joseph in
carcere missus est licet per calūniam et pincerna et pistor Pharaonis Diu⁹ Augu-
causa peccati quomodo ergo latebant peccata. Triplex quidem lex stinus.
est: ita vt prima pars de sacramento diuinitatis sit dei: secunda autez
que congruit legi naturali que interdicit peccatum. Tertia vero le-
gis factorū3 idest sabbata neomenie circuncisio etc. hec est ergo lex na
turalis que per Mosem partim reformata: partim auctoritas eius
firmata in vitijs cohibendis cognitum fecit peccatum: non quod la-
teret sed ostendit peccata que fiunt non impune futura apud deum:
ne forte quis ad tempus euadēs legē illusisse putaretur. Hoc est er-
go quod lex ostēdit. Nunc vero sine lege iustitia dei manifestata est
testimonium habens a lege et prophetis apertum enim est: quia iu-
stitia dei sine lege apparuit sed sine lege sabbati et circuncisionis et neo
menie et vindicte non tamen sine sacramēto diuinitatis dei et ne hoc
forte contra legem factum putaretur: adiecit iusticiam dei testimo-
nium habere ex lege et prophetis. Cum vero dicit testificata a lege
et prophetis Mosi legem designat. Quod si adhuc tibi minus ple-
num putatur esse quod diximus. Addemus etiā que dicit Origenes Origenes i
si tibi videtur: q eadem lex sit de qua dicitur. Nunc autem sine lege epistola ad
iustitia dei māifestata ē: q̄ est et illa: de q̄ ait: testificata a lege et ꝓphe Ro.cap.iij
tis: hec quidez q̄ sine lege manifestata est nō accipit testimoniū legis
si autē accipit testimonium legis. non ergo sine lege manifestata est
Qđ cum (inquit) insolubile sit: nec aliqua possit ratione cōuelli dicens

dum est iustitiam quidem dei manifestari a christo iesu prebēre ei testimonium nō lege nature: que adhuc est vtiqȝ exigua et parua: sed lege Mosi nō ea que ſm litterā: sed que ſm spiritū est. De qua idē dicit apostolus: quia lex spiritalis est. Lex ergo et prophete testes sunt iusticie dei: que iusticia per fidē iesu christi manifestatur in oēs credētes. In quibus nulla est distinctio vtrū ex iudeis an ex gentib⁹ credāt vide (inquit) q̄ manifestat de iusticia dei nō vnā posuit causam tātūmodo fidei: sed legē posuit et pphetas: q̄ neqȝ fides (inq̄t) sola sine lege ⁊ pphetis manifestat iusticiā dei: neqȝ rursus lex ⁊ pphete sine fide. Alterū ergo deret ex altero: vt fit ex vtroqȝ pfectio. Nulla inquit distinctio est inter iudeos et grecos: cū pstet ex equo oēs sub peccato factos esse: ⁊ nunc iusticia dei legis ⁊ pphetarū testimonijs fultā per fidem iesu christi equo oib⁹ datā: ex eo q̄ oēs sub peccato facti fuerāt alieni. Vn̄ Ambrosius inquit hoc gnāliter accipiendū esse q̄si ait: nō est distinctio. Oēs eñ (inq̄t) hic cōprehendit etiā ⁊ sanctos: vt ostenderet nihil pfuisse legē sine fide. Sic eñ lex data est: vt fides esset in lege q̄ futurā speraret salutē. Quāobrē mors christi oībus pficit: q̄ ⁊ hic in seculo quid credendū ⁊ obseruādū est docuit: ⁊ de inferno expulit oēs: Nā in Adam oēs (si pseruati non fuerint ut de gloriosa virgine dr) peccauerūt. Oēs eñ vt Aug. scribit peccauerūt siue in Adā siue in semetipsis ⁊ egēt gloria dei: vniuersa igit̄ massa penas debet. Et si omnibus debitū dānationis supplicium redderetur: non iniuste procul dubio redderetur.

Aug. in li. de natura ⁊ gratia.

Theorema quartum. cap. 5.

Vulgata editio ⁊ greca eedem sunt.

Ro. v.

Usqȝ ad legē eñ peccatū erat in mūdo: pctm̄ aūt non imputabat̄ cum lex non esset: sed regnauit mors ab Adā vsqȝ ad Mosem etiā in eos qui nō peccauerūt in similitudinē preuaricatiōis Ade qui est forma futuri. Lex aūt subintrauit: vt abūdaret delictū vbi aūt abūdauit delictū sup abūdauit gratia: vt sicut regnauit peccatū i morte ita gr̄a regnet p iusticiā in vitā eternā per iesum christum dn̄m nostrum.

Expositio.

Diuus Ambrosius

Putabunt eñ se hoies apud deū peccare sed non apud hoies. Nec eñ inquit Ambrosius lex naturalis penit⁹ obtorpuerat/ q̄ nō ignorabāt: q̄ qd̄ pati nolebāt: alijs facere nō debebāt. Lex naturalis semp ē nec ignorabat̄ aliq̄n: sed putabatur ad tempus tm̄ autoritatē habere: nō ⁊ apud deū reos facere. Ignorabat̄ eñ q̄ iudicaturus est deus

genus humanuz:ac per hoc non imputabat peccatū:quasi peccatum nō esset apud deum:incuriosum deū asserentes. At vbi autem lex data est per Moysem manifestum est curare deum res humanas:ꝛ nō impune his futurum qui male faciētes:quacūqꝫ ex causa in presenti eua dunt. Lex eñ naturalis tres habet partes. Prima est:vt agnitus honoretur creator nec eius claritas et maiestas alicui de creaturis deputetur. Scda autez pars est moralis:hoc est vt bene viuatur modestia gubernāte. Congruit eñ homini habēti noticiā creatoris:vitā suaz lege frenare ne frustretur agnitio. Tertia vero pars est docilis vt noticia creatoris dei et exemplum morū ceteris tradat:vt discāt quēadmodum apud creatorem meritum collocatur. Hec est vera christiana prudētia. Qd autē ait vsqꝫ ad legem peccatū in mundo fuit. Intelligendum est vt scribit diuus Augustinus quousqꝫ veniret gratia. Cōtra enim dictum est qui arbitrant per legem auferri potuisse peccata. Dicit aūt Apostolus manifestata esse peccata per legem:nō aūt ablata cum dicit peccatum aūt non deputabat/cum lex non esset. Nō eñ ait/non erat:sed non deputabat:neqꝫ cū lex data est/ablatum est:sed deputari cepit:id est apparere. Non ergo (inquit) putemus vsqꝫ ad legē ita dictū esse:quasi iam sub lege non esset peccatū:sed sic dictum est vsqꝫ ad legē:vt totum legis tp̄s annumeret vsqꝫ ad finem legis qd est christus. Regnauit autez mors (insit Origenes) que per peccatū fuerat ingressa vsqꝫ ad Moysem:hoc est vsqꝫ quo lex pmansit in eos q̄ peccauerūt ſm similitudinē peccati Adam per quē mors ipsa accepit ingressuz: qui Adam forma futuri est:non ſm qd preuaricatus est:ſꝫ ſm hoc ꝙ sicut per ipsum mors ita per nouissimū adam vita ingressa est in hunc mūdum:ꝛ sicut per illū in oēs hoies condēnatio:ita et per christum in oēs hoies iustificatio. Quod autē ait. Lex subintrauit vt abundaret delictū. Nō verbo satis significauit:vt Augustinus scribit nescisse iudeos quā dispēsatiōe lex data sit. Nō eñ data est q̄ posset viuificare:qꝛ gratia viuificat per fidem:sed data est lex ad ostēdendū quātis ꝙ́qꝫ artis vinculis peccatoꝝ cōstricti tenerētur qui de suis viribus adimplendā iusticiam presumebāt. Sic abundauit peccatū cuz ꝛ cōcupiscentia ex prohibitiōe ardētior facta est et peccātibus cōtra legē preuaricationis crimen accessit. Qd intelligit qui ſm graduz in illis quattuor gradibus cōsiderat Apostolus legē in mēbris positaz resistentē legi mentis. Hanc ergo (insit Origenes) nunc legē membrorū posuisse in hoc loco videt apostolus quē subītrasse dicit vt abūdaret peccatuz. Nam ꝛ ipse sermo quo vsus est plenissime videt hec (inquit) iudicare. Aliud nāqꝫ est intrare:aliud subintrare sicut aliud ducere ꝛ aliud subducere/aliud trahere ꝛ subtrahere. Subintrare nanqꝫ hoc indicat:cū alio ingresso sub obtentu alius ingreditur. In

Tres partes legis naturalis.

Augustin⁹ in expositione eple ad Ro.

Augustin⁹ in eodē ad Roma.

Origenes

qua ratione ostenditur quod sub obtentu legis naturalis quam le-gem mentis nominauit apostolus: que lege dei consentit: orta sit lex membrorum: que desideria carnis suggerēs et captiuum hominem ducēs libidini: ac voluptatibus inquinatum facit ideo abundare peccatum. Sic ergo lex subintrauit vt abundaret delictum: sed vbi abundauit inquit peccatum / superabundauit gratia ꝛ in presenti loco cum dixisset abundasse peccatum: sermone dignissimo vsus est ꝙ abundā tiam vinceret / ꝛ supabundantiam poneret. Supabundauit aūt gratia christi eo vt non solū a preteritis peccatis absolueeret hoīeꝫ. verū etiā cōmuniret a futuris. Si quidē duo quedā regna ostēdit in hoīeꝫ vnū quo peccatum in morte regnauit: aliud quo gratia super iustitiā regnet in vita. Et vt diuus Ambro. scribit apostolus ostēdit quid ꝑuenerit data lege: nō q̄d lex fecerit. Quō (inquit) legis vitio crescebāt peccata: que cōminat̄ ne peccetur: sed subintrasse dꝛ vt abūdaret peccatum: verū est qꝛ quasi ꝓfutura intrauit ꝛ cū humilitate: postea aūt cepit dn̄ari eis quib⁹ p̄ceperat ne peccarēt et peccabūt. Ostēdere eñ cepit lex abundantiam peccatorum: cunqꝫ interdixerat plus fiebāt ꝙ facta erant. Igitur hoc modo vt abūdaret dilictū data est lex. Commendās eñ apostolus fidē per quā vtiqꝫ peccata delētur: legē dixit fecisse vt abūdarēt peccata: qꝛ (inquit) non data est: vt abolerent̄ peccata: sꝫ vt abūdarēt: dū ꝛ añ legē peccatores ostēdit ꝛ post legē reos oēs tenuit. Manifestū aūt est: qꝛ cuꝫ abūdaret peccatū supabūdauit grā dū donū dei venit ex ꝓmissione: ꝛ oia peccata cōtexit: vt diaboli inuidia nihil se ꝓfecisse doceat. Superabūdauit ergo gratia: qꝛ peccatū ad tp̄s regnauit: grā autē in eternū. Dei eñ regnū est gratia regnāte: sicut diaboli regnum erat peccato regnare.

Ambros⁹

Theorema quintum. cap. 7.

¶ Vulgata editio.

¶ Sine lege eñ peccatū mortuū erat. Ego autem viuebā sine lege aliqñ: sed cū venisset mandatū peccatum reuixit.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Sine lege eñ peccatum mortuū erat: sed cum venisset mādatum peccatum reuixit.

¶ Expositio.

Ostendit que latebant peccata: ꝛ que impune futura nō essent apud deū. Quo cōperto hō fact⁹ est re⁹: ꝛ iō non videtur gratias agere legi. Quis enim libenter habeat eum qui sibi penā imminere annūciat: legi autem fidei gratias agit: qꝛ qui per legeꝫ Mosi re⁹ factus est per

leg: fidei recōciliat⁹ est deo:quis ⁊ illa iusta ⁊ bōa fit ostēdere etem imminēs piculū bonū est. Sed huic magis grās agit p quē ereptus de piculo: viuitcū aūt dixit fine lege peccatū mortuū erat duplici genere vt scribit diu⁹ Ambrosi⁹ itelligēdū est vt ⁊ diabolū i peccato sciat significatū: ⁊ hoc ipsū peccatū qđ vocat peccatum. Mortu⁹ em̄ dicit fuisse diabol⁹: q: cessabat ad illusiōe hoīs ante legē sed erat q̄si quietus: secur⁹ em̄ erat de possessione ei⁹. peccatū mortuū esse dixit. quia putabat q nō iputaret apd deū: iō apud hoiem mortuū erat: quasi impune peccaret. Nā nō latebat peccatū: sꝫ ignorabat hoc q: deus iudicatur⁹ est. Quid cū data lege māifestū est reuixisse peccatū. Quare reuixit: nisi q: ante vixerat ⁊ postea desidia hominum mortuū estimatū est cū viueret putabat em̄ nō imputari peccatū cū iputaretur: viuēs ergo p mortuo habebat. Qđ aūt ait ego aūt viuebā aliqū sine lege q̄d est sine lege vixisse: cū lex semꝑ fuerit: nisi q: sine timore dei homo viuebat securus q nō esset de⁹ iudicatur⁹ actus hūanos nō dixit (inquit Origenes) nō habebā: sꝫ dixit nesciebā tā q̄ꝑ esset q̄dem ignoraret tū: q: esset ꝯcupiscētia. vbi aūt venit rō ⁊ lex naturalis locū cū nobis ꝓcessu etatis inuenit docere nos cepit q̄ eēnt bona ⁊ ꝓhibere a malis hoc ergo est dum dicit nō ꝯcupisces qđ ante nesciebamus ab ipsa didicim⁹ malā esse ꝯcupiscētiā legē illā de qua dicit: q: cōcupiscētiā nesciebā nisi lex diceret. non concupisces. Origenes.

Theorema sextum.

¶ Uulgata editio ⁊ greca similes sunt.

¶ Quod impossibile erat legi in quo infirmabat per carnē de⁹ filiū suū mittēs in similitudinē carnis peccati ⁊ de peccato dānauit peccatū in carne: vt iustificatio legis ipleret in nobis q̄ nō scd̄m carnē ambulamus: sed secundum spiritū.

¶ Expositio.

Cum in superiobus tot leges noiauerit: dixit enim ⁊ legem mentis: ⁊ legem spiritus vite: econtrario quoqꝫ legem in membris esse: ⁊ legem mentis: ⁊ legem peccati cognominauerit: bñ nunc de qua harum lege dicat. Nā quod impossibile erat legis in quo infirmabatur per carnem (non est parue deliberationis eligere credit tamen Origenes q legem Mosi et hic sicut ⁊ in alijs in duas partes apostolus diuidat: ⁊ aliud in ea carnem: aliud spiritum nominat ⁊ illam quā dē obseruādā (ait) que scd̄m litterā gerit sensum carnis appellat: sicut dixit de hmōi iudeis frustra inflatos sensu carnis sue. Illam Origenes. legis mosai ce due ptes

vero que accipitur spiritaliter spiritũ nominat: sicut & alibi dicit: littera occidit spiritus viuificat. In hoc ergo loco (inquit) quod dicit impossibile legis & in quo infirmatur per carnẽ: intellectus qui secũdũ litteram est accipi põt ipse enim impossibilis erat & infirmus: si ꝫm carnem: idest ꝫm litteram sentiretur. Quid enim (inquit) tam impossibile ꝙ sabbati obseruatio ꝫm litterã legis. Iubet enim non exire de domo sua nõ mouere de loco suo: nihil oneris leuare. Que qꝛ impossibilia videntur iudei qui secundum carnem legis obseruant inepta quedam & ridicula cõmentãtur quibus impossibilitatẽ legis farcire

Lex spiritalis. videãtur lex ergo spiritus vite (inquit Ambrosius) ipsa est lex fidei nam & Moisi lex spiritalis est: quia prohibet peccare: nõ tamẽ vite: quia reis mortis peccata remittere non potest vt viuificet mortuos:

Lex peccati. lex vero peccati est: quam in membris dicit habitare que suadere nititur aduersa: lex vero mortis Moisi lex est: quia mortificat peccato

ij. Co. iij. b. res. Nã et in alia epistola inter cetera dicit de auctoritate legis. Si ministratio mortis formata in lapidibus fuit in gloria non ergo mirum (inquit) si lex spiritalis dicatur & lex mortis: cum & euangeliuz

Lex spiritalis. eodem modo fit: dicit enim alio loco inter cetera. Alijs odor vite ad vitaz: alijs odor mortis ad mortem. Videam⁹ nunc quid intersit cum

Lex spũs. dicitur lex spiritalis & lex spiritus. hoc itereſt quia iddrco dicitur lex spiritalis quia ꝓcepta dat per que nõ peccetur: quia qui non peccat spiritalis vocatur: emul⁹ superiorum celestium lex autem spũs propterea vocatur: quia deus cuius fides est spiritus est: illis ergo verba sunt: hic res illic que dei sunt: hic deus ipse mani festissime hic apostolus docet vt diuus Augustinus auctor est eadem ipsa precepta legis propterea non impleta: quoniam quibus data erat lex ante gratiam dediti erant carnalibus bonis: & ex his beatitudinem acquirere cupiebant: neqꝫ metuebant nisi cũ talibus bonis imminebat aduersitas: et ideo cum ꝑ illa temporalia turbarentur facile recedebant a preceptis legis: infirmabatur ergo lex non implendo quod precipiebat: non sua culpa: sed per carnem idest per eos homines qui carnalia bona appetendo non amabant legis iustitiam sed et temporalia commoda preponebant. Et iõ liberator dñs noster iesus christus suscipiendo mortalem carnem hoc est similitudinem carnis peccati carni eñ peccati mors addicta est: atvero illa mors domini dignatiõis fuit non debiti: & tamen hoc quoqꝫ apostolus peccatum vocans susceptionem mortalis carnis ꝙuis non peccatricis ideo quia immortalis tanꝙ peccatum facit cum moritur: sed de peccato inquit cõdẽnauit peccatum in carne. Id eñ egit mors domini ne mors timeret: & ex eo iam non appeterentur temporalia bona: nec metuerentur tẽporalia mala: in quibus carnalis erat illa prudentia in qua impleri

legis precepta non poterant. Hac autem prudentia in homine domi
nico distincta et ablata iusticia legis impletur: cum scdm carnem non
ambulatur: sed scdm spiritum. Unde verissime dictum est. Non veni Matt.v.b.
soluere legem sed implere: plenitudo ergo legis charitas: et charitas Ro.xiij.c.
eorum est qui scdm spiritum ambulant: hec enim ad gratiam pertinet
spiritussancti. Quando enim nō erat charitas iusticie sed timor: lex nō
implebatur. Beatus quoque Ambrosius sic exponit auctoritatē apo- Diuus Ambrosius
stoli. Misso ergo deus christo de peccato damnauit peccatum: hoc
est peccatum: peccato proprio damnauit. Christus enim cum a peccato
crucifigitur: quod est sathanas peccauit peccatum in carne corporis
saluatoris. Quo facto dānauit de⁹ pctm̄ in carne ibi vtique vbi peccauit

Theorema septimum.

Vulgata editio eadem cum greca.

Quos presciuit et predestinauit conformes fieri imaginis filij sui: Ro.viij.f.
vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: quos autem predestina
uit hos et vocauit/ et quos vocauit/ hos et iustificauit: quos autem iu
stificauit: illos et magnificauit.

Expositio.

Istos quos presciuit futuros sibi deuotos ipsos elegit De predestinatione
ad promissa premia capescenda: vt hi qui credere viden
tur et nō permanent in fide cepta: a deo electi negentur: quia
quos de⁹ elegit apud se pmanent. Est enim vt diuo Am- Ambrosius
brosio placet q ad tps eligitur: sicut Saul et iudas, nō de
prescientia sed de presenti iusticia. Conformes fieri imaginis filij sui hoc dicit: quia
ideo predestinantur in futurum seculum: vt similes fiant filio dei recte
christus primogenitus dicitur qui ante omnē creaturā non factus: sed natus
est: ad cuius exemplum deus homines in filios sibi adoptare dignatus
est et primogenitus in regeneratione christus est et primogenitus ex
mortuis: cuius natura ignoratur. Est et primogenitus post victoriam
ascendēs in celos. Primogenitus igitur in omnibus frater noster dicitur: quia
homo dignatus est nasci. Dominus vero est quia deus noster est: sicut dicit pro- Hieremias
pheta Hieremias. Hic est deus noster: quos autem predestinauit illos et vo-
cauit. Vocare est cogitantem de fide adiuuare: aut cōpungere cū quē
sciat audire. Supra dixit quos presciuit hos predestinauit: et nunc addit:
quos autem predestinauit illos et vocauit et quos vocauit hos et iustificauit:
vide (inquit Orige.) in quā absurdā sententiā decidāt: hi qui prescien- Origenes
tiam dei non accipiūt tamen: quasi qui et que postmodū futura sunt ante
prenoscant: inuenitur (inquit) secundum hoc postea nō prescisse deus quos

non predestinauit τ rursum si ad cōmunem referat intelligentiā: hoc
Notatu di- quod dicit q2 quos vocauit illos τ iustificauit: ingentē fenestrā pate-
gnum de p̄ faciamus his qui negāt esse in hoīs potestate vt saluus fiat. Aliūt eñi
destinatiōe Si deus quos presciuit illos τ predestinauit τ quos p̄destinauit illos
τ vocauit: τ quos vocauit illos et iustificauit: nihil culpe habent hi
qui non iustificantur: quia nec vocati sunt/nec predestinati/nec pre-
cogniti. Cum etiaȝ illud aperte nobis aduersatur φ non omnes qui
vocantur etiam iustificantur. Nam τ Judas apostolus vocatus est:
sed non est iustificatus: q2 τ si iustificatum eū cōtendat aliquis eo īpo
quo vocatus est: non est certe glorificatus. Sed τ illi de quibus dicit
apostolus: q2 naufragauerunt a fide vocati quidem fuerunt: sed non
sunt iustificati s̄m euāgeliȷ parabolas illi ad quos missi fuerāt serui τ
excusauerant se: vocati fuerunt/sed non sunt iustificati: τ ille qui in-
gressus cōuiuium regis non habuit vestem nuptialem vocatus est: sȝ
non est iustificatus in presenti loco (inquit Origenes) constat aposto-
lum scd̄m scripture sacre consuetudinem posuisse sermonē cognoscen
di: vt illos ostenderet precognitos a deo: in quib9 sciēs quales essent
amorem suum deus affectumq3 posuisset: scd̄m etiam illud quod scri-
ptum est. Cognouit dominus eos qui sunt eius. Cunq3 vtiq3 quantū
ad istam communem scientiam pertinet dominus non solum eos qui
sui sunt: sed eos qui erant a se non ignoret: sed cognouisse eos dicitur
hoc est in dilectione habuisse sibiq3 sociasse. Ita ergo quos presciuit
deus illos τ p̄destinauit/et quos p̄destinauit illos vocauit/et quos
vocauit illos τ iustificauit. Quare Origenes infert quod neq3 in p̄-
Notatu di- scientia dei vel salutis vel perditionis nostre causa cōsistit/neq3 iusti-
gnum ficatio ex sola vocatione pendebit/neq3 glorificari de nostra penitus
potestate sublatum est. Nam τ si (inquit verbi gratia) fingimus deū
nō p̄noscere aliq̄d futurū sine dubio erat q̄ ita vt putat Judas pro-
ditor fact9 est: τ hoc ita futurū ꝑphete p̄dixerūt nō ḡ q2 ꝑphete p̄di-
xerūt id[illegible] Judas: sed q2 futur9 esset pditor ea q̄ ille et ꝑpo
siti sui [illegible] gestur9 erat p̄dixerunt ꝑphete: cū vtiq3 Judas in ptate
habui[illegible]esset similis Petro τ Joāni si voluisset: sȝ elegit pecunie
cupid[illegible] magis consortiȷ gloriam. Et hanc eius voluntatem futurā
preuidentes ꝑphete librorȝ tradiderunt monumētis. Ut aūt scias nō
prescīētia dei vnicuiq3 salutis causa poni: sed in ꝑposito τ actib9 suis
Uide Paulū verentē ne forte cū aliȷs predicauerit ipse reprob9 effi-
Augustin9 ciat: macerare corp9 suū: τ subȷcere seruitu[illegible] Hoc aduersus eos qui
i expositiōe nobis huiusmodi questiones obȷciunt. Potest queri (inquit Augu.)
propositio- vtrū omnes qui vocati sunt iustificentur: sed alibi legim9. Multi vo-
nū ad Ro. cati: pauci aūt electi. Tamen q2 ipsi quoq3 electi vtiq3 vocati sunt s̄m
Mat, xx, b, ꝑpositum ad prescientiam τ predestinationē dei pertinet: nec prede-

stinauit aliquem: nisi presciuit crediturum esse cunctorum vocationem quos & electos dicit. Multi enim non venerunt cum vocati fuerint. Nemo autem venit qui vocatus non fuerit. Quos presciuit deus vt diuus Ambrosius scribit aptos sibi: hi credentes permanent: quia aliter fieri nõ potest: nisi quos presciuit deus ipsos & iustificauit: ac per hoc et magnificauit illos: vt similes fiãt filio dei. De ceteris quos nõ prescijt deus: non est illi cura in hanc gratiam: quia non prescijt: ac si credant aut eligantur ad tempus: quia videntur boni: ne iusticia contempta videatur / non permanent vt magnificentur: sicut et Iudas: aut illi septuagintaduo secunde elapsis. Qui electi post scandalum passi recesserunt a saluatore: prescius itaq; deus / male illos voluntatis futuros: non illos habuit in numero bonorum: quamuis dicat saluator: vt idem Ambrosius inquit illis septuagintaduobus discipulis: quos elegerat secunda classe qui ab illo postea recesserunt. Nomina vestra scripta sunt in celo. Sed hoc propter iusticiam q2 hoc est iustum vt vnicuiq; pro merito respondeatur. Quia enim boni erant electi sunt ad ministerium et erant scripta nomina illorum in celo propter iusticiam: scdm prescientiam vero in numero erant malorum. De iusticia enim de9 iudicat non de prescientia: hinc et apostolus Ioãnes de huiusmodi. lxxij. ait. Ex nobis exierunt: sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis permansissent vtiq; nobiscum. Non est personarum acceptio in prescientia dei. Prescientia enim est qua diffinitum hz qualis vniuscuiusq; futura volũtas erit / in qua mãsurus est: p quã aut damnetur / aut coronetur. Deniq; quos scit in bono mãsuros frequenter ante sunt mali: et quos malos scit permansuros aliquotiens prius sunt boni: vnde cessat querela: quia deus acceptor personarum non est. Nã et Saul & Iudas scarioth ante fuerunt boni dicente scriptura de Saul. Erat vir bonus et non erat illo melior in filijs israel: & de Iuda scarioth dicit Petrus apostolus. Qui sortitus est sortem ministerij huius in signis et prodigijs faciendis: quomodo ministerium salutare sortiretur: nisi esset bonus hec ille.

Luce. x. d.
Ioã. vj. G.
Ioã. ij. c.
Diffinitio pdestinationis sm Ambrosium.

¶ Theorema octauum.

¶ Vulgata editio.

¶ Moysi enim dicit. Miserebor cui misertus sum: & misericordiam prestabo cui miserebor. Igitur non volentis / neq; currentis: sed miserantis est dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: q2 in hoc ipsum excitaui te: vt ostendã in te virtutem meam et vt annunciaretur nomen meũ in vniuersa terra. Ergo cui vult miseretur: & quem vult indurat.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Mosi enim dicit. Miserebor cuius misereor et miserebor quem misereor &c.

¶ Expositio.

Diuus Ambrosius

Miserebor (inquit) eius cui misertus ero: hoc est (infit Ambrosius) eius miserebor: cuius prescius eram quod misericordiam daturus essem: sciens conuersurum illum et permansurum apud me et misericordiam prestabo ei: cui misericordiam prestitero: id est ei misericordiam dabo quem presciui post errorem recto corde reuersurum ad me: hoc est dare illi cui dandum non est: neque non dare illi cui dandum est: vt eum vocet quem sciat obaudire. Uocare est autem compungere ad recipiendum fidem: igitur non volentis &c. recte dicit: quia non in voluntate petentis: sed in dantis arbitrio debere esse quod poscitur. An enim dandum sit dantis debet iudicio pensari. Nam Saul peccans cum petisset veniam: non accepit: at contra Dauid peccans: et ignosci sibi veniam postulans consecutus est. Ex hoc vtique dantis dei et non dantis iudicium sequendum est: quia non iniuste iudicat: qui omnes saluos vult manere iusticia. Inspector enim cordis scit petentem: an hac mente poscat vt mereatur.

Origenes

Unde illud apostoli. Non volentis neque currentis &c. secundum origenem ita accipiendum est sicut Dauid dicit in psalmo. Nisi dominus edificauerit domum in vanum laborauerunt qui edificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem frustra vigilat qui custodit eam: in quo ostendit non quia is quis domum edificat nihil agat et ociosus sit, et ita eam edificet dominus: sed ipse quidem quantum est in homine vim solicitudinis et laboris expendat sicut obstaculis omnibus amotis opus perueniat ad perfectum. Cum ergo hec doceatur quod homo quidem laborem impendat et solicitudinem. Deus autem successum operi tribuat: et effectum pium et religiosum est ideo et bonum: quod in se est operis summa deo magis quam homini putare. Sic et cum Paulus plantabat et apollo rigabat deus rigare dicitur incrementum. Et additur itaque neque qui plantat: neque qui rigat est aliquid: sed qui incrementum dat deus. Itaque ergo etiam (infit) in presenti loco possumus dicere. Itaque neque qui currit est aliquid: neque qui vult: sed cui effectum dat deus. Qui enim vult et qui currit hec videntur esse quod est ille qui plantat: et eum qui rigat nihil dicit esse apostolus: non quod nihil agant: sed quod ad comparationem dei qui incrementum dat operi vel effectum illi nihil esse dicatur: sed et hoc quod dicitur ad pharaonem: quia ad hoc ipsum te suscitaui: vt ostendam virtutem meam quale sit videamus. Hoc enim dicit vt diuo Ambrosio placet

q2 cū pharao q̄d nomē regū erat apud egyptios: sicut ⁊ apud romanos imperatores ⁊ reges augusti appellantur. Hic ergo pharao cū tantis malis esset reus vt viuere non deberet: nunq̄ futurus bonus ne se aut merito viuere/aut deum quem sepe fallendum censebat: ad vindictam dandam impotentem putaret: audit a deo. Ad hoc te suscitaui ⁊c. vt in hoc cetere gentes adijcerent non esse alium deū preter hunc qui iudeorum erat ⁊ factus est christianorū. Quis (inquit) ⁊ illi christiani fuerint: ⁊ nos nunc sumus iudei propter iudam ex quo christus est s̄m carnem: q2 iudei veteres sperando futurum christum redēptorem/christiani erant. Ad hoc enim seruatus est Pharao vt multa signa ⁊ plage ostenderentur in illum quasi iam mortuū. Suscitatus autem dictus est: quia cum apud deum mortuus esset: modicum t̄ps accepit vt viuere videretur: vt esset in cuius penam ⁊ varia tormentorum genera vsq3 ad mortem: oēs qui sine deo erant metu territi. Nūc solum deum esse cum admiratione maxima faterentur: a quo he vindicte sunt. Hoc etiā g̃he ātiq̄ medici i hominib⁹ morte dignis vł mortis sententiam consecutis requirebant quomodo p̄dessent viuis que in homine latebant apertis his cognoscerent causas egritudinis: vt pena morientis proficiat ad salutem viuentis. vt Galenus in libro de anathomia viuorum ⁊ Cornelius celsus in libris de tuenda valitudine scriptis tradiderunt. Quod autem dicit cui vult miseretur: ⁊ quem vult indurat: ex his que in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit. Indurabo cor Pharaonis vt ne dimittat populum. Indurabitur cor Pharaonis: vt Origenes scribit hoc modo. Noluit deus subitam et plenam dare in eum vindictam. Quamuis enim esset consummate malitie tamen per patientiam suam/nec ipsi facultatem conuersionis excluserat: ⁊ ideo primo leuioribus tum etiā paulatim ingrauescentibus in eum verberibus vtatur. Sed quod deus gerebat per patientiam: ex hoc ille indurabatur ad contemptū maiorem sibi iram recondens: ita vt ad ipsum dici cōueniat illud quod scribit apostolus. An diuitias bonitatis et longanimitatis cōtēnis ignorans: quoniam patientia dei ad penitentiam te adducit? Scd̄m duriciam autem tuam ⁊ cor impenitens thesaurisas tibi ipsi iam in die ire. Non ergo (inquit) quem vult deus indurat: sed qui patienter obtēperare noluerit induratur. Superfluum ergo est quod dicis apostolo tu qui aduersaris. Quid ergo adhuc queritur? voluntati enim eius quis resistit voluntati quidem dei certū est quod nullus obsistat: sed voluntatem eius iustam rectamq3 esse scire nos conuenit. Attēde q̄d dicit: vt boni enim aut mali simus nostre voluntatis est. Malus autem ad cuiusmodi verbera et bonus ad cuiusmodi gloriā destinetur voluntatis est dei.

Nos sumus iudei scd̄m Ambrosiū propter iudam a quo christus s̄m carnem.

Galenus

Celsus

Origenes

Theorema nonum.

¶ Vulgata editio et greca parum distant.

¶ Dedit illis deus spiritum compunctionis: oculos vt non videant et aures vt nõ audiant vsq; in hodiernũ diem: et Dauid dicit Fiat mẽsa eorum coram ipsis in laqueum et in captionez et in scandalum: et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurua.

¶ Expositio.

Origenes

Quod enim dicit fiat mensa eorum in laqueũ et in captionem et in scandalum: in captione in psalmo non habet scriptum / neq; vt vult Origenes in. lxx. interpretum exemplarib9 / neq; in hebreorum. Et rursum in psalmo habet. Fiat mẽsa eorum coram ipsis in laqueum. Apostolus non habet coram ipsis: quid mensa eorum nisi libri eorum: ex quibus credunt se legere pastum anime operibus legis semper insistere volentes. Sed ceci non vident ad gratiam dei confugiendum. Ideo libri eorum sunt eis in laqueum et scandalum semper incuruati incedentes ad ima: id est legis opera respicientes nunq; dorsum ad sublimia erigunt que sunt ex fide iesu christi: qui venit in hunc mundũ ad saluandum quod perierat: dei misericordia et gratia. Sed nunq̃d cecitas: incuruatio / et casus eorum ad hoc a deo permissus est: vt mereant. O q̃ ineffabilis dei bonitas et incomprehensibilis miseratio: quam ipsi ceci fugiunt.

Diuus Ambrosius.

Mensam ideo (inquit Ambrosi9) maledicit malorum quia illic solent decipi innocentes. Dolo enim vocantur ad conuiuium vt perimantur: quia sic et Ammon filius Dauid deceptus est a fratre suo Absalon. Et malignus Holofernes per epulum sanctaz iudith putauit se posse decipere. Et in mensa scelerati Herodis seruierunt maligni in caput Joannis prophete: Mensa autem domini scd̃m omnes scripturas que ante aduentum domini erant: quib9 credita sunt eloquia domini et omne quod appellatur vetus testamentũ mensa est israel. In qua mensa si quis volebat edere verbum dei appositis sibi legis et prophetarum sermonibus pascebatur: et hanc putat

Origenes

Origenes esse mensaz de qua dicit Salomon. Si sederitis cenare ad mensam potentis diligenter intellige que apponunt tibi et mitte manum tuã: sciens q; talia te parare oportet. Sed et saluator vbi dicit. Cũ mãducaueritis et biberitis ad mensam meã: quid aliud mẽsa eius intelligimus: nisi vbi dignos et eos qui capere possunt verbum sapientie et rerum scĩetiã docere. Hoc in puerbijs Salomon de sapientia protestatur dicens. Sapientia edificauit sibi domũ et sup-

poſuit ſeptem columnas imolauit victimas ſuas miſcuit in cratbera vinum ſuum et parauit menſam ſuam. Omnis ergo ſcriptura menſa eſt ſapientie.

¶ Theoꝛema decimum.

¶ Uulgata editio.

¶ Quis enim cognouit ſenſum dñi/aut quis conſiliarius eius fuit/ aut quis prioꝛ dedit illi/ ⁊ retribuetur ei. Quoniã ex ipſo et ꝑ ipſum ⁊ in ipſo ſunt omnia:ipſi gloꝛia in ſecula ſeculoꝝ. Amen. Roma. xi.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Quis enim nouit mentem domini:aut quis cõſiliarius eius fuit/ aut quis prelargitus eſt ei/⁊ retribuetur illi:qꝛ ex ipſo ⁊ per ip̄m ⁊ in ipſum ſunt omnia:ipſi gloꝛia in ſecula. Amen.

¶ Expoſitio.

Hoc in Eſaia ſcriptum babet. Manifeſtũ eſt ſoluz deũ eſſe qui nouerit oĩa conſilia ⁊ bunc vnum eſſe qui nulli⁹ egeat:qꝛ ab ipſo ſunt oĩa:ac per boc conſiliũ eius a nullo/nec cõpꝛebendit/nec meditur:vides quõ in vltimis oſtendit ꝙ in oĩbus que ſupꝛadixit ſegregauerit myſteriũ trinitatis:ſicut enĩ in pꝛeſenti loco qð ait. Oĩa ex ipſo ⁊ per ip̄m ⁊ in ipſo ſunt oĩa:cõuenit vt ſcribit Oꝛigenes illis dictis que idẽ Apoſtolus in alijs memoꝛat locis cũ dicit vn⁹ de⁹ pater:ex quo oĩa ⁊ vnus dominus noſter ieſus cbꝛiſtus per quẽ omnia ⁊ iterum ſpiritu dei dicit reuelari oĩa:⁊ per bec deſignat(inquit)in omnibus eſſe pꝛouidentiam trinitatis. Ita ⁊ cum dicit altitudo diuitiarum patrẽ ex quo oĩa dicit eſſe ſignificat:⁊ ſapientie altitudinem cbꝛiſtum qui eſt ſapientia eius. Oſtendit ⁊ ſcientie altitudinẽ ſpiritũ ſanctũ.qui etiam alta dei nouit.veruntamen quod dicit ex ipſo boc ipſum quod ſumus indicat per ipſum aũt ꝙ per eius pꝛouidentiam in vita. In ipſo vero ꝙ perfectio oĩs ⁊ finis in ipſo erit tũc cũ erit deus oĩa in oĩbus ⁊ tunc ipſi gloria in ſecula.amẽ. Non ergo dicas duos aut tres deos:ſed vt Auguſtinus dicit ip̄am trinitatẽ vnũ deũ:nõ vt eadẽ trinitas ſimul poſſit aliqñ pr̄/aliqñ fili⁹/aliqñ ſpũſſanct⁹ dici:ſicut ſabelli⁹ beretic⁹ credit:ſz vt pr̄ nõ niſi pr̄:⁊ fili⁹ nõ niſi fili⁹:⁊ ſpũſſctũs:nõ niſi ſpũſſctũs:⁊ bec trinitas nõ niſi vn⁹ de⁹:qꝛ ⁊ cũ dixiſſet Apoſtol⁹. Ex q̃ oĩa/ꝑ quẽ oĩa i q̃ oĩa:trinitatẽ ip̄az inſinuaſſe credit:nec tñ ſubiecit ipſis glá ſz ipſi glá trinitas bec vn⁹ de⁹ ex q̃ oĩa ꝑ quẽ oĩa. Ita pr̄ ⁊ fili⁹ ⁊ ſpũſſctũs ⁊ ſingulis quiſqꝫ boꝛũ plena ſubſtãtia:⁊ ſiml̄ oẽs vna ſubſtãtia pr̄ nec filius nec ſpũſſctũs/fili⁹ nec pr̄/nec ſpũſſctũs/ſpũſſctũs nec pr̄ nec fili⁹ ſed

Oꝛigenes. Auguſtin⁹ in tractatu ps.v. Aug. lib.i. de doctrina chꝛiſtiana.

pater tantum pater/ꝛ filius tantum filius/ꝛ spiritussanctus tantum spiritussanctus/eadem maiestas eadem potestas: in patre vnitas/in filio equalitas: in spiritusancto vnitatis equalitatisq; concordia. Et tria hec vnum/omnia propter patrem equalia omnia propter filium conneta omnia propter spiritumsanctum. Jungit autem apostolus in fine. Amen. Ut intelligamus per illum ad istam beatitudinē veniēdum: de quo scriptum est in Apocalipsi. Hec dicit q; est amen.

Theorema vndecimum.

Uulgata editio conuenit cum greca.

Ad Roma nos. xiiij. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat: qui autē discernit si manducauerit damnatus est: q; non ex fide. Omne autem quod non est ex fide/peccatum est.

Expositio.

Cum aliquid facis/siue comedis/siue bibis/siue q̄cq̄ aliud probas: id est facere aut omittere tētas. Beatū te dicit apostol' si ex plenitudine fidei te nō iudicas male agere/aut non dubitas/aut heres peccare in eo ipo quod tentas vnūquemq; ꝓprio iudicio vt diu' Ambrosius scribit censet condemnandum apostolus: qui qd̄ dicit non debere se facere facit: ꝛ hūc beatū qui non aliud facit q̄ sibi vtile ꝓbat. Et qui iudicat non edendum et edit/dānatus est. Ipse enim se damnat qn̄ id qd̄ sibi inutile asserit/facit. Nō vtiq; ex fide edit: qui edendū negat et edit. Recte em̄ apostolus peccatū appellat: qd̄ aliter fit q̄ ꝓbatum est: qm̄ romani in lege inducti erant: aduenientib' aūt qui rectius crederent questiones mouerent de edenda carne ꝛ nō edenda. Et horum pars qui edendam et non probandam diceret melior videtur: quia omnia munda valde sunt infirmos dicit qui edendam negarent: siue ex iudeis siue ex gentibus: et remitti illos in proposito cordis sui. Nec enim obest non edere: aut prodest erga deum edere: ne q̄uis ratione astricti per quod tamen cum scrupulo ederent/delinquerent. Apostolus vero dicit. Siue manducatis/siue bibitis: siue aliud quid faciatis: oia ad gloriam dei facite. Sed requirat aliquis (inquit Origenes) si heretici que faciūt: q; sm̄ hoc qd̄ credūt/faciūt ex fide facere credant. An q; fides apud illos mala est: oē qd̄ faciūt peccatū sit ꝓnunciandū: q; non fit ex fide: ꝛ puto (inquit) illorū credulitatē appellari magis q̄ fidē. Sicut em̄ pseudo ꝓphete falso noīe interdū ꝓphete appellant: ꝛ falsa scientia/scia dr: ꝛ falsa sapientia/sapiētia abusiue nomiatur: ita ꝛ hereticorum credulitas: falso nomine

Ambros'

Origenes

fides appellatur: vnde (inquit) videndum est ne forte etiam si quid boni operis apud illos geri videtur: quia non fit ex fide: conuertatur in peccatum. Est interdum et castitas que non est ex fide eorum dumtaxat qui attendunt spiritibus seductoribus et doctrinis demoniorum in hypocrisi falsa loquentium cauteriatam habentium conscientiam / prohibentium nubere: et abstinentium se a cibis quos deus creauit. Est ergo et falsa fides eorum qui circa fidem naufragauerunt. Est et falsa sapientia huius scilicet mundi: et principum huius mundi que destruetur. Sicut enim pyrate solent in mare in locis vadosis occultisq3 scopulis per obscurum noctis lumen accendere quo nauigantes sub spe fugiendi ad portū salutis ad naufragia perditiōis inuitēt ita et istud lumen false sapientie: vel false fidei: a principibus mundi et spiritibus aeris huius accenditur non per quod euadant: sed per qđ pereant homines mundi huius fluctus et vite pelagus nauigantes. De his (infit) pyratis dicebat et Job. Sagitte pyratarum eius super me venerunt: et ob hoc nimirum etiam ipse Paulus apostolus dicit: quia et ipse sathanas transfigurat se sicut angelum lucis. Propterea nauigantes vite huius vndas: non omni lumini: id est nō omni sapiētie credere debemus: sed sicut monet apostolus probate spiritus qđ ex deo sunt: et ideo debemus indesinenter precari auxilium domini: et sperare q ipse eripiet nos de laqueo venantium: vt et nos dicamus q2 aīa nr̄a sicut passer erepta est de laq̄o venantiū. Laqueus cōtritus est et nos liberati sumus. Et sicut ex libro sententiarum psperi habetur. Omnis infidelium vita peccatum est: et nihil bonū sine summo bono. Ubi enim deest agnitio eterne et incōmutabilis veritatis falsa virtus est etiam in optimis moribus. Prosper.

Liber secundus theorematum in epistolam ad Corinthios primam.

Theorema primum.

Uulgata editio.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stulticia est: iis autē qui salui fiunt: id est nobis dei virtus est: scriptū est enim. Perdam sapientiam sapientiū et prudentiam prudentiū reprobabo. Quod stultū est dei: sapiētius est hominibus et qđ infirmum est dei: fortius est hoīb⁹.

Intelligentia ex greco.

¶ Sermo enim crucis his qui pereunt stultitia est: nobis aūt q̄ saluamur potestas dei est. Scriptum est ei perdam sapientiā sapientū et prudentiam prudentū reprobabo. ¶ Stultitia dei sapientior est hominibus et infirmitas dei fortior est hominibus.

¶ Expositio.

Diuus Ambrosius

Manifestum est: q2 quibus crux christi stultitia est: i perditione sunt: Inferne eni morti nō sunt erepti: et his q̄ credunt dei virtus est. Credunt ei (Ambrosius inquit) nō infirmitatē esse crucē christi/sed virtutē. Intelligentes mortem victā esse in cruce: cuius signū qui habent/salui sunt: q2 ab illa teneri nō possunt. Perdat eni sapiētiā sapientiū dū que ille negat posse fieri facit. Reprobat autē intellectū prudentiū cū deum quē incuriosum dicunt: aggressum pbat ea que stulta putant: vt dei filius incarnatus/de virgine crucifigeretur pro humana salute quod factū vere testatur virtute/non verbis. et his dictis tam iudeos q̄ gētiles inuehit: q2 iudeorū scribe et legis doctores deū filiū dei habere stultū putant credi. Simili modo et gentes istud risui deputant. Sed iudei q2 hoc non tā aperte in lege significatū est diffidunt. Gentiles vero q2 mundi ratio non istud recipit: (nihil ei dicit posse fieri sine cōmixtione) stultū iudicant conquisitor tamē seculi hic est: qui a cōstellationibus agi mundū: et duodecim signis ortus et occasus fieri decernit calculis nihil oino sine horū motu putans posse fieri. Et stulta facta est sapientia huius mūdi: putans ei se sapere inuenta est iprudens. Quod enim impossibile iudicabat: possibile declaratū est. Nō

Augustin⁹ ex lib. de ci uita. dei. x.

enim deus vt scribit diuus Augustinus suā ex eis perdit et reprobat quā ipse donauit sapientiā: sed quā sibi arrogant qui non habent ipsius. vnde cōmemorato isto prophetico testimonio sequitur et dicit Apostolus. vbi sapiens: vbi scriba: vbi conquisitor hui⁹ seculi. Nōne stultā fecit deus sapientiā huius mundi. Nam q̄m in sapientia dei nō cognouit deus per sapientiā deū: placuit deo per stultitiā p̄dicatiōis saluos facere credentes. Q̄m quidē iudei signa petūt: et greci sapiētiā q̄runt. Nos aūt (inquit Apostol⁹) p̄dicam⁹ xp̄m crucifixū iudeis quidē scandalū: gentib⁹ aūt stultitiā: ipsis vero vocatis iudeis et grecis/xp̄m dei virtutē et dei sapientiā q̄m stultū dei/sapienti⁹ est hoib⁹: et ifirmū dei forti⁹ est hoibus: hoc quasi stultū et infirmū/tā q̄ sua virtute sapiētes/fortesq̄ cōtennūt. Sed hec est gratia q̄ sanat infirmos nō super-

Ex sermōe Augusti. de lect. euāge.

be iactantes falsam btitudinē suā: sed humiliter poti⁹ verā miseriam cōfitentes: et si q̄ris. Qui sunt isti: forte illi sunt/q̄ multū de deo disputātes falsa dixerūt. Inflati doctrinis suis/deū inuenire et cognoscere mime potuerūt et p deo (cui⁹ est icōp̄hēsibilis iuisibilisq̄ substātia)

putauerunt deum esse aerem etherem deum esse solem.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio ⁊ greca conueniunt.

¶ Loquimur dei sapiētiā in ministerio que abscōdita est quā predestinauit deus añ secula in gloriā nostrā: quā nemo principū huius seculi cognouit si eñ cognouissent: nunꝙ dominū glorie crucifixissent sicut scriptū est. quod oculus non vidit/nec auris audiuit/nec in cor hominis ascendit: q̄ preparauit deus his qui diligunt eū. Nobis autē reuelauit deus ꝑ spiritū suum: spūs eñ oia scrutatur: etiā ꝓfunda dei. i. Cor. ii.

¶ Expositio.

Manifestum est non esse sapientiā hanc principū huiꝰ mūdi qui destruūtur ab illa. Christianitas eñ errores quos hi inseruerunt excidit. i. ydolatriā auariciam ⁊ cetera vicia: sicut dixit iohānes apostolꝰ ꝓpter hoc venit filiꝰ dei vt solueret opera diaboli. Occultū ergo sensum manifestare se missuȝ testatur quē neqȝ principes neqȝ ꝑtātes scirēt: neqȝ mūdus audierit: ac ꝑ hoc stultū putari: q2 incognitū est. Esse autē rationale ⁊ salutare teste virtute: cui oīs intentio cedit ratiocinationis humane. Abscondita est ergo vt diuus Ambrosius scribit dei sapientia/ dñi non in verbis: sȝ in virtute est: non humana rōne possibilis: sȝ spūs efficacia credibilis. Usqȝ adeo diuersa est sapiētia ⁊ cū deo semꝑ fuisse declarat vt ante secula ꝑdestinata in gloriā nostrā dicatur q̄ credimus presciens eñ deus errores futuros in mundo quē erat facturus: hoc decreuit ad ꝯfusionē illorū qui sibi stulticiā sapiētiā facturi erant: ad nostrā aūt gloriā qui credituri eramus ⁊ credimus. Nisi ipse esset ⁊ filiꝰ hoīs propter formam serui quam accepit: qui est filius dei propter formā dei in qua est non diceret (inquit Augustinꝰ) apostolus de principibus huius seculi. Si enim cognouissent: nunꝙ dñm glorie crucifixissent: et forma eñ serui crucifixꝰ est. ⁊ tamen glorie dominus crucifixus est. Talis eñ (inquit) erat illa susceptio que deū hominē faceret et hominē deum. Nā ecce diximus: q2 sȝ id quod deꝰ est glorificat suos scd̄m hoc vtiqȝ qd̄ dñs glorie est. ⁊ tamē dñs glorie crucifixus est: q2 recte dicitur ⁊ deus crucifixꝰ non ex virtute diuinitatis: sed ex īfirmitate carnis. In xp̄o eñ solo/gloria nr̄a est: ⁊ in eo solo gloriari optȝ q̄ ad oīm gloriā a deo prediffinitꝰ est. Et nō in se/sed in eo paulꝰ gloriatur ⁊ vbiqȝ docet eē gloriādū. Et si herodes rex pylatꝰ ⁊ principes iudeorū cognouissent eū eē deū: nūꝙ eū crucifixissent. deꝰ eñi erat: sȝ (vt ait Esaias ꝓpheta) vere deꝰ absconditꝰ: pricipes huiꝰ sclī nō solū hoīes

Ambrosius.

Aug. in lib. primo de tri.

accipiēdos iudeorum ac romanorum opinatus est diuus Ambro
Ambrosiꝰ sius:sed τ hos principes ac potestates/aduersus quos nobis collu/
ctatio est spiritualia nequitie in celestibus:quia consilio ac voluntate
illorum crucifixus est christus. Deniq; post tentationes diabolus re
Luce.iiij.b cessit ait vsq; ad tēpus. Et ipse dominus princeps inquit huius mū/
Ioā.xiiij.d di venit:τ in me inuenit nihil. Principes ergo huius seculi per igno/
rantiam dominum maiestatis crucifixerunt. Nā iudeorum princeps
quomodo principes huius seculi possunt intelligi qui erant subiecti
Luce.xx/ regno romano:et neq; romanorū principes crucifixerunt christū:q̄p/
iij.b. pe cū dixerit Pilatus. Nullā causam mortis iuenio in eo:vnde τ ma
Matt.xx/ nus lauit dicens iudeis. Innocēs ego sum a sanguine iusti huiꝰ: vos
vij.c. videritis. Ea de causa motus Tertullianus in apologetico suo cōtra
gentes capite.xxj.circa finem in fauorem Pilati ita scribit. Oia sup
christo Pilatus τ ipse iam p sua cōscientia christianus Cesari tunc
Tyberio nunciauit:sed τ Cesares credidissent sup christo:si aut Ce
sares nō essent seculo necessarij/aut si τ christiani potuissent esse cesa
Magnus res:hec Tertullianus que q̄uis in fauorem christianorū scripserit: tñ
Tertullianꝰ qr talia de Pilato nusq̄ alibi scriptū inuenerim illi credendū esse nō
censeo. Pilatus em̄ quem vite finē meruit seipsum ppria interfecisse
manu apud grecorū romanorūq; historias Eusebius inuenisse retu
Diuus Am lit. Qui ergo principes (inquit Ambrosius) crucifixerūt dñm quos triū/
brosius phauit libere in semetipso: q̄uis dicat Marcus euāgelista de demo
nibus. Sciebāt em̄ christū ipm esse iesum. Scierūt quidē ipsuz esse:
sed qui in lege promissus erat. Mysteriū tñ eiꝰ quo filius dei est: ne/
sciebant:hoc etiā petrus apostolus ad populū iudaicum dixit. Scio
fratres: qr per ignorantiā egistis hoc malū: sicut τ principes vr̄i:non
tamen huiꝰ seculi. Si ergo p ignorantiā serui occiderunt dñm: pctm̄
eis ascribi nō debet. Sed nō licet ignorare: τ q̄uis dñm esse nescirēt:
tamen quia rem impiam faciebāt:non erant nescij. Dominꝰ tamē ma
iestatis crucifixus dicitur cū mori nesciat. Sed qr verbū caro factum
est.i.dei filiꝰ incarnatꝰ est:hō factus est:ipsi ascripta est mors: qr iudei
nō vtiq; carnē psecuti sunt:sz eū qui operabat̄ p carnē:ac p hoc q̄uis
dñs maiestatis mortem ignoret: q̄ntū tñ ad iudeorum votuz pertinet
τ ad principē huius seculi dominū occiderūt in carne. Et si principes
huius seculi deum hoiem factū non intellexerunt q̄nto magis hoies.
Sed si verba offendiculū vel scādalū faciebāt:virtutibꝰ tñ τ signis fi
des non debuerat denegari. Infirmitati em̄ τ ignorātie humane vir/
tus debuerat p̄poni: τ credi q̄ humane rōni impossibile videbat̄: idq;
diligentibus deum.i.credentibꝰ p̄parauit domū:de quo loquit̄ apl's
per Esaiam prophetam dicens. Quod oculus non vidit/nec auris
audiuit/nec in cor hominis ascēdit que p̄parauit deus diligentibꝰ se

Oculus (inquit Augustinus) non vidit) quia non est color auris: non audiuit/quia nō est sonus: in cor hominis non ascendit/quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite quod oculus nō vidit: nec auris au diuit: nec in cor hominis ascendit que preparauit deus diligentib⁹ se: Adhuc (inquit) quid hoc si queris a me: illum interroga qui habitare cepit in te. Dico tñ et ego hoc enim querimus quid deus pprium seruet bonis: si bona tanta largitur et malis ꝛ bonis ꝛ cū dicerez: qđ oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: non desunt qui dicant Putas quid est. Ecce quid est qđ seruat deus solis bonis: quos tñ ipse fecerit bonos. Ecce quod est breuiter preciū nr̄m definitū est per pphetā. Ero illorum de⁹: ꝛ ipsi erunt mihi in plebs. Ero illorum deus predum nobis seipsum pmisit. Quare aliud si inueneris melius. Si dicerem promisit aurum gauderes: se promisit ꝛ tristis es. Si diues deum non habet quid habet: nolite aliquid a deo querere nisi deum gratis amate: gratis amabitis: si solum deum ab illo desiderabitis. Nolite timere inopiam. Dat se nobis: ꝛ sufficit nobis. Dat seipsum nobis: ꝛ sufficit nobis. Philippum apostolū audi in euangelio. Domine ostende nobis patrem ꝛ sufficit nobis. Augustin⁹ in sermone de natali ad martyr

¶ Theorema tertium.

¶ Vulgata editio.

¶ Omnino audit inter vos fornicatio: et talis fornicatio qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis non magis luctum habuistis vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore: presens autē spiritu: iā iudicaui vt presens eum qui sic operat⁹ est. In nomine domini nostri iesu christi congregatis vobis ꝛ meo spiritu cū virtute dñi nostri iesu tradere huiusmodi hominem sathane in interitum carnis vt spiritus saluus sit in die domini nostri iesu christi. j. Cori. v.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Omino audit in vobis fornicatio: ꝛ talis fornicatio q̄ nec in gētib⁹ noīatur: vt vxorem patris sui quispiā habeat. Et vos inflati estis: et non magis ingemuistis vt tolleretur e medio qui hoc facinus admisit. Ego enim vt absens corpore: presens autē spiritu: iam tanq̄ presens iudicaui eum qui hoc sic operatus est: vt in nomine domini nostri iesu christi condolentibus vobis et spiritu meo traderē cum potestate domini nostri iesu christi eumipsum sathane in interitum carnis vt spiritus saluus fiat in die domini iesu.

¶ Expositio.

COgnito opere fornicationis illius pellendum illũ fuiſ-
ſe de cetu fraternitatis apoſtolus volebat: publice eniꝫ
nouercam ſuam loco vxoris habebat: in qua re neqꝫ
teſtibus opus erat/neqꝫ tergiuerſatione aliqua pote-
rat tegi crimen. Jdeo dicit abſens facie: preſens autem
autoritate ſpiritus qui nuſꝗ abeſt. Quoniam omnis carnalis volu-
ptas a diabolo eſt: ac per hoc cum huic voluptati remittitur: traditur
Amb: oſt⁹ ſathane. Caro enim diuo Ambroſio teſte hoc habet in natura: vt in-
tereat. Anima ergo cum ſe iungit deſiderio eius infirmans ſpiritaleꝫ
ſuũ vigorem ſimul interitum patitur: itaqꝫ ſi hic correptus ſtupri ad-
miſſi erubeſceret eiectum ſe non interiret penitentia ſubſequente. Nã
omnium conſenſu ⁊ preſentia: ſed ⁊ virtute dñi ieſu: id eſt ſentẽtia: cu-
ius legatione fungebatur apoſtolus abijciendum illũ de eccleſia: cũ
eijcitur traditur ſathane in interitum carnis. Et anima eniꝫ ⁊ corpus
interemit quando que contra legem ſunt/fiunt. Sed in hac aliter cau
ſa interitus carnis homini deputatur. Quanꝗ enim omnia peccata
carnalem hoiem preſtant: hoc tñ ſpecialiter deſiderium carnis eſt: qḋ
ſordibus maculatam aĩam cum corpore tradit gehenne: qꝛ victa aĩa li
bidine carnis fit caro: ſicut ⁊ corpus recte gubernatũ ſpiritale appel-
latur. Animus tamen eſt: qui aut victus illecebris totũ hominẽ carneũ
facit: aut in vigore nature ſue manens carni preſtat: vt ſpiritalis dica
tur. Tradi cõtaminatum ſupradictũ ſathane: vt ſpiritusſanctus ſalu⁹
ſit in hoĩbus eccleſie in die iudicij. Niſi enim (inquit Ambro.) electus
eſſet: non fieret saluus ſpũs eccleſie in die iudicij. Deſerebat enim oẽs
contaminationis cauſa: vt in die dñi nudi a ſpiritusancto inuenti audi
Mat. vij. d. rent a iudice dño. Recedite a me nõ noui vos: ſicut dicit ad romanos.
Ro. viij. b. Si quis autem ſpiritum chriſti non habet: hic non eſt eius: ⁊ in alia
Ephe. epiſtola. Nolite conteſtare ſpiritumſanctũ dei. Si eniꝫ contriſtat̃/de-
iiij. g. ſerit: ⁊ nõ erit ſalu⁹: nõ vtiqꝫ ſibi qui impaſſibilis eſt: ſed nobis quib⁹
datus eſt. vt per illum dei filij eſſe probemur. Res eniꝫ que amittitur
Aug. in lib. ſalua non eſt: non vtiqꝫ ſibi que vbicũqꝫ ſit neceſſe eſt/ſit: ſed ei a quo
contra fau- amittit̃ ſic plane ⁊ non crudeliter autore diuo Auguſtino tradidit ho
ſtum. minem apoſtolus ſathane in interitum carnis vt ſpũs ſaluus ſit in die
Hec vero domini ieſu: tradidit/et alios vt diſcerent non blaſphemare. Et ſi he
Auguſtin⁹ retici nolũt hic mortem intelligere (fortaſſis enim incertum eſt) quã-
in libro de libet vindictam per ſathanã factã ab apoſtolo fateant̃. Qḋ non cum
ſermõe dñi odio: ſed amore feciſſe manifeſtat illud adiectũ: vt aĩa ſalua ſit percu
in monte. tiens in quam illum tradens eum poteſtati demonis: vt corpus quo
male vſus fuerat viſibiliter torqueretur in exemplũ aliorum: ⁊ ne aĩa
dei imago: que male conſcia facti fuerat: periret in eternuꝫ. Quis eñ
non deterreret̃ a ꝑpetrando aliquo ſcelere ſi videret aliquẽ ob ſimile

perpetratum domino obsessum iam miserabiliter torqueri.

¶ Theorema quartum.

¶ Uulgata editio.

¶ Omnia mihi licent:sed non oīa expediunt:oīa mihi licent:sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Et alibi. Omnia mihi licent:sed nō oīa expediunt. Omnia mihi licent:sed nō omnia edificant. j.Cori.vj.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Omnia in mea sunt potestate:sed non omnia cōducunt: omnia in mea sunt potestate:sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Omnia in mea sunt potestate:sed non omnia conferūt:omnia in mea sunt potestate:sed non omnia edificant.

¶ Expositio.

Si possum⁹ euitamur inter id qđ lȝ:ꝛ qđ nō lȝ atq̧ ideo nō expedit aliq̄ certo fine distiguere:ea mihi videnꝭ licere ſm mentē Augu.ꝛ nō expedire:q̄ p iustiđā quidē(q̄ corā deo est)pmittunꝭ:sed ꝓpter offensionē hominū ne ob hoc impedianꝭ a salute vitanda sunt. Ea vero nō licere:ꝛ iō nō expedire que si ipsa iusticia vetanꝭ:vt facienda non sint etiā si ab eis q̄b⁹ī noticiā fuerint plata/laudenꝭ. Qđ si ita est:ideo nō nisi illicita ꝓhibenꝭ a dño:vt ea q̄ licita sunt/ꝛ nō expediūt:nō legis vinculo:sed libera dilectiōis beneficētia caueanꝭ. Scđm vero traductionē grecā aliter exponi potest apostol⁹:vt nr̄ Stapulēsis scripsit Nā ꝛ erat in potestate apl̄i ꝛ eliuem dboq̧ ꝛ potu refarcire ventrē et crapula distēdi ꝛ fornicari:ꝛ cetera id gen⁹ q̄ carnis sunt:sed sub nullius taliū redactus est potestate. Qꝛ roni spūiq̧ berebat:ꝛ qui beret spiritui deo beret:ꝛ qꝛ etiā illa nō cōducūt. Nā;ꝛ escas q̄ ad ventrē sūt ꝛ vētrē qui est ad escas:vtraq̧ de⁹ destruet. Hec aūt opinio videꝭ vulgari facilior:qꝛ Augustino testāte inter id qđ illicitū est:ꝛ iō nō expedit:atq̧ id qđ licitū ē/nec tñ expedit q̄d intersit aliq̄ vniuersali regula definire difficile est. Cui⁹ eñ quisq̧ dixerit omne qđ fieri nō expedit: pctm̄ est. Oē aūt peccatū illicitū ē. Oē ergo qđ nō expedit illicitū est. Et vbi erunt illa que licita esse/sed nō expedire apl̄s dixit:si oē qđ nō expedit licitū non est. Quapropter qꝛ verū dixisse apl̄m dubitare non possumus:ꝛ aliqua peccata esse licita dicere non audemus. Restat fabrum nostrū Stapulensem opinionem suā sup petrā stabilisse:vel vt dicam⁹ cū Aug.ꝛ Ambrosio ꝛ aliis apud quos vulgata editio firmatur ꝛ recipiꝭ aliquid fieri quod non expedit:ꝛ tñ si licitum est:non esse peccatū:quis qm̄ non expedit/non sit vtiq̧ faciendū. Qđ si absurdū

Ex Augustino in lib. ad polētiū.

Faber Stapulensis.

videtur: vt aliquid fiat quod non expedit et dicatur non peccasse qui fecerit. Intelligendum erit hoc ex consuetudine rationis esse absurdũ que ita late patet: vt etiam iumẽta q̃uis rationis expertia: tñ plerũq3 dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est: nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur: aliud cũ verba ex aliis rebus transferendo vel abutendo: mutuamur igitur si apostoli mentem reperire voluerimus: qz verum dixisse Paulum non ab homine sed a deo apostolum dubitare non possumus: et aliquid ex nobis asserere non audemus. Restat vt dicamus cum stapulensi intelligentiã ex greco esse catholicã aut aliquo certo fine distinguere: vt iam dictũ est inter id quod licet ⁊ quod non licet: atq3 ideo non expedit. Illa enim Augustini distinctio excogitata pie: sed ad litterã forte violenta. Gloriari itaq3 merito fabro nostro debemus: qui ad nostraꝝ ⁊ posterioꝝ doctrinam tot immortalia ediderit monumenta ⁊ precipue quod epistolas Pauli latinas fecerit / ⁊ nunc intelligentiam ex greco / nũc vulgatam taxat interpretationem. Scimus enim qua nocte densissima hec latuerint. O beata non tãtum quam inhabitas ciuitas: sed et oĩs gallia que tali decorata est viro: qui eo maiorib⁹ dign⁹ est preconiis: q̃ eloquentiam philosophicam que sub gothorum vandaloruꝫ ⁊ hunoruꝫ tẽpa perpessa fuerat gallia: immo (quod multo deterius) optime littere que ante illa calamitosa secula maximo erant, flore formauerit quo excellentius est animos diuium: q̃ menia condere.

Stapulensis doctrina.

Theorema quintum.

Vulgata editio ⁊ greca similes.

j. Cor. vj. Omne peccatum quodcunq3 fecerit homo extra corp⁹ est: qui autem fornicatur in proprio corpore peccat.

Expositio.

Ut videatur apostolus in tantũ exaggerare voluisse fornicationis malum vt in comparatione hui⁹ fornicationis: cetera extra corpus habenda esse dixerit. Quecũq3 peccata solo hoc tantũmodo fornicationis malo in corpus proprium peccare dixerit: quia vt Augustinus scribit maiore libidinis ardore (quo superior nullus est) voluptas ipsi⁹ corporis tenet seruuꝫ: efficitq3 captiuũ. Hec dicta sint de speciali fornicatione huius corporis: qz non solũ fornicatio in sacris litteris specialiter: sed etiã generaliter arguitur et nominatur ⁊ illa est etiam ge-

Diuus Augustinus

gnalis aie buane qua nõ adherẽs q̃sq̃ deo: adheret mũdo. vñ Johãnes dicit. Si qs dilexerit mũdũ: dilectio p̃ris nõ est i eo. Et apostol⁹ Jacobus dixit. Adulterari nescitis q2 amicitia hui⁹ mũdi / inimica est deo. Ostendit hic apostolus vt diuus Ambrosius scribit grauissimũ esse peccatum: q2 et hoc omne deperit corpus. In ceteris aũt peccatis portio perit: non totũ. Totum eni corpus vir est τ mulier: q2 portio viri est mulier. Quicũq3 eni aliud peccatũ admiserit / extra se peccat fornicarius vero in carnẽ suam peccat. Age si laqueo vitã finiat: aut ferro se trucidet: non in corpus suũ videtur peccare. Sed in aiam cui vim facit: fornicari aũt corporale delictũ est: quod τ corpus ptingit τ aiaz Non ei sine desiderio carnis: q2 habet τ caro propriũ motum: aĩa cõcupiscit vt peccet in carnem: q̃uis sine anima nihil possit. per id ergo q̄ in carnẽ que ex se est: peccat ad originẽ eni retulit. In corpus suum dicitur peccare vt defineat a fornicatione quasi sibi parcẽs. Quibusdã iterum videtur: q2 qui fornicatur ideo in corpus suum dicitur peccare q2 ecclesie mẽbrum est: τ se contaminans in ecclesiã peccat cuius mẽbrum est. Qui ergo ecclesie mẽbrum est. dicendũ est illi cũ fornicatur: q2 non sibi / sed in ecclesiã peccat. porro aũt dicit apostolus: q2 qui fornicatur per id q̄ i portionẽ suã delinquit: in corpus suũ peccat. Cetera peccata τ si per corpus generant̃ non tamen vt diuus Ambrosius ait aiam ita carnali cõcupiscentia faciunt obstuptã τ obnoxiam quẽadmodũ cõmisceri facit aiam cum ipso corpore vsus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: q2 in tantuz agglutinatur aĩa corpori vt in ipso momento nihil aliud cogitari homini liceat aut intendere: q2 ipsam mentẽ captiuã subdit ipsa summersio τ absorbitio libidinis τ concupiscentie carnalis.

Ambros⁹ (margin, beside "In ceteris aũt peccatis")

Ambros⁹ (margin, beside "Cetera peccata")

¶ Theorema. vj.

¶ Uulgata editio.

¶ Cum liber essem ex omnibus omniũ me seruũ feci vt plures lucrifacerẽ. Et factus sum iudeis tanq̃ iudeus. vt iudeos lucrarer. his qui sub lege sunt quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) vt eos qui sub lege erant lucrifacerem his qui sine lege erant tanq̃ sine lege essem (cũ sine lege dei non essem) sed in lege essem christi vt lucrifacerẽ eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum. vt omnes facerẽ saluos. Omnia autez facio propter euangeliũ: vt particeps ei⁹ efficiar. i. Corin. ix.

cc

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Cum enim liber essem ex omnibus meipsum: in omnibus seruum feci vt plures lucrifacerem: his qui erãt sub lege quasi sub lege: vt eos qui sub lege erãt lucrifacerem: illegitimis quasi illegitimus cum non essem illegitimus deo/sed legitimus christo: vt lucrifacerem illegitimos: factus sum infirmis veluti infirmus: vt infirmos lucrifacerẽ. Omnibus oĩa factus sum: vt omnino quoslibet saluos facerem. Hoc autẽ facio propter euangelium: vt particeps eius efficiar.

¶ Expositio.

Seruum autem sic se omnium factum dicit dum semper humilitatem similem omnium mente imbecillium exhibuit: vt eos per patientiã firmaret ad salutem futurã cõfouens animos illorum qui aut peccabant: aut res diuinas tardius sequebantur vt non aspere ferrent reprehẽdi se. Et non videtur quasi simulasse: vt omnibus fieret omnia: quod solent adulatores facere/sed non ita est. Uir eni diuin⁹ & medicus spiritalis sciens omniũ causas & vulnera: magna industria cõfouet illos & compatitur. Cũ omnibus enim hominibus quedam habemus cõmunia. Factus est ergo iudeis quasi iudeus: qꝛ (vt diuo Ambrosio placet) propter scandalum illorum circuncidit Thimotheũ: & purificatus ascendit templum: ne occasionem per eũ acciperent blasphemãdi. Rem ergo fecit que iam cessare deberet: sed fecit/scd̃m legem. Nã & consensit illis legem esse a deo & prophetis: & exinde illis ostendit christũ hunc esse q̃ promissus est: vt assensus eius haberet effectuꝫ: hi qui sub lege sunt samaritani noscuntur. Legem enim solam accipiunt id est quinq̃ libros moysi. Sunt aũt ex origine persarum & assiriorũ quos rex assiriorum sublatis filijs israel in captiuitatem posuit ad incolenda loca samarie: ideo & ignem colunt more persarum. His ergo apostolus dum non negabat legem esse a deo: fiebat quasi sub lege: sed ex ea illis mitti vel miti verbo christum intelligendum tradebat: sicut & samaritana illa que dixit ad dominũ. Scio qꝛ messias venit doꝯcta per legem. Diuus quoq̃ Aug. dicit quod aliud est esse sub lege/ & aliud in lege. Aliud sine lege. Sub lege carnales iudei. In lege spiritales iudei & christiani. Unde illi seruauerunt moreꝫ illum patrium sed onera insolita credentibus gentibus non imposuerũt. Et ideo nec illi circuncisi adduxerũt preputiũ nec isti prepuciati circuncisi sunt Sine lege autem gentes que nondum crediderunt quibus tamen se apostolus congruisse testatur per misericordẽ cõpassionẽ: nõ p versipelleꝫ simulationẽ (id est vt eo modo subueniret & carnali iudeo vel pagano/quomodo sibiipse si hoc esset subueniri voluisset) portans

Ambrosi⁹.

Qui sunt samaritani.

Joã. iiij. d.

Augustin⁹.

vtiq3 eorum infirmitatem in compassionis similitudine nō fallens in mendacij fictione hec ille. ¶Cū iudeis in cibo ⁊ potu / ⁊ in omnibus que tamen euāgelio obesse non possent/se similē faciebat: vt iudeos xp̄o acquireret. ¶Cū gentibus in cibo ⁊ potu ⁊ alijs se etiā similez faciebat: vt gregi xp̄i associaret gentes. ¶Et carne infirmis erat vt qui carnis infirmitate circundatus esset cū esset spiritualis: quatenus ipsos ad spiritū proueheret. Omnibus se vbi peccatū non esset conformabat: vt oēs saluos faceret/ ⁊ ob hoc insuper vt particeps esset euāgelij. Hec est eni merces: quā ex his oībus expectat. ¶Et vt beat⁹ Ambrosius scribit. Dū assentit illis paulus: id est gentilib⁹ iuxta physicā vt rationē. Mundū factū a deo ⁊ que in eo sunt: ⁊ aiam esse immortalē. ⁊ ab ip̄o nos originē habere (Ita ei in actis apostoloꝝ ait. ¶Et sicut quidā ex vobis dixerunt: ipsius ei ⁊ genus sumus) sic fiebat quasi sine lege: per quod subintroducebat illis xp̄m ip̄m esse quem deus ad iudicandū mundū p̄elegit: ⁊ ipsum esse p quē oia fecit ⁊ infirm⁹ factus est/ dum propter fratres infirmos a licitis abstinet: ne illis scandalum generet. ¶Et hoc fuit viri prudentis ⁊ spiritalis: vt oībus oia factus: propositum tñ religionis non excederet: q2 vbi cessit: ad hoc cessit vt proficeret: ⁊ nec aliud fecit q̄ lex mandauit. Diuus Ambrosius.

¶Theorema.vij.

¶Vulgata editio ⁊ greca conueniunt.

¶Vir quidē non debet velare caput suū: qm̄ imago ⁊ gloria dei est. i.Corin.xi Mulier autē gloria viri est non eni vir ex muliere est: sed mulier ex viro: etenim nō est creatus vir propter mulierē: sed mulier propter virū Ideo debet mulier velamen habere supra caput suū: ⁊ p̄pter āgelos.

¶Expositio.

Quamuis vna substātia sit vir ⁊ mulier: tñ q2 vir caput est mulieris: anteponēdus traditur: vt per causam ⁊ traditionē maior sit: non per substātiā. Inferior ergo mulier viro est. ¶Ex eo ei est ac per hoc obnoxia videt mulier viro: vt imperio ei⁹ subiecta sit. honorificentiā ⁊ dignitatē viri obstare dicit ne velet caput. Imago ei dei non congruū est vt veletur abscondi ei non debet. Stapulensis vero nr̄ sic paulum exponit Stapulēsis vir ⁊ angeli imediate creati sunt a deo: ⁊ ideo nullū velamen in huius rei simbolo debet habere vir cū connectitur ad deū /non secus ac angeli. At mulier non solū propter virū habere d3: s3 ēt p̄pter angelos: superbia ei esset si creationē suā angelis faceret equam. cum hanc potestatē habeat mediante viro vir immediate fact⁹ est a deo imago et

similitudo dei/ad eius gloriã:mulier vero mediante viro quasi vela-
mine/inter eã τ deũ posito medium ei vt interstitiũ τ velamẽ quoddã
est.vir eni est prima τ immediata gloria dei:mulier mediata τ secũda
τ imediata gloria viri/τ ipsius viri gratia facta.Hec ille.Diuus ta-
Ambros. men Ambrosius aliter apostolũ exponit cui magis adherẽdũ censeo
Et si patrie multũ debeamus veritatẽ tñ oibus anteponendã censeo
quã magnã τ pre omnibus fortiorẽ esse sacre affirmant littere. Ois
iij.esdre.iiij nãqꝫ terra veritatẽ inuocat:celũ etiã ipsam benedicit:τ oia opera mo-
uentur τ tremunt eã:τ non est cũ ea quicqꝫ iniquũ.Dicet fortasse aliqs
nonne tuus faber veritatẽ hic sectat9 est.Cui respõdebim9 fabrũ/nec
veritatẽ impugnare:sed eã tueri nõnunqꝫ vero ipsam subticuisse:verũ
(vt inquit Horatius)quãdoqꝫ bonus dormitat Homerus. τ iuxta
illud varonis.Nemo vn9 oia potest scire.Faber per angelos spiritua
les substantias apostolũ intelligere affirmat Ambrosius vero. Ange
los epos dicit.sicut docetur in apocalipsi iohãnis.Et qꝛ vtiqꝫ hoies
fuut:qꝫ non corriperent plebẽ arguũtur:τ quod rectũ est/in illis lau-
datur.Mulier ergo idcirco debet(iquit) velare caput:qꝛ nõ est ima
go dei sed vt ostendatur subiecta.Et qꝛ preuaricatio per illã incboa-
ta est:hoc signi debet habere.vt in ecclesia propter reuerentiã episco-
palem non habeat caput liberũ/sed velamine tectũ.Nec habeat po-
testatem loquendi:qꝛ episcopus personã habet xpi.Quasi ergo ante
iudicẽ:sic ante epm:qꝛ vicarius dñi est:propter reatus origine subie
cta debet videri.Multum ei distat inter gloriam dei τ gloriã viri.vir
enim ad imaginem dei factus est:non mulier.Hec est autẽ imago dei
in viro:qꝛ vnus deus/vnum fecit hominẽ:vt sicut ab vno deo sunt oia
ita essent τ ab vno homine omnes homines:vt vnius dei inuisibilis:
vnus homo visibilis imaginẽ haberet in terris.vt vnus deus in vno
homine videretur autoritatem vnius principij conseruare ad confu-
sionem diaboli:qui sibi neglecto vno deo:dominiũ τ diuinitatem vo
luit vsurpare.Quod propheta Ezechiel significat.Et apostolus idẽ
Ait enim:ita vt in templo dei sedeat ostendẽs se quasi sit deus.Si vir
solum imago sit dei τ non mulier.Quid dicem9 ad hec:si pro sua per
sona/mulier adimplet imaginem trinitatis:cur ea detracta de latere
viri/adhuc ille imago dicitur:aut si τ vna persona hominis ex tribus
potest dici imago dei.sicut in ipsa summa trinitate τ vnaqueqꝫ psona
deus est:cur mulier non est imago dei.Nunc propterea caput velare
precipitur qꝫ ille:quia imago est prohibetur.Sed videndum vt diuo
placet Augustino quomodo non sit contrarium quod dicit apostolus
(non mulierem sed virum esse imaginem dei)huic quod scriptum est
in Genesi.Fecit deus hominem ad imaginem dei fecit eum masculũ

⁊ feminam (fecit eos ⁊ benedixit eos). Ad imaginem quippe dei naturam ipsam humanam factã dicit / que sexu vtroq; completur. Nec ab intelligenda imagine dei separat feminam: credo illud ergo esse quod iam dixi cum de humane mentis natura agerem mulierem cum viro suo esse imaginem dei vt vna imago sit tota illa substantia. Cum autem ad adiutorium distribuitur (quod ad eam ipsam attinet) non est imago dei quod autem ad virũ solum attinet imago dei est: tã plena atq; integra quã in vnũ coniuncta muliere hec Augustinus.

Theorema.viij.

Vulgata editio ⁊ greca non differunt.

Primũ quidem conuenientibus vobis in ecclesiam: audio scissuras esse inter vos ⁊ ex parte credo. Nam oportet ⁊ hereses esse, vt et qui probati sunt manifesti fiant in vobis. j. Cor.xj.

Expositio.

Hereticorum genus callidum: non spiritu sapientie: sed impatientie quo solent hereticorum feruere primordia ⁊ pacem perturbare sanctorum. Juxta illud apostoli. Oportet ⁊ hereses esse ⁊c. Unde etiam dictũ est filius eruditus sapiens erit imprudente autem ministro vtetur. Multa quippe (Augustinus inquit) ad fidem catholicã pertinẽtia dum hereticorũ callida inquietudine exagitãtur vt aduersus eos defendi possint ⁊ considerantur diligentius: ⁊ intelliguntur clarius ⁊ instantius predicantur ⁊ ab aduersario motu questio discẽdi existit occasio. Sed mal⁹ frater in filio suo (hoc est in opere suo) puer est id est seruus fratrũ suorũ: cũ ad exercitationẽ patiẽtie vel ad profectũ sapiẽtie scienter vtuntur malis boni. Scio inquit Ambrosius nonnullos mente corruptos versutia diaboli dicentes: oportet hereses esse: non vtiq; voluit nec optauit: sed q2 fint: futurum dixit paulus: sicut ⁊ dñs. Oportet inquit venire scandala: ⁊ oportet filium hois pati: prescius ꝙ iudas proditor erat futurus. permittit deus interdum scismata ⁊ hereses in vobis esse: vt probi manifesti fint in vobis vt eni aurum cui ignis nihil adimit sed quod reddit illustrius probũ esse cognoscitur ⁊ minime adulterium: sic qui inter scismata ⁊ hereses non concutitur sed firm⁹ in ecclesie traditionibus perseuerat ille probat⁹ est fidelis.

Aug. in lib. xviij. de ciuitate dei.

Diu⁹ Ambro.

Theorema.ix.

¶ Vulgata editio cum greca conuenit.

i. Cor. xiiij ¶ Qui loquitur lingua: oret vt interpretetur. Nā si orē lingua: spiritus meus orat mens autē mea sine fructu est. Quid igitur faciendum est. Orabo spiritu orabo ꝫ mente. psallam spiritu: psallam ꝫ mente.
¶ Spiritus prophetarum: prophetis subiectus est.

¶ Expositio.

Cum qui linguis loqui desiderat: orare debere vt accipiat donū interpretandi vt proficiat ceteris studium eius. Manifestū enī est ignorare animū nostrum si lingua loquatur quā nesciat sicut assolent latini homines grece cātare oblectari sono verborum: nescientes tñ quid dicant

Ambros⁹. Spiritus aūt vt diuo Ambrosio placet q̄ datur in baptismo scit quid oret animus dū loquitur: aut perorat lingua sibi ignota. Mens aūt qui est anim⁹ sine fructu est. Quē enim pōt habere fructū qui ignorat que loquatur: cū quis hac lingua loquitur quā nouit: tā spiritu ꝙ mēte orat: qꝛ non solum spūs eius quē dicit datum. In baptismo scit q̄d

August. de Genesi ad literā. xij. oratur. sed ꝫ anim⁹ simili modo: ꝫ de psalmo nō ignorat. Hic aūt spiritus vt scribit diu⁹ Aug. a mēte distinguiť euidentissimo testimonio Si enī orauero (inquit apostolus) lingua spūs meus orat: mens autem mea infructuosa est. Quare (inſit) apparet magis ad mētē pertinere prophetiā: ꝙ ad istū spiritū qui (mō quodā proprio vocatur spiritus) vis aīe quedā: mēte inferior vbi corporaliū rerū similitudines exprimūtur. Itaqꝫ magis ioseph propheta q̄ intellexit q̄d significarent septem spice ꝫ septē boues: ꝙ pharao q̄ eas vidit in somnis. Illius ei spiritus informatus est vt videret huius mēs illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua / in isto ꝓphetia: qꝛ in illo rerum imaginatio: in isto imaginationū iterpretatio. In li. de eccle. dogmati-

Augustin⁹. tibus ita scribit Aug. Non est tertius in substantia hoīs spiritus sicut didimus contēdit: sed spūs ipsa est aīa pro spiritali natura. Anima vero vocatur ꝙ ad viuificandū animet corpus. Tertiū vero ab apostolo cū aīa ꝫ corpore inducitur spiritū gratiā spiritussancti esse intelligimus quā orat apostolus vt integra perseueret in nobis ne nostro vitio aut minuatur aut fugetur a nobis: qꝛ spiritussanct⁹ effugiet fictū. Cum aūt dicit apostolus ꝫ spūs prophetarū ꝓphetis subiectus est. Hoc dicit qꝛ vnus atqꝫ idem spiritus est qui tā prophetis futura dicentibus ꝙ his qui reuelant scripturas infundit se pro ratione ꝫ qua

Diuus Ambrosius. litate causarum iddrco dixit (inſit Ambrosius) subiectus est prophetis vt ingenia accenderet ac spe ꝙ spiritus conatus adiuuet. Desiderio (inquit) optimo ad dei res enarrandas subuenit vt impleat boni propositi voluntatē. Nam ꝫ de saluatore idem dictum est. bibant au-

tem de spiritali sequente petra: petra autē erat christus. hoc est ⁊ sub-
iectum esse quod ⁊ sequi. Sequebatur enim vt humanis suffragijs
deficientibus adesset ad auxiliū tribuendū. Ita ⁊ spiritus subiectus
dicitur vt conatus bonos adiuuet: cum suggerit. Subiectus enim vi-
detur qui cepta alterius perficit.

Theorema.x.

Vulgata editio eadem est cum greca.

Cum autem subiecta fuerint illi omnia tunc ⁊ ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia vt sit deus omnia in omnibus. i.Cori.xv.

Expositio.

Filius secundū dispensationem carnis subiectus erit se-cūdū autem diuinam hypostasim ⁊ dei formam: cū pa-tre regnans super omnia vt filius dei qui deus est: in omnibus sit omnia in deo deus ⁊ regnans super om-nia. Qui filium dei patri equalem non esse contendunt solent vsurpare familiarius hoc testimonium. Non enim posset eis error oboriri palidius nomine christiano: nisi de scripturis non intel-lectis. Dicunt enim. Si equalis est quomodo subiectus eris. Quod vtiq3 simile est illi euangelice questioni. Si equalis quomodo maior est pater ipse enim dominus ait. Quoniam pater maior me est. Regu-la catholice fidei vt beatissimus Augustinus scribit sic se habet: vt cū aliqua in scripturis dicuntur de filio q͂ sit minor patre: scd3 susceptio-nem hominis intelligantur. Cum vero ea dicuntur quibus demōstra-tur equalis ſm quod deus est accipiantur. Apparet ergo quēadmo-dum dictum sit: ⁊ pater maior me est ego ⁊ pater vnum sumus: ⁊ de-us erat verbum ⁊ verbum caro factum est ⁊ non rapinam arbitratus est esse se equalem deo ⁊ semetipsum exinaniuit formam serui accipi-ens. Deus autem omnia in omnibus dicitur vt nemo eorū qui ei co-herent amet aduersus eum suam propriam voluntatem: manifestum fit oībus quod idē apostolus alio loco dicit. Quid aūt habes quod non accepisti. Omnia in oībus (inquit Ambro.) est deus pr: hoc est: vt omnis creatura vnum sentiat vna voce omnis lingua celestium ⁊ ter-restrium ⁊ infernorum confiteatur vnū esse deum ex quo sunt omnia. Cum ergo dixit omnia in omnibus: hoc significauit: quia ex ipso

Ioha.xiiij. Diuus Ambrosius.

sunt: ⁊ in ipsis est. Ex ipso qꝛ ab ipso creata sunt. In ipsis qꝛ omnium confessione vnus erit deus. Si autem dixisset vt sit deus in omnibus intelligeretur in oībus quidē esse: sed per affectū aut cōmunē sensum: non tamen ea ipsa ex ipso esse. Cū autē dicit faber ꝙ filius dei q̄ deus est: in oibus sit oīa in deo deus ⁊ regnans sup oīa ⁊ in creaturis creatura ⁊ deo subiect⁹ vt creatura sed que oīs creature caput puto fabrū cum propositiuo ⁊ nicolao de Cusa ⁊ antiquis theologis xp̄ꝫ et creatorē ⁊ creaturā posuisse: sed cū christus sit nomen suppositi ⁊ persone supponens pro persona secūda trinitatis non videtur dici posse creatura sed creator solū. Nā dixit ipse anteq̄ abrabā fieret ego sum. Illa enim bumana natura ḿm quā christus est bomo nec est xp̄s nec creator sed est natura assumpta a deo ḿm quā dei filius bomo dicitur

Dei filius xp̄s creator non creatura dicitur.

Cusan⁹ cardinalis opꝫ ip̄m tale ita deū eē mente cōcipere vt sit et creatura ita creaturā vt sit ⁊ creator. creatorē et creaturā absq; confusione hec ille ca. iij. de docta ignorantia

¶ Theorema .xj.

¶ Vulgata editio.

¶ Omnes quidē resurgem⁹: sed nō oēs immutabimur. In momēto in ictu oculi in nouissima tuba (canet eī tuba) ⁊ mortui resurgēt incorrupti ⁊ nos imutabimur. Oportet eī corruptibile hoc induere incorruptionē ⁊ mortale hoc induere immortalitatem.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Non oēs quidem dormiemus: oēs aūt immutabimur in indiuisibili in ictu oculi in nouissima tuba clanget eī ⁊ mortui resurgēt incorruptibiles ⁊ nos imūtabimur. Oportet eī corruptibile hoc iduere incorruptibilitatē: ⁊ mortale hoc induere immortalitatem.

¶ Expositio.

GReci codices vt venerabilis beda scribit sic habēt. Oēs quidē dormiem⁹ non tū oēs immutabimur. Istā cōmutationē in meli⁹ sine dubitatiōe oportet intelligi: qꝛ oēs ⁊ iusti ⁊ iniusti resurrecturi sunt. sꝫ sicut dn̄s in euāgelio loquit̄: qui bene fecerūt in resurrectionē vite: q̄ male egerunt in resurrectionē iudicij: iudiciū appellās penā sempiternam. Sicut in alio loco: qui nō credit inq̄t: iam iudicat⁹ ē. Proinde illi q̄ ad iudiciū resurrecturi sunt nō cōmutabunt̄ in illā incorruptelā q̄ nec doloris corruptionem pati pōt. Illa nāq; fideliū est: atq; scōrū. Isti vero perpetua corruptiōe cruciabūtur: qꝛ ignis eorū nō extinguet̄ ⁊ vermis eorū non morietur. Quid sibi (inquit Augu.) vult ista distinctio ⁊ mortui resurgent incorrupti ⁊ nos imutabimur: nisi qꝛ oēs icorrupti resurgent: sꝫ ex his iusti etiā imutabunt̄ in illā incorruptelam cui oīno nulla possit nocere corruptio ac ꝑ hoc qui in eā non commutabūtur:

iudiciū ꝓ pena

incorrupti quidē resurgent integritate mēbrorū: sed non corrūpendi dolore penarū cū audierint: ite in ignē eternū qui paratus est diabolo et angelis eius. A quo auditu malo iustus nō timebit. De illa vero cō mutatione iustorū cū dixisset et nos imutabimur tāq̄ quererem⁹ quomodo istud fiat: vel qualis ista cōmutatio futura sit adiungit et dicit. Oportet ei corruptibile hoc induere icorruptionē et mortale hoc iduere imortalitatē. Dicet forsitā aliq̄s cōtra fabrū greci codices vt beda refert sic habent. Oēs quidam dormiemus quare ergo posuit faber. Non oēs quidē dormiemus. Respondebit ipse in exemplaribus grecis sic esse et verbis apostoli consonū. Nā apostolus ex reuelatione dñi alio loco dicit. hoc ei vobis dicimus in verbo dñi: q2 nos qui viuimus qui residui sumus in aduentu dñi non perueniemus eos qui dormierunt etc. ij ergo qui viui rapientur non morient. Nā mors separatio corporis et aie est: aduentus aūt dñi in mometaneo instāti erit qđ ipse idem dñs expressit dicens. Sicut eni fulgur exit ab oriente et pz vsq; ad occidentē ita erit et aduentus filij hois. Et resurrectio in momento in indiuisibili enim: vt hic inquit apostolus in ictu oculi in nouissima tuba mortui resurgent incorruptibiles: diuus quoq; Ambrosius dicit, q̄ oēs hoies resurgent: sed soli qui regnaturi sunt in gloriā mutabuntur: siue ita (inquit). Oēs resurgem⁹ qui in aduentu christi mortui iueniemur nō oēs imutabunt q̄ i corpe sint repti: q2 scti soli beatitudinis gloriā cōsequent nouissim⁹ aduēt⁹ itelligit xpi. Mortui aūt vel peccatores intelligendi sunt: qui etiā viuentes mortui esse dicūtur vt ad penā aut immortales vt absq; aliqua mēbrorū diminutione resurgant vel certe (inquit) simpliciter oēs mortuos resurgere dicit: et solos sanctos cū his q̄ viui iusti inuenti fuerint in gloriam immutari vt euacuatis causis mortis p diuinā victoriā ac si absorpta nō pereat.

Responsio pro fabro.

Ambrosi⁹.

¶ Tractatus secundus libri Theorematū beatissimi Pauli in secundā epistolam ad Corinthios.

¶ Theorema primū.

¶ Vulgata editio et greca conueniunt.

¶ Alijs quidem odor mortis in mortē: alijs autē odor vite in vitā. m.

¶ Expositio.

Hoc dicit apostolus: q2 incredulis pdicatio crucis christi odor mortis est. Audiētes (inquit Ambro.) verbū dei sic accipiunt quasi pestē ex qua oritur mors: et necesse est vt iuxta fidē illorū fiat eis. verū q2 fides sermo auditus dei nuncius est salutis eterne et sm fidem illorum contingat eis. Siue ergo in his qui pereūt: siue in his qui salui fiūt: xpi bonus

Diuus ambrosius.

odor deo erant apostoli:qz sinceriter τ sine adulatione predicabant. Qui ei nō credebant ipsi sibi laqueū circumdabāt his liberis sicut dicit dñs ad Ezechielē prophetā. Tu predicasti te audierint lucraberis aīas eorū:si quo minus ipsi sibi viderint:tu tñ liberaris a perditione eorū:bonus odor xpi est predicatio veritatis quē odorē in vitā capit qui in euāgelio bonis morib⁹ seruit τ cōgruit mortem incurrit cuius ab his q̄ bene loquit vita dissentit. q̄ cōditio vt prosper scribit etiā auditores abstringit:cum recta predicatio ab alijs per incredulitatē auditur in mortem ab alijs per fidem suscipitur in salutem.

Eze.iij.c.

Et lib. sen. prosperi.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio eadem cum greca.

ij.Corin.v. ¶ Recōciliamini deo. Nam eū qui nō nouit peccatū pro nobis peccatū fecit:vt nos efficeremur iusticia dei in ipso.

¶ Expositio.

Nā peccato quippe dictū est:qz hoc ipsum qđ pro peccato offerebaē peccatuz vocabaē.vnde illud est apud apostolū de xpo dño. Eum qui nō nouerat pcm̄ pro nobis peccatū fecit. Deus pr̄ scȝ eum filiū pro nobis fecit peccatū.i.sacrificiū pro peccato. Sic ergo agnus in holocaustomata.vt ipm pecus esset pcm̄.i.sacrificiū fieret pro pctō sicut de ariete quod seqtur in saluatore dicit:tanq̄ ipm sit salutare.cum sit sacrificiū salutaris qđ postea repetendo manifestat. Nā τ illud ꝓ peccato dicit qđ prius dixerat in salutare. Qđ eni (vt Aug.scribit) dixisse cōmemoras qm̄ xps cuȝ peccator nō esset pcm̄ pro nobis fecit lege (inquit) diligenti⁹:τ ne forte mendosuȝ incurreris codicē aut latinus interpres errauerit grecū inspice τ inuenies nō xpm pro nobis fecisse peccatū:sed a patre deo ipm xpȝ factū esse peccatū.i.sacrificiū ꝓ peccato. Nō ergo fecit ipse peccatū:sed eū pro nobis deus pr̄ peccatū fecit:hoc est vt dici sacrificiū pro pctō. Si eni recolas vel relegas:inuenies in libris veteris testamēti peccata appellari sacrificia pro pctis. hō vt diuus Ambro.scribit fact⁹ est xps causa peccati: quē non tangebat sors neq̄ dignitas nasci hominē.ꝓpter qđ autē ois caro sub pctō est:ideo fact⁹ caro:factus est pctm̄. Et qm̄ oblatus est pro peccatis nō immerito pctm̄ fact⁹ dicit:qz τ hostia in lege q̄ ꝓ pctis offerebaē pctm̄ nūcupabaē.vt nos essem⁹ iusticia dei i ipo qui pctm̄ nesciebat dicente Esaia. Qui peccatū non fecit nec dolus inuentus est in ore eius:quasi peccator occisus est:vt peccatores iustificaret apud deū in christo.

Aug.lib.ij. cōtra maximianum.

Ambrosi⁹

¶ Theorema.iij.

¶ Uulgata editio τ greca parum differunt.

ij.Cori.xij. ¶ Scio hoīeȝ i xpo ante ānos quattuordecī (siue i corpe nescio:siue

ne extra corpus nescio: de⁹ scit) raptū eū ipsum vsq3 in tertiū celū ⁊ scio eū ip̄z hoīe3 (siue in corpore siue extra corp⁹ nescio de⁹ scit) q᷑ raptus fuit i paradisū ⁊ audiuit ineffabilia verba: q̄ nō licet homini loqui.

¶Expositio.

Quid est quod dictū est: audiuit ineffabilia verba q̄ non licet homini loq̄: hoc sane puto qđ talia erant verba illa ⁊ talis eoꝝ modus: qualia ⁊ quomodo mortalis hō p̄ferre non posset his se raptū (vt scribit Ambrosi.) dicit ap̄ls. i. hinc vsq3 ad tertiū celū: deinde i paradisum celestē: in quo latroni dicit dn̄s: q᷑ futur⁹ esset cū eo in paradiso iquit patris: illic vbi ⁊ ciuitas dr̄ eē hierusalē mr̄ nr̄a. Quid ergo mirū si post resurrectionē corp⁹ iam expiatū atq3 tenuatū factū immortale futurū credat̄ in celis: qn̄ non dubitat ap̄ls adhuc mortale corp⁹ potuisse leuari ad celos ⁊ tolli in paradisum dei p̄ris celestē: pro hmōi homine: id est q̄ iā dignus est deo. vt ex hoc experiret̄ gloriari se dicit. ⁊ nō vult aperte dicere: q2 de se loquit̄ ne laudare se videat̄. Et iohannes ap̄ls cū de se sciat̄ loq̄: hic est ait discip̄ls que3 diligebat iesus. q̄ ⁊ recubuit in cena supra pectus eius ne gloriose de se affari videret̄. Augustinus mouet quomō ipsa dei substātia videri potuerit a q̄busdā in hac vita positis p̄pter illđ qđ dictū est ad moysem. Nemo pōt faciē meā videre ⁊ viuere nisi q2 pōt humana mēs diuinit⁹ rapi ex hac vita ad āgelicā vitā: anteq̄ p̄ ip̄am c̄munē mortē carne soluat̄. Sic ei rapt⁹ est q̄ audiuit illic ieffabilia verba q̄ non licet homini loq̄ vbi vsq3 adeo facta est ab hui⁹ vite sensib⁹ q̄dā intentiōis auersio vt siue in corpore siue extra corp⁹ fuerit. i. vtrū sicut solet fieri vehemētiore extasi mens ab hac vita in illā vitā fuerit alienata manente corpis vinculo an oīno exolutio facta fuerit qualis i plena morte c̄tingit nescire se diceret. Ita fit vt ⁊ illđ verū sit qđ dictū est. Nemo pōt faciē meā videre ⁊ viuere: q2 necesse est abstrahi ab hac vita mētē qn̄ i illi⁹ ieffabilitatē visiōis assumit̄ ⁊ nō sit incredibile q̄busdā scīs nōdū ita defunctis: vt sepeliēda cadauera remanerēt: ēt istā excellētiā reuelatiōis fuisse c̄cessa3. Si celū p̄mū recte accipim⁹ hoc oē corporeū ḡnali noīe q̄cq̄d ē sup aquas ⁊ terrā. Scđ3 aūt in similitudine corpali qđ sp̄ū cernit̄ sicut illđ vn̄ aīalib⁹ pleni⁹i extasi petro disc⁹ ille summissus est. Tertiū vero qđ mēte cōspicit̄ ita secreta ⁊ remota ⁊ oīno arrepta a sensib⁹ carnis atq3 mundata vt ea q̄ in illo celo sunt ⁊ ip̄a3 dei substātiā verbūq3 deū p qđ fcā sunt oīa: i charitate sp̄ūscti ieffabilit̄ valeat videre ⁊ audire nō icōgruēter arbitramur ⁊ illđ esse ap̄lm raptū. ⁊ ibi fortassis eē padisum padisoꝝ. Si eni aīe bone leticia in rebus bonis est i oī creatura quid ea leticia p̄stātius que in verbo dei est per quod facta sunt omnia.

¶Liber tertius Theorematū beatissimi Pauli in epistolam ad Galatas.

¶ Theorema primū.

¶ Vulgata editio ⁊ greca omnino similes sunt

Gala. i.

¶ Paulus apostolus non ab hominibus neq₃ per hominez sed per iesum christum ⁊ deum patrē qui suscitauit eū a mortuis ⁊ qui mecuȝ sum oēs fratres ecclesijs Galatie gratia vobis ⁊ pax a deo p̄re nr̄o ⁊ dn̄o iesu christo qui dedit semetip̄m pro pctis nr̄is: vt eriperet nos de p̄nti seculo nequā s₃ volūtatē dei ⁊ p̄ris nr̄i cui ē gl̄a i scl̄a scl̄oꝝ. Amē

¶ Expositio.

In hac epistola ad eos scribit qui iam cōmoniti erāt au toritate illoꝝ qui ex iudeis erant ⁊ ad obseruationes le gis cogebāt ceperāt ei eis credere tāꝙ paulus aposto lus non vera predicasset ꝙ eos circuncidi noluisset. Et ideo sic cepit. Miror ꝙ sic tā cito trasferimini ab eo q̇ vos vocauit in gloriā xp̄i in aliud euangeliū. Hoc ergo exordio cau se q̄stionē breuiter insinuauit: ꝙꝙ ⁊ ipsam salutationē cū dicit se apo stolū nō ab hominib⁹ neq₃ per hominē qd̄ in nulla alia epistola dixis se inuenitur satis ostēdit ⁊ illos q̇ talia p̄suadebant non esse a deo sed ab hominib⁹ ⁊ ceteris ap̄lis quātū ad auctoritatē testimonij euange lici pertinet imparē se haberi nō oportere: quādoquidē non ab hoib⁹ neq₃ p̄ hoiem sed p̄ iesum xp̄m ⁊ deū patrē se apostolū nouerit hāc au

Augustin⁹ retracta. c. xxij.

tē epistolā vno volumine exposuit diuus Augustinus in quo illud qd̄ dicit priores ergo apostoli veraces q̇ non ab hoibus sed a deo per ho minē missi sunt p̄ iesum xp̄m sc₃ adhuc mortale verax etiā nouissimus apostolus qui p̄ iesum christū totū iam deū post resurrectionē ei⁹ mis sus est p̄pter imortalitatē (vt p̄rio retractationū lib. scribit) dictuȝ est totū iam deū quā post resurrectionē habere cepit: nō propter diuini tatē sp̄ immortalē a qua nūꝙ recessit: in qua tot⁹ deus erat ⁊ t̄n moritu rus adhuc erat. Nunc aūt sensum sequentia manifestāt adiūxit (inq̄t) dicens priores sunt ceteri apostoli per iesum christum adhuc ex parte hominem id est mortalē. Nouissimus paulus apostol⁹ per christum iam totū deū id est ex omni parte immortalē hoc enī (inquit) dixi expo nens quod ait apostolus non ab hominibus neq₃ per hominem: sed per iesum xp̄m ⁊ deū patrē: quasi iā iesus xp̄s nō sit hō. Sequit̄ ei q̇ suscitauit eū a mortuis vt hinc appareret cur dixerit: neq₃ per hominē proinde propter imortalitatē iam nūc nō homo xp̄s de⁹ propter sub stātiā vero nature humane i qua ascēdit in celū ē mediator dei ⁊ hoiȝ homo xp̄s iesus: qm̄ sic veniet quomō eū viderūt q̇ viderūt euntē in celū Diuus quoq₃ Ambrosius dicit apostolū se non ab hominibus electū ⁊ missum ad predicandum testatur sicut erant quidam qui electi ab ap̄lis mittebant̄ ad ecclesias roborādas. Neq₃ sicut alij q̇ a iudeis

Notāter di cit aug. q̄ ia si iā non sit hō: qr vere dr̄ xp̄s hō ⁊ de⁹ s₃ quasi videt̄ tātuȝ quātū scd̄m q̄ homo.

mittebantur ad disturbandas ecclesias quos pseudo apostolos vo-
cat sed a filio dei missum se: quem in hac causa idcirco hominez nega-
re videtur: q2 precepta quasi deus dedit: non quasi homo: τ quem ele
git diuino iudicio elegit per quod idoneū/τ firmū se predicatorem si
gnificat: q2 multo vtiqꝫ melior est quē de⁹ elegit: ꝙ quē homo: neqꝫ ei
per hominem sicut arbitrabantur/de christo qui hos cogebant circū
cidi: sed p iesum christum id est sed per eum/qui deus τ hō est. Quod
statim aperit apostolus cū dicit: τ deum patrem qui suscitauit eum a
mortuis: hoc dicto duas hereses damnauit: τ Manichei τ fotini: q2
manicheus christum hominē negat τ nō negat crucifixum: τ fotinus
christū deum esse non cōcedit: τ tamen ipsum corpus suum excitasse a
mortuis negare non audet: vt manicheus cū crucifixū non negat stul
te eni eum hominem non fateri videatur τ fotin⁹ impietate quadam
deum negare quē seipsuz a mortuis excitasse fatetur. Legit eni dixisse
dñm Soluite templū hoc τ ego tribus diebus excitabo illud hoc au
tem dicebat de templo corporis sui. Igitur ipse excitans se a mortuis
corpus suuz significabat se a mortuis excitasse τ nihilominus tamen
a patre suo dicitur excitatus. propterea ꝙ omnis virtus filij de patre
est: vt gesta filij facta sint patris: ex quo sunt omnia.

¶ Theorema secundum.

¶ Vulgata editio.

¶ Cum autem venisset cephas anthiochiā in faciē ei restiti: q2 repre- Gala.ij.
hensibilis erat. Prius eni quā venirent quidā a Jacobo cū gētibus
edebat. Cū autē venissent: subtrahebat τ segregabat se timens eos q
ex circūcisione erant. Et simulationi ei⁹ cōsenserunt ceteri iudei: ita vt
τ barnabas duceretur ab eis in illā simulationē. Sed cū vidissem ꝙ
non recte ābularent ad veritatē euangelij: dixi cephe corā oibus. Si
tu cū iudeus sis gentiliter viuis τ nō iudaice: quomodo gētes cogis
iudaizare: nos natura iudei: τ non ex gētibus pctōres/sciētes aūt τc.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Cum aūt venit petrus anthiochiā in psona ei restiti: q2 deprehen-
sus erat. Nā priusꝙ venirent quidā ab Jacobo: cū gentib⁹ edebat: cū
aūt venissent: subducebat τ separabat seipm timens eis qui erant ex
circuncisione. τ cū eo simulabant τ reliqui iudei a deo vt τ barnabas
eorū simulatione/simul abstineret. At vero qn̄ vidi ꝙ non recte ābu-
larent ad veritatē euangelij dixi petro corā oib⁹. si tu cū iude⁹ sis gēti
liter viuis τ non iudaice: nos natura iudei τ nō ex gentibus peccato-

res: scientes q̄ non iustificatur hō ex operibus legis sȝ solū per fidē.

¶ Expositio.

Post concordiam societatis ꝛ honorificentiā primatus quā sibi inuicem per gratiā dei detulerunt nūc interue niente causa sed in solicitudinem ecclesie in faciē (inquit) illi restiti. Quid est hoc: nisi in presenti ei contradixi. Et qua causa subiūxit dicens. q2 reprehensus erat reprehē sus (inquit Ambrosius) vtiq3 ab euāgelica veritate: cui hoc factum aduersabatur. Nam quis eoꝝ auderet petro primo apostolo (cui cla ues regni celoꝝ dn̄s dedit) resistere nisi alius talis qui fiducia electio nis sue sciens se non imparē constanter improbaret quod ille sine con silio fecerat. Ubi oēs iudei vt idem Ambrosius scribit qui cōsenserūt simulationi Petri ꝛ Barnabe bone fidei fuerunt: sed propter scan dalum illorum qui veniebant ab iacobo: erant enim emulatores legis qui ꝛ legē ꝛ christum equo iure venerarentur: quod contra fidei disci plinā est: presentibus eis non cōmiscebantur gentibus. Timebāt eni impetum audacie eoꝝ qui emulabantur legem. Quod si solū fuisset non erat reprehensibile: sed in quo erratū est in subiectis ostēdit. Nā ꝛ ipse vtiq3 cessit animositati ꝛ audacie iudeorum timens ne per hoc (quod facile est) surriperet scandalum: qđ difficile sedaretur: q2 ꝛ fm̄ legem purificauit se coactus ꝛ timotheū circūcidit inuitus. Non eni aliq̄d petro fuisset erroris si presentibus iudeis dissimulasset a genti libus timens scandalū. Sed hec tota causa reprehensionis est: quia aduenientibus iudeis ab iacobo: non solū segregabat se ab eis cum q̄b᷒ gētilit vixerat: sȝ ꝛ ɔpellebat eos iudaizare cā timoris illoꝝ vt q̄d horum verū esset ignorarent gentiles. Sciebant eni ipsum secū non quasi iudeū vixisse post autē audiētes ab eo: q2 iudeoruȝ instar sequē dum erat: hesitabant vtiq3 quid esset veruȝ. Si enim hoc verum erat vt iudaizarēt: ipm̄ preuaricatorē tenebant q2 gentiliter vixerat. Si au tem illud melius erat ꝛ verū vt simpliciter viuerent: euersio erat gen tilium per eius ignauiā quibus adempto bono res laboriosa ꝛ ieffi cax tradebatur apostolus aūt paulus q̄ñ ad horā cessit: nō hoc ꝛ sua sit: scđȝ rem superfluā ꝛ inanē facere clamitabat propter furorē iudeo rum. Cui quidē rei non succubuisset: nisi causa interfuisset: qua auda cia iudeoruȝ plurimū se iactaret. Erat aūt timotheus filius mulieris iudee: patre autē greco: vnde factū est. vt infans fm̄ legē minime circū cideretur. Insidiabantur ergo exploratores si eū qui iudeus natura erat incircuncisum assumeret quod illicitū putabāt q̄ñ iudeorū: occa sionē querentes qua eum euersorē tenerēt legis: hac cā ad horā cessit furori eorū. Qđ aūt paul᷒ petro corā oib᷒ hoc dixit / necessitas coegit

vt oēs (inquit Augustin⁹) illius obiurgatione sanarent̄. Nō enim vtile erat errorem qui palā noceret in secreto emēdare huc accedit φ infirmitas τ charitas petri cui ter a dño dictū est: amas me: pasce oues meas: obiurgationē talē posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat. Nā erat obiurgatore suo ipse q̄ obiurgabatur mirabilior τ ad imitandū difficilior. Facilius est ei videre q̄d in alio corrigas atq₃ id vituperando vel obiurgādo corrigere φ videre quid in te corrigendū sit libenterq₃ vel p te ipm nedū per aliū: adde posteriorez adde corā oibus. valet aūt hoc ad magnū hūmilitatis exēplū: q̄ maxima est disciplina christiana: humilitate ei conseruat̄ charitas. Nā nihil eā citius violat quā superbia. Et ideo dñs non ait. Tollite iuguz meū τ discite a me qm̄ quatriduana de sepulchris cadauera exuscito atq₃ oia demonia de corpib⁹ hoīz morbosq₃ depello τ cetera hmōi: s₃ Tollite (iqr) iugū meū τ discite a me: q₂ mitis sū τ hūilis corde. Alibi vero dicit Aug. Si hoc fecit petrus qd̄ facere debuit mētitus est paulus φ eum viderit non recte ingredientē ad veritatē euangelij quisq̄s ei facit quod facere debet recte vtiq₃ facit: τ ideo falsum de illo dicit q̄ dicit eū non recte fecisse qd̄ eum nouit facere debuisse. Si aūt verum scripsit paulus verū est φ petrus non recte ingrediebatur ad veritatē euangelij. Ego quidē (Augustinus inquit) illud petrū sic egisse credo vt gētes cogeret iudaizare hoc ei lego scripsisse paulū quē mētitū esse nō credo τ idō nō recte agebat hoc petr⁹: q₂ erat ɔtra euāgelij veritatē vt putaret q̄ credebāt i xp̄m se sine illis veterib⁹ sacramētis saluos eē nō posse. hoc ei ɔtendebāt āthiochie q̄ ex circūcisiōe crediderāt ꝓide (inqt) nūc q̄sq̄s xp̄ianoꝝ (φuis sit ex iudeis) sic̄r ea celebrare voluerit: tāφ sopitos cineres eruēs nō erit pius deductor vel baiulus corporis: s₃ ipius sepulture violator paul⁹ neminē aliū apostolorū tūc viderat nisi iacobū fratrem dñi. vidit ei iacobū hierosolimā: q₂ illic erat cōstitutus ab aplis eps: q̄ τ ipe vt scribit diuus Ambro. prius fuerat incredulus: sicut dicit euāgelista. Q₂ nec fratres ei⁹ inqt adhuc credebāt. In eū. hic iacob⁹ (inquit) fili⁹ fuit ioseph: q̄ idō frater dñi appellat⁹ ē: q₂ τ ioseph pr̄ ei⁹: τ iā dñi pr̄ nuncupat⁹ est. Sic ei dicit Maria ad iesū i Luce euāge. Quid fecisti nobis fili. Et ei τ ego τ pr̄ tu⁹ mesti τ tristes q̄rebam⁹ te. Et i euāge. iohan. dt philipp⁹ ad nathanael. Quē scripsit moyses i lege τ ꝓphete. Inuenim⁹ iesu a nazareth filiū ioseph hoc ergo mō (iquit) oia⁹ ē dñs frater iacobi τ ceteroꝝ: q̄ τ fili⁹ nūcupabat̄ ioseph. Quidā ei ducti isania hos veros dñi fr̄es de maria natos ipia assertōe ɔtēdūt: cū ioseph nō veꝝ ei⁹ pr̄ez dicāt appellatū. Si ei hi veri erāt fratres ei⁹: τ ioseph erit ver⁹ pr̄: q₂ qui dixit pr̄ez ei⁹ ioseph idē τ dixit τ fratres ei⁹ iacobū τ ceteros hec ille. Diu⁹ ysidor⁹ septio ethimologiarū cap. ix. scribit φ iacob⁹ fili⁹ zebedei fr̄ iohānis: q̄ post ascēsionē dñi ab herode māifestat̄ occis⁹ τ iacob⁹ alphei ob distinctionē

Diuus Augu. i expōe epl'e ad ga. Io. xxj. e.

Mat. xij. b.

Diu⁹ Aug. i epl'a ad diuū hieroni. Alibi in eadē epl'a ad hieronimū.

Ambro. in expōe epl'e ad gala. c. j

Luce. j. g.

Johan. ij.

Hec ābrosij opinio de hrō iacobo ɔtra illos ē qui dicūt ioseph iuuenē fuisse cū virgine matre dñi τ φ permāserit virgo in euuz.

Isidori opinio de iacobo fr̄e dñi.

prioris cognominatus: cognomentum ambo a patre sumpserunt: vt primus dicatur filius zebedei: ⁊ secundus filius alphei iacob⁹ alphei dicitur minor qui in euangelio frater domini nominatur: quia maria (inquit) vxor alphei: soror fuit matris dñi: quã mariã cleophe Joãnes euangelista cognominat: a patre siue a gentilitate familie: aut quacunqȝ alia causa ei nomen imponẽs. Alpheus aũt hebreo sermone in latinũ exprimitur millesimus siue doctus: huic primũ credita est

Basili⁹ cesariensis.

hierosolimitana ecclesia. Ipse enim ⁊ basilius cesariensis episcopus cuius claritas per totum orbẽ refulsit. In scripturis nobis adiderũt misse celebrationẽ vt ex consilio habetur remensi. Que fuerit de Jacobo alphei verior opinio incertũ est id enim ex authore reperire diffi

Diuus Augustinus.

cile est: neqȝ eius rei Ambrosius ⁊ ysodorus authores esse potuerũt tot annos post Jacobum minorem scribentes. Augustinus tamẽ lib. j. locutionis Isidoro conuenit.

¶ Theorema tertium.

¶ Vulgata editio ⁊ greca conueniunt.

Gala. iij.

¶ Quicunqȝ enim ex operibus legis sunt sub maledicto sunt. scriptũ est enim. Maledictus ois qui non permanserit in oibus que scripta sunt in libro legis vt faciat ea. Qm̃ aũt in lege: nemo iustificatur apud deum manifestum est: qr iustus ex fide viuit: lex autẽ non est ex fide sed qui fecerit ea viuet in illis. Christus nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledict⁹: qr scriptum est. Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt in gentibus benedictio abrahe fieret in christo iesu vt promissionem spiritus accipiamus per fidem.

¶ Expositio.

QUi sub lege agunt: sub maledicto sunt qr trãsgressores legis sunt peiores. Scriptũ est in deuteronomio. Maledictus ois qui non permanserit in omnibus que scripta sunt in libro legis vt faciat ea: qr si quid legis preterisset aliquis: maledictus haberetur. Et tanta mãdata sunt vt impossibile sit seruari ea. Unde ⁊ Petrus apostolus in actibus apostolorum ait. Quid imponitis iugum fratribus quod neqȝ patres nostri neqȝ nos potuimus portare. Negligenti enim ⁊ si ꝓ bo populo hec data erant vt per omnem conuersationem legem haberẽt Ac per hoc recedendũ a lege docet: ne iusticia per fidem quesita depereat. Nõ enim est ex fide lex. Nam vt diuo Ambrosio placet nihil mãdat credendum omnia enĩ eius manifesta sunt vt seruans legem viuat

Si quo minus necesse est plectatur: q꜀ ꝙ sciuit vitandũ admisit. pōt opponi (inquit) ediuerso ⁊ dici. Si i lege nemo iustificatur: quid est vt maledicatur qui aliquid preterit legis: verũ est: q꜀ nemo per legem iustificatur sed apud deũ. Justificatur autem apud mundũ vt securus sit in vita p̄senti. Si aũt apud deũ iustificari vult vt illi ad meritum proficiat i die iudicij dei sequatur fidē. Alioquin hic securus reus erit in futurum prodest ergo lex: sed que in tabulis scripta est. Nā cetera vt oneri essent data sunt. Et q̄m nemo poterat implere legem: rei erāt omnes maledicto legis: vt vindicaret in eos. Christus autem homo natus oblatus a patre pro nobis redemit nos a diabolo. Morti enī volenti offerens illũ pro his qui maledicto legis erant obnoxij. Maledictum illum fecit vt Ambrosi. scribit hoc modo sicut in lege hostia pro peccatis oblata peccatũ nũcupabatur propterea pro maledictis oblatus factus est maledictũ. Nā ⁊ a iudeis factus est maledictũ dũ quasi peccator occiditur. Ideo non dixit factus est pro nobis maledictus: sed maledictũ. His enim qui propter peccatũ proprium morti offerebatur maledictus fiebat. In sua enī causa moriebatur. Et si prius aspicias videbis christũ maledictũ eorum factum a quibus occisus est. Crux ei saluatoris peccatũ ⁊ maledictum est iudeorũ: quia scriptũ est: maledict⁹ oīs qui pendet in ligno hoc moyses dixit in deuteronomio de reis mortis vt sufficeret suspensis in ligno illic esse vsq꜀ ad vesperā: ⁊ deponi vsq꜀ ad sepulturā: q꜀ suspensus moriebatur in ligno ne diutius si esset suspēsus maius haberet opprobriũ mors eius ꝙ deberet ⁊ fieret macula genere eius, si amplius mors eius publicaretur. Ac per hoc saluator innocens suspensus in ligno non est maledictus: sed maledictũ illorũ a quibus suspensus est. Quantũ tamen ad iudeos pertinet quasi peccatorē illũ occidendũ pylato offerētes maledictum illum fecerunt vt quasi reus occideretur cum esset innocens: q꜀ dignus morte: maledictus est iuxta legē. Videntes ei multos aggregari doctrine eius. zelati sunt dicentes. Ecce totus mũdus abijt post illum ac per hoc pro nobis occisus dicitur. Et duplici genere pro nobis. Cũ enim putat illum occidi debere ne doceret nihil ꝓfecerunt: q꜀ ⁊ doctrina eius creuit ⁊ mortem euacuauit in passione sua. Descendens enim ad inferos genus hominum liberauit qua causa et occidi se permisit sciens pro nobis esse contra diabolum: vt in gentibus benedictio abrahe fieret in xp̄o iesu: vt benedictionē spiritus accipiamus per fidem. Et hoc dicit q꜀ exprobratis ⁊ maledictis iudeis: cum sibi de iustitia legis blandirentur occiso saluatore quasi sabbati violati reo promissionis benedictio abrahe transitum fecit ad gentes per fidem christi iesu. Unde dicit dominus iudeis. Tolletur a vobis regnum ⁊ dabitur genti facienti fructus eius. Diuus Augustinus in

Moyses. Jo.xij.c. Math.j.a.

expositione epistole ad Galatas sic apostoli dictũ exponit. Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum: quia
Deute. xxj. scriptum est. Maledictus omnis qui pẽdet in ligno. Que sententia spiritaliter intelligentibus sacramẽtum est libertatis. Carnaliter autem sentientibus si iudei sunt iugum est seruitutis si pagani aut heretici velamentũ est cecitatis. Nam & quidam nostri minus in scripturis eruditi sententiam istam nimis timentes & scripturas veteres debita pietate approbantes: non putant hoc de dño esse dictum sed de iuda traditore eius. Aiunt enim propterea nõ esse dictũ. Maledictus ois qui figitur in ligno sed qui pendet in ligno: q: non hic dñs significatus est sed ille qui se laqueo suspendit. Nimis (inquit) errãt nec attẽdunt se contra apostolũ disputare qui ait. Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum. Qr scriptum est: maledictus ois qui pẽdet in ligno. Qui ergo pro nobis factus est maledictum ipse vtiq3 pependit in ligno id est christus qui nos liberauit a maledicto legis vt nõ iam timore iustificaremur in operib⁹ legis sed
Gala. iij. b. fide apud deũ que non p timorẽ sed p dilectionẽ operatur. Spũs enim sanct⁹ qui hoc p moysen dixit vtrũq3 preuidit vt & timorẽ visibilis pene custodirentur qui nondũ poterãt ex inuisibili fide viuere: & ipse timorẽ istũ solueret suscipiendo quod timebat qui timore sublato donũ dare poterat charitatis. Nec in hoc q maledict⁹ est appellat⁹ q pẽdet in ligno cõtumelia in dñs putanda est. Ex parte quippe mortali pependit in ligno. Mortalitas aũt vnde sit notũ est credentibus: ex pena quippe est & maledictio peccati primi hominis quã & dñs suscepit & peccata nostra ptulit corpore suo per lignũ. Si ergo diceret mors maledicta est nemo exhorresceret. Quid aũt nisi mors dñi pependit in ligno vt mortẽ moriendo superaret eadẽ igitur maledicta que victa est. Itẽ si diceretur peccatũ maledictũ est: nemo miraretur. Quid aũt pepẽdit in ligno nisi peccatũ veteris hois quod dñs pro nobis in ipa carnis mortalitate suscepit: vnde nec erubuit nec timuit apostolus dicere peccatũ eum fecisse pro nobis addens: vt de peccato condẽnaret peccatũ. Non eni & vetus homo noster simul crucifigeretur: sicut idẽ apostolus alibi dicit nisi in illa morte dñi peccati nostri figura pẽderet vt euacuetur corpus peccati vt vltra non seruiamus peccato. In eius peccati & mortis figura etiã moyses in heremo super lignũ exaltauit serpentem persuasione quippe serpentis homo in dãnationem mortis cecidit. Itaq3 serpens ad significationẽ ipsius mortis conuenienter in ligno exaltatus est: in illa enim figura mors dñi pẽdebat in ligno. Nec propter aliud ille serpens eneus factus erat nisi vt permãsure passionis dñi fidem significaret. Etiã vulgo quippe dicunt enea

Quorum numerus manet: nunc aūt tanq̄ enea permanet crucis fides vt cum alij moriantur alij nascantur ipsam tamen sublimā permanere inueniant quam intuēdo sanentur. Nō igitur miruꝫ si de maledicto vicit maledictum qui vicit de morte mortem: ⁊ de peccato peccatum: de serpente serpentem. Maledicta autem mors: maledictum peccatum maledictus serpens: ⁊ hec omnia in cruce triumphata sunt. Maledictus igitur omnis qui pendit in ligno. quia ergo non ex operibus legis sed ex fide iustificat christus credentes in se: timor maledictionis crucis ablatus est.

¶ Theorema. iiij.

¶ Vulgata editio ⁊ greca conueniunt.

¶ Dies obseruatis ⁊ menses ⁊ tempora ⁊ annos. Timeo vobis ne aliquomodo frustra laborauerim in vobis efficiamini vt ego: quia ego vt ⁊ vos. Gala. iiij.

¶ Expositio.

Vulgatissimus enim est error gentilium vt vel in agēdis rebus vel in expectandis euentibus vite ac negociorum suoruꝫ ab astrologis ⁊ chaldeis notatos dies ⁊ mēses ⁊ annos ⁊ tempora obseruent. ⁊ non solum gentiles annos ⁊ menses obseruant sed ⁊ iudei vt Augustinus scribit seruiliter obseruant dies ⁊ menses ⁊ annos ⁊ tempora in carnali obseruatione sabbati ⁊ neomenie ⁊ mense nouoruꝫ: ⁊ septimo quoqꝫ anno quem vocant sabbatum sabbatorum. Que enim erāt vmbre futurorum iam aduueniente christo in superstitione remanserunt cū tāq̄ salutaria obseruarentur a nescientibus. Et alibi inquit quis estimaret q̄tum peccatum sit dies obseruare ⁊ menses ⁊ annos ⁊ tempora sicut obseruāt q̄ certis diebus siue mēsib⁹ siue annis volūt vel nolūt aliq̄d inchoare eo ꝙ scđꝫ vanas doctrinas hoīꝫ fausta vel infausta estimant tempora nisi magnitudinem ex timore apostoli pensarem⁹ qui talibus ait: timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Eos enim (vt alibi idem Augustinus scribit culpat) qui dicunt non proficiscar quia posterus est: aut q2 luna sic fertur: vel proficiscar vt prospera cedant: q2 ita se habet positio siderū. Non agant hoc mense cōmercium: q2 illa stella mihi agit mensem vel agam: quia suscepit mensem. Non plantē hoc āno vineā: quia bissextus est non: autem quisq̄ sapiens arbitratur obseruatores tēporū reprehendendos q̄ dicunt. Non pficiscar hodie: q2 tēpestas exorta est aut nō nauigē: q2 sunt hyberne reliq̄e āt tp̄s seminādi ē ꝙ hibrib⁹ autūnalib⁹ terra satiata ē vl' si q̄ forte

Diu⁹ Aug. sup epistolā ad Galat.

Augustin⁹ in lib. enchiridion.

Augustin⁹ in lib. ad Ianuarium. 4.

alij naturales effect⁹ circa motū aeris τ humoris ad variādas tēpo-
rū qualitates in siderū ordinatissima ꝯuersiōe notati sunt de q̄b⁹ di-
ctū est cū cōderent. ¶Et sint in signis τ tpibus τ in dieb⁹ τ annis. Di-
es obseruāt (inquit Ambrosi⁹) q̄ dicūt crastino ꝓficiscēdū nō est post
crastinū eni nō oꝫ aliq̄d incboari: τ sic solēt magis decipi hi colūt mē-
ses q̄ cursus lune ꝑscrutātur: dicētes vt puta septima luna frumenta
cōfici nō debēt: noua iteꝝ luna seruū emptū vt puta domuꝫ duci non
oportet: τ p hec facili⁹ solēt aduersa ꝓuenire. Tēpora vo sic obser-
uāt cū dicūt hodie veris initiū est festiuitas est post cras vulcanalia
sunt: τ talia iteꝝ aliūt posteꝝ est: domū egredi nō lꝫ. Annos sic colūt
cū dicūt kalendis ianuarijs nouus est annus: quasi non quotidiani
impleant̄ sꝫ vt anni i llius recolāt memoriā bifrontis: hac supstitione
vtūtur q̄lō ge debet esse a seruis dei: si eni deus ex toto corde diligat̄
ipo ꝓpitio nulla oꝫ esse formido: neq̧ suspitio harū rerum prospere
enim potest cedere quicquid simpliciter sub dei deuotione fit.

¶Theorema quintum.

¶Vulgata editio τ greca parum distant.

Gala. v. ¶Si aūt fratres ego adhuc circūcisionē ꝓdico q̄d adhuc ꝑsecutio-
nē patio. ḡ sublatū ē scādalū crucis vtinā τ āputent̄ ij q̄ conturbāt vos

¶Expositio.

Uerū est qđ dicit: iō eni quasi inimicus a iudeis ha-
bebat̄ τ nō desinebāt a ꝑsecutione eius q꞉ circūcisionē
iā nō stare docebat. Deniq̧ iudeis cōpellentib⁹ τ sepe
numero falsas accusationes cōtra eū deferētibus obli-
quū iudicē vidēs coactus appellauit cesarē ergo eua-
cuatū est scandalum crucis: scandaluꝫ erat iudeis ꝓdicatio crucis: q꞉
sabbatum τ circuncisionem euacuabat. Si autem admitteret circū-
cisionem non esset scandalum τ pacifici essent nobis iudei. Nam di-
Augusti- cebant de saluatore. non est homo a deo qui sabbatum non custodit.
nus in expō Quid autem dicit inquit Augustinus: euacuatum est scandalum cru-
ne ad gala- cis: sententiaꝫ illā repetit: si ex lege iustitia ergo christus gratis mor-
thas. tuus est: sed hic quoniam scandalum nominat in memoriaꝫ reuocat
Galat. ij. d. propterea maxime in christo passos esse scandalum iudeos: q꞉ istas
carnales obseruationes quas pro ipsa salute se habere arbitrabant̄
cum sepe animaduertebant preterire atq̧ cōtemnere hoc ergo ita di-
xit ac si diceret sine causa ergo christum cum ista contemneret scanda-
lizati iudei crucifixerunt: si adhuc ea pro quibus crucifixus est talia
persuadentur et adiecit elegantissima ambiguitate quasi sub specie

maledictionis benedictionem dicens: vtinam abscindantur qui vos conturbant. Non tantum inquit circumcidantur sed abscindant. Sic enī fiunt spadones propter regnū celoꝝ τ carnalia seminare cessabūt.

¶ Liber quartus Theorematum in epistolam ad Ephesios.

¶ Theorema.j.

¶ Uulgata editio τ greca similes.

¶ Benedictus deus τ pater dn̄i nostri iesu qui benedixit nos i omni benedictione spirituali in celestibus in xp̄o sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē vt essemus sancti τ immaculati in cōspectu eius in charitate. Qui predestinauit nos in adoptionem filiorum per iesum xp̄m in ipsum scd̄m propositū voluntatis sue in laudē glīe sue. Ephe.j.

¶ Expositio.

AB eterno elegit nobis duces nostros anteq̄ faceret mūdi exordia qui sancti τ immaculati ante deum essent dei τ hominum charitate flāmantes vt per eos oēs homines adoptarentur in filios dei in christo dn̄o proprio τ consubstantiali filio τ per christum per eum pater operatur om̄ia presciens deus (inquit Ambrosius) omniū scit qui credituri essent in christum. sicut dicit ad Romanos. Quos presciuit τ vocauit nos: nō solum ex iudeis sed etiam ex gentibus. Quos ergo deus vocare dicitur perseuerant in fide: hi sunt quos elegit ante mundum in xp̄o: vt sint incōtaminati corā deo in charitate: hoc est vt amor dei sanctam illis faciat conuersationem. Nemo enim melius alicui obtemperat q̄ qui ex charitate obsequitur. Et dicit decreuisse deū vt credentes in christum adoptarentur deo in filios vt caput ipsorum sit christus verus dei filius sed de predestinatiōe satis diximus libro.j. Theoremate septimo. Diuus Ambrosius.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio τ greca conueniunt.

¶ Unus deus τ pater omnium qui super oēs τ per omnia τ in oībus nobis vnicuiq; autem nostrum data est gratia scd̄m mensuram donationis christi propter q̄ dicit. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem dedit dona hominibus. Ephe.iiij.

¶ Expositio.

Nus debet esse ꝛ animus populi: q꜡ hec que enumerat vnitatis sunt. Concordant enim in oībus patrem tamē deum: q꜡ nulli debet ꝓ est: super oīa esse dixit: ꝛ per oēs Ideo per omnes q꜡ ex eo omnes: ꝛ necesse est vt super hec oīa sit que ex eo sunt. Et in oībus nobis id est fideli bus. In nobis est enim per confessionē: q꜡ eum fatemur ꝛ q꜡ spiritu꜠ suum dedit nobis per quē sine dubio in nobis est: in paganis non est q꜡ pater christi negatur esse ab illis. Et ne q꜡ diuersa in hominib꜠ do na sunt putarentur officere vnitati hoc purgat nō esse vt contrariū q꜡ in donis officiorum diuersitas est non nature. Unicuiqꜫ autē tantum dicit dari gratie: quantum donare dignatus fuerit dn̄s: non tamē sine equitatis mensura q꜡ vnicuiqꜫ pro viribus tribuet vt tantum hauriat

p.lxvii.b. quantum sitit. Scriptum est in psalmo. Ascendens in altum captiua꜠

Diuus Am duxit captiuitatem dedit hominibus. Dona tamen hec (inquit Amb.)

brosius, post triumphos cepit largiri vincens est enī mortem exaltatus in cru ce sicut ipse: ait enim. Cum exaltatus fuero a terra oīa traham ad me expoliauit inferos cum captiuos quos ex preuaricatiōe ade aut pro prijs captos peccatis in conditione tenebat abstulit consentientes si bi ꝛ ascendens inde in celos induxit. Ex quibus aliquanti resurgen tes in corporibus multis apparuerunt ad testimoniu꜠ euicte mortis vt qui forte christi resurrectionem credituri non essent ex horum resur rectione quos mortuos scirent rei fierent hos enim viderunt quos co gnoscerent dudū vixisse quāuis captiui inuiti ꝛ alieni ducantur: salua tor tamen ꝛ suos duxit ꝛ voluntarios. Apparētia enim sua dū lacessit desiderantes liberari cepisse illos dicitur. Qd autem ascendit q̄d est nisi q꜡ etiam descendit in inferiora terre. Ex sentētia enim tenebātur apud inferos q̄ sententia saluatorē tenere nō poterat q꜡ vicit peccatū.

¶ Theorema tertium.

¶ Uulgata editio ꝛ greca nō differunt.

Eph. iiij. ¶ Nolite contristare spiritū sanctū dei: i q̄ signati estis i die redēptōis.

¶ Expositio.

Luce. xv. b Um bene agimus gaudet in nobis spiritussanctus da tus nobis videns monita sua proficere vtilitatibus no stris sicut dictum est a dn̄o. Ita gaudium erit in celo in vno peccatore penitētiā agente. Gaudet ergo spiritus sanctus in salute nostra non sibi qui (vt diuus Ambro sius scribit) non indiget letitia ita econtrario si obedientes ei nō fue

rimus contristatur: q2 non habet profectum in nobis vult enim nos pertinere ad vitam. Non tamen sic contristatur vt patiatur: quippe cũ impassibilis sit. Sed cum eum contristatum dicit nostri causa hoc significat: q2 deserit nos eo q lesérimus eum contennendo monita eius. Cõtristatio itaq; eius: indignitas nostra est que filio nos dei prohibet appellari. Ipse est enim spiritussanctus qui significat filios dei manens in nobis.

¶ Tractatus secundus libri quarti theorematũ in epistolam ad philippenses.

¶ Theorema primum.

¶ Vulgata editio & greca similes sunt.

¶ Hoc enim sentite in vobis quod & in christo iesu qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed semetipsũ exinaniuit formã serui accipiens in similitudinem hoĩs factus & habitu inuentus vt homo humiliauit semetipsum factus obediẽs vsq; ad mortem: mortem autem crucis. propter quod & deus exaltauit illũ: et donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine iesu omne genu flectatur celestium terrestrium & infernorum & omnis lingua confiteatur: q2 dñs iesus christus in gloria est dei patris. Philip. ij.

¶ Expositio.

Cum dominus noster in hunc mundũ venit non que sua sunt considerauit sed que aliorum & que nostra futura erant bona. Et qui natura dñs erat omnium venit non dominari sed seruire natura seruis. Filius (inq̃t) hominis non venit ministrari sed ministrare christus semper in forma dei erat. q2 imago est inuisibilis dei. Sed apostolus (vt diuus Ambrosius scribit) de dei filio cum incarnatus homo factus est: tractat dicens. hoc sentite vobis quod & in christo iesu id est de deo et homine: qui cum in forma dei esset inter homines vtiq; conuersat' gestis & operibus apparebat esse deus forma enĩ dei nihil differt a deo Ideo in forma & imago dei appellatus est vt intelligeret non ipse pater esse deus: sed hoc esse quod deus est hic ergo non rapinã arbitratus est eẽ se parẽ deo. Sciẽs eĩ in forma dei se eẽ: nõ furatus est vt diceret. Ego & pater vnũ sumus. Et alibi propterea inquit psequebantur

iudei iesum: qr non solum soluebat sabbatum: sed & patrem sibi proprium dicebat deum: equalem se faciens deo. Iure ergo exequauit se deo. Ille enim arbitratur rapinaz qui se parem facit ei a quo inferior est. Sed vt humilitatis legem doceret iudeis se comprehendentibus non solum non repugnauit: sed semetipsuz exinaniuit hoc est potestatem suam ab opere traxit: vt humiliatus odiosa virtute infirmari videretur formā serui accipiens: dum tenetur & ligatur & verberibus agitur vsq3 ad crucē: factus obediens patri cui se equalem fecebat. Non sibi defendit equalitatez sed subiecit se. Hanc patientiā & humilitatē imitari nos docet vt non solum coequalibus non nos anteponamus verum etiā inclinemus nos: auctoris nostri secuti exemplū. Formā tamen (infit Ambro.) dei nō accepisse dicitur sed esse in forma dei. Serui autem formā accepisse: dū quasi peccator humiliatur. Serui autē ex peccato fiunt: sicut Chā filius Noe qui primus merito nomen serui accepit. Duas in se naturas christus verissime habet diuinam & humanā diuina forma dei humana vt Apuleius noster scribit forma hominum est diuina veritas est humana diuina imago & similitudo: diuina archetypus & exemplar humana figura. Non enī mihi (infit Ambrosius) sicut quibusdā videtur sic formā serui accepisse dū homo natus est. Uide enim quid dicat: hoc sentite in vobis quod & in xpo iesu id est deo & homine. Ante incarnationem enim aut christus potest dici: aut iesus: qr simul ambo nomina & hominis filium & dei filium significant. Nam ante natiuitatem quid dicit inter cetera petra autem erat christus. Et non tentemus christum sicut quidam tentauerūt vbi ergo aut deum aut hominem vult significare scriptura vnū e duobus ponit aut iesum aut christum. Dei enim filius homo natus sic in forma dei erat: qr cum homo videretur opera dei faciebat vt in gestis rebus appareret deus esse qui tantum homo esse a iudeis putabatur. Opera enī formā significabāt vt qr opera eius nō vtiq3 hominis opera sunt: hic qui in opere vel forma dei erat: deus intelligeretur forma enim dei quid est nisi exemplū: qp deus apparet dum mortuos excitat surdis reddit auditum leprosos mundat & alia. Quomodo autē homini similis factus dicitur si homo tātū erat. Et qua ratiōe habitu repertus vt homo est: si non esset & deus nisi qr cum anteq̄ se inclinari permitteret semp iudei virtute visus sit postea infirmatus. In habitu hominis repertus est. Nā in monte vtiq3 quasi de⁹ apparuit: & in mari pedibus ambulans non solū homo: sed & deus visus & intellectus est. Deniq3 qui erant in naui quid dicūt: vere filius dei est hic. Ista ergo virtute cessante velut homo visus est. Ideo enim dicit: quasi: vt illud significet: qr & deus est. Infirmitatis enim causa deum dicit similez factum hominibus qp in subiectis aperit dicēs: humiliauit semet

Diuus Ambrosius.

ipsum factus obediens vsq ad mortem mortem autẽ crucis.hic est vnde habitu repertus est vt homo retinens enim virtutem suam ne appareret in eo:vt homo visus est τ occisus qui mori nescit.

¶Theorema.ij.

¶Vulgata editio.

¶Itaq fratres mei charissimi τ desideratissimi gaudiũm meũ τ corona mea:sic state in domino charissimi Eucbodiam rogo τ sinticbẽ deprecor idipsum sapere in dño. Etiam rogo τ te germane compar: adiuua illas que mecum laborauerunt in euangelio cum clemente et ceteris adiutoribus meis quorum nomina sunt in libro vite. Philip.iiij.

¶Intelligentia ex greco.

¶Quare fratres mei dilecti τ desiderati gaudium τ corona mea sic state in domino dilecti euodiam rogo etiam sintycben rogo idem sentire in domino:etiam rogo τ te ingenua coniunx:adiuua eas que certauerunt mecum in euangelio cum clemente τ ceteris cooperatoribus meis quorum nomina sunt in libro vite.

¶Expositio.

Quod vulgata editio dicit τ te germane compar videtur potius paulus ad mulierem loqui ꝙ ad virum quod ex eo quod continuo subiungitur intelligi potest:vt cui tã ꝙ mulieri mulieres cohabitatrices cõmendat adiuuandas. Et clemens alexandrinus:τ eusebius τ pars bona grecorum:hunc locum intelligunt de propria vxore pauli quã tam familiariter τ ex affectu alloquitur paulus. Sed huic interpretationi multi forsitã reclamabũt τ maxime ex dictis diui Ambrosij prime ad corinthios septimo ex illo textu pauli. Dico autẽ non nuptis τ viduis bonũ est illis si sic permaneant sicut τ ego. Non diceret inquit Ambrosius.bonũ est in nuptis vt sint τ ego nisi esset integer in corpore. Nec diceret(inquit)omnes homines volebam esse sicut meipsum. Si habuerit vxorem τ hoc dixit virgines esse noluit:sed absit. Sic ei(insit) a puericia spiritu seruiuit:vt huius rei studium non haberet. Quippe cum iuuẽculus anticipatus sit a gratia dei postꝙ dixit vnũquẽq proprium donũ habere a deo ostendit in qua re melius est esse propẽsiorem:q2 in eo adiuuatur quis quod videtur auiditate mentis appetere:hec ille τ alibi dixit oẽs apostolos preter iohannem τ paulũ vxores habuisse. Item τ alius ex dictis Hieronimi ad eustochiũ de virginitate seruanda reclamabit ad quẽ scribens ait de virginib'(inquit Apostolus)preceptum domini non habeo. Cur. Quia τ ipse vt esset Diuus pater Hiero.

virgo nō fuit imperij sed proprie voluntatis. Et in eodē loquit neq; enim audiendi sunt qui eum habuisse vxorez ɔfingunt hec sacer Hieronimus non negauerim beatissimum Paulū virginem fuisse τ magnum ac eximiuz virginitatis preconem fuisse propter quod et iconij vincula τ carceres perpessus est. Sz ex authore:id reperire difficile est neq; eius rei Ambrosius τ Hieronimus authores esse potuerunt tot annos post Pauli memoriam scribentes:sed nonne Paulus inter virgines se locat cum ad corinthios: velim autem omnes homines esse tanq; τ meipsum. Et cum rursum dicit:dico autem ijs qui sine vxore sunt τ ijs que vidue sunt bonū ipsis est si maneant quēadmodum et ego: non aperte. Nam vt stapulensis scribit in primo loco loquitur de ijs qui vxores habebant:qui secundum virginitatē similes Paulo esse non poterant:sed in hoc duntaxat q; et si thorum habentes perpetuo propter orationem iuge dei seruitium et christi regis eterni imitationem continerent:τ vt Paulus ab omni mulieri contactu propter eadem abstinebat. Et in secundo loco loquitur de ijs qui sine vxoribus sunt quod celestibus conuenit τ viduis τ de mulieribus que celibes sunt τ vidue:sic igitur ex his locis non habemus q; se magis inter virgines locet quam inter continentes in tvoro τ inter celibes et thoro ingenue tamen fateor Ambrosiuz τ Hieronimum illius sententie fuisse Paulum videlicet vxorez non habuisse:sed qui oppositum tutantur: inficias ibunt:se confingere Paulum vxorem habuisse. Nunq̄d nō audiendus Paulus:qui id dicere (vt ipsi deludere ostēdūt) videtur: nōne audiēdus diuinus ignatius qui τ Paulo coetaneus τ qui Paulum vidit in carne:qui inter coniugatos in epistola ad philadelphienses collocat Paulū. Quid igitur faciemus: tribuemus Ambrosio τ Hieronimo libenter Paulū castitatis amatorem virginem fuisse. At non tam facile vxorem non habuisse maiorum reclamante authoritate:τ id quoq; facientiuz:nō absq; ratione dictum autem illic hieronymi vel Ambrosij neq; maiorum authoritatem neq; oculatorum testium fidem qualis (nullo inficiente) diuinus fuit ignatius neq; scripture rationem habere videntur:sed potius suā siunculam arbitrariam ac oratorum dicendi modum:voluit insuper clemens Alexandrinorum episcopus Eusebius et greci fere omnes Paulum proprie vxoris non tacere memoriam. cui mulieres alias commendat τ maxime vt ijs sit auxilio que in euāgelio laborauerunt. Quam in hac valefactione epistole ad philippēses cum ceteris salutat subiungens quid in noua ex greco intelligentia legere poteris ecclesia enim matrimonia non damnat:sed subijcit non abijcit sed dispensat sciens in domo magna non solum esse vasa aurea τ argentea:sed etiam lignea et fictilia. Demū beatus ignatius

Diuus ignatius.

in quintaepistola pauloante citata eãdem comprobat sententiã: scilicet nuptias honorãdas esse nõ reprobãdas. Non detraho (inquit) ceteris beatis q̃ nuptijs copulati fuerunt: quorũ nunc memini. Opto enim deo dignus ad vestigia eorũ in regno ipsius inueniri sicut abraham Isaac ꝛ iacob sicut Ioseph ꝛ Esaias ꝛ ceteri prophete: sicut petrus ꝛ paulus ꝛ reliqui apostoli qui nuptijs fuerunt sociati.

¶ Tractatus tertius libri quarti in epistolã ad Colossenses.

¶ Theorema.j.

¶ Vulgata editio ꝛ greca similes.

¶ Qui est imago dei inuisibilis primogenitus omnis creature quoniam in ipso condita sunt vniuersa in celis ꝛ in terra visibilia ꝛ inuisibilia siue throni siue dominationes siue principatus siue potestates omnia per ipsum ꝛ in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes ꝛ om̃ia in ipso constant. Collo.j.

¶ Expositio.

Filius imago est patris sed consubstantialis imago ne qui filiũ ꝓprie dixeris quod cõsubstantiale nõ fuerit et speciali etiam consubstantialitate. Neq; enim imaginẽ tuam in speculo filium diceres: q2 ꝛ si sit naturalis imago non tamen consubstãtialis. Est igitur filius dei imago patris ꝛ consubstantialis imago. Et vt diuus Ambrosius scribit Inuisibilis dei imago visibilis esse non potest alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est pingi non potest: nec enim visibilis potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur aut figura aut aliqua informata substantia quam fert acies oculorum totum tamen corpus est. Deus aũt qui ab his omnibus alienus est quomodo potest imaginẽ habere visibilem. Sed ideo sic dicitur vt talis filius intelligatur qualis est pater: vt q2 de ipõ est: ꝛ nihil distat ab eo in diuinitate nature imago eius dicatur ꝛ forma ne alius deus a perfidis crederetur q̃uis noĩe ipso hoc contineatur. Ideo ei verus dei filius dicitur: vt de ipso esse credatur. Sed ꝓpter malã intelligentiã etiã hoc additũ est: vt imago ei9 dicat: vt cũ appareet licet in figura humana: aut certe in igne: vt ad moysem nõ ipẽ pater intelligatur esse sed filius ꝛ per id qđ imago eius đr nihil ab eo distare credat. vñ dicit ad philippũ: philippe q̃ me videt: videt ꝛ pr̃ez: quo tu dicis: oñde nobis pr̃ez

non credis quia ego in patre: τ pater in me est: hec est vnitas et sub/stantialitas patris τ filij vt inuicem sint: vt qui videt filium: videat et patrem intellectu certe operum diuinorum viderunt filiuȝ non car nalibus oculis: que operatus est filius: dixit esse patris vt vnitatem: virtutis ostenderet. Eodem genere visus est et Jacob vnde nomen accepit israel: id est videns deum propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis dei: vt ipse esse intelligeretur qui per intellectum visus est deus. Ante omnem creaturam: genitum filium non creatum testatur apostolus: vt secerneret natiuitatem eius a creature factura. Et vt hoc penitus clarescat subiecit. Quia in ipso condita sunt omnia in ce lis: τ in terra: hoc est vt omnium potentia in eo esse credatur: τ de eo perfecta dum omnia fiunt per ipsum hoc est caput esse totius creatu re quia ab ipso vt sint esse ceperūt. Ideo autē que ab ipso facta sunt per ipsum facta dicuntur quia ad hoc natus est vt faceret creaturam: hoc est fecisse in eum et per eum erat enim in deo qui processit de deo ita vt vnus esset deus: ac sic fit vt neqȝ diminutio sit patris: neqȝ pro/fectus filij dum nascitur. Ante omnes (Ambrosius inquit) sic est qꝛ hic solus de deo patre natus est: de ingenita vtiqȝ substantia dei: hec autem virtute eius quam per generationeȝ habet a patre substiterūt: non vt communio eis substantie sit cum eo. sed ex nihilo nutu dei pa tris filio agente ceperunt in ipso cuncta constant: quia sine eo nihil sunt: nisi enim huic fuerint subdita errore deuia: quasi perditiōi fient obnoxia. Ante omnia enim natus est de deo vt cuncta crearet que non erant. Iterum autem accepta carne de virgine natus est: vt pecca tum ꝙ ex virgine Eua intrauerat in mūdum aboleretur. Natus er/go τ mortuus resurrexit: vt que primum fecerat: postea iterū recrea ret: quia per errorem fuerunt velut mortua: vt semper in omni vita sit primus τ princeps secūdum dei formam dictum est ante omnes col les genuit me. i. ante omnes altitudines creaturarū. Et ante lucife/rum genui te. i. ante omnia temporalia τ tempora secundum autem formam serui vt scribit diuus Augustinus. dictū est dn̄s creauit me in principio viarū suarum: qꝛ ſm formā dei dixit ego sum veritas et ſm formam serui ego sum via. Quia eū ipse est primogenitus a mor tuis iter facit ecclesie sue ad regnum dei ad vitam eternam cui caput est ad immortalitateȝ etiam corporis. Ideo creatus est in principio viarum dei in opera eius: secundum formam enim dei principium quod et loquitur vobis in quo principio fecit deus celum et terram secundum autem formam serui sponsus procedens de thalamo suo secundum formam dei primogenitus omnis creature et ipse est an/te oēs τ oia illi ꝯstant ſcd̄ȝ formā serui τ ipē est caput corporis eccl'e.

Augu. lib. primo d̄ tre nitate.

¶ Theorema secundū.

¶ Vulgata editio parum distat a greca.

¶ Hoc autem dico vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum Nam ⁊ si corpore absens sum: sed spiritu vobiscum sum gaudens et videns ordinem vestrum ⁊ firmamentū eius que in xpo est fidei vr̄e. Collo. ij.

¶ Expositio.

Admonet ne in malorum colloquijs ⁊ astutia iniquitatis: sensus eorum traduceretur: q2 sapientes mundi arte quadam ⁊ minutijs disputationū irretire gestiūt simplicīū aīas vt ratione mundanarum rerum abstrahant eos a spe que est in christo. vnde (vt diuus Ambrosius scribit) apostolus spiritu se illic adesse dicit vt reuerentiam eius ante oculos habentes abstinerent se ab huiusmodi hominibus. Si enim spiritus Helisei prophete vidit fraudem giezi euntis ad naamā syrū vt acciperet sub nomine eius que illi mandata non fuerant: ⁊ descendentem prōpto animo naamā eius plus dedisse q̄ fuerat postulatus quāto magis apostolus ea q̄ dixit poterat in spiritu videre. Maior enim gratia fuit in apostolis q̄ in prophetis. Et vt promptiores illos faceret circa traditionem euangelij gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorum vt scientes vnde deo placeatur: in eo fierēt firmiores per quod digni effecti ad vtilitatis profectū fidei sue addiscerent sensum. Respondendū est hominibus qui calūniari libris nostre salutis ⁊ eruditionis affectant: vt quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerunt ostendamus nostris litteris non esse contrarium quicquid autem de quibuslibet suis voluminib' in nostris litteris id est catholice fidei contrariū protulerūt aut aliqua etiam facultate ostendamus. Atq3 vt Augustinus scribit ita teneamus mediatorē nostrū in quo sunt omnes thesauri sapiētie atq3 sciētie absconditi vt neq3 false philosophie loquacitate seducamur neq3 false religionis superstitione terreamur. [Ambros9.] [Augustin9.]

¶ Liber quintus theorematum beatissimi pauli in primam epistolam ad Tessalonicenses.

¶ Theorema primum.

¶ Vulgata editio ⁊ greca conueniunt.

¶ Hoc enim vobis dicimus in verbo domini: q2 nos qui viuim' qui residui sumus in aduentu dn̄i non preueniemus eos qui dormierunt, j. ad tes. iiij.

Qm̄ ipſe dn̄s in iuſſu ꝛ in voce archangeli ꝛ in tuba dei deſcendet de celo: ꝛ mortui qui in christo ſunt reſurgent primi deinde nos qui viuimus qui relinquimur ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam christo in aera: ꝛ ſic ſemper cum domino erimus.

❡ Expoſitio.

Ipſe enim chriſtus dn̄s voluntate patris quaſi primus angelus dei cū exercitu celeſti: ſicut cōtinetur in Apocalipſi Joannis apoſtoli: deſcendet de celo ad gerēdum

Joſue. v. d. bellū noīe dei ꝯtra antichriſtū. Quo extincto iuſſu eius

Diuus am- reſurgēt mortui. Eſt em̄ vt ipe dixit ad ieſum filiū naue

broſius. dux ꝛ princeps exercitus dn̄i. ꝓpter qđ (inſit Ambroſius) archāgelus dr̄. Cū aūt in tuba dei deſcēdet: de⁹ eſt: q₂ vtrūqꝫ ꝯtinēt ſcripture: ſicut in exodo. quē angelū in flamma apparuiſſe Moſi legimus: Sta

Exo. iij. b. tim ipſum in ſubiectis eſſe deū agnoſcim⁹: ideſt filiū dei: dicēte eadē ſcriptura. Et aſcēdēs inquit Moſes auertit ſe q₂ nō potuit cōſiderare in faciē dei. Dux aūt ꝛ princeps idō q₂ caput oim eſt: q₂ ꝑ ipſum oia ſed nō ne q̇ tūc inuenient viui morientur: nō hoc exprimit oraculū: ſꝫ qꝫ rapientur obuiā chriſto in aera neqꝫ aduerſat articulo fidei nobis ꝑ ſpiritūſanctū relicto q̇ ait inde vētur⁹ eſt iudicare viuos ꝛ mortuos: ſi viuos intelligimus eos q̇ tūc viuent: ꝛ mortuos eos q̇ ex mortuis reſurgent omnib⁹ em̄ hominib⁹ ad terminū mortis prefinitū venientib⁹ ſemel mori cōſtitutū eſt: q̄d mirū: ſi tūc cū ijs q̇ ad eum terminū nō ꝑueniūt qui ex dei conſtituto preteriri nō pōt ob chriſti p̄ſentiā nō mori diſpenſatū eſt Beat⁹ tn̄ Ambroſius ſcribit ꝙ in ipſo raptu mors ꝓueniet ꝛ quaſi per ſoporem vt egreſſa anima in momēto reddatur cū em̄ (inq̇t) tollentur morientur: vt ꝑuenientes ad dn̄m p̄ſentia dn̄i recipiant aias q₂ cū dn̄o mortui eſſe nō poſſunt. De reſurrectiōe mortuoꝝ ita ſcribit diuus Auguſtin⁹ oim em̄ hominū erit reſurrectio: ſi oim erit ergo om̄es moriūtur vt mors ab Adā ducta oibus filijs ei⁹ dominet. Et (inq̇t) q₂ ſunt ꝛ alij eq̄ chatholici ꝛ eruditi viri q̇ credunt anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem ꝛ

Augu. lib. immortalitatē eos qui in aduentu domini viui inueniendi ſunt: ꝛ hoc

de eccleſia- eis reputari pro reſurrectione ex mortuis ꝙ mortalitatem immuta-

ſticis dog- tione deponant non morte. Quolibet quis acquieſcat modo non eſt

matibus. hereticus niſi ex contentione hereticus ſiat ſufficit enim in eccleſia legere carnis reſurrectionem et credere futuram de morte.

❡ Theorema ſecundum.

❡ Vulgata editio.

¶ Spiritum nolite extinguere prophetias nolite spernere. Omnia autem probate quod bonum est tenete ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia. vt integer spiritus vester et anima et corpus sine querela/in aduentu domini nostri iesu christi conseruetur. [I. Ad thes. v.]

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Spiritum nolite extinguere: prophetas nolite contemnere. Omnia autem examinate bonum retinete. Ab omni specie mali abstinete. Ipse autē deus pacis sanctificet vos omnino consummatos et integer spiritus vester et anima et corpus sine reprehensione seruetur in aduē tum domini nostri iesu christi.

¶ Expositio.

Non extinguamus spiritū si quis habet fidem spem dilectionem deuotionem que sunt spiritussancti dona: extinguere non debemus quin potius si possumus augere: gratie enim dei in quocunq; reperiantur magnifaciē de sunt et deus venerandus in illis prophetias non contemnamus. Nam prophetie sunt ad edificationem et qui prophetias contēnunt spiritum dei contemnūt prophetie authorem qui scrutatur ꝓfunda dei et loquit̃ ꝑ ꝓphetas misteria et ꝓphetie q̄ maxime ꝯtennēde nō sunt: ee sunt maximè quasvet⁹ et nouū ꝯtinēt testamētū: et plene sunt lucis xp̄i: tā ꝓteritorū q̄ futuroꝝ tēpoꝝ. Oīa (inquit Amb.) q̄ dicuntur probanda monet apostolus: et quicquid sobrie et benedictū fuerit retinendum. Quecunq; enim apostolorum et ipsius domini dictis congruunt ea benedicta habenda sunt et retinenda ab his autem que inimica fidei videntur abstinendum. Solent eni spiritus immundi fallaciter quasi per imitationem dicere bona: et inter hec subinducere praua: vt per hec que bona sunt: accepto ferantur et mala: vt quia vnius spiritus dicta putantur non discernantur abinuicem: sed per id quod licitum est commendetur illicitum autoritate nominis non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum nomine et ipsius dn̄i nefanda docere et aduersa ideoq; oīa probanda monet: q: non possunt eloquia dn̄i eē diuersa vel vt traductio greca hꝫ. Oia examinā da sunt. hinc ē vn̄ et iohannis apostoli ep̄la. Nolite inquit oī spiritui credere sꝫ ꝓbate spūs si ex deo sunt q: si multa bona dicat: in aliquo aūt qd̄ si dei aduersum est ꝓmat sciat nō esse spūsctūs. Nihil eī erroris in spū sancto poterit reperiri. Dixit ergo ap̄s vt oīa examinemus: et q̄ verū bonum fuerit et vera prophetia: retineamus sunt ergo tentanda oīa probanda examinanda et si non sufficis examinare: aliorum te crede examini q̄s dei timor et amor agit et neq̄q̄ varia curiositas et examinatiōe (vt par erit et de⁹ dabit sicta) si bonū reperis iuxta ap̄li sententiā [Diuus Ambrosius.]

retine: sin minus repelle. Nam hic pericula sunt multi horroris et formidinis plenissima. Item ab omni specie mali abstineamus: species mali non est species sed est informitas qui igitur hoc iubet ab omni informitate nos absterret et omne peccatum vetat. Quippe cum omnia que habet pater filij sint hunc sanctificare nos optat apostolus vt nos illustret pietate clementie sue et omne totum nostrum dirigat in per-
Ambros⁹. fectione vt integer sit spiritus datus nobis. Tunc enim (inquit Ambrosius) integer est si bone vite studeamus animā habentes mundam et corpus sine querela: vt totus homo sit perfectus potest enim corpus mundum esse et anima inquinari per malum cogitatum ideoq; spiritum in homine mundum dicit esse debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat non erit integer spiritus q: deserit hominem peccatis obnoxium. Dum enim dissentit anima et corpus: q̄uis sine sensu sit alieni ab illo efficiuntur: et velut perdens eos non erit integer sp̄us ad hoc enim datur homini vt maneat et sit quasi caput eius. Integer ergo non erit: q: perdit mēbra dum recedit ab eo homo ea agens que odit spiritussanctus. An vero spiritus anima et mens differant satis a nobis libro secundo de mirabilibus sacre scripture et in primo theorematum libro dictum est.

¶ Theorema tertium libri quinti in secundam epistolam ad Thessalonicenses.

¶ Uulgata editio et greca eandem intelligentiam habent.

ij. ad tes. ij. ¶ Rogamus autem vos fratres per aduentū domini nostri iesu xp̄i et nostre congregationis in ipsum vt non cito moueamini a vestro sensu neq; terreamini neq; per spiritum neq; per sermonem: neq; per epistolam tanq̄ per nos missam: quasi instet dies dn̄i. Ne quis vos seducat vllomodo. Quoniam nisi venerit discessio primū et reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis qui aduersatur et extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur ita vt in templo dei sedeat ostendens se tanq̄ sit deus: nunc retinetis q̄ cum adhuc essem apud vos hec dicebā vobis: et nūc q̄d detineat scitis vt reueletᷣ i suo tēpore.

¶ Expositio.

Pauli hec est reuelatio de aduentu antichristi obscura et velata. Et duos antichristos (vt stapulensi nostro placet) nominibus prime et secūde bestie sancta reuelat Joannis apocalipsis: prima bestia iam venit: et ille fuit mahumetes qui apparuit sub heraclio et cuius facta adhuc durant: breui per dei misericordiam funditus interitura. Secunda

bestia nondum apparuit de qua magis videtur loqui apostolus:sed non prius veniet vt diuus Ambrosius scribit dominus q̄ regni romani defectio fiat τ appareat antichristus qui iterficiet sanctos: redita romanis libertate sub suo tamen nomine:fidēs enim venturum dominum ad se comprimendum nomē eius sibi vsurpabit. Et vt regnum eius verum esse videatur:attrahet secum qui simul cum eo peccant:ita vt in domo domini in sede sedeat christi: τ ipsum deum se asserat:non filium dei:vnde in euāgelio ad iudeos dominus ait. Ego veni in nomine patris mei τ non me recepistis si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Quamobrem ex circuncisione aut circuncisum illum venire sperandum est:vt sit iudeis credendi fiducia illi: itaq; cum tessalonicensibus scribit apostolus:docet omnes in re huiuscemodi cautos esse debere. Et hoc supesse dicit vt reueletur ille q̄ ante dominum venturus est vt iam speretur τ dominus venturus est quod supra quasi sub velamine factus est:dicēs nisi prius venerit defectio quam regni romani abolitionem superius intelligendam diuus Ambrosius memorauit:vt cum defecerit τ venerit antichristus, tunc aduentus domini imminere credatur. Mysterium iniquitatis a Nerone inceptū est qui zelo idolorum τ apostolos interfecit instigante patre suo diabolo vsq; ad Diocletianum τ nouissime Julianum qui arte quadam τ subtilitate ceptā persecutionem implere nō potuit: q2 desuper concessum non fuerat:his eīn ministris vtitur sathanas vt interim sub turba deorum ad seducēdos hoīes vni⁹ veri dei manifestatiōe illudat:quādiu steterit regnū romanū hoc est qđ dicit:donec in medio fiat. Sed de antichristo satis a nobis dictum est libro quarto de religione christiana.

Tractatus secūdus libri quinti theorematū in epistolam ad thimoteum primam.

Theorema primum.

Vulgata editio τ greca eandem habent intelligentiam.

Hoc preceptum cōmēdo tibi fili timothee secundū pcedētes in te pphetias: vt milites in illis bonā militiā habēs fidē τ bonā cōsciētia. Quā quidē repellētes circa fidē naufragauerūt ex qb⁹ hymene⁹ τ alexāder quos tradidi sathane vt discant non blasphemare. j.ad Thi.j.

Expositio.

QUi fidē ſpnit proculdubio male eſt ꝯſciētie. Aut enī hy- pocrita ṗdicat aut apt⁹ blaſphem⁹ ſicut erāt hymene⁹ ⁊ alexāder q̇ (vt diuo Amb. placet) deſerētes fidē naufragi facti ſunt. id eſt nudi veritate aut priuati vita. Quid eſt enī veritas niſi vita. Quos tradidiſſe ſe dicit ſathane vt emēdarent cā blaſphemie. Traditio autē hec eſt: qꝛ ꝯmotus apl's blaſphemijs eoꝝ ſentētiā protulit in eos. Diabolus autem q̇ ad hoc paratus eſt vt auerſos a deo accipiat in poteſtatem audita ſententia corripit eos. vt intelligerent hac cauſa ſe penis aſtringi quia blaſphemauerant. hinc eſt vnde in euangelio dictum eſt inter cetera: iam noli peccare ne quid tibi deterius contingat oſtendens cauſa peccati aliquando infirmitates inferri corporibus. Et quia miniſtro diabolo

Johā. v. c. fiūt declarauit dominus dicens. Inter multa hec autem cum ſit filia

Lu. xij. d. abrahe quā alligauerat ſathanas decem ⁊ octo annis non oportuit ſolui a vinculo die ſabbati. De hymeneo autem ⁊ Alexandro ꝙ eos

Chriſoſto. tradidit ſathane. Chriſoſtomus excommunicationem ⁊ reſecationeꝫ a corpore chriſti intelligit: ita vt nulla cum eis fidelium eſſet cōmunio nulla ſpiritualium ſuffragiorum participatio. Et hec eſt citra interitū ⁊ vexationem carnis ⁊ occulta ſathane traditio. Illa autem que fuit Corinthij inceſtuoſi manifeſta fuit cum interitu ⁊ vexatione carnis terrifica. Et id non vt perirent: ſed vt ex hac deiectione a ſanctorū ſocietate diſcerent non blaſphemare nō male loqui de chriſto ⁊ eius fide ⁊ reſipiſcentes dignāꝗ penitentiam agentes iteruꝫ inſererentur corpori chriſti a quo qui ſeparatus eſt vt ouis a grege ſeparata ⁊ preſente lupo illico eſt ſub lupi poteſtate ita ⁊ ille continuo eſt ſub ſathane poteſtate: A cuius morſibus ſolus chriſtus eripit qui ⁊ nos ſemꝑ protegat defendat eripiat rex ſeculorum in omnia ſecula benedictus.

¶ Theorema. ij.

¶ Uulgata editio ⁊ greca eandem intelligentiam habent.

j. Timo. ij. ¶ Hoc enim bonum eſt ⁊ acceptum coram ſaluatore noſtro deo qui omnes homines vult ſaluos fieri ⁊ ad agnitionem veritatis venire vnus enim deus vnus ⁊ mediator dei ⁊ hoīm homo chriſtus ieſus.

¶ Expoſitio.

Si deus utiq; qui omnipotens dicitur omnes homines saluos vult fieri cur non impletur eius voluntas. Sed in omni (inquit Ambrosius) locutione sensus est condi tio latet. Unde dicit petrus apostolus. Omnis scriptu ra indiget interpretatiōe. Vult enim deus oēs saluos fieri sed si accedant ad eum. Non enim sic vult vt nolentes saluentur sed vult illos saluari si ꝛ ipsi velint. Nam vtiq; qui legem omnibus dedit nullum excepit a salute. Numquid non medicus iddirco propo suit in publico: vt omnes se ostendat velle saluare si tamen ab egris re quiratur. Non est enim vera salus si nolēti tribuatur nec gaudere po test impercepta salute qui inuitus si tamen fieri potest accepit medici nam: vt non dicam q: medicine effectum habere non potest: nisi ad il lam eger animū commodauerit: quia hec medicina non est corpora lis sed spiritalis que neq; dubijs proficit neq; inuidis. Fides est enī que dat salutem quā nisi mens tota susceperit voluntate non solū ni hil proderit sed ꝛ oberit. Fidei etenim gratia hanc habet potestatē vt deuotis sibi diuinam infundat medelam: indeuotis vero conferat morbum per quem totus homo intereat. Dei ꝛ christi vnam signifi cat voluntatem in saluandis hominis vnde deum patrem: q: ab ipso est omnis auctoritas vnum esse fatetur ꝛ vnum mediatorem dei ꝛ ho minum christum iesum. Missus enim a patre factus arbiter reconci liauit deum ꝛ homines reformando eos ad agnitionem eius. Quia enim vnus est pater ꝛ filius non persona sed indifferenti natura vt ar biter esset dei ꝛ hominum filius dei assumpta carne homo natus est: vt mediator dei ꝛ hominum homo esset christus iesus id est non sine diuinitate: quia in deo homo erat ꝛ deus in homine vt ex vtroq; esset mediator ꝛ vtrumq; reconciliaret in se primum hoc fecit. Non enim (infit Ambrosius) poterat vnitatem dei custodiens mediator dei et hominum vocari quasi alius esset deus qui diffidentem hominem a deo in gratiam reuocaret sed homo qui legem datam non preteriret factus est arbiter inter eum qui peccauit: ꝛ inter illū qui peccare igno rat vt hic ignosceret ꝛ homo decetero in dei fide maneret.

Diuus Ambrosius.

Theorema tertium.

Vulgata editio ꝛ greca eandem habent intelligentiam.

Precipio tibi coram deo qui viuificat omnia ꝛ christo iesu qui testimonium reddit sub pontio pylato bonam confessionem vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; in aduentū domini nostri iesu christi quem suis temporib' ostēdet beatus ꝛ solus

potens rex regum τ dominus dominantium qui solus habet immortalitatem τ lucem inhabitat inaccessibilem quem nullus hominũ vidit sed nec videre põt. Cui honor τ imperium sempiternum. Amen.

¶ Expositio.

Ipse solus deus omnium est entitas τ omniũ vita qui oibus dat esse: τ omnibus qui viuunt dat viuere: q̇ misit filiũ suũ in terris τ cõfessionẽ bonã testat⁹ est q̇ oim est viuificator sub põtio pylato. Rex sum ego (inquit) ego in hoc nat⁹ sum τ ad hoc veni in mũdũ: vt testimoniũ ꝑhibeã veritati: ois qui est ex veritate audit vocẽ meã. Solus est enim ipse qui propriam τ a nullo habet acceptam beatitudinem atq̧ potẽtiam dominatum τ regnum necnõ inmmortalitatẽ. Hec omnia habet pater: similiter τ filius a patre. Lumen autẽ inaccessibile solius patris est: q̃ (Ambrosius inquit) nulli vnq̃ apparuit quem vidit nemo hominum nec videre potest: non q̃ aliud lumen filiĳ sit: quippe cuʒ in psalmo scriptum sit. Et in lumine tuo videbimus lumen hoc est lumẽ patris esse in filio sed q̃ (inquit) nemo videt patrem ac per hoc inaccessibile habitat lumẽ. Non est (vt idem Ambrosius scribit) ordo alicui videndi patrem nisi christo qui de deo est: hic vidit deum. Fili⁹ autem q̃ omnia ipse agit τ apparere dicitur τ videri. Illud ergo peculiare patris est quod supradictum est. Cui honor τ potestas eterna. Si modum querimus inquit Augustinus quomodo locutus sit deus certissime tenere debemus deum aut per suam substantiam loqui aut per sibi subditam creaturam: sed per substantiam suam non loqui nisi ad creandas oẽs naturas ad spirituales vero atq̧ intellectuales nõ solum creandas sed etiam illuminandas cum iam possunt capere locutionem eius qualis est in verbo ei⁹ quod in principio erat apud deũ τ deus erat verbum per quod facta sunt omnia. Illis autem qui eum capere non possunt cum loquitur deus non nisi per creaturam loquitur aut tantummodo spiritualem siue in somnis siue in extasi in similitudinem corporaliũ aut etiam per ipsam corporalem dum sensibus corporis vel aliqua species apparet vel insonant voces per hoc enim vt alibi scribit videri ab homine non potest per quod videt homo corpore corporea nã si τ mentibus piorũ esset inaccessibilis non diceretur accedite ad eum τ illuminamini. Et si mẽtibus piorum esset inuisibilis non diceretur videbimus eum sicuti est.

¶ Theorema quartum in secundam ad timo. epistolam.

¶ Vulgata editio τ greca eandem habent intelligentiam.

¶ In magna domo non solū sunt vasa aurea ⁊ argentea: sed lignea ⁊ fictilia: ⁊ quedam quidem in honorem: quedam autem in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis erit vas in honorem sanctificatum ⁊ vtile domino ad omne opus bonum paratum.

¶ Expositio.

DIceret quispiam quomodo deus inter suos: quosdam qui nominant nomē eius indigne (⁊ si neq̄q̄ deberet) quomodo inq̄ tales iniustos mēdaces ⁊ vaniloquos sustinet: huic questioni satisfacit Paulus ⁊ significauit in ecclesia diuersos esse hoīes. Quosdam bonos ⁊ summos viros: quos in auro intelligi vult quosdam bonos tantum: quos in argento designat. Alios vero non bonos quos vasa lignea ⁊ fictilia appellat: quod nulli ambiguū putat diuus Ambrosi⁹. Nā (inquit) in corinthiorum hoc ecclesia probat frequens sermo obiurgantis apostoli. Nunc autem in ecclesia nostra palam est: et in tēplo hierosolymis in quo typus erat ecclesie manifestis lectionib⁹ approbatur. Erant enim ibi saducei: ex quorum radice erant hymeneus et philetus. De quorum praua sententia cum apostolus esset locutus: statim hoc subiecit: vt nō esset mirabile in ecclesia videri homines dissentientes. Nam ⁊ in corinthiorum ecclesia quidam erant qui dissentientes resurrectionem negabant insanus tamen nouatianus vt errori suo blandiatur. aliter hoc intelligendum tradit: vt domus magna totus mundus significari credatur: quia habet hominū diuersitatē cum constet apostolum exemplo vsum domus diuitis ⁊ opulentis: q̄ quāuis copiosa sit: habeat tamen vasa lignea ⁊ fictilia ⁊ testacea hoc modo in ecclesia quanq̄ sancta dicatur: habet tamen ⁊ viciosos ⁊ praua sentientes. Quos contumelia dignos ostendit: non tamen perituros: sed purgandos per ignem: quia domui ex aliqua parte necessaria sunt. Nouatianus autem eleuatus superbia vt ecclesie sue veritatem ⁊ sanctitatem generalem defenderet hoc modo intelligendum decreuit quasi ecclesia penes ipsum sit: ⁊ electos habeat purificatos propter illas causas quibus nos innocētes accusat. Sed quid op⁹ erat hoc loco de mundo aliquid dicere: aut vt quid affirmaret mundū domum magnam significans. Nam dicit dominus apostolis: non estis de mundo: ego autem elegi vos. Quomodo igitur intra mūdū concludendi sunt qui negantur de mundo esse. Et idem apostolus. Quo inquit mihi de his qui foris sunt iudicare: nā in vna domo omnes sub vno sunt nomine vno enim domini sui nomine censentur omnes. Mundus autem diuerse professionis cōtinet homines: ita vt dispares profiteantur se habere deos et dominos: non ergo domum magnam mundi dixit: sed ecclesiam: in qua omnes sub vnius domini

Diuus ambrosius.

sunt nomine. Dum dicit apostol⁹. Si quis ergo purgauerit ꝛc. Alia heresis fraude sua cõuincitur que asserit animas quasdã natura esse malas que ad bonum cogi non possint cũ hic dicat apostolus posse malos immutari in bonum ꝛ sordidos purificari: poterãt enim hymeneus ꝛ philetus mundare sensum suum si voluissent vt fierẽt vas sanctificatum preparatum in honorem.

¶ Theorema quintum.

¶ Uulgata editio.

ij. Tim. iiij. ¶ Penulam quam reliqui Troade apud carpum veniens affer tecum ꝛ libros: maxime autem mẽbranas.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Phelonem quem dimisi Troade apud carpum veniens affer et libros: maxime autem mẽbranas.

¶ Expositio.

Phelonem memoriale sui voluit alicui ante mortem relinquere. Lucam secum habebat. Marcum mandat ꝛ obnixe mẽbranas que apud carpum virum sanctissimũ (de quo diuinus Dionysius in celesti hierarchia mentionem facit) erant deferri. Sed ad quid nam nisi vt illas Luce ꝛ Marco electis a spiritusancto diuinis scribis eas relinqueret ad reponendũ sanctum euangeliũ. Apostolus vt diuus Ambrosius scribit natura iudeus fuit: ꝛ nec quicq̃ habuit alienum. Unde ergo illi penula. Sed quia (inquit) erat a tarso quos constat in societatem romanorũ receptos: vt decetero appellarentur ciues romani iddirco necesse est eos ꝛ curiam habere. In quã more romanorũ penulati conueniant. Quicunq̃ enim illo tempore cum muneribus obuiã exissent romanis immunitate perpetua donati ciues romani ꝛ fratres eorum nuncupabantur teste eodem apostolo: potest ergo fieri vt si non suam quia totum se legi dederat patris sui haberet penulam. Diffiniunt grãmatici penulam significare id genus indumẽti quod dum pluit vesti superinduitur. Igitur dũ pluit penula opus est. Si non pluit nullus eius est vsus. Nisi fortassis propter officiũ ꝛ curiam more parisiensum doctorum penulati conueniant.

Ambrosi⁹.

¶ Theorema sextum.

¶ Uulgata editio eandem cum greca habent intelligentiam.

¶ Priscillam ⁊ Aquilam ⁊ Onesiphori domum Erastus remāsit corinthi: trophimum autem reliqui infirmū mileti. ij. Tim. iiij.

¶ Expositio.

Aquila ⁊ priscella diuo Ambrosio authore sunt apud quos hospitatus operabat manibus apostolus. Onesiphorus autem hic est: cuius testis est in prima epistola. Quid est (infit) vt presente apostolo qui mortuos excitabat. Trophim⁹ infirmaretur: sed signa (inquit) propter incredulos facta sunt. Et quia ex diuersis causis meritum collocatur apud deum: vt siue qui in tribulatione siue in egritudine deo gratias agit nec aduersa parte suffragiū querit vt proficiat meritis apud deum propter imbres autem ⁊ frigora cōmonuit vt ante hyemē ad se veniret.

¶ Theorema septimum in epistolam ad titum.

¶ Vulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

¶ Stultas autem questiones ⁊ genealogias ⁊ contentiones ⁊ pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles ⁊ vane hereticum hominem post vnam ⁊ secundam correptionem deuita: sciens q2 subuersus est qui eiusmodi est ⁊ delinquit cum sit proprio iudicio condemnatus. Ad tit. iij.

¶ Expositio.

Multas has questiones appellat que salutis effectum non habent neq3 aliquā tribuunt sciencie peritiā ad vtilitatem. Quomodo edificat qui clamosos ⁊ contentiosos ⁊ victorie ambitiosos facit hunc defendendo illum aggrediendo vt pro victoria certetur non pro veritate. Et mirum est eos qui circa ea que sunt legis diuine solum questionariū ad disciplinam elegerunt: ⁊ modū non legisse preceptum pauli ad titum stultas questiones ⁊ genealogias ⁊ cōtentiones ⁊ pugnas legis deuita. Nā inutiles ⁊ vane sunt hereticum hominem post primā correptionē deuita. Sunt ei heretici diuo Amb. teste q̄ per verba legis legē impugnāt, pprīū enim sensum verbis astruunt legis vt prauitatē mentis sue legis autoritate cōmendent. Sic d̄c̄s ei impietas auctoritatē multū valere fallaciā sub noīe ei⁹ cōponit vt q2 res mala per semetip̄a3 acceptabilis eē non pōt bono noīs cōmendet. Idcirco huiusmodi hoīes vt inexcusabiles sint semel corripi oportere. Frequentius ei correpti exercitatiores fient in malo. Cogere aūt illos videtur qui sepe corripit vt solicitiores fiant ad perditionem multorum ideo dimittendos vt negligentiores effecti soli sorde depereant.

¶ Liber sextus Theorematū beatissimi Pauli apostoli in epistolam ad Hebreos.

¶ Theorema primū.

¶ Uulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

¶ Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati gustauerunt
Hebre. vj. etiam donū celeste ⁊ participes facti sunt spiritussancti gustauerunt
nihilominus bonum dei verbum vi: tutesq; seculi venturi ⁊ prolapsi
sunt rursus reuocari ad penitentiā recrucifigentes in seipsis filiū dei
⁊ exemplum ignominie facientes.

¶ Expositio.

Ipsa ab egyptijs separatio significat disceptionē a pec
Diuus Au- catis quā baptizandi profitentur. Ad hoc eni (vt Augu
gustinus in stinus scribit) profitentur quod a petro dictuz est. Agi
li. de fide et te penitentiam ⁊ baptizetur vnusquisq; vestrum in no-
operibus. mine dñi nostri iesu christi. Tanq̄ diceret. Recedite ab
egypto per mare rubruz transite: vnde ⁊ in epistola que ad Hebreos
inscribitur cum eorum qui baptizantur cōmemorarentur initia posi-
ta est ibi penitentia ab operibus mortuis. Sic enim dicit. Ideoq; re
mittentes initij iesu verbum in consummatione respiciamus non ite-
rum iacientes fundamentuz penitentie a mortuis operibus ⁊ fidei in
deum lauachri doctrine impositionis manuum resurrectionis etiam
mortuorū ⁊ iudicij eterni. Hec igitur oīa pertinere ad initia neophito
rū satis aperteq; scriptura testatur. Quid est autem a mortuis operi-
bus penitentia nisi ab his q̄ oportet mortificari vt viuamus: iaciebāt
Hebrei post perpetrata delicta iterū fundamenta fidei penitentie ba
ptismatis īpositionis manuuz ⁊ reliquorū ac si nunq̄ prius baptiza-
ti fuissent ⁊ de nouo venissent ad fidei ⁊ christi cognitionem resurre-
ctionis carnis ⁊ eterni iudicij quod proinde eternuz dicitur ꝙ qui eo
iudicabūtur siue ad vitam siue ad mortē sic in eternū sunt mãsuri. Ue
rū id facere non debebant sed ad perfectionē ferri quā adipiscimur si
a tēpore regenerationis nō scdm carnem sed scdm spiritum viuimus.
Quid est q̄ semel illuminati sunt: certe q̄ semel baptizati hoc eni a ma
ioribus nostris photismatū hoc est illuminationum sacramentū dicit
Celeste donum gustauerunt qui iustificationez a peccatis acceperūt
participes spiritus facti sunt qui inserti corpori xp̄i iam spū xp̄i viue
re ceperunt. Gustauerunt bonū verbū dei qui euangelio christi pasti
sunt. Gustauerunt ⁊ potestates futuri seculi qui corpus ⁊ sanguinez
xp̄i per que futurū seculū possideri potest sumpserunt qui ⁊ charisma

ta aliqua spiritussancti acceperunt. Et quod sequitur non dicitur simpliciter impossibile renouari ad penitentiam sed impossibile renouari ad penitentiam recrucifigentes in seipsis filiū dei ꝛ exemplū ignominie facientes quod facerent certe: qui post baptismalē illuminationem lapsi per iteratum baptisma lapsuum penitentes se renouari putarent. Nā per baptisma cōmorimur cōsepelimur ꝛ conresurgimus christo: quod nō nisi semel accidere potest. Nā semel mortuus semel sepultus semel resurrexit dn̄s. Nonne magnū ignominie exemplum. In secundo baptismate secundo crucifigere xp̄m: quasi semel crucifixus mortuus sepultus non sufficerit redimere mundū. Non igit̄ iteranda penitentia in multitudine baptismatū quasi in multitudine passionum christi ꝛ sepulturarū. Sed age si post baptismū est lapsis penitentie locus: quisnā ille est si non sit per ablutionis lauacrū. Est proculdubio penitentie locus. Nā si non esset non tradidisset apostolus incestuosum fornicarium sathane in interitum carnis vt spiritus eius saluus fieret in die dn̄i. Confitemini ergo (inquit Jacobus) alterutrum peccata vestra: ꝛ orate pro inuicē vt saluemini quasi is qui infirmus erat inductis sacerdotibus si in peccato erat confessionē fecisset. qui modus visus est facilior ꝛ vniuersalior ad omnium salutem. Nā vicarij xp̄i simplices quosdā adiuuant ad confessionem faciendam/ ꝛ pro ipsis orant qui alioquin neqꝫ se confessione accusare scirent neqꝫ orare. Insuper ꝛ humane aut si opus est etiam seuere corripiunt̄ hortātur ꝛ docentur ꝛ hoc in secreto quasi solus audiret christus: sed de his amplius lib. ij. de mirabilibus sacre scripture.

Hec oīa latius tractātur. li. ij. de mirabilib⁹ sacre scripture capite de blasphemia et tu lege.

Theorema. ij.

Uulgata editio ꝛ greca eandē habent intelligentiā.

Hic enim melchisedech: rex salem sacerdos dei summi qui obuiauit abrahe regresso a cede regum ꝛ benedixit ei: cui ꝛ decimas omniū dimisit Abraham primū quidē q̄ interpretatur rex iustitie: deinde aūt est rex salem quod est rex pacis sine patre sine matre sine genealogia neqꝫ initium dierum neqꝫ finem vite habens assimilatus autem filio dei manet sacerdos imperpetuum.

Ge. xiiij. d. Heb. vij. a.

Expositio.

De Melchisedech legimus in libro geneseos de Melchisedech etiam similimodo est in epistola data ad Hebreos. Et vt apostolus significaret quis intelligēdus esset per Melchisedech adiecit sine dubio cui ait. Qd minimū est a meliore benedicitur. Quod quidē (vt di/

nus Augustinus scribit)non vtiq3 ad traditionem retulit officij ec-
clesiastici. Quis enim (inquit) ambigeret regulam traditionis offi-
ce qua benedicantur subiecti a domino meliorem esse his qui benedi
cuntur ab ea: domini enim misterium in his verbis que ipsu3 cōple
ctuntur ac memorāt operatur persone autem eius propriū meritum
τ potentiam voluit demonstrare. Quis ergo hic τ quantus est ad cu
ius comparationem minor dicitur Abraam: quem constat in omni
bus fidelibus signū habere testimonij nobilitatis ac fidei habet effi
melchisedech inquit Augustinus benedictionem natura τ substātia
liter quem dicit scriptura summi dei sacerdotem τ per voluntatē dat
benedictionem igitur (infit) per hoc apparet melchisedech vltra ho
minem esse: q2 non erat vnde melior esset q̄ Abraham nisi sola prece
dat illum natura. Natura enim impassibilis beatitudine3 per substā
tiam habet: humana aute3 necessitas beatitudinem acquirit per ge-
sta. Quia enim perfectionem diuinitatis non habet per exercitium τ
colluctationem proficit vt melior fiat: cu3 plus vincit q̄ vincitur. Si
enim sic ageret (quod impossibile est inquit) vt nunq̄ peccaret: me-
lior deo fieret: quod absit. Quia natura q̄ potest peccare sicut τ non
peccare: si semp vinceret: illi nature preponēda erat que ideo nō pec
cat q2 impassibilis est. Non enim magnum videretur non peccare q2
non potest magnificum autem si tamen posset peccare non peccaret
hoc ergo interest inter substantiam dei τ hominis: quia dei substan-
tia beata semper est securitate inuincibilis eternitatis sue: hominis au
tem substantialiter beata fit per laborem. Nam et natura homi-
num quamuis per laborem beatitudinem consequitur non erit ta-
men intacta neq3 deerunt ei cicatrices. Quomodo enim fieri po-
test vt sepe congressa / et aliquotiens victa, non sit vulnerata: im-
passibilis autē semper intacta illesa inuiolabilis manet igitur nō mi
nimus diceretur Abraham ad melchisedech nisi potior esset natura
melchisedech q̄ Abraam. Nam hec que diximus ingenij esse forte vi
dentur. Si autem legem respiciamus plurima adhuc τ potiora dicē
tur: hic enim Melchisedech rex sale3 sacerdos dei summi qui obuia
uit Abrahe regresso a cede regum: qui τ benedixit eum: primum qui
dem interpretatur rex iustitie: deinde rex Sale3 quid est rex pacis si
ne patre sine matre τ sine genealogia: neq3 initium dierum neq3 finē
vite habens: similatus autem filio dei manet sacerdos imperpetuu3
Et vt hec locis quibus significauerat commēdaret deo adiecit: vide
tis ait quantus sit hic cui decimas dedit Abraha3 de primitiis prin
ceps patrum: vt enim qua potentia τ quanta melchisedech sit osten

Augu. vet. et no. testa. q̄. Gloc. cix. a.

Gene. xiiii.

dit laudat Abraā dicēs. Or princeps patrū est: hoc est ceteris omnibus melior Abraam sed minimus ad Melchisedech. Nonne manifestum est (inquit Augustinus) hunc hominem non esse sed meliorem Quid est enim quod dicit de eo: quia rex pacis est & rex iustitie pro: plus accedite & videte. de longe enim solem videntes lucernam putatis: & argentum aspicientes estimatis stannum potest aliquis hominum dici rex pacis atq iustitie pax enim hominibus predicatur similiter & iustitia: hic autem ideo rex pacis & iustitie dicitur vt ab eo iustitia & pax originem habere noscatur. Non enim super ipsum esse dici potest quod ab ipso regitur. Nam homines iustitia magistra & pace erudiuntur ad deum promerendū. Hec ergo que hominū magistra est melchisedech habet regem. Quantum ergo melior est homine melchisedech quando gubernatrix hominum sub ipso est: hoc est regē esse regum. Itaq cum rex iustitie & pacis dicitur auctor eorum esse significat vt quomodo domin' Jesus auctor vite est: ita & Melchisedech auctor iustitie est & pacis. De melchisedech dicat quia rex iustitie & pacis est. Qua ratione secernatur non intelligo puto enim (inquit Augustinus) nihil differre quantum ad rem pertinet regem pacis a deo pacis. Rex enim dei est iustitia: & qui preuaricatur eū re' fit dei iudicio. Melchisedech autem sacerdos dei summi ad benedicendum Abraam apparuit ad presagium futurorum sanctorum. Or benedictio danda erat in futurū plebi dei per antistitem fere dei: quē dicimus sacerdotē: hic ergo melchisedech precursor apparuit sacrati futuri filij dei: quia precedit ad obsequium qui ordine sequens: nō ergo admiranda sint que diximus de melchisedech: quando scriptura ad confusionem obstrepentiū plus addat & dicat post omnia eū laude digna vt confundat maliuolos ait: similatus autē filio dei manet sacerdos in perpetuum. Similis aūt dei filio non potest esse nisi sit eiusdem nature. Et quid (inquit Augustinus) incredibile videtur si melchisedech vt homo apparuit cum intelligatur tertia esse persona si enim christus qui secunda persona est frequenter visus est in habitu hominis quid ambigitur de his que dicta sunt legimus etenim in psalmo. Quia tu es (inquit) sacerdos in eternum secundum ordinē melchisedech: hoc nemo nostrū dubitat ad christi pertinere personā quia eodem genere sacerdos est christus in eternum quo & melchisedech. Sed summ' sacerdos est christus melchisedech secundus hec est Augu. opinio de melchisedech. Alij vero vt Amb. Nico. lirensis stapulensisq & ceteri authores dicūt Melchisedech figurā eē xpi iō

Augu. opi. de Melchisedech.

Diu' ābro. De lira. Stapulēsis

simphoniam christi et melchisedech inquiunt hic diuinus inserit apostolus. Neq; nomen patris neq; matris neq; genealogia Melchisedech in eloquijs ponitur neq; initium dierum eius neq; finis: q christus scdm humanitatem patrem non habuit q scdm diuinitatem non haberet matrem q eius diuina Genesis sit incognoscibilis generationem (inquit) eius quis enarrabit et q humanā eius genealogiam sacra texere non proprie deberent eloquia. Nam que texitur proprie ioseph est genealogia non christi. Genealogia enim eius fuisset a virgine deducta serie: in dauid et iudam texenda: sed moris non erat hebreorum a muliere texere genealogiam non scribitur (dicunt) principium neq; finis dierum melchisedech: q christus manet ineternum neq; reuera principium neq; finem dierum habens patri coeternus quēadmodum ipse dicebat iudeis. Amen amen dico vobis: anteq̄ abraham fieret ego sum. Sed reuera operosum foret et huic loco minus accommodum recensere impresentiarum omnes authorum sententias de summo illo sacerdote melchisedech de quo meminit ad Hebreos apostolus. Neq; satis constare nobis potest: quenam illarum sit ceteris preferenda. Itaq; veram esse scripturam fateri debemus eius autem intelligentiam aut lectione consequi aut precibus a deo impetrare. Sed de melchisedech latius diximus libro primo cap. x. de mirabilibus sacre scripture ad quem locum lectorē mittendū consulo.

Theorema tertium.

Vulgata editio.

Hebre. xi. Est autem fides sperandarum substantia rerum argumentum nō apparentium in hac enim testimonium consecuti sunt senes fide intelligimus aptata esse secula verbo dei: vt ex inuisibilib⁹ visibilia fierēt.

Intelligentia ex greco.

Est autem fides eorum que sperantur substantia rerum que nō videntur argumentū. In hac eī testimoniū acceperunt seniores. Fide intelligim⁹ pfecta scl'a verbo dei: vt ex nō apparētib⁹ factā sint q̄ videntur

Expositio.

Alius enim fide fulget: vt abraam alius castitate lucet: vt Joseph. Alius nihilominus mansuetudine: vt homo dei moyses. Item vero alius constantia: atq; tolerantia vehementium dolorum sicut admirabilis Job. In eo autem vbi dicitur abrahe: quia fides ei reputata est ad iusticiam fides perfecta declaratur. Sicut enim / vt Origenes

cribit scientiam et prophetiam ex parte dicit apostolus. Et rursum dicit esse perfectam in eo cum scribit ex parte scim⁹ & ex parte prophetamus. Cum venerit autem quod perfectum est destruetur ea que ex parte sunt ita & fidem possumus intelligere esse aliquando ex parte & aliquādo perfectā. Et in euāgelio dicitur dñe auge nobis fide3. Et ipse apostolus cum dicit: si habeā omnē fidē ita vt montes trāsferaz. Omnē cū dicit ex partib⁹ totā docet esse compositaz: s3 cū ad scripturas redeo non oībus credentibus inuenio (infit) q̄ fides ad iustitiā reputetur denique scriptum est de filijs israel: q2 crediderunt deo et famulo dei moisi. nec tñ additur quod de Abraā scriptū est. q2 reputatū est illi ad iustitiā ob hoc arbitratur Origenes q̄ nō illis erat sicut in Abraā ex multis partibus fidei invnū coaceruata perfectio que mereretur ad iustitiā reputari similiter (inquit) dici pōt & de alio q2 fidē dei habet: s3 non secundum scientiam si ignoret q2 fides sine operib⁹ mortua est: & q2 fides dei non in solis verbis est: que interdū ab alio cōposita vel scripta discuntur: sed in affectu mentis. Talē quendam habuit illa q̄ dixit si tetigero fimbriā vestimēti eius salua ero. Si q̄s ergo nō ita habeat fidē vt ex actib⁹ suis bonis q̄ credit ostēdat: pōt & ad ipsum dici q2 fidē dei h3 sed nō s. scdm sciētiā pōt & de alio (infit) dici q2 charitatē dei h3 sed nō scdm scientiā: & iō dāda est precipue opa sciētie. ne res nobis infeliciter accidat vt in fide positi frustremur a fide: 3elū habētes bonoz decidamus a bonis. Uis aūt scire q2 potest q̄ scientiā nō h3 euanescere in fide. Audi ipsum Paulū q̄busdā dicētē nisi sine cā credidistis. Accidit ergo sine causa credidisse his q̄ sciētie operā nō dant vt in eo quod crediderūt & intellectū veritatis accipiāt. S3 nūc videamus si quid etiā secreti cōtineat sermo: sunt multa vt idē scribit Origenes: & diuersa studia litteraz in hoc mūdo & videas q̄ plurimos incipiētes a grāmaticis ediscere carmina poetarū cōmediarūque fabulas tragediarū: vel cōmētitias: vel horrificas narrationes historiarū lōga ac diuersa volumina: tum deinde trāsire ad rethoricam atque ibi omnē fucū eloquētie querere: post hec venire ad philosophiam perscrutari dialecticam. sillogismorum nexus inquirere: mensuras geometrie pertentare: astrorum leges ac stellarum cursus perscrutari: omittere quoque nec musicam: & sic per oēs istas erudiri tam diuersas: & varias disciplinas in quibus nihil de deivoluntate cognouerunt multas quidem sed peccatorum diuitias congregauerunt. Uideat autē vnū de ecclesia imperitū quide3 in verbo atque eruditione: sed fide: ac timore dei repletum: qui propter timorē dei in nullo audet delinquere: sed veretur omnino aperire os suum ne forte sermo malus procedat de ore eius. & obseruet etiam in minimo delinquere: a quibus obseruare se non potest ille qui diues est in

In epistolas ad rom. lib. x.

Origenes in homelia. iij. in psal. xxxvi.

huiusmodi sapientia. Nos igitur sibi conferens sermo diuinus (ait) melius est modicum iusto: super diuitias peccatorum multas vt sunt diuitie peccatorum sapiētia huius mundi in qua diuites sunt et abundantes in eloquentia: nec tamen se per hec continere preualēt a peccato. Modicum autē iusti est qui habet fidem tanq̄ granum sinapis modicam: sed viuidam et vehementem: per quam communit: et continet a peccato. Melius est ergo modicum fidei iusto super diuitias peccatorum multas: quas habent ineloquentia ac sapientia huius seculi que destruitur. Et si quidem ille sit imperitus et idiota: sed fidelis et timens deum: melius est modicum illud fidei huic iusto super diuitias peccatorum multas: quas ex huius seculi sapientia cō pararunt: super autem istos est qui diues est in verbo dei: et scientia veritatis: idest qui secundum apostolum diues est in omni verbo: et in omni scientia: et nihilominus diues est in operibus bonis. Maiores autem nostri omnes concordanter asserunt fidem initium esse intellectus. In omni eni facultate quedam presupponuntur vt principia prima que sola fide apprehenduntur: ex quibus intelligentia tractandorum elicitur omnem enim ascendere volentem ad doctrinam credere necesse est. his sine quibus ascēdere nequit. Ait eni Esaias nisi credideritis non intelligetis. Fides vt Nicola' cusan' scribit est in se complicans omne intelligibile: intellectus autem est fidei complicatio. Dirigitur igitur intellectus per fidē: et fides per intellectū extenditur vbi igitur non est sana fides nullus est verus intellectus. Error principiorum et fundamenti debilitas: qualem conclusionem subinferant manifestum est. Nulla autem perfectior fides q̄ ipsamet veritas que iesus est: quis non intelligit excellentissimum dei donum esse rectam fidem Johannes apostolus ait fidem incarnationis verbi dei nos in veritatem ducere vt dei filij efficiamur q̄propter hanc finalem cōclusionem subinfert dicens. hec quidem scripta sunt vt credatis: quoniam iesus est filius dei.

Nicola' de cusa cardinalis li. iij. ca. xj. de docta ignorantia.

Theorema secundum.

Uulgata editio et greca eandem habent intelligentiam.

Hebre. xij. Ne quis fornicator sit: aut prophanus vt Esau: qui propter vnā escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hereditare benedictionem: reprobatus est. Non enim inuenit penitentie locum: q̄q̄ cum lachrimis inquisisset eam.

Expositio.

ESau de via veniens desidebat inedia:⁊ in tantum famis rabie precipitatus est vt primatus suos lẽtis cibo distraxerit. Et que fuerunt gẽtes vt Origenes scribit. Genus fuerunt Esau filij Ysaac fratris Jacob genus tribus progenies:prouincie regiones. Nam sicut Jacob multitudinem genuit gentes israelitarum ⁊ iudeorum:ita Esau multitudinem genuit gentiũ qui appellabantur idumei. Et quia adhuc erat memoria Abraham:⁊ ysaac:ipse Esau dei erat cultor:q̄q̄ enim in nonnullis violauerit:attamen eandem dei culturã filijs suis tradidit merito plerique vt idem scribit Origenes idumeorum cultores dei fuerunt.⁊ aliquanti valde religiosi sicut Job vel amici eius q̄ venerunt ad eũ. Cognominate namq; sunt quedam idumeorum regiones arabia in cuius arabie finibus manebat Job nam ⁊ vxorem de arabia accepit:vt pote eiusdẽ generis existẽtibus arabicis. Nũc sane perijt idumeorum ⁊ nomen:⁊ lingua:⁊ oẽs arabi nominantur atq; omnes syriace loquũtur. Ysaac vt diuus Ambrosius scribit seniori filio dixerat:vt cibum deferret sibi:⁊ acciperet benedictionem:sed dum ille moram facit:⁊ cibum agrestem ⁊ forensem requirit frater iunior domesticum detulit ex ouium grege. Esau ergo reprobatus est non tamen simpliciter reprobatus. Nam ⁊ benedictionem:sed inferiori loco ⁊ possessionem accepit neq; ad illum locum valuit ei penitentia.licet cũ multis lachrymis fuisset habita. Quid in filijs Ysaac indies ⁊ in filijs christi accidit ⁊ multi ob intemperantias ⁊ impuritates p̄cipuũ hereditatis locũ perdũt quem si postea q̄rũt hereditate reprobati sunt non simpliciter:sed ad eum locum neq; penitentia multis continuata lachrimis eum obtinet benedictionis locum verbi causa virgo es ⁊ ad multa tempora mente ⁊ corpore incontaminatus vixisti in fide filij dei irreprehensibilis si perseueras precipua benedictio ⁊ hereditas dabitur tibi eritq; locus tuus cum virginibꝰ retinebisq; primo genitorum christi integrum ius. Si autẽ te malus abstulerit error ⁊ cum muliere te inquinaueris pro modica ⁊ feda voluptate precipuam hereditatem perdidisti quã post modum precipue volẽs reprobatꝰ es:⁊ quantũcunq; penitentiã egeris ⁊ lachrimas fuderis:locũ illum non inuenies ⁊ sors tua nõ erit inter virgines. Si tñ penitẽtiã egeris nõ simpliciter reprobatꝰ eris:sed bñdictionẽ pariter ⁊ hereditatẽ vt Esau accipies sed non eo loco quo et prius. Sunt enim in celesti hereditate loco multa mansionesq; multe. Et Ysaac possessiones locaq; multa habebat. Si autem te nõ peniteat benedictione priuabere ⁊ hereditate. Neq; enim si Esau nõ penituisset ⁊ fudisset lachrimas benedictionem a patre fuisset cõsecutus:hec enim olim in figura accidebant.

Theorema quintum.

Hebre. xiij ¶ Uulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

¶ Doctrinis varijs ⁊ peregrinis nolite abduci. Optimum est ei gratia stabilire cor non escis que non profuerunt ambulantibus in eis.

¶ Expositio.

Quemlibet non esse gnauũ ad humanã philosophiã litterasq; gentilium capescendas voluit apostolus tempe randũ ergo est a plurimis ⁊ sui bucceq; sue nocenda mẽsura. Multa quippe hominũ genera tractare ea absq; incõmodo non possunt. Alij in fide vacillant aut ei⁹ habitum a deo imbecillum habẽt ⁊ infirmum vt si ea adirent que nostre aduersantur fidei facile decipulam incurrerent veluti rationes Aristotelis de motus eternitate. Auerrois de vnitate. Alexandri de corruptibilitate intellectus quedam platonicorũ placita que quãq; a nostris iãpridem explosa sunt nihilominus superno lumine nõ oportune admisso in eorum tenebris facile calligarẽt. Ceterum nec senescẽdum in philosophorum cõmentarijs medicis ipsis est atq; theologis. Theologos omnes recte eos appellauerim qui litteris sacris incũbunt: vt deum cognoscant venerantur colant eiusq; placitis obsequãtur alijsq; sint adiumento. Multos tamen non eo inficias dari posse ad pristina studia radius aut relaxãdi animi gratia aut rememorãdi que obliti sumus: aut cõponendi operis alicuius aut alioquopiam genere iuuandi se ⁊ alios eis porro in primis cauẽdum qui enarrare Aristotelem ingrediuntur cauendum inquã cum huiuscemodi negocia periculosissima sint his qui in obeũdo eo munere halucinantur. Cum ob distortos discentium affectus. Tum ob contumelias quibus se riuales (quos concurrentes vocant) afficiunt. Quo vitij genere satagunt captare fauorem ignari vulgi: cuius a deo corruptum iudicium vt eum ad stẽtoris inuidia vociferat exq̇sitioresq; calũnias iactat doctiorẽ credat quare fit vt multi dũ parare sibi aut excogitare argumenta deberent enixe querant quasdam histrionum gesticulationes nouasq; aduersarium vilipendendi formas vt astantibus imperitis risum excitiant ⁊ ei qui contra aut opposuerat aut responderat pudorẽ si natu re mitis si rigide ⁊ effrene furorem ⁊ insaniam. Et mirum est eos qui circa ea que sunt legis diuine solum questionarium ad disciplinã elegerunt modũ non legisse peceptum pauli ad titum stultas questiões ⁊ genealogias ⁊ contentiones ⁊ pugnas legis deuita ⁊ Ꝑ vtilis est pius ⁊ proficuus iuxta apostolica precepta recte instituendi ⁊ docendi modus: tã ille contentiosus ⁊ (vt sic dicam) questionarius inutilis impius ⁊ vanus inutilis dico: q2 non edificat. Impius vero q2 ad deũ

non eleuat non liquefacit animas: vanus quia finem non assequitur
que est ꝯsummata dilectio ⁊ vite eterne fruct⁹. Q̄d si quis sit sophi-
sta ⁊ verborum pugnas amans: feriendus est apostolica sententia in
humanis disciplinis secte sunt ⁊ bone ⁊ male ⁊ de parui momēti sunt
⁊ periculi bone: eorum qui vicinius adherent authorib⁹ vt meliores
crediderim. Medicos q̄ Galeno ⁊ hippocrati ⁊ peritiores geome
tras: q̄ adherēt euclidi. Doctiores arithmeticos: qui Jordano ⁊ ni-
chomaco: philosophos qui Platoni ⁊ Aristoteli in ijs in quibus fi-
dei nostre non contradicunt ⁊ ita de reliquis: praue autem eorum q̄
sua pro alienis tradiderunt: ⁊ longissime ab authoribus absunt: sic
peruersus Martium: ⁊ euangeliorum ⁊ epistolarum penitus refu
tabat quicquid sue secte non erat astipulatiuū vt igitur in humanis
ita in diuinis secte contingunt: ⁊ bone ⁊ male ⁊ de vtraq3 ex parte ma
gni sunt momenti: aut ad salutem: aut ad eterne perditionis pericu-
culum: bone autem quando deo herent ⁊ diuine acquiescunt intelli-
gentie: male vero: quando adeo secantur. Et diuine (que spiritus
sancti est) aduersantur intelligentie: saduceorum secta peruersa erat:
sed ⁊ Esseorum ⁊ phariseorum: quo ad plurimos: secta bona. Nã
prophete secta Essei aut pharisei fuerunt ⁊ Nathanael: secta phari-
seus. de quo saluator ait. Ecce vere israelita in quo dolus non est: ve
rum vt stapulensis noster recte scribit quandiu quippiam a fundamē
to non est sectum. non tam sectum q̄ vnitū dicitur. Quod autē ab ijs
que fundamento herent sectum est procul abiectum omnino sectum
est ⁊ non coniunctum. Iddrco vera secta non tam secta q̄ non secta di
citur qui enim illius sunt herent deo qui fundamentum est ⁊ intelligē
tie spiritus. Non igit̄ secti sunt sed vniti ⁊ herentes. Sed mala secta
(eadem enim est ⁊ falsa) omnino secta est. Cum autem dicit aposto-
lus bonum enim est gratia confirmari cor. Gratia que confirmat cor
doctrina christi est. Cibi in quibus qui ambulauerunt nō profecerūt
varie doctrine ⁊ peregrine que dei sermonem non continent sed po-
tius illi aduersantur. Nam (vt scriptum est) non in solo pane viuit ho
mo sed in omni verbo quod procedit ex ore dei. Nulla porro est do-
ctrina vt diuus Augustinus scribit falsa que non aliqua vera intermi
sceat vera ergo (inquit) falsis inordinate permixta in vna disputatio Augustin⁹
ne vel narratione hominis tanq̄ in vnius corporis colore apparētia in lib. q̄stio
significant lepram tanq̄ veris falsisq3 colorum locis humana corpo- num euan-
ra variantem atq3 maculantem. Hi autem tam vitandi sunt ecclesie vt gelij. ij
si fieri potest longius remoti magno clamore christum interpellant
sicut isti decem qui steterunt a longe ⁊ eleuauerunt vocem dicentes:
Jesu preceptor miserere nostri. Nam ⁊ quod preceptorem vocant
quo nomine nescio vtrum quisq̄ dominum interpellauerit pro me-

dicitna corporali satis puto significare lepram falsam esse doctrinam quam bonus preceptor absterget.

¶ De assidua dei deprecatione.

SUper his vero omnibus bonis gratias tantarum rer auctori agamus deo. Glorificemus Paulu: per quē ista completa sunt: oremus etiam vt ipsi quoqꝫ eisdem perfruamur bonis. At nos precari debemus: vt hanc nobis a christo impetret gratiam quo in epistolis eius proficere possimus ad dei honorem ꝛ gloriam ꝛ sic in spirituali intelligētia proficere: vt lux sacrarum litterarum: per eam nobis infulgeat ꝛ christus in thesauris sapientie sue cum sanctis omnibus spiritualiter a nobis celebret. gratia ꝛ misericordia do. no. Je. christi per quem ꝛ cum quo gloria patri cum sancto spiritu in secula seculorū

Amen

¶ Peroratio.

HEc habui de tenui facultate mee penurie que diuturne amicitie nostre ꝛ mutue charitatis officio dederim plura scio dici potuisse ꝛ copiosius et elegantius: sed parcendū fuit aurium fastidio. Tu presul sacratissime ex ingenij tui fertilitate ac copia: ꝛ laboris tui opera ac industria conquires plura atqꝫ meliora: que his nostris adiuncta tibi: ꝛ mihi ad celestem patriam esse poterunt pro vehiculo. Vos etiā o clarissimi scriptores: qui vitam terrenam ꝛ mortalē adhuc agitis interpello oro. obtestorqꝫ si quid minus vestris meritis ingeniis: vel lucubrationibus dignum in hoc opusculo peregimus: non voluntati: sed imperitie nostre ascribatis: veniā quā petimus nō denegātes.

¶ De epistolis catholicis quas nostri canonicas vocant ꝛ cur non exposuerit illarum theoremata author.

Quamq̃ Pauli theoremata a veteribus theologis ali-
quando exposita ⁊ declarata sint ad easdẽq; Pauli
epistolas interpretandas ⁊ propagãdas nonnulli eta
tis nostre viri doctissimi validissimas ratiões scriptis
mandauerunt: minime tamen alienum putaui autbori
tate beatissimi petri secũda petri tertio capite motus si probationes
aliquas afferrez quibus et ipsamet propugnaretur fides ⁊ expugna
retur impietas. Sed si humana curiositas quo in numero magna
pars vrbanorum omnesq; pene litterarum cupidi sunt forsitan que-
sierit quonam pacto tu champeri pauli theoremata tãtummodo ex-
posuisti cum et in epistolis catholicis quas nostri canonicas vocant
plura contineantur theoremata et tamen ea intacta reliquisti. Non
eo inficias immo ingenue fateor plura in illis theoremata reperisse.
Etenim in earum lectione me profecisse plurimum libera voce fateor
Sed quoniam vt inquit poeta. Non omnia possumus omnes. Ea-
rum epistolarum expositionem posteris relinquo vt de sua vena ad-
dant: vbi ego defatigatus destiti. Ceterum ⁊ id annotare hic non fue
rit superuacuum q septem ille epistole sanctorum quattuor apostolo
rum Jacobi Petri Joannis ⁊ iude recto ⁊ apto nomine nuncupan
tur catholice id est vniuersales q non scribantur ad aliquam particu
larem ecclesiam aut singularem hominem quemadmodum epistole
beati Pauli: sed indifferenter ⁊ promiscue ad totum credentium in
christum cetum vniuersamq; christianorum congregationem excepta
secunda ⁊ tertia epistola Johannis. Scriptorum autem imperitia
factum est (vt nonnulli viri eruditissimi coniectant) q commutatis
aliquibus mediarum syllabarum litteris pro catholicis vulgo cano
nice dicantur epistole cum non canonice sed catholice sint appellande
Quocirca animo nostro tenacius hereat vera esse catholicarum epi-
stolarum theoremata eorum autem intelligentiam aut lectione conse
qui aut precibus a deo impetrare. Si enim Joannes apostolus qui
in cena domini supra pectus recubuit non explicauit suarũ epistolaruz
Theoremata ⁊ mysteria quis sufficiet ad rectam eorum expressionez
nisi spiritu sancto reuelãte id fuerit edoctus quare illud sapientis ani
mo nostro tenacius hereat. Sicut qui mel multum comedit non est
ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis opprimetur a gloria.
Rursum alio loco. Altiora te ne quesieris et fortiora te ne scru-
tatus fueris: sed que precepit tibi deus / illa cogita semper / et
in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi ne-
cessariuz ea que abscõdita sunt videre oculis tuis. In superuacuis re
bus noli scrutari multipliciter ⁊ in pluribus eius operibus non eris
curiosus plurima ei super sensuz hominũ ostẽsa sunt tibi. Multos ei

supplantauit suspitio illorum: ꝛ in vanitate detinuit sensus illorum. Necq; aliud signant in genesi homines illi turrim confusionis edificare volentes cuius culmen pertingeret vsq; ad celū: sed inducta linguarum varietate ꝛ diuisione incepto desistere coacti q̄ eos qui inaccessa diuinitatis arcana rimari audent ꝛ arduum conscendūt ethera plerūq; in confusionem errorum ꝛ barathrum impietatis decidere solitos proinde salubriter nos monet apostolus nō altū sapere nec plus sapere q̄ oportet: sed sapere ad sobrietatem. Et idem monet Damascen⁹ nos limites diuina cognoscendi a summa deitate definitos trāscendere non debere. Relinquo igitur posteris eam prouinciam vt de sua vena addant vbi ego defatigatus destiti.

Damascenus. li. j. c. j.

¶ Ex epistola beati Jacobi apostoli Theoremata.

¶ Theorema primum.

Capitu. j.

¶ Nemo cum tentatur dicat: quoniam a deo tentor. Deus enim intētator malorum est. Ipse autem neminem tentat vnusquisq; vero tentatur a concupiscentia sua: abstractus ꝛ illectus.

¶ Theorema secundum.

Cap. ij. Istud theorema declaratur a diuo Augustino. lib. ij. de origine anime et de sententia Iacobi ad hieronimum.

¶ Quicunq; autem totam legem seruauerit: offendat autem in vno factus est omnium reus. Qui enim dixit non mechaberis dixit ꝛ non occides. Quod si non mechaberis occides autē: factus est transgressor legis. Sic loquimini ꝛ sic facite sicut p legem libertatis incipientes iudicari.

¶ Ex epistolis beati Petri apostoli Theoremata.

¶ Theorema primum.

Pri a pe. ij. Esa. xxviij. psal. lxxvij. Math. xxj. Mar. xij. Luce. xx. Actu. iiij.

¶ Dulcis est dominus ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum a deo autem electum ꝛ honorificatum ꝛ ipsi tanq̄ lapides viui superedificamini domus spirituales sacerdotiū sanctum: offerentes spirituales hostias acceptabiles deo per iesum christum propter quod continet scriptura. Ecce pono in syon lapidem summū angularem probatum electum preciosum: ꝛ qui crediderit in eum non confundetur. Vobis igitur honor credentibus non credentibus autem lapis quem reprobauerunt edificātes hic factus est in caput anguli ꝛ lapis offensionis ꝛ petra scandali. His qui

offendunt verbo nec credunt in quo & positi sunt. Exo.xix. Osee.ij. Roma.ix. Roma.xiij

¶ Theorema secundum.

¶ Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor. Si autem vt christianus non erubescat glorificet autem deum in isto nomine quoniam tempus est vt incipiat iudicium a domo dei. Si autem primum a nobis quis finis eorum qui non credunt dei euangelio. Et si iustus quidem vix saluabitur impius & peccator vbi parebunt. Itaque & hi qui patiuntur secundum voluntatem dei fideli creatori commendent animas suas in benefactis. Gala.v. Prima petri.iiij. Prouer.xi.

¶ Theorema tertium ex secunda Petri epistola.

¶ Omnis prophetia propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata inest aliquando prophetia sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Secunda pe.i. ij. Ti. iij.

¶ Theorema quartum ex eadem epistola.

¶ Nouit enim deus pios de tentatione eripere: iniquos vero in die iudicij reseruare cruciandos. Secunda pe.ij

¶ Theorema quintum ex eadem.

¶ Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri & saluatoris iesu christi his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitie quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod istis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij. Canis reuersus ad suum vomitum: & sus lota in volutabro luti. Secunda pe.ij & Ioa.viij.

¶ Theorema sextum ex eadem epistola.

¶ Unum vero hoc non lateat vos charissimi: quia vnus dies apud dominum sicut mille anni & mille anni sicut dies vnus. Non tardat dominus promissionem suam sicut quidem existimant sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire sed omnes ad penitentiam reuerti. Adueniet autem dies domini vt fur in quo celi magno impetu transient elem- ij. petr.iij. et Eze.xi. i. Tessa.v. Apoca.iij.

na vero calore soluentur.

Theorema septimum.

ij. petri. iij. Charissimi hec expectantes satagite immaculati et inuiolati ei inueniri in pace et domini nostri iesu christi longanimitate salutem arbitramini sicut et charissimus frater noster paulus scdm datam sibi sapientiam scripsit vobis sicut et in omnibus epistolis loquens in eis de his in quibus sunt quedam difficilia intellectu que indocti et instabiles depravant sicut et ceteras scripturas ad suaz ipsorum perditionē.

Ex epistolis beati Johannis apostoli Theoremata.

Theorema primum.

j. Johā. ij. Si quis diligit mundum non est charitas patris in eo. Quoniaz omne quod est in mundo concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vite que nō est ex patre: sed ex mūdo est. Et mūdus transit et concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatē dei manet ineternum. Filioli nouissima hora est. Et sicut audistis qz antichristus venit nūc antichristi multi facti sunt vnde scimus quia nouissima hora est.

Theorema secundum.

j. Johā. iiij. Charissimi si deus dilexit nos: et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit vnq̄.

Theorema tertium.

j. Johā. v. Omne quod natum est ex deo vincit mundum: et hec est victoria que vincit mundum fides nostra. Quis est autem nisi qui credit quoniam iesus est filius dei. Hic est qui venit per aquam et sanguinē iesus christus. Non in aqua solum sed in aquaz et sanguinem. Et spiritus est qui testificatur quoniam christus est veritas. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in celo pater verbum et spiritussanctus et hi tres vnum sunt.

Theorema quartum.

j. Johā. v. Qui scit fratrem suum peccare peccatum nō ad mortem petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Et peccatum ad mortem non

pro illo dico vt roget quis omnis iniquitas peccatum eſt et eſt peccatum ad mortem.

Theorema primũ ex epiſtola beati iude apoſtoli.

Cum michael archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de moyſi corpore non eſt auſus iudicium inferre blaſphemie ſed dixit Impe et tibi deus. Ve illis qui in via cayn abierunt ⁊ errore balaam mercede effuſi ſunt ⁊ in cõtradictione chore abierunt.

Theorema ſecũdũ ex epiſtola beati iude apoſtoli.

Prophetauit autem ſeptimus ad Adam Enoch dicens. Ecce venit dominus in ſanctis milibus ſuis facere iudicium contra omnes ⁊ arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorũ quibus impie egerunt: ⁊ de omnibus duris verbis que locuti ſunt cõtra deum peccatores impij hi ſunt murmuratores queruloſi ſcd̃m deſideria ſua ambulantes ⁊ os eorum loquitur ſuperbiam mirantes queſtus cauſa.

Oratio ad ſanctos dei apoſtolos.

Felices ſancti dei chriſti apoſtoli vos obſecro per ipſum vos rogo qui vos elegit. vos porte pulcherrime que in magna ſurrexiſtis altitudinẽ intercedite ⁊ orate conſtãter atq; indeſinẽter pro nobis miſeris multumq; negligentibus peccatoribus. Sumus nãq; valde fragiles: ⁊ nullius virtutis homũciones animalia vẽtris ⁊ carnis mancipia in quibus vix aliquid virtutis veſtigium apparet. Orate dominum orate pijſſimi orate omnia agmina ſanctoꝝ ⁊ vniuerſi cetus beatoruz vt veſtris precibus meritiſq; adiuti ſalua naue ⁊ integris mercibus peruenire mereamur ad portuz perpetue ſalutis ⁊ quietis ⁊ continue pacis ⁊ nunq̃ finiende ſecuritatis. Amen.

Vide ſolutionẽ huius theorematis .li.ij.tra.ij.cap.v. de mirabilib' ſacre ſcripture et i augu.lib.j. retractationũ cap.xix.

Cõſiliator medic' diſtus petrus d ebano differẽtia .c.j. ſui cõſiliatoris aſſerit Enoch fuiſſe quẽ dicũt hermetem trimegiſtũ ſeu mercurium illũ tamẽ credendum non cenſeo.

¶ Tertium volumen.

Mirabile religiõis christiane propugnaculum in lib. quattuor partiales partitum.

Primus apologeticus aduersum gentes.

Secundus in iudeos.

Tertius contra hereticos.

Quartꝰ aduersus Mahumetenses.

Oratio ad deum.

Christe domine verbū patris / iesu domine / iesu pie / iesu bone / qui mori dignatus es ꝓpter peccata nostra ⁊ resurrexisti propter iustificationem nostram qui venisti in hunc mundum peccatores saluos facere: rogo te per indulgentissima misericordie tue viscera emenda gentilium vitam: meliora illorum actus: compone mores: tolle de iudeis incredulitates ⁊ emenda fidem. Tolle de hereticorum mente quod tibi displicet: ⁊ Mahumetensium insaniam tolle de mundo: ⁊ da ipsis quod nosti tibi placere ⁊ christianis ꝓdesse. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine nisi tu solus: tu es deus omnipotens infinite pietatis qui iustificas ipsos ⁊ viuificas mortuos propter peccatum: tolle ergo de inimicis legis tue quicquid tibi displicet in ipsos. Imperfecta enim ipsorū plurima vident oculi tui mitte queso manū pietatis tue in illos: ⁊ tolle ab illis q̇cq̇d offendit oc̄los pietatis tue in ipsis: vt fiat vnū ouile ⁊ vnus pastor. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriam tui melliflui nominis nulla vnq̄ obliuione delendam. Scribe in tabulis cordis mei voluntatem tuā ⁊ iustificationes tuas vt te immense dulcedinis dominum ⁊ precepta tue religionis semper ⁊ vbiq̄ habeam pre oculis meis.

Amen.

¶ Domini Simphoriani chāpeiu Lugdunēsis de religione christiana cotra Gētiles iudeos hereticos et Mahumetēses aurei libri quattuor.

¶ Quid religio. Cap.j.

Religio vt Marcus tulli⁹ inquit est que superioris cuiusdam nature quam diuinam vocant curam ceri moniamq; affert. Plutharcus vero dicit religionem esse diuinarum rerum scientiam a philosophis appellatā Masurius Sabinus scribit religiosum esse id quod propter sanctitatem aliquem remotum ac sepositum sit a nobis a relinquendo dictum. Osten dit enim religiosum locum esse a populi communione separatum difficultate adeundi. Lactantius a religando religionem dictam asserit hac conditione inquit gignuntur vt generati nos deo iusta ob sequia prebeam⁹ hunc solum nouerimus. Hunc sequamur hoc vinculo pietatis obstricti deo et religati sumus vnde ipsa religio nomen accepit non vt Cicero interpretatus est a relegando. Augustinus vero a religēdo religionē dici existimat cū inqt hunc eligētes vl potius reeligētes amiseram⁹ ei negligētes hūc ḡ reeligentes vnde et religio dicta perhibetur. Religio igitur et si ab alijs aliter diffiniatur vt vere ita pie esse dicatur quedā hominum per pia opera cum deo religatio hec sanctitatis nexu pietati iungitur que eadem est: et dei optimi maximi agnitio monet pietas sanctitatē: sanctitas religionem: religio vtrāq; amplectitur: ac quodāmodo religat: primū igitur omniū deū intelligit humana pietas: eiusq; ↄtēplat naturā q̄ supra q̄ dici possit eximia est et excellens hunc animi conceptū excipit sanctitas omnesq; humane mentis rationes in eo quem quoquo modo nouit amando deficit vnde postrema illa oritur piorum operum ratio mandatorūq; obseruatio quam religionem dicimus: hec virtus tam hominis propria est: tam huic animali omnium nobilissimo conueniēs tam deniq; appetibilis vt nulla sit omnibus terris gens tam fera tam morum et rerum expers que si non probabilem non tamen aliquā sibi finxerit religionem. Etenī quid olim fuit in terris simplicius indis: etiopibus vanius: scitarum gente rigidius: mēdacius grecis atq; egiptijs Arabibus molli⁹: afris perfidi⁹: quid Getulis incultius: hispanis leui⁹: bellaci⁹ gallis. Quid horridi⁹ germanis. Quid getis miti⁹: truculētius sarmatis: sz in tā varijs humanaꝝ gētiū affectib⁹ tāta corpoꝝ

Cice. lib. ij. artis ve.
Plutarch⁹ et pauli emi lij vita.
Masuri⁹. Sabinus.
Lactātius. lib. iiij.
Augustin⁹ li. x. de ciui tate dei.

animorumq; discrepātia cultus τ morum diuersitate vna oibus fuit religionis cura: τ velut ingenita quedam appetentia quo contingit vt barbare gentes inculte sine legibus sine moribus omnis pene humanitatis expertes: q; diu veritas in occulto fuit aut certe paucis nota. Alie alios sibi deos commente sint aut aliunde acceptos pertinaciter colere perseuerauerunt. Ceterum idem affectus in causa fuit: vt nihil ab initio in tota vita aut sanctius in causa fuit aut venerabili' arbitrati sint mortales his qui diuinarum rerum interpretes essent aut sacrarum cerimoniarum ministri: sic india bragmagnas mirata est.

Antiquorū misteria.

Magos assyria. Sacerdotes egyptius iudei prophetas. Druydas Galli atq; alij alios quos sapiētum etiam appellatione quisq; sua voce dignati sunt: cum omnis fere eorum meditatio in diuinarum rerū contemplatione sita esset: vnde ipsis gentibus sua cuiq; est religio orta aut certe nō mediocriter aucta vnde mercurius trismegistus leges egyptijs tradidit in mercurium zoroaster bactrianis persisq; in oromasim.

Gentium et antiquorū leges.

Moses iudeis rectissime in patrem totius nature deum: minos cretēsibus in iouē; carondas: carthaginēsibus in saturnū: lycurgus lacedemonijs: in appolinem Draco τ solon atheniēsibus in mineruam: Numa pōpilius romanis in egeriā. Druides siue Saronī de gallorū sacerdotes: in mercurium Appollinem martem iouem τ mineruam zamolchis scithis in vestam: plato magnesijs τ siculis iouem τ appollinem Macometh arabibus: in gabrielem christi vero apostoli τ euangeliste in patrem τ filium τ spiritū sanctū rectissime tradiderunt. Hec est vera religio quam christiana pietas colit omnium que vnq; fuerunt queq; sunt hodie aut esse poterunt sine cōtrouersia sanctissima longeq; verissima q̄ verissimus auctor vel ipsa potius veritas instituit sanxit pieq; colendam tradidit hanc ergo vt teneas hortor τ moneo hec enim lex vite via est in celum recta: τ q̄ breuissima ad illa sempiterna bona que oculus non vidit nec auris audiuit. Alie vero leges ambages sunt τ fabulationes sicut dicit ps.

ps. cxviij. p. cxlvij.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua τ. p. cxlvij. Non fecit taliter omni nationi τ iudicia sua non manifestauit eis. In nomine iesu vt ipse predixerat sunt eiecta demonia sunt curati morbi mortui suscitati ydola confracta templa destructa τ demū predicata p totū orbē veritas orthodoxa. Hoc apostoli: hoc martyres: hoc sancti confessores inuocato christi nomine: non in angulis sed palā coram principib' regibus τ populis in aperto fecerunt. Nulla iā natio nulla mundi pars nisi forte alique apud antipodes si tamen vsq; sunt antipodes vel alie insule nobis ignote sint in quas nondum christi fama transierit ydolatrie seruit. Et quis hanc per orbem sparsit doctrinam At quis dogma hoc per insulas per mare per terrā seminauit. Nepe

isti de quibus David dixerat pro patribus tuis. hoc est pro patriarchis ⁊ prophetis nati sunt tibi filij idest apostoli qui sunt a xpo i patrū antiquorum locū subrogati. Et alibi in omnē terram exiuit sonꝰ eorum: ⁊ in fines orbis terre verba eorum. Nā dū Thomas parthos ⁊ indos: Matheus ethiopiam: Johānes asiam: Petrus pōtū Galathiam capadociam Paulus greciam ⁊ illiricū. Et ambo scȝ Petrus ⁊ Paulus Romā ⁊ italiā die noctuqȝ docēdo perambulabant pulsa sunt ex tēplorū adytis simulachrisqȝ demonia tēpla euersa: statue comminute are contrite.

Quomodo ante christum idolatrie populus seruiuit. Caput.ij.

REges olim fuerunt qui ob regalez memoriā coli apud suos postmodum etiam in morte ceperūt: inde illis instituta templa: inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulachra. Nam ⁊ immolabant hostias ⁊ dies festos dando honore celebrabant Inde posteris facta sunt sacra: que primis fuerāt assumpta solatia. Nam vt videamus an stet hec apud singulos veritas verum me illū nefarium ydolorum cultum a christiana religione: abhorrentē diffusius edoceamus: tametsi ea res narratu ardua est: quo non paruam antiquorum fuisse: dementiam cognosces legimus venerem a siculis colonis plurimum honoratam. Erat nempe in erice sicilie monte excelso veneris templum singulari veneratione cultum mulieruȝ suo ministerio dicaturum frequentia refertuȝ: quas ⁊ ex sicilia ⁊ externis regionibus multi locarant: ⁊ vt Diodorus siculus auctor est. Butes sicilie rex ex venere ericē filium sustulit. Hic vero ob maternū genus in summa gloria habitus vrbem condidit in alto loco a se denominatam: eiusqȝ in arce veneri matri templum posuit multum donarijs ornatum. Quid Paphiam cypri vrbem memorem: vbi templuȝ insigne admodum veneri sacratum affirmat Virgilius ipsa Paphū sublimis abit sedesqȝ reuisit. Leta suas vbi tēplum illi centumqȝ sabeo Thure calent are sertisqȝ recentibus halant libici Jouem ammonem arenarium coluerunt. Ferunt liberum patrem per libie deserta exercitum duxisse vniuersa iam deuicta Asia: qui cum siti admodum laboraret: implorasse a Joue patre suo auxilium dicitur eo facto apparuisse ei extemplo arietem quem dum fugientem insequitur peruenisse illo duce ad fontem amenissimum: quapropter desiderio potitum existimasse arietem illum fuisse Jouem: eiqȝ templū mire magnitudinis in harena constituisse: et deū vocasse ammonem seu

Venus a siculis honorata.
Diodorus siculus.
Venus paphia.
Virgili in primo eneidos
Jupiter Ammon.

arenarium. Ferunt itidem dianam dictimaz vocitatam. Agnosiasis
Diana a cretẽsibus honoratur. populis honoratam eiqꝫ constructum templũ in mõte quod dictimũ
nuncuparunt habuit pariter ephesi templum egregium ducentis vi-
ginti annis a tota asia factum in solo palustri ne terre motuz sentiret
centum viginti septem colũne. In eo templo fuerunt a singulis regi-
bus constructe septaginta pedum altitudine: inter quas triginta sex ce
late fuerunt miro artificio. Fuit preterea illi tẽplũ in taurica regione
ad quod vt scribit seruius yphigenia delata est regnante illic thoante
Diana taurica. rege vbi diane sacerdos effecta cuz deam de more humano sanguine
placaret. Orestem fratrẽ agnouit qui carendi furoris gratia cũ ami-
co pilade colchos petierat τ cũ his occiso thoante simulachruz sustu-
lit aretiaqꝫ detulit: sed cuz postea romanis crudelitas displiceret ꝙꝙ
immolarentur ad laconas est diana translata vbi sacrificij consuetu-
do adolescentulorum verberibus seruatur. Ramnusia quã fortunam
Horati' in carminum. dicunt a Rhamni vrbe euboye a cecropijs religiosissime culta fertur
ab atheniensibus pallas: vnde τ athene vrbs palladis dicitur. Ferũt
Rhamisia fortuna. enim poete inter neptunum Mineruãqꝫ fuisse discordiam vter athe-
nis nomen imponeret delata est ad iouẽ contentio que vtrumqꝫ terrã
percutere iussit τ ex cuius pulsu omen melius oriretur. Ille vrbi nomẽ
daret. Neptunus terrã tridente percussit vnde natus est equus pal-
las hasta τ continuo oliua orta est: Cum vero equus bellum porten-
deret oliua pacem pallas vrbi nomen dedit quibus conuenit Hora-
tius. Sunt quibus vnum opus est intacte palladis vrbem carmine
Appollo rodius. perpetuo celebrare τ vndiqꝫ deceptam fronti preponere oliuã. Tra-
dũt etiam appollinem apud rhodum licie insule vrbem cultum fuisse
in qua solino auctore nunꝙ celum a deo nubiluz est vt sol non sit. Un
de τ nonnunꝙ ea vrbs phebea vocitatur. Excolitur apud hortigiam
egei maris insulam latona que alio vocabulo delos dicitur: sed horti
gia solino teste cognominata est ꝙ in ea primum vise sint coturnices
quas greci hortigias vocant in ea siquidem insula latona eodem par
tu a Ioue oppressa dianã τ appollinẽ pepit iuno a cartaginẽsib' i ma
ximo honore fuisse perhibetur. A samijs similiter apud quos adole-
Osiris egyptius. uit τ ioui nupsit. Osiris apud egyptios in maxima veneratione ha-
bitus est. Hic iouis fuit ex Niobe filius cum phoronco auo in argi-
uorum regno succederet egyleum fratrem achaie regno prefecit ipse
vero maioris glorie cupidus ad egyptios. Usqꝫ transfretauit quos
cũ suo submisisset imperio isidem inachi filiã matrimonio sibi copu-
lauit. Rudes eius loci homines multa edocuit quamobrem diuinos
ab illis adeptus est honores sed tãdem cum antiphone fratre occisus
laniatusqꝫ esset τ ab vxore yside diu eius mẽbra quererentur nec inue

biri possent irascebatur in egyptios: quem demum cum comperisset ad illum sepeliendum abatbum inaccessaz insulam elegit τ cū deide egyptijs apparere cepisse bos instar numinis putauerunt illū. Osi rim esse: τ vt deum adorare ceperūt commutatoq; nomine illū apim vocauerunt bouem vnde Tibulus te canit atq; suum pubes miratur Osirim barbara nempbitem plangere docta bouez. Reliqui ut suo rū dogmatū monumentis poete Cybelem deorū matrem a phrigijs honoratam illa auctore seruio saturni vxor prius ops appellata a ci bele phrigie mōte cybele cognominata est. Colebat etiā olim Bac cb⁹ marie in boetiaȝn pnaso,vcz τ i tradia crediturq; est idē esse q̄ τ ap pollo τ Dionysius cuius sacra orgia τ bacbanalia dicebantur illi ca prum sacrificabant: q̄ vitibus quarum baccbus dicitur sit inuisus ro ma iouem panonipbeum seu cui omnium voce sacratur maximo bo nore afficiebant cui templum in arce capitolina seu tarpeia struxerat: ad quod triumpbantes ducere solebant ioui taurum candidum sacri ficantes fuit focis parua grecorum regio appollinis delpbici oracu lo famosa in ea enim ciuitas est delpbi. Ubi ditissimum appollini tē plum sacrum erat in quo responsa dabantur. Fuit etiam cbaonia re gio europe in qua Dodanam siluam poetarum carminibus percele brez fuisse dicunt. Fuit illic templū ioui dodoneo sacrum in quod du as columbas celo descendisse ferunt veteribus solitas insidere quer cubus e quibus responsa postulantibus ab illis dabantur. Quid cu manam campanie vrbem prope baias ad tierbenum mare bumili co le si tam memorem quam venientes a cbalcide euboie vrbe ad nouas sedes comparandas primitus condiderunt cui propinquus est sub terraneus thalamus sibille vaticinatricis que cum eritbea esset ab ita lis cumana dicta est quod illic eius oracula darentur diceret forsitam aliquis. Quonam pacto bumanas voces formare valebant ydola. Dixerim facile fallacem bominum versutiam vtpote sacerdotum id effecisse dicentium scilicet se ab appolline recepisse quod ipsi futurū putarent sicut babillonij sacerdotes mentiebātur deum suum carnes noctu deuorare quas ipsi auferebant vt apud danielem legitur. Aut certe fuerunt inferni spiritus aues illas vel ydola inbabitantes q̄ bu iuscemodi sermones ampbibologicos ex propbetarum eloquio aut ex celestium corporum influxu vt astrologi somniant aut ex auiū gar ritu euomebant. Nos ergo dilectissimi quibus donatum est credere in iesum nec solē credam⁹ deū vel regē celi nec mare aut nescio quez re gē eius neptunū quē fingit vanitas non veritas nec terrā τ plutonē sz credim⁹ in deū patrez oīpotentē vniuersoꝝ creatorē regē celoꝝ. Qui

Quo pactō ydola hu manas vo ces forma re.

enim cuncta: qꝛ voluit de nihilo fecit ipse regit que fecit. Gentiliū dij
Aug. li. iij. de symbolo ad cathecuminos, c. iij. quia commemorati sunt ideo dij non sunt: quia ⁊ comprehendi ⁊ vi-
deri his oculis possunt. Ceteros autem vt aurelius Augustinus au-
tor est quos vani vane colunt Jouem Saturnum Martem Ju-
nonem mineruam venerem ⁊ cetera portenta non nomina bona ſꝫ no-
mina mala homines mortales fuisse etiā eorum littere clamant qui ta-
libus erroribus delectantur. Nostre autem sacre littere qualem deuꝫ
predicent paulum audite apostoluꝫ imortali inquit inuisibili incorru-
ptibili soli deo honor ⁊ gloria. Non videtur deus noster oculis car-
nis sed videtur oculis cordis non videtur ad tempus sed videtur in
eternum: sed dicit paganus. Ostende mihi quem colis. Respondeo
Ego quidem habeo etiam modo quem tibi ostendam sed tu non ha-
bes oculos vnde videas beati enim ait saluator noster mūdo corde:
quoniam ipsi deum videbunt. Cor immundum ⁊ tenebris obuolutū
peccatorum ⁊ deum querit videre lux lucet in tenebris sed tenebre eā
non comprehenderunt. Nunquid quid quia cecus non videt ideo lux
nō lucet. Si nosses o infidelis dicere deo vero. Illumina oculos me-
os videres nobiscum nunc per speculum in enigmate vt possis videre
facie ad faciē. Si ex opibꝰ intelligeres artificē ex creatura cōiceres
creatorem. Si expauesceres in te: quia non totum capis te agnosce-
res deuꝫ qui fecit. Credimus ergo deū immortalem ⁊ inuisibilē non
illum quem vos infideles deum fingitis simul ⁊ adulterantem ⁊ to-
nantem: sed deum verum totius mundi fabricatorem atqꝫ rectorem.

Quod figmenta Druidum que nonnulli mystice volunt intelligi non sint curanda. Cap. iij.

Galli sacerdotes apud cesarem. NOn enim audiendi sunt errores Druidum superstitio-
num qui mercurium Appollinem Martem Jouem et
Mineruam deos esse finxerūt. Refellit eos Cesar quo
nescio vtrum apud Romanos quisq̄ talium rerum do-
ctior vel curiosior esse possit. Dicit enim. lib. vj. de bello
gallico plures a celtis statim deos. Apud eundem enim ita legimus
In omni gallia eorum hominum: qui aliquo sunt numero atqꝫ hono-
re genera sunt duo. Nam plebs pene seruorum habetur loco: que ni-
hil habet per se: nullo adhibetur consilio: plerīqꝫ cū aut ere alieno: aut
magnitudine tributorum aut iniuria potentiorum premuntur: sese in
seruitutem dicāt nobilibus in hos eadē sunt iura que dominis in ser-
uos. Sed de his duobus generibus alterum est Druidum alterum
equitum illi rebus diuinis inter sunt sacrificia publica ac priuata pro-
curant religiones interpretantur ad hos magnus adolescentium
numerus discipline causa concurrit magnoqꝫ hij sunt apud eos hono-

re. Nam fere de omnibus controuersijs publicis priuatisq; consti-
tuunt et si quod est admissum facinus si cedes facta: si de hereditate de
finibus controuersia est ijdem discernunt premia penasq; constituūt
Si quis aut priuatus aut publicus eorū decreto non stetit sacrificijs
interdicunt. Hec pena apud eos est grauissima quibus ita est inter-
dictum ij numero impiorum ac sceleratorum habentur: ijs omnes de
cedunt: aditum sermonēq; defugiunt ne quid ex contagione incōmo-
di accipiant neq; ijs petentibus ius redditur neq; honos vllus com-
municatur his autem omnibus druidibus preest vnus qui summam
inter eos habet authoritatem hoc mortuo: aut si quis ex reliquis ex-
cellit dignitate succedit aut si sunt plures pares suffragio druidum.
Nonnunꝗ etiam de principatu armis contendunt ij certo anni tem-
pore in finibus carnutū: que regio totius gallie media habetur. Cō
sidunt in loco consecrato huc omnes vndiq; qui controuersias habēt
conueniunt eorūq; iudicijs decretisq; parent. Druides a bello abesse
consueuerunt: neq; tributa vna cum reliquis pendunt militie vacationē
omniumq; rerum habent immunitatem tantis excitati premijs: et sua
sponte multi in disciplinam conueniunt et a propinquis parentibusq;
mittuntur magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaq; nō
nulli annos viginti in disciplina permanent neq; fas esse existimāt ea
litteris mandare: cum in reliquis fere rebus publicis priuatisq; ratio
nibus grecis litteris vtantur. In primis hoc volunt persuadere non
interire animas: sed ab alijs post mortem transire ad alios atq; hoc
maxime ad virtutem excitari putant: metu mortis neglecto. Multa
preterea de syderibus atq; eorum motibus: de mundi ac terrarū ma-
gnitudine de rerum natura de deorum immortalium vi ac potestate
disputant et iuuentuti tradunt. Natio est omnium gallorum admo-
dum dedita religionibus atq; ob eam causam qui sunt affecti grauio
ribus morbis quiq; in prelijs periculisq; versantur: aut pro victimis
homines immolant aut se immolaturos vouent: ꝙ pro vita hominis
nisi vita hominis reddatur non posse deorum immortalium numen
placari arbitrantur publiceq; eiusq; generis habent instituta sacrifi-
cia. Deum maxime Mercurium colunt post hūc Appollinem et mar
tem et Jouem et mineruam de his eandem fere: quam relique gentes
habent opinionem. Appollinē morbos depellere. Mineruam ope
rum atq; artificiorum initia tradere Jouem imperium celestium te-
nere Martem bella gerere hec Cesar de gallorum sacerdotibus sen
tit. Eadem ferme Pomponius mela de gallorum misterijs scripsit
vnde libro tertio de situ orbis ita infit. habent galli et facundiā suam
magistrosq; sapientie. Druides hi terre mūdiq; magnitudinē et for
mam: motus celi et syderum ac quid dij velint scire profitentur. Docēt
multa nobilissimos gentis clam et diu vicenis annis in specu: aut

Galli grecis litteris vtuntur.

Anime immortalitas

Mercurius Apollo. Mars. Jupiter.

Pōponius mela de gallorum sacerdotibus.

abditis saltib⁹ vnum ex ijs que precipiūt: vt vulgus effiuit: videlicet vt forent ad bella meliores eternas esse animas vitāq; alteraȝ ad manes itaq; cū mortuos cremant ac defodiūt: apta viuentibus olim negociorū rō etiā ⁊ exactio crediti deferebat ad inferos erantq; qui se in rogos suoꝝ velut vna victuri libenter immitterent hec ille Diodorus vero siculus li. vj. antiquitatū suarū de gallis inquit Galli acuti sunt ingenio ⁊ ad doctrinā minime alieni. Sūt ⁊ apud eos melodiarum poete quos appellāt bardos hi cum organis veluti cū lyra cantant hos laudantes alios vituperantes. philosophi quoq; ac theologi quos vocāt Saronidas precipue ab illis colūtur. vtūtur insuper diuinatoribus qui apud eos cū sacrificijs futura predicent. plurimi existimentur: omni eis obtēperāte plebe. Est apud eos moris nullū absq; philosopho sacrificiū facere. Existimant. n. per diuine nature conscios sacra fieri oportere tanq̄ dijs propinquiores hoꝝ intercessione bona ab dijs cēsent petenda quorū cōsilio ⁊ pace ⁊ bello fruūtur: poete vero tanti apud eos sunt: vt cū extructa acie exercitus eductis ensibus iaculisq; iaculis ꝓpinquāt non solum amicis: sed hostes quorū eorū interuentu a pugna concrescāt: ita apud gallos ira cedit sapiētie. Et mars reueretur musas. Increuit enim apud eos pythagore sententia: qua dixit animas hominum esse immortales: rursusq; eas defunctis corporibus post certum tempus in alia corpora reuersuras ob hanc causam in defunctorum pyraȝ epistolas scriptas quidem conijciunt: tanq̄ eos mortui sint lecturi. Quidam adeo mortem contemnūt ⁊ pugnent nudi hec ille Sed hec adeo multa eo tendunt: vt quum alijs mortaliū alia desint vite argumenta. Religio tamen perpetua sit humanitatis comes. Agitarunt vitam barbaroruȝ quidā sine feminis. Agitarunt ⁊ amazones sine viris fueruntq; plerisq; sine moribus: sine disciplina sine legibus: alij non menia: non ciuitatem vllam habuerunt: multi ne commertia quidem aliarum gentium norunt aliqua quidem pertinaciter refugerunt nudi agitabant trocloditeꝫ ⁊ garamantes. Ethiopum quidem aurum ⁊ gemmas contempsere: nullus tamen vnq̄ sine religione fuit: aut quia noluit esse aut quia non potuit sed hi fere omnes falsorum deorum: cultores esse desierunt ⁊ iam ⁊ ritus omnino diuersus ab eo qui olim fuit. Gentilium quondam deoruȝ cultores galli fuere vt cetere gentes: nunc vere pietatis obseruantissimi: viuebant tum populi quisq; sibi viuebāt ⁊ ciuitates pauci reguli in tota gente nunc regis imperium late omnia tenet quod eniȝ colimus nos christiani (Inquit Tertullianus) deus vnus est qui totam molem istam cum omni instrumento elemen-

Diodor⁹ siculus

Bardi melodiaꝝ poete

Gallorum philosophi

Galloꝝ mores

Tertullian⁹ in apologetico aduersus gentes. ca. xvj.

torum corporum spirituum verbo quo iussit: ratione: qua disposuit:
virtute; qua potuit: de nihilo expressit in ornamentum maiestatis sue
vnde ⁊ greci nomen mundo cosmon accomodauerunt inuisibilis est
⁊ si videatur incomprehensibilis: ⁊ si per gratiam representetur inesti-
mabilis ⁊ si humanis sensibus estimetur. Ideo verus ⁊ tantus est:
hermes quoque trismegistus (vt auctor est diuus Cyprianus) vnum
deū loquitur: eumque incomprehensibilē atque inestimabilē cōfitetur hi g (inquit)
spiritus substantijs atque imaginibus consecratis delitescunt. hi affla-
tu suo vatum pectora inspirant: extorum fibras animant auium vola-
tus gubernant: sortes regūt: oracula efficiunt: falsa veris semper in-
uoluunt. Nam ⁊ falluntur ⁊ fallunt vitam turbant: somnos inquie-
tant: irrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentis ter-
rent: membra distorquent: valitudinem frangunt: morbos lacessunt
vt ad cultum sui cogant vt nidore altarium ⁊ rogis pecorum sagina-
ti remissis: que constrinxerant curasse videantur. Hec est de illis me-
dela: cum ipsorum cessat iniuria: nec aliud his studiū est: quam a deo ho-
mines auocare: ⁊ ad superstitionem sui ab intellectu vere religionis
auertere: ⁊ cum sint ipsi penales: querere sibi ad penā comites: quos
ad crimen suum fecerūt errore participes. hi tamen adiurati per deum
verum nobis statim cedunt ⁊ fatentur ⁊ de obsessis corporibus exire
coguntur. Unus igitur omnium dominus deus neque enim illa subli-
mitas potest habere consortem cū sola omnem teneat potestatē rex
vnus est apibus ⁊ dux vnus in gregibus: ⁊ in armentis rector vnus
multo magis mūdi vnius est rector qui vniuersa quecunque sunt ver-
bo iubet ratione dispensat virtute consummat. hic enim videri non
potest visu clarior est nec comprehendi tactu purior est nec extima-
ri: sensu maior est. Et ideo sic enim digne deum estimamus: dum
inestimabilem dicimus. Nec nomen dei queras: deus nomen est illi
Illis vocabulis opus est vbi proprijs appellationū insignibus mul-
titudo dirimenda est. Deo qui solus est: dei vocabulum totum est. Er-
go vnus est: ⁊ vbique ipse diffusus est deus cum homine miscetur hic
deus noster: hic christus est. Qui mediator duorum hominem induit
quem perducat ad patrem. Quid homo est: esse christus voluit: vt ⁊
homo possit esse quod christus est. Quod ydola dij nō sint ⁊ quod
vnus deus sit ⁊ quod credentibus datū sit deos nō esse: quos coluerūt
gentes: hinc notum est: vnde Idē Cyprian⁹ inquit puto etiā de gallis
suis nobis. Idolatre exprobrāter insultāt: quod abscidētes semetipsos li-
bēter excruciāt: dūmō cū statu sui simulacrorum dissimulationibus pareāt

Ciprianus tractatu iiij. de idolorum vanitate.

Demones in imaginibus latitantes secundum Cyprianum.

Nos tamen nō propter superstitiones prophanorum debemus mu
sicam fugere: si quid inde vtile ad intelligendas sanctas scripturas ra
pere potuerimus nec ad illorum theatricas nugas cōuerti si aliquid
de citharis τ de organis rerumq; publicarū gubernatoribus quod
ad spiritualia capienda valeat cū bardis Saronnidis τ Druydibus
disputemus. Neq; enim τ litteras discere non debuimus: qr earum
repertorem dicunt esse mercurium aut quia iusticie virtutisq; templa
dedicarunt: τ que corde gestāda sunt in lapidibus adorare maluerūt
propterea nobis iusticia virtusq; fugienda est. Immo vero quisquis
bonus verusq; christianus est. Domini sui esse intelligat vbicunq; in-
uenerit veritatem quam confitens τ agnoscens etiā in litteris sacris
superstitiosa figmenta repudiet doleatq; homines atq; caueat q̄ co-
gnoscentes deum non vt deum glorificauerunt aut gratias egerunt:
sed euanuerunt in cogitationibus suis: τ obscuratum est cor insipiēs
eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt: τ immutaue-
Ro. j. c. runt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corrupti
bilis hominis τ volucrum τ quadrupedum τ serpentum.

¶ Quod ydola dij non sint: τ vnum verum deum
esse τ dominum omnium quem christiani colunt.
Capitulum quartum.

Quod ydola dij non sint τ q̄ vnus sit omnibus sane in-
telligentibus notum est. Sed peccata τ auctor pecca-
ti diabolus separauit animam a deo. Et dum creatura
secuta seductorem suum deseruit saluatorem facta est
ruina magna τ errauit. Anima vero vt pro deo coleret
ydola τ adoraret ipsa que fecit deserendo illum a quo facta est: adorā
do enim lapidem nullam habentem vitam: ipsa perit deserendo deū
Aug. li. iij. qui est eius vera τ eterna vita hinc vt Augustinus auctor est error om
de symbolo nis τ desertio bonorum: hinc cultus paganorum τ peruersitas here
ad cathecu ticorum / τ errauerunt anime per diuersas voluptates τ peruersas
minos. j. c. vt alij colerent solem alij lunam τ stellas alij mōtes alij lapides τ que
q; virgulta: vt sibi quisq; credidit inuenisse: non adiutorem deum sed
deceptorem diabolum: atq; ita per diuersa anima errauit a creatore
suo: vt omne quod ei dederat deus ad seruitiū hoc illa coleret vt deū
Nonne omnia propter hominem creata sunt legas quis scripturas
scās et iueniet deū dixisse homini quē de limo tre formauit. Crescite
τ multiplicamini τ replete terrā et dñamini ei⁹ τ habete ptātē piscū

maris τ auiū celi τ pecorū terre. Et paulopost. ecce inquit dedi vobis oia in vsum τ ad escam. Eos autem qui scripturas sanctas vt idē Augustinus refert legere nolunt ipsa rerū natura ipseq͂ mūdus operibus famulatus sui incredulos sua quadam voce conuincit τ aiam peruersam increpans dicit. Quid est misera ꝙ erras in me τ degener facta oblita es a quo quanta creata sis: cui celum τ terra taꝫ pulchra domus nullis meritis precedentibus cōstructa est. Respōdent τ singula queq͂ elementa clamantes τ ipsis suis operibus suum demonstrantes artificeꝫ. Clamat celum. Nō sum deus: nā si deus essem nulla me nubilatio obūbrare potuisset: nec tenebre succederent luci mee sed lux integra incorrupta inuiolataq͂ mansisset sicut manet lux illa vera que istam lucem temporalem creauit in me propter te. Clamat τ sol. Quid me homo colis vt deum quem vides ortu occasuq͂ cōcludi. Deus nec ortum habet nec occasum sed tu illū deserendo magnū incurristi casum sꝫ consideres magnum atq͂ mirabilem esse me: ego autem agnosco habere super me qui τ me creauit τ te. Cū autē opera τ splendores τ calores mei tibi deseruiant quō me pro deo colendum ducis nisi quia verum deum colere nescis. Ita luna τ stelle istā similem proferunt voceꝫ. Non vides inquiunt o homo spaciuꝫ nos agere nocturnū: excludi luce: nec terminos trāsgredi ꝯstitutos quos ad solatium quietis tue oipotens artifex terminauit: non sum deus conuincimus falsitatem tuam seruiendo tibi ad penam tuam. Clamat mare τ omnia que in eo sunt: non sumus deus: prebeo enim vt mihi iussum est famulatum periculū iter carine suscipiens motus congruos flatus ventorum dirigens: gressus vt ad portum desideratum etiam rapiente te auaritia nulla interposita tarditate perducam. Alia vero que gignūtur ex me tibi in escam donata esse cognoscis. Cū ergo per oia agnoscam modulum meum: tu quare deseris ordinem tuum deserendo omnium creatoreꝫ deum. Clamat terra ergo ne homo deitatis mihi nomen conscribis: ideo non agnoscis quid sim qꝛ oblitus es qui sis: non agnoscis materiam tuam: non agnoscis qꝛ limū meum es ex me quidem formatum: sed non sicut ego animatum non agnoscis qꝛ inter oia aialia q̄ ex me ꝓcreata sunt tu solꝰ sub deo pene mundi dn̄s constitutus es merito non intelligis: qꝛ cum in honore esses non intellexisti comparatus es iumentis insipientibus τ similatus es illis. Nō ei facile ignoscere deum ydolatris Moses in exodo pro populo rogat nec imperat precor ait domine deliquit hic populus delictum grande: fecerunt sibi deos aureos. Et nunc si dimittis illis delictum grande dimitte sin autem fine me: τ dele de libro quem scripsisti. Et dixit dominus ad Mosem: si quis delinquat ante me delcam eum de libro meo. Itē cuꝫ Hieremias pro populo de-

Augustinꝰ in eodem.

precaretur: dominus ad eū loquitur dicens. Et tu noli orare pro po
pulo hoc et noli postulare pro ipsis prece et oratione: quia non exaudiā
illum in tempore quo inuocabunt me. In tempore afflictionis sue
Itē in regum primo libro. Si delinquendo peccet vir aduersus virū
Male. vij. d. orabunt pro eo dominum: si autem in deum peccet homo quis orabit
pro eo et vt diuus Cyprianus auctor est sic idolatrie indignatur de⁹
Cyprianus vt preceperit etiam eos interfici qui sacrificare et seruire idolis suase
i libello de rint vt patet. Deu. xiij. b. et j. Mach. ij b. Christum ergo dei filium
exhortatio olim promissum per prophetas teneamus: quod iam impletum esse
ne martyrij cognoscimus quia iā redempti et viuificati christi sanguine nihil chri
cap. v. sto preponere debemus. In euāgelio domin⁹ loquitur et dicit. Qui
diligit patrem aut matrem plus quam me non est me dignus. Et qui di
Mat. x. d. ligit filium aut filiam super me: non est me dignus: et qui non accepit
crucem suam et sequitur me non est me dignus. Sic et in deuterono-
mio scriptum est. Qui dicunt patri aut matri nō noui te et filios tuos
non agnouerunt hi custodierunt precepta tua et testamentum tuum
seruauerunt. Itē apostol⁹ Paulus. Quis nos (inquit) separabit a
Ro. viij. g. charitate christi pressura an angustia: an persecutio: an fames: an nu
ditas an periculum: an gladius. Sicut scriptum est. Quia propter te
occidimus tota die: estimati sumus vt oues victime: sed in his omni
bus superamus propter eum qui nos dilexit. Et iterum non estis ve
j. Co. vj. d. stri: empti enim estis precio magno glorificate et portate deum i cor
pore vestro et iterum pro omnibus mortuus est: vt qui viuunt iam
ij. Corin. v. non sibi viuent: sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

De prolatis christo ex gentibus testimonijs Capitu. v.

Demonstremus etiam nos ex gentibus testimonium chri
sto fuisse prolatum: quoniam veritas non tacuit clamā
do etiam per linguas inimicorum suorum illum regem
qui iudeorum superbiam captiuando perdomuit Na
bucbodonosor regem scilicet babylonis non pretermit
Dani. iij. g. tam. Dic Nabucbodonosor quid in fornace quo tres viros iustos
iniuste immiseris: Dic quid tibi fuerit reuelatum. Nonne inquit
tres viros misimus in fornacem ligatos. Et aiunt ei vere rex. Ecce in
quit ego video quattuor viros solutos deambulantes in medio
ignis: et corruptio nulla est in eis et aspect⁹ quarti similis est filio dei
O alienigena vnde tibi hoc. Quis tibi annunciauit filium dei. Que

let quis propheta annunciauit tibi filium dei. nondum quidem mū do nasci tur τ similitudo nascētis a te cognoscit. vnde tibi hoc. Quis tibi istud anunciauit nisi quia sic te diuinus ignis intus illuminauit: cū illic apȳ te captiui tenerētur iimid iudei sic diceres testimoniū filio dei. Quid sybilla vaticinando etiā de christo clamauerit. q̄ ab Augustino in libro ꝯtra iudeos paganos τ arrianos scripta sunt in mediū proferamus: vt ex vno lapide vtrorumq̄ fontes percutiantur: iudeorum scilicet atq̄ Gentiliū: atq̄ suo gladio (sicut Golias) christi omnes percutiantur inimici: audite quid dixerit.

Iudicij signum: tellus sudore madescet
E celo rex adueniet per secula futurus
Scilicet in carne presens: vt iudicet orbem
Unde deum cernent incredulus atq̄ fidelis
Celsum cum sanctis cui iam termino in ipso
Sic anime cum carne aderunt quas iudicat ipse
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis
Reijcient simulachra viri cunctam quoq̄ gasam
Exuret terras ignis potūq̄ polumq̄
Inquirens tetri portas effringet auerni
Sanctorum se deinde cuncte lux libera carni
Tradetur: sontes eternaq̄ flamma cremabit
Occultos actus detegens: tunc quisq̄ loquetur
Secreta atq̄ deus reserabit pectora luci
Tunc erit τ luctus stridebunt dentibus omnes
Eripitur solis iubar: τ chorus interit astris
Uoluetur celum lunaris splendor obibit.
Deijciet collos valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime vel altum
Iam equantur campis montes τ cerula ponti
Omnia cessabunt tellus confracta peribit
Sic pariter fontes torrentur: flumina igni
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe gemens facin' miserum variosq̄ labores
Tartareumq̄ chaos monstrabit terra dehiscens
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Reddet e celo ignisq̄ τ sulfuris amnis.

Hec de christi natiuitate passione τ resurrectione atq̄ secundo eius aduentu ita dicta sunt vt si q̄s i greco capita hoꝝ versuū discernere vo

luerit inueniet quod latine dicitur iesus christus filius dei saluator. Alios versus sibyllinos christi passionem apertius demonstrantes ab eodem Augustino traditos audiamus.

In manus iniquas et infidelium postea veniet.
Dabunt deo alapas manibus incestis.
Et oribus immundis expuent saliuas venenosas
Dabit autem in verbera omnino innocens dorsum
Et colaphos accipiens tacebit ne quis agnoscat
Quod verbum et vnde venit: vt mortuis loquatur
Et coronam portabit spineam.
In cibum autem fel et in sitim acetum dederunt
Inhospitalitatis hanc monstrabant mensam
Ipsa enim stulta deum tuum non cognouisti
Ludentem mortalibus mentibus sed et spinis
Coronasti corona horridumque fel miscuisti
Templi vero velum scindetur et die
Medio nox tenebrosa nimis tribus horis
Et mortis fatum finiet trium dierum somno suscepto.
Et tunc a mortuis regressus in lucem venit
Primus resurrectionis initium reuocatus ostendit

Credo iam vos o gentiles tantis testibus ita obrutos confutatosque esse ipsa veritate vt nihil vltra repugnare nihil querere debeatis. Nonne et celum testimonium dixit de christo: quando nouum sydus in noua hominis progenie velut lingua et digito quo potuit natum deum hominem gentibus monstrauit. At qui memorabo platonem apud vos diuinum virum appellatum: qui catenus esse suis preceptis acquiescendum affatus est: donec sacratior aliquis quam homo in terris appareat qui fontem omnibus aperiat veritatis: quem denique sequentur omnes. Offendo preterea calcidium eum qui super Platonis thimeo nouum sydus in christi natiuitate coruscaturum predixit. Quod et nocturno suspecturi essent itinere caldeorum sapientes in celestium rerum consideratione exercitati et recentem essent dei ortum quesituri preces itidem votaque et munera oblaturi. Nec funditus huius immemor extitit (vt Augustinus asserit) maro qui in buccolicis futuram christi ex virgine natiuitatem (et si alij ascriberet) ex sybille cumane (vt idem fatetur) expressit quoniam (inquit) veritas non tacuit clamando etiam per linguas inimicorum suorum.

Ultima cumei vent iam carminis etas.
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo
Iam redit et virgo: redeunt saturnia regna
Iam noua progenies celo demittitur alto

Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet et toto surget gens aurea mundo
Casta faue lucina: tuus iam regnat appollo

Nonne hic Uirgilius de christo testimonium perhibebat. In dubiū hoc veniet: nisi alios ex gentibus idoneos testes pluresqꝫ dicentes in medium introducam. Nonne balaam astralogus per parabolā loquutus est dicēs: Orietur stella ex iacob rutilum scilicet lumen spiritalis gratie qua nox infidelitatis gentium illuminatur: et consurget virga de israel et percutiet duces moab: vastabitqꝫ omnes filios seth et erit idumea possessio eius. De iacob erit qui dominetur et perdat reliquias ciuitatis. Uide (inquit origenes) quomodo sapientia dei vas istud ad contumeliam preparatum proficere fecit ad vtilitatem nō solum gentis vnius: sed pene totius mundi: et huic cui solebāt videri demones: videtur deus prohibens mali operis iter. Stupescit balaam et miratur prohibentis autoritatem. Sed non mireris (Inquit Ambrosius) infusum auguri a domino quod loqueretur: quando infusū legis in euangelio etiam principi synagoge vni ex persequentibus christum: q2 oportet vnum hominem mori pro populo. In quo non prophetie meritum: sed assertio veritatis est: vt aduersariorum testimonio manifestaretur quo perfidia non credentium vocibus suorum augurum redargueretur. Ideo Balaam ille Chaldeus ascitur ad fidem vt Chaldeorum superstitio conticesceret. Non igitur confitentis meritum: sed vocantis oraculum est reuelante dei gratia. Et vt Augustinus clamat: stella magos inuitat: curiositas magorum instructa est lingua celorum. Magi iudeorū regem predicant iudei abnegāt illi querunt adorare isti querunt occidere. Dicunt magi herodi regi quem querunt natum regem: dicunt iudei ex qua ciuitate christus surgat regnare vtrinqꝫ predicant vtrinqꝫ confitentur sed illi aliter: isti aliter illi vt inuentus adoretur isti vt captus necetur. Ecce magi primitie gentium christo offerunt munera: non soluꝫ aurum thus et myrrham Uerum etiam animas suas et vt diuus Ambrosius inquit vnū deum magi crediderunt et aurū et thus et myrrham supplices ad christi cunabula detulerunt. Auro regem fatentes: vt deum thure venerantes. Thesaurus enim regni sacrificiū dei: myrrha est sepulture. Quid igitur voluerunt sibi mystica munera inter abiecta presepia: nisi vt intelligeremus in xp̄o differentiā diuinitatis et carnis vt homo cernitur: vt dominus adoratur latet in pānis: sed fulget in stellis. Tunc nascentē iudicant: et stelle dominantē. Caro est que inuoluitur diuinitas cui ab angelis ministratur et assumpte carnis veritas cōprobatur nec dignitas naturalis maiestatis amittitur hec est fides nostra profecto

Nume. xxiiij.c.

Origenes I homelia. xiiij. super numeros.

Diuus Ambro. epistola. xxxvij. ad Chromatium.

Aug. li.iij. de symbolo ad cathecuminos. ca. iiij.

Ambro. in lib. de fide capi.ij.

Apollinis oraculum. gentiles consenserũt iesum deũ ipsum fuisse aut certe diuinũ. Milesius appollo consultus: ita cõmẽdauit christum mortalis erat corpore sapiẽs prodigiorum effector: sed sub iudicibus chaldeis armis cõprehẽsus clauis fustibusque amarã mortẽ passus est porphyrius inter gentes: nequissimus in lib. de respõsis inquit. Christum dij maxime pium pronunciauerũt immortalemque euasisse asseruerunt. Concedit

Porphyri⁹ ipse porphirius christũ et sapientẽ et piũ fuisse ꝙuis christianos partim indoctos partim magos nominet tum veritati tũ sibiipsi manifeste repugnans.

Vespasian⁹ Titus. Vespasianus ac Titus imperatores auditis christi operibus eius potentiam timuerunt.

Alexander seuerus. Alexander seuerus tẽpla fieri christo statuit sed nõ successit orabat in matutinis in sacrario suo corã statua christi vt capitolinus refert:

Adrianus imperator. et Adrian⁹ vt idẽ narrat statuit christo templa facere eumque inter deos recipere. Ideoque tẽpla absque simulachris in oibus ciuitatib⁹ fieri iussit.

Antonius pius. Antonius pius cũ audisset christianos hoc frequenter vti prouerbio. Quod tibi fieri nõ vis alteri ne feceris perscrutatus est christi vitam eiusque statuam tãꝙ deo sacrauit.

Cõstãtinus magnus. Cõstantinus denique cũ christi miracula in rebus suis manifesti⁹ fuisset expertus deũ magis ꝙ populũ timuit solumque christum et palã adorauit idolorũ templa subuertit: christo templa passim preciosa edificauit hec sunt que de christo gẽtiles senserunt que ideo narrauimus auctoritate

Augustin⁹ li. ij. cap. xj. de doctrina christiana. Augustini muniti qui lib. ij. de doctrina christiana inquit philozophi aũt qui vocantur siqua forte vera et fidei nostre accõmoda dixerunt maxime Platonici: non solũ formidãda non sunt sed ab eis etiã tanꝙ iniustis possessoribus in vsum nostrũ vendicanda. Nã quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri: nonne aspicimus quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de egypto. Cyprianus doctor suauissimus et martyr beatissimus: quanto Lactãti⁹ Quanto Victorinus optatus Hilarius: vt de viuis taceã: ꝙto innumerabiles greci. Quod prior ipse fidelissim⁹ dei famulus Moses fecerat: de quo scriptũ est ꝙ eruditus fuerit oim sapiẽtia egyptiorũ.

¶ Liber secundus de religione christiana aduersus iudeos.

¶ Christus prenũciatus a iudeis sed populus eius aduentum non intellexit. Cap. primũ.

Dicebant iudei christũ venturũ esse. Nam hic illis semper prophetis mouẽtib⁹ annũciabat. Sed significato duplici eius aduentu vnũ qui exercitio et exemplo hominis fungeretur: alterum qui deũ fateretur: nõ intelligẽdo primũ aduẽtũ: qui in passione precessit occultus;

vnū tm̄ credunt qui erit in potestate manifestus. Quod autē hoc iu
deorum populus intelligere non potuit: delictorum meritum fuit sic
erant (vt Cyprianus) auctor est sapientie et intelligentie mulctati ce
citate: vt qui vita indigni essent: haberent vitam ante oculos nec vide
rent: itaq̧ a prophetis ante predicta verbo et vocis imperio demonia
de hominibus excuteret paraliticos restringeret leprosos purgaret:
illuminaret cecos: claudis gressum daret: mortuos rursus animaret:
cogeret sibi elementa famulari. seruire ventos: maria obedire iferos
cedere iudei qui illum crediderant hominem tantū de humilitate car
nis et corporis existimebant: magnum diligētia potestatis hunc ma
gistri eorū atq̧ primores hoc est quos et doctrina ille et sapiētia reuin
cebat accensa ira et indignatione prouocat postremo detentum pon-
tio Pylato: qui tunc ex parte romana Syriam procurabat tradide
runt: crucem eius et mortem suffragijs pertinacibus flagitarent: hoc
eos facturos et ipse p̄dixerat: et pphetarū oīm testimoniū sicāte p̄cesse
rat: oportere illū pati: nō vt sentiret mortē: sz vt vinceret. Et cū passus
esset denuo ad supos regredi vt vi diuie maiestatis ostēderet fidē itaq̧
rerū cursus ipleuit. Nā et crucifix' p̄ucto carnificis offō spūm spōte
dimisit et die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. Apparuit disci-
pulis suis talis vt fuerat ac cognoscendum se videntibus prebuit si-
mul victus et substantie corporalis firmitate conspicuus ad dies qua
draginta remoratus est: vt denuo ad precepta vitalia instrui possent:
et discerent. Tunc in celum circunfusa nube sublatus est: vt hominem
quem dilexit quem induit quem a morte protexit ad patrem victor im
poneret. Jam venturus e celo ad penam diaboli et ad censuram gene
ris humani vltoris vigore et iudicis potestate.

Quod christus venturus esset ex vaticinio Danielis. Cap. ij.

Dic sancte Daniel dic de christo quod nosti. Cum vene- Daniel. ix.
rit inquit sanctus sanctorū cessabit vnctio vestra. Qua g.
re illo presente cui insultantes dicebatis. Tu de te testi- Jo. viij. b.
monium tuum non est verum cessauit vnctio vestra: nisi
quia ipse est qui venerat sanctussanctorum. Si vt vos
dicitis nondum venit: sed expectatur vt veniat sanctussanctorum de-
monstrate vnctionem. Si autem quod verum est cessauit vnctio ve-
stra: agnoscite venisse sanctumsanctorū. Ipse est enim et lapis absci- Dan. ij. c.
sus ille de monte sine manibus concidentium id est christus natus de
virgine sine manibus complectentium qui tantum creuit vt mons ma
gn' fieret et ipleret vniuersam faciē terre. De quo mōte dicit ppheta Esaie. ij. a.
venite ascēdam' ad mōtē dñi. Et de quo dauid dicit, Mōs dei mōs Ps. lxvij.

vberrimus vt quid suspicamini montes incaseatos montem in quo placuit deo habitare in eo. Cũ enim ipse dñs christus discipulos suos interrogaret quẽ dicerent esse homines filiũ hominis. Responderunt alij Heliam alij hieremiã aut vnũ ex prophetis. Et ille vt quid suspicamini montes incaseatos: montẽ in quo placuit deo habitare in ipso hunc cognouit petrus dicẽs. Tu es christus filius dei. Agnouit montem & ascendit in montẽ. Testimonium dixit veritati: & dilectus est a veritate. Supra petrã fundatus est petrus: vt mortẽ susciperet illum amando quẽ ter negauerat timendo. Itẽ apud danielem. Muni
Dan. vij. d. sermones & signa librũ tempus consummationis quo addiscãt multi & impleatur agnitio quoniã cum fiet dispersio cognoscent oĩa hec. Et alibi apud Danielem. Uidebã in visu noctis & esse in nubibus celi quasi filius hominis veniẽs venit vsq ad veterem dierũ & stetit in conspectu eius & qui assistebãt obtulerunt ei: & data est ei potestas regia & omnes reges terre & genus omnis claritatis seruient ei & potestas eius eterna que non auferetur & regnum eius non corrumpetur.

❡ Judaice perfidie confutatio ex vaticinijs Hieremie. & Esaie. Capitulum. iij.

Esaie. ij. a. Preuaricatores legis intẽdite legẽ. Testimoniũ queritis de xpo & in lege vestra scriptum est: q duorũ ho-
Esa. vij. c. minũ testimoniũ verum sit procedant de lege vestra nõ tantũ duo: sed etiam plures testes christi & conuincant auditores legis nec factores. Dic Esaia testimoniũ
Hie. xxxij. xpo de syon ei procedet lex: & verbũ dñi de hierusalẽ & iudicabit inter gentes. Et alibi. Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium & vocabis nomen eius emanuel: quod est interpretatũ nobiscum deus. Accedat & alius testis. Dic tu Hieremia testimoniũ de christo. Ecce dies veniũt dicit dñs & consummabo in domũ israel: & in domũ iuda testamentum nouũ. Non sm testamentum quod disposui patribus eorũ in diem qua apprehendi manus eorũ vt educerẽt eos de terra egypti q non permanserunt in testamento meo & ego neglexi eos dicit dñs. Quia hoc testamentũ qd disponem domui israel post dies illos dicit dñs. Dans leges meas in sensum filiorũ scribam illa & ero illis in deũ & ipsi erunt mihi in plebẽ & non docebunt vnusquisq fratrem suũ dicentes. Cognosce dñm: q omnes sciẽt me a minimo vsq ad maximũ eorum: q propicius ero iniquitatibus eorum & peccatorum eorũ nõ ero memor amplius. Et alibi hic est inquit deus noster & non estimabitur alius absq illo qui inuenit omnẽ viam sciencie & dedit eam Jacob puero suo: & israel dilecto suo post hec in terris visus est: et cum

hominibus conuersatus est. Et alibi in hieremia. In illa die contri/bulabo iugum a ceruice illorum ⁊ vincula illorum disrumpam: ⁊ nõ operabũtur alijs: sed operabũtur domino deo. Et alibi. ⁊ homo est ⁊ quis cognoscet eum. Ecce duo testes idonei ex lege vestra: ex quorum testimonio non sunt compuncta corda vestra. Hiere. xx. x.b. Hiere. xvij. b.

¶ Cõfutatio alia iudaice pfidie ex pphetis reliqs. Ca. iiij.

In genesi dixit dñs Rebecce due gẽtes in vtero tuo sũt ⁊ duo populi de vtero tuo diuidẽtur: ⁊ populus populum supabit ⁊ maior seruiet minori. Et alibi. Prophetam vobis excitabit deus de fratribus vestris oĩs aĩa q̃ non audierit prophetam illum exterminabitur de populo suo. Prophetã autem dictum christum ipsũ audi in euangelio christum. Non est inquit propheta sine honore nisi in patria sua. Accedit autẽ Dauid sanctus testis fidelis: ex cuius semine processit ipse. cui lex ⁊ prophete testimoniũ dicunt. Dicat ⁊ ipse testimonium christo. Adorabũt inquit eum omnes reges terre omnes gentes seruient illi. Cui seruient: dic cui seruiẽt vis audire cui seruient: dixit dominus domino meo sede ad dexteram meam: donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Et expressius quare inquit tumultuate sunt gentes ⁊ populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terre ⁊ principes conuenerunt in vnum aduersus dominum ⁊ aduersus christũ eius. Accedat ⁊ alius testis dic ⁊ tu abacuh testimoniũ christo: domine inquit audiui auditum tuum ⁊ timui: consideraui opera tua ⁊ expaui. Que opera dei iste miratus expauit. Nunquid fabricã mundi iste miratus expauit. absit. Sed audi quid expauit in medio inquit duorum animalium innotesceris opera tua deus verbum caro factum est in medio duorum animalium cognosceris. Qui quousq̃ descendisti expauescere me fecisti. quia verbũ per quod facta sunt omnia in presepe iacuisti. Agnouit possessorem suum bos ⁊ asinus presepe domini sui. in medio duum animaliũ cognosceris. Quid est in medio duum animaliũ cognosceris. nisi aut in medio duum testamentorum aut in medio duorum latronũ aut in medio Moysi ⁊ Helie cum eo in monte sermocinantium. Ambulauit inquit verbum: et exiuit in campis verbum caro factum est ⁊ habitauit in nobis hoc et baruch ait post hec in terris visus est ⁊ cum hominibus conuersatus est. Ecce quomodo conueniunt sibi testes veritatis. Sufficiunt vobis ista o iudei.

Gen. xxv. c
Deu. xviij.
Math. xiij. g.
Ps. lxxj.
Ps. cix.
Ps. ij.
Abacuh. iij. a.
Job. j. b.
Luce. ij. a.
Esaie. j. a.

¶ Quod miseri sint iudei in christi vindictam. Cap. v.

SI quis iudeorũ historias cõsideret: reperiet eos nũꝙ̃
graui calamitate oppressos fuisse nisi quotiens scelus
aliquod turpissimũ patrauerunt. Ante aduentum chri
sti hebrei adorauerunt ydola: occiderunt ꝓphetas ⁊ le
gẽ dei abiecerũt: ⁊ propter oẽs istas trãsgressiões de⁹
percussit eos captiuitate p. lxx. annos in babylonia: ⁊ post reduxit il
los in terrã suã modo sunt. M. ccccc. anni nec in lege nec in ꝓphetis
huius pene terminũ possunt inuenire hec captiuitas est illa quã do-
Daniel minus de⁹ p os danielis vocat desolationẽ cũ dicit capite nono vsq̃
ad cõsummationẽ ⁊ finẽ perseuerabit desolatio prima captiuitas vo
cata fuit trãsmigratio ⁊ post. lxx. annos reducti fuerũt in hierusalẽ cũ
honore: sed hec vocatur desolatio perpetua in qua p certo deus nõ
miserebitur iudeis ⁊ insuper dispersit illos per vniuersa mũdi regna
Hiere. Unde hieremias nõ audierunt me: nec inclinauerunt aurẽ suã: sz in-
durauerunt ceruicẽ: ac peius egerũt ꝯtra p̃res eoꝝ. Qd quidẽ ostẽ
dit iesum verum messiam ⁊ plusꝙ̃ ꝓpheta ⁊ plusꝙ̃ diuinũ hoiem im
mo deũ reuera fuisse. Dicite queso iudei cur in vestro illo legũ noua-
Talmut he rum volumie. Talmut (quid fere quadringẽtis post iesuz annis cõ-
breorum. posuistis) crudeliores aduersum christianos leges ꝙ̃ Nero domi-
cianus ⁊ maxẽtius excogitare potuerũt statuistis: cũ tñ nõ a christia
nis sz a Romanis idolatris dispersi fueritis. Cur tam venenosis exe
crationibus nobis precipue ter saltem quolibet die in sacris vestris
mala grauissima imprecamini cũ nos p vobis oremus deũ ⁊ mitio-
res etiã ꝙ̃ mahumethẽses erga vos simus perditi ergo estis: q2 iesu
Josephus christo nõ credidistis: quod q̃dẽ Josephi vestri verbis possumus cõ
firmare: q2 multa diuine in iudeos indignationis adducit signa: et
miracula euidentissima ⁊ horrẽda: atq3 affirmat in summa celebrita
te vestra vrbem hyerosolimam in quã tũc azimorũ gratia tota ferme
iudea confluxerat obsessam a Romanis fuisse. Certũ est aũt ijsdem
Titi dictũ diebus vos iesum superiorib⁹ annis interfecisse. Addit Titũ q̃ obse
derat vrbẽ solitũ dicere: ꝓpter multa portenta deũ ita esse iudeis ira
tũ vt timeret ne ei quoq3 irasceret: si iudeis ignosceret itaq3 licet Ti-
tus nõ esset crudelis: tñ impellẽte deo crudelius: immo iustius actuz
est quã Romani vnꝙ̃ alias consueuerint. Si quidez in ea vrbe perie
runt fame ferroq3 supra vndecies centena iudeorũ milia venũdata ve
Josephus ro sunt plura quã nonaginta milia captiuoꝝ: hec Josephus qui ⁊ in
terfuit atq3 repetit: philostrat⁹ in vita Appolonij theanei ꝙ Titus
captis hierosolymis oĩa circumloca cadaueribus ꝯpleuerat finitime
aũt gẽtes ob victoriã coronare eũ voluerũt: ille xo tali honore indi-
Philostra gnũ se esse respõdit: nõ eñi se fuisse taliũ opeꝝ auctorẽ sz deo iracũ
tus. diam contra iudeos demonstrãti suas manus prebuisse hec Philo
strat⁹. Adfuit ĩ ea obsidiõe Uespasian⁹ Titi pater q̃ cũ vrbe deleta

de iudeis triumphauisset quēadmoduз Suetonius narrat statim co ram populo duo fecit miracula. Nam cecū ⁊ claudum tactu solo cura uit. Is tamen neq̧ antea vnq̄ neq̧ postea tale aliquid fecisse narra tur quasi diuino auxilio miracula illa fecerit statim cū diuino impulsu christianū sanguinē vendicasset. Fuisse aūt vos iudei in xp̄i vindictaз dissipatos Mahumetes etiā confitetur qui ait in alcorano. Deū eri puisse iesu animā ex manibus iudeorū reduxisse ad se atq̧ exaltauisse sectatoresq̧ xp̄i persecutoribus preposuisse etiā vsq̧ ad mudi iudiciū atq̧ finē decreuisse. Insup icredulos iudeos oīз vindice tutoreq̧ pri uatos in hac vita ⁊ altera cruciatibus summis affligere. Sed audite Moysem quēdam vestrum egyptum in libro iudicū ordinariorū ita dicētē. Jesus nazarenus visus est esse messias: ac sententia iudicū in terfectus causa fuit vt destrueret israel gladio hec ille. Puniuit auteз vos deus idolatrarū manibus non christianorū vt ostenderet christia nos suos absq̧ vlla violentia viuere debere ⁊ posse regnare atq̧ tam miraculose puniuit vt nihil mirabilius vel vnq̄ fuisse vel fore tā chri stus predixerit q̄ Josephus confirmauerit. Legite quintum de his rebus Josephi librum videbitis etiam matres fame filios deuorasse Sufficiunt vobis ista o iudei: sufficiunt vobis tanti testes ⁊ testimo nia ex lege vestra. An adhuc impudentia nimia audebitis dicere: q̧ al terius gentis vel nationis homines christo deberent testimoniū ph̄i bere. Sed si hoc dicitis respondet quidē ille vobis. Non sum missus nisi ad oues que perierunt domus israel. Sed sicut vos in actib᷑ apo stolorum increpat Paulus vobis primū oportuerat annunciari ver bum dei: sed qꝛ repulistis illud nec vos dignos vite eterne iudicastis ecce inquit conuertimus nos ad gentes. Demonstrauimus iam nos in primo ex gentibus testimonium christo fuisse prolatum quoniam veritas non tacuit clamando etiam per linguas inimicorum suorum.

¶ Domini Symphoriani chāperij de religio ne christiana aduersus hereticos liber tertius.

¶ Confutatio arriane heresis ⁊ de arrianorum presumptio ne. Caput primum.

Assertio auteз nostre fidei vt Ambrosio placet hec est vt vnum deum esse dicamus. Neq̧ vt gentes filium sepa remus neq̧ vt iudei natum ex patre ante tempora et ex virgine postea editū denegemus / neq̧ vt Sabelli cus patrem confundamus et verbum / vt eundem pa trem asseramus / et filium: neq̧ / vt fotinus initium filij ex virgi ne disputemus / neq̧ vt ille impius Arrianus plures credendo ⁊ Diuus ambro. li. pri. de fide.

dissimiles potestates plures deos gentili errore faciamus: q2 scriptū
Deut.vj.a. est. Audi israel dñs deus tuus deus vnus est. Deus enim τ dñs nomē magnificentie nomen est potestatis sicut ipse dicit: dñs nomen mihi est. Et sicut alibi propheta asserit dñs omnipotens nomen est ei. Dñs ergo τ deus vel φ dominetur oibus vel spectet oia τ timeatur a cun-
Mat.xxviij d. ctis Si ergo vnus deus: vnū nomen: vna potestas: vna est trinitas. Deniqȝ ipse dicit. Ite baptisate gētes in nomine patris τ filij τ spiri
Johan.x.f. tus sancti: in nomine vtriqȝ non in nominibus ipse etiā dicit. Ego τ pater vnū sumus: vnū dixit ne fiat discretio potestatis. Sumus addidit vt patrē filiūqȝ cognoscas quo perfectus pater pfectū filiuȝ genuisse credatur: τ pr̄ et fili⁹ vnū sunt: nō confessiōe sed vnitate nature. Sed
Expositio arriane heresis. nunc consideremus quas arriani dei filio inferant q̄stiones. Dissimilem patri dicunt esse dei filiū hoc si homini obijciatur iniuria est. Ex tempore cepisse dicunt dei filiū cum conditor ipse sit temporū hoies sumus τ esse nolumus tēporales. Ex tempore cepimus τ sine tēpore futuros eē nos credim⁹ τ fieri nos optamus eternos. Et quomodo negare possumus dei filiū sempiternū quem sempiternum docet atqȝ demonstrat natura non gratia. Creatum dicunt Quis auctoreȝ inter opera sua deputet vt videatur id esse quod fecit. Bonū negant sacrilega vox ipsa se dānat vt indulgentiam sperare non possit. Negāt verum dei filiū: negant omnipotentē cum fateātur omnia facta per filiū omnia creata per dei esse virtutē. Quid est enim virt⁹ nisi perfecta natura. Negant etiam diuinitate vnū esse cum patre. Deleant ergo euā-
Johan.x.f. gelium deleant xp̄i vocem. Ipse enim dixit. Ego τ pater vnū sumus. Non ego hoc dico christus dixit. Nunquid fallax vt mentiret. Nunquid impius vt quod non erat vsurparet. Sed singula suis locis plenius digerentur. Nunc qm̄ hereticus dicit esse dissimilem: idqȝ versutus disputatiōibus astruere nititur. Dicendū est nobis qđ scriptū est. Cauete ne quis vos depredetur per philosophiā τ inanē seductionē scđm traditionē hominum τ scđm elementa huius mundi: τ non scđȝ christuȝ: q2 in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter Omnem enim vim venenorum suorū vt ideȝ Ambrosius refert in dialectica disputatione constituunt. Que philosophorum sententia desinitur: non astruendi vim habere: sed studiū destruendi. Sed nō in dialectica cōplacuit deo saluū facere populum suum. Regnū enim dei in simplicitate fidei est: non in contentione sermonis. Dissimilem igitur dicunt esse. Nos negamus: immo potius horremus hanc vocē. Dic mihi heretice q̄ audes dicere φ minor sit dei sapiētia: dic mihi altitudinem celi quanta sit latitudo terre profundū abyssi. Numera si potes pluuie guttas: arenā maris: dies seculi: tuos etiam numera capillos. Quoniam oēs capilli capitis vestri numerati sunt. Demonstra

mihi atq explica parua ista inferiora: τ tunc tibi credam posse τ inuestigare superiora. Sed non potes non vales. Spiritus dei te conuincat qui vos hereticos ante preuidit. Non est tibi labor hic vtilis ad salutē sed potius ad perniciē: cū seductus multos seducere cupis alios pecunia alios potentia. Talia enim docendo immo non docēdo sed potius blasphemando non cuilibet potenti sed ipsi deo patri in eius filio facere demonstraris iniuriā. Maior est pater minor est filiꝰ melior est pater inferior filius has ꝯtumelias nec homo quilibet sapiēs libenter accipiat qui filium meliorē seipso aut patrem habere cōcēdit Unde etiam illud dictum propheticū. Letatus est pater in filio sapiētie in vita sua viuit τ in obitu non est cōtristatus. Mortuus enim est pater τ tanq̄ non sit mortuus. Quare nō est mortuus. Similē enim reliquit pro se. Ecce propheta dicit sapientē filium hominis esse similem patri: τ tu heretice audes dicere ipsam sapiētiā dei filiū patri esse dissimilem propheta dicit mortuū hominē patrem in eo ꝙ filiū similem reliquit viuere in filio: τ tu audes ipsam sempiternā vitam qđ est dei filius separare ab illo qui nunq̄ moritur patre. Et quid inquit facturus sum. Ipse dixit pater maior me est. Quia non intelligis (inquit Augustinus) ideo tibi male sonat quod dixit. Nam ipse dixit immo τ cōfirmauit: prorsus ipse dixit: pater maior me est: ipse filius dixit. Uide qn̄ hoc dixit in susceptiōe humane nature positꝰ hoc dixit. Tūc dixit pr̄ maior me est qn̄ dixit. Tristis est aīa mea vsq ad mortē. Tūc dixit pater maior me est quando fleuit quando lassatus est: qn̄ esuriuit quando sitiuit. Tunc dixit pater maior me est: quando τ dicit scriptura minoratum paulominus ab angelis. Nunquid etiā insana superbia ita irreuerens progreditur vestra vt verbū dei manens apud patrem audeatis dicere in illa diuinitate āgelis esse minorem. Si nō audes heretice hoc dicere serua hos gradus τ periet error tuus. Filius apud patrē equalis cū patre quoniam sempiternus cū sempiterno semper manēs cū sempiterno: manet equalis missus τ veniens in susceptione hominis minor non solū patre verū etiam angelis equalis in forma dei minor in forma serui. Equalis cū patre creans angelos: equalis cū patre homines faciēs: equalis cū patre nouum constituēs mundū: minor patre perditū reparans mundū. Equalis cū patre vitam largiens eternā: minor patre mortē suscipiens nostrā. Nūc itaq filiū credimus in susceptione hominis minorē in diuinitate patri equalem factū sicut apostolus dicit ex semine dauid. Quem virgo Maria de spiritu sancto concipiens: τ in cuius vtero verbum carnē suscepit nobis factus est mediator homo totus τ deus verbum aīa τ caro vnus christus. Hoc quippe nobis etiam ordo huius sacramēti declarat ꝙ postea q̄ credimus in deum patrē omnipotētē credimus

Jo. xiiij. d.
Aug in libē cōtra arrianos. c. viij.
Mat. xxvj. d.
ps. viij.
Ro. j. a.
j. Thi. ij. b.

in deum patrem omnipotentē credimus τ in iesum xp̄m filiū eius cō-
ceptū de spiritu sancto natū ex virgine maria. Et hec natiuitas pturbat omnē cogitationē humanam quoniā virtus est eam operata diuina. Nam qñ admittit ratio nostre generationis: vt virgo concipiens virgo post partū permanens filius videatur integritas inuiolata seruetur. Et hoc non pōt implere quilibet natus homo: ille autē potuit q: non erat solus homo sed deus τ homo qui propterea voluit nasci homo q: perierat omnis homo. Primū itaq miraculum magnū huius mediatoris ac singulare fuit q sic nat⁹ est: vt ille qui veniebat multos docere facere miracula: q: ipse per se τ per illos faciebat haberet tamen aliquid propriū qui nihil vsurpauerat alienū. Solus enim de virgine natus est: q: solus sine amplexu viri τ femine de spiritu sancto conceptus est: solus sine corruptione impleuit vterū matris: q: solus pro nobis super celos ascendit vt sederet ad dexteram patris. Acceperunt ab illo discipuli vt facerent multa τ miracula magna τ fecerūt nec tamen quispiā predicatur aut creditur de virgine natus aut de spiritu sancto conceptus: nisi ille vnus qui creator temporū inuentus in tempore est etiā ex vtero virginis natus: suscipiens quā integram formauerat humanā naturā vt per ipsam quodāmodo redemptor noster repararet ruinam. Et hic dei filius τ hominis filius. Dei filius de corde patris hominis filius ex vtero matris. Idem ipse vnus christ⁹ qui
Ps. xviij. processit ex vtero virginali tanq̄ sponsus de thalamo suo in quo vtero spiritales nuptie celebrate deus coniunctus est carni τ caro adhesit deo vt esset vnus christus: τ vt Augusti. dixit totus homo. Interroga ergo tu heretice scripturas: interroga apostolos: interroga prophetas: interroga xp̄m. Quid multa: patrem interroga cuius honori studere se dicunt arriani si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni patris filij iniuria. Non potest homo patri placere: si filius degenerasse potius a patre quā patrem equasse credat. In principio ipsius mundi patrem τ filiū esse audio: τ vnum opus cerno Audio loquentem agnosco facientē: sed τ patris τ filij vnā imaginē vnam similitudinem lego. Similitudo hec non diuersitatis sed vnitatis est. Qō igit tibi vsurpas filio dei derogas cū vtiq nisi p imaginē dei ad imaginē dei eē nō possis. Imago docet nō eē dissimilē character expressum esse significat splēdor signat eternū imago teste Ambro-
Diuus Ambro. li. j. de fide. ca. iiij. sio: nō vultus est corporalis nō fucis cōposita nō ceris: sz simplex de deo egressa de patre expressa de fonte per hanc ymaginem philippo patrem dñs demonstrauit dicens philippe qui me videt: videt τ pa-
Io. xiiij. b. trē. Et quomodo tu dicis. Ostende nobis patrem: non credis q: ego in patre τ pater in me est. Videt enim in imagine patrem qui videt in filio. Imago ista veritas est: imago ista iustitia est: imago ista dei vir-

us est:non muta q2 verbum est:non insensibilis q2 sapientia est:non inanis:q2 virtus est:non vacua:q2 vita est:non mortua:q2 resurrectio est. Uides ergo:quia dum imago dicitur patrez significat esse cuius imago sit filius:quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Arrius dicit. Ex toto deum non ex parte cognoui: Paulus vero dicit: ex parte cognoscimus:τ ex parte prophetamus. Arrius totum deum vt ipse fatetur facie ad faciem comprehendit:ipse enim vt asserit scrutatur etiã alta dei inferior ergo Paulus q̃ arrius. Et vas electionis ex parte scit. Uas perditionis totum scit. Scio inquit Paulus hominez siue in corpore siue extra corpus nescio deus scit qui raptus est in paradisum τ audiuit ineffabilia. Paulus raptus vsq3 ad tertium celũ:seipm nesciuit. Arrius in stercore volutat' deũ sciuit: Paulus dicit de seipõ deus scit arrius de deo dicit:ego noui. Sed non arrius raptus in celũ:q̃uis eum secutus sit qui iactatione dãnabili diuina presumeret dicens:ponã thronum meũ super nubes:τ ero similis altissimo. Sicut enim ille dixit:ero similis altissimo:sic arrius altissimũ dei filiũ similẽ sui vult videri quem non diuinitatis eterne maiestate veneratur: sed et carnis infirmitate metitur.

¶ Paganici erroris iprobatio ex mercurio hermete τ augustino. c. ij

Quid dicis pagane. Deus inquis si delectatus est filiũ indiguit coniugio si horruit coniugiũ solus est sine filio. Quid enim poterat inueniri simile deo quod coniũgeretur deo: vt pareret filium deo. Deinde sic dicitis. Si habet filium deus: iam non vnum colitis deum. Quid agimus ab allophilo missum excepimus quid remittimus. Quod libet miserimus telum licet perueniat ad illum quid prodest. p. cxiij.
Quare:q2 durus est:q2 lapidens idola colit. Scriptũ est enim. Similes illis sunt oẽs qui faciũt ea τ omnes qui confidunt in eis. Sanctas scripturas non accipit. Queramus ergo lapidem quo percutiat vt percussus quassetur: quassat' cõminuat:comminutus in puluerem puertatur:cõuersus i puluerẽ ɔpluat:cõplutus serat:satus faciat fructum non q̃ igne cõsumat:sed qui in horreo recõdat. Hermes qui la- Hermes.
tine mercuri' dicit Aug. testãte scripsit librũ qui logoscbelios appellat:id est verbũ perfectũ magnũ nomen libri huius:q2 magnus est de quo script' est. Quid ei perfecti' verbo: q̃ solus est iter mortuos liber
Audiam' infit Aug. q̃d loquat Merturi' de verbo pfecto. Dñs in- ps. vj.
quit τ oim factor deoꝝ scdm fecit dñm. Et post pauca vt ostenderet quid dixerit repetijt τ dixit. Qñ ergo hunc fecit primũ τ solũ τ vnum bon' aũt ei visus est τ plenissimus oim bonorũ. Quantũ plenissimus Joh. j. b.
Joãnes euãgelista dicat de plenitudine ei' oẽs accepim' grãz p grã bon' aũt ei visus ẽ τ plenissim' oiz bonoꝝ. τ seqt letat' ẽ cui vt cũ quo

letatus est. Et valde dilexit tanq̄ vnigenitū suum. Quem primo factum dixit: postea vnigenitū appellauit. Itē alio loco sic dixit. Filius benedicti dei atq; bone volūtatis: cuius nomen non pōt humano ore narrari. Querebas pagane coniugē dei. Audi mercuriū para frontē excipe lapis lapidē cade vt erigaris: frangere vt firmeris: destruere vt edificeris. Ictus lapidis non cutē aperiat frontis non venā rumpat sanguinis non faciat foueā vulneris: sed signū faciat crucis. Cōiugē dei queris abijciatur ex corde tuo improba prauitas. Cōiunx dei bona voluntas est. Quomodo ꝛ pater sit deus ꝛ filius deus: nec tamen duo dij sed vnus deus: tecū disputare nō debeo: q2 nisi credideris nullatenus intelligere potueris. Tamen filiū dei dominum fatet. Mercurius hoc lapide percussus lapideus desinat esse sacrilegus. Quid agis pagane aperi aures noli esse sicut aspis surda que obturat aurem ne audiat vocē incantātis. Non tibi auctorem christianū profero. Tuus est mercurius cuius inter deos tantus honor cultusq; a vobis allatus est vt eius nomine diē domini vocaretis. Ipsum audi: ipse te conuincat ipse expugnet: vt cum te vicerit illi cedas ꝛ mihi credas Mercuri⁹ dixit. Dilexit de⁹ vnigenitū suū ipse dixit filius bn̄dict⁹ dei atq; bone voluntatis. Et ne eius nomine rediū interrogationis sustineret secutus adiunxit. Cuius nomen non potest humano ore narrari. Quid tu mercuri ab hominibus dicis nomen dei filij narrari non posse. A te narretur qui non homo: sed deus ab hominibus estimeris loquitur autem ad filiū suum dicens. Est enim qui filij inenarrabilis sermo sapientie spiritussanctus. Nonne hoc est in principio erat verbum. Dic hermes: sermo iste sapientie habet matrē: sequitur de solo deo. Dn̄s est omnium dominante de mortalibus. Et q2 ab hominibus indagari non potest: addit ꝛ dicit. Super homines est. Nomē filij dei narrare non possum: q2 non sum deus: dicant homines quasi homines quod non sum deus: dicant homines quasi homines quod sum. Sermo sapientie de solo deo est. Non ergo ibi pagane humanū suspiceris aut fingas fuisse cōiugiū de solo dn̄o est: ꝛ super hoīes est. Increpat te sybilla dicens ipsum tuum cognosce dn̄m dei filium esse. Ipsum non aliū non martem non iouē nō mercurium sed quē cōfitetur mercurius. Quid miraris christiane q̄ talia de patre ꝛ filio di-
Marci.i.c. cant. Et demones credunt ꝛ cōtremiscunt. Nempe in euangelio trāsi-
Jaco.ij.d. eunte domino dicunt nouimus q̄ sis filius dei venisti ante temp⁹ perdere nos. vtinam inquit Augustinus quomodo demones iudicez: sic homines agnoscerent saluatorem.

De heresibus Origenis. Cap.iij.

O RigenIaste siue Origeniani vt augustino placet a quodam Origene dicti sunt non ab illo qui fere omnib⁹ notus est sed ab alio nescio de quo vel sectatoribus eius epiphanius loquens. Origeniani inquit cuiusdā Origenis turpis aut sunt operationis isti sunt inenarrabilia ꝛ nefanda facientes sua corpora corruptioni tradentes. Alios autem Origenianos vt idē Augustinus auctor est sunt qui ꝛ adamātij tractatoris illius qui ꝛ mortuorū resurrectionem negant christum autem ꝛ spiritum sanctum creaturā introducentes paradisum autem et celos ꝛ alia omnia allegorizantes hec quidē de Origene Epyphanius refert: sed defensores eius dicunt. Origenē patrem ꝛ filiū ꝛ spiritum sanctū vnius eiusdemq́ substantie docuisse neq́ resurrectionē repulisse mortuorū q̄uis ꝛ in istis eum cōuincere studeant sed q̄ eius plura legerunt contradicunt. Sunt ꝛ alia huius Origenis dogmata que catholica ecclesia omnino non recipit: in quibus nec ipsum (vt Augustinus asserit) falso arguit nec potest ab eius defensoribus excusari maxime de purgatione ꝛ liberatione ac rursum post longū tēpus ad eadem mala reuolutione rationalis vniuerse creature. Quis enim catholicus christianus vel doctus vel indoctus non vehemēter exhorreat eam quam dicit purgationem malorū: id est etiam eos qui hācvitā in flagitijs ꝛ facinoribus ꝛ sacrilegijs atq́ impietatib⁹ quā libet maximis finierunt. Ipsum etiā postremo diabolū atq́ angelos eius q̄uis post longissima tempora purgatos atq́ liberatos regno dei luciq́ restitui ꝛ rursus post longissima tempora omnes qui liberati sunt ad hec mala denuo relabi ꝛ reuerti: ꝛ has vices alternantes btitudinū ꝛ miseriarum rationalis creature sp̄ fuisse sp̄ fore. De qua vanissima impietate aduersus philosophos a quibus ista didit Origenes in libris de ciuitate dei Augusti. diligentissime disputauit. Tēpore sulpitij seueri vt lib. j. suorū dialogorum scribitur apud alexandrū feda inter ep̄os atq́ monachos certamina gerebantur ex ea occasione vel causa: q: congregati in vnū sepius sacerdotes frequentibus decreuisse synodis videbantur ne quis origenis libros legeret: aut haberet qui tractator scripturarū sanctarum peritissim⁹ habebat. Sed ep̄i quedam in libris ipsius insanius scripta memorabant que assertores eius defendere non ausi ab hereticis potius fraudulenter inserta dicebant ꝛ ideo non propter illa que in reprehēsionem merito vocarentur etiam reliqua esse dānanda cū legentium fides facile posset habere discrimen ne falsata sequerent: ꝛ tamen catholice disputata retinerēt. Non esse autem mirum: si in libris neotericis ꝛ recenter scriptis fraus heretica fuisset operata que in quibusdā locis non timuisset incidere euangelicā veritatē. Aduersum hec episcopi obstinatius

Prim⁹ origenes hereticus.

Aug. li. de heresib⁹ ad quoduultdeū

Epiphani⁹

Dialogorū li. j. cap. iij.

fenitentes pro potestate cogebant recta etiam vniuersa cuȝ prauis ⁊ cū ipso auctore damnare quia satis superq3 sufficerent libri quos ecclesia recepisset respuēdā esse penitus lectionē: q̄ plus esset nocitura insipientibus q̄ꝑ ꝓfutura sapientibus mihi aūt (inquit Sulpitius) ex illis libris quedam curiosius indagāti admodum multa placuerūt: sȝ nōnulla dep̄hēdi: i qbꝰ illū praua sensisse nō dubiū est: q̄ defensores eius falsata cōtendunt. Ego miror vnū eundemq3 hominē tāȝ diuersum a se esse potuisse vt in ea parte: qua probatur neminē post apostolos habeat equalē: in ea vero: qua iure rep̄hēditur: nemo deformius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis vt Sulpitius narrat excerpta in libris illiꝰ multa legerentur: qd ꝯtra catholicā scripta constarent locus ille vel maximam parabat inuidiam: in quo editū legebatur: q̄ dn̄s iesus sicut pro redēptione hominis in carne venisset ⁊ crucem pro hoīs salute perpessus: mortem pro hominis eternitate gustasset ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redēpturus q2 hoc bonitati illius pietatiq3 cōgrueret: vt qui perditum hominem reformasset prolapsum quoq3 angelum liberaret. Dum hec atq3 alia istiusmodi ab episcopis proderentur ex studijs partiū orta seditio est. Que cum reprimi sacerdotuȝ auctoritate non posset: se non exemplo ad regendam ecclesiasticā disciplinā prefectus assumitꝰ cuiꝰ terrore dispersi fratres: ac ꝑ diuersas oras monachi sunt fugati: ita vt propositis edictis in nulla cōsistere sede sinerentur. Illud (inquit seuerus) me admodum ꝑmonebat q̄ hieronymus vir maxie catholicus: ⁊ sacre legis peritissimus. Origenē secutus primo tp̄e putabatur: quem nūc idē precipue vel oīa eius scripta dānaret. Nec vero ausus sum de quoq̄ꝑ temere iudicare prestātissimi tamen viri ⁊ doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen (inquit sulpitius siue illud error est (vt ego sentio) siue heresis (vt putatur) non solum reprimi non potuit multis animaduersionibus sacerdotum: sed nequaq̄ꝑ tā late se potuisset effundere nisi contentione creuisset. Hec ille scripsit beatus pāphilus martyr apologeticū pro Origene. Aliū quoq3 scripsit Ruffinus de adulteratione librorū Origenis prout fuerūt libri beati Clementis pape: atq3 clementis alexandrini dionysijq3 et aliorum clarorū virorum libri. Solet inquit sancti Cypriani martyris omne epistolarum corpus in vno codice scribi hinc corpori heretici quidem qui in spiritū sanctum blasphemant tertuliani libellū de trinitate rep̄rehensibiliter (quantum ad veritatē fidei nostre pertinet) scriptum inferentes ⁊ quāplurimos codices de talibꝰ conscribentes per totā constantinopolim vrbē maximā diffusos precio viliori fecerūt: vt exiguitate p̄cij hoīes illecti ignotos ⁊ latētes dolos faciliꝰ ꝯpararēt quo per cōmentū heretici ꝑfidie sue fidē tanti viri autoritate cō-

Rufinus in suo apologetico pro Origene.

quirerêt. Accidit tñ vt recenti adhuc facto quidã ex nostris fratribus atholicis inuêti admissi sceleris cõmissa retegerêt: ꝛ ex parte aliqua si quos possent ab erroris hui⁹ laqis reuocarêt. Quã plurimis tamê in illis partibus sanctũ martyrem Cyprianum huius fidei que a tertulliano non recte scripta est: fuisse persuasum est hec Ruffinus.

¶ De heresi Manicheorum. Caput.iiij.

Anichei a quodã persa extiterunt q̃ vocabaꝛ manis q̃ uis ꝛ ipsum cũ eius insana doctrina cepisset nomê pdicari nã antehac vrbicus vocabaꝛ. Sꝫ in greca discipuli eius vitantes nomê insanie quasi doctiores ꝛ eoipso mendaciores geminata n lra Manicheũ quasi manna fundêtê pro Manicheo id est insano appellauerunt. Iste duo principia inter se diuersa atqꝫ eadêqꝫ eterna ꝛ coeterna hoc est sp fuisse cõposuit. Duasqꝫ naturas atqꝫ substantias boni scꝫ ꝛ mali sequês alios antiquos hereticos opinat⁹ est. Vinũ nõ bibũt Manichei: dicentes fel esse principũ tenebrarũ cũ vescãtur vuis. Necmusti aliqd vel recentissimi sorbeãt. Aias auditoꝝ suoꝝ in electos reuolui arbitrãꝛ: aut feliciore ꝯpêdio in escas electoꝝ suoꝝ: vt iã inde purgate in nulla corpora reuoluãꝛ. Ceteras autê aias ꝛ in pecora redire arbitrãꝛ ꝛ in oia q̃ radicib⁹ fixa sunt atqꝫ alũꝛ i terra. Deũ q̃ legeꝫ p moysem dedit ꝛ i hebreis ꝓphetis locut⁹ est: nõ esse verũ deũ sꝫ vnũ ex principib⁹ tenebrarũ manichei fabulãꝛ ꝓmissionê dñi iesu xp̃i de paracleto spiritu sctõ i suo heresiarcha manicheo dicũt esse ꝯpletã: vñ se i suis lr̃is iesu xp̃i apostolũ dicit eo q̃ iesus se missurũ eê ꝓmiserit atqꝫ in illo miserit sp̃ꝫ sctm̃ ꝓpterqꝫ ip̃e manicheꝰ.xij. etiã discipulos habuit instar aplici numeri. Baptismũ in aqua nihil cuiq̃ ꝓhibêt salutis afferre: nec quẽq̃ eoꝝ quos decipiũt baptisandũ putãt. Orõnes faciũt ad solê per diê ad lunã p noctê si apparet si aũt nõ apparet ad aqlonia partê. Duas aias vel duas mêtes vnã bonã alterã malã in vno hoie inter se habere ꝯflictũ qñ caro ꝯcupiscit aduersus spm̃ ꝛ spũs aduersus carnê nec i nobis sanatũ hoc vitiũ sicut nos t idm⁹ nũq̃ futurũ sꝫ a nobis seiunctã atqꝫ seclusam substãtiã istã mali ꝛ finito isto sclo post ꝯflagrationê mũdi i globo quodã tãq̃ i carcere sempiterno eê victurã. Cui globo fabulãꝛ ꝛ affirmãt accessurũ sp ꝛ adhesurũ quasi coopertoriũ atqꝫ tectoriũ etiã aiab⁹ natura qdê boĩs sꝫ tñ q̃ nõ potuerãt a nature male cõtagione mũdari hui⁹ secte vt Aug. scribit fuit faust⁹ qdê gñe afer ciuitate milenitan⁹ eloq̃o suauis igenio callid⁹ secta manicheꝰ ac p hoc nefãdo errore puersus scripsit ꝯ eũ Aug. libros.xxxiij. Item scripsit cõtra felicê manicheũ.li.ij. Itê contra qdã fcõm manicheũ scripsit lib.j. Si volueris ergo contra manicheos disputare blasphemãtes legê ꝛ prophetas ꝛ eoꝝ deũ ꝛ incarnationê dñi nr̃i iesu xp̃i Augu. lib. legas

¶ De heresi symõis magi. Cap.v.

Symoniani a symone mago qui baptisatus a philippo diacono sicut in actibus apostolorum legitur pecunia voluit emere a sanctis apostolis vt etiam per impositionem manuum eius daretur spiritussanctus hic magicis fallacijs deceperat multos. Docebat autem detestādā turpitudinem indifferenter vtendi feminis. Nec deum mundū fecisse dicebat. Negabat enim carnis resurrectionem τ asserebat se esse xp̄m Itemq̧ iouē se credi volebat. Mineruā vero meretricem quādam selen quam sibi sociam scelerum fecerat imaginesq̧ τ suam τ eiusdem meretricis discipulis suis prebebat adorandas quas τ rome tanq̄ deorū simulachra autoritate publica: vt Augustinus refert constitue rat in qua vrbe beatus apostolus Petrus eū vera omnipotentis dei virtute extinxit. Dixerat enim se in monte syna legem moysi in patris persona dedisse iudeis. Tempore tyberij in filij persona putatiue apparuisse. Postea se in linguis igneis spiritum sanctum sup apostolos venisse. Christum autē nec venisse nec a iudeis quicq̄ pertulisse. Symon autem iste magus autore clemente samaritanus erat ex castello cettonū: deniq̧ Petrus apostolus symoni isto qui magice artis consuetudine depravatus putasset q̄ granum christi per impositionem manus atq̧ infusionem spiritus sancti cōpararet pecunia ait Non est tibi pars neq̧ sors in hac fide: q2 cor tuū non est rectū apud deum. Penitentiam itaq̧ age ab hac nequitia tua τ precare dominū si forte remittatur tibi recordatio cordis tui. In obligatione enī iniquitatis τ amaritudine fellis video te esse. Vides inquit Ambrosius q̄ hunc magica vanitate blasphemantē in spiritum sanctum apostolica autoritate condemnet: τ eo magis q2 puram conscientiam fidei non habebat: τ tamen non interclusit ei spem venie quem inuitauit ad penitentiam. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis mūdemus fletibus vt audiat nos dn̄s deus noster ingemiscentes: sicut audiuit lachrimantem effrem: quēadmodum scriptum est dicente deo audi audiui effrem lachrimantem. Sic fleuit τ niniue populus τ denunciatum excidiū euasit. Et ipse dn̄s ait beati qui nunc fletis q2 ridebitis dicamus ergo q̄ vna est fides vnum baptisma vnus deus τ pater omnium. Si ergo vna fides immo: q2 τ vna fides vnū baptisma vnus deus τ pater omniū iam credidi iam baptisatus sum iam deū habeo patrem quare homicidā patior hereticorū. Subueni domine meus iesu τ accingere gladium tuum circa femur potentissime omnium potentissime egredere occide eos in seuiuant in te τ desinant persequi te τ symoniani te subtrahunt arriani τ manichei te minuunt. Tu quid dicis de te pater dixit / vt te audiamus cum te audimus ipsum audimus / vno ictu vtrosq̧ percute aduersarios pereant

Beat⁹ clemēs in itinerario suo cap. iij.

Diuus Ambro. li. scd̄o de peniten. capi. iiij. b.

Ione. iij. d.

Luce. vj. d.

Eph. iiij. b.

inquit vaniloqui ⁊ mentis ſeductores: arrianus ⁊ ſabellianus. Non
ego ⁊ pater vnum ſum ſed ego ⁊ pater vnum ſumus. Quod dico vnũ
audiat arrianus: quod dico ſumus audiat Sabellianus: nõ diuidat
arrianus vnum non deleat ſabellianus ſumus: ſed ambo veniãt ⁊ ſint
etiam ipſi nobiſcum in vnũ ſicuti ego ⁊ pater vnũ ſumus. Ergo ſi pa
ter ⁊ filius vnum ſunt: immo q2 indubitanter vnum ſunt: non duo: ſed
vnus deus. Non iniquum aliquid propheta ſcribit: ſed verum dixit
deum dicentẽ. Ante me non eſt formatus deus ⁊ poſt me nõ erit. Do
cuit veritas veritatem ⁊ gladio ſic acuto omnium peremit errorem.
Si adhuc heretici reluctantur audiant catholici diffinitiuã ſententiã
quam ſequantur. Audiſtis patrem quid dixerit de filio. Audiſtis filiũ
quid de patre dixerit vel de ſe. Si quis vobis euangelizauerit preter
id quod accepiſtis anathema ſit. Qui ſpiritũ ſanctum a patre ⁊ filio Ga.j.b.
eternitate ⁊ ſubſtantia vel cõmunione ſeparant eum qui negat ſpiri-
tuſanctũ nõ eſſe patris ⁊ filij plenus eſt ſpiritu immũdo. Uacuus eſt
a ſpiritu ſancto. Ideo enim dicitur deus charitas: q2 partibus nõ di-
uidit vnitatem: ſed ineffabiliter vt Auguſtinus inſit coagulat trinita-
tem ipſa eſt enim trinitas vnus deus turris fortitudinis a facie inimi
ci: qui in ſe credentes cuſtodit in ſecula ſeculorũ. Uerũ de ſymone ma
go: Menandro / Saturnino / Baſilide / Carpocrate / Chemitho
Ebeone / Nicolao / Cardone / Martione / Gnoſticis: ⁊ huiuſmodi
odioſis nominibus ſiqui cognoſcere plus volunt ireneum lugdunen
ſem ⁊ Epiphanium legant ſola tortuoſi ſerpentis venenoſa ſibila- Hirene⁹ cõ
menta audientes. tra hereſes
ſcripſit.

Domini Symphoriani chãperij de religio-ne chriſtiana contra Mahumetenſes liber quartus.

Mahumeti origo incerta apud ſuos. Ca. primũ.

Anno quarto ⁊ vigeſimo ſupra ſexcenteſimum humane
ſalutis heracliani imperij duodecimo perſice expedi-
tionis ſexto. Recepta: aphrica eſt. Egyptus: ⁊ quicq̃d
terrarum fuerat a Romano imperio a perſis occupatũ
a meſopotamia ad orã ſyrie ⁊ heritreũ mare. Arabia
dumtaxat excepta: cuius defectio magnum peperit humano generi
incendium inde ſeminarium illud malorũ terris ortum errore inextri-
cabili qui mortalium partẽ multo maximã in veri obliuionem addu-
xit. Mahumetus tãti mali auctor vir dubium arabs an perſa: vtrũq3
enim traditur patre (vt quidem tradunt) malorum demonum culto-
re matre iſmaelitã: ⁊ ob id hebraice legis nõ ignara. Diſtrahere puc-

cum illi ambiguūq; effingere dum hic: dum illa suam vterq; legē ige rit: igitur vtroq; puer imbutus cultu: neutrū adultus recepit: quin ho mo callidus: atq; vafer ingenio inter christiane pietatis viros diutissi me versatus rem perniciosam humano generi ex duabus legibus cō mentus. Primo inter arabes cōcinabundus Cosdroe factū detesta ri: qui vt deus quidā edicto adorari voluisset nulli mirum debere vide ri: si post opes regni afflictas cū tota fere domo infeliciter ɔsumptus esset. Medius inde inter duas leges hebreos aiebat impie facere q̄ christum natum ex virgine inficiarentur quando id prophete viri pre cipua sanctitate diuinoq; afflati spiritu futurū cecinisse expectandūq; multo antea predixissent. Contra christianos stulte credere iesum dei amicissimū natūq; ex virgine opprobria τ cruciatum a iudeis perpe ti voluisse. His pseudo propheta quum suam gētē malis imbuisset legem tulit cui ne ab hominibus sane mentis quandoq; iretur obuiā abrogareturq;: vt sordide τ pestilenti capitalem inscripsit penā: san xitq; in suo alcorano: si quis de ea ausus esset disputare: qua sanctio ne palam fecit nihil sinceri in ea lege eē: quā velut mysterium quoddā texerit vetueritq; tractari: vt quale esset id qd̄ ferebat populus haud scire posset. Quidā sunt vt philelphus scribit qui eum ismaelitā me morent. Obscuris genitum in arabia parentibus sordidoq; loco na tum puerilibus annis: furaci questu victum illi quesitum locandis cō ducendisq; camelis ad deportandas merces inde adultū latrocinīū exercuisse comparataq; latronum manu: vno atq; altero facinore illu stratum. Vidue nuptias sibi conciliasse: per quam grandem pecuniā τ castella quedā consecutus animū ad maiora extulerit fueritq; iam inde perfidis rebus infestus vt qui in heraclij partibus esset estq; eo prelio quo res Cosdroe conciderunt: vt quidam grecorum scribunt: vulneratus a gregario milite cui Turco nomen esset fracta inde per sarum potentia. Nactus heraclij desidiam cui ille post persicam victo riam deditus est multo maior factus: nec iam cōtemptibilis per va rios successus eo euasit vt iura τ leges sue genti dederit: in quib⁹ ferē dis a Sergio matheo monacho nestoriane impietatis viro est preci pue adiutus. Egerat is monasticā vitā. Ceterū quum nullus esset inter suos dignationis presentem vite statum pertesus bizantio pro fectu ad Mahometū cuius nomē iam celebre erat hō trāsfuga se cō tulit. Huius igitur consilio vsus legē proposuit que vt populatior es set: et oīū gentiū sectis aliq̄d assumpsit. Incepit lex Mahometi ipia inclarescere in pontificatu romano sedente bonifacio quinto in id tē pus quo eleutherius etarcus regnum occupare conatus est. Alij ho norio qui post Bonifacium fuit pontifex sedente: virus illud exitia le aiunt propinari ceptum mortalibus atq; initia eius pontificatus

heraclius arabum defectionem ex eo motū ortam: primo cōpescuit vt supra est proditum. Sed postea arabes Mahometi impulsu sub acta egypto persas bello petierunt ⁊ in pugna perse acie victi facile subacti sunt: ac tum demū Mahometi lege accepta non solū imperiū sed nomē etiam amisere Saraceni iam inde pro persis appellati: an no salutis sexcentesimo trigesimo secundo: ex quo gens ipsa regnare ceperat rerū q; potita est. In asia trecentesimo atq; vndetrigesimo.

Perse Saraceni facti.

Saraceni qui tum persas vicere partē ab initio habuerunt eius arabie que petrea dicta est qua parte ipsa terra inserta est Egypto et iudee a Sara que fuit habrae sese ortos falsē arbitrati sunt: quā Mahometus ausam amplexus facile vanissime genti persuasit solos eos omnium mortaliū legitimos esse diuine professionis successores: his Mahometi ⁊ eius gentis successibus consternatus heraclius: tū demū a vera fide ad monothelitas deflexit pyrrhi ⁊ cyri suasu. Ceterum qr nulli dubium erat Saracenos: perfide subacta breui iudeam inuasuros hierosolimā misit qui dominicam iude crucem bizantium asportarent ne in agarenorum manus veniret. Sic tunc greci Saracenos opprobrij causa appellabant tanq̄ ab agare abrae ancilla oriundos. Nec heraclius sua est opinione deceptus: barbari post persas bello victos: antiochiam adorti: breui vrbem nobilissimā capiunt nec multo post sunt ⁊ hierosolimis potiti cui victorie Mahometus nō multum superstes O fuit. Obijt annos natus quattuor ⁊ triginta: sex vero facem illam humani generis circuntulit. Fuit annus: quo pestis illa teterrima est in terris extincta: humane salutis sexcentesim⁹ trigesimus secudus. Est in perfide vrbs moecca nomine: hic visitur ferrea illius arca: quā totus oriēs colit. Mahometi Caliphas successit cui ob nimiam superstitionē imperium est abrogatum atq; eius loco alter eodem dux nomine creatus quo tempore seuerinus pontifex maximus vita decessit quum paulo plus anno sedisset.

Quod annos natus Mahometus.

¶ De antichristo ⁊ an fuerit Mahometus Antichristus de tribu dan. Caput. ij.

DAn iudicabit populum suum tanq̄ vna tribus israel. Et fact⁹ est Dan ipse serpens in via sedens ⁊ in semita mordens calcaneū equi: ⁊ cadet eques retrorsum: salutē expectans a domino simplex quidem (auctore Ambro.) intellectus hoc habet q̄ etiā Dan tribus iudicem dederit in israel. Eteni post iesum naue iudices fuerunt plebis de diuersis tribub⁹: fuit aūt ⁊ sanson de tribu Dan: ⁊ iudicauit israel viginti ānis Sed nō hunc ꝓphetia significat: sꝫ āticristū q̄ futur⁹ est ex tribu dā.

Gen. xlix. c

Ambro. li. de benedictionib⁹ patriarcharū cap. vij.

Seuus iudex ⁊ tyrannus immanis iudicabit populum suum. Tanq̄
serpens in via sedens deijcere tentabit eos qui viam ambulant verita
tis supplātare cupiens veritatem hoc est enim mordere equi calcaneū
vt veneni suffusione equus saucius ⁊ vulneratus dente serpētis lauet
calcaneū suum. Sicut Judas proditor tentatus a diabolo super do-
minum iesum leuauit calcaneū suum vt deijceret equitem qui se deie-
cit vt omnes leuaret. Cecidit igitur nō prostratus in faciem: quasi dor
mitans: sed retrorsum vt a superioribus ad priora se extendens ad nō
expectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandum: ⁊ ideo iacentem
adam expectabat erigere. Veniet autem dñs in secundo aduentu sed
ij. Tessa. ij. non prius veniet: q̄ numerus electorū fuerit impletus qui deo cogni
tus est ⁊ q̄ reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis qui est
antichristus. Hec est reuelatio Pauli apostoli de aduentu antichri-
sti secundo ad Tessalonicenses cap. ij. velata ⁊ obscura. Et duos an-
tichristos nominibus prime ⁊ secunde bestie sancta reuelat Johānis
apocalipsis. Prima bestia iam venit ⁊ ille fuit mahumetes arabum
princeps qui apparuit sub heraclio: ⁊ cuius secta adhuc durat breui
per dei miam funditus interitura. Scda bestia nōdū apparuit: de qua
magis videtur loqui apostolus. Nec mirū. Nā in aduentu prime be
Hieronim⁹ stie apostasia nondum cōpleta erat: apostasia defectio repudiatio et
rebellio interpretatur hanc apostasiam defectionē monarchie Roma
ne in epistola ad Tessalonicenses sacer interpretatur athanasius. Idē
facit diuus Hieronimus Ad algasiā vndecim questiones sibi ex apo
stolo proponentē. Itē prima bestia nō sedit in tēplo dei tanq̄ q̄ esset
deus ostendens: sed solū prophetam ⁊ nunciū dei se appellauit. Rur
sus aduentus eius ⁊ si in mendacio quidē fuit vt qui spiritu sathane
plenus mētiretur angelorū dei / ⁊ dei familiaritatē suam in celū vsq̄
ad thronum dei ex sancta ciuitate eleuationē ⁊ secretorū celestium co-
gnitionem ⁊ innumera talia indigna narratu ⁊ hoc quidem cum fal-
sa extasi inuento diabolico phātastice perductus est vsq̄ ad principē
demoniorum. Cuius man⁹ attactu (vt ipse ait) sensit letale frigus vt
qui vel in hoc se pricipem mortis esse declarabat quē ⁊ pro vero deo
adorauit comitante eū angelo tenebrarū qui se in Gabrielē angelum
lucis trāsfigurabat pduct⁹ est. In quā in iumēto (talis ei bestia ⁊ mir
tētē bestialitatis pricipē ⁊ ad quē mittebatur bestialē hoiem decebat)
per fictitios tenebrarū celos per multicipites multilingues monstri-
ficos ⁊ multiformes apostatas āgelos supplicia pendētes q̄ ⁊ opis
eius se egere simulabant. Et proh scelus horrendū scelus infandum:
in illa sacrilega visione vnus eorum in christum se transfigurat quasi
opis eius indignum ⁊ suffragia eius postulātem catenas videt sup-

plicia videt deum laudare putat loquentem blasphemias principi te nebrarum tribuentes que totius maiestatis immense lucis habitatori debetur dño ꝛ dum profunde noctis secreta videt arcana putat esse celestia. Hec est illius visionis ꝛ diabolice scene veritas ꝛ vera interpretatio quam in dialogo nostro in legem Mahometicam latiꝰ declarauimus. Aduentus igitur illius bestie ꝛ primi antichristi in spiritu sathane fuit in mendacio: signa tamen ꝛ prodigia non fecit quod ꝛ ipse de se testatur. Sed secunda bestia: signorum habebit potestatem ꝛ seducit (inquit) habitantes in terra propter signa que data sunt illi facere prima tamen bestia ꝛ primus antichristus magnā habet (vt in Apocalipsi cognoscitur) cum secunda similitudineꝫ ꝛ illi precurrit vt secunda dicat se a prima annunciatā: ꝛ se eum esse quē prima iussit adorandum: dabit enim spiritū imagini bestie eritq̃ spiritus imaginis bestie in spiritu sathane. Moses ꝛ xp̄s: homo ꝛ homo supra hominem per plenitudinem dei. Prima ꝛ secunda bestia. Bestia ꝛ bestia infra omnē bestiam per plenitudinem nequitie sathane. Sublato prorsus Grecorum imperio: venit christus. Sublato idētidem penitus Romano imperio: veniet secūda bestia qui est āntichristus. Nō tam ergo iustam habebant timoris causam Tessalonicenses: q̄ nos vicinum timere debemus hominis peccati ꝛ filij perditionis aduētū cum ad signum pauli monarchiam romanam admoueamus oculum Ubi nunc queso monarchia: vbi qui in ea mundi regit habenas cū et videamus monarchie caput etiam ab ea deficere quā obsecro Roma suo regi suo monarche prebet obedientiā ꝛ nescio quibꝰ temporibus potuit maior defectio apparere. Sed cū Mahumetes fit bestia bestie: ꝛ antichristus antichristi: nihil absurdum fuerit si propemodum que adduxit apostolus videantur ei conuenire. Quis negabit hominem esse peccati ꝛ filium perditionis qui regno christi ꝛ dei ad eternam perditionem detraxit Asiam: Africam ꝛ magnā partem Europeque ꝛ a Romano apostasiaꝫ per tantam amplitudinem terre fecit imperio. Quis tam aduersarius christo vnq̄ surrexit. Quis tam extollitur supra omnem qui dicitur deus. Pater dicitur deus: ꝛ vere est filius dicitur deus: ꝛ vere est: spiritussanctus dicitur deus ꝛ vere est: ꝛ hi tres reuera deus ꝛ vnus deus: at patrem negat deum: filiū negat deum spiritum sanctū negat deū: tres negat Mahumetes ꝛ christuꝫ deum: negat ꝛ se extollit supra christum. se extollit supra angelos pro christo pro āgelis supplicibꝰ ꝛ etiam demonibus vt superior se orasse mentitur nonne igitur extollitur supra omnem qui reuera dicitur deus ꝛ cum supra āgelos ꝛ demones supra etiam eos qui opinione dij habentur.

¶ Quid consuerit Mahumetes de christo in suo alcorano. Ca. iij.

Confitetur Mahumetes in alcorano iesum christū dei virtutem sapientiam aiam flatum spiritum verbūq̧ afflatu quodam diuino quē rubela vocant ex maria virgine perpetua natum: affirmans christū sanctum ⁊ omni virtute prestantē eundēq̧ supra humanitatis fastigium nunc verbum nunc spiritum ⁊ dei aiam predicans virginis vero natum ipsam virginem miris efferre laudibus astipulari miraculis. Et euangelice historie quatenus a suo nō discrepat alcorano euangelia ab apostolorum discipulis corrupta oportuisse per alcoranum suum emendari. Et christiani nominis multitudini per hec blanditus a sergio voluit baptisari inde in aliorū studia cōciliāda cū Sabellianis negare. Trinitatē cū Manicheis binariū in diuinis numerū ponere Negare equalitatē pr̄is ⁊ filij cū eunomio. Spiritū sanctū creaturā dicere: cū Macedonio: cū Nicolaitis multitudinē vxorꝫ pbare et vt iudeis aliquid daretur circūcisionē ⁊ baptismū simul predicare probare ⁊ vetus testamētū tametsi id quoq̧ diceret quibusdā in locis nō carere vicio. Pretexuit his ambagibus incredibilem illecebram qua facile vita capitur remissis sue genti veneris ⁊ omnium voluptatū habenis. Et ille quidē talis fuit in ferenda lege. Ceterū habuit res pessima luxuriosa incrementa: adeo est vita pronior in lapsum: q̄ in bono constans. Serpit pestis illa ingentes fere innumeras: vt iam quota pars hominum pre multitudine illa vero aberrantiū sit nunc demum In officio primordiū tanti mali: quod supra est demonstratū: ex arabia est: necnon sp̄ eandem terra pestilens esset humanis gentibus sic tunc Mahometus sic olim Cham: ⁊ eius progenies hi malorum demonū cultum induxerūt ille veri dei mira virtute constitutum sustulit.

¶ Quid de ydolis sensuerit Mahometus. Cap. iiij.

De ydolis non est opus mentionē fieri. Nā oē dānauit simulachrū. Eius solū ydolū id est sarcophagū pensilē infelicib᷒ ossibus plenū ⁊ multis ydolis perniciosius stult᷒ ⁊ bestialis venerat᷒ est populus veherationis locū infelice arabia immo eo ipso infelice Mechā appellant verū vt xp̄s spiritu oris sui dissoluet ⁊ perdet futurū: sic ydolū illud (si vera sunt q̄ iacobus stapulensis noster audiuit ⁊ audita ab eo etiā scripta legi) sp̄ū fulmineo iā deiecit cui paret machina mundi ad q̄cunq̧ velit sp̄ seruire parata. Vidit ipse virū fulcine nunc ferme secūdus ⁊ vicesim᷒ agitur annus ille sacco induebat nudo capite nudis pedib᷒ sp̄ incedens vimine intorto cinctus crucē ligneā in manu ha[b]en

sans nullū frigus nullas niues (que tunc maxime erāt) per horrens de sacello in sacellū discurrens vbi si ostia non poterant in niuibus genua flectens et orans cibus eius olera et panis: post multorum dierū inediam aqua potus terra lectus hunc inquā virū ferunt septē annis cōstātinopoli seruientē. In confessione nominis christi pertulisse: post quod tēpus cū mercatoribus Turcarū qui eū agnoscebāt et ob simplicitatē morū et fidelitatē seruitij profectus est Mecchā. Illis vero tēplū ingressis: vna et ipse ingressus est et flectentibus genua ante feretrū bestie et ipse flexit. Adorarunt bestiā ipse vero tacita oratione xpm quē tūc cū lachrimis precatus est: vt virtutis sue signū ostēderet et corpus illud deijceret quod tot in perditionē seduxerat pplos et lumine gratie sue terrā illā illustraret vt homines eū cognoscerēt et darent vero deo gloriā qui solus gloria dignus est: exeūtē e templo exploratores deprehenderūt vt serra lignea eū mediū secarēt. Nā hec pena est audentibus tēplū ingredi: qui aliena quam Mahumetea secta sunt. Ipse vero exultās pro noie xpi sectionē patienter expectabat at mercatores rigorē flexerūt precibus et dono eū receperūt insectū multum enim eis et camelis eorū in via prebuerat famulatū. Abeuntibus igitur eis missum fulmē e celo feretrum (vt a dño virtutis petierat signū) decutit quassat iminuit. Hec audiuit ipse stapulensis: et etiā ego scripta legi. Vñ et Turce coniectāt breui legē suā finiturā. Ecce (si hec vera sunt) qui in typo sedebat in tēplo et adorabatur quasi deus et extollebatur supra xpm et omnē qui dicitur deus: iam deiectus est iā spiritu christi elisus cecidit cuius aduentus fuerat scdm operationē satbane et signa et prodigia emētita oia ad seductionē iniustitie ijs qui pereunt signū etenī illud ementitū erat quod multos ad interitū rapiebat sarcophagū illum pensilē videntes et diuina virtute fulciri putantes pensilem dico in aere cuius rei simplex populus nesciebat cognoscere causam aut si non simplex propter superstitionem tñ non audebat cogitare. Sic et simplicibus et nō simplicibus erat signū et prodigiū mendax in perditionē animarū. Nunc autē post fulmineā sepulchri infelicium ossiū conflagrationē: dicunt corpus eius esse in medinatalabi arabie deserte: vbi delubrū eius visitur longum passus cētū latus octoginta quadrigentis suffultū colūnis lāpades pēsiles perpetuo accēse ad triū miliū numerū. Sed nonne et hic extolli: vr supra sacrosctm̄ sebasma supra sanctū sanctorum quod vere colitur cui honor reuerētiaque debetur vbinā gentiū tantus apparet venerationis fastus. Admissis ad ferale spectaculū eruuntur oculi et iure quidē tanquam qui nū quam deū sunt visuri. At xps his corruptibilibus nō indiget luminibus cui innumera sp effulgēt eterna et qui vidēt hii sunt oculi et nequaquam eruēdi vt qui deū perēniter sunt visuri. Qui deū mahumetis colūt principē tenebrarum colūt: hic eorum deus: hūc ei ille adorauit et huius solius fuit nūcius.

Neqꝫ deficticijs celis ⁊ ampla eorum efficta magnitudine quiſq̄ miretur. Nam (narrante philone) nonnulli filiorum iſrael diabolica curioſitate tentati ſimilibus figmentis illuſi fuere a Chananeis putantes ſe in media nocte veraciter ſolem videre: ⁊ dimiſſo vero ſolis creatore eum adorarunt pro vero deo qui ficticiū fecerat apparere ſolem. Non etiam mireris deficticijs angelis ⁊ de ſimulato aſtutia ſathane chriſto cū valenti monacho ex hyſtoria heraclidis ſimile accidiſſe agnoſcatur. Demon (inquit) in effigiē ſaluatoris tranſſiguratus nocte ad eum venit cū choro quodam mille (vt finxerat) angelorum lampades accenſas tenentium ⁊ cū flammea rota in qua ſaluatorem ſedere ſimulauerat precedente vno ex ipſis eiqꝫ iſta dicente. Egredere igitur de cella tua nihilqꝫ aliud facias niſi vt venientem eminus cernens. Indinans te adorare feſtines ſic deinceps ad propriū habitaculum reuerſurus. Egreſſus igitur e cella ſua credenſqꝫ ſe cernere diuina miniſterij celeſtis officia cūctaqꝫ lampadū fulgore rutilantia: et ipſum antichriſtum non vltra vnius ſpaciū ſtadij conſtitutum proti nus pronus in terra ⁊ eum quē crederet dominū adorauit. Hec heraclides. Ecce quomodo relicto vero chriſto tumidus ⁊ inſipiēs valēs chriſti adorauit aduerſariū ⁊ pro veritate ſimulatū phantaſma ⁊ emētitum ſimulachrū. Opera enim dei veritas ad ſaluandū diaboli autē verorum apparentia ad damnandū. Aduentus igitur illius beſtie: et primi antichriſti in ſpiritu ſathane fuit in mendacio nec ſigna nec prodigia fecit quod vt iam dictū eſt ipſe de ſe teſtatur. Sed ſecunda beſtia ſignorum habebit poteſtatem. Et ſeducit vt ſcriptum eſt habitantes in terra: ꝑpter ſigna q̄ data ſunt illi facere. Prima beſtia. i. Mahumetes non modo mentitus eſt ſed leuiter: ſed indocte: ſed imprudēter: ſed inſipide loquitur in ſuo alcorano: ⁊ ſibiipſi ſepe cōtrarius eſt quēadmodū ſue legis inſpector plane intelliget innumerabiles ſunt eius ineptie ⁊ anile fabule ⁊ pueriles nuge: de quibus libet hoc loco pauca referre que de ceteris iudicium prebeant. Exponens Mahumetes capitulū alcorani quod dicitur iſrael. Primā fabulam quā capite ſecundo huius libri narrauimus tradit alterā libro cui titulus eſt de doctrina Mahumetis hijs nugis atqꝫ deliramētis implet aures populi ita inquiēs. Duo āgeli nominant̄ arathes ⁊ narrathes quos ille aſſerit iuſſu dei in terram deſcendiſſe: vt genus humanū regerent atqꝫ inſtruerēt tribus mandatis acceptis. Primū ne quēq̄ occiderēt. Alterum ne quid iniuſte decernerent. Tertium ne vinum biberent: cū aliquādiu rexiſſent: ⁊ etiam ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerētur Mulier quedam decenti forma ⁊ omniū pulcherrima aduerſus maritum ſuum cauſam habens iudiciū ab eis petijt: atqꝫ vt fauentes haberet iudices vt apud ſe prandiū habeant multis precibus inuitat: nō

a b nuunt angeli. Paratū splendidum conuiuiū: epulas ꝛ pocula mulier ipsa ministrat: apponuntur fercula multiplicia: ꝛ cum his vinum qꝫ cū āgeli recusarēt instāte sepi⁹ muliere ꝛ multas obijciente blandicias tandem biberunt ꝛ inebriati vino in hospitam incaluerunt eiusqꝫ cubitum postularunt spondet mulier ea conditione: vt alter eorum ei ascensum in celū ostenderet alter descensum. Placet conditio illa vt vero iter didicit mox ascēdit in celum relictis atqꝫ irrisis angelis: quā deus recognitā inter sidera collocauit cui lucifer est nomen angeli ad iudiciū euocati sunt: ꝛ catenis ferreis in puteo profundissimo religati sunt vsqꝫ in diem iudicij permansuri cum elegissent in hac potius vita ꝙ in altera plecti. Hec ē sapiētia Mahumetis quā docet paruulos hec eius theologia: hec doctrina diuinitus reuelata mira hominis audacia ne dicamus stultitiam seu dementiam quot sunt in hijs fabulis deridenda somnia. Quis illud patienter audiat qꝫ angeli de vino inebriati specie mulieris decepti cōcubitum eius appetierint que iter in celum edocta ad conspectū magni dei peruenit ꝛ honorifice accepta inter astra locum obtinuerit: angeli penas dederint atqꝫ idcirco vinū homini interdictum quod tanti mali causa fuerit. Commemorat hec Mahumetes ꝛ tāꝙ ex penu dei recepta hominibus inculcat vide ꝙ grauiter ꝙ vere ꝙ perite loquūtur poetarum figmenta que pueris leguntur. Inter archana legis inserit Mahumetes pueri christiani: ū non sine risu audiunt cū rapte in celum femine referuntur ꝛ in astra cōmutate q̄ maior ꝛ minor visa vocantur his nugis implet aures populi Mahumetes: sed hec non lex est dn̄i quēadmodū dicit propheta lex dn̄i inquit immaculata cōuertens aīas testimoniū dn̄i fidele sapientiam prestans paruulis. Immaculata est lex dn̄i: qꝛ mala queqꝫ excludit neqꝫ libidinē neqꝫ turpitudinē vllā admittit sic apud eundem prophetā eloquia dn̄i casta dicuntur: ꝛ apud Job legitur non inuenietis in ore meo iniquitatem nec in faucibus meis stulticia personabit. ꝛ apostolus lex sancta inquit ꝛ mandatum sanctum ꝛ iustum ꝛ bonum At quomō Mahumetea lex imacualata q̄ stupra ꝛ adulteria ꝛ oēs libidinū maculas ac feditates admittit dicet forsitan: qꝛ ieiunia quedam precepit ꝛ orationes ꝛ elemosinas non damnamus hoc absit vt ea mala dicamus inuēctorū eorum. Mahumetem esse negamus absqꝫ Mahumete sciebamus hec esse bona. Ieiunauit Moses ieiunauit Helias ieiunauit Christus orare ꝛ frangere esurienti panem suū ꝛ egenos: multo antiquius est quā Mahumetis inuētū. Multi nos legislatores ad opera pietatis inuitarunt vez adulterari fornicari seruire ventri ꝛ in sceno voluptatum iacere solus Mahumetes inter bona collocat. Mahumetes vxores inquit ducite ꝛ cōcubinas qꝫ placet Nā ego quadraginta virorū in meis lūbis vires habeo ꝛ vxoribus

atq₃ ancillis ꝯmisceor plurimis: q̇d de testimonio fideli cum data est Mosi lex i mōte sinai: fulgura ⁊ corruscatiōes apparuerūt ⁊ signa de celo q̄ testimoniū legi ꝑbuerūt: lex christi miraculis admodū multis ꝯfirmata ē. At Mahumetis legē q̄ signa/q̄ miracl'a ꝓbāt. Audiam⁹ eū nō sum missus inquit nisi in virtute gladij: ⁊ qui non suscepit meā prophetiā occidatur aut reddat tributū ꝑciuȝ ꝓ infidelitate sua. quid est hoc nūquid manifeste negat se miraculorū v̄tute carere et ficta falsaq₃ esse oia signa demōstrat: que sue legis doctores in populis ꝑdicant: non h₃ igitur lex mahumetea testimoniū nisi in armis: sed id nō est fidele. Intellige ergo tu q̇ Mahumetū adoras quo pede claudicat tua lex/⁊ quātis scatet erroribus/⁊ ꝙ̄ ꝓcul a veritate recedit ⁊ ꝙ nō ē in ea sal⁹: noue ⁊ antiq̄ legis iīmica: ⁊ itellige ꝙ̄ solida ē euāgelica doctrina ꝙ̄ vera ⁊ scā/ꝙ̄ mūda ⁊ imaculata: ⁊ ꝙ in ea tīn̄ iter in celū ostēdit et ꝙ trinitas in vnitate/et vnitas in trinitate colenda est.

¶ De scda bestia. i. antichristo ⁊ eius aduentu. Cap. v.



Verūt qui dixerūt a christo vsq₃ ad antichristū mundū
sex etates habiturū: ⁊ primā fuisse apostoloruȝ: scdam
martyrū: tertiā doctorū: quartā anachoritarū: hoc ē se-
cedētium: vt Pauli primi heremite: hilarionis ⁊ anto-
Sex etates post christū nij ac similiū: quintā monachoꝝ: sextā mendicantiū et hac euoluta putāt antichristi tp̄s affuturū. Quid igitur restat nisi cuȝ apostasia ⁊ defectio monarchie romane cōpleta fuerit: veniat scda bestia/scds homo peccati ⁊ fili⁹ iniq̇tatis: de quo loq̇tur apl's. ij. ad Tessalonicēses ca. ij. cui data est potestas signoꝝ in quo oia hec manifestiora erūt ꝙ̄ in prima bestia/que malicie istius fuit typus: quem dn̄s iesus elidet spū oris sui ⁊ destruet illustratiōe aduēt⁹ sui euāgelio pacis in vniuerso orbe ꝑdicato. Cognito vero atq₃ recepto: felices qui tūc erūt tāte felicitatis a deo electi ministri: magna etiā felicitas ijs q̇ immobiles stabūt in fide christi tam vita ꝙ̄ cōfessione: neq₃ etiā dū instabūt tp̄a illa dimouebūtur a mēte sua neq₃ disturbabunt: sed firmiter adherebūt christo vt immobili monti pacē eius ⁊ serenitatē retinētes: ⁊ grās ei semꝑ agētes ꝓ magna erga se dei miseratōe. Quod ⁊ ita esse Tessalonicēsibus/exultat in spiritu Paulus: ⁊ hortat imobiles stare auxiliūq₃ diuinuȝ ad hoc eis impꝰcatur. Nihil igit restat nisi defectio monarchie romane cōpleta fuerit: veniat hec scda

Augustin⁹ lib. de antichristo. bestia: inde dicit apl's. Antichristū nō antea in mūdū esse venturū: nisi venerit primū discessio: hoc est nisi discesserint oia regna a romano imꝑio: q̄ prius subdita erāt. Hoc autē tp̄s vt tradit btūs Augustin⁹

Vltim⁹ rex frācorū ꝑm Augustinū nōdū aduenit: q₂ l₃ (inq̇t) videam⁹ romanū imperiū ex maxia parte destructū: tn̄ ꝙ̄diu reges francoꝝ durauerint/q romanū imperiū tenere dn̄t; romani dignitas ex toto nō ꝑibit: q₂ in regibus suis stabit. Quidam vero doctores vt idem Augustinus tradit dicunt ꝙ vnus ex

regibus francorū romanū imperiū ex integro tenebit qui in nouissi-
mo tempore erit: et ipse erit maxim⁹ et omniū regū vltim⁹. Qui postꝙ
regnū suum feliciter gubernauerit ad vltimū hierosolimā veniet: et in
monte oliueti sceptrū et coronā suam deponet. Hic erit finis et cōsum-
matio romanorū christianorūq; imperij. Statimq; scd̄m predictam
sententiam apostoli pauli antichristū dicunt futurū hec Augustinus.
Non desunt etiam nostris tēporibus q̄ dicant appropinquare tēpus
antichristi quēdā quoq; prophetā breui nasciturū qui magnā moruꝫ
et legū varietatē inducat. Sed cū omnia sint incerta et plena fabularū
illud xp̄i tenendū est. Estote parati: qz qua hora non putatis fili⁹ ho-
minis veniet. Nā prescīri nullomodo iudiciū datur: nisi adeo ipso re-
uelетur: et cū apostolis id scire desiderantibus et super eo xp̄m interro-
gantib⁹ responsum fuerit: nō est vestrū scire tempora et momenta que
pater posuit in potestate sua. Credo id frustra sperari a posteritate: et
sati⁹ esse desistere ab hac tam curiosa temeritate. Hec sunt que si me-
morie tenueris: et frequenter quasi ruminando meditatus fueris con-
stanter huius vite mortalis bona eque ac mala peritura contemnes.

De doctrine christiane autoritate atq; prestantia. Ca.vj.

Quanto christiana lex ceteris excellentior est quāto et plu-
res docti: et doctis alijs sp̄ doctiores eloquētiores et san-
ctiores fuerūt qui hanc secuti sunt quā q̄ alias suscepe-
runt. Si primū religionis huius fundamentū dialectici
vel oratores vel poete iecissent: suspicaremur plebē astu-
tia hominū fuisse deceptā. Si docti oēs semper respuissent iudicare-
mus eā forsitā cōtennendā. Si principes vel ab initio vel paulopost
huic legi omnino fauissent opinaremur (qd̄ de quibusdam religioni-
b⁹ arbitramur) debiliores a potentiorib⁹ fuisse coactos successores
deinde (vt fit) legē illā cum lacte suxisse. Diuina igr̄ prouidentia vo-
luit simplicē religionis sue veritatē ab hominib⁹ primo rudib⁹ et sim-
plicib⁹ primā originē ducere atq; a simplicib⁹ et rudib⁹ astutos ac do-
ctos feliciter irretiri p̄misit insup religionē suā ānos plures ꝙ trecen-
tos a potētib⁹ vbiq; gētiū crudeliter ipugnari quo maior eēt doctoꝝ
testiū et fideliū numer⁹ reiq; ipsius verior certior firmior auctoritas.
Nā i p̄rosp̄itate fidē p̄stare facile est in aduersitate difficile. Ex q̄sitis-
simis tormētis cruciatos fuisse xp̄ianos vt nr̄as hystorias p̄termittā
testat̄ tacit⁹ Vituperauit autē xp̄anos credo vt seculis suis adularet̄
quē etiā in hystoria mētitū fuisse Tertullian⁹ ostēdit: qz dixerit iudeos
caput Asini colere atq; historia scripserit pōpeiū archana iudeoꝝ spe-
culatū nullū in eis simulachrū reperisse. Igit̄ ab hoc vno mēdacio di-
sce reliq̄. Accedit ꝙ hirene⁹ nr̄ martyr lugdunēs. āntistes clarissim⁹ i li-
bro ꝯ hereses testat̄. Nō ob aliud tūc ꝺ nr̄is suspicio exorta ē tāꝙ ipijs
et ipuris ꝙ ob hereticoꝝ q̄rūdā gnosticoꝝ p̄stitutā incestā prorsus

cum illi ambiguūq; effingere dum hic: dum illa suam vterq; legḗ īgerit: igitur vtroq; puer imbutus cultu: neutrū adultus recepit: quin homo callidus: atq; vafer ingenio inter christiane pietatis viros diutissime versatus rem perniciosam humano generi ex duabus legibus cōmentus. Primo inter arabes cōcinabundus Cosdroe factū detestari: qui vt deus quidā edicto adorari voluisset nulli mirum deberevideri: si post opes regni afflictas cū tota fere domo infeliciter ɔsumptus esset. Medius inde inter duas leges hebreos aiebat impie facere q̄ christum natum ex virgine inficiarentur quando id prophete viri precipua sanctitate diuinoq; afflati spiritu futurū cecinisse expectandūq; multo antea predixisset. Contra christianos stulte credere iesum dei amicissimū natūq; ex virgine opprobria et cruciatum a iudeis perpeti voluisse. Is pseudo propheta quum suam gētē malis imbuisset legem tulit cui ne ab hominibus sane mentis quandoq; iretur obuiā abrogareturq;: vt sordide et pestilenti capitalem inscripsit penā: sanxitq; in suo alcorano: si quis de ea ausus esset disputare: qua sanctione palam fecit nihil finceri in ea lege eē: quā velut mysteriū quoddā tererit vetueritq; tractari: vt quale esset id qđ ferebat populus haud scire posset. Quidā sunt vt philelphus scribit qui eum ismaelitā memorent. Obscuris genitum in arabia parentibus sordidoq; loco natum puerilibus annis: furaci questu victum illi quesitum locandis cōducendisq; camelis ad deportandas merces inde adultū latrocinium exercuisse comparataq; latronum manu: vno atq; altero facinore illustratum. Vidue nuptias sibi conciliasse: per quam grandem pecuniā et castella quedā consecutus animū ad maiora extulerit fueritq; iam inde perfidis rebus infestus vt qui in heraclij partibus esset estq; eo pretio quo res Cosdroe conciderunt: vt quidam grecorum scribunt: vulneratus a gregario milite cui Turco nomen esset fracta inde per sarum potentia. Factus heraclij defidiam cui ille post persicam victoriam deditus est multo maior factus: nec iam cōtemptibilis per varios successus eo euasit vt iura et leges sue genti dederit: in quib⁹ ferē dis a Sergio matheo monacho nestoriane impietatis viro est predipue adiutus. Egerat is monasticā vitā. Ceterū quum nullus esset inter suos dignationis presentem vite statum pertesus bizantio profectu ad Mahometū cuius nomē iam celebre erat hō trāffuga se cōtulit. Huius igitur consilio vsus legē proposuit que vt populatior esset: et oīū gentiū sectis aliqđ assumpsit. Incepit lex Mahometi ipsa inclarescere in pontificatu romano sedente bonifacio quinto in id tēpus quo eleutherius etarcus regnum occupare conatus est. Alij honorio qui post Bonifacium fuit pontifex sedente: virus illud exitiale aiunt propinari ceptum mortalibus atq; initia eius pontificatus

heraclius arabum defectionem ex eo motu ortam: primo cõpescuit vt supra est proditum. Sed postea arabes Mahometi impulsu subacta egypto persas bello petierunt τ in pugna perse acie victi facile subacti sunt: ac tum demũ Mahometi lege accepta non solũ imperiũ sed nomẽ etiam amisere Saraceni iam inde pro persis appellati: anno salutis sexcentesimo trigesimo secundo: ex quo gens ipsa regnare ceperat rerũq; potita est. In asia trecentesimo atq; vndetrigesimo.

Perse Saraceni facti.

Saraceni qui tum persas vicere partẽ ab initio habuerunt eius arabie que petrea dicta est qua parte ipsa terra inserta est Egypto et iudee a Sara que fuit habrae sese ortos false arbitrati sunt: quã Mahometus ausam amplexus facile vanissime genti persuasit solos eos omnium mortaliũ legitimos esse diuine professionis successores: his Mahometi τ eius gentis successibus consternatus heraclius: tũ demũ a vera fide ad monothelitas deflexit pyrrhi τ cyri suasu. Ceterum qz nulli dubium erat Saracenos: perside subacta breui iudeam inuasuros hierosolimã misit qui dominicam iude crucem bizantum asportarent ne in agarenorum manus veniret. Sic tunc greci Saracenos opprobrij causa appellabant tanq̃ ab agare abrae ancilla oriundos. Nec heraclius sua est opinione deceptus: barbari post persas bello victos: antiochiam adorti: breui vrbem nobilissimã capiunt nec multo post sunt τ hierosolimis potiti cui victorie Mahometus nõ multum superstes O fuit. Obijt annos natus quattuor τ triginta: sex vero facem illam humani generis circumtulit. Fuit annus: quo pestis illa teterrima est in terris extincta: humane salutis sexcentesim' trigesimus secũdus. Est in perside vrbs moecca nomine: hic visitur ferrea illius arca: quã totus oriẽs colit. Mahometi Caliphas successit cui ob nimiam superstitionẽ imperium est abrogatum atq; eius loco alter eodem dux nomine creatus quo tempore seuerinus pontifex maximus vita decessit quum paulo plus anno sedisset.

Quod annos natus Mahometus.

¶ De antichristo τ an fuerit Mahometus Antichristus de tribu dan. Caput.ij.

Dan iudicabit populum suum tanq̃ vna tribus israel. Et fact' est Dan ipse serpens in via sedens τ in semita mordens calcaneũ equi: τ cadet eques retrorsum: salutẽ expectans a domino simplex quidem (auctore Ambro.) intellectus hoc habet φ etiã Dan tribus iudicem dederit in israel. Eteni post iesum naue iudices fuerunt plebis de diuersis tribub': fuit aũt τ sanson de tribu Dan: τ iudicauit israel viginti ãnis Sed nõ hunc ꝓphetia significat: sz ãtichristũ q̃ futur' est ex tribu dã.

Gen.xlix.c

Ambro. li. de benedictionib' patriarcharũ, cap.vij.

plicia videt deum laudare putat loquentem blasphemias principi te nebrarum tribuentes que totius maiestatis immense lucis habitatori debentur dño & dum profunde noctis secreta videt arcana putat esse celestia. Hec est illius visionis & diabolice scene veritas & vera interpretatio quam in dialogo nostro in legem Mahometicam lati⁹ declarauimus. Aduentus igitur illius bestie & primi antichristi in spiritu sathane fuit in mendacio: signa tamen & prodigia non fecit quod & ipse de se testatur. Sed secunda bestia: signorum habebit potestatem & seducit (inquit) habitantes in terra propter signa que data sunt illi facere prima tamen bestia & primus antichristus magnã habet (vt in Apocalipsi cognoscitur) cum secunda similitudinez & illi precurrit vt secunda dicat se a prima annunciatã: & se eum esse quẽ prima iussit adorandum: dabit enim spiritũ imagini bestie eritq3 spiritus imaginis bestie in spiritu sathane. Moses & xps: homo & homo supra hominem per plenitudinem dei. Prima & secunda bestia. Bestia & bestia infra omnẽ bestiam per plenitudinem nequitie sathane. Sublato prorsus Grecorum imperio: venit christus. Sublato idẽtidem penitus Romano imperio: veniet secũda bestia qui est ãtichristus. Nõ tam ergo iustam habebant timoris causam Tessalonicenses: q̃ nos vicinum timere debemus hominis peccati & filij perditionis aduẽtũ cum ad signum pauli monarchiam romanam admoueamus oculum Ubi nunc queso monarchia: vbi qui in ea mundi regit habenas cũ et videamus monarchie caput etiam ab ea deficere quã obsecro Roma suo regi suo monarche prebet obedientiã & nescio quib⁹ temporibus potuit maior defectio apparere. Sed cũ Mahumetes sit bestia bestie: & antichristus antichristi: nihil absurdum fuerit si propemodum que adduxit apostolus videantur ei conuenire. Quis negabit hominem esse peccati & filium perditionis qui regno christi & dei ad eternam perditionem detraxit Asiam: Africam & magnã partem Europe que & a Romano apostasiaz per tantam amplitudinem terre fecit imperio. Quis tam aduersarius christo vnq̃ surrexit. Quis tam extollitur supra omnem qui dicitur deus. Pater dicitur deus: & vere est filius dicitur deus: & vere est: spiritussanctus dicitur deus & vere est: & hi tres reuera deus & vnus deus: at patrem negat deum: filiũ negat deum spiritum sanctũ negat deũ: tres negat Mahumetes & christuz deum: negat & se extollit supra christum. se extollit supra angelos pro christo pro ãgelis supplicib⁹ & etiam demonibus vt superior se orasse mentitur nomine igitur extollitur supra omnem qui reuera dicitur deus & cum supra ãgelos & demones supra etiam eos qui opinione dij habentur.

¶ Quid confuerit Mabumetes de chriſto in ſuo alcorano. Ca.iij.

Confitetur Mabumetes in alcorano ieſum chriſtũ dei virtutem ſapientiam aiam flatum ſpiritum verbũq; afflatu quodam diuino quẽ rubela vocant ex maria virgine perpetua natum: affirmans chriſtũ ſanctum ⁊ omni virtute preſtantẽ eundẽq; ſupra bumanitatis faſtigiuꝫ nunc verbum nunc ſpiritum ⁊ dei aiam predicans virginis vtero natum ipſam virginem miris efferre laudibus aſtipulari miraculis. Et euangelice biſtorie quatenus a ſuo nõ diſcrepat alcorano euangelia ab apoſtolorum diſcipulis corrupta oportuiſſe per alcoranum ſuum emendari. Et chriſtiani nominis multitudini per bec blanditus a ſergio voluit baptiſari inde in aliorũ ſtudia cõciliand a cũ Sabellianis negare. Trinitatẽ cũ Manicbeis binariũ in diuinis numerũ ponere Negare equalitatẽ pr̃is ⁊ filij cũ eunomio. Spiritũ ſanctũ creaturã dicere: cũ Macedonio: cũ Nicolaitis multitudinẽ vxoꝝ ꝓbare et vt iudeis aliquid daretur circuncdiſionẽ ⁊ baptiſmũ ſimul predicare probare ⁊ vetus teſtamẽtũ tametſi id quoq; diceret quibuſdã in locis nõ carere vicio. Preteruit bis ambagibus incredibilem illecebram qua facile vita capitur remiſſis ſue genti veneris ⁊ omnium voluptatũ babenis. Et ille quidẽ talis fuit in ferenda lege. Ceterũ babuit res peſſima luxurioſa incrementa: adeo eſt vita pronior in lapſum: ꝙ in bono conſtans. Serpit peſtis illa ingentes fere innumeras: vt iam quota pars bominum pre multitudine illa vero aberrantiũ ſit nunc demum In officio primordiũ tanti mali: quod ſupra eſt demonſtratũ: ex arabia eſt: necnon ſꝑ eandem terra peſtilens eſſet bumanis gentibus ſic tunc Mabometus ſic olim Cbam: ⁊ eius progenies bi maloruꝫ demonũ cultum induxerũt ille veri dei mira virtute conſtitutum ſuſtulit.

¶ Quid de ydolis ſenſuerit Mabometus. Cap.iiij.

De ydolis non eſt opus mentionẽ fieri. Nã oẽ dãnauit ſimulacbrũ. Eius ſolũ ydolũ id eſt ſarcopbagũ penſilẽ infelicib⁹ oſſibus plenũ ⁊ multis ydolis pernicioſius ſtult⁹ ⁊ beſtialis venerat⁹ eſt populus veneratiõis locũ infelice arabia immo eo ipſo infelice Mecbã appellant verũ vt xp̃s ſpiritu oris ſui diſſoluet ⁊ perdet futurũ: ſic ydolũ illud (ſi vera ſunt q̃ iacobus ſtapulenſis noſter audiuit ⁊ audita ab eo etiã ſcripta legi) ſpũ fulmineo iã deiecit cui paret macbina mundi ad q̃cunq; velit ſꝑ ſeruire parata. Uidit ipſe virũ falcine nunc ferme ſecũdus ⁊ viceſim⁹ agitur annus ille ſacco induebat nudo capite nudis pedib⁹ ſꝑ incedens vimine intorto cinctus crucẽ ligneã in manu bain

stans nullū frigus nullas niues (que tunc maxime erāt) perhorrens de sacello in sacellū discurrens vbi si ostia non poterant in niuibus genua flectens τ orans cibus ei⁹ olera τ panis: post multoꝝ dierū inediam aqua pot⁹ terra lect⁹ hunc inquā virū ferunt septē annis cōstātinopoli seruientē. In confessione nōis christi pertulisse: post quod tēpus cū mercatoribus Turcarū qui eū agnoscebāt τ ob simplicitatē morū τ fidelitatē seruitij profect⁹ est Mechā. Illis ẜo tēplū ingressis: vna τ ipse ingressus est τ flectentibus genua ante feretrū bestie τ ipse flexit. Adorarunt bestiā ipse vero tacita oratione xp̄m quē tūc cū lachrimis precat⁹ est: vt virtutis sue signū ostēderet τ corp⁹ illud dei[j]ceret quod tot ī perditionē seduxerat ppl'os τ lumine gratie sue terrā illā illustraret vt hoīes eū cognoscerēt τ darent vero deo gloriā q̄ solus gloria dign⁹ est: exeūtē e templo exploratores deprehenderūt vt serra lignea eū mediū secarēt. Nā hec pena est audentib⁹ tēplū ingredi: q̄ aliena q̄ꝫ Mahumetea secta sunt. Ipse vero exultās ꝓ noīe xp̄i sectionē patienter expectabat at mercatores rigorē flexerūt precib⁹ τ dono eū receperūt in secū multum enim eis τ camelis eorū in via prebuerat famulatū. Abeuntibus igitur eis missum fulmē e celo feretrū (vt a dn̄o virtutis petierat signū) decutit quassat iminuit. Hec audiuit ipse stapulensis: τ etiā ego scripta legi. Vñ τ Turce conlectāt breui legē suā finiturā. Ecce (si hec vera sunt) q̄ in typo sedebat in tēplo τ adorabat̃ quasi de⁹ τ extollebatur supra xp̄m τ omnē qui dicit̃ deus: iam deiect⁹ est iā spiritu christi elisus cecidit cuius aduentus fuerat scd̄m operationē sathane τ signa τ prodigia emētita oīa ad seductionē iniustitie ijs q̄ pereunt signū eteni illud ementitū erat qd̄ multos ad interitū rapiebat sarcophagū illum pensilē videntes τ diuina virtute fulciri putantes pensilem dico in aere cui⁹ rei simplex populus nesciebat cognoscere causam aut si non simplex propter superstitionem tñ non audebat cogitare. Sic τ simplicib⁹ τ nō simplicibus erat signū τ prodigiū mendax ī perditionē animarū. Nunc autē post fulmineā sepulchri infelicisq̄ȝ ossiū conflagrationē: dicunt corp⁹ eius esse in medinatalabi arabie deserte: vbi delubrū eius visitur longum passus cētū lat⁹ octoginta quadrigentis suffultū colūnis lāpades pēsiles ꝑpetuo accēse ad triū miliū numerū. Sȝ nonne τ hic extolli: vr̄ supra sacrosctm̄ sebasma supra sanctū sanctoꝝ qd̄ vere colit̃ cui honor reuerētiaq̄ȝ debet̃ vbinā gentiū tantus apparet venerationis fastus. Admissis ad ferale spectaculū eruunt̃ oculi τ iure quidē tanq̄ȝ qui nū q̄ꝫ deū sunt visuri. At xp̄s his corruptibilib⁹ nō indiget luminib⁹ cui innumera sp̄ effulgēt eterna τ q̄ vidēt hij sunt oculi τ nequaq̄ȝ eruēdi vt q̄ deū perēniter sunt visuri. Qui deū mahumetis colūt principē tenebraꝝ colūt: hic eoꝝ de⁹: hūc ei ille adorauit τ hui⁹ soli⁹ fuit nūcius.

Neqꝫ de ficticijs celis ⁊ ampla eorum efficta magnitudine quisꝙ mi-
retur. Nam (narrante philone) nonnulli filiorum israel diabolica
curiositate tentati similibus figmentis illusi fuere a Chananeis pu-
tantes se in media nocte veraciter solem videre: ⁊ dimisso vero solis
creatore eum adorarunt pro vero deo qui fictitiũ fecerat apparere so
lem. Non etiam mireris de ficticijs angelis ⁊ de simulato astutia sa-
thane christo cũ valenti monacho ex hystoria heraclidis simile acci dis
se agnoscatur. Demon (inquit) in effigiez saluatoris transfiguratus
nocte ad eum venit cuz choro quodam mille (vt finxerat) angelorum
lampades accensas tenentium ⁊ cũ flammea rota in qua saluatorem
sedere simulauerat precedente vno ex ipsis eiqꝫ ista dicente. Egrede
re igitur de cella tua nihilqꝫ aliud facias nisi vt venientem eminus cer
nens. Indinans te adorare festines sic deinceps ad propriũ habita-
culum reuersurus. Egressus igitur e cella sua credensqꝫ se cernere di-
uina ministerij celestis officia cũctaqꝫ lampadũ fulgore rutilantia: et
ipsum antichristum non vltra vnius spaciũ stadij constitutum proti
nus pronus in terra ⁊ eum quẽ crederet dominũ adorauit. Hec hera
clides. Ecce quomodo relicto vero christo tumidus ⁊ insipiẽs valẽs
christi adorauit aduersariũ ⁊ pro veritate simulatũ phantasma ⁊ emẽ
titum simulachrũ. Opera enim dei veritas ad saluandũ diaboli autez
verorum apparentia ad damnandũ. Aduentus igitur illius bestie: et
primi antichristi in spiritu sathane fuit in mendacio nec signa nec pro
digia fecit quod vt iam dictũ est ipse de se testatur. Sed secunda be-
stia signorum habebit potestatem. Et seduxit vt scriptum est habitan
tes in terra: ꝓpter signa q̄ data sunt illi facere. Prima bestia. i. Ma-
humetes non modo mentitus est sed leuiter: sed indocte: sed impudẽ
ter: sed insipide loquitur in suo alcorano: ⁊ sibi̇̃ipsi sepe cõtrarius est
quẽadmoduz sue legis inspector plane intelliget innumerabiles sunt
eius ineptie ⁊ anile fabule ⁊ pueriles nuge: de quibus libet hoc loco
pauca referre que de ceteris iudicium prebeant. Exponens Mahu-
metes capitulũ alcorani quod dicitur israel. Primã fabulam quã ca
pite secundo huius libri narrauimus tradit alterã libro cui titulus est
de doctrina Mahumetis hijs nugis atqꝫ deliramẽtis implet aures
populi ita inquiẽs. Duo ãgeli nominant̃ aratbes ⁊ narratbes quos
ille asserit iussu dei in terram descendisse: vt genus humanũ regerent
atqꝫ instruerẽt tribus mandatis acceptis. Primũ ne quẽꝙ occiderẽt
Alterum ne quid iniuste decernerent. Tertium ne vinum biberent: cũ
aliquãdiu rexissent: ⁊ etiam ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerẽtur
Mulier quedam decenti forma ⁊ omniũ pulcherrima aduersus ma
ritum suum causam habens iudiciũ ab eis petijt: atqꝫ vt fauentes ha-
beret iudices vt apud se prandiũ habeant multis precibus inuitat: nõ

a bnuunt angeli. Paratū splendidum conuiuiū: epulas ꝛ pocula mulier ipsa ministrat: apponuntur fercula multiplicia: ꝛ cum hys vinum ꝙ cū āgeli recusarēt instāte sepius muliere ꝛ multas obijciente blandicias tandem biberunt ꝛ inebriati vino in hospitam incaluerunt eiusqꝫ cubitum postularunt spondet mulier ea conditione: vt alter eorum ei ascensum in celū ostenderet alter descensum. Placet conditio illa vt vero iter didicit mox ascēdit in celum relictis atqꝫ irrisis angelis: quā deus recognitā inter sidera collocauit cui lucifer est nomen angeli ad iudiciū euocati sunt: ꝛ catenis ferreis in puteo profundissimo religati sunt vsqꝫ in diem iudicij permansuri cum elegissent in hac potius vita ꝙ in altera plecti. Hec ē sapiētia Mahumetis quā docet paruulos hec eius theologia: hec doctrina diuinitus reuelata mira hominis audacia ne dicamus stultitiam seu dementiam quot sunt in hijs fabulis deridenda somnia. Quis illud patienter audiat ꝙ angeli de vino inebriati specie mulieris decepti cōcubitum eius appetierint que iter in celum edocta ad conspectū magni dei peruenit ꝛ honorifice accepta inter astra locum obtinuerit: angeli penas dederint atqꝫ idcirco vnuꝫ homini interdictum quod tanti mali causa fuerit. Commemorat hec Mahumetes ꝛ tāꝙ ex penu dei recepta hominibus inculcat vide ꝙ grauiter ꝙ vere ꝙ perite loquūtur poetarum figmenta que pueris leguntur. Inter archana legis inserit Mahumetes pueri christiani: ū non sine risu audiunt cū rapte in celum femine referuntur ꝛ in astra cōmutate q̄ maior ꝛ minor visa vocantur his nugis implet aures populi Mahumetes: sed hec non lex est dñi queadmodū dicit prophe: ta lex dñi inquit immaculata cōuertens aīas testimoniū dñi fidele sapientiam prestans paruulis. Immaculata est lex dñi: qꝛ mala queqꝫ excludit neqꝫ libidinē neqꝫ turpitudinē vllā admittit sic apud eundem prophetā eloquia dñi casta dicuntur: ꝛ apud Iob legitur non inuenietis in ore meo iniquitatem nec in faucibus meis stulticia personabit. ꝛ apostolus lex sancta inquit ꝛ mandatum sanctum ꝛ iustum ꝛ bonum At quomō Mahumetea lex imaculata q̄ stupra ꝛ adulteria ꝛ oēs libidinuꝫ maculas ac feditates admittit dicet forsitan: qꝛ ieiunia quedam precepit ꝛ orationes ꝛ elemosinas non damnamus hoc absit vt ea mala dicamus inuctorū eorum. Mahumetem esse negamus absqꝫ Mahumete sciebamus hec esse bona. Ieiunauit Moses ieiunauit Helias ieiunauit Christus orare ꝛ frangere esurienti panem suū ꝛ egenos: multo antiquius est quā Mahumetis inuctū. Multi nos legislatores ad opera pietatis inuitarunt veꝛ adulterari fornicari seruire ventri ꝛ in sceno voluptatum iacere solus Mahumetes inter bona collocat. Mahumetes vxores inquit ducite ꝛ cōcubinas ꝙ placet Nā ego quadraginta virorū in meis lūbis vires habeo ꝛ vxoribus

atq̃ ancillis ꝑmisceoꝛ plurimis: q̃d de testimonio fideli cum data est Moysi lex i mõte sinai: fulgura ꝛ coꝛruscatiões appuerũt ꝛ signa de celo q̃ testimoniũ legi ꝓbuerũt: lex christi miraculis admodũ multis ꝯfirmata ẽ. At Mahumetis legẽ q̃ signa/q̃ miracl'a ꝓbãt. Audiam⁹ eũ nõ sum missus inquit nisi in virtute gladij: ꝛ qui non suscepit meã prophetiã occidatur aut reddat tributũ ꝑdiuꝫ ꝓ infidelitate sua. quid est hoc nũquid manifeste negat se miraculoꝝ ṽtute carere et ficta fal sacq̃ esse oia signa demõstrat: que sue legis doctores in populis ꝑdi cant: non hꝫ igitur lex mahumetea testimoniũ nisi in armis: sed id nõ est fidele. Intellige ergo tu q̃ Mahumetũ adoꝛas quo pede claudi cat tua lex/ꝛ quãtis scatet erroꝛibus/ꝛ q̃ ꝓcul a veritate recedit ꝛ q̃ nõ ẽ in ea sal⁹: noue ꝛ antiq̃ legis iimica: ꝛ itellige q̃ solida ẽ euãge lica doctrina q̃vera ꝛ scã/q̃ mũda ꝛ imaculata: ꝛ q̃ in ea tm̃ iter in celũ ostẽdit et q̃ trinitas in vnitate/et vnitas in trinitate colenda est.

Sex etates post christũ

¶ De scđa bestia. i. antichristo ꝛ eius aduentu. Cap. v.

Verũt qui dixerũt a christo vsq̃ ad antichristũ mundũ sex etates habiturũ: ꝛ primã fuisse apostoloꝝ: scđam martyrũ: tertiã doctoꝝ: quartã anachoꝛitarũ: hoc ẽ se cedẽtium: vt Pauli primi heremite: hilarionis ꝛ anto nij ac similiũ: quintã monachoꝝ: sextã mendicantiũ et hac euoluta putẽt antichristi tp̃s affuturũ. Quid igitur restat nisi cuꝫ apostasia ꝛ defectio monarchie romane cõpleta fuerit: veniat scđa bestia/scđs homo peccati ꝛ fili⁹ iniq̃tatis: de quo loq̃tur ap̃ls. ij. ad Tessalonicẽses ca. ij. cui data est potestas signoꝝ in quo oia hec ma nifestioꝛa erũt q̃ in prima bestia/que malicie istius fuit typus: quem dñs iesus elidet sp̃ũ oris sui ꝛ destruet illustratiõe aduẽt⁹ sui euãge lio pacis in vniuerso oꝛbe ꝑdicato. Cognito vero atq̃ recepto: feli ces qui tũc erũt tãte felicitatis a deo electi ministri: magna etiã felici tas ijs q̃ immobiles stabũt in fide christi tam vita q̃ cõfessione: neq̃ etiã dũ instabũt tp̃a illa dimouebũtur a mẽte sua neq̃ disturbabunt: sed firmiter adherebũt christo vt immobili monti pacẽ eius ꝛ sereni tatẽ retinẽtes: ꝛ grãs ei semꝑ agẽtes ꝓ magna erga se dei miseratiõe. Quod ꝛ ita esse Tessalonicẽsibus/exultat in spiritu Paulus: ꝛ hoꝛ tat̃ imobiles stare auxiliũq̃ diuinuꝫ ad hoc eis impẽcatur. Nihil igit̃ restat nisi defectio monarchie romane cõpleta fuerit: veniat hec scđa bestia: inde dicit ap̃ls. Antichristũ nõ antea in mũdũ esse venturũ: ni si venerit primũ discessio: hoc est nisi discesserint oia regna a romano impio: q̃ prius subdita erãt. Hoc autẽ tp̃s vt tradit btũs Augustin⁹ nõdũ aduenit: q2 lꝫ (inq̃t) videam⁹ romanũ imperiũ ex maria parte destructũ: tñ q̃diu reges francoꝝ durauerint/q̃ romanũ imperiũ te nere dñt: romani dignitas ex toto nõ ꝑibit: q2 in regibus suis stabit. Quidam vero doctoꝛes vt idem Augustinus tradit dicunt q̃ vnus ex

Augustin⁹ lib. de anti christo.

Vltim⁹ rex frãcoꝛũ ꝑm Augustinũ

regibus francorũ romanũ imperiũ ex integro tenebit qui in nouissimo tempore erit: et ipse erit maxim⁹ et omniũ regũ vltim⁹. Qui postq̄ regnũ suum feliciter gubernauerit ad vltimũ hierosolimã veniet: et in monte oliueti sceptrũ et coronã suam deponet. Hic erit finis et cõsummatio romanorũ christianorũq; imperij. Statimq; scd̄m predictam sententiam apostoli pauli antichristũ dicant futurũ hec Augustinus. Non desunt etiam nostris tẽporibus q̇ dicant appropinquare tẽpus antichristi quẽdã quoq; prophetã breui nasciturũ qui magnã morum et legũ varietatẽ inducat. Sed cũ omnia sint incerta et plena fabularũ illud xp̄i tenendũ est. Estote parati: q: qua hora non putatis fili⁹ hominis veniet. Nã presciri nullomodo iudiciũ datur: nisi adeo ipso reueletur: et cũ apostolis id scire desiderantibus et super eo xp̄m interrogantib⁹ responsum fuerit: nõ est vestrũ scire tempora et momenta que pater posuit in potestate sua. Credo id frustra sperari a posteritate: et sati⁹ esse desistere ab hac tam curiosa temeritate. Hec sunt que si memorie tenueris: et frequenter quasi ruminando meditatus fueris constanter huius vite mortalis bona eque ac mala peritura contemnes.

¶ De doctrine christiane autoritate atq; prestantia. Ca.vj.

QUanto christiana lex ceteris excellentior est quãto et plures docti: et doctis aliis sp̄ doctiores eloquẽtiores et sanctiores fuerũt qui hanc secuti sunt quã q̇ alias susceperunt. Si primũ religionis huius fundamentũ dialectici vel oratores vel poete iecissent: suspicaremur plebẽ astutia hominũ fuisse deceptã. Si docti oẽs semper respuissent iudicaremus eã forsitã cõtennendã. Si principes vel ab initio vel paulopost huic legi omnino fauissent opinaremur (qd̄ de quibusdam religionib⁹ arbitramur) debiliores a potentiorib⁹ fuisse coactos successores deinde (vt fit) legẽ illã cum lacte suxisse. Diuina igr̄ prouidentia voluit simplicẽ religionis sue veritatẽ ab hominib⁹ primo rudib⁹ et simplicib⁹ primã originẽ ducere atq; a simplicib⁹ et rudib⁹ astutos ac doctos feliciter irretiri p̄misit insup̄ religionẽ suã ãnos plures q̄ trecentos a potẽtib⁹ vbiq; gẽtiũ crudeliter ĩpugnari quo maior eẽt doctorũ testiũ et fideliũ numer⁹ reiq; ipsius verior certior firmior auctoritas. Nã ĩ prosp̄itate fidẽ p̄stare facile est in aduersitate difficile. Exq̄sitissimis tormẽtis cruciatos fuisse xp̄ianos vt nr̄as hystorias p̄termittã testat̄ tacit⁹ Vituperauit autẽ xp̄anos credo vt seculis suis adularet̄ quẽ etiã in hystoria mẽtitũ fuisse Tertullian⁹ ostẽdit: q: dixerit iudeos caput Asini colere atq; historia scripserit põpeiũ archana iudeorũ speculatũ nullũ in eis simulachrũ reperisse. Igit̄ ab hoc vno mẽdacio disce reliq̄. Accedit q̄ hirene⁹ nr̄ martyr lugdunẽsis. ãtistes clarissim⁹ i libro ꝯ hereses testat̄. Nõ ob aliud tũc d̄ nr̄is suspicio exorta ẽ tã q̄ ĩpijs et ĩpuris q̄ ob hereticorũ q̄rũdã gnosticorũ p̄ sertiuitã incestã prorsus

Christiane legis confirmatio.
Petrus.
Jacobus.
Joannes.
Doctrina pauli.
Petri epistole
Ja.cobi epistola et Jude
Apocalipsis Joānis.
Joānis euāgelium.
Amelius platonicus.
Plato
Heraclitus
Siplicianus.
Apostoli piscatores hominum.

et execrabilem. Sed non in longū durant infamia / vbi seipsa cepit ve ritas aperire. Doctrinam hanc christianā multa cōfirmant: primum quidē pphetarū sybillarūq; predictiōes. Deinde sanctitas et miracula christi et apostolorum atq; martyrū. Accedit illa supramodū mira pfunditas et maiestas que in sobrio eorū stillo pspicit: qui antea rudes piscatoresq; fuerāt. Petri presertim Jacobi et Joannis: atq; vt de gentiū apostolo paulo christiane legis ppagnaculū taceam: qui et si ante cōuersionē vir doctissim⁹ erat: surgit tamen post in suis epistolis admodū sup hominē. Quid petri epistolis angustius: quid venerabilius epistola Jacobi atq; Jude. Quid de Joānis apocalipsi dicemus: qui liber celestē pfert faciē: totq; hʒ sacramenta quot verba. Quid de hui⁹ epistolis quibus inest absq; verbo℞ fuco nectarea dulcedo sensusq; diuinus: euangelium eius videt dei manibus scriptuʒ esse nō hoīs: qđ cū legeret Amelius platonicus p iouē iurauit viruʒ illum barbarū .i. iudeū breuiter comphendisse que de ratiōe diuina: principio dispositiōeq; rerū Plato et Heraclit⁹ disputauerūt. Simplicianus ait Platonicū quendā audisse dicentē euāgelij hui⁹ phemiū vbiq; in templo℞ apicibus lrīs aureis scribēdū esse. Deniq; oēs tales oratiōes quales vita fuerūt: sicut enim in ɔuersatiōe mitissimi In periculis aūt et laborib⁹ fortissimi et ɔstātissimi ita in loquēdo humillimi pariter et excelsi. Cōiunctiōes hmōi pbī supra naturā esse cēsent. Sic ergo rusticos illos et piscatores magister eoruʒ christus q̄ pmiserat piscatores hoim reddidit: qđ ve mirabile est eos post ascēsionē suā in celū: adhuc rudes e celo subito q̄dam afflatu mirifice docuit vsq; adeo vt statim corā oī pplo: oibus linguis doctrinisq; pollerent: cuius rei signū est q̄ ipsi doctos plurimos docuerūt: m ultiq; sapiētia excellētes colla sua eorum iugo libētissime subiecerūt. Hierothe⁹ et Dionysi⁹ areopagita et Justin⁹ platonici: quorū scripta oi sapiētia plena sunt. Cruce christi vna cū aplīs subiere. Quadrat⁹ pter ea Agrippa pantenus stoicus / Lucas aristides / Marcusq; philosophi Zenas et appollo legis iudaice peritissimi. Quid de sapiente ignatio christi discipulo antiochie epō dicā: quid de policarpo smyrneo℞ epō Joānis euāgeliste comes magnus asie doctor. Sʒ ecce se mihi iā offert viro℞ in quauis doctrina excellentiū turba q̄ plurima Barnabas demēs roman⁹ / titus / timothe⁹ / sostenes / aristion / siluan⁹ / solipr̄ dorothe⁹ / demophilus / philemon / luci⁹ / iason / andronic⁹ / vrban⁹ / liu⁹ / crescēs / det⁹ / paul⁹ / fergi⁹ pcōsul cypri / demas / sylas / crisp⁹ / egesip⁹ iude⁹ / epaphras / aristarc⁹ / march⁹ / epaphroditus / onesimus / tithicus papias iustus / hermas / gai⁹ / enodius / atq; Mellitus pbus asianus. Aliiq; pmulti viri admodū sapientes aplo℞ discipuli: quo℞ alter alterius cruceʒ aspiciebat intrepid⁹: suā

Hierothe⁹.
Dionysius.
Justinus martyr.
Discipuli apostolorū.
Alij aposto lo℞ discipuli.

mox expectabat indomitus ⁊ ferebat inuictus. Definite iam delirare iudei tam miseri ꝙ insani: creditis ne diuino illo viro (quē totus sine ꝯtrouersia mūdus honorat) Joanni baptiste qui (vt ait Josephus) erat reuera atqꝫ publice habebatꝛ omnium exemplar virtutū. Ad quē tanꝙ ad oraculū plurima iudeorum ceterorū turba vndiqꝫ cōfluebat Joannes autem iesum nazarenū esse messiam palā procuidubio affirmauit iussitqꝫ omnes eū sequi. Alioquin non oēs que tunc de iesu locuti sunt exordiū a Joannis testimonio ⁊ ꝯfirmatione fecissent: eūqꝫ miris laudibus celebrassent patet aūt cuiqꝫ vitam iesu simul atqꝫ ioānis ab euangelistis narrari.

Contra iudeos declamatio.

Joānis baptiste testi. ex iosepho.

Definite etiā vos turci ⁊ Mahumetēses delirare. Nam horū amicitiam cū Mahumetes vester non ignoraret vtriusqꝫ scꝫ Joannis baptiste ac iesu ortum vitam laudes. In eodem alcorani capitulo decantauit. Appellauit christū spiritū verbūqꝫ dei. Joannem ibidem ait: Magnū esse prophetā diuini verbi confirmatorem. Et certe ita confirmauit: vt primos discipulos suos a Joāne christus habuerit. Mahumetes primos illos christianos valde probat. Confiteturqꝫ doctrinam christianam: id est euangelistarum apostolorūqꝫ libros ab ipso deo autoritatem mirabilem accepisse ac testamento veteri anteponit: sed hos libros ait post apostolos a christianis fuisse corruptos.

Cōtra iudē os declamatio.

Alchoran⁹ de christo.

Mahumeti mendacia.

Totūqꝫ id machinatus est homo tam callidus ꝙ bellicosus: quoniā asserit se a christo apertissimis verbis fuisse promissum qui in euangelio dixit predico vobis post me venturuꝫ esse quēdam dei nunciū nomine Mahumethem illū videlicet spiritū veritatis qui docebit vos omnia principio machinatio huiusmodi et si apud brutos imbellesqꝫ homines (tales ei Mahumetenses sunt) tam vi quaꝫ dolo locū habuit tamē apud magnos prudentesqꝫ viros nimium ridicula est: nā ante Mahumetis aduentum nulla causa erat ob quā Mahumetis nomen poti⁹ ꝙ Cayphe Neronis Domitiani vel antichristi euangelio subtrahere debuissent. Post autem Mahumetis aduentū. Ipse Mahumetes potius cultus fuisset ab his qui euangelium colebāt: ꝙ nomē Mahumetis ablatū.

Mahumeti astutia.

Mahumetes falsus ꝓpheta.

Sed ipso falso nomen suū subiungi voluit vbi apud Joannē christus spiritūsanctū promittit. Cuius infusio apostolis ipsis non multo post resurrectionē ꝓmittebatur. Deinde quo nā pacto verisimile est christianos oēs volumina illa q̄ tanꝙ celitus data summopere eo tēpore venerabantur ausos fuisse mutare. Si qui autē impij ausi sunt tanꝙ pauci iprudentesqꝫ a pluribus prudentibus conuicti statim sunt: neqꝫ obtinuerunt. Ipse Mahumetes videtur omnino profunda christianorū misteria ꝙuis ea legerit nequaꝙ intellexisse: vbi enim iesum legit eē dei filium atqꝫ deum putat christianos deos illic duos inducere patrē videlicet atqꝫ filium. Atqꝫ hunc in Alcorano binarium deorum numerū

Misteria christianorum male intellecta a mahumeto.

detestatur qd etiam a christianis est alienum: deum vnum patrem/filium/spiritumq; putātibus. Ipse autem nesciat quomodo tamē miraculis christi cōmmotus ipsum dei filium deumq; fatetur vbi eū nominat dei flatum spiritumq; propriam dei animam: virtutē dei/verbum dei afflante deo ex virgine perpetua natū. Preterea quotiens incidit in trinitatis nomen. Homo tāte rei prorsus ignarus: christianos falso nimium et inepte calumniatur q tres deos adorent. Nesciens ꝓprietates diuinarum distinguere personarum: ac simul seruare diuine substantie vnitatē ipse tamen veritate coactus deū vbiq; in plurali numero de se loquentem inducit: qd et Moses obseruauerat qui in genesi deo: modo singulare nomē verbumq; modo plurale attribuit. Certe vnitatem substātie in deo seruans simul ac numerū personarum. Multum enim Mabumetes suam arrogātiam temperauit: cum dixit in Alcorano se miracula neq; fecisse neq; facturum plurima ignorare esse purum hominē: quāuis nuncium a deo inspiratum/neq; se dare posse veniam peccatorum. Vetuit se inuocari et adorari: confessus est insuper esse in libris suis nōnulla: de quorū veritate dubitari possit. Ex quo apparet ipsum veritatis spiritum non fuisse. Multū quoq; Alcorani auctoritati detraxit: cū inquit. Quicunq; deum vnum adorans: honeste vixerit siue iudeus siue christianus: siue sarracenus fit misericodiā salutēq; a deo consecuturū. Auctoritatem vero euāgelij manifestissime confitetur cū lumen directionem perfectionemq; cognominat: vnde et Mabumetis sectatores/eo concedente fatentur nouo testamento accedente veteris testamenti ritus magna ex parte merito cessauisse. Testamentū vetus nōnū q̄ eo pacto intelligunt et obseruant: quo exposuit mandauitq; Mabumetes qui se vtriusq; verissimum interpretem esse asseuerauit creationem mundi Ade progeniem historiam oēm hebraicā probant et christi doctrinam expectant antichristum fore pessimū hominem quem a christo occisum iri putant. Item corporum resurrectionem: vltimū iudiciū supplicia et premia sempiterna: xp̄m proximum deo sedente collocant Mabumetē christo oratiōe: qua et nos q̄tidiana vtunt ad deum. Pater noster et reliqua: sed vbi nos dicimus. Et ne nos inducas: ipi dicūt. De⁹ erit Mabumetes missus a deo. Sz hec Mabumeti nugamenta fictitia execramur et quasi nenias infantiles ridem⁹ assidue. Fidē ergo christianā vt teneas hortor et moneo. Hec enim lex vite via est in celū recta: et quā breuissima ad illa sempiterna bona que oculus non vidit: nec auris audiuit: ipsa christi fides est lux vera que illuminat omnem hoīem venientē in hunc mundum. Et hec est lux que lucet in tenebris: et quam tenebre non comprehenderūt. Licet enim gentiles et Maumethenses qui tenebrarum noīe desinant

Mahometi ignorantia.

Non venit mahomet⁹ vt sui affirmant in virtute miraculorū sed gladij.

Neminē dāmnat mahumethes.

Historiam hebraicā ꝓbāt mahumetes.

Articuli alcorani

Oratio dominica apd maumethēses habetur in vsu.

Christiana lex recta

Gentiles interpretātur tenebre

ram cognati sint eradicare. Ipsa tamen quasi sol qui nescit occasum nebulas errorum: tonitrua minarum: pcellas odiorum: fulmina irrarum et quicquid excogitauit ingeniosa crudelitas tyrannorum lucis sue claritate discussit. De Mahomethensibus plura nõ attinet dicere quãdoquidẽ eorum leges et instituta nature legi moribusq; ex ea manentibus aduersari absq; vlla disquisitiõe palam est: que si ab eis abijcerentur diuine luci bauriende idonei aptiq; fierent quib' id dici posset qd olim Photinus Lugduneñ. epus et martyr respondit interroganti se pñdi de deo christianor: si dign' inquit fueris scies. Hec quidẽ vt simonides risum dedit: qui se dixit nescire qd de' esset non vt alius ille qui commeatu deliberandi τ petentem tyrannum τ se frustrat' est: sed scire se ostendit martyr et docere noluit nihil ob aliud nisi qz indignus erat que petebat: nõ poterat enim crudelis presidis tenebrosa anima erroribus plena: radiantez lucem veritatis admittere: neq; enim in animã maliuolã non (vt scriptum est) introibit sapientia. Rectissime igitur respondit: si dignus fueris scies: hoc est si a malicia desiueris si veritatis amore exarseris et superbe obstinationi obluctatus fueris scies si dignus eris: hoc est si nature leges illibatas custodieris diuina gratia doceretis: idem omnes quicũq; sint hostes ecclesie assequerentur modo diuino: impulsui eoruz aĩos vt ingrediatur veritas crebriter quatienti freti ipsi sibiq; copijs superbie regine vitiorum non obstarent contraq; niterentur et de his ad presens satis. Ego tamẽ deo nostro gratias ago q in his quattuor libris nõ q̃lis ego essez cui multa desunt: sed qualis esse debeat qui in doctrina christiana nõ solum sibi sed alijs etiam laborare studet: quantulacunq; potui facultate disserui.

¶ Quartum volumen.

¶ De mirabilibus mundi.lib.ij.
Primus de moribꝰ et mirabilibus gētiū ꝛ prouinciarū orbis scd'z tabulas Ptolomei.
Secūdus ciuitatū totius orbis cathalogus.

¶ Descriptio morum et mirabilium regionum et prouinciarum scd'z tabulas ptolomei. Et primo super tabula prima Europe.

BRitannorum insule gentes habent ferocissimas ⁊ aptissimas bello que cū pulchro sint corpore ⁊ elato mēbrisqꝫ robustissimis ac colore cādido. Ingenio quoqꝫ ⁊ facilitate lingue plurimū pollēt. Causas aūt ⁊ bella cōtrahunt ac sic frequenter inuicē infestant. Equitatu ⁊ pedite pugnāt (bigis olim ⁊ curribus) gallice armati. Equos producūt ꝙ plurimos: atqꝫ eos eiusmodi vt non videantur nisi quodā suauissimo incessu deambulare a natura didicisse ⁊ cū quadam quasi modulatione progredi more regio. Pecudes habent tam mollissimo indutas vellere vt ad aranearum similitudinem tenuitatemqꝫ facile contrahi possit. Pecore quidē ⁊ finibus incole dites. Pascuis habundant letissimisqꝫ ⁊ dulcib' herbis. Inuerna maxime (que ⁊ ibernia dicit) adeo vt se exigua parte diei pecora impleant: ⁊ nisi pabulo prohibeātur diu pasta dissiliant. Massam terream gignunt (sed admixtā sulphure) ad carbonum similitudinem qua fabriferrarij ⁊ vniuersa regio tum etiā que finitime sunt maxime vtunt ad incendendos ignes Flumina ibi pregrandia alternis mōtibus modo in pelagus modo retro (estu faciente) fluentia ⁊ quedā gēmas margaritasqꝫ gignētia Sine fontibus prodeunt. Lacubus carent ⁊ montibus preterꝙ exiguis. Metallorum larga ⁊ varia copia ex earum visceribus ꝙ facile eruitur. Stamno eni ⁊ plumbo ac multiformi eris materia auroqꝫ ⁊ argento plurimū pollent. Thanatos insula freto gallico a britannia vario tenuiqꝫ separata frumentarijs campis ⁊ gleba vberi nomē sortita est a morte serpentū quos dum ipsa nesciat asportata inde terra quacunqꝫ gentiū vecta sit angues ilico perimit. Idem de scotia aut ybernia refertur: ⁊ ꝙ ibi rara auis apis nulla sit. Aduectosqꝫ inde pulueres aut lapillos si quis alibi inter aluearia sparserit examina fauos deserant. Thile vltima est a sole nomen habens quia in ea estiuo solsticio continuis cernitur dies brumalisqꝫ nox perhennis grauisquidē ⁊ nostris celebrata carminibus. Ultra thilen nauigatione vnius diei ad septētrionem pigrum ⁊ concretum est mare.

¶ Super secunda tabula europe.

HSpaniam / siue hyberiam / aut hesperiam incolunt Iberi genusquidem hominum elatissimum preditum ingenio ⁊ ad bella prōptissimū iactu ⁊ manu industriū Terra salubritate celi equalis oīm frugū gnīb' fecūda viris eq̄s ferro plūbo ere argēto auroqꝫ ⁊ tā habūdās

& adeo fertilis vt sicubi ob penuriam aquarum effeta & sui dissimilis est linũ tamẽ aut spartũ alat. Tagus ipsius fluuius arenis aureis copiosus habetur: gẽmasq̧ generare perhibetur. Betis ex tarraconẽsi demissus diu vno amne decurrit: post vbi non longe a mari grandẽ lacum facit & quasi ex vno fonte geminus exoritur quantusq̧ simplici alueo tãtus singulis effluit. In ripa eiusdem betis oppidum est cuius putei crescente maris estu minuuntur augescũt decedente medijs temporũ immobiles. Eadẽ est natura in ispali vni puteo ceteris vulgaribus. Baleares appellate a fundarum iactu quibus hoies ipsi maxime prestant. Cibum enim pueri a matribus non accipiunt nisi quem ipsis mõstrantibus percusserint. Ebusos vel ebyssus siue bausus aut ebusis vel ebosus vtrũq̧ reperitur e regione patet frumentis tñ non fecunda ad alia largior & omniũ aialiũ que nocent expers: vt nec ea quidem que de agrestibus mitia sunt aut generet aut si inuecta sint sustineat. Colubraria que & ophiussa contra est que cum scateat multo ac malefico genere serpentũ & sit ideo inhabitabilis tamẽ ingressis eam intra id spatium quod ebusitana humo circundauerint sine pernicie & tuta est ijsdem illis serpentibus qui solent obuios appetere aspectũ eius pulueris aliudue (quod verius) procul & cũ pauore fugientibus. Proxima inter se europe atq̧ africe littora mõtes efficiunt. Calpes & abyla colũne herculis vterq̧ quidem: sed calpes magis & pene totus in mari prominens. Inde fretũ herculeũ quod etiam gaditanũ ab insula gades siue gadis vel gadira que idem fretum egressis obuia est. A qua etiam insula montes prefati gadium nomen sumpserunt atq̧ ab alia minore eiusdẽ nominis insula in qua ro mani ciuitatẽ quondam iuliam condiderunt.

Super tertia europe tabula.

Galli superbi sunt & animosi maxime. Bello strennui et primo impetu acriores. Nouitates amant vrbani liberalesq̧. Uerum olim superstitiosi & quãdoq̧ tã imanes vt hominem optimam & gratissimam dijs victimam crederent. Manet vestigium veritatis iam abolite druidarum nomen qui magistri sapientie eorũ quicquid dij vellent scire profiterentur. Terra frumenti precipue & papuli ferax vitibus nectareis habundãs & lucis immanibus amena. Quicquid frigoris tamẽ ipatiens est ager nec vbiq̧ alit & noxio genere animaliũ minime frequẽs. Eorum regiam diuinarum humanarumq̧ litterarum gymnasia decorant & artificum mira varietas ac diuersarum linguarum societas congregata. Fluminibus nauigio aptissimis habundant in arctos &.

occasum ac meridiē deuectis q̇bus ꝯmertia iportari exportariq̄ʒ vnde cūq̄ʒ ⁊ vbicūq̄ʒ gentiū facile q̄ūt. In mōtib⁹ narboñ. arbusta crescunt glādifera q̄ vere nouo grana producūt textilib⁹ purpureo hoc est coccineo colore tingēdis fragātia ⁊ virtute medicabili addita. In belgica fōtes sunt calidi morborū plurimoꝝ curabiles leucoꝝ finib⁹. Etiā in lugdunensi partib⁹ borbonioꝝ. Vosag⁹ mōs eodē leucoꝝ celo venas argēteas hʒ. Ibiq̄ʒ plūbū ⁊ alia metalloꝝ gn̄a replunt. Partib⁹ eisdē lapis calcedoni⁹ ⁊ margarite. In lugdunēsi etiā argētū vbi ⁊ plūbū. Sed ferrū illic ⁊ varijs galliarū locis habūdātissime effodit. In narbonēsi salsuce fons est salsiorib⁹ aq̇s q̄ marine sint defluens. Iuxta est cāp⁹ minuta arūdine graciliq̄ʒ peruiridis. Ceteꝝ stagno subeūte suspēs⁹. Nā ex his q̄ ad imū p̄ fossa sūt suffusū mare oñdit. Piscesq̄ʒ p̄ ea foramia ictu captātiū iterfecti extrahūt vt videāt e terra erui. In belgica etiā longe ab oī pelago putei sunt salsissimi q̇b⁹ nequaq̄ pisces reperiunt sed inde sal decoquūt patinis q̄ ois circū regio vtit.

De gallorum nomine ⁊ antiquitate.

Greca lingua gallus candidum ⁊ lacteū significat phryga exertum testibus: latina galline maritū: ⁊ celtas qui sunt Galathe veteres a rege Galathe filio herculis: a quibus Galathe in Asia ⁊ Gallo greci in Europa. Veteres galli ab inundatione dicti fuerunt Ianus ⁊ Ianigene patres prime ⁊ antiquissime prolis italie vmbrorum ante ninuʒ aurea prima etate: que fata est post diluuium. Ui fuerunt ante vrbem crematā ferme duobus milibus annorū. Galli vero primi qui transcē derunt alpes italie a Galathe filio herculis dicti sunt celte: quos vulgo francigenas dicimus venerunt autē in italiam teste liuio in quinto ab vrbe condita. Illecti dulcedine vini ab arunte clusino. In vltionem stuprate a lucumone tum potente vxoris: anno ante crematam vrbem ducētesimo tēpore Tarquinij prisci: ⁊ post aureū paulominus Mille quingentis annis hi transcensis alpibus sensim: a Trāspadana regione primū pepulerunt Tuscos ab imperio. Deinde a Cispadana donec rhetus ab eis pulsas etiam a cispadana coactus est ducere colonias Thuscas in Rhetios vt oēs hystorici consentiunt. Ita vt ob stuprum vnius femelle: perditū est imperiū Thuscorum in tota Gallia q̄ ab italis dicta Cisalpina: ⁊ tandeʒ a longobardis victorib⁹ longobardia ⁊ per syncopā lombardia. Sunt autem lombardi germani: vt patet ex ptolomeo. Galli vero qui occupauerunt imperiū Thuscorum in Alpibus ⁊ tota lombardia: ab eis Gallia Cisalpina dicta fuerunt boij insubres: ⁊ senones qui multis oppidis mutauerūt noīa Ergo origo totius italie transapenine que vulgo lombardia dicitur etiam vsq̄ʒ āconā non est greca sed tusca ⁊ phaethōtea mixta cum aliquot ex ifinitimis Gallis ⁊ germanis. Senonū gallia teste sempro

Xenophon de equinoctijs.

Gallorū in italiā transiectio.

nio togata dr: ab his q̄ duce arūte primi in italiā trāscēderūt alpes:a
q̄b⁹ sensim pulsi etrusci a Cispadana ꝛ trāspadana regiōe q̄ nūc Gal
lia nomen habet. ¶ De origine Celtarū ꝛ eoꝝ religione ꝛ litteris.

Eltas siue gallos francigenas auctore beroso condidit
(Diogenes.) samotes. Fuit eni Samothes frater Comeri atq̃ Tu
balis et iapeto patre:a quo primū britones. Inde Gal
li Samothei dicti fuerunt: ꝛ precipue philosophi atq̃
theologi sectatores eius. Unde diogenes laerti⁹ in prin
cipio de vita philosophoruꝫ. philosophiā inq̄t a barbaris initia sum
psisse ꝯplures auctores asserunt. Cōstat eī apd̄ psas claruisse. Ma
gos apd̄ babilonios ꝛ assirios floruisse chaldeos: apd̄ celtas ꝛ gal
(Galli gre- los druidas ꝛ q̄ Samothei dr̄:q̄ teste Aristo. in magico ꝛ sectiōe in
cis tradide xxiij. successionū libro diuini atq̃ hūani iuris fuere peritissimi: ꝛ ob id
runt lr̄as.) religiōi deditissimi. Ac ꝓpterea samothei appellati sūt. Quare vt ꝯplu
res auctores tradūt phie initiū ꝛ lr̄arū simul nō a grecis:sꝫ ātiq̄ssimis
Samotheis emanauit. Ergo qm̄ galli vtebāt litteris q̄b⁹ ꝛ greci:vt
testat cesar i. vj. li. cōmētarioꝝ: easq̃ a samathe p̄re dite habuerūt:vt
(Saturni ibidē dr̄:ꝯñs necessario ē vt nō a cadmo:sꝫ a gallis tā galathe q̄ meo
quattuor.) nes ꝛ galogreci ꝛ tota fit̄ grecia easdē habuerūt argumento sūt q̄ au
ctores ꝓdunt xenophō archilocus ꝛ iosephus. Berosus vero notat
quid āno quarto nini a quattuor saturnis gestū sit. Tres eī saturni tu
bal hispan⁹: Samotes gall⁹: ꝛ Thuscō german⁹: regna sua legibus
(Diodorus.) formāt Quart⁹ ꝯo saturn⁹. Cameses q̄ ab egipto colonias i thusciā
aduxerat ecōtra thuscos iā legib⁹ ꝛ lr̄is a Comaro formatos corrū
pere ꝑgebat magica ꝛ vicijs vnde Diodor⁹ in quarto ait hūc saturnū
(Samotes.) filiū celi q̄ regnauit i italia. Sicilia ꝛ libia fuisse sūma ipietate ꝛ aua
(Dis.) ritia preditū. Qd̄ vero his tēporib⁹ lr̄e ꝛ carmina apd̄ gallos essent.
(Littere in Nō solū ex beroso caldeo: sꝫ etiā ex alijs ꝓdit Samothes quoq̃ co
gallia.) gnomine Dis lr̄as sagas dedit q̄ phenices erāt:a q̄b⁹ greci suas for
mauerūt: q̄s principio Galathis ꝛ Meonib⁹ tradiderūt Galli p̄sci.
Nam vt auctor est Cesar in. vj. cōmētarioꝝ Galli a dite disciplinas
nacti etiam vsq̃ ad sua tempora eas retinuerunt vsi litteris quibus et
Greci zenophō quoq̃ libro de equiuocis ait cadmū intulisse grecie lit
teras sil̄es galathis ꝛ meonicis magis q̄ phenicib⁹. Igr̄ āte cadmū
fuere lr̄e phia: carmina theologia ꝛ leges: galis ꝛ maxime apd̄ celtas
ꝛ per multa scl̄a ꝛ etates. Nomē arguit a sarrone duce sarronidas di
ci gallos doctos de q̄b⁹ in. vj. li. Diodor⁹ scribit āple vt li. j. de xp̄iana
religione retulimus satis. Sane nō est existimādū ante sarronē non
fuisse lr̄as ꝛ theologiā atq̃ phiaꝫ apud gallos: cū supra demōstratū
fuerit ea extitisse samothei etate: sꝫ vt beros⁹ ait: nō erāt gymnasia pu
blica q̄ sola mitigāt humanā ferociā. Apd̄ celtas carmē ꝛ musica do
cebatur a bardo rege. ¶ De lugdunēsibus qui sunt veri celte.

Epe variatū est celtarū nomē. Nā pricipio samothei di
cebant. Inde a celto celte: post a galathe galatij: quēad
modū a belgio belge postea tā celte quā belge a roma-
nis galli postremo fracigene. Filiꝰ itaqꝫ herculis Gala
tes nomē gallis dedit q̄ apd illos regnauit etate altadis
philosophi. Celtarū metropolis ciuitas est lugdunū. Nā macalei tē
poribꝰ apd celtas vt beroso placet regnauit lugdꝰ ei q̄ ꝓuicia ꝛ hoies
cognomēta supserūt. Qd vero ait berosus ab eo cognominatā fuisse
totā prouincia ꝛ hoies ita intelligendū eē existimo: vt ꝓuincā intelli-
gat totam partē lugdunensem que vere gallia celtica apud cesarē no
minatur apud lugdunū carmen ꝛ musica docebatur: a bardo rege de
bardica secta apud celtas lugdunēses in. vj. li. Diodorꝰ siculus sunt
inquit apud celtas melodiarū poete: quos appellant bardos. Hi cū
organis veluti aiꝫ lira cantant: hos ludentes ꝛ alios vituperantes.
Et paulopost: sunt inquit poete tāti apud eos vt cū extincta acie exer
citus eductis ensibꝰ cōiaciisqꝫ iaculis propinquant non solū amici sꝫ
hostes quoqꝫ eorū interuētu a pugna cōquiescant. Ita apud gallos
ira cedit sapientie ꝛ mars reueretur musas. Suetonius autem de ca Suetonius
ligula scribit ꝙ in gallia lugdunensi certamē grece latineqꝫ facundie
instituit quo certamine ferunt victoribus premia victos contulisse eo-
rundē ꝛ laudes cōponere coactos. Eos aūt q̄ maxime displicuissent
scripta sua spongia lingua ve delere iussos nisi ferulis obiurgari: aut
flumine proximo mergi maluissent oratores illic dicturi pallebāt sup
plicij metu. vnde Iuuenalis satyra prima ifit palleat vt nudis qui cal- Iuuenalis
cibꝰ anguem aut lugdunensem rhetor dicturus ad aram locus illius
are athanacus dictus est ab atheniensibus vbi nunc est cenobium mo Ara lugdu
nachorum sancti benedicti. Templū hoc a romanis destructum. Se nensis.
cundo ab vniuersis gallis cōmuni designatum impensa augusto Ce Athanacꝰ.
sari dicatum fuit: apud lugdunū vt strabo refert adest ara dignitatis
eximie gentiū sexaginta numero inscriptū habens titulum earūqꝫ sin Strabo.
gulorū statua vna: alia subinde ingens locata est ara. In vna vt qui-
busdā placet bardi melodiarū poete erant. Altera vero saronidarum
Druidūqꝫ templū erat eximiū. Una philosophorū altera vero poeta
rū oratorūqꝫ gymnasiū: vbi vero arar rhodano cōmiscetur bardoruꝫ
ara locata est q̄ athanacus dicebat. Alia in mōte erat cui forū veneris
nomē est. Et sicut suetonio testante ad priorē arā illā bardorū conue-
niebāt vndiqꝫ oratorū iudicijs atqꝫ decretis parituri ita ad istā q̄ fo-
ruꝫ veneris dicit vndiqꝫ pariter couenieбāt a saronidis ꝛ druidibus
de rebus diuinis ciuilibusqꝫ sententiaꝫ habituri prima omnium tunc
illic sedes erat. Ex hac inter reliquas gallie ciuitates famata originē
duxisse ꝙ plurimos homines cum in varijs humanis scictijs: tum in
religiōis christiane perfectiōe memorie proditū est. Ex quoꝝ grege

fuisse fertur Lucius plotius gallus: qui primus romanos rhetoricã latinam docuit: atq3 ex lugduno vt aiunt originē duxit. De hoc referē te suetonio libro de claris rhetoribus Cicero ita refert. Equidē memoria teneo pueris nobis primū latine docere cepisse plotiū quendā ad quem cū fieret concursus q studiosissim⁹ quisq3 apud eum exerceretur dolebam mihi idē non licere. Continebar autem doctissimoꝝ hominū auctoritate qui existimabant grecis exercitationibus ali ingenia melius posse. In hac ciuitate claruerunt. xlviij. martyres quoꝝ primus fuit photinus lugdunensis episcopus Policarpi martyris discipulus. Claruere etiam in hac ciuitate hireneus. Iustus bardomerus / Stephanus / Desiderius / Nicetius / ypipodius / Alexāder medicus τ martyr / Agobardus peregrinus / Elpidius / Lupus / Annemondus / Encherius / Antiochus / Sacerdos / Augendus / Aurelianus / Domitian⁹ abbas viri sanctissimi. Et postremo faustus poeta clarissimus claruit cōtēporaneus Boetij / Claudiā / Mamerci τ Cassiodori viroꝝ doctissimorū: qui scripsit pro christiane professionis instituto epigrāmata τ de sacris reb⁹ hymnos: vt ex epistolis colligitur enodij ex quibus constat lugdunū olim claroꝝ viroꝝ claruisse. Nā teste strabone ampliori quoq3 supra reliquas ciuitates floret clarorū virorū ordine. ¶ Vaticiniū sibille lugdun̄. ca. de galis vltimū.

NOs quōdam versiculos cecinit Sybilla lugdunen̄. de salutifera nostri redemptoris passioe sed quid velint accipe. Pōtius pylatus cū patrias a laribus suis remotas pererraret se demū in italiam recepit vbi nemus fortune omnigenis arboribus: vtpote platanis cypressis τ ceteris id genus insitum duce fortuna comperit in quo vnam pre omnibus eminentem que malus arbor venusta dicitur (τ mira si quidē) comarum proceritate τ fructuum amenitate donatam videns parū constituit: τ vt animorum mortalium semper est ambitio: tentauitq3 eius honores (que poma voco) pauxillum surreptus digitis auolutare tādemq3 summitatem arboris inuadere: quem hoc enitentem Sybilla nostra lugdunen̄. futurorum conscia his demum verbis aggreditur. Quid facis o demēs τc. Sed nihilo motus pergere (quos spes sua vocabat) minus desistit vnde q̄ pessime secum actum fuit: qr verbis Sybille fidem adhibere noluit arbitror neminem latere. Allegorice per fortune nemus presentem mundū intelligo. Per fructus diuitias quibus pauperrime natus tandem valuit pōtius vnde superbia ductus τ rerum τ honorum perambitiosus malum in nemore residētem suis priuauit naturalibus muneribus a qua tamen nihil accepisse factus prepotens asseuerauit per quam arborem nostrum redēptorem intellige cui tāta bona dederat sed ingratus morti finaliter addixit horrende. Tu ipse residuum per te cognosces.

¶ Carmina Sybille lugdunēsi. de passiōe nr̄i redēptoris vaticinata

Ortus est latij nemus est septum vndiq̧ densis
Arboribus: patula luxuriante coma
Diffusas platanos licet hic altasq̧ cupressos
Cernere ꝛ idei tegmina sacra iouis
Hic ꝛ fulmineos pulcherrima laurus ad ictus
Arcendos celsum tollit in astra caput
Hic ꝛ odorate cedri sudataq̧ statte
Hic varie nardi copia multa viget
At nemore in medioq̧ celebris gallia fulget
Quaq̧ fluit tenuis varijs ꝛ inde liger
Maxima stat malus: procero stipite fulua
Poma gerens ducibus debita poma bonis
Quam circum florent nitidissima lilia summo
Grata deo nulla corruitura niue
Hanc lugdunēsi. multa ante etate Sybilla
Mirandam populis vaticinata fuit
Pontius hunc lucum solus dum forte pererrans
Ingreditur: natus pauperiore domo
Ut pote qui fuerat modica se merce tueri
Ex magno capiens: parua lucella deo
Dum stupet arboreos: fructus frondesq̧ virentis
Et nemus hoc superis iudicat esse sacrum.
Peruenit ad malum tandem candentia captat.
Lilia suscipiens aurea poma simul
Qualia nec diues mittit p hescida sed nec
Hesperius seruat peruigil ille draco
Que dum laudat amat colit admiratur adorat
Seq̧ putat facili carpere posse manu
Nullus enim hesperius vigil hic draco decipiendus
Nulla quoq̧ hic fuerat decipienda soror
Odit Mercurius Junone innixus auara
Et damnat priscum: vituperatq̧ statum
Arridet paulum dea rubrica seq̧ serenam
Exhibet ꝛ dextra: subleuat illa virum
Qui trunco primū: media post arbore reptans
Erigit ad cupidas aurea dona manus
Deniq̧ magnanimus summa ad fastigia tendens
Pomorum digitis grande volutat onus
Hic iam conspicuus baculo mitraq̧ bicorni
Solus tam diues possidet omne nemus
Pergit ꝛ hic pariles / ꝛ fastidire priores

Nec quecꝙ (preter se) putat esse deum
In quem si quisꝙ tentat quid dicere iurat
Se nihil a malo prorsus habere sacra
Non tamen a solito cessat dea ceca fauore
Quin maiore ausu corda superba mouet
Prouida quid vates phebeo accensa calore
Voluēs hec liquit marmore sculpta cano
En Rhodanus plausu resonat lugdune canoro
Ast arari subito corpora mersa gemunt
Pontius heu galle siculam coniungere silue
Gestit diuisas montibus atq; mari
Jupiter hos ausus procul hinc arceto nephandos
Dissipat heu sacrum fex luculenta nemus
Quid facis o demens: quo tandem insana tumoris
Mens tendit tu ne: hanc credis ad astra viam
Hec ꝙꝙ firma est arbos scandisse cacumen
Haud tutum fragiles sunt tenuesq; come
Quas si forte tuo prorumpas pondere ponti
Unde cadas & vbi (si sapis) ipse vide
Idq; simul pensa ꝙ quo magis alta capessis
Pondere concurres hoc grauiore solum
Preterea ingenti turbe expectare caducis
Unus permultis preda futura viris
Hinc auidos cerno tibi sanguine stare propinquos
Auri discrutiat quos simul atra fames
Hinc longeua quibus tua: ponti vita dolori est
Quodq; multorū sunt bona solus habes
Quare auro mitram nimio decorare caueto
Aptior vt leuibus stare queas folijs
Premonet hec vates suadenti credito vati
Non fundit vacuos verus apollo sonos.

Super quarta europe tabula.

GErmania a germinando populos qui in ea multi sunt. Immanes animis atq; corporibus. Hi ad insitā feritatem vtraq; exercent. Bellando animos corpora ad consuetudines laborū maxime. Cū finitimis autē decertant non imperitandi cupidine prolatandi ve que possident: sed vt vasta sint que circa ipsos sunt. Jus in viribus apud ꝙplurimos est adeo vt ne latrocinari quidē pudeat. Hospitibus boni: mitesq; supplicibus. Frigora pene nudi agūt: victu asperi incultiq; Cesariem tamen nutriūt crispantq; quodāmodo. Sed olim anteꝙ puberes essent (longissimāq; ducebant pueritiam) viri sagis velabātur

aut libris arborum quamuis seua byeme. Nunc quoqz rudissimis päuis iuuenes suos regût moresqz prior vt plurimû retinêt: q vestes illis cultiores (nisi arte vel obsequio seuirib' meruissent) nô pmittebât Preter psuetudinê multoz min' pudoz: q (non sine maxia pudicie) leuatos a cul' mollib' assuescût. Terra multis ipedita fluminib' multis môtib' aspa τ magna ex pte siluis ac paludibus inuia. Ordiniuz nem' iter dierz sexagita circuitu occupare dr: qd apud qdâ hercinia silua vocaf. Rhenus fluuius ex alpiû radicib' erûpês in borealê vsqz oceanû torrêti pmû τ pcipiti cursu: mox qdê remissiore τ tandê auct' alijs fluminib' âplissimo decurrit alueo: clauditqz ab occidête puintiâ. Danubi' q τ ister ijsdê montib' ad heluetioz fines pcreat' côtra oriêtê dilabif: multasqz ac varias natiôes irrigat: τ eas mercatorib' nauigabiles reddit: demû plurib' alijs fluminib' receptis spumosus τ obtectus caligine p quinqz ingêtes alueos in euxinum pcipif. Gignûtur apud germanos bircanie aues qruz penne nocte perlucent.

¶ Sup qnta europe tabula: q ptinet retiâ / videliciâ / noricû vtriusqz pannonias: illirim / liburniam / τ dalmatiam.

Harum nationû ingenia cultusqz τ mores sicut noie ita τ re differût: circa danubiû eiñ germaniâ quâ attingût redolêt maxime. Qui aût adriatico alluunf diuersos ac dissimiles babêt rit'. Quidâ aût pmixtos vtputa q germaniâ italiaz ac greciam circûspiciât: atqz inter tres maximas nationes tam exigui q varij sint: rheticus ager ferax frugibus: noricus frigidus: illiris siue liburnia vastis oppressa tenebris legitur.

¶ Sup sexta europe tabula q ptinet italiâ τ cirnû insulam.

Italiâ multe incolût gêtes ac pmulti ppli latini pcipue glo riosum in lris nris / gen' boim vbertate soli τ ingenioz excellêtia secûdû. Sz τ ois regio egregios babet viros satis amena olei frumêti τ nectaris feracissima / eqz nutrix pstâtiû armêtorûqz ac pecudû. Vix in ea desit qd placeat aut sit aptû boi apêninus mediâ itersecat totaqz maxie regionê: ac mirû imodû gratiorê reddit: q cû nô sit alt' nimis neqz in astra porrect' nibis leuiori bus: τ auris ad vtriusqz rigoris têperiê aptissimis vicissim obûbraf. qb' plana circûqqz moderamê recipiût τ manâtib' ex eo plurib' fluuijs aptissime irrigâf. Tiberi pcipue q caput oim pulcidarû perluit româ totaqz qua defluit fecundat latitudinê: quiqz a ppinquo tandê mari placidissimo sinu apud hostiâ excipif. Urbs ipa, qlis oli fuerit ruinis plane pz et lris. Sed τ adbuc clarissima oim pfulget tû sacro sctê fidei nre psulis maximi ac lectaz ecclesie colûnaz gloriosa sede / tû dignissimaz victoriaz / tot beatoz militû fidei eiusdez qs impius ensis (ensis q dê se frangês τ fidê ipsam fideqz stabiliês) trâstulit cû christo in gloria: tû etiâ lrarû ois generis τ viroz quarûcûqz natio nû doctria atqz frequêtia. Et si roma ceteris sitrib' pferêda qs dû

ciuitatē venetiarū admiratiōe dignā nō dixerit q̄ ⁊ inter marinos flu
ctus posuit fundamēta ⁊ vicos ꝺʒ ip̄ʒ pelag⁹ atqꝫ ivehēdis ac deuehē
dis reb⁹ ꝑpetuo vtit̄ nauigio q̄ ⁊ muris caret ⁊ p̄ter aquas nō ꝺʒ spa
tiū: ⁊ q̄ varijs nationibus etiā longe positis imperari potuit magni-
fice. Eridanus qui ⁊ padus ab imis radicib⁹ vesuli alpiū exort⁹ atqꝫ
alijs amnib⁹ exauct⁹ in finū adriaticū: p̄fatā satis ꝓpe vrbē ⁊ q̄dem
ostio qui magn⁹ padus appellat̄: tam citus ꝓfluit vt discussis vndis
his qui ꝑ id mare nauigāt inter salsos fluctus dulcis aque haustū ꝑ-
beat: diu agens qualē emisit vndā. Benacus lacus tēpestates mari-
nas imitat̄. Auern⁹ aues supuolātes ad interitū grauat. Reatine pa-
ludis aquis equoꝝ vngulas indurescere: ex clituno qui biberint vini
tedium hn̄t. Sūt ⁊ fontes in italia medicabiles. Mons etiā vesuui⁹
De cirno seu corsica. ignē vt ethna emittit. ¶ Cirno / corsa femina ligur / thaurum transna-
tare solitū / mirata secutaqꝫ nomē et cultum dedit: viros enim e cōti-
nenti secum in ea deduxit: terra multis ꝓmōtorijs angulosa letissima
pabulis ⁊ vitibus et copia nascentium spectatissima.

¶ Super septima europe tabula: que continet sardiniaʒ et siciliam.

Sardi ex afris duxerunt originē: a libia enim sarde (her
cule ꝓcreato) duce ꝓfecti occupauerunt insulā ⁊ ducis
nomen imposuere. Terra ferax veꝝ celi iniqui: vt enim
fecunda ita pene pestilēs. In ea neqꝫ lupus: sed solifu-
ga tantū aial exiguū / hoib⁹ ꝑniciosum. Venenū q̄ʒ ibi
nō nascit̄ nisi herba ꝑ scriptores plurimos ⁊ poetas memorata apia
stro filis: q̄ hoibus rictus cōtrahit ⁊ quasi ridētes interimit. Fōtes
habet calidos qui oculis medētur ⁊ fures arguunt. Nā eoꝝ facinus
si sacramento dato eoꝝ aquis oculos tetigerint cecitate detegit̄.

Siculi ingenio ⁊ aī facilitate pollēt altanimes efferi: adeo vt
q̄nqꝫ gallos (qui eaʒ insulā occupauerāt) q2 erga mulieres
eoꝝ importuni⁹ se gerebāt vno aduesperascēte die / ictu cam
pane ꝑ totā insulā locatim deducto oēs interemerūt. Hec insula ali-
q̄n continēs post freto maris siculi abscissa. Id angustū ⁊ anceps al
terno cursu / modo in thuscum / modo in ioniū pelagus ꝑfluit: atrox
seuū ⁊ scille caribdisqꝫ (seuis noib⁹) inditū. Scylla saxū ē. Caribdis
vortex. Gleba frugū fertilis / auro habūdās / igētiū nutrix eq̄rū / ca-
uernis ⁊ fistulis penetrabilis: vn̄ ethna ꝑpetuo flagrat igne q̄ ⁊ mi-
xtas niues ꝑfert ⁊ brumalē detinet faciē: nec calor frigore mitigatur
nec frigus calore dissoluit̄. In eadē isula duo fontes sūt: q̄rū alter fe
cūdat sterilē: alter sterilē fecūdā redit. Est ⁊ fons arethusa poetis ce-
lebrat⁹: achatē lapidē mittit: ⁊ corallū. Sales ꝺʒ agrigētinos i igne
solubiles: in aq̄s crepitātes. Hāc insulā romani poeniqꝫ dū iādudū
inuicē (cartagine adhuc erecta) decertarent: quia (in medio posita)
vtrisqꝫ ad vallū cōueniret maximis bellorum turbis infestarunt.

Super octaua europe tabula: que continet Sarmatiam in europa et tauricam chersonesum.

Sarmatiam et illam prope extremā orbis partē ab oceano sarmatico ad serasusq; porrectam mirum est ꝙ innumerabilis variarum gentium multitudo replet. Homines utiq; effigie ꝙ moribus. Verū inter eos (cum barbarie omnes superent) etiam cōmēdabile aliquid inuenitur. Nam qui proprie Sarmate vocantur auri argētiq; (maximarum pestium) ignari vice rerū cōmertia exercent. Asiace ad tiras fluminis ortum furari quid sit ignorant. Ideoq; nec sua custodiunt nec alia cōtingunt. Agatyrsi pro sedibus plaustra habēt. Hi ora artusq; pingunt ut quiq; maioribus prestant. Ita magis vel minus. Ceterū iisdem omnes notis et sicut ablui nequeant. Sunt qui obscena yemis specus et suffossa habitant totum braccati corpus et nisi qua videāt etiā ora vestiti. Regionē riphei montes scindunt quis suprema parte griphi seuum et pertinax ferarū genus. Aurum terra penitus egestū mire amare ferunt mireq; custodire et infestissimos esse attingentibus. Essedones funera parētū leti et victimis ac festo coitu familiarū celebrant. Corpora ipsa laniata et cesis pecorū visceribus immixta epulando ꝯsumere soliti. Capita fabre expolita pro poculis gerere. Interius habitantes bella cedesq; amant: mosq; est bellantibus cruorem eius quem primū interemerint ipsis e vulneribus ebibere. Utq; q̊sq; plures interemerit. Ita apud eos habetur eximius. Ceterum expertē esse cedis inter opprobria vel maximū. Ne federa quidem incruenta sunt. Sauciant se qui paciscuntur exemptūq; sanguinem ubi ꝓmiscuere degustant. Id putant mansure fidei pignus certissimum. Hi ut essedones parentū. Ita inimicissimorum capitibus pocula expoliunt. Quidam hostiū cutibus equos seq; velant. Hos reliqui corporis se capitum. Neuri certo tempore si velint in lupos. Iterūq; in eos qui fuere mutantur. Sunt arimaspe singulis oculis et hi antropofagi. Hippanis fluuius ex grādi palude oritur: et diu qualis natus est defluit. tantum non longe a mari ex paruo fonte cui exāpheo cognomē est adeo amaras aquas accipit ut ipse quoq; iam sui dissimilis et non dulcis sed amarissimus defluat.

Super prefata octaua tabula: de tauris.

Tauri immanes sunt moribus. Immanēq; famā habēt solere pro victimis aduenas cedere. Sed cum sint ipsa barbarie sarmatis nō impares. Ius tamē amicitie apō illos quandoq; tantum valuit. Ut orestē et piladē amicissimos illic appulsos quorum vnū cum immolare vel-

lent alterũ ad suos dimittere. Uterqꝫ vero dare vitam ⁊ amicum libe
rare contenderet permoti tanta humanitate liberos abire finerent.

❡ Super nona europe tabula que continet Jaziges Daciam vtras
qꝫ mysias ⁊ Thraciam.

Harum gentiũ cultus ritusqꝫ non iidẽ sunt maxima pars
earũ incondita: ⁊ ab humana cõmunitate prorsus alie
na. Que enim ad septentrionẽ vergũt sarmatarũ. Que
vero ad occidentem supremorũ germanorũ. Que autẽ
ad austrum ⁊ propontidem grecorũ mores ac vite ge-
nus imitantur. Caput eni grecie bisantiũ a constantino factũ est sed
olim athene philosophorum sedes ⁊ studiũ maius. Gete quorũ mẽ-
tionem facit ouidius in libris de ponto aliĩ redituras putant animas
Aliĩ non extingui sed ad beatiora transire. Aliĩ emori quidem sed id
melius esse ꝙ viuere. Itaqꝫ lugentur apud quosdam puerperia nati-
qꝫ deflentur. Funera contra festa sunt. Femine super mortuorũ viro-
rum corpora interfici simulqꝫ sepeliri eximium habent. Et qꝛ plures
singulis nupte sunt maxime letum est cum in hoc contenditur vincere
Uirgines non a parentibus traduntur sed publice aut locantur / aut
veneunt Probe formoseqꝫ in precio sunt. Ceteras qui habeant mer
cede querunt. Thomi ciuitas (exilio nasonis memorati vulgata) ad
oram euxini cernitur. Ultra quã leuca insula que pecora oia candido
vellere parit. In qua finxerunt animam achillis ⁊ ceterorum fortium
qui troiano bello interempti sunt versari. Bosphorum thracium Io
Iouis mecha cum in bouem mutata fuisse (iunonis zelum iramqꝫ fu
giens) transitu suo (vt volunt) nominauit. Illic ferunt impudentes
quasdam petras per medios fluctus errare atqꝫ intra se cum sonitu ⁊
murmure coniungi copularíqꝫ. Hellespontus casum helles athama
tis regis arginorum filie nũc quoqꝫ ⁊ in perpetuuꝫ retinet quo locus
est transitu persarum memorabilis qui ausi sunt mare id pontibus
sternere ⁊ pedes transire.

❡ Super decima europe tabula que continet Greciam Cretã Eu-
boeã ⁊ Achaiam ⁊ alias grecie insulas.

Greci imperiosi sunt ⁊ ad ea que volunt aut cupiunt ma-
xime illecti. Olim artiũ principes liberalium. Monar
cham illum Alexandrũ iam tunc educarunt discipulum
Aristotelis philosophorum maximi. Hinc ⁊ omerus
suarum litterarum pater seu princeps memoratissimus
Atticã habent precipuam clarissimorum hominum ⁊ excellentissimo
rũ ingeniorum parentem ac nutricẽ. Habent ⁊ olimpũ pelion ossam
mõtes fabula belloqꝫ memoratos. Quo musarũ parẽs domusqꝫ pie
ria ⁊ nobilia tẽpe libetra ⁊ carminũ fontes obiacent. Peloponesum

clarissimā quā poete archadiā dixerūt. Cretā nutricē iouis. Euboā sparsasqꝫ pelago varias et ꝙferaces alias insulas. Sed ipsum continentez mōtes ꝙplurimi flumina/vrbes/portus/soli ac celi gratia a deo cōmendant: vt si quis aliam quam preferat orbis partem perquirere studuerit vix inueniat. Egeum tantum ob insularū confract⁹ plerūqꝫ stridet ac fremit: ⁊ ab alto immurmurat: ac ꝑiculis patet non modicis. Ceterū al's placidissimū. Athos nubes ipsas vnde pluuie cadunt transcēdit. Vertexqꝫ olimpi adeo attollitur: vt summa ei⁹ celū accole vocent. Ibi eniz serenū semꝑ ⁊ ab auris ꝑpetuū silētiū. Cepit opinio fidē q₂ de aris olim in vertice ip̄a positis nō ablui cineres cōꝑtū est: sed quo relinq̄bant aggere manere: ⁊ seq̄nti anno etiā littere in puluere signate eo ordine atqꝫ itacte seu imutate inuenīri. In epiro fons ē q̄ cū sit frigid⁹ ⁊ immersas faces sicut ceteri extiguat/vbi sine igne ꝓcul admouent accēdit. Hec terra mirabilib⁹ turbis olim vastata legit: tū intestinis bellis dū alterutrū dn̄ari cōtēderēt: tū ⁊ ceteris (ꝙ dissentirēt) eos inuehētib⁹ siris .s. et persis atqꝫ asiaticis. Fuere nonūꝙ victores ⁊ exteros etiā impetere ausi sunt: sed neqꝫ parto orbis imꝑio diu regnauerūt. Troianū illd̄ bellū inclitū ꝑtinaces exegere quo victores pene victis pares extiterūt. Victi sicut ⁊ cetere nationes a romanis quoꝝ etiā bella ciuilia horrenda q̄dē ꝑtulerūt. Tandē vero cesarei imꝑij (qd̄ apd̄ illos tessalie cāpis partū fuerat) quodqꝫ ꝑseuerauit apd̄ romanos multo satis t̄pe: sedē cōstātinopoli habuerūt: quā cū suo pene imꝑio seuissimis turcarū asiā obtinētiū manib⁹ (nr̄is ꝓh dolor t̄pibus) ꝑdiderūt. Caput grecie: galeā europe scutū nr̄e militātis eccl'ie. O principes celi ac soli: cur inuicē turbamini.

¶ Suꝑ tabula extra ptolomeū addita q̄ cōtinet gothos et alios septentrionales populos multos.

Tabula extra ptolomeū nouit edita ꝯtinet gothos ⁊ populos cardini ꝓrios barbaros quidem ⁊ cultu ac victu asꝑos ingētes corꝑe ⁊ robustos (q̄ quōdā a romanis lacessiti varias eruptiōes fecerūt: iperiūqꝫ ⁊ fidē catholicā mirabilit attriuerūt) fin⁹ aūt a germanis ad ip̄os ꝓtēsus codan⁹ d̄r: ingens q̄dē ⁊ acre habēs mare qd̄ .s. nusꝙ p₃ verū aq̄s passi₃ iterfluētib⁹ ac sepe trāsgressis vagū atqꝫ diffusu₃ facie animū spargit atqꝫ ob alternos accessus accursusqꝫ pelagi: al's isule videnf al's vna ⁊ ꝯtinēs t'ra: in his eē ceneas q̄ ouis auiū palustriu₃ et auenis tm̄ alāt esse eq̄nis pedib⁹ ypopodas ac sacmalos q̄b⁹ magne aures ⁊ ad ābiēdū corp⁹ oē patule: pars ad cardinē obdurata glacie horrescit. Ibiqꝫ ⁊ ascentib⁹ gradibus sol estiuo tempore longe occasurus exurgit breues vtiqꝫ noctes et que solis fulgorē non amittant

sed per hyemes longiores et sicut alibi obscure: eoque differentes quo propiora cardini loca sunt. Adeo ut maximus dies in mensem crescat atque in duos et tres / ac plures iuxta graduum rationem. Nox vero hyberno tempore totidem. Circa autem ipsum cardinem hoc est sub ipso cardine ab equinoctio in equinoctium dies et simili modo ab equinoctio in equinoctium nox: ut annus noster illic diem et noctem solum habeat. Porro ad hanc usque orbis partem non pertingitur obdurati maris et frigoris maximum rigorem: cuius violentia tanta est / ut ne visum quidem intendentium admittat.

De estu oceani.

Oceanus ingens et infinitum pelagus magnis ac continuis estibus concitum modo inundat campos / modo late nudat ac refugit: nec alios aliosque invicem: neque alterius accessibus / nunc in hos / nunc in illos impetu versum sed ubi in omnia littora quamvis diversa sint terrarum insularumque et medio pariter effusum est rursus ab illis colligitur in medium et in semetipsum redit tanta vi semper immissum. Ut vasta etiam flumina retroagat et aut terrestria deprehendat animalia aut marina destituat. Neque adhuc satis cognitum est anhelitu suo: id mundus efficiat retractamque cum spiritu regerat undam undique: si (ut doctoribus placet) unum animal est: an sint depressi aliqui specus quo reciproca maria recidant atque inde se rursus exuberantia attollant. An luna tantis meatibus causas prebeat. Ad ortus certe occasusque eius variantur: neque eodem assidue tempore sed ut illa surgit ac demergitur ita recedere atque adventare compertum est.

Super prima tabula africe que continet Mauritanias.

Mauri ut plurimum segnes: obscura gens: et solo quam viris melior. Regio ignobilis et vix quicquam illustre sortita: apud eos maseli vel massili agreste quidem hominum genus quibus nulla prorsus cognitio colendi agri / neque ullus aratri usus: sed solum per silvas et saltus errantes ferarum more glandibus et venatione utuntur. Tinge oppidum pervetus ab anteo (ut ferunt) conditum parmam eius diu retinuit elephantino tergore ingentem et ob magnitudinem nulli alteri usuro habilem. Ibi mons prealtus ei quem ex adverso hispania attollit obiectus: hunc abylam illum calpem vocant: columnas herculis utrumque. Illic et an-

tbei memorati tumulus ad oram maris oceani:collis modicus re supini hominis imagine iacentis:vnde vbi aliqua pars eruta est so- lent imbres spargi:τ donec effossa repleantur eueniunt. Eri. hea insu la sata semel frumenta recidiuis seminibus septies renouat:tanta ae- ris benignitate predita vt homines etiam pariat cõtinentissime τ lon gissime ac pene immortalis vite cum diu valde viuant. Eã vicini ethio pes occupauerũt:quos ferũt illic pcessisse iffecto ab hercule geriõe.

Super secunda tabula africe que continet africam minorẽ in qua olim carthago fuit.

Afrorum gens ad ferociam τ arma promptissima bella punica satis superq̃ declarant. Cuius caput cartago a didone iamdudũ condita. Jam tum florens sed prolatã di iperij cupida τ Romane potestatis pertinax emula: excidium sibi miserãda prouocauit iterũ quidem opu lenta. Ipsum autem excidiũ Romã postea miserabilius debellauit: dum metu bellice vrbis ablato voluptati τ luxurie intenderẽt atq̃ in- ter se ad bella vsq̃ ciuilia etiã ad principatum monarchicum dissiderent. Are philenorum dignũ relatu facinus presignant. Phileni eni fratres contra cyrenaicos missi a cartagine ad dirimendũ conditione bellũ diu iam pro finibus magnis ambotũ cladibus gestum postq̃ in eo quo conuenerant non manebatur vt vbi legati certo tẽpore vtrin q̃ dimissi concurrerent ibi termini statuerentur pactum est. Hic ad fir mandum perpetuo terminos ipsos se viuos obrui pertulerunt. Inte rius τ longe satis a littore(mirum ad moduz)spine pisciũ muricum ostrearũq̃ fragmenta saxa attrita(vti solent fluctibus)τ non differẽ- tia marinis infixe cautibus anchore alia τ huiuscemodi signa atq̃ ve stigia effusi olim vsq̃ ad ea loca pelagi in cãpis nihil alentibus esse inueniriq̃. Cirtha procul a mari quodã regũ domus iube τ sciphacis regionez tenet ad amsagã. Ceterum africe totius cultũ satis solũ frugibus habundat τ populos habet dites. Fluunt athlanteis iu- gis amnes multi quibus τ montiũ frigoribus regio ipsa que torride proxima est irrigatur τ temperatur.

Super tertia tabula africe que continet Cyrenaicam Mar- maricam/Libiam/τ Egiptum.

Egiptus summos habuisse viros dinoscit. Varij ac mi- rabilis ingenij qui etiã adeo litteras dilexisse feruntur: vt apud eos olim quattuor centũ milia voluminum con gregata igni cõbusta legãtur. Siquidem egiptios pri mos fuisse tradunt qui viuendi formam moruq̃ discipli nam cõposuerunt. Primosq̃ omnium aratrũ inuenisse τ sulcasse ter-

ram. Tum etiã primos qui celũ radio fuerunt dimensi ⁊ solis ipsius
obliquum cursum excogitauerũt. Quiqꝫ hãc terre cognitionẽ aperue
runt. Ptolomeus ipse alexandrin⁹ fuit Mathematicus atqꝫ astro
ruꝫ cognitor eximius philosophus ⁊ naturaliũ inuestigator nomina
tissimus. Cui studiosos ⁊ illustres quosqꝫ animos rerꝫ mirabilium ⁊
pergrinarum cupidos multa debere fatendũ est. Dum posito coram
libro singulas orbis cogniti prouincias vrbes maria montes flumi-
na ⁊ alia loca insignia suis queqꝫ gradibus ad equinoctionalẽ (⁊ po
sitos apte terminos) distantia sine labore sine impensa lustrare ⁊ per
noscere possunt. Terra expers imbriũ: mire tamen fertilis: vt etiã far-
ra sint que centuplũ referant. Ipsa etiam hominũ aliorũqꝫ animaliũ
perfecunda generatrix. Aquis nili ad generãdũ ⁊ alendũ efficacibus
(verno tꝑe tunc maxime intumescentes) quibus mirũ admodum irri
gatur. Quiquidẽ nilus e montibus ethiopie descendens niuibus so-
lutis aut erũpentibus fontiũ venis seu ethesijs alijsue adhuc indepre
hensis causis excrescit. Thebe in ea centũ portas sunt: vt alij volũt cẽ
tum aulas ⁊ principũ domos habuisse: solitasqꝫ singulas vbi nego-
tium exegerat dena armatorũ milia effundere refertur. Labirint⁹ do
mos mile ⁊ regias duodecim perpetuo parietis ambitu circũclusus
marmore extructus ⁊ tectus vnũ in se descensuꝫ habet. Intus innume
rabiles vie continuo anfractu ancipites: psaumetic opus. Alexãdria
ditissima opib⁹ ⁊ omnib⁹ in rebus fortunatissima littus tenet egiptiũ
Unde a lõge quoqꝫ venientibus specule ille vngatissime speciose pal
lenidis conspiciuntur. Incole pelei oppidi ad nili ostia adeo nauigã
di sunt periti vt a ceteris libicis diuini indicentur. Qui littoribus lon
ge absunt mappalibus vtunt: victu asperi. Incultiqꝫ humi quies epu
leqꝫ. Moeris aliquando cãpus nunc lacus ingens altior ꝙ ad naui
gandũ magnis onustisqꝫ nauibus satis est. Cultores regionũ mor-
tuos fimo obliti plangunt: medicatosqꝫ intra penetralia collocãt. In
quodã lacu egipti chẽnis insula lucos siluasqꝫ ⁊ grande sustinens tẽ
plũ enatat: ⁊ ad ventos impellitur. Sunt macrobij longioris vite du
plo ꝙ nos. Piramides in egipto sunt mirabilis operis. In c[...]nai-
ca fons est quem solis dicunt. Cui⁹ aqua nocte feruet luce frig[...] ma-
xime. Illic ⁊ rupes que cuꝫ hominũ manu attigitur fons ipse emittit
arenas ⁊ seuit vt equor.

Super quarta tabula africe: que continet Ethiopiam.

EThiopes vt plurimũ instabiles sunt ⁊ vagi tentoria et
tuguria (vbi dies deficit) figũt. Pecora ⁊ quicqd pos-
sidẽt agũt, victu ⁊ cultu asperrimi. Habitantium vrbes
mitior est viuẽdi modus nõ idẽqꝫ dẽ sed vbiqꝫ suus. Bar
bari oẽs. Troglodite nullis opibus dominãtur specus

subeunt alunturqꝫ serpentibus. Athlãtides solẽ execrant̃ ꝛ cũ occidit
ꝛ cum orit̃: tanꝙ ipsis agrisqꝫ pestiferũ. Noia singuli nõ habẽt neqꝫ
vescunt̃ aialibus neqꝫ illis in quiete qualia ceteris mortalibus visere
dat̃. Blẽnijs capita absunt vultus in pectore est. Satiris preter effi
giẽ nil humani. Aegipanuz que celebrat̃ ea forma est. Angile manes
deos putant per eos deierant eos vt oracula cõsulunt: ꝑcatiqꝫ q̄ volũt
vbi tumulis incubuere pro respõsis ferũt somnia. Feminis eorũ solẽ
ne est nocte q̇ nubunt oim stupro patere q̇ cum munere aduenerint et
tum cũ plurimis cõcubuisse maximũ decus. In reliquũ pudicitia insi
gnis est. Gampsaces armorũ omniũ ignari nec iacere sciunt tela nec
vitare. Soli specũ habitant obuiosqꝫ refugiunt. Sunt ꝛ muti ꝛ q̇bus
pro eloquio nutus est. Alij sine sono lingue/alij sine linguis. Alij la-
bris coherentibus: sub naribus tm̃ fistula. Sunt ꝛ femine toto cor-
pore hirsute: ꝛ sine coitu mariũ sua sponte fecunde adeo asperis esse
risqꝫ moribus vt q̇dã contineri ne reluctentur vix vinclis possint. Si-
naptodes inflexi lentis cruribus serpũt magis ꝙ gradiant̃. Vix iam
sunt hoies semiferi magis. Apud garamantas pecora sunt q̇ aduer-
sis capitib⁹ pascunt̃ pronis cornua obsunt. Theon ꝑpetuis ignibus
vt ethna vt chimera flagrat. Vltra cãpi virentes patent plusꝙ conspi
ci possint. Per diẽ solitudo vasta silentiũ vasti⁹. Nocte crebri ignes:
ꝛ cymbala ac tympana sonãtia audiũtur maius humanis. Locus est
alibi apparatis epulis semꝑ refertus ꝛ qꝛ vt libet vesci volentibus li-
cet heliu trapezã vocant. i. mẽsam solis. Et que passim apposita sunt
affirmant innasci diuinitus. Est lacus quo perfusa corpora quasi vn-
cta permitent. Bibitur idẽ: sed ad sustinenda que incidant infirm⁹: vt
ne folia quidẽ arborũ ꝑtrũ leuissima. Sunt in etiopia licaones (fere
senissime) sphinges aues cornute tragapomenes equinis aurib⁹ pe
gasi ꝛ cathoblepe capitibus grauibus q̄ vix ꝛ egre possunt sustinere
quorũ oculos vidisse mortiferũ. Sunt ꝛ serpentes ac lacerti ingentes
Aliarumqꝫ ferarum ꝛ bestiarum genera innumerabilia quorum que
dã mõtes ꝛ solitudines: q̇dam circa flumina ꝑuagantur: Nilus inter
alia preter id ꝙ piscibus scatet hippotamos crocodillosqꝫ gignit.

¶ Super prima asie tabula que continet asiam minorẽ cũ pluribus
adiacentibus prouintijs etiam armeniam minorem.

ASie minoris ꝛ ceterarꝫ ĩ tabula nationũ mores vt sedes
differũt. quedã grecorꝫ. Nõnulle sirorꝫ. Alie scytarꝫ. Sũt
ꝛ q̄ varios al's hñt rit⁹ his vl' illis mixtos quodã catholi
ca regio nũc turcea sctis xp̄ianos ꝑseq̄ntib⁹ q̇ ẽt europã
nr̃az attẽptãt debellãtqꝫ dũ nõ coherem⁹. Terrã icolũt
ꝑsecãdã fluminib⁹ vrbib⁹ mõtibusqꝫ isignẽ. Tauro ꝑcipueq̇ a pãphi
lia icipiẽs varia passim noia assũit ꝛ tãdẽ ad indos imai nomẽ retinẽs
aliã basim celo facit cũ atlãta, ꝛ hũc ac iꝑboreis, capadoces hoies sũt

eq̄uitandorū equorum prestantissimi in propatulo vescuntur. Promiscue olim cōcumbere soliti. Ceterū asperi ⁊ inculti: pernoxii q̄ apspulsis. Regem palam suffragio deligere afficereqꝫ inedia si male rexisset. Chalibes (paphlagoniorū gens) nunq̄ a malleis nunq̄ ab incudibus vacat. Regio fumo ⁊ flāmis ardere videtur. Intonatqꝫ crepitu ferramentorum Nudi agunt: facie cuteqꝫ pene ethiopes. Et memni bellicosi sunt ⁊ pugnaces militari disciplina eruditi. Rerum copia vberrimi. In pompeiopoli ionioꝝ tumulus arati poete quo proiecti lapides dissiliunt. In licia mons chimera ardet vt ethna in sicilia / vt theon in ethiopia vt vesenus in italia. Apud mariādenos specus est acherusia ad manes (vt aiunt) peruius atqꝫ inde extractū cerberū existimant. In alicarnasso mausoleū est regis mausoli monumentū vnū de miraculis septē. Artemisie opus: in cilicia specus est coricius qui introeuntes amenitate non faciat peruectis ad ima specus alter aperitur ob alia dicendus. Terret ingredientes sonitu cymbalorū diuinitus ⁊ magno fragore intus crepitantium deinde aliq̄diu perspicuus Intra fluuius torrens exurgit ⁊ vbi magnum impetum breui alueo traxit. Demersus absconditur interius spacium est magis q̄ vt progredi quisq̄ ausit: horribile ⁊ ideo incognitum. Alius vltra est quem typhoneum vocant perpetua nocte suffusus ore angusto qui demissa in se confestim exanimat. Ad rindācem fluuium serpentes nascuntur immanes qui inde emergunt atqꝫ hiant ⁊ superuolātes aues deglutiunt Ab ideo monte a media nocte sparsi ignes ad orientem miscare videntur: ⁊ vt lux appropinquat coeūt ⁊ fit ingens globus decrescensqꝫ fit clarior ⁊ fugat noctem ⁊ cū die iam sol factus attollitur. Idem in olimpo arabie fieri refertur.

¶ Super secunda asie tabula: q̄ continet Sarmatiā asiaticam.

SArmate in octaua europe tabula describuntur barbara gens crudelisqꝫ. Ad ostiū tanais xamate incolunt apud quos easdē artes femine quas viri exercent. Adeo vt ne militia quidē vacent viri pedibus inherent sagittisqꝫ depugnant. Ille equestres preliū ineunt nec ferro dimicāt sed quos laqueis intercepere trahendo conficiunt. Nubunt tamē verum vt nubiles habeantur non in etate modus est. Virgines manent nisi que hostes interemere. Ipse tanais ex riphee mōte deiect⁹ adeo preceps ruit: vt cum vicina flumina / tū meotis ac bosphorus / tū ponti aliqua brumali frigore durentur ⁊ estus iuxta yemēqꝫ ferat ⁊ sublimis incitatusqꝫ in moduz fulminis decurrat. Sauromate eius ripas tenent aliquot populi ⁊ aliquot nomina Tū regna amasonū prima Geloni vrbē ligneā habitant. Iuxta thissagete turceqꝫ vastas siluas occupant alunturqꝫ venādo. Tū continuis rupibus late aspera ⁊ de-

serta regio ad arrēphęo susq; porrecta. His iustissimi mores pro do-
mib⁹ nemora alimēta bacce: ꝛ marib⁹ ꝛ feminis nuda sūt capita: sacri
itaq; habent̃ adeoq; ipsos nemo de tā feris gētib⁹ violat: vt alijs q̃z
ad eos ↄfugisse ꝓ asilo sit. Ultra eos surgit ipe riphe⁹: eoꝝ aūt q̄ cir
ca meotim et tanais ↄfinia marie sortiti sūt regionē durioꝛ est habi-
tatio. Nā q̃tiēs spirāte borea frig⁹ inoleuerit totiēs interire ꝑ oculis
aut eq̇ ↄspiciūt̃ aut muli: aut armēta ipa gelu ↄtrahi: ꝛ errātes passi;
ꝑ siluas pecudes sup̄mū heu declarare. Hec hoīes q̃z tute intra ↄte-
cta ꝛ obscura domicilia ↄsistere posse: cū ꝛ ipi vna cū eorum armētis
ꝓsus īterirēt nisi obſuata tēpestate: cū occlusis currib⁹ ad īteriores
regiōes effugerēt ꝛ suā furēti boree patriā relinq̄rēt: circa ceraunios
montes monumenta quedā in spiras cōtracta visunt̃: q̄ dicunt cadmi
et hermione eius vxoris. Ubi etiā due insitre sunt colūne que quotiēs
aliquid imminet aduersi vicinis hoībus: statim ambe inter se collidū-
tur: vt cōflectantibus similes sint.

¶ Sup̄ tertia asie tabula q̄ cōtinet colchidē/iberiā/albaniā
et armeniam maiorem.

COlchi ex egypto olim ꝓfecti augustū ponti āgulū ad
caucasū occupauerūt: q̄ tēplū phrixi ꝛ luc⁹ fabula vte-
re pellis auree nobilis. Iberes iādudū a pyreneis ꝓfe
cti in eā orbis ꝑtē. Irruperūt hoīes bellicosissimi ꝛ ꝓxi
mis lyrcanis infestissimi. Albani dicti: q2 cani nascāt̃ na
tura feroces ꝛ belladi auiditate ꝑciti: ibi canes pene tauris pares q̄
etiā tauros ipos (q̇ apd̄ eos igētes sūt) terratenus ꝓstituūt. Caspiū
mare atrox seuū sine portub⁹ ꝓcellis vndiq; expositū: tū maxie efflā-
te borea q̄ dū acer īsurgit nullū ē aliud ꝑiculosi⁹. Nauigat̃ estiuis mē
sib⁹ ceteris minime. Armenij robustissimi sūt: ꝛ (iā dictū est) militari
disciplina eruditi: vt q̇ cū medis syris asie subiecq; ppl'is ↄflictare ha
beāt. Terra ferax ꝛ pabulo leta ingētiū fluminū mater: tigrim mittit
ꝛ eufratē ꝑ lōgos errores in rubrū mare ad sinū ꝑsicū mittit ꝛ araxē:
qui qd̄ ad cāpos armenie secat labit̃ placidus ꝛ silēs neq; in vtrā par
tē eat (q̄p̄ q̄p̄ intuearis) manifest⁹ cū in asperiora deuenit hinc atq; illūc
rupib⁹ ꝑssus: quāto angustior tāto magis ꝑnix frangit se subinde ad
opposita cautiū: atq; ob id igēti cū murmure sonāsq; deuoluit̃ adeo
citus vt qua ex ꝑcipiti casurus est in subiectā statī; nō declinet vndā:
vltra q̄p̄ canale; habet euehat plus ingeris spacio sublimis ꝛ aquis
pendentibus semetipsum sine alueo ferens. Deinde vbi incuruus ar-
cuatoq; amne descendit fit tranquillus. Iterumq; per cāpos tacitus
ꝛ vix fluens in caspium elabitur.

¶ Sup̄ quarta asie tabula: q̄ ↄtinet siriā/mesopotamiā ꝛ arabiā
petream atq; desertam etiam palestinam iudeam.

A
ſyria vniuerſa prorſus vbertate repleta ſitu temperatiſſi
ma ⁊ ad diuerſas opes terre mariſq; ꝯmutandū aptiſ-
ſima/ditiſſima q̇dē ⁊ valde ppl'oſa. Phenices (ex the
bis egyptioꝝ olim ꝓfecti) mediū tenēt. ſolers hoim ge
nus ad bella paciſq; munia exercēdū: ⁊ qui l'ras ⁊ l'raꝝ
operas aliaſq; etiā artes ſumma inſtātia coluerūt. Mare nauib' tē-
ptare claſſe cōfligere impitare gētib': regnū preliūq; ꝯmenti: mercā
di etiā vſuꝫ cepe ⁊ alia ꝑplura iuenerūt q̄ ſcriptores nō tacuere. Me
ſopotamia ad paſcenda pecora letiſſima: fructuū varietate copia ac
ſuauitate ꝓfecūda: nec min' frugib' adeo vt eā regionē etiā beatā: et
diꝭs gratiſſimā eſtimarēt. Babilonia olim arida poſtmodū deriua-
tis in plures alueos fluminib' fertilis admodū ⁊ iocūda: ciuitatē hꝫ
eiuſdē nois quā ſemyramis olim medoꝝ regina inexpugnabilis co-
ctorū lateꝝ muro circuncinxit. Eufrates in armenia naſcit̄ ⁊ diu late
diffuſus in ſtagna: ſedētib' aq̇s piger ⁊ ſine alueo dilatat̄. Poſt vbi
marginē rupit cōtract' in alueū vere fluui' acceptiſq; ripis celer: ⁊ ni
taur' obſtet in n̄ra maria ventur'. Hinc ꝑ ſyros et arabas modo in-
gens q̄nq; ſeipō minor in tigrim tandē deſcēdit cū quo in ſinū ꝑſicuꝫ
ꝓlabit̄. Paleſtina ipſa eſt iudea terraꝝ oim beatiſſima lacte ⁊ melle
manās quā repromiſit de' deditq; olim pr̄ib': abrahe ⁊ poſteris ei'
de quoꝝ ſtirpe regia vtero virginis glorioſe incarnari dignat' eſt fi-
lius dei ieſus chriſtus qui eſt benedictus in ſecula calcauitq; eaꝫ pe-
dibus ſuis q̄ꝫ ſpecioſis euangeliſans pacē credētibus ⁊ vitam repro-
mittens ſempiternam: tum maxime facientib' bona. Adhuc manet ſe-
pulchrum eius glorioſum ⁊ redēptionis noſtre ſigna plurima.

¶ Sup quinta aſie tabula: q̄ cōtinet mediā aſſyriaꝫ
parthiam et perſidem.

A
ſſirij medi perſe bellis inuiceꝫ ⁊ in alias nationes iā-
dudū actis notiſſimi: Varij populi: varij mores. Par-
thi duriſſimum genus hominū nunq̄ꝫ effodere aut ara-
re terram nec ad alias gentes tranſire: neq; armēta gre
geſve alere. Prima etate arcum manu contorquent et
ſagittandi ſtudio conterūtur aut pedum curſu: aut equitationib' cō
tinuis: regio tota iaculatiōib' ⁊ cōfractis lanceis ſtridet neq; vlli fas
cenam adire niſi certandi labore totū corpus illius in ſudorem deflu
xerit. Aluntur maxime venationibus quas aut iaculando: aut ſagit-
tando conſequuntur. Semel meoniam depopulati ſunt inde aureis
armis in bello vti ſoliti: faleriſq; et frenis equorum: et argenteis cal-
caris. Duxerunt a ſcythis originem: Medi (qui maxime colunt mon
tāna) magicis artibus et diris veneficijs dediti leguntur. Qui vero
planiciem irrigua paſcua et leta ſibi predia deligunt ac conſtruunt,

regio quidem onusta passim multifariam pecorum gregibus. Perse
ob tēperatū aerē fructus habēt semper nouos: semper viret semp flo
ret regio. Fluminibus plurimis irrigatur: ⁊ fertile solū rerum omniū
copia exuberat. Assiria primū inuenisse fertur purpure vsum criniū et
corporum vnguenta ⁊ odores quibus grecorum atqꝫ romanorū lu-
xuria effluxit: hec terra medicam arborem gignit nusq̄ alia.

¶ Super sexta asie tabula: que continet Arabiam ⁊ Carmaniā
⁊ insulas rubri maris: ⁊ sinus persici.

ARabes preciosissimam omniū incolūt regionem. Ipsa
est enim altior ⁊ gemino precincta mari. Tota flagrat
thimiamate aut myrra aut redolentibus calamis: q̄ pas
sim iniecta ignibus exuruntur gratissimāqꝫ effundunt
suauitatē. Oues (quibus exuberat) mollissimo ac den-
sissimo vellere vestiri. Lacus ⁊ flumina piscium multitudine repleri.
Thus gūmi ⁊ liquores innumeri e corticibus arborū fluere. Mella
e foliis. Aromata suapte nasci. Quidā mitrati degunt aut intonso cri
ne barba abraditur preterq̄ in superiore labro. Aliis ⁊ hec intonsa.
Mirūqꝫ dictu ex innumeris populis pars coequa in cōmerciis aut
latrociniis degit in vniuersum gentes ditissime vt apud quas maxi-
me opes romanorū pthorū aliarūqꝫ late nationū subsistant: vēdētib⁹
que e mari aut siluis glebisue ipsis capiant nihil inuicē redimētibus
Quidā intra specus ⁊ prerupta saxa habitāt nudi prorsus neqꝫ q̄cq̄
felicitatis humane possidentes nimia viuendi asperitate desiccati ni-
grum colorem ⁊ adustam cutem contraxere. Et si mali autem aduersi
quippiam acciderit inde obeunt si hostes superuenerint tāq̄ fere per
colles ⁊ deserta vagi ac deuii circunfugiunt. Haud quaq̄ ceteris ara
bibus similes qui armis ⁊ telis fines suos tātis muneribus preditos
tutantur ⁊ custodiūt. Silua est in arabia que mittit hebenū. Vel (vt
ferunt) in insulis cocconati. In eadem arabia. Fenix auis semper vni
ca que non coitu partuve generatur: sed vbi quingentorum annorum
euo perpetua durauit super exaggeratā variis odoribus struem sibi
ipsa incubat soluiturqꝫ. Deinde putrescentiū mēbrorum tabe cōcre-
scens ipsa eadez se concipit atqꝫ ex se rursus renascitur. Cum adole-
uit ossa prestini corporis inclusa myrrha. In egiptum exportat atqꝫ
in vrbem quam solis appellant fragrantibus nardo bustis inferens
memorando funere consecrat. Carmani sine veste ac fruge sine peco-
re ac sedibus piscium cute se velant: carne vescuntur. Preter capita to
to corpore hirsuti.

¶ Super septima asie tabula que cōtinet scithiā intra imanū mōtē
Margianam/ Bactrianā/ Sogdianā/ ⁊ Saccarum regionem.

Caspijs ad orientem regiones sunt fertilitatis indite: Margiana aprica est τ montibus circundata. Sola in eo tractu vitifera. Massagetarũ studium est vt conti nuo sagittandi casu conterantur. Infestissimi admodũ hospitibus neq; cum vicinis populis illam diutius ser uare fidẽ soliti. Frumenti ac vini vsum prorsus ignorãt: bibunt lac cũ equorũ admixto sanguine. Sacae etiã sagittandi arte peritissimi et vsu continuo adeo eruditi vt non videantur a quouis alio posse supe rari nec adequari. Turpe eni admodũ iudicarẽt si quis sagittã incas sum emitteret neq; p̃dã vel signũ feriret. Bactera fortissimos ha bet camelos τ eos qui pedes non atterũt. Proxima ad boreã inculta feritia gentiũ. Incident antropofagi humanis carnibus vescentes. Ideoq; iuxta vaste solitudines ferarũq; multitudo haud dissimilem hominum immanitatẽ obsidens. Scithas oẽs feritate τ viribus ma xime efferunt autores virtute nequaq̃. Faustus caspij maris dulcis quidẽ est magnitudine haud tubie influentiũ animũ victo sale. Dicit caspiũ a caspijs mõtibus proximis. Dicitur τ hircanum ab hircania regione subsistẽte. Quequidem siluis copiosa pantheris trigibus et feris diuersi generis habundat.

¶ Super octaua asie tabula: que continet Sericam.

Esdrarum Barbarie iam supra tactum est. Siluas τ specus pene oẽs habitãt pellibus vestiti carnes equo rũ; comedunt τ aliarũ bestiarũ (quas refugimus) plu rimas. Quicq̃d deprehendũt pro venatione est. ¶ Se res primi hominũ qui supra indos ad boream nascan tur mites sunt τ moribus quibusdã scythis dissimillimi. Carnes eni immundas abhorrent. Lanis arborũ τ bombicinijs vestiuntur. Ha bundant enim textilibus huiuscemodi. Ideoq; nullius rei studio ma gis intendunt: floribus quoq; varijs vestes easdẽ intingũt. Oẽs ple na iusticie τ ꝯmertio quod (rebus in solitudine relictis) absens per agit. Gens quidẽ in ea re oĩbus preferenda: atq; etiã in honestate na turalis copule quã ita custodiunt vt nemo nisi vxorẽ cognoscat nemo post conceptũ nemo cũ purgatur eã tangat. Itaq; apud eos neq; fur neq; adultera / neq; meretrix inuenitur: neq; occisus hõ fertur aliquã do. Iudices nõ habent neq; lictores dũ sine scelere ac facinore viuũt. Secundũ iusticiam omnes sibi ipsis iudiciũ rationis imponunt. Et q2 iuste τ caste maxime viuunt / nec erugine / nec pestilentia / τ plagis quibus atterimur vnq̃ castigantur. Plurimũq; tp̃is durantes absq; egritudine vitã finiũt. Morbide aũt imũditie ꝑ pctõ solent occidere.

¶ Super nona asie tabula que continet aracosiam gedrosian et alias circundatas montibus regiones.

¶ gentes q̃ conclusę mōtibus (qui illis pro muro sunt ne inuicē confligentur munitūq; aduersus ceteras nationes:) barbariā mixtā retinēt cū parthos scythas indos τ vtrosq; carmanos contingant. Aria siluestris regio arenosa τ (vt plurimū) sterilis. Verūtamen excellētissimo quodā munere e montiū venis saphiree cedūtur crustę aliceq; suffodiuntur gēme ferisq; ac piscibus fluuialibus habundat. Ceterū queq; passim regio suo more victitans fines suos tutatur seq; apō se continet nec vici leguntur nisi ab alexādro qui in eis ciuitates sui nominis constituit τ vsq; ad indos penetrauit.

¶ Super decima indie tabula q̃ continet india intra gāgem.

Indi fines suos nunq̃ excesserunt terminis suis contenti. Quod si cetere imitarentur nationes bellis horridis atq; superuacuis sese alterutrū non infestarent. Homines nigri τ crassi a natura. Comas habēt densissimas haud dissimiles iacincto. At qm̄ ex plerisq; locis aurū eruitur multi ex eis inde questum aucupantur. Alij telas lineas contexunt/alij sectos elephantū dentes abradunt. Alij per fluminū decursus incedētes perquirunt si qua inter arenas lucescat berilus/aut adamas/aut quispiā iaspis seu si qua glaucea topazius occurrat vel inddat in purpureā quandā τ sanguini similē ametistuz. Hec sunt enim potissima illorū studia cum vniuersa illa regio perfusa sit fluminibus que hmōi opibus diuitem τ prepotentē patriam reddant. Sunt τ horti apud indos semper virentes τ vbertate fructuum semper referti. Sunt et agri q̄ fertiles pascua prepinguia montes silue fontes τ iādicta flumina vrbes indite τ deniq; oīa prima τ precipua que narrari possent aut optari adeo vt quicquid in ceteris terris singulare precipuū inuenitur in has simul regiones concurrisse videat. Cultores lino velātur aut lanis quas maxime silue ferūt interq; tot collata celi ac soli munera varijs habūdant bestiaꝝ speciebus elephantis lēcotois tauris mirabilibus calis nauticoris nocerontibus serpentibus quibusdam horridis anguillis tricenorū pedū formicis non min⁹ maximis canibus q̄ (more griphorū) aurū penitus egestuz cū summa pernicie attingentiū custodiunt. Regio alicubi tam pinguis: τ tam feracis soli: vt arundinū fissa internodia nauitas binos vel ternos vehāt. Bragmanni religionis mirabilis τ innocentie vite sunt. Hi dicunt deū non amare nisi puram mentem. Pandea gens apud indos a feminis regi solita est. Sunt ad fontem gangis qui pomorum siluestrium odore precipue alantur.

¶ Super vndecima Asie tabula que continet indiā extra gangem.

Exteriores indi partim conueniūt cum interioribus partim cum finis quos contingunt. Sunt enim qui lino et lanis arborum vestiuntur. Et sunt qui pellibus ferarū ꝛ auium corpora sua contegunt. Alij obscena tantū velant. Quidam nudi agunt. Nonnulli humiles paruiq;. Alij ita procres ꝛ corpore ingentes vt elephantis (ꝛ ibi maximis) sicut nos equis faciles ꝛ habiles vtantur. Quidā nulla carne vesci optimū existimant. Quidam piscibus tantū aluntur. Sunt qui parentes priusq̄ annis aut egritudine in maciā eant velut hostias cedunt cesorūq; visceribus epulari maxime pium iudicant. Nonnulli vbi senectus aut morbus accessit procul a ceteris abeunt mortēq; in solitudine nihil anxij expectant. Prudētiores vero ꝛ quibus ars ꝛ studium sapiētie contingit non expectant eā sed leti ꝛ cum gloria ignibus accensis semet flammis inijciūt. India vice hyemis ethesias patitur. Siue extremi sunt vltra quos ferunt regionem tenebrarum nubes scȝ condensas perpetuo situ.

¶ Super. xij. asie tabula q̄ cōtinet taprobanā insulam.

Taprobane multis variarum rerū diuitijs referta multorūq; qui inde transferuntur procreatrix elephantū. Cetas habet passim per littora vagantes que in mari rubro depasci solent atq; inde se per equora ipsa circumferunt. Animalia sane monstruosa ꝛ tante magnitudinis vt colles quidam aduecti littoribus videantur. Quorum dorsum longo in mari tractu exasperatur. Infestissime admodū hominibus: hiatum habent deformem ꝛ ingentē adeo vt lintres cū hominibus sepe numero deglutiant. Exigit quippe hominū malitia ferarū ꝛ beluarū huiuscemodi morsib⁹ ꝛ plagis aduersisq; ꝯtinuis affligi ꝛ castigari.

¶ Catalogus ciuitatum totius orbis ꝛ maxime que tenētur a christianis. Omnibus rerum humanarū auidis oppido q̄ frugifer domini Simphoriani chāperij illustrissimi principis dn̄i ducis calabrie lothorigie ꝛ barri primarij phisici.

Gallia a candore populi nuncupata est: galla enim grece lac dicitur. Montes enim ꝛ rigor celi ab ea parte solis ardorem excludunt quo fit vt candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente alpium iuga tuentur. Ab occasu oceanus includit: a meridie prerupta pyrenei: a septentrione rheni fluenta atq; germania. Cuius initium belgica: finis acquitania est. Regio gleba vberi ac pabulosa: ꝛ ad vsum animantiū

apta: fluminibus quoq; τ fontibus irrigua: perfusa duobus magnis rheno τ rhodano fluuijs habet prouincias plurimas. Burgūdiam Prouinciā prouincie. Franciam Neustriā siue Normāniam. Aquitaniā Uasconiam τ Narbonensem partiales vero prouincias gallie si distinguere veridice voluerimus occurrunt. Francia: Normannia: Britannia minor: Turonia: Picardia: Flandria: Holandia: zelandia: Burgundia: Lothoringia: Luccburgia: Heluetia siue alsatia: Prouincia. Delphinatus gallie solino teste inter rhenū τ pireneum. Item inter oceanū τ montes gēbēnam ac lirem porriguntur A scalde ad sequanam. belgica: a qua belge ab eo ad garūnam. Celtica: a qua celte τ qui finitimi ijs hispani sunt celtiberi. Eadem etiā lugdunensis a lugduno galliarū nobilissima τ insigni vrbe. Inde ad pyrenei montis Aquitania que ante aremorica dicebatur a qua Aquitani τ aquitania regio galli vero rerū gestarum gloria pollent vbiq; gentiū. Nec abre quandoquidē tanta est eius regnatoris sub hocq; regnantiū in romanam ecclesiam obseruātia atq; religio: vt quicquid a summo rege petierint facile obtineant: Propterea reges ipsius merito christianissimi τ primogeniti ecclesie nuncupantur. Quo nomine null⁹ alius princeps in toto terrarū orbe promeruit appellari vnde de felici imperio τ statu Gallorum Ludouicus bolognin⁹ bononiēsis ita scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati
Consilio semper valuerunt semper τ armis
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat romana suos ecclesia gnatos
Et primogenitos: tali sunt nomine digni
His deus imperium dedit: τ sua iura tuetur.
Unguntur sancti fiunt quicunq; creantur:
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt gentes τ maxima regna:
His fines sine fine patent: patet vnus τ orbis
Innumeri his subsunt domini: dominiq; tenentur:
His prestare fidem verbo: hos defendere τ armis.
Omnes conueniunt nemo est his arma recusans
Pro sacro imperio francorum: τ iure tenēdo
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus
Qui belli τ pacis dominus bene cuncta gubernat
Auget τ imperium propria τ virtute deorum
Hic prius indomitos superauit marte liguros
Auspice sphorciadas pariter captosq; subegit
Sed pius τ clemens vitam donauit vtrisq;
Hec generosa fuit maior victoria prima

Post hoc autem nõ ordine propoſtero ſed bona ſerie dinumerabimus totius orbis terrarũ archiepiſcopos cũ eorum ſuffraganeis prouinciam a prouincia diſterminãtes ac primo a gallia celtica inchoãdo in qua qui ſequuntur archipreſules et epiſcopi auctoritate non exigua florent.

¶ Ex celtica gallia primo que et lugdunenſis dicitur.

Archiepẽs lugduneñ. galliarũ primas hos habet ſuffraganeos.
¶ Educñ.
Matiſconeñ.
Lingoneñ.
Cabiloneñ.
¶ Archiepẽs Tarentaſieñ. hos habet. S.
Seduñeñ.
Auguſtuceñ.
Archiepẽs biſuntineñ. hos hꝫ. S.
Baſilieñ.
Lauſaneñ.
Belliceñ.
¶ In prouincia prouincie.
¶ Archiepẽs Ebreduneñ hos habet ſuffraganeos.
Digneñ.
Nideñ.
Graſſeneñ.
Seneceñ.
Glaudecẽ.
Uericẽ.
Antipolitanẽ.
¶ Archiepẽs Aquẽ. hos hꝫ. S.
Aptenẽ.
Forolulĩẽ.
Uapincẽ.
Siſtariceñ.
Archiepẽs arelateñ. hos hꝫ. S.
Maſſiliẽ.
Auinionẽ.
Tholenẽ.
Canalliceñ.
Uaſioneñ.
Carpentoracẽ.
Auraſicẽ.
Tricaſerinẽ.
¶ Hic enim auinionenſis epiſcopatus citra paucos ãnos in archipreſulatum a ſummo pontifice eſt mutatus.
¶ Archiepiſcopus viennen. hos habet. S.
Ualentinẽ.
Dieñ. coniuncti ſunt.
Uiuarien.
Gradnopolitanẽ.
Maurianẽ.
Gebeimẽ.

¶ In francia.

¶ Archiepẽs ſenonẽ. hos hꝫ. S.
Pariſieñ.
Carnotẽ.
Aurelianẽ.
Niuerneñ.
Antiſſiodorẽ.
Trecẽ.
Meldeñ.

¶ Archiepẽs Remẽ. hos hꝫ. S.

Sueſſionẽ.
Cathalaunẽ.

Cameracen.
Tornacen.
Morinen.
Atrebaten.
Ambianen.
Morinen.
Siluanacen.
Beluacen.
Lauduneñ.

¶ In normannia.

¶ Archieps Rothomagen. hos habet. S
Baiocen.
Abrincen.
Sagien.
Ebroicen.
Lexonien.
Constantien.

¶ In finibus normanie & francie.

¶ Archieps Turonen. hos hz. S
Cenomanen.
Redonen.
Andegauen.
Namneten.
Corisopiten.
Veneten.
Briocen.
Trecoren.
Leonen.
Dolen.
Macloüien.

¶ Francie. xij. pares.

¶ Lingo: Remi: Laudu: Nov: Aqui: Burgúdia süt du. & co. catha Belua tollo cá pania flandria sunt

¶ Ex Aquitania archipresules.

¶ Archieps bituricen. hos hz. S.
Claromonten.
Scti flori factū p dñz Jo. pa. xxij.
Rutbuen.
Vabren. factū per dictū Joā. papā.
Caturcen.
Lemouicen.
Tutellen. factū per dictum Joannē.
Mimaten.
Albien.
Castren. factū per eundem iohānē.
Anicien. exemptū.

¶ Archieps burdegal. hos hz. S

¶ Pictauen.
Malleacen.
Ludonen. facti per eundē Johan.
Xancton.
Engolismen.
Petragoricen.
Sarlaten. factū per eundē Johan.
Agenien.
Condomien. etiā factū p eūdē Jo.

¶ In vasconia.

¶ Archieps Auxitanen. hos hz S
Aquen.
Lectoren.
Conuenarum
Conseranen.
Tarinen.
Oloren.
Vasaten.
Baionen.
Lascuren.
Rigonen.
Aduren.
Bigoriensis.

¶ In gallia Narbonen.
¶ Archieps narbonen. bos bz S.
Carcassonen.
Biteren.
Agaten.
Magalonen.
Nemansenen.
Uticen.
Electen.
¶ Sancti pontij chomeriarum factu per Iohan.
Elnen.
Lodouen.
¶ Archieps Tholosanen olim epi scopatus prouincie Narbonen factum p Io. xxij. primo anno sui pontificatus bos bz. S.
Appamiarum.
Montisallen.
Riuen.
Sancti pauli.
Lomberien.
Mirapiscen.
Uantenen.

¶ Ex italia ciuitates.

¶ Italia Europe regio est omnium totius orbis celeberrima. Dicta est autem prius hesperia: ab hespere atlantis fratre. Deinde oenotrie ab optimo vino quod ibi nascitur. Postremo italia ab italo siculorum rege: qui venit ad hec loca. Hec regio nullis terris cedit agrorum vbertate habens vrbes celeberrimas. In tenora eius alie alieque gentes ab alpibus incipit in altum excedere atque vt procedit se media perpetuo apenin iugo montis attollens inter adrianum et tuscum: fine vt aliter eadem appellatur inter superum mare et inferum et currit diu solida verum vbi longe abit in duo cornua scinditur. Respicitque altero siculum pelagus: altero ionium tota angusta: et alicubi multo quam vnde cepit angustior que olim orbius caput et domina habens vrbes celeberrimas.
¶ De episcopis italie qui sunt sub romano pontifice et non sub alio constituti.
¶ Ostien. et velletren.
Idem portuen. et sancte rufine.
Albanen.
Penestrinen.
Sabinen.
Tusculanen.
Tiburtinen.
Furconen. siue aquilen. sunt coniuncti.
Marsitanen.
Ualuen.
Theatinen.
Permenen. et adrien. isti sunt coniuncti
Aprutinen.

¶ In ducatu spoleti.

¶ Assinas.
Fulginas
Nucerinen.
Egubinen.
Spoletanen.
Reatinen.
Tridertinen.
Amelienen. item narnienen.
Interamnenen.

¶ In Marchia anconitanen.
Esculanen.
Firmen.

Camerineñ.
Humanas.
Racanateñ. que fuit priuata digni-tate ep̄ali et trāslata in macerateñ. p dñz io. xxij. m. cccxx. xiiij. kl'. decēbris
Auronitaneñ.
Esiñ.
Senegalieñ.
Fanuñ.
Pensenneñ.
Forosniforonieñ.

¶ In romaniola exempta.

Arimineñ.
Feretrañ.
Urbinas et sancti leonis.
Callieñ.

¶ In districtu vrbis.

Sutriñ.
Nepesiñ.
Ciuitateñ. vel ciuitatis castelleñ.
Ortañ.
Balneoregē.
Uiterbiē. et Tuscanē. coniuncti.
Castrē.
Tibenetañ.
Suaneñ.
Clusiñ.
Perusiñ.
Aretiñ.
Castellañ.
Grossetañ.
Uulterañ.
Senenē.
Lucanē.
Pistoriē.
Florētinē.
Ferulañ.

Limeñ.

¶ In insula sicilie.

¶ Archiepiscopus panormitañ. hos habet. s.
Agrigentinē.
Mazarieñ.
Meleuitanē. vel maltenē.
¶ Archiepiscopus montisregalis hos habet. s.
Siracusanē.
Cathanē.
¶ Archiepiscopus messanē. hos habet. s.
Cephaludē.
Patrenē.
Sancti marchij.
Militeñ. exempti et sūt in calabria

¶ In calabria.

¶ Archiepēs regiñ. hos hz. s.
Cassanē.
Neccastrē.
Cataceñ.
Crotoneñ.
Tropieñ. vel tropañ.
Oppideñ. vel lucreñ.
Boueñ.
Giraneñ.
Millcē.
Squillacē.
¶ Archiepēs cusentiñ. hos hz. s.
Maturanē.
¶ Archiepiscopus rossanē. nullum habet. s.
Episcopus bisignaceñ.
¶ Archiepiscopus sancte seuerine hos habet. s.
Ebriaceñ. vel vmbriaceñ.

Sancti leonis grecus.
Geneocastreñ. vel genicoasteñ.
Stroniceñ.
Insuleñ.
Beroneñ.
Stranguleleñ.
¶ Archiepš Taretiñ. hos hʒ. s.
Muruleñ.
Castellañ vel castella.
¶ Archiepš brundusiñ. hūc ha bet. s.
Ostuneñ.
¶ Archiepš ydrontiñ hos hʒ. s.
Castreñ.
Galipolitañ.
Licieñ.
Ogeritoñ.
Leucodeñ. vel leuceñ. vel luceñ.
¶ Archiepš bareñ. hos hʒ. s.
Botontiñ.
Melphitañ. vel melficieñ.
Inuenateñ.
Rubentiñ. vel rubeñ.
Salpeñ.
Canneñ.
Biterreñ.
Conuersañ.
Berentiñ.
Merinueñ vel meuerineñ.
Curpesañ.
Poligmaneñ.
Carineñ vel catureñ.
Lauellin. Isti sunt in romania.
¶ Archiepš traneñ hos hʒ. s.
Uigilleñ.
Audreñ. ⁊ Garmaniel.
¶ Archiepš Simpotiñ. vel mō tis gargani hos hʒ. s.
Troiañ. qui est exemptus.
Melfieñ. qui est exempt⁹.
Monopolitañ. etiā exemptus
Rapellensem pariter exemptus.

¶ In Apulia.

¶ Archiepiscopus Consaueñ. hos habet. s.
Moranē.
Satuanē.
Montis viridis.
Laguedonē.
Sancti angeli de lombardis.
Brixionē. vel brisacie.
¶ Archiepš Acherontineñ. ha bet hos. s.
Macerōnē.
Poncentinē.
Tricarinē.
Uenusinē.
Gannienseni.
Anglouenē.
¶ Archiepš Beneuentanēsis habet hos. s.
Telesinē.
Sancte agathē.
Alipbanē.
Montismarani.
Montiscorinini.
Cauallinē.
Uicenē.
Arianē.
Asculanē.
Turtibulennē.
Luceriuenē. nunc ciuitatis sancte marie.
Draconarie.
Uulturarie.
Alarinē. vel ariuenē.
Florentinē.
Ciuitatenē.
Terimilanē.
Lesinenē.

Frequentinē.
Treuentinē.
Briniuē.
Bardiē.
Mirsanē.
¶ Archiepūs salernitanū.hos hꝫ.s.
Capudequē.
Pelicastrē.
Nusquitanē.vl'nusquanū.exēpt⁹ē.
Sarnē.
Acerriē.
Marficē.
Rauellē.qui exemptus est.
¶ Archiepūs surretinē.hos hꝫ.s.
Lobiē.
Salpē.
Equē.
Castelli maris vel etalucē.
¶ Archiepūs amalficanū.hos hꝫ.s.
Capritanē.
Scalē.
Minorē.
Litterauē.vel littorē.

¶ In terra laboris.

¶ Archiepiscop⁹neapolitanē.
hos habet.s.
Auersanē.qui exemptus est.
Nolanē.
Puteolanē.
Cumanē.
Acerrarum.
Inselā.vel insulā.
¶ Archiepūs capuanū.hos hꝫ.s.
Theanē.
Caluē.
Caliuē.
Cesertā.
Suessanē.
Venefranē

Aquinatis qui exemptus est
Caiadē.
Isernię.
Monē.

¶ In tuscia.

¶ Archiepūs pisanē.hos hꝫ.s.
Massanē.
Aiecē.
Alariē.
Sagonē.
Ciuitatenū.
Saicellē.
¶ Archiepūs ianuē.hos hꝫ.s.
Rabiē.
Albiganē.
Meranē.
Acciē.
Naulē.
Nebiē.
Diuprarnē.
Brumacē.isti duo sunt exempti.

¶ In sardinia seu sardia.

¶ Archiepiscopus Calaritanū.
hos habet.s.
Suldcanē.vel sulciē.
Doliē.
Suellē.
¶ Archiepūs turricā.hos hꝫ.s.
Sorrē.
Plonacē.
Ampbitriē.
Girarchē.vel girarclē.
Castrē.
Ocbanē.vel otbaicē.
Bosanē.
¶ Archiepūs alborē.hos hꝫ.s.
Vsellē.

Sancte iuste.
Terre albe.
Ciuitatē.
Castelnīē. domini pape.

¶ In romaniola.

¶ Archiepūs rauennas hos hz. s.
Aduē.
Comadē.
Comiē.
Foroliuiē.
Foropopuliē. vel liurē.
Desanas vel cesanatē.
Robiē.
Sartiē. vel sessanatum.
Fauentinē.
Imolē. exemptum.
Bononiē.
Mutinē.
Reginē.
Parmē.

¶ In trāsalpina gallia.

¶ Est aūt gallia altera cisalpina altera trāsalpina. Transalpina q̄ ab italis cisalpina dicit: a nostris dicitur Transalpinia: id est trans alpes. Cisalpina: quia citra alpes Trāsalpina vero gallia ab ipsis gallis dicitur. Nam vt est apud Trogum pōpeium vt scribit Justinius lib. xx. epithomatum. Galli cum in italiam venissent sedibus thuscos expulerūt ꝛ Mediolanū comum / brixiam / veronam / bergomium / tridentum / vincentiā cō diderunt: vnde merito galli nuncu pati sunt ꝛ regio gallia.
¶ Archiepūs mediolanū. hos hz. s.
Pargamē. vel bergomē.
Brixiē.
Cremonē.
Laudē.
Nouariē.
Iporiē.
Papiē. exemptum.
Taurinē. ꝛ versclē.
Astē.
Aguē. ꝛ casalē.
Albē.
Terdonē.
Sarnē.
Albiganē. vel albigē.
Vintimiliē.
Placentinē.
Ferrariē. exempti sunt.

¶ In Dalmacia supra mare.

¶ Patriacbatus aquilegēn. hos habet. s.
Mantuā.
Cumanē.
Tridentinē.
Veronē.
Maranē.
Paduā.
Vincentinē.
Teruisinē.
Concordiē.
Cenecē.
Feltrē.
Bellincē. coniuncti.
Polanē. vel polen.
Parentinē.
Triestinē. vel targastinē.
Comadē. vel penecē.
Capitis istrie vel angustinopolitanū.
Ciuitatis noue vel emonēn.

¶ In istria supra mare.

¶ Patriarchat⁹ gradē. hos hȝ.s.
Castellanē. vel venetiarum.
Torcellanē.
Equleū. vel esulanē.
Caprulē.
Clugiē.
Ciuitatis noue.
¶ Archiepis iadrē. hos habet.s.
Signē.
Ausarenē.
Veglē.
Arbē.
Nouen.
¶ Archiepis spalatē. hos hȝ.s.
Tragarien.
Foren.
Signē.
Scardonē.
Arben.
Nonē.
Croatē.
Tinē.
Sibiniten. per dñm leo. pa. viij.

¶ In Sclauonia.

¶ Archiepis ragusinē. hos hȝ.s.
Stagnē.
Bossenē. vel Rossenē.
Tribuinē. vel Triburicen.
Caturinē. suffraganeus rarenen.
Resenē.
Biduanē.
¶ Archiepis antibaren. hos hȝ.s.
Dulcinen.
Diuaserē.
Suacinē.
Polatē.
Scodriacē.
Arbanen.
Sardenē

Scutaren.

Vngaria vltra ⁊ citra danubium latissimas terras occupat qđ citra danubiū est: olim pannonia fuit q̄ ab oriente mesiam ab occidēte noricum habuit septentrionem ei danubius. Austrum illirici montes excepere: que trās danubiuȝ hungaria iacet: pars scythie pri⁹ erat.

¶ In vngaria siue pānonia.

¶ Archiepis strigomeū. hos habet.s.
Agrien.
Nutrien.
Vatien.
Jaurinē.
Varadiē.
Quinquerclien.
Vesprimien.

¶ Archiepis Colocen. hos hȝ.s.

Cegrabien.
Transiluanē.
Varadien.
Simuen.
Bosuen.
Cenadien.

¶ Polonia vasta regio est q̄ sic sic ad occidentem proxima: hūgaris lituanis ac prutenis contermina. Hic craconia est precipua regni ciuitas. In qua liberalium artiū scola. Ciuitates polonie preter craconiā parū nitide ⁊ materia lignea ferme oēs domus cōponunt

pleraſq luto liniūt. Plana regio ꝛ nemoroſa eſt. Potus genti cervisia eſt ex tritico atq̄ humulo facta: vini rariſſimus vſus nec vinee cultura cognita.

¶ In pollonia ſiue vandeliſia vnde vandali.

¶ Archiepſ Geneuzen. hos hꝫ. ſ.
Vratiſlanien.
Mazonien.
Caminen.
Plozen.
Craconien. matia vniuerſitas.
Pozuanien.
Cuzanien. vel vladiſlanien.
Luburtien.
Carbinen.
Pomezamen.

¶ De germania.

¶ Germania propter fecunditatem gignendorum populorum germania dicta eſt. Poſt ſcithiaꝫ inferiorē a danubio inter rhenū fluuium ꝛ oceanū que concluſa cingitur a ſeptentriōe ꝛ occaſu oceano: ab ortu vero danubio: a meridie rheno flumine dirimitur: terra diues virīū ꝛ populis numeroſis Due ſunt autem germanie: ſuperior iuxta ſeptētrionem oceanum ꝛ inferior iuxta rhenū habet germania plurimas ciuitates.
¶ Archiepſ magūtinen. hos habet. ſ.
Pragen.
Olomuten.
in regno boemie.
Eyſteten.
Viceburgen.
Bambergen.
Verlupogenen.
Padeburnen.
Conſtancien.
Curien.
Argētinen.
Wormacien.
Hauelbergen.
Verden.
Spirenen.
Jldeſenien.
Auguſten.
¶ Archiepſ colonien. hos. hꝫ. ſ.
Leodien.
Traiecten.
Monaſterien.
Minden.
Oſnaburgen.
Archiepſ bremen. hos hꝫ. ſ.
Barducen.
Soloſuicen.
Razeburgen.
zuerinen.
Lubicen.

¶ In liuonia ꝛ pruſia.

¶ Archiepſ rigen. q̄ fuit creatus p do. alexādū papā. iiij. hos hꝫ. ſ.
Oſilien.
Turbatē.
Curomē.
Viromē.
Culmē.
Popeſanīē. in inſula ſctē marie.
Sambien.
Ruthenien.
Verſonīē.
Semigallē.

¶ Archiepus magdeburgen. hos habet. s.
Hauelbergē.
Brandeburgen.
Misuen. vel Miscen.
Merseburgen.
Ciren.
Nemuburgen anemburgen.
Archiepus salzaburgen. hos hʒ. s.
Uatamen.
Ratispocen.
Firslugen.
Burcē.
Brixulē.
Sequonie.
kanesenie. vel kimensien.
Lauandimen.
Rimen.
Sekonen.
¶ Archiepus Treueren. quāuis nūc numeretur inter ciuitates germanie est tamen in gallia belgica τ sunt veri belge τ eius suffraganei similiter τ hʒ tres. s. scʒ.
Metē. siue medionatrix.
Tullenē. siue lenta.
Virdunē.

¶ In Aragonia τ Catbalonia.

¶ Archiepus terraconē. hos hʒ. s.
Barchinonē. exemptum.
Gerundenē.
Vicenē.
Ilerden.
Urgellenē.
Dertusenē.
Ualentinen.

¶ Archiepus Cesaraugustañ. olim epatus prouincie. Terraconen. factus per eundem dñʒ io. secundo anno pōtificatus sui hos habet. s.
Oscen.
Dirasonen.
Pampillonen.
Calegurritanen. vel calecraten.
Sancte marie albarenen. vel sogobrien. hodie tamen dicatur segorbicen. τ stat in finib⁹ regni aragonie τ fuit olim prouincie tholetanen. τ hec de aragonia τ catbalonia quāuis aquā pluuius inter hispanias cōnumerentur.

¶ De hispania.

¶ Hispania prius ab ibero amne iberia nūcupata. Postea ab hispalo hispania cognominata est nunc est vere hesperia ab hespero stella occidētali dicta. Sita est autem inter affricam τ galliam: a septentrione pyreneis montib⁹ clausa. A reliquis partib⁹ vndiqʒ mari conclusa. Habet prouincias sex taraconensem. Carthaginensem lucitaniaʒ. Galetiam hethicam et transfreta in regione africe tingitanam. Due sunt hispanie citerior que septentrionali plaga a pyreneo vsqʒ ad carthaginem porrigitur vlterior que in meridiē a celtiberis vsqʒ ad gaditanum fretum extenditur. Citerior autem τ vlterior dicta quasi citra τ vltra: sed citra quasi citra terras τ vltra: vel quasi sit vltima / vel qꝫ non post hanc vlla: hoc est alia terra. habet enim preclarissimas ciuitates.

¶ Archieps tholetan. hos hz.s.
Segūtinē.
Oxouien.
Burgen. exemptum.
Palentin.
Conchen.
Segobien.
Corthen.
Cordubeñ.

¶ Archieps compostellañ. hos habet.s.
Abulen.
Placentiñ.
Salamantiñ.
Eborecen.
kaurien.
Ulixbon.
Legionē.
Ouetē. exempti.
Camotenē.
Ciuitatenē.
Egitanie.
Pacē. exempti.

¶ Archieps bratharē. hos hz.s.
Portugalē.
Colibriē.
Lametē.
Uicē.
Auriē.
Tudē.
Lucē.
Astoricē.
Mindoniē.

¶ Archieps ispalē. hos habet.s.

Giennē.
Cordubē.
Cartaginē.

Gadatenē. vel gaditē.
Siluē.

¶ De anglia seu britannia maiori.

¶ Anglia siue britānia oceani insula: interfuso mari toto orbe diuisa: a vocabulo sue gentis cognominata. Hec aduersa galliarum parte ad prospectum hispanie sita est Circuitus ei' quadragies octies. lxxv. milia habens plurimas ciuitates.

¶ Archieps cantuariē. hos hz.s.
Londouiē.
Roffenē.
Cicestren.
Uinctoniē.
Exomē.
Uellē. et bathomē. uniti.
Lincomē.
Saresbrien.
Uigorniē.
Herefordeñ.
Conuenten.
Lichefelden. uniti.
Norvvicē.
Elien.
Meuenē.
Assanen.
Asloen.
Laudanē.
Baugoren.
De sco asoph.

¶ Archieps eboracen. hos hz.s.
Duuelmen.
karleolē.
Candidecase.

¶ De hybernia

¶ Hybernia hunc nobis absoluenda que paruo a britānia disiū cta freto partim libera scotorum amicitia societateq̧ gaudet. Partim anglicano paret imperio. Sz quoniam nihil dignum memoria per hoc tēpus gestū accepimus ad res alias festinemus.

¶ Archiepš armachanē. primas totius ybernie hos hz.s.
Conuerinē.
Conorē.
Lundunē.
Lugundunē.
Ratpocen.
Dunkaldē.
Connaren.
Clocborē.
Midē.
Cluanē.
Ardakadē.
Dumē. vel dunē.
Racloben.
Racblurē.
Luburnē.
Danligiarenē.
Datriē.
Druminorē.
¶ Archiepš dublinē. hos hz.s.
Glaudebatenē.
Ficcbilnē.
Fornē.
Darenē.
Leglunē.
Osorien.
Caldarenē.
Archiepš cassellenē. hos hz.s.
Laomen.
Limuricē. vel limurinen.
Insulē.
Finaboren. vel finauoren.
Ainalacē.
Decellunibrath.
Vatrafordē.
Imilicē.
Cathay.
Lismoren.
Cortagiē.
Derosculicbar.
Clonē.
Gorkagē.
Rossen.
Rossen.
Arpborden.
Aloforden.
¶ Archiepš tuamanē. hos hz.s.
Duacen.
Enaldunē.
Deroscomē.
Alathenden. vel akaden.
Elsmen.
Aladen.
Clorisorten.
Athaden.
Dethbolain.
Detonatren.
Dethelmimduach.
Guacen.

¶ De dacia.

¶ Tria sunt in septentrionē vergentia regna sibiinuicem coherentia. Danorum quod hodie Daciā am appellant suediorum ꝛ nouergiorum. Dania siue dacia germanie portio est cheronensi habens formam hanc quondaȝ cimbri habuere. Possidoni⁹ (vt strabo refert) coniecturam facit qđ cymbri

latrocinando incertis errabūdi cedibus ad paludem vsq₃ meotbim militiam agitarint.
¶ Archiepūs lundeñ. hos hꝫ.s.
Rosquildeñ.
Otbonieñ.
Slevviceñ. vel solamceñ.
Ripeñ.
Wibergeñ.
Aurusieñ.
Burgalieñ.
Reualieñ.

¶ In norwegia.

¶ Archiepūs nidrosieñ. hos hꝫ.s.
Bergeñ.
Pbareñ.
Stanaugreñ.
Hemereñ.
Hasloeñ.
Horcadeñ.
Sodreñ. vel insulā.
Nusdaudeñ.
Nellaudeñ.
Grandeñ.
Gronelandieñ.
Gadeñ.
Scalozeneñ. vel scaleñ.
Oleñ. vel Olozeñ.

¶ In suetia.

¶ Archiepūs vpsalē. hos habet.s.
Arosien.
Scaren.
Streugien.
Agurien.
Aboen.
Stravvien.
Lincopē.
Wessionen.

¶ De scotia.

¶ Scotia eius insule quo est anglia suprema portio est aquilonē versa fluminibus haud magnis et monte quodā ab anglia discreta.
¶ Sancti andree.
Glasguen.
Candidecasse et est sub archiepō Eboracen.
Dunkalden.
Dumblanē.
Brethinē.
Aberdonē.
Catbanē.
Murevenē. vel morauē.
Rossenē. vel rossinacien.
Lismoren. et oēs exempti sunt.

¶ Ultra mare.

¶ Patriarchat' ierosolimitañ. hos hꝫ metropolitañ. et hos.s.
Ebroen.
Liden.
Ascbalonē. q̄ et betbleem dicitur.
¶ Archiepūs tiren. hos habet.s.
Acconien.
Sidoniē.
Berricen. vel lientenē.
Paucen. vel bellinen.
¶ Archiepūs cesaree hꝫ hos.s.
Sebastē. qui dicitur Samaria.
Sebastia vocatur alio vero noīe dicitur samaria.
¶ Archiepūs nazarenus hunc habet.s.
Tiberiaden.
¶ In antbiocbia

In antiochenio patriarchatu sunt.cliij.cathedrales ecclesie ad instar illius euangelici verbi. Impletum est rete magnis piscibus.cliij.De quibus his temporibus hos habet archiepos qui inferius annotantur.suffraganei vero sunt isti.

Gabulen.

Lardicen.vel laudicen.

Anceraden.

Gripolitan.

Biblien.que dicitur gibolet.

Archieps tarcen.nullu habet.s.

Archieps edessen.qui alias dicitur rex modorum nullum habet.s.

Archieps alphanien.hunc hz.s.

valeruen.

Archieps tulupen.qui alias dicitur eliosopolitan.nullum hz.s.

Archieps corizoen.et Archieps manustren.nullum.

¶ Iuxta traditiones veterum & etiam quedam scripta que auctoritatem habent non modicā apud palestinos & etiam grecos de ierosolitan.ecclesia vsq ad tempora Augusti epm habuit nulla vel modica prerogatiua gaudentem:quo tempore congregata est synodus generalis apud constantinopolim tempore dñi vigilij pape eucij Constantinopolitan. Apolinarij Alexandrini dñi Eustachij antiocheni patriarcharum super tribus capitulis videlicet super scriptis theodorij in opsuersie & ciri episcoporū. Et capitula hihe ad martini pape in qua synodo post alias ecclesie institutiones quas pro tēpore promulgandas decreuerat sanctorū patrum qui ad eam conuenerunt auctoritas predicta deo honorare ecclesiam & eius epo locum inter patriarchas dare cōmuni sanxit volūtate reuerentiam exhibens sancte resurrectionis & que predicta dei Hierusalē ciuitas quasi in limitibus Alexandrini & Antiocheni patriarchatuū erat vt haberent vnde illi vrbes ordinarent suffraganeas nisi vtriq patriarche aliquid detraheretur visum est expedire aliquid decerpere vt eidem iuxta formā aliorū patriarchatuū ordinarent subiectas. Subtraxerunt ergo antiochiocen. Cesarien.& Sipolitan. Metropoles. Alexandrini vero qui est hodie patracen.vel Petren.vbi non est hodie Archieps rahen.& Beterren metropoles:& quoniam dictum patriarcham oportebat habere inter supradictas metropoles familiares suffraganeas quas greci cindillas vocant subtraxerūt dictis metropolitan.quosdā epos & quosdam de nouo creauerunt vsq ad.xxv.quorum numerum & nomina subiunximꝰ cōputatis prius metropolitan. est ordo talis.

¶ In palestina.

Triconiis.
Salcum.
Uocancos.
Euacomias.
Comogeros.
Comismachdoicon.
Comiscaricon.
Comiscaion.
Comispiroicory.
Climatinacol.
Comiscraconos.
Eracomias.
Comogenias.
Comostanis.
Comoroatas.
Lomisiuluanos.
Comispecuas.
Comiscontis.
Comisariochas.
Camisnesdamos.

¶ Suffraganeorū prima lida que est hodie.

¶ Joppe/iaffe/ascbalon/ chata menuas/piodod /ariopel. rege/ brum/bersabee/neapol.i.sicoon: ebrion/qui de nouo est exēptus:⁊ dicitur sanct⁹ abraā/sabascea/ io/ ricūtas /teberiadis diocesarea/le gionū/capicoluna/mauron/teda ra/nazaret/thabor vbi transfigu/ ratus est christus:grata vel petra/ adroga/affra/elis/faran/beleno polis/monsinay:hec est ordinatio sub apostolica sede anthiochie ca tholicorum.

¶ Metropolitañ.archiepōꝝ eo rū ē catholicus y ̄impol.q̄ est bal/ dach catholic⁹ aut q̄ est perfidus.
Sedes pria sub hac sūt epat⁹.xiij
Porfuron.
Marobis.
Ptolomaidis.
Sidon.
Sarepta.
Bilibium.i.geholet.
Botrion.
Orchasia.
Brodos.
Paneas.
Arachi.
Ancarados.i.tortosa.
Tripolis.
Berians.

¶ In tharsis.

¶ Sedes scda tharsus sub hac sede sunt episcopatus.v.videlicet
Sebastis.
Tiria.
Mallos.
Coricos.
Poderatos.

¶ In armenia maiori.

¶ Sedes tertia edessa rahes sub hac sunt epatus.xj.videlicet.
Uirich.
Constātia.
Barion.
Uatuon.
Cedinaton.
ymeria.
Onequētia.
Traprason.
Callunicos.

¶ Sedes quarta appanua sub hac sede sunt episcopatus septem videlicet.
Ephiphania.
Delencenalla.

Tarrissa
Valanea
Muriam
Raphaiam
Arechusa

¶ Sedes quinta lempolis.i. Malbech sub hac sede sunt episcopatus.viij.videlicet.

Heuma
Siron
Varnalis.
Neocesarea:
Perri:
Drimon.
Dolichi.
Europi.

¶ In arabia maiori.

¶ Sedes sexta rostra.i.busselech sub hac sede sunt epatus.xix.

Genison.
Philadelfia:
Adracon.
Midacon.
Austando.
Beltranudo.
Coronna.
Merci.
Ceni.
Eustimi:
Constantia.
Paramboli.
Dionysia.
Conatboi.
Marmiopolis.
Pbolopolis.
Crisopolis,
Heilon.
Zorea.

¶ In armenia parua.

¶ Sedes septima anariarza sub hac sede sunt episcopatus.ix.

Epbipbania.
Alexandros.
Jrnopolis.
Carubrisopolis:
Flamas.
Rossos.
Gastanali.
Egnas.
Pisia.

Sedes.viij.seletia sub hac sede sunt episcopatus.xxiiij.

Claudiopolis.
Diocesarea.
Dropi.
Daxillandos.
Deuilia.
Relanderis.
Anemori.
Tiropolis.
Lamos.

¶ In anthiochia parua.

Nephelia.
Lustra.
yotai.
Philadelphia.
Innopolis. Tarmancopolis.
Sbidi. Molda:
Jmopolis. Domociopolis.
Adrason.
Miloy.
Neapolis.

¶ In suria vel siria.

¶ Sedes nona damascus: sub hac sede sunt episcopatus.xi.

Albi.

Panupon.
Leodicia.
Curia.
Konc.
Koza.
Jaburda.
Danabi.
karotbea.
Wardeani.
Surraquira.
¶ In insula cipri. Et ista enim a christianis vltra mare tenetur.
¶ Archiepiscopus nicocien. hos habet suffraganeos.
Paphen.
Farriagustanē.
Anteraden.
Limotbonnen.
Annosien.

¶ In burgaria.

¶ Archiepūs ternnuonien. qui est primas.
Archiepūs velebriden.
Archiepūs proschanien. hos hz. s.
Scopien.
Purien.
Louicien.
Budien. vel Brusiberen.
Bomizabulen.

¶ In constantinopoli.

¶ Ecclesia constantinopolitanē. hos habet. s.
Selubrien.
Ratburen.
Spigacen.
Perkesen.
Panaden.
Calcedonē.
¶ Archiepūs iracbien. hos hz. s.
Rodestonen.
Peristarien.
Calipolen.
Darien.
Churlotenen.
Archadopolitanen.
Missinen.
¶ Archiepūs parien. hos hz. s.
Lapsacenen.
Liudinen.

¶ De stillaria.

¶ Archiepūs squisiten. hos hz. s.
Troianen.
Andrinutanen.
Lacozen.
¶ De caudimonia.
¶ De nicomedia.
Lupudien.
¶ De epigonia.
¶ De palea.
Libarien.
¶ Archiepūs varissen. hos hz. s.
Russionen.
Apten.
kipsalen.
¶ Archiepūs madicen. nullū hz. s.
¶ Archiepūs stranopolitanē. hūc habet suffraganeum.
Ainen. vel amen.
¶ Archiepūs matren. hunc hz. s.
Mozamen.
¶ Archiepūs messinopolitanen. hunc habet.
Xancbien.
¶ Archiepūs philippē. hos hz s.
Christopolitanen.
Draginen.

Crispolitan.
¶ Archieps serrensis nullū hꝫ.s.
¶ Archieps thesalonicē. hos habet.s.
Citren.
Verien.
¶ Archieps verien.hos hꝫ.s.
Dimitrien.vel dimitricen.
Almiren.
Cardicen.
Sidonien.
Nazaroten.
Dimicen.
¶ Archieps neapaten.hūc hꝫ.s.
Lauaten.vel lauacen.
¶ Archieps thebanē.hos hꝫ.s.
zaroconien.
Castorien.
¶ Archieps athenie.hos hꝫ.s.
Termopolen.
Daualien.
Solonen.
Nigroponten.
Abelonen.
Reonen.
Megaren.
Egnitien.

¶ In prouincia achaie.

¶ Archieps corinitien. hūc hꝫ.s.
Argitien.vel argolicen.
¶ Archieps patracen.hos hꝫ.s.
Olenen.
Mothonen.
Coronen.
Amnelen.
Cephaliralen.
Jadenten.
Andreuillen.
Latericen.vel lacedemonen.

¶ Archiepiscopus corsien.
Archieps duracē.nullū habent.s.

¶ In insula creten.

¶ Archieps creten.hos hꝫ.s.
Canticen.
Arianen.vel arien.
melopolitannē.vel milopotamē.
kirothoracen.
kironen.
Gatien.
Calamonen.
Archadien.
Agien.
Lissanien.
¶ Archieps Colocē.q̄ dicitur rodo nullum hꝫ.s.
¶ Archieps chābalic.i domino. Tartarorū creatus per dn̄m Clemente papam.v. nullum habet.s.
¶ Ex parte egipti detinet Soldanus super maritimā Scolonā vbi fuit tempore grecorum sedes archiepiscopalis.
Item detinet Gazarū ꝛ barones que fuerunt castra templariorum ꝛ fuit sedes epālis tempore.
¶ Versus hierusalem detinet saba que fuit sedes episcopalis.
Item detinet neapolim que vna cum terra sebastren.antiquitus samaria dicebatur.
Item detinet grande Gericum ꝛ castrum planorum: ꝛ castrū fabarum que fuerūt castra nobilissima templariorū ꝛ hec omnia detinet cum pertinentiis suis.
¶ Versus Arabiam ꝛ in Arabia detinet Ebron que nunc sanctus abraā nūcupaṫ ꝛ est sedes epālis

Item castrum nobilissimū quod Tapbila dicitur;
Item patracen. ciuitatē ꝛ est archiepiscopalis sedes que nūc cratum vulgariter appellatur.
Itē castrū mōtis regalis ꝛ sepe cū plurib⁹ alijs castris quoꝝ nomina nescio. Et hec terra debet esse filia principis pipini ꝛ protenditur a hierusalem per.xvj.dietas.
Item valem de mossa que est pars ydumee ꝛ hec est versus damascū vbi sunt plura castra ꝛ ville quorum nomina nescio ꝛ debent esse domicille predicte.
¶ Uersus Acron ꝛ versus Nazaret castrum saporie quod fuit regis
Item montem Tabor qui fuit abbas eiusdē loci ꝛ castrum burie qđ fuit dicti abbatis.
Item ciuitatem Uaim vbi olim fuit sedes episcopalis.
Item Barsaidem ciuitatem petri ꝛ andree.
¶ Item castrum quod bellumedere dicitur quod fuit hospitalis ierosolitanen.
Item terra de Gor vbi fuit Sodoma ꝛ Gomora Castrum qđ mescalia dicitur quod fuit regis.
Item Gerico que fuit abbatis sancti lazari de Bethania ꝛ distat ab hac parte Hierusalem per.vij.leucas.
Item supra mare Galilee ciuitatē Tiberiadis que est sedes ep̄alis ꝛ ptēdit hec t̄ra p duas dietas ꝛ āpli⁹ ꝛ hec oīa detinet cū ptinētijs suis
Item versus Arabiā ex hac parte Castrū quod dicitur cana de suet quod est fluuius qui iuxta Tiberiadum fluens fluuio Jordanis mergitur dominus aūt Tiberiadis est princeps Galilee.
Item Tirū ꝛ Accon versus Montanam Castrum Sapbet quod fuit templariorum.
Item castruȝ nouū qđ fuit dn̄i tirronis qđ esse dȝ filie dicti principis.
Item vadumus Jacob quod est templariorum.
Item castrum areani philippi quod bellinas vulgariter appellatur ꝛ est episcopalis sedes ꝛ debet esse filie principis ꝛ hec terra protenditur per vnam dietā super Tirū in canas minissianas.
Item episcopatum Sidonien. castrum quod belfer dicitur: ꝛ canā beldassem ꝛ protenditur hec terra per dietam ꝛ plus.
Item ep̄atū Bericen. duas canas q̄ si l'r protendit per dietā ꝛ plus.

¶ Imperatores christiani.

Imperator romanus.
Imperator constantinopolitanus.

¶ Reges christiani.

Rex Francorum.
Rex Anglie.
coronantur & inunguntur.
Rex Castelle.
Rex Legionen.
Rex Aragonũ.
Rex Portugalen.
Rex Sicilie.
Rex Armenie.
Rex Scotorum.
Rex Boemie.
Rex Maioricarum.
Rex Nauarre.
Rex Norbbegie.
Rex Danorum.

¶ In Ibernia.

Catbolicus.
Comacbie.
Reges Minanie.
Reges Colen.
¶ Isti sunt feudarij ecclesie.
Rex Ierlunitanen.
Rex Sicilie.
coronantur & vnguntur.
Rex Aragonum.
Rex Sardinie.
Rex Ungarie.

¶ Telos.

¶ Ordo romane ecclesie.

In vrbe romana quinqꝫ sunt ecclesie patriarchales:
In primis ecclesia sancti iohannis lateranesi. que consueuit habere priorem sancti Augustini modo decanum.
In ecclesia sancti petri que habet archiepiscopum qui debet esse cardinalis.
In ecclesia seu monasterio sancti pauli extra muros quod habet abbatem ordinis sancti Benedicti.
In ecclesia sancte marie maioris que habet archipresbiterū qui debet esse cardinalis.
In ecclesia seu monasterio sancti Laurētij foris muros qđ habet abbatē ordinis sancti benedicti:cui ecclesie assignati sunt domin' papa ꝛ sex episcopi cardinales infrascripti ad diuina officia celebranda et sunt hi:in primis dominus papa.
Episcopus ostiesi.et velletresi.
Episcopus albanesi.
Episcopus portuesi.ꝛ sancte rufine.
Episcopus Sabinesi.
Episcopus tusculanesi.
Episcopus penestrinesi.
¶ Singulis autem ecclesijs vrbis assignati sunt presbiteri cardinales infrascripti ꝛ sunt numero.xxviij.in primis ecclesijs presbiterorū cardinalium.
Presbiter cardinalis tituli sancte crucis in hierl'm.
Presbiter cardinalis tituli sanctorum marcellini ꝛ petri.
Presbiter cardinalis tituli sanctorū quattuor coronatorum.
Presbiter cardinalis sanctorum iohannis ꝛ pauli.
Presbiter cardinalis tituli sancte anastasie.
Presbiter cardinalis tituli sancte sabine.
Presbiter cardinalis tituli sancti stephani in celliomonte.
Presbiter cardinalis tituli sancti clementis.
Presbiter cardinalis tituli sanctorum nerei ꝛ arcellei.
Presbiter cardinalis tituli sancte susanne.
Presbiter cardinalis tituli sancte potentiane.
Presbiter cardinalis tituli sancti sisti.
Presbiter cardinalis tituli sancti petri ad vincula.
Presbiter cardinalis tituli sancti martini in montibus.
Presbiter cardinalis tituli sancti eusebij.
Presbiter cardinalis tituli sancte prisce.
Presbiter cardinalis tituli sancti vitalis.

Presbiter cardinalis tituli sancti ciriaci in termis.
Presbiter cardinalis tituli basilice.xij.apostolorum.
Presbiter cardinalis tituli sancti marci.
Presbiter cardinalis tituli sancti marcelli.
Presbiter cardinalis tituli sancti laurentij in lucina.
Presbiter cardinalis tituli sancti laurentij in damasso.
Presbiter cardinalis tituli sancte balbine.
Presbiter cardinalis tituli sancte cecilie.
Presbiter cardinalis tituli sancti grisogoni.
Presbiter cardinalis tituli sancte marie in trãstiberim.

¶ De ecclesijs Dyaconorum cardiñ.qui sunt.xviij.

Diacoñ.cardinalis sancte lucie in septem solijs.
Diacoñ.cardinalis sancte marie in aquiro.
Diacoñ.cardinalis sancti theodori.
Diacoñ.cardinalis sancte marie in cosmedum.
Diacoñ.cardinalis sanctorum cosme et damiani.
Diacoñ.cardinalis sancte marie noue.
Diacoñ.cardinalis sancti adriani.
Diacoñ.cardinalis sancte marie in via lata.
Diacoñ.cardinalis sancte marie in porticu.
Diacoñ.cardinalis sancti angeli.
Diacoñ.cardinalis sancti nicolai in carcere tulliañ.
Diacoñ.cardinalis sancte marie in dompnica.
Diacoñ.cardinalis sancti eustachij.
Diacoñ.cardinalis sancte lucie in silice.
Diacoñ.cardinalis sancte lucie iuxta imagines.
Diacoñ.cardinalis sancti viti in marcello.
Diacoñ.cardinalis sancte agathe.
Diacoñ.cardinalis sanctorum sergij et bachi.

¶ Domini Simphoriani Champerij mirabilium diuinorũ huma-
norumqꝫ quattuor volumina in plures libros partiales diuisa felici
ter explicitunt. Impressa Lugd. per Jacobum marescbal. Anno dñi
M.ccccc.xvij.xxij.mensis Augusti.

¶ Registrum huius operis.

A.B.a.b.c.d.e.f.g.aa.bb.cc.dd.ee.ff.aaa.bbb.ccc.aaaa.bbbb.cccc.
dddd.oẽs sunt quaterni preter A et,dddd.qui sunt terni. B.ff.cccc.ve
ro sunt duerni.